De briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van Deyssel (2 delen)

Harry G.M. Prick en Lodewijk van Deyssel

uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick

bron
Harry G.M. Prick en Lodewijk van Deyssel *De briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van Deyssel* (2 delen) (ed. Harry G.M. Prick). Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag 1971

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/prin003hgmp01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

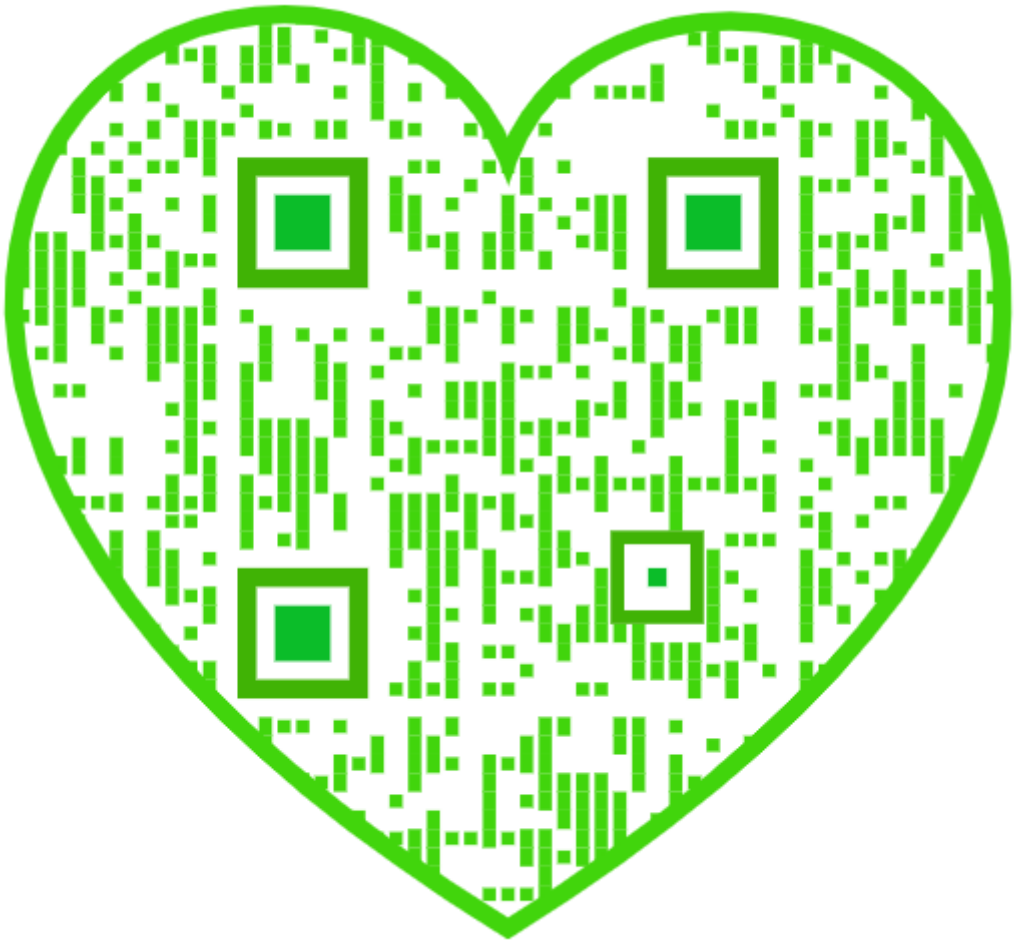

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. LITERATUUR MUSEUM

Inleiding

Nauwelijks had Lodewijk van Deyssel zowel in het Algemeen Handelsblad als in de Nieuwe Rotterdamsche Courant het verslag gelezen van de begrafenis van Arij Prins, op zaterdag 6 mei 1922 te Schiedam, of hij zette zich tot het schrijven van een *In memoriam Ary Prins*, dat hij ter publikatie afstond aan De Gids[1] en niet, zoals toch voor de hand had gelegen, aan De Nieuwe Gids, het tijdschrift waarmee Prins zich jarenlang verbonden had gevoeld en waaraan hij ook veelvuldig had meegewerkt. Met De Gids had Prins nooit enigerlei binding gehad. Het is zelfs de vraag of hij in de tweede helft van zijn leven dit maandblad nog regelmatig onder ogen kreeg. Op 14 december 1885 had J.N. van Hall, de toenmalige redacteur-secretaris van De Gids, een novelle van Prins geweigerd; in mei 1886 zou Van Hall de bundel *Uit het leven* geringschattend bespreken en dit debuut zelfs een 'kortstondig leven' toewensen.[2] In De Gids van december 1912 mocht Carel Scharten weliswaar dertien pagina's uittrekken voor zijn bespreking van *De Heilige Tocht*,[3] maar reeds de titel van dit opstel: *Eene kostbare antiquiteit*, sprak boekdelen over de zeer gemengde gevoelens waardoor Scharten beslopen werd toen hij zich zette tot het componeren van zijn zesentwintigste 'Overzicht der Nederlandsche Letteren'. Na zoveel bedenkingen als Scharten toen wist bijeen te brengen, zal het Prins moeilijk zijn gevallen om onbekommerd plezier te beleven[4] aan de hem ook hier en daar door de kroniekschrijver van De Gids toegezwaaide lof.

Nu werd Prins dan in diezelfde Gids herdacht door Lodewijk van Deyssel, die zich nog maar heel kort geleden op zíjn beurt hoogst onaangenaam getroffen voelde toen hem op 16 januari 1922, bij schrijven van Prof. Dr. H.T. Colenbrander (1871-1945) werd meegedeeld, dat de redactie van De Gids besloten had niet te kunnen overgaan tot aanvaarding van een bijdrage over *Einstein's Relati-*

1 De Gids, Jrg. 1922 II, blz. 502-507; voor de eerste maal herdrukt in L. van Deyssel, *Gedenkschriften*, A'dam, 1924, blz. 280-286; laatstelijk herdrukt in dit boek.
2 De Gids, Jrg. 1886 II, blz. 390-393.
3 De Gids, Jrg. 1912 IV, blz. 540-553. De meest indringende bespreking van *De Heilige Tocht* in intussen die door Albert Verwey. Zie diens *Proza*, deel III. Amsterdam, 1921, blz. 69-83.
4 Dit zou Prins stellig wèl beleefd hebben aan een passage in het boek van zijn naamgenoot Apie Prins, *Ik ga m'n eige baan*, A'dam, 1958, blz. 132-133. Toen Apie Prins het gymnasium op het Prinsenhof te Haarlem bezocht, doceerde daar J.B. Schepers Nederlands. 'Schepers was bevriend met Couperus, Van Deyssel, Kloos, Van Eeden enz. en wist ons door zijn enthousiasme (en onuitputtelijk geduld) te inspireren tot een begin van liefde voor de grote Tachtigers *al wisten die nog niet dat het nageslacht ze zo zou noemen*, maar toen hij "De Heilige Tocht" van Arie Prins meebracht en ons daar het hele uur uit voorlas, was ons enthousiasme nog groter dan het zijne. We gaven ons zonder slag of stoot aan de kruisvaarders over. Het was een volkomen nieuwe, boeiende wereld voor ons. Dàt was nog eens een leesboek.'

viteitstheorie.[5] Van dit echec had, buiten de betrokkenen zelf, natuurlijk niemand weet. Achteraf maakt het Van Deyssels afstaan van zijn *In memoriam Ary Prins* aan het tijdschrift van Colenbrander nog eens zo raadselachtig.

Raadselachtig blijft ook dat Van Deyssel ontbroken had onder degenen die Prins op zijn laatste gang door Schiedam, van de Nieuwe Haven no. 153 naar de Algemene Begraafplaats, hadden begeleid, al suggereerden enkele passages in Van Deyssels herdenkingsartikel 't tegendeel. ‘Er is niets aan te doen’, zo zou hij op 21 april 1938 schrijven, ‘maar het is altijd jammer, indien bij een gebeurtenis, welke het groote en ontroerende karakter heeft van het laatste samenzijn met, het uitgeleide uit deze levenswereld doen en het afscheid nemen van, een zeer goeden vriend, omdat de heeren op reis of ongesteld zijn, enkele der beste vrienden ontbreken.’[6] Op de dag van Prins begrafenis was Van Deyssel niet ongesteld en op reis was hij al evenmin. Het heeft geen zin ons te begeven in gissingen naar de redenen die Van Deyssel op 6 mei 1922 weerhielden om van Haarlem naar Schiedam te sporen. Toch achten wij 't niet bij voorbaat uitgesloten dat deze of gene Van Deyssels afwezigheid op Prins' begrafenis in verband zou willen brengen met het inderdaad onmiskenbare feit dat Van Deyssel er helemaal niet meer bij te pas was gekomen toen op zaterdag 21 maart 1920 de naaste vrienden van Arij Prins hem bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag een feestmaaltijd aanboden te 's-Gravenhage. Op initiatief van de dichter Dr. P.C. Boutens werden toen, in Hotel De Twee Steden, de jubilaris en diens echtgenote omringd door Jac. van Looij en Titia van Looij-van Gelder, Herman Robbers en echtgenote, Top Naeff en haar echtgenoot Dr. W. van Rhijn, en Frans Mijnssen met echtgenote.

Niemand uit dit gezelschap, waarvan de leden stuk voor stuk bij gelegenheid trots gingen op de hen door Van Deyssel toegedragen vriendschappelijke gevoelens, zou in juni 1922 op het denkbeeld komen om Van Deyssel te compli-

5 *Einstein's Relativiteitstheorie. Een enkele opmerking* verscheen in februari 1922 in De Nieuwe Gids, Jrg. 1922 I, blz. 153-158. De, overigens nog in een afzonderlijk schrijven door de Leidse hoogleraar J.P. Kuenen (1866-1922) toegelichte, afwijzing door De Gids kwam zo pijnlijk aan nu niemand minder dan H.A. Lorentz (1853-1928) zich in een onderhoud met Van Deyssel waarderend over dit opstel had uitgelaten. Vgl. Harry R. Wildermuth in De Nieuwe Gids, Jrg. 1939 II, blz. 608, in wiens open brief *To Lodewijk van Deyssel on his seventy-fifth birthday* (a.w., blz. 606-610), gememoreerd werd: ‘Your unerring judgement discovered a star of the first magnitude in that very great poet and your friend, P.C. Boutens. You corresponded with the late Prof. Lorentz on Einstein's Theory of Relativity, stating as your conviction that the whole thing was pure metaphysics. And you may very well be right!’ - In 1929 zou Van Deyssel zijn toen verschenen bundel *Nieuwe Kritieken*, A'dam, 1929, blz. 1-7, demonstratief openen met het door De Gids afgewezen stuk.

6 Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften*. Voor de eerste maal volledig naar het handschrift uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick, Zwolle, 1962, blz. 823-824.

menteren[7] met zijn Gids-artikel over Arij Prins. En dit terwijl voor wie lézen kon, toch wel 't eerste wat van beroepsliteratoren verwacht mocht worden, Van Deyssels herdenking van Arij Prins in alle opzichten ver uitstak boven die door Willem Kloos, Herman Robbers[8], Joannes Reddingius, A. Jurriaan Zoetmulder, M.A.P.C. Poelhekke, Dirk Coster, A.M. de Jong, Gerard van Eckeren en Dr. P.H. Ritter Jr.[9] Slechts de aan Prins' heengaan gewijde artikelen van Top Naeff[10] en Frans Mijnssen[11] werden niet heel en al door Van Deyssels bijdrage aan De Gids overschitterd; een groot gedeelte van het stuk van Top Naeff handhaaft zich ook anno 1970 nog met ere naast dat van Van Deyssel. Misschien heeft deze laatste zich tegenover die beklemmende afwezigheid van een klankbord gepantserd met dezelfde overweging waaruit later François Mauriac troost zou putten tegenover wanbegrip: 'Nous croyons que ceux qui nous lisent ont lu ce que nous avons écrit. C'est une grande illusion.'[12] Hoe goed moet dan wel Van Deyssels dag zijn geweest, toen hij de brief onder ogen kreeg, hem op 11 juni 1922 vanuit Amsterdam toegericht door Hein Boeken, de man van wie Annie

7 Hoezeer Van Deyssel dit op prijs zou hebben gesteld, blijkt o.m. uit een artikel van J. Kamerbeek Jr. over *Van Deyssels anticipaties* in De Nieuwe Taalgids, deel 54 (1961), blz. 1-10. Op blz. 7 signaleerde Kamerbeek bij Van Deyssel twee passages die 'in sobere vorm en effen toon een klacht behelzen over gebrek aan repliek.' Veelzeggend is ook Van Deyssels reactie op een brief van Hein Boeken, d.d. 23 juni 1921, waarin Van Deyssel gecomplimenteerd werd met zijn aan de juni-aflevering van De Nieuwe Gids, Jrg. 1921 I, blz. 736-753 bijgedragen *In memoriam Dr. Alphons Diepenbrock*: 'Uwe bladzijden over onzen heengeganen vriend zijn het schoonste wat ik sinds tijden gelezen heb. En steeds bliif ik U zien als iemand die in storm en regen een hem dierbaren vlag tracht te ontrollen, te ontplooien en voor anderer oogen omhoog te houden. De regenvlagen en windstoten, die het werk bemoeielijken, doen te schooner en te teerder de zachte en innige kleuren van den vlag glanzen en lichten; en bij elke nieuwe ontplooiing trekken de blootgekomen banen mijn oog met te meer macht naar zich toe.' In Van Deyssels dankwoord van 25 juni 1921 valt vooral op de zinsnede 'door hare eenzaamheid': 'Ofschoon ik niet weet of uw indruk wordt veroorzaakt door het stukje alleen of door combinatie van het stukje met uwe voorstelling van mijn tegenwoordig persoonlijk leven, is toch uw indruk, naar mij voorkomt, treffend en juist. En de zending er van deed mij, door de zijde van waar zij kwam en door hare eenzaamheid, drie maal aangenaam aan.'

8 In 1923 verscheen bij P.N. van Kampen en Zoon te Amsterdam een tweede druk van De Heilige Tocht. Met een voorbericht den schrijver en zijn werk betreffende door Herman Robbers. Tot zeven maal toe citeerde Robbers Van Deyssels artikel, zonder er zich ook maar éénmaal waarderend over uit te laten!

9 Willem Kloos in De Nieuwe Gids, Jrg. 1922 I, blz. 595; Herman Robbers in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, LXXXIII, blz. 419-423; Joannes Reddingius in De Gooien Eemlander, 17 juni 1922; A. Jurriaan Zoetmulder en M.A.P.C. Poelhekke in het weekblad De Nieuwe Eeuw, 13 mei 1922; Dirk Coster in De Stem, juni 1922, blz. 567-574; A.M. de Jong in Het Volk, 6 mei 1922; Gerard van Eckeren in Den Gulden Winckel, 15 mei 1922; Dr. P.H. Ritter Jr. in het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad, 4 mei 1922.

10 Weekblad De Amsterdammer, 13 mei 1922.

11 De Nieuwe Gids, Jrg. 1922 II, blz. 1-3.

12 François Mauriac, *Le Nouveau Bloc-notes/ 1958-1960*, Paris, 1961, blz. 349.

Salomons[13] niet ten onrechte geschreven heeft dat hij rijk was door zijn beminnelijke, onbevangen persoonlijkheid:

> Waarde Vriend,
> Gaarne zoude ik in deze week de weinige kilometers, die mij van U scheiden, te niet doen door me gedurende een ongeveer gelijk aantal minuten door tram of trein te laten vervoeren. Steeds betreur ik dat de kleine tijdsruimte, die me nog rest, voor me voorbijgaat, zonder dat ik uw gezelschap geniet, al moge ook de wijze, waarop ge enkelen van ons, die reeds zijn heengegaan zooals nu Arij Prins, herdacht hebt, iemand, die vermetel genoeg is om te denken dat hij daarvoor in aanmerking zal komen, doen wenschen dat zijne levensdagen niet vele meer zijn. Kunt ge me Woensdag of Donderdag bij U wachten te ruim 8 uur?
> Met hartelijken groet
> gaarne de uwe
> Hein Boeken.

Ik hoop dat ge mijne woorden ‘de kleine tijdsruimte, die me nog rest’ niet wilt aangrijpen als eene gelegenheid om mij tegen te spreken met den wensch dat ik me vergis. Integendeel, elke leeftijd heeft zijn eisch; van elken leeftijd moeten we het schoone genieten en evenzeer het bittere proeven. Onze tijdgenooten en vrienden beginnen ons - niet meer door een vroeg-tijdigen dood - te ontvallen. De beurt komt weldra aan mij. Noodzakelijkerwijze doet deze waarheid onzen blik op het leven veranderen. Om nu bij één verschil te blijven stil-staan: van den heengegane zien we het leven als een geheel. Veel wat in het leven ons van hem scheidde, is vervallen. Dat waarin we van hem verschilden, brengt ons nu nader tot hem, vooral daar we juist vooral die verschillen trachten te begrijpen.’

Dat Boeken[14] Van Deyssel gelézen en tevens begrepen had, ligt voor de goede verstaander besloten in de laatste zinnen van deze brief. Eenieder kan zichzelf hiervan overtuigen door aan de lectuur van de briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van Deyssel de lezing van het *In memoriam Ary Prins* te laten voorafgaan. Wordt bij het lezen de door dit boek nu eenmaal chronologisch zo gegeven volgorde in acht genomen, dan zal de lezer tot een gelijke bevinding komen: dat het compact-synthetische herdenkingsartikel even excellent als onontbeerlijk de briefwisseling completeert. En dan te bedenken dat het, in handschrift zeven foliovellen tellende, artikel tot stand is gekomen binnen de tijdsduur van één ochtend en één middag, zonder dat de auteur ook maar enig geschrift van

13 Annie Salomons, *Herinneringen uit den ouden tijd*/ Aan schrijvers die ik persoonlijk heb gekend. Den Haag, 1957, blz. 18.

14 Een tweede reactie kwam van Benno J. Stokvis, die op 14 juni 1922 Van Deyssel liet weten: ‘Uw stuk over Prins in “De Gids” las ik, en vind ik prachtig.’ In september 1924 zou Stokvis het eerste nummer van jaargang II van het door hem geredigeerde Boek en Kunst, Een internationaal maandschrift voor literatuur, beeldende kunst en theater, openen met de herdruk van twee fragmenten uit Van Deyssels opstel.

Prins bij de hand had en ook zonder dat de door hemzelf van Prins ontvangen of door hemzelf aan Prins verzonden brieven binnen zijn bereik waren!

Wie zich wil verdiepen in *Leven en werken van Arij Prins* is sinds 1935 aangewezen op het toen te Delft verschenen gelijknamige Leidse proefschrift van S.P. Uri,[15] dat als ondertitel meekreeg: Een bijdrage tot de studie van de Beweging van Tachtig. Een te beknopte samenvatting van deze dissertatie vormt, onder de titel *Arij Prins, als visionair prozaïst*, het tweede hoofdstuk van *Vlucht der verbeelding*.[16] Studies over de neo-romantiek bij twaalf Nederlandse prozaschrijvers en -schrijfsters van de periode 1890-1920, door S.P. Uri, verschenen te Groningen in 1955.

Beide publicaties vallen helaas op door een gebrek aan informatie betreffende tal van figuren die korte of langere tijd de aandacht kregen van Arij Prins of die leven en werken van Prins mede hebben begeleid dan wel beïnvloed. Uri heeft 't, om ons tot enkele voorbeelden te bepalen, over ‘den Fransman De Vogüé’, over de dichter Jean Adalbert (lees: Ajalbert), over de criticus E. Rod. Van auteurs als Céard, Hennequin, Mirbeau, Bonnetain en Duranty wordt ons consequent de voornaam onthouden. De lezer moet in 't algemeen maar raden of deze en andere door Uri terloops genoemde letterkundigen piepjonge, middelbare dan wel hoogbejaarde tijdgenoten van Prins zijn geweest. Periodieken als de Revue Moderniste, de Revue Indépendante, de Revue des Deux Mondes, enz., worden als aan eenieder bekend verondersteld. Over Van Deyssels bewerking van Villiers' *Akëdysséril* (1893, lees: 1894) wordt meegedeeld: ‘De meer Duits georiënteerde Kloos had niet zoveel op met dit Franse werk, dat hij vergeleek met “een parure van fonkelende edelsteenen, meesterlijk geslepen, maar koud als steen.” In werkelijkheid sloeg dit oordeel op een hoofdstuk uit Villiers' *L'Eve future* (1886). Van Prins' aan De Nieuwe Gids bijgedragen kleine fantastische schetsen, getiteld *Fantasie, Een Nacht, Vreemde Verschijning* en *Een Executie* wordt vermeld dat ze in 1897 werden herdrukt in de bundel *Een Koning*. Dit gebeurde alleen maar met *Een Executie*! Wie bij Uri leest dat Prins, onder de schuilnaam A. Cooplandt, in juni 1885 De Maupassants *Une Vie* en in augustus 1885 Huysmans' *En ménage* in het weekblad De Amsterdammer besprak, zou er toch wel zeer bij gebaat zijn geweest wanneer Uri hierbij had aangetekend dat het eerste boek al in 1883 en het tweede nog veel eerder, in 1881, van de pers was gekomen!

Het heeft geen zin om deze waslijst van hinderlijke tekortkomingen te vervolgen. In de annotaties bij de briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van

15 Een levensbericht van Sicco Pieter Uri (1903-1964) verscheen, van de hand van W.C. Braat, in het Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Leiden, 1964, blz. 97-100.

16 Zie de uitvoerige bespreking van dit boek door J. Kamerbeek Jr. in Levende Talen, Jrg. 1955, blz. 602-608.

Deyssel hebben wij er ons juist op toegelegd al die informatie te geven die wij bij Uri hebben gemist. Niet alleen Prins, maar ook zijn biograaf, geloven wij op deze wijze een dienst te hebben bewezen. Wie naast onze uitgave Uri's boek herleest, zal een gescherpte blik hebben gekregen voor de feilen waaraan het niet ontkomen is. Anderzijds zullen Uri's verdiensten nadrukkelijk in 't oog springen; met name het derde deel, dat handelt over Prins' Middeleeuwse periode, komt dan naar voren als een respektabel stuk werk. Daar is de auteur ook bepaald in zijn element.

Meegaan kunnen wij met Uri daar waar hij als zijn zienswijze formuleert dat althans zeker in de periode 1885-1890 Van Deyssel meer te danken had aan Prins, dan omgekeerd.[17] Voor ons is dit dé reden geweest om ook in de titel van onze uitgave aan Arij Prins de voorrang te gunnen, nog afgezien van het feit dat de brieven van Prins in aantal die van Van Deyssel overtreffen. In het illustratiemateriaal lieten wij al evenzeer het accent vallen op Prins.

In zijn als A. Cooplandt aan het weekblad De Amsterdammer van 21 juni 1885 bijgedragen bespreking van de *Lettres de Jules de Goncourt*, werd door Arij Prins vastgesteld: ‘Doorgaans zijn brieven van schrijvers onbelangrijk; kort en bondig als handelsbrieven, eene opsomming van feiten bevattend, is hunne letterkundige waarde onbeduidend.’ Wij achten deze opvatting fundamenteel onjuist, onder aantekening evenwel dat wij grotendeels met Prins zouden kunnen instemmen wanneer hij dit oordeel over zijn eigen epistolaire proza zou hebben geveld. De brieven van Prins immers kunnen slechts bij uitzondering worden aangemerkt als ‘epistels uit volheid van hoofd en hart geschreven.’[18] Daarvoor bevestigen ze ook te nadrukkelijk dat Prins, zoals Top Naeff van hem geschreven heeft[19], in het verkeer met zijn medemensen wars was ‘van uiterlijke gemeenzaamheid, van alles wat zweemde naar ostentatie en overdrijving.’ De zich in het grootste deel van zijn werk als een visionair prozaïst manifesterende Prins, bepaalt zich in het merendeel van zijn, in een onmiskenbaar schraal of karig proza gestelde, brieven tot een bondigheid die veelal samengaat met nuchterheid. Aan zijn biograaf schijnt deze tegenstelling niet te zijn opgevallen. Hij zwijgt er althans in alle talen over, ofschoon hij had kunnen, zo niet had moeten, weten hoe zeer anderen, met name o.m. P.H. Ritter Jr., geboeid werden door het fenomeen van de ‘correcte, concrete zakenman, directeur eener kaarsenfabriek, koel en hoekig bijna in zijn optreden’ en die nochtans ‘achter het nuchter-zakelijk, Hollandsch-degelijk karakter van zijne verschijning het diepe lijden en den gloeienden verbeeldingsrijkdom versloten (hield), die de moderne psyche kenmerkt, maar welke zij zelden naar buiten

17 S.P. Uri, *Leven en werken van Arij Prins*, a.w., blz. 106.

18 E.J. Potgieter, *Leven van R.C. Bakhuizen van den Brink*. Haarlem, 1904[3], blz. 216.

19 Weekblad De Amsterdammer, 13 mei 1922.

openbaart.' Het was ook Ritter die een alleszins plausibele verklaring vond voor de rijkelijk problematische tegenstelling tussen de auteur Prins en de sprekende of briefschrijvende Prins: 'Hij was een woorden-arme omdat hij den rijkdom van het woord kende als geen onzer. (...) Zie hier nu een kunstenaar die niet met het woord speelde(...) maar voor wien het woord *woog*. Het woord was Arij Prins een kostbaarheid, de vondst na wekenlange overpeinzingen.'[20] De brieven van Prins ontlenen dan ook vrijwel uitsluitend hun belang aan de vastlegging van een grote rijkdom aan feitelijke gegevens: betreffende zijn literaire ontwikkeling, de lectuur van zijn voorkeur, de datering van zijn geschriften, het bij zijn werk gevolgde procédé, de omstandigheden die hem stimuleerden danwel tegenzaten, de reacties op het werk van zijn tijdgenoten. Ook openbaren zijn brieven tal van menselijk-sympathieke trekken en trekjes. Daaronder springt vooral in 't oog zijn daadwerkelijke hulpvaardigheid. Al even spontaan is zijn afkeer van tot niets leidend twistgeschrijf.

Aan Herman Robbers, Top Naeff en Jacobus van Looij zou Prins, volgens Uri, 'vaak allergeestigste brieven' hebben geschreven.[21] Zonder nu, na doorlezing van een groot deel van die brieven, het oordeel van Uri in zijn algemeenheid te kunnen onderschrijven, erkennen wij toch ten volle dat er opmerkelijke, en soms hemelsbrede, verschillen aanwijsbaar zijn tussen Prins' brieven aan de zojuist genoemden én Prins' brieven aan Lodewijk van Deyssel. De onmiskenbare gereserveerdheid, zo eigen aan Van Deyssel en die hij in zijn brieven aan Prins maar sporadisch varen liet, moet van de weeromstuit ietwat verkillend op Prins hebben gewerkt en is uiteraard niet direct bevorderlijk geweest voor een, van beide kanten, geanimeerde briefwisseling. Trouwens, daarvoor contrasteerden Prins en Van Deyssel ook van huis uit juist iets te veel met elkaar. In zijn *In memoriam Ary Prins* zou Van Deyssel zichzelf rekenen tot de lijdelijke, door gevoelsaandoeningen beheerste en geleide naturen. Prins zou hij daarentegen kenschetsen als iemand bij wie de wil, de doorzetting, domineerde. Feitelijk herhaalde Van Deyssel in 1922 wat hij reeds op 30 mei 1901 aan Prins geschreven had: 'Ik ben en zal altijd blijven een zenuwzwak mensch en wel van dien aard, dat ik, wat de vereeniging van letterkundig werk en maatschappelijk verkeer aangaat, geheel het tegenovergestelde uiterste van jouw zeldzaam vermogen daarin bereikt heb. Ik kan nauwelijks op den zelfden dag een buurman spreken en een brief schrijven.'

Intussen verbiedt ons alleen al dit brieffragment om in te stemmen met Pierre H. Dubois[22] die het 'niet onvermakelijk (vond) om Van Deyssel, die zo graag de artiest "pur" wilde uithangen en op grond daarvan maar weinig interesse voor Prins' buiten-artistieke activiteiten hebben kon,' met nauw verholen be-

20 Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad, 4 mei 1922.
21 S.P. Uri, a.w., blz. 194.
22 Dagblad Het Vaderland, 19 maart 1960.

wondering te zien schrijven over Prins' zakelijke bedrijvigheid. Er nog van afgezien dat in de laatste vijftien jaar studies van Gerard Knuvelder, J. Kamerbeek Jr., Martien J.G. de Jong, F. Jansonius en Karel Reijnders, de caricaturale vertekening en versmalling van Van Deyssel tot iemand die zo graag de artiest 'pur' wilde uithangen, met kracht van argumenten aan de kaak hebben gesteld,[23] moet Van Deyssels bewondering voor de 'man van de gedachte', die erin slaagde zijn leven te combineren met dat van 'de man van de daad' eerder tragisch worden genoemd dan niet onvermakelijk. Tragisch, omdat Van Deyssel er maar eenmaal in zijn lange leven in geslaagd is die aan een Prins, aan een Van Eeden, aan een Jan Veth zo goed afgaande combinatie te realiseren, ten tijde n.l. van zijn bemoeienissen met de Rembrandt-herdenking van 1906. Kort na zijn vijfenzeventigste verjaardag zou hij nog schrijven: 'Het meeste geestesgenoegen geven mij de groote dichters en de groote philosophen. Maar ik wil zélf hébben het geestelijk gevoelsleven, waarvan uit de groote dichters schreven, zoo wel als het handelend leven der voortreffelijke daden-lieden. Alles wat ten slotte slechts tijd-passeering is, hoe edel en aangenaam ook, is toch iets mínders.'[24]

Bij de lectuur van Van Deyssels brieven aan Prins mag ook niet worden vergeten dat de schrijver daarvan zich voortdurend bewust moet zijn geweest dat hij afstemde op een geheel andere golflengte dan die welke hem sedert het begin van de tachtiger jaren verbond met zijn Amsterdamse vriendenkring. Albert Verwey mag dan wel aan Uri hebben meegedeeld[25] dat wanneer Prins, in 1885 en volgende jaren, overkwam naar Amsterdam, al de vrienden werden bijeengetrommeld voor een soort reünie, die een heel gezellig karakter droeg, - een dergelijke reünie heeft Van Deyssel zeker één maal, misschien twee maal bijgewoond, - dit neemt toch niet weg dat Prins nauwelijks geacht mag worden deel te hebben uitgemaakt van 'la sublime confrérie' die tot circa 1889 de toen jonge Amsterdamse kunstenaars verbonden heeft. Aan Prins is niet gegeven geweest dat regelmatig toeven 'in een groepje daar knie aan knie gezetenen',

23 In een aan De Gids, Jrg. 1970, no. 4/5, blz. 314-319, bijgedragen beschouwing, *Kees Verwey zeventig jaar (Een poging tot begrip)*, heeft Godfried Bomans erop gewezen dat 'de blijvende aantrekkingskracht van Thijm op de zo geheel anders geaarde Verwey onverklaarbaar (zou) zijn, als wij het lieten bij de gemaniëreerde dandy, waarin hij aan ons is overgeleverd'. Nu ook A. Roland Holst, op 29 juli en 5 augustus 1970, voor de Vara-microfoon, het accent legde op een gemanïereerde Van Deyssel, werd helaas eens te meer bevestigd wat Bomans eveneens constateerde: 'Een man als Thijm heeft natuurlijk tientallen kanten, maar omdat echt kijken een vermoeiende bezigheid is heeft men bepaalde facetten van zijn persoonlijkheid overbelicht'.

24 De Nieuwe Gids, Jrg. 1939 II, blz. 904.

25 S.P. Uri, a.w., blz. 93-94: 'Men ging eerst gezamenlijk uit, en vervolgens bleef men, aanvankelijk meestal op de kamer van Paap, nog lange tijd bijeen. Dan lazen de jonge prozaïsten en dichters elkaar hun werk voor, dan werd er geboomd over litteratuur en kunst tot diep in de nacht.'

waartussen iets zinderde ‘in de lucht, in de ruimte, iets onzichtbaars en onzegbaars, dat het samen-leven is, één samen-leven in een gelijktijdige ontbloeying bij verschillende van de menschheid geheeten afdeeling der natuur.’[26] En zo is Prins ook maar enkele keren betrokken geworden in dat voor zijn Amsterdamse relaties levenslang onvergetelijk gebleven want overrijk geschakeerde geheel van ‘de vroolijkheden, de driftigheden, de toegenegenheden en afkeeren, de mijmeringen en waarnemingen, zóó als die in de samen-levenden waren.’[26]

In zijn herdenking van Karel Joan Lodewijk Alberdingk Thijm heeft Anton van Duinkerken[27] er aan herinnerd dat Van Deyssel een esprit bezat als weinigen ter wereld. ‘Zelfs zijn intiemste vrienden bleven verbaasd over zijn levenskunst, die uurlijks zich scheen te vernieuwen in onverwachte vondsten en vormen. Hij speelde zichzelf prachtig!’ Heeft, zo vragen wij ons af, Van Deyssel in zijn verkeer met Prins het licht van zijn esprit onder de korenmaat gezet? In de brieven aan Prins valt, in tegenstelling tot Van Deyssels brieven aan François Erens, Frederik van Eeden,

26 Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften*, a.w., blz. 246. Vgl. Frans Erens, *Vervlogen Jaren*. Vervolledigd uitgegeven en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick. Met een inleiding van Anton van Duinkerken. Zwolle, 1958, blz. 448: ‘Wat was het heerlijk, dat praten, praten in café's, op lange wandelingen of in gemeubileerde achterkamers, waarvan wij het akelige niet zagen, vervuld als wij waren van nieuwe droomen. Het was een genot te betoogen en de plotselinge vondst vóór zich te zien oplichten’. Zie ook het opstel over *Jac. van Looy als geestlijk mensch en dichter* in: Willem Kloos, *Letterkundige Inzichten en Vergezichten* XXI/*Nieuwere literatuurgeschiedenis* XXVI. Den Haag, 1936, blz. 70-84 (eerst verschenen in De Nieuwe Gids, Jrg. 1932 I, blz. 337-349), in welk opstel Kloos, voor zijn doen ongewoon suggestief, de sfeer opriep van de gesprekken in de Poort van Cleef en in het atelier of de kamer van een der vrienden ‘in dien alouden, dien allereersten Nieuwe-Gidstijd’. Een parel blijft hiernaast het gedicht *Mast* in Arthur van Schendels bundel *Herdenkingen*. A'dam, 1949, blz. 88-91, waarin haast tastbaar de sfeer wordt getekend in het door de Tachtigers veelvuldig gefrequenteerde Grand Hotel en Café-Restaurant Mille Colonnes aan het Rembrandtplein, in de wandeling Mast genoemd, zijnde de naam van de eigenaar. In zijn *In memoriam G.W. Dijsselhof* (in De Nieuwe Gids, Jrg. 1924 II, blz. 94-95) bracht ook Hein Boeken dit Amsterdamse ‘centrum van beschaving’ in herinnering, ‘waar de oneindige vergezichten weerkaatsende spiegelwanden, de zilvergrijs hangende sigaren-rook, het zoo gedempt, uit de witte ballonnen dalende electrische licht de jonge kunstenaars hielp om uit de enge grenzen van hun beperkt aldaags-leven in gedachte naar de ruimere, ja onbegrensde rijken van herinnering en verbeelding uit te vliegen’.

26 Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften*, a.w., blz. 246. Vgl. Frans Erens, *Vervlogen Jaren*. Vervolledigd uitgegeven en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick. Met een inleiding van Anton van Duinkerken. Zwolle, 1958, blz. 448: ‘Wat was het heerlijk, dat praten, praten in café's, op lange wandelingen of in gemeubileerde achterkamers, waarvan wij het akelige niet zagen, vervuld als wij waren van nieuwe droomen. Het was een genot te betoogen en de plotselinge vondst vóór zich te zien oplichten’. Zie ook het opstel over *Jac. van Looy als geestlijk mensch en dichter* in: Willem Kloos, *Letterkundige Inzichten en Vergezichten* XXI/*Nieuwere literatuurgeschiedenis* XXVI. Den Haag, 1936, blz. 70-84 (eerst verschenen in De Nieuwe Gids, Jrg. 1932 I, blz. 337-349), in welk opstel Kloos, voor zijn doen ongewoon suggestief, de sfeer opriep van de gesprekken in de Poort van Cleef en in het atelier of de kamer van een der vrienden ‘in dien alouden, dien allereersten Nieuwe-Gidstijd’. Een parel blijft hiernaast het gedicht *Mast* in Arthur van Schendels bundel *Herdenkingen*. A'dam, 1949, blz. 88-91, waarin haast tastbaar de sfeer wordt getekend in het door de Tachtigers veelvuldig gefrequenteerde Grand Hotel en Café-Restaurant Mille Colonnes aan het Rembrandtplein, in de wandeling Mast genoemd, zijnde de naam van de eigenaar. In zijn *In memoriam G.W. Dijsselhof* (in De Nieuwe Gids, Jrg. 1924 II, blz. 94-95) bracht ook Hein Boeken dit Amsterdamse ‘centrum van beschaving’ in herinnering, ‘waar de oneindige vergezichten weerkaatsende spiegelwanden, de zilvergrijs hangende sigaren-rook, het zoo gedempt, uit de witte ballonnen dalende electrische licht de jonge kunstenaars hielp om uit de enge grenzen van hun beperkt aldaags-leven in gedachte naar de ruimere, ja onbegrensde rijken van herinnering en verbeelding uit te vliegen’.

27 Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Leiden, 1954, blz. 53-61. Het citaat aldaar op blz. 58.

Frank van der Goes, Arnold Ising Jr. - om er slechts enkelen te noemen - niet bijster veel van die esprit te bespeuren, zoals hij ook afwezig lijkt te zijn geweest in het directe persoonlijke verkeer tussen Prins en Van Deyssel. In de vele van Prins uitgegane brieven, aan andere vrienden en betrekkingen, zijn wij geen enkele maal op een alinea gestoten, waarin Prins een tekenachtige uitdrukking, een anecdote, een bon mot, een naar het bizarre of clowneske zwemende gedraging van Van Deyssel memoreert. Was Prins dan ziende blind en horende doof voor díe kanten van Van Deyssel, waardoor zóveel anderen in hoge mate werden gefascineerd en waaraan zowel de ernst

van Albert Verwey als het zure sarcasme van Frans Coenen zich glimlachend gewonnen gaven! Of heeft Van Deyssel welbewust déze kanten van zijn wezen niet voor Prins ontsloten, voorvoelend dat hij er toch niet ontvankelijk voor zou zijn?

Wij moeten 't antwoord schuldig blijven, maar willen er wel op wijzen dat Van Deyssel al heel vroeg, want in de aanvang van zijn toen nog enkel epistolaire relatie met Prins, tot minstens tweemaal toe niet die weerklank van zijn correspondent had mogen krijgen die hij gewoon was te ontvangen van zijn Amsterdamse kompanen, en dan veelal ook nog onder gedruis van applaus! In zijn antwoord op Van Deyssels brief van 22 januari 1883 haakte Prins met geen woord in op de uitgelezen hoffelijkheid waardoor de eerste alinea van die brief zich gekenmerkt had. En in Prins' weerwoord op Van Deyssels brief van 30 januari 1885 ontbrak heel en al de charme van een zinspeling of aanstipping waaruit de ontvanger had kunnen blijken dat Prins Van Deyssels inlichtingen over François Erens naar verdienste had weten te savoureren en dat hem ook niet was ontgaan de zinsnede over Kloos en Verwey: ‘beiden dood-jong en dood-arm.’ Dit waren van die *faux pas* die, aan de op dit punt terecht gevoelige naturen, de lust tot verder corresponderen voorgoed kunnen ontnemen. Dat Van Deyssel er toen niet de brui aan heeft gegeven, hing wel samen met zijn op 30 januari 1885 neergeschreven opinie dat Prins tot ‘de uitgelezen zeldzamen in Nederland’ behoorde met wie hij over het naturalisme van gedachten kon wisselen.

De briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van Deyssel wordt in deze uitgave integraal afgedrukt, met dien verstande dat een aantal brieven en vooral briefkaarten niet worden openbaar gemaakt omdat ze nu eenmaal van ieder belang verstoken zijn: afspraken over te brengen bezoeken, afzeggingen of verschuivingen van die afspraken, bevestigingen van de ontvangst van tijdschriftbijdragen. In de noten worden deze weglatingen ter plaatse verantwoord, terwijl enkele malen iets wat mogelijkerwijs toch relevant zou kunnen zijn beknopt wordt samengevat. Behoudens deze beperkingen zijn alle brieven diplomatisch en onverkort weergegeven. Een beschrijving van elke brief leek overbodig, omdat alle documenten in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum berusten. De noodzakelijke verklaring van details is in voetnoten gegeven. De uitgave wordt gecompleteerd door een aaneengesloten reeks van fragmenten van brieven, waarin Van Deyssel aan zijn vrouw verslag uitbracht over zijn eerste verblijf bij Prins te Hamburg, in de zomer van 1893; voorts door de nooit herdrukte bespreking van Prins' *Een Koning*, door André Jolles in het weekblad De Kroniek van 2 januari 1898; tenslotte door de herdruk van alle door Van Deyssel aan Prins gewijde opstellen en door de publicatie van alle nog niet eerder openbaar gemaakte aantekeningen van Lodewijk van Deyssel voor zover die Arij Prins betreffen.

Harry G.M. Prick.

Arij Prins, 1860-1922

K.J.L. Alberdingk Thijm, 1864-1952

De briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van Deyssel

1

Voorburg 27 Novr. 1882[1]

WelEd. Heer!

Ik veroorloof mij, alhoewel ik niet de eer heb, U persoonlijk te kennen, U bijgaand eene door mij geschrevene schets[2] ter lezing te zenden, met beleefd verzoek mij medetedeelen, of U dezelve geschikt acht, om als feuilleton in het Weekblad 'De Amsterdammer' te worden geplaatst. -

Daar deze schets, als zijnde 'te realistisch' voor eenige tijdschriften is geweigerd, en ik niet gaarne weder eene weigering zou ontvangen, neem ik de vrijheid mij niet direct tot de Redactie, doch eerst tot U te wenden, wijl mij uit uwe kritieken in 'De Amsterdammer',[3] waarmede ik mij volkomen kan vereenigen, is gebleken, dat U een der weinige letterkundigen hier te lande zijt,

1 Geadresseerd aan: Den Wel Ed.Heer L. van Deyssel, p/a de Heeren Ellerman, Harms en Cie, Uitgevers van het Weekblad 'De Amsterdammer', Rokin 2, Amsterdam.

2 *Grootvader Bleys*, geschreven in juli 1882.

3 Prins dacht hier aan Van Deyssels bespreking (gedateerd 30 april 1882) van Emile Zola's *Pot-Bouille* (1882), in het weekblad De Amsterdammer van 7 mei 1882, onder de titel *Over het laatste werk van Zola*. Op 4 juni 1882 bracht het weekblad Van Deyssels, van 15 mei daterende, bespreking van de door Camille Lemonnier (1845-1913) aan Alphonse Daudet opgedragen roman *Thérèse Monnique*, welke roman, - ingeleid door een brief aan de auteur, van de hand van Léon Cladel - op 6 mei 1882 bij Charpentier te Parijs verschenen was. Uit deze bespreking bleek ook Van Deyssels vertrouwdheid met Lemonniers geruchtmakende boerenroman *Un mâle* (1880), zoals uit zijn bespreking in De Amsterdammer van 25 juni, te weten van *Baronnette*, par Ernest Garennes. Avec une préface de Guy de Maupassant (Paris, 1882) vertrouwdheid bleek met Zola's *Les Soirées de Médan* (1880) en met *Emile Zola*, Letterkundige studie, door Jan ten Brink, Nijmegen, 1879. Op 6 augustus 1882 bracht De Amsterdammer Van Deyssels bespreking van *La bouche de madame X****, par Adolphe Belot (1829-1890), een in de ogen van de recensent even liederlijke als lichtzinnige roman die, naar hij verhoopte, in Nederland slechts lezers en lezeressen van verdacht allooi zou vinden; op 10 september wijdde Van Deyssel voor de eerste maal aandacht aan een Franse dichter, en wel aan de bundel *Le sang des dieux*, Avec un dessin d'après Gustave Moreau, van de hand van Jean Lorrain (1855-1906). In het nummer van 19 november besprak Van Deyssel *Une Trahison* (1882), de toen jongste roman van de veelschrijfster Madame Henry Gréville. Het zal Prins maar matig hebben geïnteresseerd dat Van Deyssel voorzag dat dit boek 'geen jongelieden op 't dwaalspoor zal brengen en geen jonge dochters van hun nachtrust berooven zal' en ook 'geen buitensporige denkbeelden van Dames uit provinciesteden zal rijpen'. Prins zal uitsluitend oog gehad hebben voor Van Deyssels vernoeming van Gustave Flaubert als een 'door Sainte-Beuve ongenoegzaam gewaardeerden naturalist.'

die sympathiseert[4] met de werken van de Balzac, de Stendhal, Zola, Flaubert & De Goncourt, waarvoor ik groote bewondering koester. -

Van uwe kritische beschouwingen, heb ik vooral die over 'Pot-Bouille' met belangstelling gelezen,[5] en het heeft mij, en vele anderen, genoegen[6] gedaan, dat U den moed hebt gehad Zola's kunstwerk gunstig te beoordeelen. -

U bij voorbaat dankzeggende voor de moeite, die ik U veroorzaak, verblijf ik,

Hoogachtend

UEddwdr.

Arij Prins.

2

Voorburg, 30 Novr. 1882[7]

WelEd.Geb.Heer!

In het bezit van uwe geëerde letteren,[8] ben ik U ten zeerste verplicht voor uwe welwillende beoordeeling.

Met uwe opmerking, dat het in de hoogte steken der armen van de oude juffrouw overdreven is, kan ik mij volkomen vereenigen; het beste is dan ook, dat er eene flinke schrap door dezen zin wordt gegeven.[9] -

4 Prins schreef hier iets te vlot al zijn eigen sympathieën ook aan Van Deyssel toe. In werkelijkheid had Van Deyssel op dit tijdstip de namen Balzac en Stendhal nog niet laten vallen. Wat hem toen van en over deze auteurs bekend was, ontleende hij hoofdzakelijk aan Zola's *Le roman expérimental* (1880) en aan diens *Les romanciers naturalistes* (1881).

5 Aan het slot van zijn bespreking had Van Deyssel geschreven: '*Pot-Bouille* heeft niet het verleidelijke van *Nana* op enkele plaatsen. De brutaliteit van den schrijver is echter zóo bedwelmend, dat men bij het beoordeelen van zijn romans, hoewel ons ingeboren schaamtegevoel ons gezind maakt tot afkeuren, zich zeer geneigd voelt ook zijn stelsel van kritiek in acht te nemen, zich bepalende tot het schrijven der letterkundige geschiedenis van zijn werken, zonder te zeggen: het is goed, dan slecht. Het geldt hier namelijk niet over een lichtzinnige modern-fransche romanbladzijde te vonnissen, maar wel een door en door bestudeerd, een rijp overwogen en met diepe overtuiging voorgestaan systeem, aan te nemen of te verwerpen.'

6 Dr. Willem Doorenbos (1820-1906), sedert 1865 vast medewerker aan De Nederlandsche Spectator, beleefde blijkens zijn critische kanttekeningen in dit blad, op 27 mei 1882, het tegendeel van genoegen aan Van Deyssels beschouwing. Van Deyssel reageerde op 7 juni 1882 met een anti-kritiek, getiteld *Een misverstand aangaande 'Pot-Bouille'*, welk artikel bij schrijven van 9 juni door de Spectator-redacteur, Mr. Carel Vosmaer, geweigerd werd. Voor de briefwisseling hierover tussen Van Deyssel en Vosmaer en voor de tekst van Van Deyssels anti-kritiek, zie: Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*. Amsterdam, 1964, blz. 15-17.

7 Tot en met 1886 zijn Prins' brieven geadresseerd N.Z. Voorburgwal 161, Amsterdam.

8 Niet bewaard gebleven.

9 Het handschrift van *Grootvader Bleys* is niet bewaard gebleven, zodat de betreffende zin hier niet kan worden afgedrukt.

Ik heb er ook over gedacht, de verhouding tusschen Grootvader en Kleindochter uitvoeriger te teekenen, doch de vreeze, dat dit aan de groote lijnen van de schets afbreuk zou doen, heeft mij daarvan teruggehouden. -

Zooals U terecht opmerkt, heb ik het woord 'toen' enkele malen verkeerd gebruikt; bij de correctie is dit over het hoofd gezien. -

Van uw vriendelijk aanbod om 'Grootvader Bleys' met een begeleidend schrijven aan de Hoofdredactie van den Amsterdammer intezenden, zal ik zeer gaarne gebruik maken. -

Mocht de schets worden aangenomen, dan zou ik mij echter gaarne het recht voorbehouden, dezelve later met een 8 à 9 tal andere novellen (waarvan er drie gereed zijn) in eene bundel uittegeven. -

Wat het honorarium betreft, deze zaak laat ik geheel aan de welwillendheid der Heeren Uitgevers over. -

U nogmaals dankzeggende voor uwe welwillendheid, verblijf ik met Hoogachting UEddwdr.

Arij Prins

3

WelEdGeb.Heer!

Zoudt U de goedheid willen hebben, mij met een enkel woord te melden, of U reeds gevolg hebt gegeven aan uw vriendelijk aanbod om mijn schets aan de Hoofdredactie van den Amsterdammer te doen toekomen. -

Ik heb namelijk nog geen bericht ontvangen, of de schets geschikt is, om als feuilleton te worden opgenomen. -

In afwachting van uw geacht antwoord, verblijf ik, Hoogachtend,

Voorburg 10/1

UEddwdr.

Arij Prins

4

Voorburg, 19/1'83.

WelEd.Heer!

Dank voor uwe letteren van gisteren.[10] -

Dat de Amsterdammer de novelle niet zou aannemen, had ik ronduit gezegd, wel een weinig gevreesd. -

Ik tracht zoo min mogelijk 'in de deugd te werken', en dat maakt juist, dat ik overal het hoofd stoot. -

10 Niet bewaard gebleven.

Het publiek verlangt iets ‘sympathieks’ te lezen! Aan het tijdschrift ‘Nederland’ heb ik deze novelle nog niet opgezonden, zoodat ik mij met uw welwillend voorstel volkomen kan vereenigen. -

Wellicht denkt de redactie van dit tijdschrift gunstiger over mijn werk, dan die van den Spectator, Tijdspiegel etc.

Ik ben op het oogenblik bezig met het schrijven eener novelle over werkvolk in eene fabriek.[11] -

Mag ik deze schets, als ze gereed is, U ter lezing zenden, daar ik er zeer gaarne uw oordeel over zou weten. -

Wellicht is dit stuk geschikt voor den Amsterdammer.

Met Hoogachting verblijf ik

UEddwdr.

A. Prins.

Kent U bijgeval de twee bundels van Guy de Maupassant (Flauberts leerling) La Maison Tellier & Mlle Fifi,[12] zoo niet, dan zal ik ze U volgaarne ter lezing zenden.

Ze zijn zeer belangwekkend.

5

Waarde Heer,

Ik dank U wel zeer voor uw heusch aanbod om mij de bundels van Guy de Maupassant ter lezing te zenden. Geloof, bid ik U, dat 't mij thands wel een oogenblik gespeten heeft, dat mijn ‘naturalistische’ bibliotheek zeer goed voorzien is, wijl mij dat de gelegenheid ontrooft van uw beleefdheid gebruik te maken. Ik bezit echter alles van de bekende volgelingen des Heeren Zola.

Uw novelle zend ik aan *Nederland* op, maar gij zult dan minstens weêr een maand of twee geduld te oefenen hebben, daar de Heer Schimmel, de redacteur v. *Nederland*, niet spoedig zijn kopie leest.

Ik vermaak mij er echter in mij hiervóor te spannen en uwe novelle te doen

11 Dit zou *Een Buitenkansje* worden.

12 *La Maison Tellier* (1881) en *Mlle. Fifi*. Nouveaux contes (1883), par Guy de Maupassant (1850-1893), waren reeds bekend aan Van Deyssel. Na de lectuur van *Boule-de-suif*, De Maupassants bijdrage aan *Les Soirées de Médan* (1880), was hij deze auteur blijven volgen. In april 1883 zou hij dan ook onmiddellijk kennisnemen van De Maupassants toen verschenen roman *Une Vie*. In het weekblad De Amsterdammer van 28 juni 1885, en daar *Une Vie* (1883) besprekend, waardeerde Prins, onder zijn schuilnaam A. Cooplandt, terloops in *La Maison Tellier* vooral ‘eene eenvoudige, krachtige studie uit het boerenleven, *L'Histoire d'une Fille de Ferme*’ en ‘een fijngevoeld stukje *Sur l'eau*’. In *Mlle. Fifi* werd hij getroffen door ‘ware juweeltjes van taal, overvloeiende van fijne trekjes en juiste schilderingen; hiertoe reken ik vooral de novellen *Le Lit, Marocca, Mlle. Fifi* en *Un Réveillon*’. Op 2 augustus 1885 besprak Prins ook nog, in het Nieuws van den Dag, De Maupassants *Bel-Ami* (1885).

plaatsen. Weigert *Nederland*, dan heb ik nog *Het Album*,[13] pas opgericht, onder mijn bereik. Wij zullen wel zien ergends een plaats te veroveren. Het naturalisme moet ook in Holland er door; daar is niets aan te doen.

Gij zult praktiesch, ik theoretiesch daartoe meêwerken.

Geloof mij, als zoodanig, steeds uw bereidwillige dr.

L. van Deyssel.

A. 22 jan. '83.

In haast.

6

Voorburg 24 Jany '83

Waarde Heer!

Tot mijn schrik zie ik uit uwe letteren,[14] dat de Redactie[15] van *Nederland* gewoon is, de manuscripten geruimen tijd onder zich te houden, zoodat mijne schets, indien ze wordt aangenomen, zeker niet voor den Zomer in dit tijdschrift zal verschijnen. Dit is mij wel wat laat, daar ik het stukje noodig heb, voor de bundel, die ik denkelijk over een half jaar zal uitgeven. -

Vriendelijk verzoek ik U dan ook, indien U het stukje nog niet aan Nederland hebt opgezonden, de goedheid te hebben bij Het Album aantekloppen. -

De redactie v/dit tijdschrift is zeker vlugger dan die van 'Nederland'. -

Dat het Naturalisme ook hiertelande zal overwinnen, daarvan ben ik vast overtuigd.

De strijd zal echter lang duren, en niet gemakkelijk worden behaald, want het vooroordeel is groot. -

Men veroordeelt zonder te kennen; vooral de letterkundigen zijn hierin zeer sterk. -

Ik bemerkte dit nog onlangs bij eene discussie die ik met den Heer Loffelt[16] over Zola had. -

Deze schrijver, die het Naturalisme enkele malen zoo heftig heeft veroordeeld, kende toen van zijne werken[17] slechts Thérèse Raquin, een brok van L'Assommoir & het begin van L'Abbé Mouret!

13 Het Album. Geïllustreerd tijdschrift aan letteren en kunst gewijd voor Nederland, België en Noord-Duitschland, onder redactie van J. Hendrik van Balen. Het eerste nummer verscheen in januari 1883 bij H.C.A. Thieme te Nijmegen.

14 Niet door Prins bewaard. Van Deyssels brief van 22 januari 1883 was echter ontsierd geworden door twee inktmoppen. Hij schreef hem daarom over en bewaarde de bevlekte brief als kopie.

15 Op dit tijdstip gevormd door Jan ten Brink (1834-1901) en H.J. Schimmel (1823-1906).

16 Antonie Cornelis Loffelt (1841-1906), schreef toen al jarenlang, naast kunstkritieken in het Nieuws van den Dag, feuilletons in Het Vaderland over het toneel en kritieken over schilderkunst, ook onder het pseudoniem Ego.

17 Respectievelijk verschenen in 1868, 1877 en 1875.

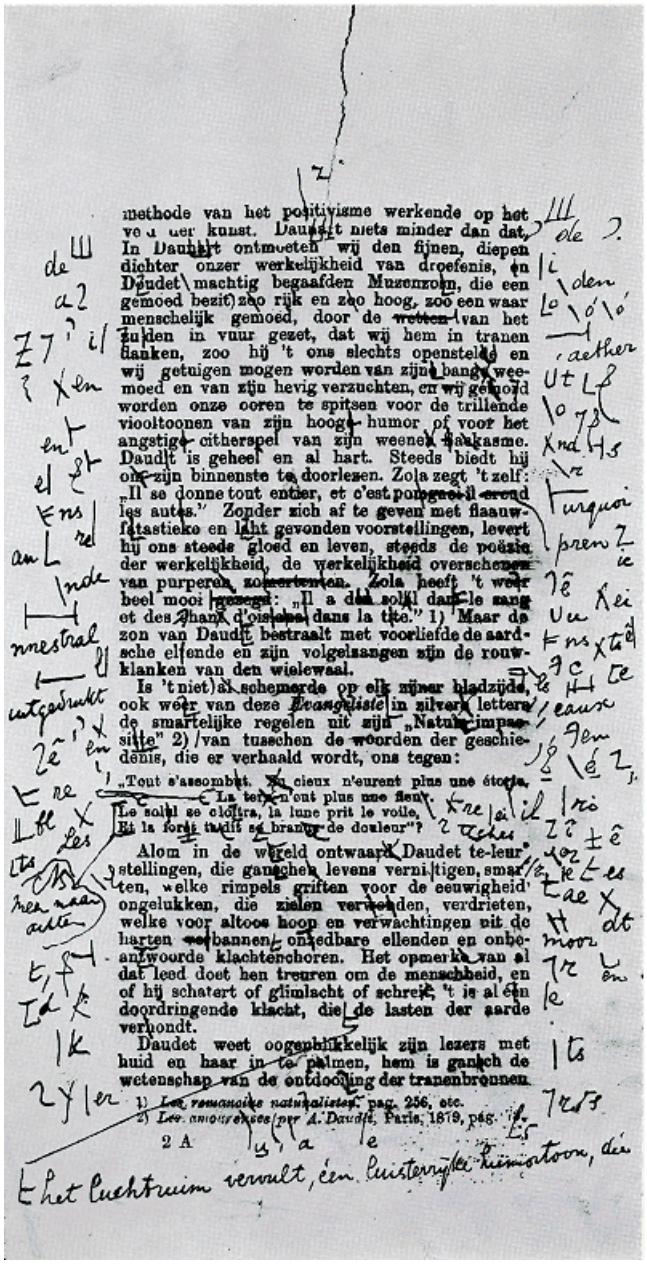

methode van het positivisme werkende op het veld der kunst. Daudet niets minder dan dat. In Daudet ontmoeten wij den fijnen, diepen dichter onzer werkelijkheid van droefenis, en Daudet machtig begaafden Musenzoon, die een gemoed bezit zoo rijk en zoo hoog, zoo een waar menschelijk gemoed, door de wetten van het zuiden in vuur gezet, dat wij hem in tranen danken, zoo hij 't ons slechts openstelde en wij getuigen mogen worden van zijne bange weemoed en van zijn hevig verzuchten, en wij gemoed worden onze ooren te spitsen voor de trillende viooltoonen van zijn hooge humor of voor het angstige citherspel van zijn weenen haakasme. Daudet is geheel en al hart. Steeds biedt hij ons zijn binnenste te doorlezen. Zola zegt 't zelf: „Il se donne tout entier, et c'est pourquoi il crend les autes." Zonder zich af te geven met flaauwfantastieke en licht gevonden voorstellingen, levert hij ons steeds gloed en leven, steeds de poëzie der werkelijkheid, de werkelijkheid overschenen van purperen zonnestralen. Zola heeft 't weer heel mooi gezegd: „Il a dans sa lyre le sang et des larmes d'où naissent dans la tête." 1) Maar de zon van Daudet bestraalt met voorliefde de aardsche ellende en zijn volgelzangen zijn de rouwklanken van den wielewaal.

Is 't niet als schemerde op elk zijner bladzijde, ook weer van deze *Evangéliste* in zilveren lettera de smartelijke regelen uit zijn „Nature impassible" 2) van tusschen de woorden der geschiedenis, die er verhaald wordt, ons tegen:

„Tout s'assombrit. Les cieux n'eurent plus une étoile,
La terre n'eut plus une fleur.
Le soleil se cloîtra, la lune prit le voile,
Et la forêt tendit sa branche de douleur"?

Alom in de wereld ontwaard Daudet te-leurstellingen, die ganschen levens vernietigen, smarten, welke rimpels griften voor de eeuwigheid, ongelukken, die zielen verwoesten, verdrieten, welke voor altoos hoop en verwachtingen uit de harten verbannen, onzedbare ellenden en onbeantwoorde klachtenchoren. Het opmerken van al dat leed doet hen treuren om de menschheid, en of hij schatert of glimlacht of schreit, 't is al één doordringende klacht, die de lasten der aarde verhondt.

Daudet weet oogenblikkelijk zijn lezers met huid en haar in te palmen, hem is gansch de wetenschap van de ontdooiing der tranenbronnen

1) *Les romanciers naturalistes*, pag. 256, etc.
2) *Les amoureuses* par A. Daudet, Paris, 1879, pag. 1.

2 A

Het luchtruim vervult, een luisterrijke harmonieen, die

Door Van Deyssel gecorrigeerde drukproef van de bespreking van Daudet's L'Evangéliste

L'Evangéliste heb ik nog niet gelezen, met verlangen zie ik dan ook uw stuk[18] in den Amsterdammer tegemoet.

Weet U, dat er voor eenige maanden in een der duitsche weekbladen zulke flinke stukken[19] over Zola, de Goncourt, Huysmans & Maupassant hebben gestaan?

Kent U het eerste werk v/.E&J de Goncourt, waarin men de kiem van al hunne bekende romans vindt? Het is een letterkundige curiositeit, want de broeders hebben het werk later zooveel mogelijk opgekocht. -

Ik weet dit van een mijner kennissen, die indertijd aan de Goncourt een bezoek heeft gebracht. -

Hij heeft dit boek,[20] waarvan de juiste titel mij is ontgaan, in eigendom. -

Indien U er kennis mede wilt maken, zal het mij een genoegen zijn, het U intezenden. Dit kost mij geene moeite.

Met Hoogachting verblijf ik

UEddwdr.

A. Prins

18 De zeer uitvoerige bespreking van *L'Evangéliste* (1883), par Alphonse Daudet (1840-1897) werd door Van Deyssel voltooid op 24 januari 1883, en gepubliceerd in het weekblad De Amsterdammer van 28 januari 1883. Prins' aandacht zal toen vooral zijn uitgegaan naar Van Deyssels vaststelling: ‘Intusschen, men kent Daudet. In hem ontmoeten wij niet de vleesch-wording van een waereldbeheerschende idee, van een nieuw toegepaste kunstformule, van een moderne wijsbegeerte, in hem niet den held, in wiens hart, in wiens hoofd zich een tijdperk der beschavingsgeschiedenis koncentreert, gelijk in Zola. Zola, dat is de methode van het pozitivisme, werkende op het veld der kunst. Daudet niets minder dan dat’. Van Deyssel vond deze bespreking belangwekkend genoeg om haar in 1897, zij 't stilistisch geretoucheerd, op te nemen in zijn *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, Amsterdam, 1897, blz. 59-69. Ook François Erens schreef in de achtste jaargang van het Algemeen Nederlandsch Studenten-Weekblad Minerva op 14 februari en 11 april 1883 uitvoerig *Naar aanleiding van l'Evangéliste*. Hetzelfde jaar nog verscheen bij Mouton en Co. in Den Haag *De Evangeliste*. Uit het Fransch naar de zeventiende uitgave, door J.C. de Roode.

19 Waarschijnlijk had Prins weekbladartikelen op 't oog van de hand van Michael Georg Conrad (1847-1927), die in 1885 Die Gesellschaft zou oprichten, de spreekbuis van het naturalisme in Duitsland.

20 Dit was *En* ... (1851). Of het verhaal van een van Prins' kennissen juist is geweest, moet betwijfeld worden. Feit is dat Edmond de Goncourt in 1884 (zijn broer Jules was overleden in 1870) de Brusselse uitgever Henry Kistemaeckers toestond dit werk te herdrukken. In Edmonds voorwoord, eerst afzonderlijk verschenen in l'Indépendance Belge van 4 oktober 1884, werd toen ook vastgesteld dat het, later zozeer het oeuvre van de gebroeders de Goncourt kenmerkende, determinisme, pessimisme en ‘japonisme’, reeds in kiem in deze roman aanwezig waren.

7

Amsterdam, 26.3.'84.
N.Z.-Voorbw. 161.

Waarde Heer,

Mag ik U wel mijn vriendelijksten dank betuigen voor de mij heuschelijk toegezonden overdruk[21] van Uw *Buitenkansje*? Ik had reeds met de meeste waardeering kennis genomen van deze novelle als artikel in den *Spectator*. Maar Uw beleefdheid verschaft mij nu de welkome gelegenheid U te vragen, wat ik reeds lang van plan was, hoe het is afgeloopen met Uw *Grootvader Bleys*, die ik in der tijd aan Dr. ten Brink zond en waar ik niets meer over hoorde. Wordt die nog, gedrukt? - Gij zult mij ten goede houden, dat Uw adres mij ontging.

Steeds Uw z.dv.
L. van Deyssel.

8

Voorburg 1 April 1884.

Waarde Heer,

In het bezit uwer letteren d.d. 26 Maart - mij eerst heden geworden, doordien ik uit ben geweest - haast ik mij U op uwe belangstellende vraag te antwoorden. Mijn novelle ‘Grootvader Bleys’ berust nog altijd bij de Redactie van ‘Nederland’.

In Deer ll heb ik er den Hr. ten Brink over geschreven, die mij mededeelde, dat het stuk aan den Heer Schimmel was opgezonden, ‘die zeker een dezer dagen bericht zou geven’.

Tot nu toe heb ik echter nog niets vernomen. -

Deze Redactie is waarlijk niet al te vlug. -

Indien ik in den loop van dit jaar geregeld kan doorwerken, en geen tegenslag in mijn werk heb, hoop ik in Decr of Jany a.s. een bundel novellen uittegeven. -

Buiten de twee stukken, die U kent, zullen er hoogstwaarschijnlijk in worden opgenomen. -

21 A. Cooplandt, *Een buitenkansje*. Overgedrukt uit De Nederlandsche Spectator, jrg. 1884, no. 10 (8 maart 1884), blz. 74-79; herdrukt in A. Cooplandt, *Uit het leven*. 's-Gravenhage, z.j. (1885), blz. 1-24, uiteraard met weglating van de door de Spectator-redactie in 1884 toegevoegde noot: ‘Een zoo realistisch schets, van een droevig tooneel uit het lagere volk, in den Spectator? Zoo zegt allicht deze of gene. Ja, omdat wij daarin het talent der waarneming en afteekening waardeeren, terwijl de schrijver zich heeft weten te houden binnen de perken en den lezer hyperrealistisch uitpluizen, van wat al te zeer stuiten zou, heeft gespaard. Wellicht schenkt de schrijver ons nog wel eens eene mindere donkere bladzijde uit het leven’.

1° Een Novelle in '82 in Eigen Haard geplaatst[22]
2° De Geschiedenis van een Verliefdheid.
3° Een studie uit de lagere klassen
4° Een brok uit 't leven van een meisje, dat met Heeren uitgaat ('t meest krasse van al de stukken)

Hebt U al een critiek over 'La Joie de Vivre'[23] geschreven? Houd mij deze vraag ten goede; doch 't boek is zoo krachtig, dat 't te bejammeren zou zijn, indien er in Holland niet eene goede beoordeeling over verscheen.
Steeds
UEddwdr.
Arij Prins

9

Scheveningen, 23 Octr. '84
WelEd Heer,
Ik neem de vrijheid het navolgende verzoek tot U te richten. -
Voor eenigen tijd is uitgekomen bij Beijers te Utrecht een bundel Realistische Schetsen.[24] Uit de Couranten heb ik gezien, dat het vertalingen zijn van novellen

22 In jaargang 1882 (blz. 234-236) van Eigen Haard, een bij H.D. Tjeenk Willink te Haarlem verschijnend periodiek, onder redactie van Hendrik de Veer, Dr. E. van der Ven en Charles Rochussen, was A. Cooplandt, *Eene verlovingspartij* verschenen. Merkwaardig is intussen dat Prins hier niet, en ook nergens elders, meedeelt dat jrg. 1883 (blz. 433-437) een novelle van A. Cooplandt bracht, getiteld *Het Egyptisch lot*. Deze novelle wordt ook niet vermeld door S.P. Uri in zijn Leidse dissertatie, *Leven en werken van Arij Prins*. Een bijdrage tot de studie van de beweging van Tachtig. Delft, 1935 (In het vervolg steeds geciteerd als S.P. Uri, *L. en W.*)

23 Zola's *La joie de vivre* zag 't licht in maart 1884 en werd reeds op 23 maart door Van Deyssel in De Amsterdammer besproken onder de titel *De vreugde van te leven*. Korte tijd later verscheen bij F.C. Bührmann te Amsterdam een anonieme vertaling in twee delen, getiteld *De vreugde te leven*.

24 *Realistische schetsen*. Eene proeve van vertaling, verschenen in 1883 bij J.L. Beijers te Utrecht, bevatte anonieme vertalingen van Giovanni Verga (1840-1922), *Nedda, La Lupa, Cavalleria rusticana* en *l'Amante di Gramigna (Nedda, De Wolvin, Eergevoel* en *Gramigna's Minnares)*, van Guy de Maupassant, *Histoire d'une Fille de Ferme (Een Fransche boerenmeid)* en van May Laffan *Flitters, Flarden and the Counsellor, (Flitters, Flarden en de Raadsman)*, een in het volksleven van Dublin spelende novelle. Op 28 maart 1885 vroeg ook Frans Netscher aan Van Deyssel of hij deze bundel *Realistische Schetsen* van hem lenen mocht. Toen hij op 29 juli 1885 de bundel weer terugzond, schreef hij o.m.: 'Van goed ingelichte zijde is mij medegedeeld, dat de "vertaler" is *Mevrouw de Barones van Twiss*, te Utrecht. Is er u iets van bekend?' Op 18 april 1885 had Netscher reeds aan Van Deyssel geschreven: '*Verga's* verhaaltrant, naïf en frisch, deed mij hier en daar aan den toon der sprookjes van *Andersen* denken; hij beschrijft de realiteit der (uitwendige) handelingen, maar zijne psychologie houdt zich overal schuil. De novelle van *May Laffan* bevalt mij op sommige plaatsen bizonder veel, doch het slot is een romantisch effekt, ofschoon ongezocht.' Zie ook Netschers artikel, *Twee realisten* (G. Verga, May Laffan) in het weekblad De Amsterdammer van 24 en 31 mei, en 1 juni 1885.

van Maupassant en Verga. Daar ik gaarne kennis zou maken met de werken van laatstgen. schrijver, heb ik moeite gedaan dat werk te bekomen, mijne pogingen zijn echter te vergeefs geweest, wijl het niet in den handel is. -

Voor het geval, dat U deze schetsen bezit, zoudt U mij een groot genoegen doen, ze mij ter lezing te geven. -

Op spoedige terugzending en nette behandeling kunt U staat maken. -

Weet U ook wie de vertaler is?

Zooals U wellicht zult hebben gezien, is mijn novelle ‘Grootvader Bleys’ in de Augs-aflevering van ‘Nederland’ verschenen. -

Ik heb dezer dagen een grootere novelle voltooid, ‘De Geschiedenis van Jan Zomer’, die ik aan een onzer tijdschriften zal opzenden. -

Met veel genoegen heb ik uw kritiek[25] over vd Bergs Studiën in de 2de Kamer gelezen. -

Ik ben 't met U eens, dat deze novelle zeer goed is. -

Weet U, dat H. vd Berg een pseudoniem is van Frans Netscher?[26]

U bij voorbaat dank zeggende voor de moeite die ik U veroorzaak, verblijf ik

Hoogachtend,

UEdwdr.

Arij Prins

adres: Kanaalweg 9.

Scheveningen.

10

Voorbg 10 Novr '84

WelEd.Geb.Heer,

Ik ontving uwe vriendelijke letteren d.d. 30 Octr.,[27] zoowel als de Realistische Schetsen, en zeg U ten zeerste dank voor de welwillende toezending. -

Met veel belangstelling heb ik reeds eenige novellen gelezen. Wat mij heeft gefrappeerd, is, dat de Vertaler een der krachtigste scenes ('t nachtelijk bezoek van den boer) in G. de M's novelle heeft weggelaten. Dit is waarlijk eene concessie aan de lezers, waardoor de vertaling in waarde vermindert. -

25 Onder de schuilnaam H. van den Berg had Frans Netscher aan de september-aflevering van Nederland, jrg. 1884, *Studiën in onze Tweede Kamer* bijgedragen, nadien herdrukt onder de titel *De val van een Minister* in Netschers *Studie's naar het naakt model*, 's-Gravenhage, 1886, blz. 1-43. In het weekblad De Amsterdammer van 12 oktober 1884 was Van Deyssel zeer te spreken geweest over deze bijdrage, die tevens Netschers creatief debuut inhield. Elf jaar na de voor Netscher zo weinig vleiende brochure *Over literatuur* (1886) stond Van Deyssel nog volledig achter zijn oordeel over Netschers debuut, zoals blijkt uit de herdruk van dit oordeel in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, Amsterdam, 1897, blz. 105-110.

26 Dit was aan Van Deyssel onbekend.

27 Niet bewaard gebleven.

Frans Netscher

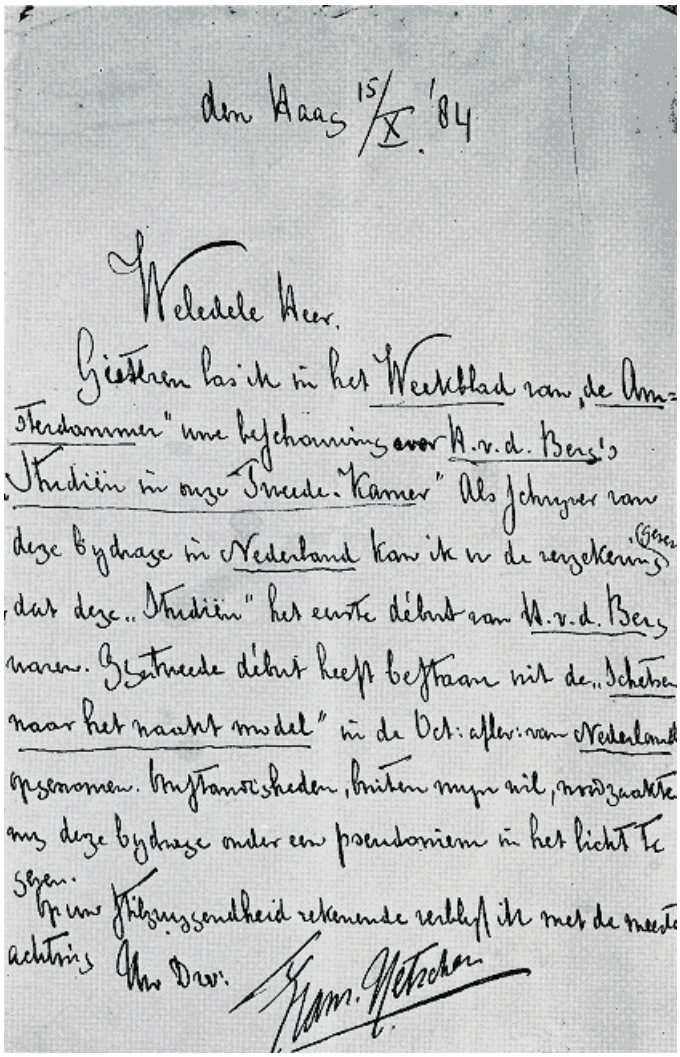

den Haag 15/X '84

Weledele Heer.

Gisteren las ik in het Weekblad van „de Amsterdammer" uwe beschouwing over H.v.d. Berg's „Studiën in onze Tweede-Kamer". Als schrijver van deze bijdrage in Nederland kan ik u de verzekering (Heer) dat deze „Studiën" het eerste début van H.v.d. Berg waren. Zijn tweede début heeft bestraan uit de „Schetsen naar het naakt model" in de Oct: afley: van Nederland opgenomen. Omstandigheden, buiten mijn wil, noodzaakten mij deze bijdrage onder een pseudoniem in het licht te zenden.

In uw stilzwijgendheid rekenende verblijf ik met de meeste achting Uw Dw: Frans Netscher

Frans Netscher aan Lodewijk van Deyssel

Het zal mij een genoegen zijn U nu en dan te schrijven over de kunstr. die ons interesseert. -

Voor een lettertje uwerzijds houd ik mij steeds aanbevolen. -

Hebt U *Yvette* reeds gelezen; ik vind dit werk bepaald een der zwakste van Maupassant. Na *Une Vie* is hij waarlijk niet vooruitgegaan.[28] -

Misschien is zijn oogziekte daarvan de oorzaak!

Eenige weken geleden schreef hij mij daarover 'Je suis dans l'impossibilité absolue de lire quoi que ce soit, et même forcé de dicter ce que j'écris'.[29] Treurig, niet waar.

Mijn laatste novelle[30] zend ik naar *Nederland*. -

Ik ben nu bezig aan een novelle, waarin een paar boeren voorkomen; dit is een pendant van mijn Buitenkansje, en is getiteld *Een warme dag*. -

Het onderwerp valt mij, wat gemakkelijkheid aangaat, niet mede; ofschoon ik de boeren en het land wel ken, daar ik mijn halve leven op een dorp heb gewoond. -

Fr. Netscher heeft een critiek over *Chérie* in het Nederl. Magazijn geplaatst.[31] Indien U 't stuk nog niet kent, raad ik U aan het te lezen. - Het is waarlijk wel de moeite waard.

Met Hoogachting,
UEddwdr.
Arij Prins.

28 *Yvette* dateert van 1884. Over de in april 1883 verschenen roman *Une Vie* zou Prins, onder de schuilnaam A. Cooplandt, een uitvoerige bespreking laten aanvangen in het weekblad De Amsterdammer van 28 juni 1885. Gerben Colmjon *(De Nederlandse letteren in de negentiende eeuw*, Amsterdam, 1953, blz. 341) acht het, wij geloven terecht, zeer waarschijnlijk dat *Une Vie* zijn inwerking op Van Deyssels *Een liefde* (1888) niet gemist heeft. Het staat vast dat in de kring der Tachtigers *Une Vie* druk gelezen werd. In 1883 leende Van Deyssel *Une Vie* uit aan Erens; op 8 januari 1886 retourneerde Aletrino deze door hem geleende roman aan Van Deyssel; op 10 augustus 1886 leende Van Deyssel andermaal *Une Vie*, samen met De Goncourts *Manette Salomon* (1867) aan Willem Kloos. *Manette Salomon* had Van Deyssel, op zijn beurt weer, op 17 januari 1886 van Arnold Ising jr. geleend. Op 29 september 1886 berichtte Kloos aan Van Deyssel: '"Une Vie" is bij Verwey; ik zal maken, dat je 't zoo spoedig mogelijk krijgt'.

29 In een ongedateerde brief aan Prins (aanwezig in het L.M.) schreef De Maupassant letterlijk: 'J'ai été longtemps sans répondre à votre aimable lettre ,mais me trouvant dans l'impossibilité absolue de lire quoique ce soit et forcé même de dicter ce que j'écris par suite d'une maladie des yeux (...)'

30 *De Geschiedenis van Jan Zomer*. Deze novelle nam Prins echter terug nadat F. Smit Kleine (1845-1931) hem op 13 mei 1885 bericht had dat z.i. de redactie, tijdens de circulatie van de laatste proeven, het recht had zonder goedkeuring van Prins veranderingen aan te brengen. De novelle werd opgenomen in A. Cooplandt, *Uit het leven*. 's-Gravenhage, z.j. (1885), blz. 86-120.

31 De in april 1884 verschenen roman *Chérie* door Edmond de Goncourt (1822-1896) werd door Netscher besproken in het te Gent verschijnende Nederlandsch Museum, sept. 1884, blz. 96-112.

Mijn adres
is weder: Welgelegen
Voorburg.
Ik hoop in den loop van 't volgende jaar een bundel Novellen uittegeven, waarin ook Een Buitenkansje voorkomt. Grootvader Bleys zal ik maar begraven; ik vind dit stuk nu ik het weder heb gelezen toch minder goed. -

11

(poststempel Rotterdam, 25 Nov. 1884)
WelEd. Geb.Heer,
Per post zend ik U heden de Realistische Novellen terug; nogmaals dank voor uwe welwillendheid.
May Laffan's schets is mij uitstekend bevallen; hier en daar doet het stukje aan Dickens denken.
Verga's novellen vind ik verbazend knap; ik vermoed echter, dat de vertaler erg in den inhoud gehakt heeft.
Na Groeten, verblijf ik met
Hoogachting,
Ueddwdr.
A. Prins.

12

Voorburg, 8 decr. '84
Wel Ed.Geb.Heer,
Ik ben voornemens eenige kritieken te schrijven over werken der jongere naturalistische auteurs (Robt. Caze,[32] Ed. Rod,[33] Fèvre - Desprez[34] etc) welke ik gaarne in het weekblad de Amsterdammer zou plaatsen. -

32 Van Robert Caze (1853-1886) besprak A. Cooplandt, in het weekblad De Amsterdammer van 15 maart 1885, uitvoerig diens aan J.K. Huysmans opgedragen roman *L'élève Gendrevin* (1884). In het nummer van 28 februari 1886 wijdde hij aandacht aan een verhalenbundel van Caze, *Dans l'intimité*, terwijl hij in het Nieuws van den Dag van 12 juli 1885 Caze's *La Semaine d'Ursule* (1885) beoordeelde.

33 Over Edouard Rod (1857-1910) heeft Prins, voor zover wij konden nagaan, niet geschreven. Van Deyssel had op dit tijdstip enkel Rod's *La Chute de Miss Topsy* (1882) gelezen.

34 Louis Desprez (1861-1885) liet, in samenwerking met Henry Fèvre (1864-1937) in 1884 bij de Brusselse uitgever Henry Kistemaeckers, *Autour d'un clocher* verschijnen, een roman over de liefdesbetrekkingen van een pastoor met een dorpsonderwijzeres. Prins besprak dit boek (als A. Cooplandt) in het weekblad De Amsterdammer van 1 februari 1885.

Wat dunkt U van mijn voornemen, en gelooft U, dat deze stukken worden aangenomen? -

Natuurlijk ben ik *voor* deze werken en stel ik vooral L'élève Gendrevin van R. Caze *zeer* hoog. -

Mijn novelle over de boeren 'Een Warme Dag', is gereed.

Ik zal het manuscript eens aan de redactie van '*de Gids*' zenden, want het stuk is naar ik geloof nog al goed uitgevallen.

In afwachting uwer geachte berichten, verblijf ik met Hoogachting,

UEddwdr.

Arij Prins.

13

Amsterdam, 11 december '84.

N.Z. Voorbw. 161. -

Geachte Heer,

Uw plan om kritieken over jongere naturalisten te schrijven, verdient m.i. slechts toejuiching.

Om die in het Weekblad De Amsterdammer geplaatst te krijgen, zal het goed zijn, dat gij U richt tot Dr. R.A. Kollewijn,[35] redakteur der letterkundige rubriek van het Weekblad, Van Oldenbarneveldt-kade, no. 7.

Indien gij wilt, zal ik hem ook over U schrijven. Hij is zeer ontwikkeld, zeer liberaal, plaatste nu laatstelijk nog een stuk van mijn vriend 'Homunculus'[36] tegen den zoo gevierden Beets, en opstellen van Uw hand, ongetwijfeld met zorg geschreven, zal hij zeer waarschijnlijk opnemen, mids ze elkander niet te snel opvolgen, want er is overvloed van goede kopie op 't oogenblik. - Onwaarschijnlijk is echter, dat de *Gids*-redaktie[37] Uw novelle aanvaardt. Deftig en onbeduidend, gelijk de *Revue des deux mondes*,[38] weigert zij meestal hetgeen

35 Roeland Anthonie Kollewijn (1857-1942), de latere voorvechter van de spellingvereenvoudiging. In de negentiger jaren trad hij naar buiten vooral op als roman- en toneelschrijver onder de schuilnaam C.P. Brandt van Doorne.

36 Albert Verwey schreef, onder de toen vaker door hem verkozen schuilnaam Homunculus, in het weekblad De Amsterdammer, zinspelend op de in 1884 bij A.W. Sijthoff te Leiden verschenen bundel van Nicolaas Beets, *Nog eens najaarsbladen*. Gemengde gedichten 1880-1884, een artikel *Nog eens iets over Beets en zijn laatsten bundel* (gedateerd oktober 1884); herdrukt in Albert Verwey, *De oude strijd*, Amsterdam, 1905, blz. 67-84.

37 Toen bestaande uit: W.H. de Beaufort (1845-1918), Ch. Boissevain (1842-1927), J.T. Buijs (1828-1893), J.N. van Hall (1840-1918), C. Honigh (1845-1896), J.H. Hooijer (1844-1892), H.P.G. Quack (1834-1917) en J.A. Sillem (1840-1912).

38 Vgl. de uitval tegen dit sedert 1829 bestaande tijdschrift door Frans Netscher, in De Portefeuille, jrg. VII, no. 12 (20 juni 1885), blz. 196: 'Wanneer ik een dier oranje-kleurige afleveringen der *Revue des Deux Mondes* opensla, denk ik onwillekeurig aan een dier antieke, houten afgodsbeelden, die met levenlooze, blinde oogen voor zich uit zitten te staren niets zien van hetgeen rond hen gebeurt, en door het verloop der eeuwen onveranderd bewaard zijn gebleven.' Een der vaste medewerkers aan de Revue des Deux Mondes was Ferdinand Brunetière (1849-1906), die in 1893 hoofdredacteur zou worden. Op Brunetière was Prins bizonder gebeten. Als A. Cooplandt schreef hij in het in noot 12 genoemde artikel o.m.: 'De Heer Brunetière heeft hier te lande veel invloed, zooveel invloed zelfs, dat hij, om "La jeune Belgique" na te spreken, zonder het zelf te weten, medewerkt aan menige beoordeeling over fransche letterkunde. Dit is te betreuren, want de Heer Brunetière neemt als criticus eene zeer middelmatige plaats in. Stel eens naast hem figuren als Taine, Bourget en Emile Hennequin, en men bemerkt hoe hij wegzinkt. Vooral als hij over het Naturalisme schrijft is het werk des Heeren Brunetière allertreurigst. Hoe scherpzinnig en hatelijk de Heer Brunetière ook is, begrijpt hij klaarblijkelijk niets van de moderne beweging.' In ditzelfde artikel maakte

tegen de aloude literaire konventie indruischt. Ik weet dit b.v. van Jacques Perks Gedichten,[39] die later zoo een opgang hebben gemaakt. *Nederland* staat echter immers voor U open? - In allen geval is het te beproeven, en zal ik aangenaam verrast zijn Uw naam in den Inhoudsopgaaf van de *Gids* eens aan te treffen.

Zijt gij ook voornemens over al de naturalisten, die bij Kistemaeckers[40] te Brussel uitgeven, te schrijven?

Geloof mij gaarne

Uw dw.dr.

L. van Deyssel

14

Voorburg 13/ 12 '84

Geachte Heer,

Dank voor uwe inlichtingen inzake de kritieken voor de Amsterdammer. -

Indien U de goedheid wilt hebben hierover aan Dr. Kollewijn te schrijven, zult U mij zeer verplichten.

Ik zal ZEd schrijven zoodra het eerste artikel gereed is. -

Mijn voornemen is de meest belangrijke werken der jonge naturalisten te behandelen, ook al zijn ze reeds eenige jaren oud, o.a. wil ik een critiek geven

Cooplandt zich ook zorg over ‘de Amerikanen en Australiërs die zich - evenals vlinders aan een kaars - branden aan de beroemdheid van de Revue des Deux Mondes.’

39 Dit slaat op de weigering, bij schrijven d.d. 12 augustus 1881 van Mr. J.N. van Hall, van Perks *Iris* (voor De Gids). Zie: Jacques Perk, *Brieven en dokumenten*. Bijeengebracht en uitgegeven door Garmt Stuiveling. Amsterdam, 1959, blz. 355.

40 Henry Kistemaeckers gaf te Brussel, in de tachtiger jaren en onder het motto ‘In naturalibus veritas’, een hele reeks naturalistische auteurs uit, waaronder Guy de Maupassant, J.K. Huysmans, Camille Lemonnier, Lucien Descaves, Léon Cladel, Georges Eekhoud, Paul Bonnetain, Robert Caze en Louis Desprez. Zie Léon Deffoux en Emile Zaire, *Les éditions Kistemaeckers*, in de Mercure de France, 16 okt. 1919, blz. 639-652.

Robert Caze

over: ‘En Ménage’[41] ‘Un Mâle’,[42] ‘Une Vie’,[43] ‘Une belle journée’.[44] - De artikelen zullen echter niet groot zijn. Ik bepaal mij niet alleen tot hen, die bij Kistemaeckers uitgeven; zooals U weet zijn enkele der jongeren ook bij Tresse, Dentu en Charpentier.[45] -

Wat mijn laatste novelle[46] betreft, zoo heb ik deze eigentlijk op aanraden van anderen naar de *Gids* gezonden. -

Ik ben benieuwd of ze wordt opgenomen, misschien gelukt het mij in dit tijdschrift te komen. - Bij de Spectator ben ik wel geslaagd!

Bij *Nederland* heb ik reeds een novelle[47] liggen; dit is de oorzaak dat ik mij nu niet tot dit tijdschrift heb gewend. -

Ik ben weder bezig aan een novelle uit het dorpsleven,[48] welke begint met een beschrijving van een hooiland.

Kent U de ‘Kunstbode’. Wat is dit voor een blad[49] en weet U ook wie in de Redactie zitten? -

Men wil met mij in onderhandeling treden over het schrijven van kritieken over tentoonstellingen van schilderijen. -

Ik heb dit werk meer gedaan, en in de Haagsche Courant beoordeelingen over de twee laatste tentoonstellingen geschreven.[50] -

Daar ik echter op het oogenblik tot over de ooren in het werk zit, zal ik vermoedelijk aan de Kunstbode vragen dit werk aan een ander te geven. -

Zoudt U mij ook kunnen zeggen, hoe het is afgeloopen met het proces[51]

41 *En ménage* (1881) door J.K. Huysmans (1848-1907) werd door A. Cooplandt besproken in het weekblad De Amsterdammer van 16 augustus 1885.
42 Zie noot 3.
43 Zie noot 28.
44 *Une belle journée* (1881) door Henry Céard (1851-1924).
45 Tresse, Edouard Dentu (1830-1884) en Georges Charpentier (1846-1907), Parijse uitgevers, waarvan Charpentier de belangrijkste was, persoonlijk bevriend als hij is geweest met Flaubert, de gebroeders De Goncourt en Zola, wiens *Rougon-Macquart*-reeks door hem werd uitgegeven.
46 *Een warme dag*. Zie A. Cooplandt, *Uit het leven*. 's-Gravenhage, z.j. (1885), blz. 62-85.
47 *De geschiedenis van Jan Zomer*. Zie noot 30.
48 *De dood van Jaap Oliehoek*. Zie A. Cooplandt, *Uit het leven*. 's-Gravenhage, z.j. (1885), blz. 25-44.
49 De Kunstbode. Weekblad gewijd aan muziek, tooneel, schilderkunst, beeldhouwkunde, kunstnijverheid enz. voor Holland en België. Het eerste, tien pagina's tellende, nummer verscheen in november 1884 bij J.J. Hofstede te Amsterdam.
50 Handschriften hiervan zijn niet bewaard gebleven. De door S.P. Uri (*L. en W.*, blz. 32) gedane naspeuringen bij Haagse couranten hebben niets opgeleverd.
51 Louis Desprez (zie noot 34) werd op 20 december 1884 door het assisenhof van de Seine veroordeeld tot een maand gevangenisstraf en een boete van 1.000 francs omdat zijn roman *Autour d'un clocher* werd beschouwd als een flagrante aantasting van de goede zeden. Kistemaeckers kreeg eveneens een boete van 1.000 francs. Desprez' medewerker, Henry Fèvre, werd niet vervolgd omdat hij minderjarig was. Van 12 februari tot 12 maart zat Desprez zijn gevangenisstraf uit. Zijn toch al zwakke gezondheid had onder het zeer straffe gevangenisrégime, waarin o.a. Alphonse Daudet en Edmond de Goncourt vergeefs probeerden verzachting te bewerkstelligen, zozeer geleden dat hij op 8 december 1885 te Rouvres-sous-Lignol overleed.

contra Kistemaeckers en Fèvre-Desprez over ‘Autour d'un clocher’ Zijn ze veroordeeld of vrijgesproken? -

Ik wil hierover namelijk in mijn kritiek spreken.[52] -

Excuseer svp de moeite, die ik U veroorzaak.

Hoogachtend,

UEddwdr.

Arij Prins

15

(poststempel Voorburg, 31 Dec. 1884)

Geachte Heer,

Mijn eerste artikel over de jonge Naturalisten[53] wordt een dezer dagen aan Dr. Kollewijn gezonden. -

Doordien ik ongesteld ben geweest, heb ik het niet eerder gereed gekregen. -

Uw voorgevoelen inzake mijn novelle v/d Gids is uitgekomen.[54] Netscher schreef mij een dezer dagen, toen ik het hem mededeelde (op zijn aanraden heb ik het manuscript aan de Gids gezonden) ‘Ik bemerk wel dat de Gids onze Gids niet is.’[55]

Na Groeten verblijf ik met

Hoogachting

UEddwdr.

Arij Prins

Mijne gelukwenschen met de jaarswisseling.

52 Dit heeft Prins maar zeer terloops gedaan.

53 Dit artikel verscheen in het weekblad De Amsterdammer van 1 februari 1885. Het was getiteld *De jonge naturalisten* en voorzien van een aan Louis Duranty (1823-1880) ontleend motto: ‘Plus il trouvera de résistance plus sûrement le realisme sera vainqueur. Où il n'y a aujourd'hui qu'un homme, il en viendra bientôt cent quand le tambour aura battu.’ Na een algemene inleiding op de hele reeks, in welke inleiding Prins, alias A. Cooplandt, er op wees: ‘Ook Van Deyssel en Frans Netscher hebben in hunne kritieken voor het naturalisme gestreden’ -, volgde de bespreking van *Autour d'un clocher*. Zie noot 34.

54 Op 14 december 1884 had J.N. van Hall aan Prins bericht: ‘Ik heb mij gehaast Uw stuk te lezen. Het spijt mij echter U te moeten mededeelen dat, hoewel uit Uwe novelle blijkt, dat Gij niet zonder vrucht bij de Fransche realistische conteurs dezer dagen ter schole zijt gegaan, zij in haar geheel niet voldoet aan de eischen welke *de Gids* meent te moeten stellen.’

55 Netscher schreef letterlijk, op 17 december 1884: ‘Ik heb nu de overtuiging gekregen dat de Gids onze Gids niet worden zal.’

16

Amsterdam, 12 januarie 1885.
N.Z. Voorbw. 161. -

Geachte Heer,

Ik heb nog een brief en een briefkaart ter beantwoording voor mij liggen die mij van U toegekomen zijn.

De bundel ‘Realistische Schetsen’ ontfing ik in goede orde te-rug. Ik dank U voor de zorgzame behandeling.

Het zal mij zeer aangenaam aandoen de eerste Uwer kritieken in den Amsterdammer te zien verschijnen. Ongetwijfeld kwam U reeds ter oore, dat Desprez dien gij ook behandelen wilt, verleden week tot een maand celstraf veroordeeld werd wegens zijn jongsten roman. Schreef ik U al, dat mij omtrent dat proces-Kistemaeckers, waarover gij inlichtingen vraagt mij niets naders bekend is?

Ik neem de vrijheid U bij deze gelegenheid te verzoeken mij, of door toezending van een exemplaar, of door opgave der Koerantennummers, in staat te stellen met Uw kritieken over schilderkunst in het 's Gravenhaagsche blad geplaatst, kennis te maken.

De *Kunstbode*, geachte heer, is, wat de stijl, het gevoel, de soort theorieën en de kennis, die zijn redakteuren er op na houden, aangaat, tot nu toe niet van de hoogste volmaaktheid gebleken. Alleen het gedeelte aan de muziek gewijd, waar ik geen verstand van heb, is, hoor ik, niet kwaad, evenmin een paar korte schilderkritiekjes. Het eerste nummer was zoo weinig beteekenend, dat ik er een stukjen[56] tegen in den Amsterdammer heb geplaatst. Wat mij er in 't begin vooral tegen stemde, waren artikelen als over de ceramiek-expositie in ons Panorama-gebouw,[57] op een zekeren toon gesteld en blijkbaar grootendeels uit

56 In dit van 27 november 1884 daterende stukje beoordeelde Van Deyssel de twee eerste nummers. Hij kon zich niet het genoegen ontzeggen ‘hier eens even aan het koord van de doodsklok te trekken, - of zij te recht geluid werd, beslist de toekomst.’ Helder toonde hij aan dat de inleiding, in plaats van een duidelijk en kort programma te behelzen, niet veel meer was dan ‘een uitvoerig beuzelpraatjen in een stijl van de minste soort.’ Het stuk eindigde met de verzuchting: ‘Heeft een schaar kleine literatortjens dan eene vergadering gehouden en gezworen ons te overstelpen en te benauwen met “keurig gedrukte” flinke, degelijke, gevoel- en gedachteloze quarto-formaat-orgaantjens?’ In het weekblad De Amsterdammer van 8 januari 1888 kon Van Deyssel ironisch vaststellen, aan het slot van een artikel over *Realisme*, waarin hij de op 1 januari 1888 in Den Haag verschenen periodieke uitgave *De Ooievaar*. Weekschrift voor Realistische Letterkunde en Critiek, had afgekraakt: ‘Ik geloof niet, dat ik invloed genoeg heb op het publiek om een tijdschrift, zij 't ook een pasbeginnend, te doen vallen. Maar toch zijn, niet óm dat maar ná dat ik er tegen geschreven had, reeds twee weekbladen gestorven, het *Nieuwe Weekblad*, in 1883 geloof ik en de *Kunstbode*, die in de *Portefeuille* is weggegaan, mijn tegenschrijven schijnt dus een slecht voorteeken te zijn.’

57 Onder de schuilnaam F. Hovius had Van Deyssel zelf in het weekblad De Amsterdammer van 21 en 28 december 1884 geschreven over *De decoratieve ceramiek in het Panoramagebouw*.

't Duitsch vertaald. De principieële hoofdartikelen waren vaak ellendig geschreven.
Doch, gaandeweg, wordt het beter. Het laatste nummer, van eergisteren, is, *praktiesch*, goed.
Uwe door den *Gids* geweigerde novelle, zoû, dunkt mij, in 't *Nederl. Museum* van Gent wel opgenomen worden.
De laatste novelle in *Nederland* van den Heer F. Netscher is weder meer dan goed.[58] Ik ben hier bekend met verscheidene jonge schilders,[59] die tevens aan literatuur doen en die allen om 't zeerst met het talent van dezen Heer ingenomen zijn.
Van *Nederland* gesproken, wanneer het niet blijken zal, dat evenmin als '*de* Gids onze Gids', Nederland ons Nederland zijn zal, zal mij dit even zeer bevreemden als genoegen doen (nu de nieuwe Redaktie[60] aan 't woord is gekomen namelijk).
Mij aanbevelende voor nader schrijven, verblijf ik
Uw dw.dr.
L. van Deyssel
Mijn Nieuwjaarsgroet gaat hierbij.

17

(poststempel Schiedam, 16 Januari 1885)
Geachte Heer,
Per p. Post heb ik U de bewuste kritieken gezonden. -
Binnen eenige dagen hoop ik nader op uw brief terug te komen. -
UEddwdr.
Arij Prins.

18

Voorburg 17 Jany '85
Geachte Heer,
Terugkomende op uw laatste schrijven, dank ik U ten zeerste voor de mij verschafte inlichtingen. - Ik zie wel, dat 'de Kunstbode' geen blad voor ons is.

58 In het decembernummer van Nederland, jrg. 1884 had Netscher *Schetsen naar het naakt model* II/*De kroeg van Leenderts* bijgedragen, voor de eerste maal herdrukt in *Studie's naar het naakt model*, 's-Gravenhage, 1886, blz. 50-63.
59 Jac. van Looy (1855-1930), Willem Witsen (1860-1923), Jan Veth (1864-1925), Maurits van der Valk (1857-1935).
60 Met ingang van 1885 werd de redactie van Nederland, bestaande uit Jan ten Brink en H.J. Schimmel, uitgebreid met F. Smit Kleine en C.E. Broms.

Trouwens wat mij betreft. ‘Nederland’, de Spectator, Eigen Haard en nu de Amsterdammer staan voor mij open, zoodat ik gelukkig niet over te weinig plaats heb te klagen. -

Nederland heeft mijn novelle ‘De Geschiedenis van Jan Zomer’ aangenomen.[61] De nieuwe redactie is dus nog al welwillend. - Mijn novelle ‘Een warme dag’, door ‘de Gids’ geweigerd komt hoogstwaarschijnlijk met illustraties van mijn vriend de Bock[62] in ‘Eigen Haard’. - Dit tijdschrift, ofschoon niet van den eersten rang, wordt zeer veel gelezen, hetgeen een groot voordeel is. - In dit tijdschrift heb ik indertijd - ruim 2½ jaar geleden mijn eerste - een Hildebrandachtige - novelle[63] geplaatst. -

Mijn 3e novelle De dood van Jan Oliehoek gaat naar de Spectator. -

Netschers laatste novelle in Nederland is werkelijk uitmuntend. - Ik vind het 't beste wat hij nog heeft gemaakt. - Hij heeft een kleine novelle[64] naar ‘de Gids’ gezonden, die wellicht wordt geplaatst, ten minste de eerste berichten, die hij heeft ontvangen waren nogal gunstig. - Er komt van hem een stuk over de Goncourt in het Handelsblad. - Dit is waarlijk wel een wonder. -

Netscher werkt zeer veel, meer dan ik, trouwens hij heeft een zeer gemakkelijke betrekking,[65] terwijl ik tot over de ooren in zaken zit. - Dr. ten Brink, die zijn eerste werk heeft gesteund, heeft wel eer van zijn protegé want N. zal indien hij op deze wijze doorgaat een onzer eerste figuren worden. - Ik ken hem nog niet lang, ongeveer 3 maanden - en wist voor dien tijd zelfs niet dat hij bestond. - Dit komt daarvan, dat ik mij in het geheel niet in de haagsche letterkundige wereld beweeg, en niemand onzer litteratoren persoonlijk ken. - Mijn kunstvrienden zijn uitsluitend schilders, behalve Buning[66] & nu Netscher; mijn eerste werk is dan ook door hen beoordeeld geworden. -

Het is wel merkwaardig, dat letterkundigen zoo zelden verstand van de Schilderkunst hebben, terwijl schilders over 't algemeen juist in litteratuur zien. -

61 Zie echter noot 30.

62 Théophile Emile Achille de Bock (1851-1904), een leerling van J.H. Weissenbruch. Ook een tijdlang werkzaam te Barbizon. Schilder van landschappen en bosgezichten. Lithograaf, etser en tekenaar.

63 Zie noot 22. Voorbeelden van de invloed van Hildebrand op Prins geeft S.P. Uri, *L. en W.*, blz. 19.

64 Deze novelle, waarschijnlijk *Een Logeetje* (in 1886 opgenomen in *Studie's naar het naakt model*) werd, zoals Netscher op 11 februari 1885 aan Van Deyssel schreef, geweigerd door De Gids ‘die mijn stijl afkeurde en ze bestempelde met den naam van “manier”.’ Zie ook noot 114.

65 Van 1885 tot 1891 was Netscher als stenograaf werkzaam bij de gemeenteraad van Leiden.

66 Arnold Werumeus Buning (1846-1933), zeeofficier, later bibliothecaris bij het Departement van Marine, tenslotte directeur van het Museum voor Land- en Volkenkunde en van het Maritiem Museum Prins Hendrik te Rotterdam. Hij schreef schetsen en novellen uit het marineleven.

Onze haagsche schilders (Israëls,[67] Blommers,[68] Artz,[69] Henkes[70] etc) zijn dan ook groote bewonderaars van Zola's werken, en dus veel verder dan onze ‘eerste’ letterkundigen. -

Ik ben nu bezig aan mijn 2de artikel voor de Amsterdammer - (Robert Caze, L'élève Gendrevin).[71] - Bij Huysmans zal ik over Le pessimisme des écrivains van Hennequin spreken.[72] -

Zoudt U de vriendelijkheid willen hebben mij eens uw kritiek over ‘La joie de vivre’ ter lezing te zenden. - Dit artikel is mij indertijd niet in handen gekomen. -

Deel U mij ook eens mede wie toch François Eerens is, die in het Weekbl. over Les tâches d'encre heeft geschreven.[73] -

Hoe gaat het ten uwent met de naturalistische beweging; wint deze veld en zijn er in Amst. buiten U geen schrijvers, die dezen weg opgaan? -

De kritieken, welke ik U heb gezonden, krijg ik bij gelegenheid wel eens van U terug, daar het de eenige exemplaren zijn, die ik bezit. -

E.G.O., die ik een hak zet, is zooals U wellicht weet de Hr. Loffelt. -

Mij voor uwe berichten aanbevelende, verblijf ik met Hoogachting

UEddwdr.

A. Prins

Z.O.Z.

Zoo even ontvang ik bericht van E.H. dat mijn novelle *zonder* illustraties in het eerstvolgende nummer komt. -

67 Isaac Israëls (1865-1934), een der meesters van het impressionisme in onze schilderkunst. Fragmenten uit brieven van Israëls aan Prins werden afgedrukt in S.P. Uri, *L. en W.*, blz. 29.

68 Bernardus Johannes Blommers (1845-1914), leerling van de academie te 's-Gravenhage, later ook van Jacob Maris en Jozef Israëls. Was geruime tijd werkzaam te Scheveningen. Schilderde veelal genretaferelen, meestal ontleend aan het vissersleven.

69 David Adolphe Constant Artz (1837-1890), leerling van Jozef Israëls en van de academie te Amsterdam. Van 1868-1871 te Parijs werkzaam. Interieurschilder en schilder van vissers.

70 Gerke Henkes (1844-1927), genreschilder en aquarellist. Vestigde zich, na een reis door Duitsland en een studietijd te Parijs, in 1869 te 's-Gravenhage en nadien te Voorburg.

71 Zie noot 32.

72 Zie noot 145.

73 In het weekblad De Amsterdammer van 21 en 28 december 1884 had François Erens (1857-1935) geschreven over het op 5 november 1884 verschenen eerste nummer van *Les Taches d'Encre*, Gazette mensuelle par Maurice Barrès (1862-1923), waarvan slechts vier nummers 't licht hebben gezien. In de Nieuwe Rotterdamsche Courant, avondblad A. van 16 juli 1927 waardeerde Van Deyssel *Les Taches d'Encre* als ‘een vreeselijk aardig tijdschriftje.’ Nog in zijn laatste levensjaren onthaalde hij zijn bezoekers graag op 't historische verhaal over de originele, zij 't ook weinig kiese, wijze waarop Barrès zijn blad gelanceerd had. Juist ten tijde van de verschijning ervan werd Morin, een bekende Parijse figuur, neergeschoten door een in hem teleurgestelde vrouw. Barrès greep deze gebeurtenis aan door sandwichmannetjes de boulevards te laten aflopen met een opvallend affiche dat aan de Parijzenaars meedeelde ‘Morin ne lira plus les Taches d'Encre.’

Zoudt U zoo goed willen zijn mij mededeelen of het Weekblad de Amsterdammer honorarium geeft; ik heb over dit punt niet aan Dr. Kollewijn geschreven. -
Alsboven. -

19

Am., 30 jan. '85
N.Z.Voorbw.161.-
Geachte Heer,
Uw kritieken over schilderkunst heb ik U te-ruggezonden, na ze met genoegen te hebben gelezen. Maar wat dunkt U nu eigenlijk b.v. van de hh. Rip[74] en Roermeyer[75] van Rotterdam? Beide schilders van een opperst impressionisme en leerlingen, ten minste naar den schijn, van Manet.
Wat vind gij van Manet-zelf?
Ik ben erg met hem ingenomen en ook met bovengenoemde heeren. Toen ik, het eerste jaar van zijn bestaan, schilder-kritieken in het *dagblad* De Amsterdammer schreef, had ik meermalen gelegenheid dit te doen uitkomen.[76] Ik heb trouwens het genoegen gehad Manet[77] nog zoo'n beetje te kennen. Hij was één-en al artisticiteit in alles.
Ik zie nu Uw artikelen in het Weekblad De Amsterdammer te gemoet. In Eigen Haard vond ik nog niets van Uwe hand. Gij vraagt mij naar mijn verslag van de 'Joie de vivre'. Zenden kan ik het U niet, want ik bezit 't zelf niet meer.

74 Willem Cornelis Rip (1856-1922), een te Rotterdam geboren lithograaf, die na in Gelderland en München gewerkt te hebben, zich omstreeks 1895 te Scheveningen vestigde. Hij schilderde landschappen, met een zekere voorkeur voor waterpartijen.
75 Dit moet een verschrijving zijn. Van Deyssel kon alleen bedoelen Gerardus Johannes Roermeester (1844-1936), een Haagse autodidact, die bevriend was met Willem en Jacob Maris. Hij was aquarellist, etser en schilder.
76 Edouard Manet (1832-1883), schilder, etser en lithograaf. Openluchtschilderen (het zogenaamde 'plein air') bracht hem tot het impressionisme waarvan hij zelfs de Vader werd genoemd. Van bizondere ingenomenheid met Manet is ons uit Van Deyssels gepubliceerde noch uit zijn ongepubliceerde geschriften iets gebleken. De schilderkritieken uit 1883, in het dagblad De Amsterdammer, maken geen enkele maal, tenzij wij er een over het hoofd hebben gezien, gewag van Manet.
77 Ook dit is een raadselachtige mededeling. Tijdens zijn verblijven te Parijs (november 1883 en september 1884) kan Van Deyssel Manet niet ontmoet hebben, want de schilder was overleden op 30 april 1883. In een brief van 18 mei 1890 schreef Van Eeden aan Van Deyssel: 'Ik herinner mij wel dat je in je Amsterdamsche dagen geducht kon jokken.' (*De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*, ed. H.W. van Tricht en Harry G.M. Prick, Zwolle, 1964, blz. 72). Welnu, wij geloven Van Deyssel hier op heterdaad betrapt te hebben als de grootstedeling die een dorpsbewoner imponeren wilde.

Het is met zooveel andere journalistiesche opstelletjes naar de prullemand verhuisd, sinds lang.[78] Maar ik kan U wel in vertrouwen zeggen, dat het alles behalve iets bizonders was.

Over François Erens, die de Tâches d'encre behandelde, kan ik U beter inlichten, want hij is van mijn intieme kennissen.[79]

Hij is dan zoo: dertig jaar oud, klein en verbazend mager, is door zijn dunne blonde haar bijna geheel heengegroeid, heeft een scherpe neus en kaken en draagt een lornjet. Hij is Limburger van geboorte, heeft eerst in Leiden gestudeerd, toen drie jaar in Parijs gewoond, waar hij met de uiterste raffineurs van politiek, letterkunde en kunst heeft omgegaan en nu woont hij hier te Amsterdam, om quasi voor zijn doktoraal examen te studeeren, maar zijn artistiek gemoed en liefde voor literatuur speelt hem onophoudelijk parten en houdt hem van de drooge rechts-studie af. Hij heeft veel opmerkingsgave en wel goede sentimenten, maar mist nog alle gemak van schrijven en uitdrukken, hoofdzakelijk door gebrek aan oefening.

Gij vraagt ook naar de Natur.beweging te Amsterd. Die bestaat eenvoudig niet. Romanschrijvers zijn er niet en noch de jonge dichters noch de kritici, die ik ken, hebben b.v. eenigszins volledig van het fransch naturalisme in den roman kennis genomen.

Twee jaar geleden heb ik een eenigszins natur. tooneelstukje[80] bij van Lier, het Grand Théâtre hier ter stede, opgevoerd gekregen,[81] dat gevallen is als een baksteen. Sinds dien tijd heb ook ik niets dergelijks meer uitgegeven.

De dichters der laatste generatie alhier, zijn volbloed zonen van Swinburne[82]

78 Die klopt al evenmin. Handschrift, eerste proef en schone proef van deze bespreking zijn bewaard gebleven.

79 Van Deyssel kende François Erens sedert september 1883. Voor gegevens over hun vriendschap, zie Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*, Amsterdam, 1964, blz. 134-160.

80 *Wederzien*. Tooneelspel in één bedrijf, door L. van Deyssel. Gedrukt (in eigen beheer) bij C.L. van Langenhuysen te Amsterdam, in een oplage van 30 exemplaren; niet in de handel geweest. *Wederzien* werd nog eens, ingrijpend besnoeid, herdrukt in L. van Deyssel, *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*, Amsterdam, 1912, blz. 67-125.

81 Op 10 april 1883, in het in de Amstelstraat gelegen Grand Théâtre, onder directie van Abraham van Lier. Uitvoerig hierover: Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften*, (ed. Prick), Zwolle, 1962, blz. 235-239.

82 Over de mate van Van Deyssels vertrouwdheid met het werk van Algernon Charles Swinburne (1837-1909), in de tachtiger en negentiger jaren, verschaffen noch zijn gepubliceerde geschriften noch zijn nagelaten papieren ook maar enige informatie. Swinburne's *Atalanta in Calydon* zou hij eerst lezen in 1913.

en Shelley,[83] evenals de heeren der Jeune France.[84] Ik ben in den laatsten tijd ook veel met die merkwaardige Engelsche literatuur van deze eeuw, behalve Byron, Tennyson,[85], Bunyan, enz. (die niet) bezig. Dichters in het genre van Swinburne, Shelley, Paul Bourget,[86] Tola Dorian[87] en die heele massa van het Jonge

83 Wat Van Deyssel in de tachtiger jaren van Percy Bysshe Shelley (1792-1822), buiten diens *Epipsychidion*, onder ogen heeft gekregen, valt al evenmin na te gaan. Wel tekende hij op 8 januari 1886 in zijn dagboek aan: 'N.B. fijne sentimenten vasthouden om in vaerzen of zoo uit te werken, b.v. die over vader en moeder, die door mijn hoofd zijn gegaan, en ook dat heele vage over blauwe bergen en gouden luchten, dat ik gehad heb, toen ik daarbij nog dacht ook wel zulke verzen als Shelley te zullen maken.' En op 19 september 1888: 'Zoo als dikwijls als ik weêr voor 't eerst eens vroeg op ben en 't prachtig weêr is, zoo heb ik nu een begin, een Ahnung, van Shelleyaansche verrukking in mij, en heb begeerte verzen te schrijven.' Vgl. *De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel* (ed. H.W. van Tricht en Harry G.M. Prick), Zwolle, 1964, blz. 31 en 37. In een (overigens van 8 en 9 mei 1912 daterende) aantekening in De Nieuwe Gids, Jrg. 1927 II, blz. 570, zou hij over *Epipsychidion* schrijven o.m.: 'Het karakter van dit gedicht is, dat het is een ... opstijging, een verrukking, een vervoering, geestdrift en (gelukkige, heerlijke, "goddelijke") drift, drift-bui, van den geest.'

84 In La jeune France, VIII, augustus 1885, blz. 24-29, zou François Erens een artikel publiceren: *Bredero. Notes sur la littérature hollandaise*, dat hier te lande het nodige opzien verwekte. Zie onze uitgave van Erens' *Vervlogen Jaren*, Zwolle, 1958, blz. 163-165, alsook het ironische varium, door Frank van der Goes, in De Nieuwe Gids, Eerste jrg. I, afl. 1 (okt. 1885), blz. 155-157.

85 In de poëzie van Alfred Tennyson (1809-1892) zou Van Deyssel zich eerst ernstig verdiepen in december 1896. Voor zijn bevindingen bij die lectuur, zie L. van Deyssel, *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1912, blz. 232.

86 Paul Bourget (1852-1935) was tot 1883 alleen als dichter opgetreden, met de bundels *Edel* (1878) en *Aveux* (1882). In 1885 sloeg de ook door Van Deyssel gewaardeerde dichter Jules Laforgue (1860-1887) Bourget zó hoog aan ('si quelqu'un a du génie parmi nos poètes, c'est Bourget') dat hij *Les Complaintes* aan hem opdroeg. Buiten deze bundel las Van Deyssel nog Laforgue's *L'Imitation de Notre-Dame La Lune* (1886) en de *Moralités légendaires* (1887). In de tweede helft van de aanhef van Van Deyssels aan De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 1 (october 1891), blz. 112-117 bijgedragen bespreking van Huysmans' *Là-Bas* (voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 193-198): 'Groote God, die Middeneeuwen! Ja, ik moet er ook na toe. Dat is mijn land', horen wij duidelijk de echo van de eerste helft van de aanhef van Laforgue's gedicht *Albums*, door Van Deyssel aangetroffen in de Revue Indépendante van april 1888 en nu laatstelijk herdrukt in Laforgue's *Poésies complètes*. Edition augmentée de soixante-six poèmes inédits. Présentation, notes et variantes de Pascal Pia. Paris, 1970, blz. 219-220:

> On m'a dit la vie au Far-West et les Prairies,
> Et mon sang a gémi: 'Que voilà ma patrie!...'
> Déclassé du vieux monde, être sans foi ni loi,
> *Desperado*! là-bas, là-bas, je serai roi!...

87 Een Franse schrijfster van Russische geboorte, van zichzelf een prinses Metschersky, die in 1872 trouwde met Charles Dorian. Zij vertaalde Shelley en Swinburne. Haar eigen verzen werden in 1890 verzameld onder de titel *Livre de vers lyriques*.

Frankrijk, afstammelingen van Baudelaire[88] en Leconte de l'Isle,[89] zulke dichters, waarvan iets te verwachten valt, ten onzent, zijn: Kloos en Verwey (de twee voornaamsten, beiden dood-jong[90] en dood-arm) en dan ook de tooneelschrijver[91] van Eeden, maar die in zijn verzen heel anders en vrij wat sterker is dan in zijn tooneelstukken.

Maar, - wij kunnen ze bewonderen en de hand drukken, - hun school, hun kunst kan niet de onze zijn. Willen wij den dag van morgen en de heele volgende eeuw voor ons hebben, dan zijn Balzac, die Titaan en Titiaan tevens[92] indien gij

88 Op Charles Baudelaire (1821-1867) en diens *Les Fleurs du mal* (1857) was Van Deyssel, als zooveel anderen hier te lande, opmerkzaam gemaakt door het fameus geworden artikel van François Erens, *Over Charles Baudelaire*, in het weekblad De Amsterdammer van 28 april en 4 mei 1884, herdrukt in Frans Erens, *Litteraire wandelingen*, A'dam, 1906, blz. 46-61. Vierenzestig jaar ná Erens, in augustus 1947, zou Van Deyssel zelf over *Les fleurs du mal* schrijven; zie zijn *Aanteekeningen bij lectuur*, A'dam/Brussel/'s-Gravenhage, 1950, blz. 13-15.

89 Wat Van Deyssel gelezen had van Charles-Marie-René Leconte de Lisle (1818-1894), buiten de *Poèmes tragiques* (1884), valt niet na te gaan. Vaststaat dat hij in 1889 kennis zou nemen van de door Emile Michelet aan La Revue Contemporaine van 25 februari 1886, blz. 157-176, bijgedragen 'étude critique', *Leconte de Lisle*.

90 Willem Kloos was op dit tijdstip vijfentwintig, Albert Verwey negentien jaar oud.

91 In 1884 had Frederik van Eeden, bij de uitgever A. Rössing te 's-Gravenhage, niet minder dan drie toneelstukken 't licht laten zien: *Frans Hals*. Historisch, anachronistisch kluchtspel in drie bedrijven; *Het poortje of de duivel in Kruimelburg*. Blijspel in vijf bedrijven en een voorspel; *Het sonnet*. Blijspel in drie bedrijven.

92 Deze kenschetsing van Balzac moet bij Prins de indruk hebben gevestigd dat Van Deyssels bewondering voor Balzac niet onderdeed voor zijn eigen bewondering, zoals die zich op 8 november 1885 zou manifesteren in een toen, als A. Cooplandt, aan het weekblad De Amsterdammer bijgedragen artikel *Balzac en het geld*. In werkelijkheid heeft van Deyssel slechts matige waardering voor Balzac kunnen opbrengen. Op 26 augustus 1945 tekende hij daaromtrent aan: 'Balzac, die omstreeks 1880 bij de letterkundigen de reputatie had van te zijn de grootste Fransche schrijver der 19e eeuw, terwijl Alexandre Dumas père gold voor een populairen romanfabrikant, goed voor lectuur in den spoortrein en in ... de keuken, en van wien Maurice Rollinat, bij voorbeeld, toen dichtte:

> Balzac est parmi nous le grand poète en prose
> Et jamais nul esprit, sondeur du gouffre humain,
> N'a fouillé plus avant la moderne névrose
> Ni gravi dans l'art pur un plus âpre chemin, -

dezen Balzac heb ik voor mij nooit zoo hoog kunnen waardeeren. Terwijl als composities in groote lijnen de geheelen zijner boeken alles te wenschen overlieten en men uitgebreide aantallen bladzijden zonder eenig hooger gehalte of waarde door te maken had op zoek naar merkwaardigheden, tot men ten slotte hier en daar op betere passages stiet, maar die dan toch nog geen exquise plekken, laat staan sublieme vondsten inhielden, - leerde ik Alexandre Dumas père, - dien ik pas laat uitvoerig ontmoette, jaren lang weerhouden geweest zijnde van naar zijn werken te grijpen op grond der meening over hem zijner door mij vertrouwde beöordeelaars, - als een door mij in alle opzichten véel hooger dan Balzac te schatten auteur kennen. Vergeleken met den fonkelend vloeyenden, schitterend stroomenden, Dumas père, was Balzac een onbehouwen bouwer van bonkige, brokkelige muren met hier en daar in hun grauwte en vaalheid een aardig, lief gebloemte of sierlijk sprankelende kleine fontein.' Vgl. Van Deyssels (van 30 nov. 1932 daterende) aantekening over Balzac, in De Nieuwe Gids, Jrg. 1933 I, blz. 418. Zie voorts noot 559.

wilt, en Zola, dat monument, met wat er uit en door hen is ontstaan, onze mannen, zij alleen.

Het schijnt intusschen, dat evenals de nieuwe schilderkunst, de nieuwe letterkundige kunst uit den Haag tot ons moet komen. Kent gij Couperus' gedichten?[93] Deze daalt merkbaar.

Hebt gij misschien in het laatste Weekblad De Amsterdammer het tweede gedeelte van het 'Overzicht der fraaie letteren'[94] gelezen? Ik vond gelegenheid daarin over *Nederland* en o.a. over U te spreken.[95]

Ik merk, dat ik, veel te lang voor Uw geduld misschien, aan 't praten ben gebleven. Gij moet dit hieraan wijten, dat ik het zoo pleizierig vind over naturalisme, enz. te spreken. En gij behoort nu eenmaal tot de uitgelezen zeldzamen in Nederland met wien men zich dat kan onderstaan.

Wees zoo goed en zend mij, als 't niet te veel moeite voor U is, overdrukken van hetgeen gij schrijft.

Ik blijf gaarne volledig op de hoogte.

Met beleefde groet,

Uw dv.

L. van Deyssel.

20

Voorburg 4/6 Feb.ry '85

Geachte Heer,

In antwoord op uwe letteren dd: 29 Jany, begin ik met U mijn dank te betuigen voor de mededeelingen, welke U mij doet. -

Het werk van *Rip* is mij bekend, het is waar er zit talent in, doch het is zoo slordig, slecht geteekend, en vol grove fouten tegen de proportie, dat hij m.i. achteraan in de rij der moderne schilders komt. -

93 *Een lent van vaerzen*. J.L. Beijers, Utrecht, 1884.

94 Bedoeld wordt het drieledig *Overzicht der fraaie letteren in Nederland, 1884*, in januari 1885 anoniem bijgedragen aan het weekblad De Amsterdammer (nummer 395 en 396). Het werd in zijn geheel herdrukt in: Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*. Een chronische konfrontatie in beschouwingen, brieven en notities. Amsterdam, 1968, blz. 43-49.

95 'Het tijdschrift *Nederland* bleef zich *uitsluitend* op letterkundig terrein bewegen. (...) Van de novellen, behalve die van v.d. Laan, Haverkamp, Melati, Luctor, enz., werden zeer opgemerkt die van de hand der heeren Netscher, H. van den Berg en Cooplandt, welke van een buitengewoon talent getuigen. Het tijdschrift *Nederland* heeft aanspraak op erkentelijkheid van allen wien het voor 't vervolg ernst is met onze proza-kunst, omdat het deze schrijvers aan het publiek heeft voorgesteld. Nauwkeurige en heldere opmerkingsgave, een fijn gevoel en grote bedrevenheid in het omgaan met en het schikken van woorden kenmerken deze kunststukjes van nederlandsche taal. Dat deze schrijvers in *Nederland* opgetreden zijn releveert hen en het tijdschrift te gelijker tijd.'

Roermeyer ken ik niet; bedoelt U ook *Roermeester*, een volgeling van Louis Apol?[96]

Wat Manet betreft, ik heb *zeer* weinig van hem gezien, en hetgeen ik van hem ken, doet mij dezen schilder niet bovenaan stellen. Hij is de aanvoerder van een richting, doch staat als kunstenaar onder Millet,[97], Corot,[98] Daubigny[99] en Courbet.[100]

Zijn le bon Bock[101] is echter zeer zeker eene voortreffelijke schilderij.

Mijn laatste novelle *Een Warme Dag* hebt U zeker ontvangen. -

De redactie van de Spectator heeft, ofschoon zij anders wel ingenomen was met het werk, deze novelle niet willen plaatsen, omdat ze te veel op *Een Buitenkansje* gelijkt. -

Het is waar dat in de groote lijnen der intrigue overeenkomst is, doch de Red. der Spectator[102] schijnt niet te begrijpen dat er verder in *alles* een *hemelsbreed* verschil tusschen beide Novellen is. -

Vosmaer was, naar ik heb kunnen merken, voor 't stuk. -

96 Louis Apol (1850-1936), schilder en etser, maakte in 1880 een reis naar de Noordpool om zich te oriënteren in verband met het door hem te schilderen panorama van Nova Zembla.

97 Jean-François Millet (1814-1875), Frans schilder en graficus. Voor het boerse realisme van Millet had Van Deyssel een zeker zwak. Bekend werd zijn uitspraak (*Vierde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1898, blz. 297: 'Ik stel mij voor dat een Madonna der beste Primitieven een boerenmeid van Millet eerder als haar zuster omhelzen zoû dan zij het een Madonna der 19e eeuwsche Dusseldorfers zoû doen.'

98 Jean Baptiste Camille Corot (1796-1875), Frans landschapschilder en als zodanig een der grootste van alle tijden.

99 Charles François Daubigny (1817-1878), Frans landschapschilder uit de school van Barbizon, ofschoon hij daar nooit woonde. Op zijn best in voorjaarstaferelen en maannachtstukken. Zie over Daubigny ook L. van Deyssel, *Negende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1906, blz. 39.

100 Gustave Courbet (1819-1877), Frans schilder van landschappen, zeegezichten en dierenstukken. Grondlegger van het naturalisme, d.w.z. hij wilde de natuur schilderen zoals hij haar zag, en slechts dat schilderen wat de zichtbare wereld te aanschouwen gaf.

101 *Le Bon Bock*, daterend van 1873.

102 Strikt genomen bestond er geen redactie, maar had Carel Vosmaer (1826-1888) het als redacteur vrijwel voor 't zeggen. Vergaderde de redactie, dan hield dit feitelijk in dat Vosmaer vergaderde met Martinus Nijhoff (1826-1894), de uitgever van De Nederlandsche Spectator, en met een kern van vaste medewerkers; zie F.C. Bastet, *Mr. Carel Vosmaer*. Zijn achtergronden. Zijn reizen. Zijn tijdgenoten. Zijn invloed. Den Haag, 1967, blz. 22-23.

Hebt U reeds kennis gemaakt met A Mummer's Wife[103] van G. Moore; dit werk van een engelschen Naturalist is ons Hagenaars uitstekend bevallen. -

Netschers Novelle is door de Gids geweigerd geworden.

Ik ben voornemens *nimmer* meer iets naar dit tijdschrift te zenden. -

Het verslag in de Amst. over de Gids ov. '84[104] vond ik uitmuntend (fijn hatelijk). -

'T is volkomen waar, dat het letterkundig gedeelte sterk daalt; trouwens welke lui zitten er ook in de Redactie; litteratoren van den 10en rang. - Ik geloof dat Boissevain[105] nog het geschiktste is, ten minste hij heeft een stuk van Netscher voor het Handelsblad aangenomen.

Ik lees dat er ten uwent een nieuw tijdschrift[106] verschijnt; onder redactie van vdGoes en U. - Is dit zoo, en zal het v./de natur.richting zijn?

Voor uwe nadere berichten hieromtrent houd ik mij aanbevolen. -

103 Deze roman van George Moore (1852-1933) verscheen in 1885. Zie ook noot 281. Op 9 mei 1885 schreef ook Frans Netscher aan Van Deyssel over '*George Moore*, dien ik door een toeval ontdekt heb (...) Hij was hier en ook in de fransche pers geheel onbekend, 't Is een wonder, dat wij nog niet eerder van hem gehoord hebben, daar hij, als een tweede Zola, de litteraire wereld van zijn land in eene hevige beroering heeft gebracht. Zijn "*A Mummer's Wife*" is verbazend knap; het staat gelijk met de beste werken van *Zola* en met *Lemonnier's "Un Mâle"*. Dringend raad ik U aan het te lezen. (...) Het is een vondst, waarmeê de hollandsche naturalisten zoodra mogelijk in kennis moeten gesteld.' En op 3 juni 1885: 'Met groot genoegen vernam ik uit uw brief, dat ge van plan zijt "A Mummer's Wife" te gaan lezen; ik houd mij overtuigd, dat deze lectuur U niet zal berouwen.' Netscher moet zich bepaald in de zevende hemel hebben gewaand, toen Zola hem vanuit Médan, op 25 september 1885, aldus op de schouder klopte: 'Je vous sais très brave, et je suis certain de votre triomphe. Vous aurez en Hollande la place de Verga en Italie et de George Moore en Angleterre'. (Ontleend aan: *Brieven van Emile Zola aan Frans Netscher*, in De Nieuwe Gids, Jrg. 1931 I, blz. 69-72. Het citaat, a.w., blz. 70.

104 In het in noot 94 genoemde overzicht had Van Deyssel geschreven: '*De Gids* nam hoe langer hoe meer een kalm literarisch karakter aan. De redacteur Hooyer gaf een novelle, getiteld *Een wilde vogel*, van het bescheiden en recht gemoedelijk talent des schrijvers getuigende; de redacteur Honigh eene in verteltrant gestelde beschrijving zijner reis door Noorwegen, dezelfde reis, die ook reeds in societeit of vriendenkring tot het houden van voordrachten had geleid; de redacteur Boissevain deelt de indrukken mede, ontvangen gedurende een velocipède-rit, op eene wijze, die van ingenomenheid met de vaderlandsche natuur getuigt. Naar aanleiding van het feest van Nicolaas Beets werden over en aan den jubilaris bijdragen geplaatst van de redactie en van Beets zelf, van Mevr. Bosboom-Toussaint en van den heer Hasebroek. Verder drukte de heer Wolters van Leiden hier eene goede novelle af getiteld *Eervol teruggetreden*, de heer Carel van Nievelt twee in plechtstatig proza geschreven: *Via Crucis* en *Meinardus*. Als poëtische medearbeiders traden toe: Hélène Swarth, Fiore della Neve, Soera Rana, Louis Couperus, W. Gosler, Wallis (...)'

105 Charles Boissevain (1842-1927) was niet alleen redacteur van De Gids, maar sedert 1 januari 1885 ook hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad. Over de betrekkingen tussen Boissevain en Van Deyssel, zie de *Gedenkschriften* (ed. Prick), Zwolle, 1962, blz. 759-762, alsook Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, A'dam, 1968, blz. 325-335.

106 Dit was uiteraard De Nieuwe Gids, Tweemaandelijksch Tijdschrift voor Letteren, Kunst en Wetenschap, waarvan het eerste nummer zou verschijnen in oktober 1885, onder redactie van Frederik van Eeden, F. van der Goes, Willem Kloos, Willem Paap en Albert Verwey.

Van Netscher verschijnt in Nederland een stuk getiteld ‘Wat wil het Naturalisme’,[107] terwijl ik voor dit tijdschrift eene studie[108] over de russische Naturalisten Gogol, Tolstoi, Dostoievsky maak.

De engelsche schrijvers, waarover U mij spreekt, ken ik bijna niet. - Paul Bourget echter wel. Zijn werk L'Irréparable[109] is bepaald knap; hij is echter ver van de Nat.richting verwijderd. - Het meest gelijkt hij nog op Stendhal. -

Lees eens het Huisgezin[110] van gisteren, zoo even komt mij dit ter hand. Er

107 *Wat wil het naturalisme*? verscheen in Nederland, jrg. 1885, II (mei), blz. 433-463, III (augustus/september), blz. 63-99.

108 Deze studie is niet verschenen. Bij schrijven van 7 februari 1885 had de Vicomte Eugène Melchior de Vogüé (1848-1910) Prins inlichtingen verstrekt over zijn eigen artikelen betreffende Dostoïevsky, Tolstoï en Gogol, verschenen in de Revue des Deux Mondes sedert 1883 en onder de titel *Le roman russe* gebundeld in 1886.

109 Bourgets *L'Irréparable* dateert van 1884. Met de romanschrijver Bourget, wiens *Cruelle Enigme* (1885) door Prins (A. Cooplandt) besproken werd in het weekblad De Amsterdammer van 17 mei 1885, is Van Deyssel nooit ingenomen geweest. In De Nieuwe Gids, Zesde jaargang II, aflev. 4 (april 1891) zou hij, op blz. 129, een vergelijking trekken tussen Barrès en Bourget: ‘Barrès' adem is puure zielestoom, Bourgets adem is een mondain kuchen, Barrès is een machine van spiritualiteit, Bourget is een modeplaat, Bourget behoort volstrekt niet in de Hooge Literatuur.’

110 Het Huisgezin was een te 's-Hertogenbosch slechts op zondag en donderdag verschijnend dagblad. In het nummer van donderdag 5 februari 1885 (16e Jaargang, no. 91) was het anonieme hoofdartikel, *Naturalistische kritiek*, gericht tegen het in noot 34 genoemde artikel van A. Cooplandt. Geopend werd met een algemene kenschets van het weekblad zelf, van het Zondagsblad van het Nieuws van den Dag en het bijvoegsel van het Handelsblad: ‘Die Zondagsbladen heeten aan fraaie letteren, wetenschap en kunst gewijd, maar zijn over het algemeen slechts de vergaarbak, waarin de liberale redactiën het literarische vuil uitstorten, dat zij in den loop der week uit de buitenlandsche pers hebben saamgelezen.’ Alvorens over te gaan tot het onder de loupe nemen van Cooplandts bijdrage, excuseerde de schrijver zich als volgt: ‘Wij zouden het niet wagen dergelijke viesheden voor fatsoenlijke menschen op te halen, als het niet noodzakelijk was ter waarschuwing nu en dan aan te toonen tot welke zedelijke laagte de liberale bellettrie gezonken is.’ Cooplandts navertelling van de inhoud van *Autour d'un clocher* werd door de anonieme schrijver zodanig geacht ‘dat wij het niet zouden wagen zijn stuk, zooals het daar ligt, onder de oogen onzer lezers te brengen; wij zullen ons slechts tot enkele aanhalingen bepalen, met weglating hier en daar van woorden en uitdrukkingen, die al te vies zijn om er ons papier mee te bezoedelen.’ De schrijver weigerde te geloven, dat de door Desprez en Fèvre geschilderde ‘studie van het dorpsleven’ op waarheid zou berusten. ‘Zulk een poel van zedeloosheid zal wel in geen enkel dorp ter wereld worden aangetroffen, zelfs niet bij de diepst gezonken barbaren.’ Bizonder gestoken was de schrijver door Cooplandts mening dat het betreffende boek ‘evenmin onzedelijk (is) als de romans der groote naturalisten.’ Het artikel eindigde dan ook ‘Evenmin onzedelijk dus als *Nana, Pot-Bouille, Sapho*, en hoe de verschillende producten der Fransche pornographie meer heeten mogen. Men moet inderdaad een medewerker van het liberale blad “van den eersten rang” zijn om zulken goddeloozen onzin te kunnen neerschrijven.’

staat een artikel in over mijn stuk in de Amstr., vol grove uitvallen tegen het Naturalisme, en vooral tegen ten Brink en mij. -

Ik denk niet te antwoorden, want ik heb geen lust de drek op te rapen, waarmede men mij gooit, trouwens een antwoord zou niets uitwerken.

De schrijver weet *niets* v/h Naturalisme, en schijnt te denken dat ik het op de Kath. Godsdienst gemunt heb. - Hij noemt ons ook liberalen, alsof het Naturalisme een politieke partij is. -

Bezit U ook nog het tooneelstuk, dat bij v. Lier opgevoerd is, zoo ja, dan zal ik het zeer gaarne eens ter lezing van U ontvangen. -

Na groeten noem ik mij

UEddwdr.

Arij Prins

21

Voorburg, 13 Febry '85

Geachte Heer,

In het bezit uwer letteren dd. 10 dr.,[111] dank ik U bij voorbaat voor de toezending van uw tooneelstuk. -

Ik ben U zeer verplicht voor uwe bemoeyingen bij den hoofdredacteur van het Weekblad om mij het schrijven van kunstkritieken optedragen, doch ik moet beginnen met U te zeggen, dat ik *in niet de minste betrekking met de Kunstbode* sta. - De stukjes, eerst geteekend *P Z* en later *P* zijn dan ook niet van mij.

Op het oogenblik heb ik waarlijk geen gelegenheid kunstkritieken te schrijven, daar mijn tijd geheel in beslag wordt genomen door mijn Novellen en letterkundige kritieken.

Voor *Nederland* maak ik ook een groote studie over de russische romanciers Gogol, Tolstoi & Dostoievsky -, welke zeer tijdroovend is.

Ik doe U echter het navolgende voorstel. -

Het Weekblad mist een kunstkriticus te 's Hage, die op de hoogte is der kunstbeweging, en de moderne begrippen voorstaat. - Een dergelijk medewerker geloof ik echter te hebben gevonden, en wel in mijn vriend Anton Koster,[112] een onzer jonge schilders, wiens werk U hoogstwaarschijnlijk niet bekend zal zijn. -

Hij heeft een *zeer zuiver* oordeel, schrijft goed hollandsch, en heeft meer kritisch dan wel scheppend talent. - Zijne richting is modern; hij behoort echter niet tot de uiterste linkerzijde. -

111 Niet bewaard gebleven.

112 Anton Koster (1859-1937), leerling van de academie te 's-Gravenhage. Werk van hem zou Van Deyssel eerst zien in 1918, toen Koster te Haarlem een tentoonstelling had.

Verder is hij zeer stipt - een eigenschap, die zeer zeldzaam bij schilders is. - Zoodat ik hem gerustelijk kan aanbevelen. -

Natuurlijk zou hij de Amst. van het allereerste nieuws op kunstgebied op de hoogte kunnen houden. -

Ik heb hem reeds over de zaak gesproken, en hij is bereid aan het Weekbl. medetewerken. Met het honorarium van ƒ 4,50 neemt hij ook genoegen.

Indien U mijn voorstel goed vindt, spreekt U er dan met den hoofdred. over. -

Koster zal onder een pseudoniem schrijven, en verzoekt dringend zijn naam *geheim* te houden. -

Als proef wil hij een kort verslag geven. Zijn adres is Kanaalweg Scheveningen. -

Uwe berichten tegemoetziende verblijf ik,

UEddwdr.

Arij Prins

Mijn novelle ‘De dood van Jan Oliehoek’ zou ik wel in de Amsterdammer (Weekblad) geplaatst willen zien. Meldt mij derhalve svp eens of U denkt dat de Redactie v. het stuk plaats beschikbaar zou hebben. -

Wij, de Hagenaars, zijn er zeer mee ingenomen, dat er à costy een nieuw tijdschr. komt. - De jonge krachten kunnen dan aaneengesloten optreden. -

22

Voorburg, 24/2'85

Geachte Heer,

Bijgaand zend ik U de proeven van schilderkritiek[113] van mijn vriend. -

Zijn taal en stijl is nog niet zuiver, dit zal echter langzamerhand wel verbeteren. Wat echter het voornaamste is, namelijk zijn oordeel, dit is m.i. zeer goed. - Mochten zijn stukken dan ook in *de Amst.* worden geplaatst, dan zullen zij naar mijn meening wel de aandacht trekken.

Dank voor uw inlichting over het plaatsen van novellen in het Weekblad. -

Ik weet uit welken hoek de wind waait. -

Mijn vriend Netscher heeft mij den inhoud van uw brief[114] over zijn schets medegedeeld.

Het stuk gaat nu naar *de Spectator*. Mijn artikel over R. Caze's *L'élève Gendrevin* heb ik aan den Heer Kollewijn opgezonden. - Deze studie heeft mij

113 Niet bewaard gebleven.

114 Van Deyssel had op 16 februari 1885 Netscher uitvoerig geschreven over diens schets *Een Logeetje*. ‘Ik wil met genoegen’, zo schreef hij tenslotte, ‘Uw schets aan den heer Justus v. Maurik Jr., redakteur der feuilleton-rubriek van Dag- en Weekblad *De Amsterdammer* zenden, met veel aanbeveling. Maar ik meen U te kunnen voorspellen, dat Uw werk daar niet opgenomen zal worden.’ Inderdaad retourneerde Van Maurik op 15 maart 1885 Netschers schets als zijnde ‘niet geschikt.’

nog al moeite gekost, omdat het niet mogelijk was, de inhoudsopgave in eenige regels te persen.

Mijn artikel over Autour d'un clocher laat de Hr. Louis Desprez in het fransch vertalen. - Ik had hem mijn stuk gezonden, met een kort overzicht in het fransch, waarop hij mij een heel aardigen brief heeft geschreven. - Wil ik U daarvan eens een afschrift zenden?

Ik ga voor *Nederland* een groote studie over Gogol, Dostoievsky, Tolstoi en Boborykine[115] schrijven. - Dit werk biedt echter vele bezwaren aan, voornamelijk omdat ik hunne werken niet in het oorspronkelijk kan lezen. -

Tegen het najaar hoop ik met mijn bundel novellen gereed te zijn. - Ik moet er nog 2 à 3 voor schrijven. -

N° 4 van mijn artikelen over de *jonge Naturalisten* zal gewijd zijn aan *Les Charniers*[116] van Lemonnier. -

U schrijft zeker een kritiek over *Germinal*[117] voor de Amsterdammer?

115 Het voornemen om over Pjotr Boborykine (1836-1921), auteur van een verbijsterende vruchtbaarheid, te schrijven, liet Prins varen nadat Huysmans hem op 20 september 1885 had geschreven (de naam van de Rus consequent verkeerd spellend): 'Vous me parlez de Borborykine. Il a pondu des milliers de livres; c'est un très bas Claretie Russe. Un jour il m'a remis un roman traduit de lui par sa femme, pour Charpentier. Hennique et moi le lûmes et demeurâmes stupéfiés du vide imbécile de ce livre. Un homme qui connaît bien la littérature russe et qui fait sur elle un livre chez Charpentier, Courrière, en parle comme d'un vague Dumas russe, écrivant à la ligne n'importe quoi. C'est évidemment vrai. Borborykine se dit très de l'avant à Paris, se gorge de notes sur les uns et les autres, se dit naturaliste optimiste, et, d'après les renseignements précis auxquels je puis joindre l'opinion de Tourgueneff que je consultai, un jour à son sujet, c'est un simple pisseur de copie, sans idée et sans style.' C. Courrière was de auteur van een *Histoire de la Littérature russe*, Paris 1875.

116 Deze oorlogsroman werd door A. Cooplandt besproken in het weekblad De Amsterdammer van 3 mei 1885. Merkwaardig is Prins' motivering van de bespreking van juist dit boek van Lemonnier: 'De zwarte stippen aan den aziatischen horizont zijn langzamerhand tot groote donkere wolken aangegroeid, die zich dreigend voortbewegen. Engeland wapent zich, Rusland wapent zich, en indien een russische soldaat bij ongeluk een afghaanschen boer doodslaat, kan de oorlog uitbarsten. Onder deze omstandigheden is het geloof ik niet ondienstig de aandacht te vestigen op "Les Charniers", een der eerste werken van C. Lemonnier, dat ons leert wat een krijg is.'

117 Op 25 november 1884 was de Gil Blas begonnen met de publicatie van Zola's *Germinal*. In maart 1885 verscheen deze roman in de boekhandel. Met zijn vraag probeerde Prins ongetwijfeld Van Deyssel alsnog uit zijn tent te lokken, immers op 11 februari 1885 had Netscher reeds aan Prins bericht: 'Gisteren avond ontving ik een vrij langen brief van v. Deyssel (niet bewaard gebleven - H.P.), waarin hij meldde niet het voornemen te koesteren ooit de Germ. te behandelen. Ik zal beproeven hem nog van dit plan te doen afwijken. Met betrekking tot de *Germinal* schreef hij mij: "Een werk als *Germinal* geeft de koorts. Men kan daarna: òf niet begrijpen òf beminnen." Ik stem niet met deze uitspraak in; ik vind het (een) los daarheên geworpen gezegde.' (Conform G.H. 's-Gravesande, *De geschiedenis van de Nieuwe Gids*. Brieven en documenten. Arnhem, 1956, blz. 53). Op 8 april '85 schreef Van Deyssel nog, in dit verband, aan Netscher: 'U heeft zeker de beschouwing over Germinal van den Heer Huet reeds gelezen. Mij dunkt schilderachtiger machteloosheid werd gedurende de laatste jaren in geen nederlandsche literaire kritiek ten toon gespreid. Het is als iemant, die een reusachtige sneeuwberg wil beklimmen om den omtrek met zijn blik te beheerschen, maar die telkens bedolven wordt onder sneeuwklompen en stukken rots, zoo dat hij slechts hier en daar een smal doorzicht in de verte heeft, maar nooit de ware hoogte kan bereiken.' (Brief aanwezig in L.M.) Huets beschouwing, verschenen in het Algemeen Dagblad van Nederlandsch-Indië, werd herdrukt in *Litterarische Fantasien en Kritieken, XXIII*.

Netscher, die het werk in feuilletonvorm heeft gelezen maakt er een voor *Nederland*.[118] -
Na Groeten verblijf ik
In haast
UEddwdr.
Arij Prins

23

Am., 11 Maart '85.
Geachte Heer,
Gij zult in het Weekblad De Amsterdammer het stuk van Uw vriend Koster opgenomen gezien hebben. Wanneer hij nu om de twee à drie weken vooreerst dergelijke bijdragen zenden wil, zal dat goed zijn.
In Uw laatsten brief, vraagt gij of ik *Germinal* zal recenseeren in het Weekblad. Ik zal dit niet doen; de gelegenheid staat voor U b.v. ten volle open. Het zoû zelfs zeer wenschelijk zijn, indien gij zoo spoedig mogelijk een stuk over Germinal wildet schrijven; anders doet misschien de Heer Taco H. de Beer[119] of zoo iemant, het.
Den brief, dien gij van Louis Desprez hebt ontvangen, zoû ik zeer gaarne eens lezen.
Intusschen verblijf ik, Uw dw.dr.
L. van Deyssel.

24

Voorburg 30/3'85
Geachte Heer,
Bijgaand ontvangt U een afschrift van den brief van Desprez. -

118 Hiervan is niets gekomen.
119 Taco Hugo de Beer (1838-1923), was van 1877-1902 leraar aan een H.B.S. te Amsterdam. Richtte diverse taal- of letterkundige tijdschriften op: Noord en Zuid (1877-1907), Taalstudie (1879-1901), De Portefeuille (1879-1894). Van Deyssel was er beducht voor dat De Beers eventuele bespreking van *Germinal* van evengroot onbegrip zou getuigen t.a.v. de moderne romankunst als gebleken was uit o.m. de brochure die De Beer in 1868 te Bolsward had laten verschijnen: *Madame Bovary in Holland. Kunstmiskenning*.

Met genoegen heb ik in het laatste Nr. van het Weekbl. een 2e stuk van Koster gelezen. - Vindt U ook niet, dat het goed is?

Mijn kritiek over *Germinal*[120] zend ik dezer dagen aan den Heer Dr. Kollewijn; ik had gedacht dit reeds gisteren te kunnen doen, doch door drukke bezigheden was ik nog niet gereed. -

Mag ik U intusschen nog wel dank zeggen voor uw bericht omtrent dit boek. -

Hoe bevalt U *Germinal*.

Tegen St. Nicolaas komt een bundel novellen van mij uit met etsen. - Een uitgever heb ik gevonden.

Hebt U Les Béotiens van Nizet[121] gelezen? De jonge belgische naturalisten zijn woedend over dit boek. -

Is het waar, dat de Amsterdammer (dag en weekblad) binnenkort ophoudt te verschijnen? Dit is mij dezer dagen medegedeeld, en daar ik niets van de zaak weet, zult U mij verplichten met mij hieromtrent eenige inlichtingen te geven

Hoogachtend
UEddwdr.
Arij Prins.

24A

Paris 7/2'85[122]
[, 7 Février 1885]

Monsieur,

Je n'ai pas encore reçu de Amsterdammer [*De Amsterdammer*] où vous voulez bien consacrer une étude à Autour d'un Clocher [*Autour d'un Clocher*]. Je me ferai traduire l'article, je suis sûr d'y prendre grand plaisir, et d'avance je vous remercie[,] au nom d'Henry Fèvre et en mon nom.

Votre opinion, encore qu'un peu trop indulgente, est d'un critique attentif et judicieux. Vous avez fort nettement deviné les côtés faibles du livre, le factice de l'écriture, car la phrase se disloque, se tord, se dehanche [déhanche,] comme

120 Cooplandts bespreking van *Germinal* verscheen in het weekblad De Amsterdammer van 12 en 19 april 1885, voorzien van een aan Louis Desprez ontleend motto: 'L'épopée de notre temps c'est la Comédie Humaine, c'est la Série des Rougon Macquart.'

121 Dr. Henri Nizet, gewezen repetitor van de Brusselse universiteit, publiceerde in 1884, bij Henri Kistemaeckers, de roman *Les Béotiens*. Daarmee haalde hij zich niet zozeer de woede op de hals van de jonge Belgische naturalisten als wel die van de Brusselse journalisten, wier doen en vooral wier laten hij in zijn roman aan de kaak had gesteld. Van Nizet had Van Deyssel al eerder gelezen *Bruxelles rigole* (1883).

122 Door ons gecollationeerd aan de hand van deze zich thans in het Letterkundig Museum bevindende brief. Alles wat Prins onjuist heeft weergegeven, werd correct tussen vierkante haken geplaatst.

un clown de cirque, [;] comme lui, elle a un faux toupet, de la farine sur les joues, et souvent une grosse tête qui derange [dérange] l'équilibre normal et engendre les culbutes les plus rejouissantes [réjouissantes,] vous avez demêlé [démêlé] la note mystificatrice et goguenarde qui tient en defiance [défiance] le lecteur et fait qu'il se demande tout le temps [:<<] Est ce [Est-ce] que ces bonshommes là ne se fichent pas de moi? [>>] Seul, avant vous, le jury de la Seine s'était posé cette question, et[,] au lieu de rire, il s'est fâché (ce qui reste bien drôle[.]) Les destinées du bouquin se devaient d'être burlesques comme lui.

Tous les détails du livre sont strictement exacts, les personnages sont presque tous mes voisins de Rouvres (dans l'Aube) [,], j'entends Causard pincharder du pas de ma porte, et l'abbé Chalindre passe tous les jours devant mes fenêtres[.] M.H. [Henry] Ceard [Céard], qui connait très bien mon pays[,] a reconnu les types de la contrée et m'a donné dans une très belle [très-belle] lettre un certificat précieux de conscience et d'observation. Voilá la [le] coté [côté] sérieuse. [sérieux.]

C'est surtout la forme[,] et certain parti-pris de radicalisme littéraire qui donnent au bouquin[,] de temps en temps, l'aire d'une parodie des procédés et des tendances modernes.

De même[,] sous l'optimisme voulu, je crois qu'on a eu raison de constater ça et là une âcreté [âcrété] première, que la rédaction définitive n'a pas toujours réussi à dissimuler. Reportez-vous[,] par exemple, à la scène du grenier, page 40, ou à l'episode [l'épisode] de la page 222-223. C'est manifestement d'inspiration morose. Par bonheur, ces passages sont noyés, engloutis dans le tourbillon drôlatique.

Merci encore[,] monsieur, de votre bonne lettre; nous vous envoyons une double poignée de mains.

(Signé) L. Desprez
[Louis Desprez]

25

Voorburg, 14/5'85

Geachte Heer,

Denkt U, dat eenige artikelen van Robert Caze over den Salon[123] te Parijs

123 De Parijse 'Salon' was (aldus Gerben Colmjon, *De beweging van Tachtig*, Utrecht/ Antwerpen, 1963, blz. 60) de reeds in 1673 door de regering ingestelde tentoonstelling die op ongeregelde tijden werd gehouden en die sedert 1833 jaarlijks zou worden gehouden. Over *Le Salon de 1885* zou Prins weldra, in La Revue Contemporaine van 25 mei 1885, blz. 1-16, een uitvoerige beschouwing aantreffen door Jean Dolent.

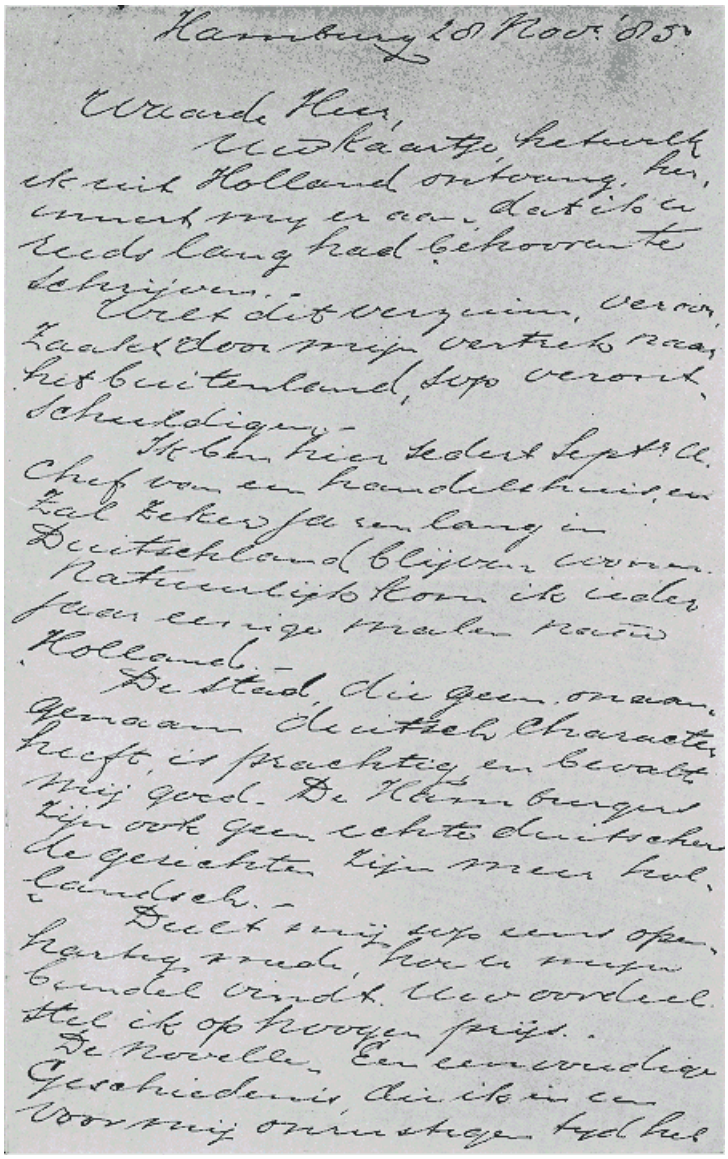

Hamburg 28 Nov. '85.

Waarde Heer,

Uw kaartje, hetwelk
uit Holland ontvang, ben,
omdat mij er aan, dat ik u
reeds lang had behoren te
schrijven. -
Doch dit verzuim, vermag
Laakbaar door mijn verblijf naar
het buitenland, dus veroorzaakt,
schuldeloos. -
Ik ben hier sedert Sept.^{ber} bij
Chef van een handelshuis, en
zal beken jaren lang in
Duitschland blijven vermoed.
Natuurlijk kom ik dezen
jaren eenige malen naar
Holland. -
De stad, die geen omgang,
genoegen, Duitsch Character
heeft, is prachtig en bevalt
mij goed. De Hamburgers
zijn ook geen echte Duitschers
de gezichten zijn meer hol-
landsch. -
Deert mij dus zeer open,
hartig te lezen, hoe u mijn
Bundel vindt. Uw oordeel
stel ik op hoogen prijs.
De Novelle, Een eenvoudige
Geschiedenis, die ik in een
Voorpaij ontmoetigen toestand

Arij Prins aan Lodewijk van Deyssel

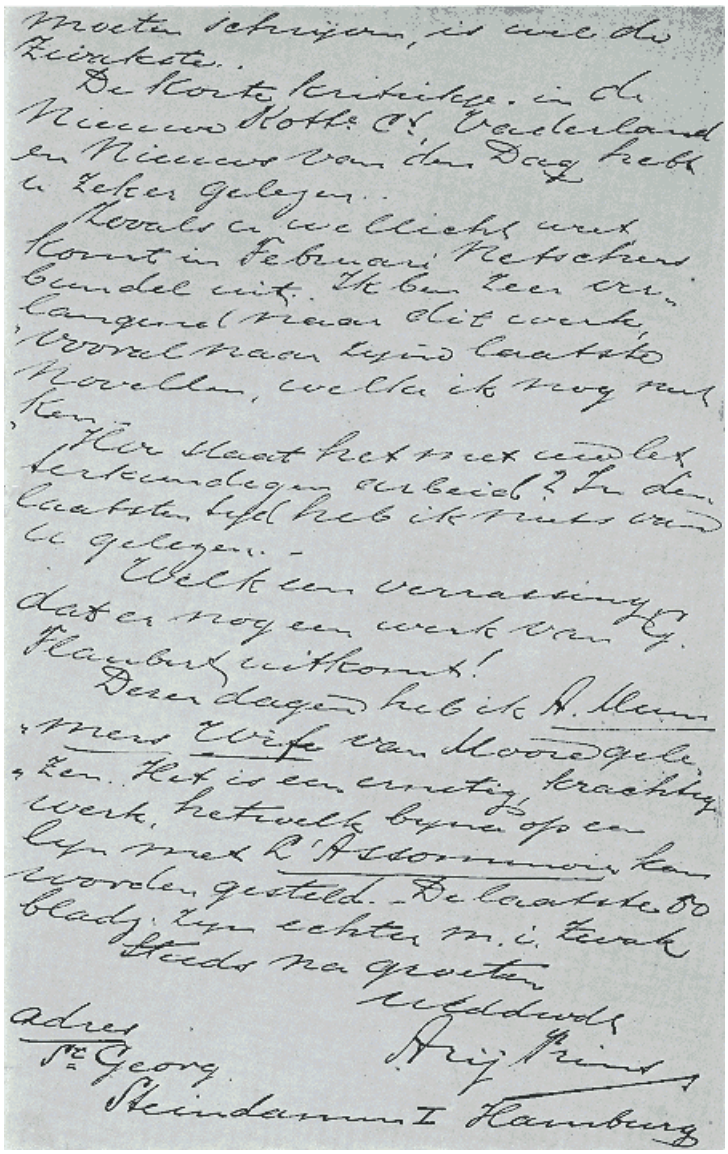

moeten schrijven, is over de
Kinkete.
De korte kritiekje in de
Nieuwe Rotte Ct. Vaderland
en Nieuwe van den Dag heb
u zeker gelezen.
Verder is wellicht uw
komst in Februari. Retour
Enkel uit. Ik ben een erg
langzaam maar dit werk,
Normaal naar bijna laatste
Novelle, welke ik nog moet
ken.
Hier staat het met uw lek
Verkenslagen aan bezig? In den
laatsten tijd heb ik niets van
U gehoord. -
Welk een verrassing
dat er nog een werk van Ky.
Klaarbij uitkomt!
Deze dagen heb ik A. Mom
's mevr. Ulrike van Mooy gele
zen. Het is een ernstig, krachtig
werk, hetwelk bijna op een
lijn met K' Addommen kan
worden gesteld. De laatste 80
blady's zijn echter m. i. zwak
Hoogachtend
Uw toegedaan
Arij Prins
Adres
St. Georg.
Steindamm I Hamburg

in het Weekblad geplaatst zouden worden? Caze, met wien ik bevriend ben,[124] zou ze natuurlijk in het fransch schrijven, zoo dat het manuscript hier vertaald zou moeten worden. Dit zou iets nieuws zijn, hetwelk wel den aandacht zou trekken. -

Indien U met mijn denkbeeld ingenomen zijt, zoudt U er dan svp. met de hoofdredactie over willen spreken. -

R. Caze zal immers ook het gewone honorarium (*f* 4,50 per kolom ontvangen), indien zijn stuk geplaatst wordt?

Uw *omgaand* antwoord hierop zal mij hoogst aangenaam zijn. - Ik zal dan naar Parijs schrijven. - Het denkbeeld is niet van hem, doch van mij uitgegaan. -

Hebt U Netschers laatste novelle[125] in *Eigen Haard* gelezen; ik vind dit het beste wat hij nog heeft gemaakt.

Hoe staat het met het nieuwe tijdschrift?[126]

Na Groeten

UEddwdr.

Arij Prins.

26

Hamburg 28 Novr. '85.

Waarde Heer,

Uw kaartje, hetwelk ik uit Holland ontvang, herinnert mij er aan, dat ik U reeds lang had behooren te schrijven. -

Wilt dit verzuim, veroorzaakt door mijn vertrek naar het buitenland, svp verontschuldigen. -

124 Bevriend zelfs in die mate, dat Edmond de Goncourt op 23 maart 1886 in zijn dagboek kon aantekenen: ‘Au milieu de l'égoïsme, de la crasserie générale de l'humanité, il y a par-ci, par-là, chez quelques individus, de beaux mouvements de générosité. Huysmans me racontait qu'un Hollandais tenant une maison de commerce à Hambourg, épris de naturalisme et combattant pour nous dans les journaux de là-bas, - et notez, un homme qui ne connaissait pas Robert Caze, - lui a écrit qu'ayant appris que Robert Caze était très malade et que sachant d'autre part qu'il n'était pas dans une position fortunée, il le priait de s'aboucher avec quelqu'un de la famille et de lui demander quelle somme pouvait lui être nécessaire, s'engageant à lui envoyer aussitôt un chèque sur Paris de la somme demandée.’ (Edmond et Jules de Goncourt, *Journal*, Mémoires de la vie littéraire. Tome III, Paris, 1956, blz. 550).

125 *Kijkjes in een Landskantoor (Bij den ontvanger I, II; Bij den betaalmeester I, II)* in Eigen Haard, mei 1885, blz. 230-233. Netscher zelf schreef, op 9 mei 1885, over deze schetsen aan Van Deyssel: ‘Zij hebben voor mij geen grootere waarde dan de studiekoppen uit de portefeuille van een schilder; het zijn eenige groote lijnen, een weinig schaduw en licht, die men in een vrij oogenblik de pen op het papier laat werpen’.

126 *De Nieuwe Gids*. Van Deyssel kon deze vraag toen niet beantwoorden omdat hij sedert midden april (tot eind juli) te La Roche in de Belgische Ardennen verbleef.

Ik ben hier sedert Septr ll. chef van een handelshuis,[127] en zal zeker jaren lang in Duitschland blijven wonen. Natuurlijk kom ik ieder jaar eenige malen naar Holland. -

De stad, die geen onaangenaam duitsch character heeft, is prachtig, en bevalt mij goed. De Hamburgers zijn ook geen echte duitschers, de gezichten zijn meer hollandsch. -

Deelt mij svp eens openhartig mede, hoe U mijn bundel[128] vindt. Uw oordeel stel ik op hoogen prijs.

De novelle 'Een eenvoudige Geschiedenis',[129] die ik in een voor mij onrusstigen tijd heb moeten schrijven, is wel de zwakste.

De korte kritiekjes in de Nieuwe Rott.e C.t, Vaderland en Nieuws van den Dag hebt U zeker gelezen.

Zooals U wellicht weet, komt in Februari Netschers bundel[130] uit. Ik ben zeer verlangend naar dit werk, vooral naar zijne laatste novellen, welke ik nog niet ken. -

Hoe staat het met uw letterkundigen arbeid? In den laatsten tijd heb ik niets van U gelezen. -

Welk een verrassing, dat er nog een werk van G Flaubert[131] uitkomt!

Dezer dagen heb ik *A Mummers Wife* van Moore[132] gelezen. Het is een ernstig, krachtig werk, hetwelk bijna op een lijn met *L'Assommoir* kan worden gesteld. - De laatste 50 blz. zijn echter m.i. zwak.

Steeds na groeten

UEddwdr.

Arij Prins.

Adres

St. Georg

Steindamm I Hamburg

127 In september 1885 was Prins als agent voor de fabriek van zijn vader (de Stearinekaarsen-fabriek Apollo te Schiedam) vertrokken naar Hamburg, waar hij met Friedrich Ebeling aan het hoofd kwam van de firma 'Ebeling und Prins.'

128 A. Cooplandt, *Uit het leven*. Met etsen van mej. B(arbara) van Houten en Ph(ilippe) Zilcken. 's-Gravenhage, 1885.

129 Zie A. Cooplandt, *Uit het leven*, 's-Gravenhage z. p. (1885), blz. 121-149.

130 *Studie's naar het naakt model*. Met penteekeningen van P. de Josselin de Jong. 's-Gravenhage, 1886.

131 Nadat in 1881 posthuum *Bouvard et Pécuchet* verschenen was, zag in 1885 nog het licht *Par les champs et par les grèves*, reeds in 1847 geschreven in samenwerking met Maxime Du Camp (1822-1894).

132 Zie noot 103 en noot 281. Dat Prins *A Mummer's Wife* bijna op een lijn stelde met *L'Assommoir* was geen geringe lof voor Moore. Uri, *L. en W.*, blz. 45, deelt mee dat Prins in een brief aan P. Valkhoff, d.d. 18 juli 1915, *L'Assommoir* het enige boek van Zola noemde onder de Franse werken, die hij het hoogst stelde.

27

Amsterdam, 8 december '85.

Geachte Heer,

Met veel genoegen ontving ik Uw laatsten brief. Ik zond U in der haast maar een kaartjen als dankbetuiging; het was mijn plan toch om U later per brief te bedanken voor een mij zoo welkom geschenk.

Ik verneem uit Uw schrijven, dat gij, - en wel voor niet zeer korten tijd - thands te Hamburg gevestigd zijt. Gelukkig, dat de menschen te Hamburg meer op Hollanders dan op Duitschers gelijken. Want dit feit neemt veel wech van de vrees, dat, onder de verplaatsing in een andere, niet hollandsche omgeving, Uw zoo zeer hollandsch talent lijden mocht.

Gij hebt de goedheid mij naar mijn meening over Uw bundel te vragen. ‘Een buitenkansje’, ‘Een warme dag’ en ‘Kinderen’[133] kende ik reeds, maar veroorloof mij U te verzekeren, dat ik ook de overige novellen ten zeerste waardeer.

Aan zulke literaire kunst heeft ons land waarlijk behoefte en het optreden van auteurs zoo als gij doet veel verwachten voor de toekomst en geeft veel voor het tegenwoordige. Ik geloof met U eens te zijn, dat ‘Een eenvoudige geschiedenis’ niet het beste stuk van het boek is, hoewel het streven naar breeden eenvoud, waarvan de novelle blijk geeft, toch mijns inziens een groote verdienste uitmaakt.

Verder schijnen mij ‘De dood van Jaap Oliehoek’ en ‘...Jan Zomer’ het uitmuntendst.

De etsen, die Uw novellen begeleiden, zijn dunkt mij zeer fraai. Ook de uitgave laat niets te wenschen over. Ik spits mij op het verschijnen van Uw tweeden (kritischen) bundel,[134] die aan het slot van dezen wordt aangekondigd.

De kritiekjes over Uw werk, die gij noemt, zijn mij ontgaan, maar die in het Weekblad ‘De Amsterdammer’, in het Zondagsblad van het Handelsblad en in den ‘Nieuwen Gids’[135] heb ik gelezen. Vooral die in den Amsterdammer,[136]

133 Verzameltitel van drie kleine schetsen: *Het dubbeltje, Afgedankt* en *Aan zee*, eerder verschenen in het weekblad De Amsterdammer van 26 juli en 16 augustus 1885; herdrukt in *Uit het leven*, a.w., blz. 150-163.

134 *Uit het leven* bevatte, tegenover de inhoudsopgave op blz. 164, de mededeling: Van denzelfden schrijver in bewerking: *Moderne schrijvers*. Kritische Studiën. Deze bundel is echter nooit verschenen.

135 Op dit tijdstip had Willem Kloos zich in De Nieuwe Gids, Eerste jrg. I. afl. 2 (dec. 1885), blz. 321-322, beperkt tot een voorlopige aankondiging. De eigenlijke bespreking verscheen in De Nieuwe Gids, Eerste jrg. II, aflev. 4 (april 1886), blz. 146-148.

136 Van 29 november en 6 december 1885. Op 3 april 1886 schreef Kloos aan Prins: ‘Na wat de heer Netscher over uw stijl en de eigenaardigheid van uw talent gezegd had, was het mij niet wel mogelijk iets nieuws daarover te geven. Ik heb mij daarom bepaald tot een algemeene beschouwing, en meer dan op de innerlijke waarde van uw boek heb ik gewezen op de beteekenis, die het heeft, in de geschiedenis onzer hedendaagsche letteren.’

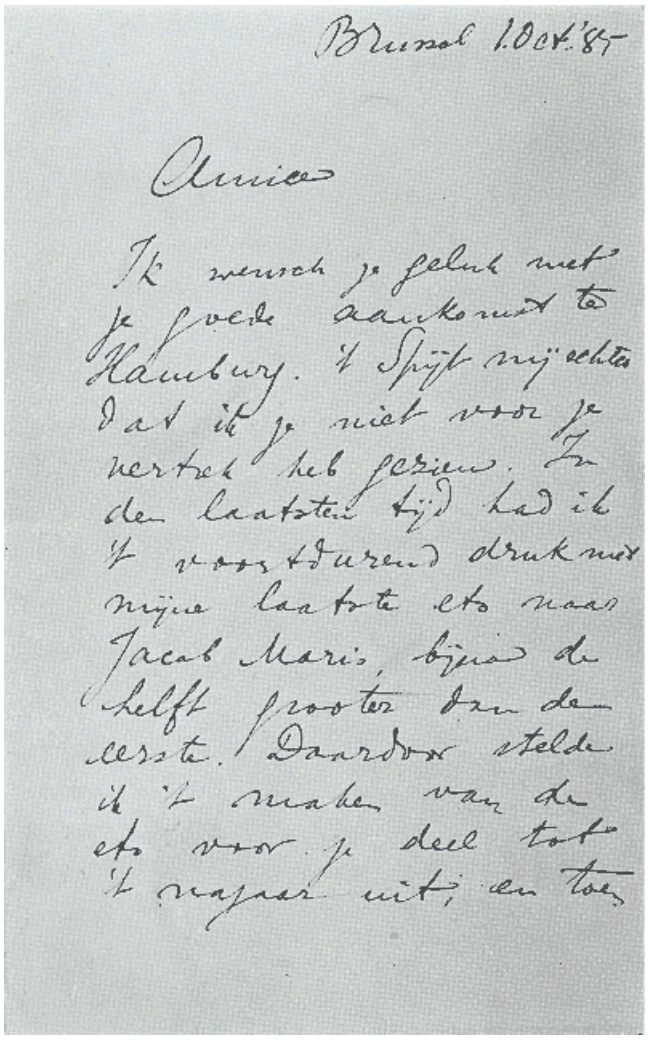

Brussel 1 Oct. '85

Arnie

Ik wensch je geluk met je goede aankomst te Hamburg. 't Spijt mij echter dat ik je niet voor je vertrek heb gezien. In den laatsten tijd had ik 't voortdurend druk met mijne laatste cts naar Jacob Maris, bijna de helft grooter dan de eerste. Daardoor stelde ik 't maken van de cts voor je deel tot 't najaar uit; en toen

Philippe Zilcken aan Arij Prins

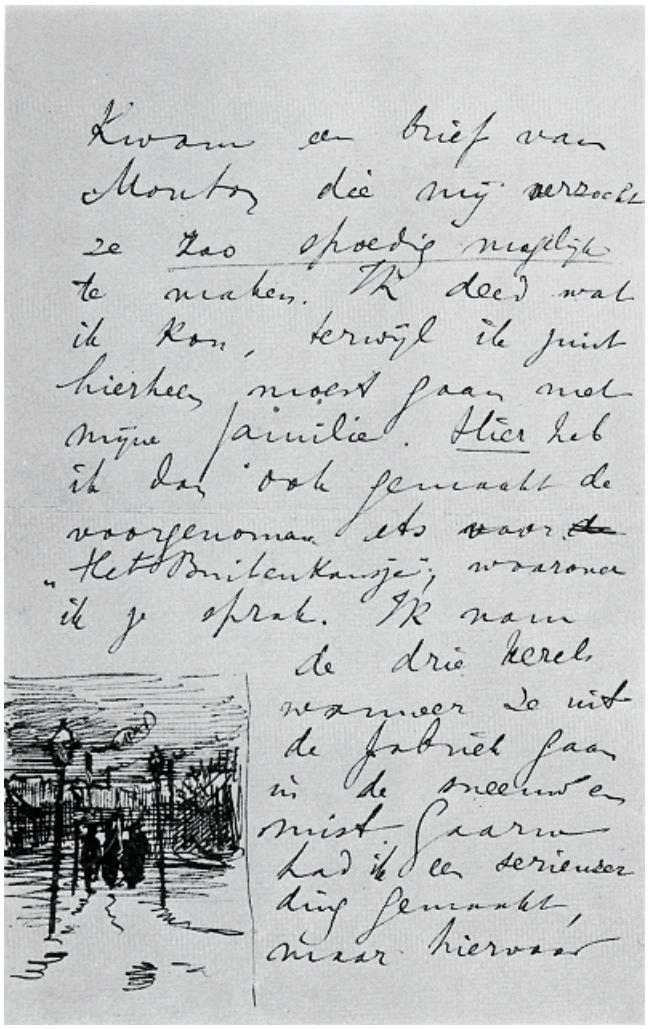

Kwam een brief van
Mouton die mij verzocht
te zo spoedig mogelijk
te maken. Ik deed wat
ik kon, terwijl ik juist
hierbij moest gaan met
mijne familie. Hier heb
ik dan ook gemaakt de
voorgenomen ets waar de
Het Britsenkasje; waarover
ik je sprak. Ik nam
de drie kerels
waarmee ze uit
de fabriek gaan
in de sneeuw en
mist. Daarna
had ik een verandering
ding gemaakt,
maar hiervoor

Illustratie door Philippe Zilcken bij Prins' 'Een buitenkansje'

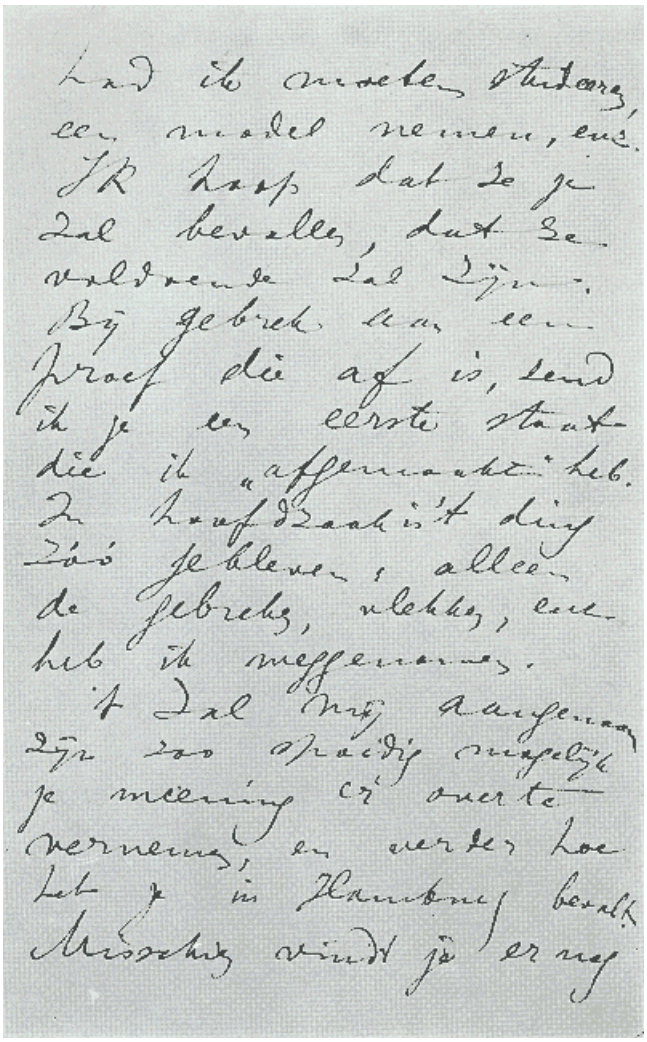

Harry G.M. Prick en Lodewijk van Deyssel, *De briefwisseling tussen Arij Prins en Lodewijk van Deyssel(2 delen)*

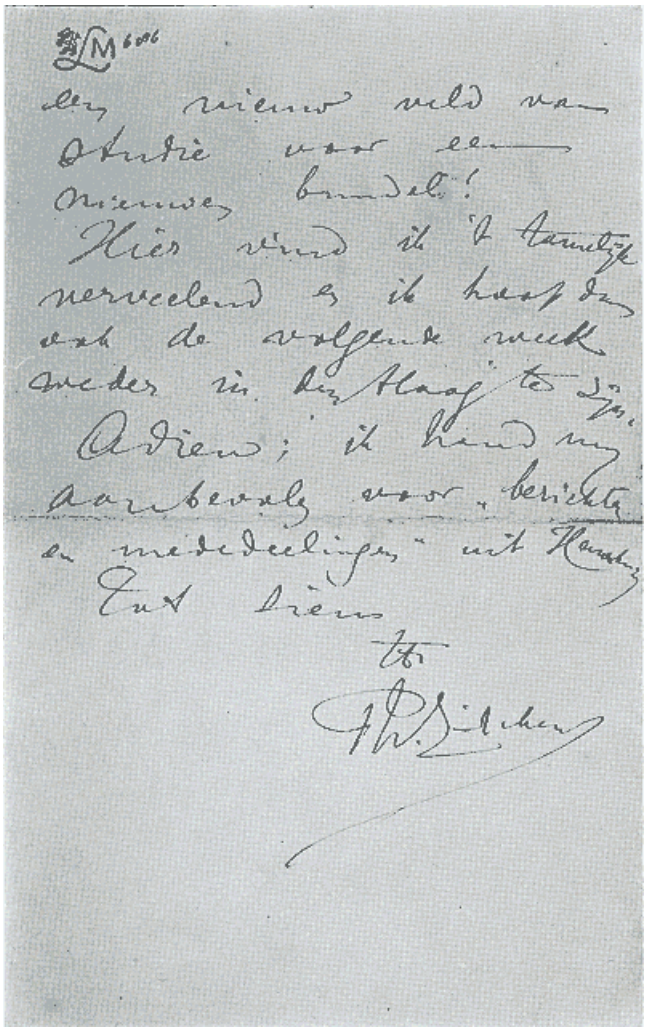

LM 606

den nieuw veld van
Oktrie voor een
nieuwe bundel!
Hier vind ik 't aantrekkelijk
verveelend & ik hoop dan
ook de volgende week
weder in den Haag te zijn.
Adieu; ik houd mij
aanbevolen voor berichten
en mededeelingen uit Haarlem
Tot dien
Uw
J.P. Sinkel

van den Heer Netscher, is mij bevallen.

Ook de novellenbundel van den Heer Netscher zie ik met goede verwachting te gemoet.

Mij aanbevelende, verblijf ik als steeds, geachte Heer,

Uw dw.dr.

L. van Deyssel.

28

Hamburg, 6 Septr. (1886).[137]

Amice,

Gaarne zal ik eens van je vernemen hoe het met het Weekblad[138] staat. Is de zaak nu in orde?

Paap heeft mij voor 2 à 3 weken gemeld, dat hij den volgenden dag eene conferentie met Mouton zou hebben en mij daarvan het resultaat zou melden, doch tot heden heb ik nog niets van hem gehoord. - Ook heb ik hem mijn manuscript gezonden, doch daarop ben ik ook zonder bericht gebleven. Ik vermoed dus, dat hij of uit de stad is, of voor een examen werkt.

Hoe gaat het met uw roman?

Nieuws is hier niet, dan dat wij een nieuwen Hollander onder ons hebben gekregen - (een gewichtig feit wijl het aantal landslui klein is) namelijk Cornelder, die met een juffr. Doffigny uit den Haag geengageerd is. - Kent ge zijn meisje? Ik herinner, mij haar niet.

Is Kolff[139] nog te Voorburg of weer vertrokken?

137 Deze brief wordt hier afgedrukt omdat hij door ons werd aangetroffen tussen Prins' brieven aan Van Deyssel. De tot en met 1895 van Prins ontvangen brieven heeft Van Deyssel, eind 1895 of begin 1896, herlezen en daarna chronologisch geordend. De aanspreking met 'Amice' en de aandacht voor lokale Haagse gebeurtenissen wijzen in de richting van een haagse relatie van Arij Prins. Blijkens de inhoud kan de brief niet gericht zijn geweest aan Van Deyssel noch aan Willem Paap, J. van Santen Kolff of Philippe Zilcken, zodat enkel Frans Netscher overblijft als de vermoedelijke geadresseerde. Hoe deze brief bij Van Deyssel terecht kon komen, blijft voor ons een raadsel.

138 In augustus en september 1886 poogden Willem Paap en Frans Netscher te komen tot de oprichting van een veertiendaags radicaal politiek en litterair orgaan, dat bij Mouton in Den Haag zou uitkomen. Op 5 augustus 1886 had Netscher aan Prins geschreven: 'Zeker, wij hebben Van Deyssel gevraagd; hij was met ons blad ingenomen, en heeft ons zijne medewerking toegezegd.' (Brief aanwezig in L.M.)

139 Jacob (Jean Jacques) van Santen Kolff (1848-1896), een vurig bewonderaar van zowel Zola als Wagner. Hij was bevriend met o.m. Prins en Marcellus Emants. In 1876 werd hij mederedacteur van De Banier. In latere jaren, na 1882, was hij eerst woonachtig te Dresden, nadien en tot zijn dood te Berlijn, waar Prins herhaaldelijk bij hem logeerde. Zie ook noot 172. Met Van Santen Kolff had Van Deyssel niet veel op. Toen Willem Kloos hem schreef, op 3 maart 1888: 'J. van Santen Kolff o.a. heeft zich laten inspireren door jou, om ook een stuk over La Terre te schrijven, waarvan de copy thans voor mij ligt. Het zijn meest mededeelingen van interviews en fragmenten van brieven van Zola zelf', antwoordde Van Deyssel, 10 maart 1888: 'Ik ken dien (!) v. Santen Kolff, het is een der gewone huis- of- tuin- Zola- vereerders, iemant wiens genegenheid voor Zola niet die is van een kunstenaar voor een kunstenaar, ook niet die van een kritikus voor een kunstenaar, maar een soort van kollektioneurs-genegenheid, een autografen-verzamelaars-genegenheid. Een stuk als het zijne hoort thuis in een eventueel tijdschrift dat *Le Zolaïste* zoû heeten'. Niettemin verscheen in De Nieuwe Gids, Derde jrg. II, aflev. 5 (juni 1888), blz. 311-321, *Zolaïana/La Terre*, door J. van Santen Kolff.

Heden ochtend heb ik de drie laatste afleveringen v/de *Revue Contemporaine*[140] ontvangen. Dit tijdschrift is dus nog niet dood - lang zal het echter wel niet meer leven. -

Bij een vluchtig inzien heb ik bemerkt, dat er een vertaling uit de M. Havelaar[141] in voorkomt (ik vermoed van Zilcken,[142] is dit zoo?) en ook Hennequins kritiek over *l'Oeuvre*[143] gelezen, welke mij *niet* bevalt. - Zijn oordeel is m.i. over den criticus te hard, en over *l'Oeuvre* te zoet. De zwakheden o.a. de psychologische misslagen in het eerste gedeelte, verder het onmogelijke slot laat hij onaangeroerd. De eerste helft van Hennequins kritiek is ook onvolledig. Nu hij dit punt[144] aanroert had hij er een flink stuk over moeten schrijven.

Dit alles neemt echter niet weg, dat ik H. een kranige kerel vind, die zeker de eerste criticus van onzen tijd is. -

Wie zal *l'Oeuvre* in uw Weekblad bespreken?[145] Wil ik dit eens doen?

140 La Revue Contemporaine, littéraire, politique et philosophique, verscheen, onder redactie van Edouard Rod (1857-1910) maandelijks van 1 januari 1885 t/m juli 1886.

141 Anoniem vertaald verscheen in La Revue Contemporaine van juni/juli 1886, blz. 81-91, een groot fragment van Multatuli's *Saïdjah et Adinda*. Nouvelle javanaise.

142 (Charles Louis) Philippe Zilcken (1857-1930), Nederlands kunstschilder, kunstverzamelaar en publicist, auteur van *Souvenirs* (1900) en *Au Jardin du Passé. Un demi-siècle d'Art et de Littérature. Lettres à une amie*. (1930), Over Zilckens relatie met Van Deyssel, zie *Gedenkschriften*, (ed. Prick), Zwolle, 1962, blz. 477-479. Of Prins het met zijn vermoeden al dan niet bij 't juiste eind had, valt niet meer na te gaan. Over Franse vertalingen van Multatuli, zie blz. 15-19 van Paul Delsemme *Découverte des lettres néerlandaises par les français à la fin du XIXe siècle*, in De Nieuwe Taalgids (dl. 55), 1962, blz. 10-20.

143 *L'Oeuvre* (1886) par Emile Zola, werd door Emile Hennequin (1859-1888) besproken in La Revue Contemporaine van april/mei 1886, blz. 565-568.

144 Prins heeft op 't oog de passage a.w., blz. 566: 'Il serait cruel de battre M. Zola sur presque toutes ses assertions par les autorités qu'il invoque et de lui montrer une bonne fois qu'il n'est plus permis aujourd'hui de lancer au hasard les affirmations que lui dicte son tempérament, qu'il y a des raisons aux choses et qu'en plusieurs points l'esthétique de ses adversaires, malheureusement médiocres et ineptes, des Feuillet et des Sand, est plus rationelle que la sienne, qu'enfin Balzac, Tolstoï et même Flaubert, ont montré une bonne fois comment on peut embrasser la nature entière sans en omettre le couronnement, et rester réalistes tout en analysant le génie et la noblesse morale.'

145 Onder de titel *Losse stukjens Literatuurbeschouwing* zou Van Deyssel *L'Oeuvre*, alsook *Happe-Chair* (1886) van Camille Lemonnier, bespreken in De Nieuwe Gids, Eerste jaargang II, aflev. 5 (juni 1886), blz. 256-263; voor de eerste maal herdrukt in L. van Deyssel, *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 101-113.

Ik werk sedert een paar weken aan mijn 2de schets[146] maar door de hitte schiet ik niet goed op. -

Men is hier zeer ontstemd over de ellendige inrichting v/de haagsche brandweer, en de bladen laten zich er scherp over uit, daar zooveel duitschers schade hebben geleden. -

Adieu, laat eens iets van je hooren

tt

Arij Prins.

29

Hamburg 16 Octr. '86
Alsterdamm 36 III

Waarde Heer,

Ik loop al lang met het plan rond U eens te schrijven, en U om eenige inlichtingen te vragen.

Van een der vrienden in Holland heb ik vernomen dat U een roman hebt geschreven, en nu stel ik om de volgende reden er veel belang in te weten wanneer uw werk zal uitkomen. Ik ben namelijk vaste medewerker van de *Revue Indépendante*[147] te Parijs, en voor dit tijdschrift zal ik een artikel[148] over de voornaamste Nederl. prozawerken der laatste jaren schrijven. Daar uw roman daartoe natuurlijk zal behooren, spreekt het van zelf, dat ik met mijn bijdrage wacht totdat *Een Liefde* is verschenen.[149] Meldt mij dus svp eens, wanneer uw boek het licht zal zien. Ik kan dan aan de Redactie melden wanneer ze ongeveer mijn bijdrage zal ontvangen. -

146 Niet uit te maken welke schets hier bedoeld wordt.

147 La Revue Indépendante werd in mei 1884 opgericht. Onder het hoofdredacteurschap van Félix Fénéon (1861-1944) was het blad een der spreekbuizen van het naturalisme. Van 1886-1888 toen Edouard Dujardin (1861-1949) deel uitmaakte van de redactie, evolueerde het blad tot het belangrijkste orgaan van het symbolisme.

148 Hiervan is niets gekomen. Blijkens S.P. Uri, *L. en W.*, blz. 57, schijnt de medewerking van Prins vooral te zijn afgestuit op gebrek aan tijd zijnerzijds en gebrek aan geld van de zijde van het tijdschrift. De enige bijdrage van Prins is te vinden in het juli-nummer van 1887, een *Chronique de Hambourg*, waarin verslag werd uitgebracht van een schilderijententoonstelling te Hamburg, waarop ook Nederlandse schilders vertegenwoordigd waren.

149 *Een Liefde* zou eerst verschijnen in januari 1888. Zie hierover: Harry G.M. Prick, *Van Deyssels 'Een Liefde' in 1888 verschenen* (met een Naschrift van A.L. Sötemann), in De Nieuwe Taalgids, deel 62 (1969), blz. 294-295. Dat Van Deyssel een roman geschreven had, wist Prins intussen van Netscher, die hem op 5 augustus 1886 had bericht: 'Hij (de roman - H.P.) speelt te Amsterdam, en behandelt, zooals ik vernomen heb (maar niemand weet er veel van) een ongelukkig huwelijk. Hij moet verbazend brutaal met de taal wezen, en ongekende nieuwigheden er meê beproefd hebben. Ik ben zeer benieuwd hem te lezen.'

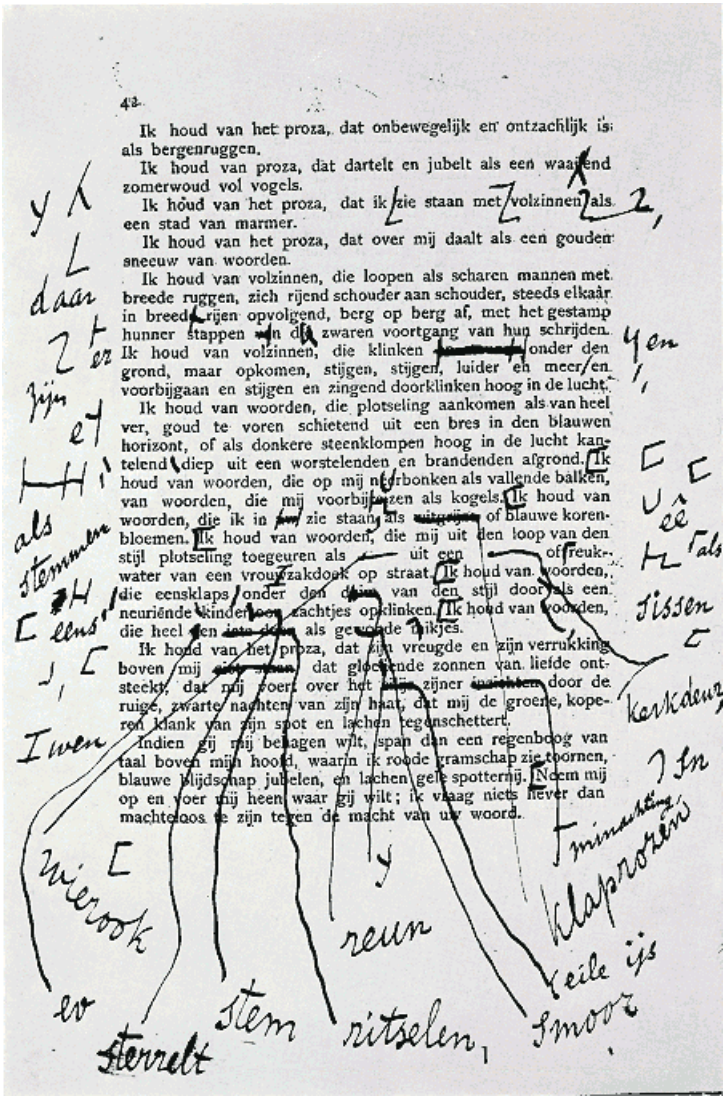

42

Ik houd van het proza, dat onbewegelijk en ontzachlijk is als bergenruggen.

Ik houd van proza, dat dartelt en jubelt als een waaiend zomerwoud vol vogels.

Ik houd van het proza, dat ik zie staan met volzinnen als een stad van marmer.

Ik houd van het proza, dat over mij daalt als een gouden sneeuw van woorden.

Ik houd van volzinnen, die loopen als scharen mannen met breede ruggen, zich rijend schouder aan schouder, steeds elkaâr in breede rijen opvolgend, berg op berg af, met het gestamp hunner stappen en dik zwaren voortgang van hun schrijden. Ik houd van volzinnen, die klinken onder den grond, maar opkomen, stijgen, stijgen, luider en meer en voorbijgaan en stijgen en zingend doorklinken hoog in de lucht.

Ik houd van woorden, die plotseling aankomen als van heel ver, goud te voren schietend uit een bres in den blauwen horizont, of als donkere steenklompen hoog in de lucht kantelend diep uit een worstelenden en brandenden afgrond. Ik houd van woorden, die op mij neerbonken als vallende balken, van woorden, die mij voorbijzoeven als kogels. Ik houd van woorden, die ik in zie staan als witgroene of blauwe korenbloemen. Ik houd van woorden, die mij uit den loop van den stijl plotseling toegeeuren als uit een of reuk-water van een vrouwzakdoek op straat. Ik houd van woorden, die eensklaps onder den drang van den stijl door als een neuriënde kinderstem zachtjes opklinken. Ik houd van woorden, die heel den inhoud als gevulde mikjes.

Ik houd van het proza, dat zijn vreugde en zijn verrukking boven mij zien staan, dat gloeiende zonnen van liefde ontsteekt, dat mij voert over het lijden zijner ziekbeden door de ruige, zwarte nachten van zijn haat, dat mij de groene, koperen klank van zijn spot en lachen tegenschettert.

Indien gij mij behagen wilt, span dan een regenboog van taal boven mijn hoofd, waarin ik roode gramschap zie toornen, blauwe blijdschap juichen, en lachen gele spotternij. Neem mij op en voer mij heen waar gij wilt; ik vraag niets liever dan machteloos te zijn tegen de macht van uw woord.

Door Van Deyssel gecorrigeerde drukproef van een pagina uit 'Over literatuur'

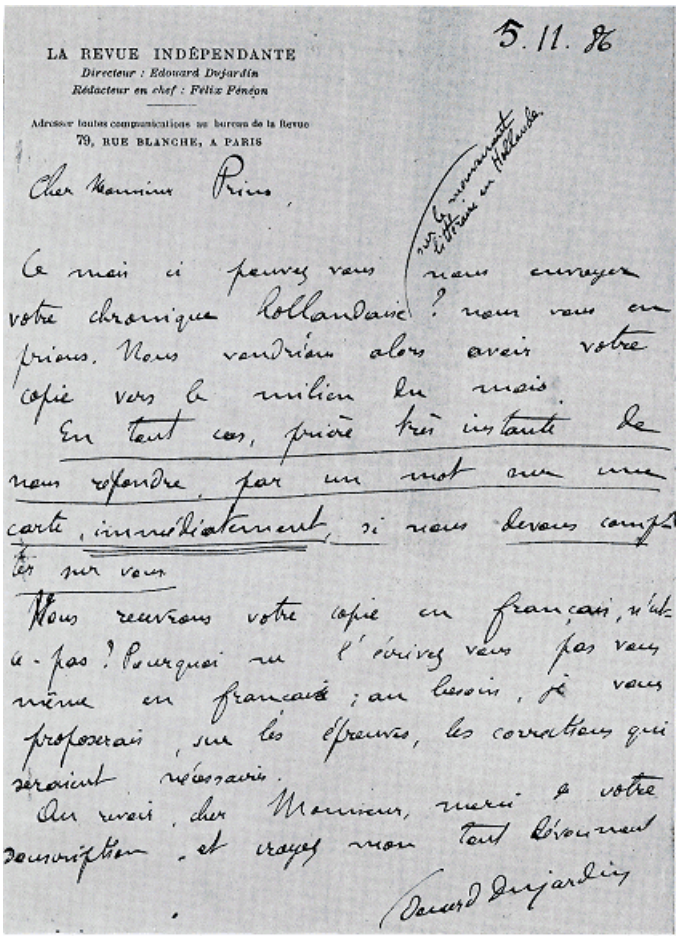

LA REVUE INDÉPENDANTE
Directeur : Edouard Dujardin
Rédacteur en chef : Félix Fénéon

Adresser toutes communications au bureau de la Revue
79, RUE BLANCHE, A PARIS

5. 11. 86

Cher Monsieur Prins,

Ce mois ci pourrez vous nous envoyer votre chronique hollandaise ? nous vous en prions. Nous voudrions alors avoir votre copie vers le milieu du mois.

En tout cas, prière très instante de nous répondre par un mot ou une carte, immédiatement, si nous devons compter sur vous.

Nous recevrons votre copie en français, n'est-ce pas ? Pourquoi ne l'écrivez vous pas vous même en français ; au besoin, je vous proposerai, sur les épreuves, les corrections qui seraient nécessaires.

Au revoir, cher Monsieur, merci à votre souscription, et croyez mon tout dévouement

Edouard Dujardin

Edouard Dujardin aan Arij Prins

Ik ben *zeer verlangend* met uw roman kennis te maken, want ik bewonder uw talent, vooral na uwe brochure Over litteratuur.[150]

Van een ding ben ik nu reeds zeker, namelijk dat uw roman origineeler zal zijn dan het prozawerk door mij en andere jonge holl. letterkundigen geleverd.

Waaraan werkt U nu?

Ik heb in de laatste maanden veel gedacht, veel gelezen en herlezen o.a. Flaubert, Baudelaire, Duranty,[151] Poe,[152] Barbey,[153] etc., en ook een novelle geschreven, die anders is dan mijn verhalen in *Uit het leven*. - Thans werk ik aan een paar andere stukjes, en zoo hoop ik door te zwoegen tot ik een bundeltje bij elkaar heb. Dat zal echter nog lang duren. -

'Hollandsche' onderwerpen behandel ik niet meer, daartoe ben ik door mijn voortdurend buitenslandszijn niet meer in staat. -

Ik zie nu hier rond, en later hoop ik een roman over den handel in Hamburg te schrijven. -

150 De op 2 april 1886 te Amsterdam bij Brinkman en Van der Meulen verschenen brochure *Over literatuur*, opgedragen aan Willem Kloos. Hiermee had Van Deyssel Prins niet bedacht, zodat deze op 23 mei 1886 bij Willem Kloos aanklopte om een exemplaar. Op 5 juni 1886 oordeelde Prins in een brief aan Kloos: 'Ten zeerste bedankt voor de toezending van v. Deyssels brochure over Netscher. Ik ben vol bewondering voor de kranige bladzijden, die er in voorkomen, en vind ook, dat er juiste, scherpzinnige opmerkingen in dat boekje voorkomen over letterkunde en over Netschers werk. Maar aan de andere zijde keur ik het zeer af, dat v. D. zoo scheldt en tegen N. uitvaart. Ware N. een nulliteit, die zich veel aanmatigde, dan zou ik het mij kunnen begrijpen. Maar hij is toch een jongen met talent, die hard werkt (...). Hetgeen mij echter groot genoegen doet, d.i. dat v. D. door dit werkje het bewijs heeft geleverd, dat er groot talent in hem zit. Laten wij hopen, dat hij nu spoedig met een flink prozawerk, une oeuvre d'imagination voor den dag kom.' Kloos zelf had eerder, op 15 mei 1886, aan J.J. van Laar te Middelburg (zie noot 393) geschreven: 'Hoe ik de brochure van v. Deyssel vind? Een magnifiek brok proza! Maar het standpunt, van waaruit hij Netscher beoordeelt, is bijzonder onpraktisch. Hij zegt het trouwens zelf: hij veroordeelt Netscher, omdat hij niet tot de 30 uitstekendste genieën van alle eeuwen behoort: let wel, niet alleen letterkundigen, maar ook schilders, musici, etc. Deze gaan er dus nog af van het aantal, zeg vijftien, dan houdt men 15 letterkundigen over. Hij veroordeelt Netscher, omdat hij niet de zestiende alleruitstekendste schrijver is van alle landen en alle eeuwen. Dat is een zeer hoog, maar ook een zeer onbruikbaar standpunt. Verbeeld je, dat men dat tot maatstaf van de critiek neemt, wat schiet er dan over van de honderd uitstekende dichters, die de menschheid zoo ongeveer tot nu toe zal voortgebracht hebben. Hoogstens zeven! Men zou zich dan ook niet meer de moeite behoeven te getroosten om critiek op poëzie uit te oefenen, daar men deze 7 dichters over 4000 jaar verdeelende, tot de slotsom moet komen, dat er eens in de zeshonderd jaar een dichter komt, die de moeite waard is, dat je over hem spreekt. Vin je niet? Het stuk van v.D. is lyriek, maar superbe lyriek'. Een gedeelte van deze brief werd door Kloos verwerkt in zijn aan De Nieuwe Gids, Eerste jrg. II, aflev. 5 (juni 1886), blz. 293-298 bijgedragen bespreking van *Over literatuur*.

151 Zie noot 530.

152 Zie noot 315.

153 Zie noot 159.

Gaarne verneem ik eens van U hoe U mijn stuk over Huysmans[154] hebt gevonden. - Ik wensch zeer uw oordeel te kennen, niet alleen omdat ik 't op prijs stel, maar ook wijl ik nooit van een der holl. vrienden iets over deze beoordeeling heb gehoord. Ik vermoed daaruit dat Netscher en de anderen het stuk niet goed hebben gevonden.

Na beleefde groeten

steeds

tt

Arij Prins

Veronschuldigt svp mijn schrift - ik moet namelijk hedenavond nog een berg brieven beantwoorden.

30

Amst., 22 Okt. '86

N.Z. Voorbw. 161. -

Hooggeachte Heer,

Ik dank U zeer voor Uw brief van den 16e dezer. Ik had in lang niets van U mogen hooren. Ik vrees wel, dat gij omtrent een roman van mij, die binnenkort verschijnen zal, en waarover gij schrijft, al te gunstige voorgevoelens hebt. Die roman is half realistiesch, half impressionistiesch, en, oprecht gesproken, heb ik er zelf in 't geheel geen oordeel over. De titel blijkt U al bekend te zijn. Hij verschijnt, hoop ik, in December of Januarie, en ik zal mij veroorlooven U een ex. aan te bieden. Het zal mij bizonder aangenaam zijn door U in de *Revue Indépendante* besproken te worden.

Dat ik U geen ex. van mijn brochure ‘Over Literatuur’ dacht te kunnen zenden, vond hierin zijn oorzaak, dat ik U een al te warmen voorstander van den heer Netscher waande om met die brochure te sympathizeeren.

Gij vraagt ook, waaraan ik op 't oogenblik bezig ben. Aan een roman, getiteld *Menschen en Bergen*,[155] die in België speelt, maar die nog op verre na, zelfs in plan niet, klaar is.

Zend gij Uw novelle, die anders is dan die van *Uit het leven* aan den *Nieuwen Gids*? Ik had er van Paap al zoo iets van gehoord, dat gij na Uw verblijf te Parijs, nieuwe literaire denkbeelden had gekregen. Ik hoop maar, dat toch Uwe Zola-vereering niet aan 't wankelen is gebracht.

154 Dit opstel, getiteld *J.K. Huymans* en gedateerd april 1886, verscheen in De Nieuwe Gids, Eerste jaargang II, aflev. 5 (juni 1886), blz. 219-231. In deze studie kwam Prins ook te spreken over het in zijn brief van 17 januari 1885 door hem genoemde opstel van Emile Hennequin, *Le pessimisme des écrivains*.

155 Hieraan was Van Deyssel begonnen op 9 maart 1886. Zie over *Ontstaan en achtergrond van ‘Menschen en Bergen’*: Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*, A'dam, 1964, blz. 65-83.

Uw stuk over Huysmans vind ik heel goed. Maar met zijn *Bièvre*[156] ben ik minder ingenomen. -

In de hoop spoedig weêr eens iets van U te hooren, blijf ik, met alle achting,

Uw dw.dr.

K.J.L. Alberdingk Thijm.

31

Hamburg 4 Novr '86

Waarde Heer,

Ik ontving uwe letteren v/d 22 Octr. en dank U wel voor alle inlichtingen.

Bij voorbaat dank voor de toezending van uw roman. Met verlangen zie ik dit werk tegemoet. Is het waar, dat U daarin een ongelukkig huwelijk behandelt?

Wat de novellen betreft, die ik heb geschreven, ze zijn ongeschikt voor den *N. Gids*, want men zou er de abonné's bij tientallen tegelijk door wegjagen. Ik behandel namelijk onderwerpen, die het publiek zeer gemeen zou vinden, en gebruik woorden, die men in damesgezelschap niet zegt.

Later geef ik deze novellen met eenige anderen, die in plan gereed zijn, voor mijn vrienden uit, en ik zal mij dan veroorlooven er U een ex. van aantebieden.

Ofschoon ik in *sommige* opzichten de meeningen van Netscher deel, neemt dit echter niet weg, dat ik uw brochure *Over litteratuur* zeer knap vind.

156 De Nieuwe Gids, Eerste jaargang II, aflev. 6 (aug. 1886), blz. 430-439, bevatte een bijdrage van J.K. Huysmans over de troosteloze Parijse buitenwijk, *La Bièvre*, opgedragen aan Georges Landry en later herdrukt in Huysmans' *La Bièvre et Saint-Séverin* (1898). 'Landry était employé chez un chemisier, M. Hayem, rue du Sentier. Cela ne l'empêchait pas de s'occuper de lettres. Huysmans lui a dédicacé *La Bièvre et Saint-Séverin* et Léon Bloy son *Un brelan d'excommuniés* (1888)', aldus Georges Rouzet in een brief aan ons d.d. 27 april 1955. Huysmans bijdrage werd overigens zeer contre coeur door de redactie van De Nieuwe Gids aanvaard. Bij schrijven van 11 juli 1886 had Kloos aanvankelijk *La Bièvre* geweigerd: 'Wij hebben lang hiermede geäarzeld, omdat gij hier de bemiddelende persoon zijt, en het u natuurlijk zeer onaangenaam moet zijn, dezen ongelukkigen uitslag aan Huysmans mede te deelen. Doch wij konden niet anders doen, en wij zagen geenerlei uitweg. Huysmans had ook zelf moeten inzien dat zijn stuk slechts voor een gedeelte zijner lezers, de Parijzenaars nl., belangrijk en zelfs begrijpelijk kon zijn. Want zijn beschrijvingen zijn niet impressionistisch, met groote trekken tafereelen voor de verbeelding des lezers opwekkend, maar zij zijn geschreven met al de nauwkeurigheid en uitvoerigheid eener topografie van Parijs. 't Is jammer, maar 't is zoo.' Misschien bedoeld als pleister op de wonde, informeerde Kloos aan het slot van zijn brief: 'En is uw roman over de prostitutie al klaar? Ik zie er verlangend naar uit.' Op 16 juli liet Kloos Prins weten: 'in aanmerking nemende, dat nog lastiger voor u schijnt te zijn, het stuk aan Huysmans terug te zenden, dan wij eerst dachten, zullen wij het dan maar opnemen.'

Over enkele kleine aanmerkingen, die ik heb gemaakt, hoop ik u in Decr. te spreken. Ik kom dan te Amsterdam.

U schrijft mij ‘Ik had er van Paap al zoo iets van gehoord, dat ge na uw verblijf te Parijs nieuwe literaire denkbeelden hadt gekregen. -’ Daarop kan ik U mededeelen, dat mijne vroegere meeningen gewijzigd zijn, doch dat dit reeds het geval was voordat ik n/Parijs ging. Dat blijkt duidelijk uit de Huysmansstudie, waarin ik het woord Naturalisme niet noem, en waarin ik mijn warme bewondering uitspreek v/*A Rebours*, een werk hetwelk aan de Naturalisten een doorn in 't oog is.[157] -

Mijns inziens is het talent alles, en doet het er volstrekt niet toe wat men levert, een realistisch werk of een droom, mits het met talent geschreven is, en de schrijver artistiek eerlijk is, d.i. zijn uiterste best heeft gedaan om een kunstwerk te leveren, en niet op succes, geld of welke nevenzaak ook heeft gespeculeerd.

Ik admireer dan ook de werken van artisten, die verklaarde tegenstanders van elkaar zijn, o.a. *L'Assommoir*[158] en de *Contes Diaboliques*[159] van Barbey, de pastels van Degas[160] en de Baudelaire-achtige teekeningen van Odilon Redon,[161] waarvan ik er weldra drie bezit - een (een Christuskop) is reeds hier.

157 Reeds op de eerste pagina van de in noot 154 genoemde Huysmansstudie schreef Prins: ‘De volbloed, naturalisten (...) duiden het hem euvel, dat hij in *A Rebours* der werkelijkheid ontrouw is geworden, en in des Esseintes eene onmogelijke, onbestaanbare persoonlijkheid heeft gegeven. Maar voor “les raffinés”, die noch aan het onderwerp, noch aan een school hechten, is Huysmans laatste roman de meesterlijke droom van een verfijnd nerveus artist.’

158 Deze roman van Emile Zola verscheen in 1877.

159 De verhalenbundel *Les Diaboliques*, par J(ules) Barbey d'Aurevilly (1808-1889) was verschenen in 1874. In juni 1886, tijdens Prins' eerste verblijf te Parijs, werd hij ook geintroduceerd bij Barbey d'Aurevilly. Getroffen door Prins' bewondering voor zijn *Une Vieille Maîtresse* (1851) en *Un Prêtre marié* (1865) schonk hij hem een exemplaar van *Les Diaboliques* met de opdracht: ‘A monsieur Ary Prins, Hollandais. Le diable est de tous les pays.’

160 Edgar Degas (1834-1917), Frans schilder, die omstreeks 1865 onder invloed kwam van Manet en in 1874 deelnam aan de eerste tentoonstelling der impressionisten. Na 1877 werkte hij vrijwel uitsluitend in pastel.

161 Odilon Redon (1840-1916), schilder en graficus. Vanaf 1879 verschenen zijn ‘albums lithografiques’, als eerste *Dans le rêve*, als tweede *A Edgard Poe*, 6 planches. De titels alleen reeds, in dit tweede album, roepen het fantastische karakter van zijn werk en de rijkdom aan droomgezichten op: a) L'oeil, comme un ballon bizarre se dirige vers L'Infini, b) Devant le noir soleil de la Mélancolie, Lénore apparaît, c) A l'horizon l'Ange des Certitudes, et, dans le ciel sombre, un regard interrogateur, enz. Prins bezat van Odilon Redon: *La nuit*. 6 dessins lithografiques (1886); *A Gustave Flaubert*, 6 dessins pour La Tentation de Saint Antoine; *Songes*. Suite de 6 lithographies (1891), albums die Van Deyssel, wanneer hij in latere jaren bij Prins logeerde, niet moe werd telkens en telkens weer te bekijken. Uiteraard had Prins zelf ook kennisgenomen van de enthousiaste beschouwing van J.K. Huysmans n.a.v. het *Nouvel Album d'Odilon Redon*, in de Revue Indépendante van 1 februari 1885. Hier te lande schreef jan Veth, onder de schuilnaam J. Staphorst, over *Odilon Redon* (n.a.v. *A Edgar Poe, Hommage à Goya* en *Dans le rêve*) in De Nieuwe Gids, Tweede jrg. II, aflev. 4 (april 1887), blz. 64-72, artikel dat door Willem Kloos op 23 december 1887, in een brief aan Veth, werd gewaardeerd als ‘een der beste, stylistisch, die wij nog over kunst hebbben gehad’. Nadien zou Huizinga dit substantiële artikel ‘opmerkelijk’ noemen. (J. Huizinga, *Leven en werk van Jan Veth*, Haarlem, 1927, blz. 25).

Ik behoef U na dit alles wel niet te zeggen, dat ik tegen alle stelsels en scholen ben, en dat ik mij volstrekt niet kan vereenigen met de opvatting van den Hr Netscher, die m.i. met het woord vrijheid in den mond alle artisten aan het zelfde paaltje zou willen klinken.

Ik heb in den laatsten tijd veel met N. over kunst gecorrespondeerd,[162] en het is gebleken, dat de klove tusschen ons beiden wijder en dieper is dan wij wel dachten. - Ik vind bijv. Villiers[163] een knap artist, Netscher stelt hem echter zeer laag. In Baudelaire, die ik bewonder en op een lijst met de grootste romanciers stel, ziet hij niets, en zoo is 't met meer.

U schrijft mij over Zola. Zeker, ik bewonder verscheidene van zijne werken nog evenzeer als vroeger, doch boven Zola stel ik altijd nog Flaubert.

L'éducation sentimentale en *La tentation* zijn mijn lievelingswerken.[164]

Over dit alles spreek ik U nog wel in Decr.

Gaarne verneem ik spoedig weer iets van U.

Na vriendschappelijke groeten,

UEddwdr.

Arij Prins

Mijn adres is

Alter Jungfernstieg 25 III

32

Hamburg 8 Novr. '86

Waarde Heer,

Ik bevestig mijn brief van de vorige week en schrijf U in der haast volgende letteren.

De redactie van de *Revue Indépendante* verzocht mij heden op nieuw[165]

162 Een aantal brieven van Frans Netscher aan Arij Prins, uit de jaren 1884 en 1885, werd voor de eerste maal gepubliceerd door G.H. 's-Gravesande in zijn *Geschiedenis van De Nieuwe Gids*, Arnhem, 1955, blz. 48-61.

163 Zie noot 259.

164 *l'Éducation sentimentale* dateert van 1869, *La Tentation de Saint Antoine* van 1874. Dit laatste werk zou in 1896 vertaald worden door Louis Couperus als *De Verzoeking van den Heiligen Antonius*.

165 Op 10 oktober 1886 had Edouard Dujardin aan Prins geschreven: 'Voulez vous donner à la "Revue Indépendante" sa première chronique étrangère?' En op 5 november d.a.v.: 'Ce mois ci, pouvez vous nous envoyer votre chronique hollandaise?'

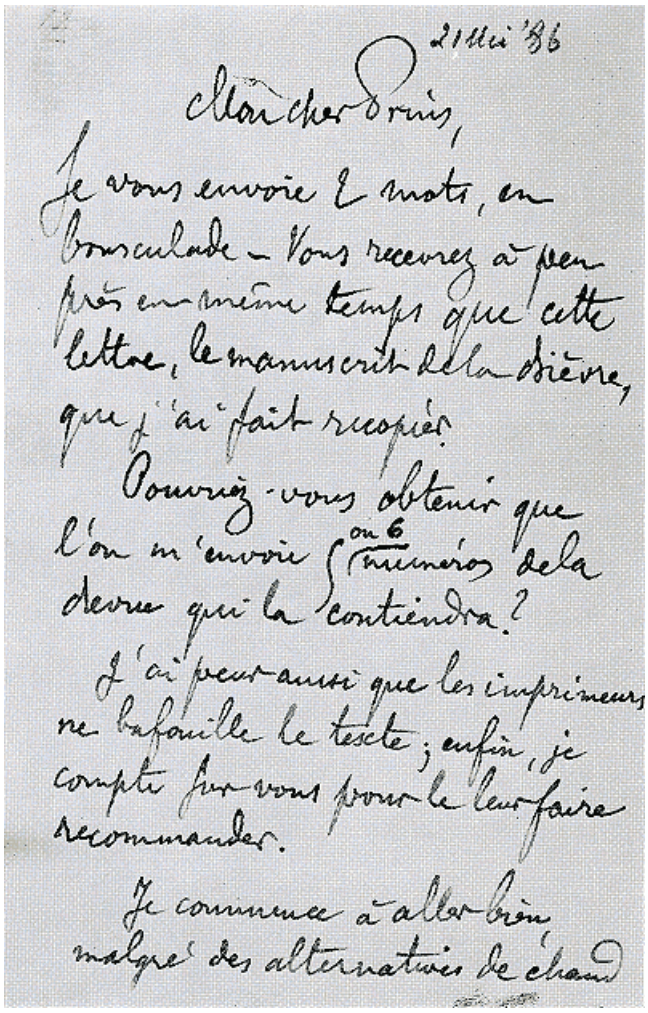

21 Mai '86

Mon cher Prins,

Je vous envoie 2 mots, en bousculade – Vous recevrez à peu près en même temps que cette lettre, le manuscrit de la Bièvre, que j'ai fait recopier.

Pourriez-vous obtenir que l'on m'envoie 5 ou 6 numéros de la Revue qui la contiendra?

J'ai peur aussi que les imprimeurs ne bafouille le texte; enfin, je compte sur vous pour le leur faire recommander.

Je commence à aller bien malgré des alternatives de chaud

J.K. Huysmans aan Arij Prins

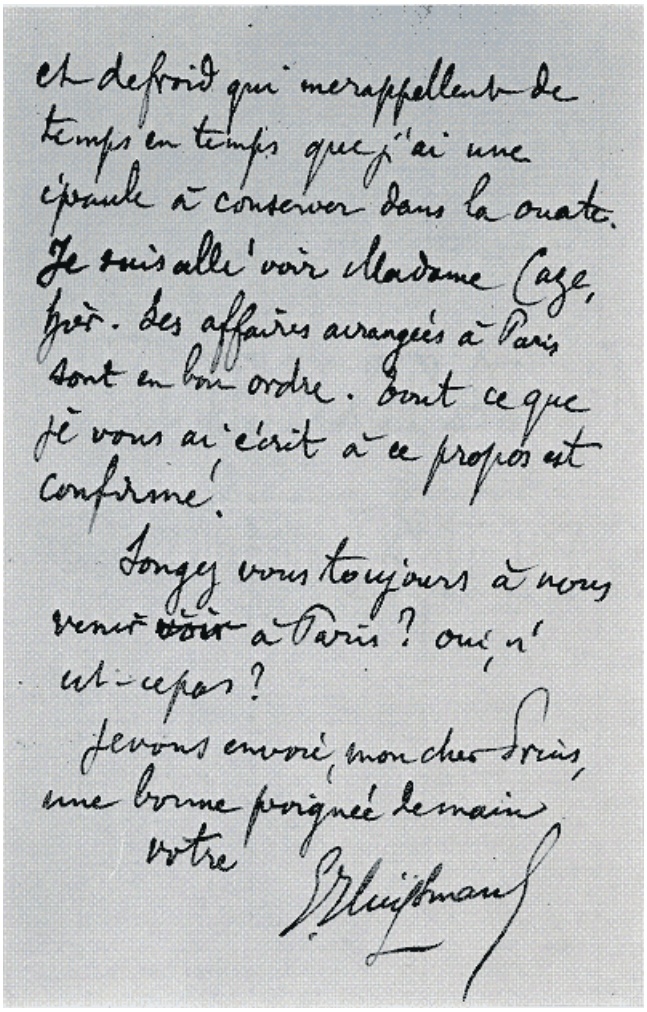

et de froid qui me rappellent de
temps en temps que j'ai une
épaule à conserver dans la ouate.
Je suis allé voir Madame Caze,
hier. Les affaires arrangées à Paris
sont en bon ordre. Tout ce que
je vous ai écrit à ce propos est
confirmé.

Songez vous toujours à nous
venir ~~voir~~ à Paris? oui n'
est-ce pas?

Je vous envoie, mon cher Frits,
une bonne poignée de main
votre

G. Kleijkmans

spoedigst mijn 1ste kroniek over de holl. litteratuur te zenden. Ik moet dus aan het werk gaan, en in dit eerste stuk wil ik onze jongere prozaschrijvers, voornamelijk U en Netscher bespreken, en ook doen uitkomen of de groote fransche romanciers invloed op hun werk hebben.

Voor dit artikel heb ik echter in de allereerste plaats uw roman noodig. Gaarne zal ik dus spoedig van U vernemen wanneer uw werk bepaald uitkomt, en dit ook zoo spoedig mogelijk ontvangen. -

Excuseert svp. dat ik U zoo lastig val, doch uw brochure *Over litteratuur* doet mij zulke verwachtingen van uw roman koesteren dat een goed deel van mijn kroniek aan U zal worden gewijd.

Indien het niet al te vrijpostig ware, zou ik U daarom zelfs voorstellen, mij zoo mogelijk de copie of proefdrukken ter lezing te zenden - ik kan dan opschieten. Het stuk verschijnt toch niet voor den 1en Jany in de *Revue, en op mijn discretie kunt U rekenen*. Het zal mij ook zeer aangenaam zijn te vernemen, wat U vroeger voor uw brochure hebt geschreven. Ik ken namelijk slechts eenige koerantenartikelen van U. -

Kunt U mij ook eenige inlichtingen over uwe litteraire opinies geven, ik wil daarvan ook iets zeggen. - Vroeger waart U toch immers Naturalist? Bij voorbaat dank voor alle mededeelingen. -

Na vriendschappelijke groeten

Uwdwdr.

Arij Prins.

Alter Jungfernstieg 25 III

33

Hamburg, den 3 decr. 1886

Waarde Heer,

Ik dank U ten zeerste voor alle inlichtingen, die U mij in uw brief v/10 Novr.[166] hebt gegeven.

Den directeur der *Revue Indépendante* heb ik geschreven, dat mijn artikel nog wel niet zoo spoedig gereed zal zijn. Ik wensch daaraan namelijk niet te beginnen, voordat ik uw roman heb gelezen.

Over Netscher alleen te schrijven gaat niet. - Het beste is dus te wachten, en ik hoop dat uw roman zoo goed zal zijn ‘que je serai elevé par mon sujet’. -

Intusschen blijkt 't mij meer en meer, dat zoo'n artikel niet gemakkelijk is, en dat men voor moeilijkheden staat, die men bij een stuk voor een holl. tijdschrift niet kent, want 1e is het bestemd voor een publiek, dat niet het minste besef van onze litteratuur, taal en toestanden heeft 2e zit men met de vertaling. Door dit alles kan men gauw ordinair worden, en er toe komen een opeenstape-

166 Helaas niet bewaard gebleven.

ling van titels, namen en jaartallen te geven. Rzewuski is mijn inziens in zijn stuk over de Poolsche litteratuur (zie 2e nummer *Revue Ind*) al op deze klip gestrand. - Enfin ik zal trachten iets goeds te leveren. -

Kent U bijgeval ook iemand in België of Holland, die 't manuscript later tegen honorarium in het fransch zou willen en kunnen vertalen? Bij voorbaat dank voor de inlichting.

Ik werk aan mijn bundel novellen en schiet daarmeê wel op. -

Den 22en reis ik naar Holland. -

Na beleefde groeten

UEddwdr.

Arij Prins

Op aanraden v/Netscher heb ik Loveling's roman *Sophie*[167] gelezen, waarin wel knappe brokken voorkomen. -

Verder herlees ik Balzac.

Voor de *Nieuwe Gids* zal ik een artikeltje schrijven over Le Désespéré[168] v/Leon Bloy, - welk werk spoedig uitkomt. Ik heb er gedeelten van gelezen te Parijs, die zeer merkwaardig zijn.

34

Hamburg 20 Septr. '88[169]
Colonnaden 33

Waarde Heer,

Ik heb reeds lang het plan gehad U eens te schrijven. Maar ik heb het voortdurend zoo druk, dat ik er niet eerder toe ben gekomen.

Met heel, heel veel genoegen heb ik *Een Liefde* gelezen. -

Het is ongetwijfeld de beste hollandsche roman, en eene krachtige mooie uiting. Alles is zoo juist scherp gezien, zoo volmaakt zuiver weêrgegeven, dat ik eigenlijk niet weet welk gedeelte ik het meest bewonder. -

Eerst had ik gedacht, na alles wat ik over *Een Liefde* had vernomen, dat het geen realistisch werk zou zijn, maar nu ik het boek heb gelezen, vind ik dat het 't wel is, zelfs in de beschrijvingen in het 2de deel. Maar enfin, wat doet dat er toe, realisme, naturalisme zijn slechts woorden, want het talent is alles. -

167 In 1885 was te Gent de roman *Sophie* door Virginie Loveling (1836-1923) verschenen.

168 *Le Désespéré*, par Léon Bloy zag het licht in 1886. Het hier aangekondigde artikel is nooit verschenen. Op 5 juni 1888 werd het door Willem Kloos geweigerd voor De Nieuwe Gids: 'Het komt ons voor beter geschikt te zijn voor een courant. Wil ik het daarom voor je zenden aan het Weekblad?' Vanuit Katwijk-aan-Zee moest Kloos op 22 juli 1888 berichten: 'Het artikel over "Le Désespéré" had ik, met een briefje aan de Koo, aan het weekblad aangeboden, maar ik ontving het na eenigen tijd terug in een couvert, zonder eenigerlei mededeeling er bij. Ik doe het je bij deze weder toekomen.'

169 Vanaf deze datum werden alle brieven tot en met Prins' brief van 28 maart 1889, geadresseerd aan Van Deyssels adres te Mont-lez-Houffalize, in de Belgische provincie Luxembourg.

Waaraan zijt U thans bezig? Aan *Bergen en Menschen*[170] waarover U mij voor langen tijd hebt geschreven. -

Gaarne verneem ik dit eens, want U weet, dat ik heel veel belang in uw werk stel. -

Uw artikelen over Huet en Goncourt[171] hebben mij heel veel artistiek genot bezorgd. Uw stuk over *La Terre*[172] bevalt mij uit het oogpunt der taal uitstekend, doch met uw oordeel kan ik mij niet geheel vereenigen. Ik stel bijv. *L'Assommoir* veel hooger. -

170 Lees: *Menschen en Bergen*.

171 *Lidewyde* en *De Goncourt*, verschenen in De Nieuwe Gids, Derde jaargang II, afl. 4 (april 1888), blz. 30-60; idem aflev. 5 (juni 1888), blz. 205-228. Voor de eerste maal herdrukt in L. van Deyssel, *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 151-185 en blz. 206-233. Op 3 april 1895 zou Edmond de Goncourt aantekenen: 'Visite de Zilcken, l'aquafortiste hollandais, venu à Paris pour faire une pointe sèche de mon *facies*. Un long garçon, maigre, sec, oseux, avec l'accentuation d'une forte pomme d'Adam dans un cou d'échassier.
Il me parle d'un article fait sur moi par un littérateur de ses amis, article intraduisible en français, parce que la langue hollandaise est beaucoup plus riche que la langue française et ayant cinq ou six expressions pour rendre une chose qui n'en a qu'une chez nous, - et cet article, à son dire, serait un débordement d'épithètes, ressemblant à une éruption volcanique'. (Edmond et Jules de Goncourt, *Journal*/Mémoires de la vie littéraire. Tome IV, Paris, 1956, blz. 767).

172 Verschenen, onder de titel *Zolaas laatste werk: 'La terre'*, in De Nieuwe Gids, Derde jaargang I, aflev. 3 (febr. 1888), blz. 434-456; voor de eerste maal herdrukt in *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 117-142. Een gedeelte van Van Deyssels bespreking werd door Jacques van Santen Kolff (zie noot 130) vertaald en aan Zola toegezonden. Op 5 maart 1888 reageerde Zola: 'Combien je vous remercie de la traduction si intéressante que vous m'envoyez! M. Alberdingk Thijm m'a écrit dernièrement, en m'envoyant son étude, tirée à part, en une plaquette. Je l'en ai remercié. Mais, dans mon ignorance du hollandais, je ne me doutais guère des éloges hyperboliques que contenait cet article. Vous vous doutez bien que je ne les accepte pas tous. J'en suis pourtant profondément touché, car je sens cette exaltation sincère. Vous ne pouvez me causer une plus grande joie qu'en traduisant ces pages si débordantes de sympathie. Merci, merci encore.' (Ontleend aan *Emile Zola's Letters to J. van Santen Kolff*, edited by Robert Judson Niess, Washington University Studies, New Series, Language and Literature, No. 10, St. Louis, 1940, blz. 20-21.) Voor Zola's brief aan Van Deyssel, d.d. 2 maart 1888, zie: Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*, A'dam, 1964, blz. 13. Intussen moest Willem Kloos op 3 maart 1888 aan Van Deyssel berichten: 'Wij hebben overigens door je stuk drie abonné's verloren, maar omdat er steeds bijkomen (gisteren b.v. twee) hebben wij er waarschijnlijk meer dan drie voor in de plaats gekregen. Een dier verdwaasden, boekhandelaar en directeur van een leesgezelschap te Breda, schreef aan Versluys de volgende briefkaart: S.v.p. onmiddellijk bedanken voor de N.G. Tijdschriften, die ik niet rond kan zenden, heb ik niet veel aan. No. 3 van 1 Febr. ligt daar om in de snippermand te verdwijnen. Zulke *kost* als over Zola's La Terre is *niet* te genieten. - In onderdeelen zullen wij niet komen, maar ik kwets niet gaarne mijne lezers. Ik las het voor aan eenige zeer vrijzinnige heeren in de sociëteit, die *niet* aan de goddelijkheid van Jezus gelooven, maar men riep *bah*!'

Hebt U *Menschen om ons*[173] van Netscher gelezen? Ik vind het een vrij kalm boek, met enkele knappe novellen o.a. *Een Incident*.[174] Het is echter voor mij geen werk dat mij verwonderd heeft. -

In de vorige maand was Huysmans hier en heeft bij mij gewoond.[175] Tegen den 20sten zijn wij naar Berlijn gereisd[176] om de museums te zien, en van daar over Weimar, Gotha, Cassel naar Keulen. - Hamburg is hem uitstekend bevallen, beter dan Berlijn. -

Ik werk op het oogenblik druk aan een bundel schetsen (realistische stukjes, middeleeuwsche droomen etc.) welke ik over een jaar bij Mouton hoop uittegeven. Vroeger zal ik er wel niet mede gereed komen, want mijn bezigheden, ofschoon niet onaangenaam, laten mij zoo weinig tijd. Dikwijls ben ik eerst 's avonds om negen uur vrij, - en dan komt het nog wel voor, dat ik te vermoeid ben om iets uittevoeren. -

Kent U *Nell Horn*[177] van I.H. Rosny. - Als U dit boek nog niet gelezen hebt, kan ik het U ten zeerste aanbevelen. - Het is een *zeer merkwaardig*

173 *Menschen om ons* verscheen in 1888 bij W.A. Morel te 's-Gravenhage. Deze bundel novellen werd beoordeeld door Albert Verwey in De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, aflev. 2 (december 1888), blz. 251-253, die het boek wenste ‘aan te bevelen aan allen, die het harde, nuchtere en burgerlijke om zijn karakter-stevigheid verkiezen boven de karakter-looze gemakkelijkheid, gevoeligheid en losheid, die het proza van andere jonge schrijvers van onzen tijd schandvlekt.’

174 Het oordeel van Prins stemt geheel overeen met dat van Willem Kloos, in De Nieuwe Gids, Vierde jaargang II, aflev. 4 (april 1889), blz. 158: ‘Netscher heeft den sensationeelen stijl zijner geacheveerde studie's van interieurs vergeten voor een verdere, maar minder artistieke aspiratie, het droogjes soms losjesweg geschrevene zetten van figuren en familie's in een maatschappelijk milieu, ten koste van zijn leesbaarheid.’ Kloos vreesde maar al te zeer, dat de kunstenaar bij Netscher ‘een beetje aan het doodgaan’ was. ‘Maar ook hij is nog jong en het zal wel terecht-komen, als hij maar in zich blijft kweken den staal-hardscherpen schrijver van Een Incident.’

175 Op 21 oktober 1888 tekende Edmond de Goncourt aan in zijn dagboek: ‘Huysmans vient aujourd'hui. Il a passé dix-huit jours à Hambourg en pleine prostitution. Et là, une prostitution comme il n'y en a nulle part en Europe. Une prostitution pour matelots, supérieure aux bordels du Quartier Latin; une prostitution pour banquiers, recrutée parmi des Hongroises de quinze ou seize ans, et où l'on couche dans des chambres fleuries d'orchidées. Et c'est amusant de l'entendre décrire cette ville à la mer lilas, au ciel gris, une ville affairée toute la journée et se transformant le soir en une kermesse qui dure toute l'année et où l'or gagné tout le jour se répand et se déverse la nuit dans les *riddecks* opulents.’ (*Journal*, Mémoires de la vie littéraire. Tome III, Paris, 1956, blz. 843)

176 Over deze reis heeft Huysmans verslag uitgebracht in *Sleeping-Car*, verschenen in de Revue Indépendante van maart 1889, en nadien herdrukt in *De tout* (1901). Zie in dat boek ook *A Hambourg*.

177 *Nell Horn de l'Armée du Salut*. Roman de moeurs londonniennes (1886), par J.H. Rosny. Achter deze schuilnaam verborgen zich de gebroeders Joseph Henri Boex (1856-1940) en Séraphin-Justin Boex (1859-1948).

debuut. - Zijne latere werken[178] zijn echter veel minder. Zooals U weet behoort Rosny tot de vijf van het domme protest tegen Zola.[179]

Na vriendschappelijke groeten, verblijf ik steeds

t.t.

Arij Prins.

35

Luxembourg Belge
Mont-lez-Houffalize
14 Oktober 1888.

Waarde Heer,

Ik dank U zeer voor Uw brief. Uw brief heeft mij zooveel genoegen gedaan, dat ik hem zoo graâg dadelijk had beändwoord, maar ik ben, hoe rustig ik het hier ook heb, in den laatsten tijd letterlijk overstelpt met literaire en huishoudelijke druktes. Deze maand nog moet er een roman van mij verschijnen, getiteld: *De Kleine Republiek*, twee deelen, ik krijg meerdere proeven en revizies per dag en moet de allerlaatste bladzijden zelfs nog schrijven. Het is moeyelijk voor mij om in de 'stemming' te komen. Daar breng ik telkens een paar uur meê zoek, zoo dat U begrijpt, dat 'et een tobben is van belang. Buiten-dien moet mijn vrouw bevallen, en dit entraineert ook allerlei druktes. Deze, voor U onbelangrijke, bizonderheden, om mij te verontschuldigen, dat ik mij zelf displezier moest doen met U niet eerder te andwoorden.

U schrijft mij al te vleyend over mijn roman *Een Liefde*. Het oordeel van U, die geen reden kunt hebben om niet geheel oprecht tegen mij te zijn, is mij daarom dubbel waard. Toch geloof ik dat er eenige hoffelijkheid onder door loopt, want de niet geringe aanmerkingen, die ik mij zelf zeer goed bewust ben dat er op het werk te maken zijn, zult gij, al lezende, stellig ook wel gemaakt hebben. Ik heb over *Een Liefde* vier jaar geschreven, dat wil zeggen, met groote tusschen-poozen van luiheid, de korrektie heeft nog twee jaar in beslag genomen.[180] Mijn heele literaire ontwikkeling heeft plaats gehad *terwijl* ik dat werk

178 Ten tijde van deze mededeling waren dat: *Le Bilatéral* (1887), *Les Xipéhuz* (1887) en *Marc Fane* (1888).

179 Dit slaat op *Le manifeste de la terre*, verschenen in de Figaro van 18 augustus 1887, en weldra bekend als *Le Manifeste des Cinq* in verband met het vijftal ondertekenaars die Zola ervan beschuldigden verraad gepleegd te hebben ten aanzien van het naturalisme en zijn eigen artistieke opvattingen. Ook meenden zij in *La Terre* onversneden obsceniteiten te onderkennen. Rosny behoorde met Paul Bonnetain (1858-1899), Lucien Descaves (1861-1949), Paul Margueritte (1860-1918) en Gustave Guiches (1860-1935) tot de vijf Fransen die van Van Deyssel, in diens bespreking van La Terre (zie noot 172) te horen kregen: 'Het voegt kleinen volgelingen niet groote voorgangers te hoonen', waarna een samenvatting volgde van hun bedenkingen tegen Zola, besloten door Van Deyssels repliek daarop.

180 In het voorjaar van 1886, en ook nog tijdens de correctie van de eerste proef, werden er ettelijke, vaak zeer ingrijpende, retoucheringen aangebracht.

schreef, en het eerste deel, dat de meeste journalisten het best gevonden hebben, heb ik in 1881-82 geschreven, toen ik nog lang niet half literair ontwikkeld was. De ongelijkmatigheid van het werk is dan ook, dunkt mij, de groote algemeene fout. Ik heb er overigens veel meer plezier van en succes meê gehad, dan ik verwachtte.

U is zoo vriendelijk U ook *Menschen en Bergen* te herinneren, een roman, waar ik ook al lang meê bezig ben. Als de Redaktie van den Nieuwen Gids bij haar voornemen blijft, zullen de eerste hoofdstukken van *Menschen en Bergen* waarschijnlijk in de a.st. februari-aflevering verschijnen.[181]

Mag ik U nu ook eens herinneren, dat U mij in der tijd schreeft *Een Liefde* in de *Revue Indépendante* te zullen beöordeelen? Ik moet U nog wel mijn exkuzes maken, dat ik U geen prezent-ex. van *Een Liefde* heb doen toekomen,[182] maar het aantal ex., dat ik tot mijn beschikking had, was zoo gering, dat ik mijn beste literaire vrienden heb moeten overslaan.

U schrijft, dat U U met mijn meening over *La Terre* niet vereenigen kunt en b.v. *l'Assommoir* veel hooger stelt. U zoû mij veel plezier doen als U mij nog eens schreef en dan die voorkeur motiveerde. Want ik herinner mij, dat Uw motiveering, waarom U *Germinal* beter vond dan *Happe-Chair* van Camille Lemonnier, eens op een avond ten huize van Willem Paap[183] uitgesproken, dadelijk in stilte door mij is begrepen en aanvaard.

Het werk van Rosny, waarover U schrijft, ken ik niet, maar ik zal zien het te lezen te krijgen. Ik ben ook aan het voorbereiden van een uitvoerige studie over al die jongere fransche prozaïsten, maar ik moet U eerlijk bekennen, dat ik den indruk krijg, dat er zoo veel 'talentvolle' jongere fransche schrijvers zijn,

181 *Menschen en Bergen. Fragmenten*, door L. van Deyssel, verscheen in De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, aflev. 3 (februari 1889), blz. 397-421; voor de eerste maal herdrukt in L. van Deyssel, *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 207-235.

182 Met een present-exemplaar had Van Deyssel enkel bedacht: Frederik van Eeden, Arnold Ising Jr., Frans Erens, Albert Verwey en Willem Kloos.

183 Maandag, 27 december 1886 vond op de kamer van Willem Paap (1856-1923), Stadhouderskade te Amsterdam, de eerste ontmoeting plaats tussen Arij Prins en de Nieuwe Gidsers. Vgl. Frans Erens, *Vervlogen Jaren*, a.w., blz. 175: 'Van Deyssel nam het bezoek zeer ernstig op en was zenuwachtig. Hij maakte mij ook zenuwachtig. Na het eten waren wij samen een kop koffie gaan drinken en wij togen van het café naar de Stadhouderskade. Voor de deur van Paaps woning op de stoep staande, opperde Van Deyssel de quaestie of het al of niet wenschelijk zou zijn met een brandende sigaret binnen te komen. Wij hadden daarover een lange discussie. Deze alleen is mij in het geheugen gebleven. Wat wij werkelijk besloten, is mij ontgaan, want er bleek even veel vóór te zeggen als tegen. Maar ik weet nog wel, dat wij tenslotte bemerkten, dat wij geen van beiden sigaretten bij ons hadden.
Het bezoek van Prins liep tot ieders bevrediging af. Wij vonden bij Paap behalve Prins, Kloos, Verwey, Van der Goes, ik meen ook Van Deventer.'

en dat de literaire ‘evoluties’ elkaâr met zulk een snelheid opvolgen, dat het ten eerste moeilijk bij te houden is, en dat het ten tweede eenigszins ontmoedigend werkt als men zelf iets in zijn eigen land wil doen. Wat is Uw meening over Kahn[184] en Barrès?[185] Kent U Camille de Saint-Croix?[186] Van dien laatsten schrijver heb ik gelezen: ‘Une mauvaise aventure’, dat ik een heel interessant boek vind, heel anders dan de naturalisten en ook heel anders dan de suggestivisten of hoe moet men ze noemen? Iets kouds en hards, maar met den ijzer- en houtklank van het proza van Saint-Simon[187] en Stendhal.[188]

Om heel oprecht te zijn, moet ik U zeggen, dat ik Uw schets van het roode huis en de roode baard[189] niet begrijp. Ik merk en begrijp dat 't iets anders is dan een zuiver-wetenschappelijke psychologische bijdrage, maar *voelen*, de emotie er van namelijk, doe ik niet. Wel de schets van den droom met stoomboot-gefluit en paardengetrappel,[190] ook de schets van het Commercial-hotel,[191] - die hebben

184 Gustave Kahn (1859-1936). Op dit tijdstip had Kahn enkel de dichtbundel *Les Palais nomades* (1887) gepubliceerd.

185 Maurice Barrès (1862-1923), had op dit tijdstip alleen *Les Taches d'Encre* (zie noot 73) en *Sous l'oeil des Barbares* (1888) gepubliceerd.

186 Van Camille de Sainte-Croix (1859-1915), een nu geheel vergeten toneelschrijver, romancier en journalist, had Van Deyssel *La mauvaise aventure*. Histoire romanesque (1885) gelezen. Uit een brief van Erens, d.d. 26 oktober 1886, blijkt dat Erens deze roman van Van Deyssel leende. Ook Erens vond *La mauvaise aventure* ‘een zeer interessant boek. Men vindt er brokken van zijn eigen Ik in terug.’

187 Van de beroemde *Mémoires* van Saint-Simon (1675-1755) had Van Deyssel al heel jong kennisgenomen in de bibliotheek van zijn vader.

188 Stendhal (1783-1842) was voor Van Deyssel op dit tijdstip niet veel meer dan een naam. Eerst de lectuur van Stendhals *Journal*, eind september 1889, zou hem stimuleren tot het lezen, tussen sept. 1889 en februari 1890, van alle toen van Stendhal verkrijgbare werken.

189 Bedoeld wordt *Fantasie* (gedateerd december 1886), verschenen in De Nieuwe Gids, Tweede jrg. II, aflev. 4 (april 1887), blz. 2-12. Kloos had hierover, vanuit Nieuwer-Amstel, op 21 maart 1887 aan Prins geschreven: ‘Ik heb maar vast je naam op den titel gezet: wil je onder een pseudoniem schrijven, dan staat je dat natuurlijk vrij, maar zou je dat wel doen? Je novelle trekt stellig meer de aandacht, als je naam er boven staat, door het contrast dat zij vormt met je andere gepubliceerde werk. Je laat er je meerzijdigheid door zien, en dat is m.i. voor je positie als literaire figuur beter (...) Ik vind deze “Fantasie” heel goed, vooral de eerste 9½ bladzijden, en 't is pleizierig voor de N.G. dat zij deze nieuwigheid bij het publiek mag inleiden. Met genoegen zal ik meer van dat soort ontvangen.’

190 Bedoeld wordt *Een nacht*, verschenen in De Nieuwe Gids, Tweede jrg. II, aflev. 6 (aug. 1887), blz. 329-333. De plaatsing van deze bijdrage is niet zo vlot verlopen als die van de *Fantasie*, immers op 29 mei 1887 liet Kloos, vanuit Nieuwer-Amstel, Prins weten: ‘Hierbij de proef van “een nacht”, dat middeleeuwsche droompje er in met die juffrouw is heel mooi en misschien het meest intense en afgewerkte wat je ooit geschreven hebt, maar... we maken bezwaar tegen het opnemen van die personificatie van de syphilis, waarvan buitendien de literaire waarde ons toeschijnt niet groot te zijn. Zie hoe je daarin doet; zooals het hier staat, kunnen wij 't onmogelijk hebben, niemand onzer lezers zou het mooi vinden.’

191 Bedoeld wordt *Hamburg. The Commercial Hotel* (gedateerd sept. 1887), verschenen in De Nieuwe Gids, Derde jrg. I, aflev. 3, (februari 1888), blz. 457-459.

mij veel genot gegeven, maar die van het roode huis kan ik niet begrijpen. Kan U mij niet op den weg helpen?

Maar ik zoû al te uitvoerig worden, en wil mij liever, als U 't vergunt, het plezier voorbehouden U later nog eens te schrijven. Hoor ik spoedig ook weêr eens iets van U. Ik beveel mij daarvoor zeer aan, want nu, hier, is het ontvangen van brieven van literaire vrienden mij dubbel aangenaam.

Met bekende gevoelens verblijf ik

Uw toegenegen

K.J.L. Alberdingk Thijm.

36

Hamburg 25 Octr. '88
Colonnaden 33 III

Waarde Heer,

Het heeft mij heel veel genoegen gedaan, weder eens van U te horen, en ik bedank U wel voor uw uitvoerig schrijven, waarop ik ook maar eens spoedig antwoord.

Ik heb waarlijk niet getracht hoffelijk in mijn oordeel over *Een Liefde* te zijn. Hetgeen ik U heb geschreven is werkelijk mijn overtuiging, die bij herlezing van brokstukken - hetgeen ik dezer dagen heb gedaan, niet gewijzigd is geworden. Nu weet ik wel, dat er aanmerkingen op het werk zijn te maken, maar deze verdwijnen voor mij in het *geheel*. Daarbij ben ik van meening, dat er wel degelijk rekenschap mede moet worden gehouden, dat *Een Liefde* het eerstgeschr. prozawerk der jongere Nederl. litteratuur is. Hiermede bedoel ik niet, dat ik daardoor tot groote welwillendheid gestemd ben geworden, maar wel, dat ik het een groote verdienste van U vind, ‘une oeuvre de longue haleine’ in Holland te hebben geschreven, toen niemand er zelfs in de verste verte aan durfde denken zoo iets te kunnen maken.

U schrijft mij over mijn kritiek van *Een Liefde*, zeker zou die al lang in het fransch verschenen zijn, als het groote bezwaar niet was, het manuscript vertaald te krijgen, want 't zelf in zuiver fransch te schrijven, gaat mijn krachten te boven.

Bovendien komt daarbij, dat ik in den laatsten tijd wat huiverig ben geworden als kriticus optetreden. - Ik heb geen moed meer mijn oordeel te laten drukken, en daardoor komt, dat het mij, als ik een kritiek schrijf, slecht van de hand gaat. Ik voel mij precies als een Meneer, die in groot gezelschap een redevoering moet houden. Alleen, kalmpjes op zijn kamer in zijn huisjasje weet ie wat te zeggen, maar als ie in zwarte rok boven alle hoofden uitkijkt, is ie bang verkeerdheden te zeggen, en weet zich niet goed uit te drukken. -

U zult misschien hierom lachen, maar 't is heusch zoo.

Ik verzeker U echter, dat ik uw werk of liever werken niet zal vergeten,

daarvoor hebben ze mij te veel pleizier gedaan. Ik heb reeds aanteekeningen[192] liggen en op een goeyen dag werk ik die bepaald eens uit.

Wilt het intusschen verontschuldigen, dat ik mijn belofte nog niet gehouden heb.

U vraagt mij mijn oordeel over *La Terre* te motiveeren. Gaarne zou ik dit mondeling doen, maar daar er vooreerst wel weinig kans is, dat wij elkaâr spreken, zal ik het schriftelijk beproeven. -

Voornamelijk prefereer ik *L'Assommoir* boven *La Terre* omdat het artistieker geschreven is. - Hieruit moet U niet opmaken, dat ik een decadent wil zijn, want ik vind bijv. de beschrijvingen van Hugo in de *Travailleurs de la Mer*[193] prachtig, alhoewel Hugo volstrekt geen verfijner is. - Legt U de beide werken maar eens naast elkaâr, dan zult U het onderscheid bemerken.

Zelfgesmeede woorden, verrassende uitdrukkingen, waarvan *L'Assommoir* overvloeit komen veel minder in La Terre voor. -

Vergelijkt U bijv. eens de taal der werklieden met die der boeren. De eerste is typig 'echt', de laatste in dit opzicht veel zwakker, minder scherp bestudeerd. -

Verder houden de boeren redeneeringen over kapitaal, arbeid, grond, die veel te logisch in elkaâr zitten om '*goed*' te zijn. -

Zondigt Zola ook niet tegen de realiteit als hij boeren, die hij te Medan heeft bestudeerd in een andere streek plaatst, en wel in de Beauce?

In hoever Zola hierdoor onjuist is geweest, kunnen wij vreemdelingen moeielijk beoordeelen, maar dat hij daardoor afbreuk aan de werkelijkheid heeft gedaan is zeker, evenzeer als bijv. een holl. artist, die Noordhollandsche boeren in het Zeeuwsche platteland wilde verplaatsen.

Is ook het winden laten[194] van Jesus-Christ wel juist? - Niet alleen, dat dit opeens midden in het boek aanvangt en dan een geweldige plaats inneemt, maar is het wel waar dat boeren uit grappigheid winden laten. - Zij doen dit onver-

192 Niet bewaard gebleven.

193 Deze roman dateert van 1866.

194 Dit heeft echter juist op Van Deyssel veel indruk gemaakt, gezien de aandacht die hij besteedde aan een passage, voorkomend op blz. 333-334 van de eerste druk van *La terre* (1887): 'Jésus-Christ, lorsqu'il eut raccroché le fouet, sembla envahi d'une grande tristesse philosophique. Peut-être le dévergondage entêté de sa fille lui faisait-il prendre en pitié les passions humaines. Peut-être était-il simplement revenu de la gloire, depuis son triomphe, à Cloyes. Il secoua sa tête inculte de crucifié chapardeur et soulard, il dit à Canon: - Tiens! veux-tu savoir? tout ça ne vaut pas un pet. Et, levant la cuisse, au-dessus de la vallée noyée d'ombre, il en fit un, dédaigneux et puissant, comme pour en écraser la terre.' In zijn in noot 172 genoemde bespreking releveerde Van Deyssel deze passage als volgt: 'En Jésus-Christ, die zijn dochter met de zweep heeft nagezeten om dat hij haar weêr met een jongen vond, houdt, als hij tot bedaren is gekomen, zijn heup in de hoogte en zegt tot den ander: och, weet-je, dat alles is geen scheet waard. En hij laat er een, boven de in schaduw gezonken vallei, een hooghartige en een machtige, als om er de wereld meê weg te schieten.'

schillig als iets gewoons, zooals wij onze neus snuiten. - Ik verzeker U dat dit zoo is, zoowel in Holland als in Frankrijk.

Is ook het einde met al die moorden en ongevallen niet vreeselijk romantisch?

Neen, ik voor mij lees liever Zola's vroegere werken als *La Faute de l'Abbé Mouret, L'Assommoir* etc. dan *Le Rêve, La Terre* of *L'Oeuvre*.

U vraagt mij hoe ik Kahn en Barrès vind - en ik moet U ronduit zeggen, dat ik met hun werk niet erg dweep, evenmin als met hetgeen Moréas,[195] Ghil,[196] Paul Adam[197] en anderen, die tot de 'voorhoede' behooren schrijven. -

Ik vind bijv. dat Kahn heel weinig originaliteit heeft, een zwak artist is, en deze gebreken onder een hoogdravende duisternis en gewrongen taal tracht te verbergen.

Zij imiteeren allen in hun taal Mallarmé,[198] die niemand kan lezen.

195 Van de aanvankelijk fervent symbolistische dichter Jean Moréas (1856-1910), had Van Deyssel reeds de bundel *Les Cantilènes* (1886) gelezen. Op 1 maart 1902 werd hij krachtig gegrepen door Moréas' gedicht *Parmi les Marronniers*; zie L. van Deyssel, *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1912, blz. 220-221. Vijf en dertig jaar later, op 18 juli 1937, zou hij zich dit gedicht nog herinneren; zie *Gedenkschriften* (ed. Prick), Zwolle, 1962, blz. 504. Zie ook noot 238.

196 René Ghil was de schuilnaam van René Ghilbert (1862-1925), zowel een discipel van Zola als van Mallarmé. Deze laatste had in 1886 aan Ghil's *Traité du Verbe* een 'avantdire' meegegeven. Van dit werk van Ghil heeft Van Deyssel in 1886 of 1887 kennisgenomen.

197 Paul Adam (1862-1902), een vriend van Robert Caze. Adam zou een ontwikkeling doormaken van het naturalisme naar het symbolisme. Op dit tijdstip had Van Deyssel enkel *Chair molle* (1885) gelezen, roman die Adam voor de rechter bracht.

198 Stéphane Mallarmé (1842-1898). Zie noot 265, 288 en 304. Uit een niet gedateerde notitie van Emile Erens (1865-1951) blijkt dat er met Mallarmé's onbegrijpelijkheid ook wel werd geëxperimenteerd: 'Ik herinner mij dat Frans voor een open kast stond, in een kleine kamer, die uitzag op de groote weg. Hij nam een boek uit die kast, het was een bundel van Mallarmé en hij zei: "Nu moet je eens hooren of je dat begrijpt", en hij begon met groote levendigheid daaruit voor te lezen. Ik antwoordde: "het klinkt mooi, maar ik begrijp er niets van". En hij lachte.' - Na Mallarmé's overlijden, op 9 september 1898, zou François Erens hem herdenken in het weekblad De Amsterdammer van 18 september 1898, herdenking die werd herdrukt in: Frans Erens, *Litteraire wandelingen*, Amsterdam, 1906, blz. 71-74. Aldaar citeert Erens, op blz. 73, met waardering, echter niet geheel correct: 'Tout orgueil fume-t-il du soir. Torche dans un branle étouffée, Sans que l'immortelle fumée Ne Puisse à l'abandon surseoir.' Blijkens de eerste publicatie, in de Revue Indépendante van januari 1887, en blijkens alle latere herdrukken, had dit citaat moeten luiden:

> Tout Orgueil fume-t-il du soir,
> Torche dans un branle étouffée
> Sans que l'immortelle bouffée
> Ne puisse à l'abandon surseoir!

Het laatste werk van Barrès *Sous l'oeil des Barbares*[199] ken ik echter niet, zoodat ik daarover niet kan oordeelen. - De titel is echter wel goed. *Une mauvaise aventure* van Camille de St. Croix vond ik ook een interessant boek. Zijn *Contempler*[200] heb ik echter niet gelezen, met uitzondering van de voorrede, waarin de schrijver van zijn opgeblazenheid een hemeltroon maakt, waarop hij gaat zitten om de onder hem krioelende litteratuurrichtingen te beoordeelen.

Van al de jongere franschen vind ik Rosny verreweg de knapste. - Jammer dat hij thans echter zoo knoeit. -

Tous Quatre van Margueritte is ook wel een fijn boek.[201]

Hebt U in de laatste aflevering der *Rev. Ind.* het stukje[202] van Maurice de Fleury gelezen. Dit vind ik wel origineel.

Het doet mij plezier, dat mijn twee laatste schetsjes in de *N.G.* U wel bevallen. Ik hecht steeds veel aan uw oordeel, en daarom zult U mij veel genoegen doen met mij altijd maar ronduit te zeggen hoe U mijn werk vindt. -

U zijt nog zoo goed mij om opheldering te vragen over de schets van het roode huis.

Ik heb getracht daarin den lezer emoties te geven van het sombere, het onverwacht-geheimzinnige, enfin, datgene aanteroeren wat wetenschappelijk niet te verklaren is. - Zulk werk is natuurlijk geheel imaginatie, en het kost heel wat moeite daarvoor in de stemming te komen. -

Ik heb nog zoo'n schets geschreven, die in mijn nieuwe bundel komt, waarmede ik wel opschiet.

In de *N.G.* van dec^{r} heb ik wellicht twee schetsen, een uit Hamburg,[203] en een uit de Middeleeuwen.

Maar ik bemerk daar, dat ik over mijn eigen werk lang en breed zit uittewijden, en dat ik U nog niet eens over uw roman *De Kleine Republiek* heb geschreven. Ik ben zeer verlangend dit werk te lezen. Wat is het sujet, en bent U tevreden over dit boek?

199 Over *Sous l'oeil des Barbares* (1888) zou Van Deyssel eerst in juni 1899 in een notitieboekje aantekenen: ‘Lu *Désintéressement* dans *Sous l'oeil des Barbares*. Cela n'est pas grand-chose; un lyrisme décoratif pâle et faible, sans aucune spiritualité. Il y a même des endroits ridicules. Cela rappelle *Akëdysséril*, mais y est très inférieur.’ Zie voorts de notities van 29 juni 1899 in de *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1912, blz. 202-207.

200 Verschenen in 1887. Prins' oordeel heeft er Van Deyssel niet van weerhouden om op 3 maart 1889 dit boek van Camille de Sainte-Croix te bestellen, alsook diens *Le roi Gupor*.

201 *Tous quatre* werd door Paul Margueritte (1860-1918) gepubliceerd in 1885. Van Deyssel had het boek op dit tijdstip nog niet in zijn bezit. Wel had hij 't bij verschijning gelezen en er toen ‘het in de hoog artistieke beteekenis droge, niet bevochtigde van diens stijl’ in gewaardeerd; zie *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 69.

202 Maurice de Fleury publiceerde in La Revue Indépendante van oktober 1888, blz. 19-31, een *Chant Nuptial*, door hem aangekondigd als ‘une tentative de narration littéraire des “phénomènes intimes de la fécondation”.

203 Deze van juli 1888 daterende schets, *Hamburg, Landverhuizers*, is nooit gepubliceerd geworden, maar wel bewaard gebleven. Zie Uri, *L. en W.*, blz. 114-115.

Met verlangen wacht ik weder eens een brief van U, want ook voor mij is het prettig brieven van litteraire vrienden te krijgen. -

Ik wensch U en uwe vrouw veel geluk met de aanstaande freudige Ereignis in de familie, en verblijf na een hartelijken handdruk

Steeds

tt.

Arij Prins.

37

Luxembourg Belge
Mont-lez-Houffalize

11 Nov^{r} '88.

Waarde Heer,

Ik dank U wel voor de in Uw laatsten brief voorkomende motiveering van Uw oordeel over *La Terre*. Was ik het dadelijk met U eens in-der-tijd wat *Germinal* en *Happe-Chair* aangaat, - nú kan ik mij met Uw zienswijze niet vereenigen. Wel vind ik al Uw aanmerkingen juist, wel vind ik ook in dát opzicht *l'Assommoir* beter, maar juist als geheel stel ik *La Terre* hooger. Ik vind het *krachtiger van zwaar samengeplompte heroïke rood en zwarte brutaliteit*. Maar onnoodig hier verder over uit te wijden. Misschien zijn'et juist de 'romantische' bestanddeelen, die mij het meest aandoen. Dat weet ik niet. Dat ik van mij zelf denk geen romantikus te zijn bazeer ik o.a. híer op dat Victor Hugo mij in 't minst niet ontroert en Zola wel. Maar waar onze meeningen lijnrecht tegenover elkaâr staan, dat is als U *La faute de l'abbé Mouret* hooger stelt dan *Le Rêve*. Ik heb over *Le Rêve* een opstel[204] in de a.st. N.G.-aflevering, en daar zal U nu wel over glimlachen. Toch schreef ik nooit iets oprechters, maar ik bén misschien wel een verkapte romantikus. Dat weet ik niet. Mijn opstel over *Le Rêve* is geen literaire kritiek.[205] Ik heb alleen een hevige ontroering gehad en die trachten uit te drukken. Nooit heeft eenig kunstwerk mij zoo heftig geëmotionneerd,[206] noch grieksche, latijnsche, engelsche, fransche, duitsche proza of

204 *Zolaas nieuwe boek*, in De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, afl. 2 (december 1888), blz. 147-156, en daar ten onrechte gedateerd 15 i.p.v. 25 oktober '88; voor de eerste maal herdrukt in *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 255-265.

205 Terecht heeft F. Jansonius in zijn monografie over *Lodewijk van Deyssel*, Lochem, z.j. (1954), blz. 76, opgemerkt: 'Het ultra-individualistische van het opstel bestaat o.a. hierin, dat een groot gedeelte ervan een relaas is van de bij lezing van hoofdstuk tot hoofdstuk wisselende persoonlijke gevoelens, de schrijver zelf is nog meer het object der belangstelling dan het boek.'

206 Vgl. wat Van Deyssel op 31 oktober 1888 aan François Erens geschreven had: 'Maar van *Le Rêve*, - amice, er zijn ontzettend veel aanmerkingen op te maken, en literair, in de hoog-fijne beteekenis, is het niet veel, maar nooit in mijn leven heb ik van eenig boek, gedicht, tooneelstuk of muziek, zulk een verbrijzelende emotie gehad. En *fyziek* - een mij onbekende emotie.'

verzen, noch muziek, noch Millet, Rembrandt, Manet of Maris.

Ik heb misschien wel tachtig aanmerkingen op *Le Rêve*; vooreerst vind ik ook, zoo als Kahn zegt,[207] Zola's symboliek, zoo als in *Le Rêve* b.v. met de sneeuweffekten[208] op de heiligen-beeldjes, enz. een terre-à-terre-symboliek, verder vind ik het milieu zwak gemotiveerd, zwak namelijk waarschijnlijk gemaakt, dat *Angélique* zoo heelemaal niet met de buitenwereld in aanraking komt, enz. Ook op den stijl heb ik veel af te dingen.

Het is ook zeer wel mogelijk, dat die aandoeningen, zoo als ik ze nog nimmer ondervond en die *Le Rêve* mij bezorgd heeft, dat die aandoeningen louter van mij zelf waren en toevallig nu door *Le Rêve* zijn ontvlamd. Maar dát, die dagen-lange emotie, heeft dít boek alleen mij dan toch maar bezorgd. Daarom heb ik er ook geen kritiek over kunnen schrijven. Ik heb een emotie gehad en die heb ik in taal willen vieren, ziedaar mijn artikel. De emotie was zuiver spontaan, ook in mijn artikel heb ik mij geheel laten gaan, zonder kritischen tucht. Zoo dat ook het proza van mijn artikel geëindigd is met in verzen over te loopen.

207 In het naschrift, waarmee Van Deyssel op 10 november zijn opstel over *Le Rêve* besloten had, werden een aantal kanttekeningen gemaakt n.a.v. de bedenkingen, die Gustave Kahn tegen Zola's roman geopperd had in de Revue Indépendante van november 1888, blz. 299-300. Op 6 november 1888 zette Van Deyssel zich tot een nooit verzonden en trouwens onvoltooid gebleven brief aan Kahn: ‘Monsieur, Veuillez excuser qu'un étranger inconnu, mais qui se trouve être lecteur assidû de vos chroniques et admirateur de vos poèmes, vienne vous importuner, en mauvais français, en quête d'informations littéraires pour la composition d'une étude, qui ne peut que médiocrement vous intéresser. C'est la Revue de la jeune littérature d'Amsterdam, “De Nieuwe Gids”, qui me demande un article, ou plutôt une série d'articles, sur les mouvements littéraires en France, qui ont suivi l'éclosion du “Naturalisme” d'une part et du culte de Baudelaire et de Poë d'autre part. J'ai fait une liste des noms des auteurs dont il me faudrait étudier les oeuvres. J'y ai inscrit d'abord les noms de MM. Mallarmé, Verlaine et le vôtre, monsieur, puis les noms des auteurs qui figurent dans le catalogue de la “Revue Indépendante”. Pour le reste ,vos chroniques m'ont instruit à plusieurs autres écrivains.’

208 Dit slaat op de passage, uit het eerste hoofdstuk van *Le Rêve*, waarin Angélique in het portaal van de kathedraal beschutting zoekt tegen de sneeuw. ‘La neige, si elle ne l'eût foulée, lui serait allée aux épaules. L'antique porte, derrière elle, s'en trouvait tapissée, comme tendue d'hermine, toute blanche ainsi qu'un reposoir, au bas de la façade grise, si nue et si lisse, que pas un flocon ne s'y accrochait. Les grandes saintes de l'ébrasement surtout en étaient vêtues, de leurs pieds blancs à leurs cheveux blancs, éclatantes de candeur. Plus haut, les scènes du tympan, les petites saintes, des voussures s'enlevaient en arêtes vives, dessinées d'un trait de clarté sur le fond sombre; et cela jusqu'au ravissement final, au mariage d'Agnès, que les archanges semblaient célébrer sous une pluie de roses blanches. Debout sur son pilier, avec sa palme blanche, son agneau blanc, la statue de la vierge enfant avait la pureté blanche, le corps de neige immaculé, dans cette raideur immobile du froid, qui glaçait autour d'elle le mystique élancement de la virginité victorieuse. Et, à ses pieds, l'autre, l'enfant misérable, blanche de neige, elle aussi, raidie et blanche à croire qu'elle devenait de pierre, ne se distinguait des grandes vierges.’ (*Le Rêve*, par Emile Zola. Soixante et onzième mille. Paris, 1889, blz. 4).

Ik zoû U nu met-een wel eens willen vragen of de *Revue de Genève*[209] nog bestaat, of U mij daarover ook inlichtingen zoû kunnen geven, en dan: of er een tijdschrift is, getiteld *La Jeune Belgique*.[210] Verder of U ook weet wáar en bij wien het kritiesch werk van Emile Hennequin, getiteld *Esthopsychologie*,[211] is uitgegeven. Heeft U ook oude ex. van de *Revue de Genève* en van *La Jeune France*, dat nu, naar ik zie, met *Rev. Indép.* vereenigd is? Ik ben namelijk aan een uitvoerig opstel bezig, waarin ik de geheele 'literaire evolutie', van ná de 'evolutie'-Balzac-Stendhal-Flaubert-De Goncourt-Zola-Céard[212]-Alexis[213]-de Maupassant-Hennique[214]-Huysmans wil behandelen. Maar ik heb al de gegevens nog niet bij-een.

Ik wil niet onbescheiden zijn, maar ik heb gedacht, dat U die 'Van Merwesteyn' was, die in het *Weekblad v. Nederland* een artikel, dat een serie artikelen zoû voorbereiden, over de jongere duitschers heeft geschreven. Naar ik hoor is Karl Bleibtreu[215] niet veel zaaks en is er in Duitschland eigenlijk níets, terwijl in Engeland alleen Moore zich vertoont. Ibsen, de Noor, vind ik zeer medioker

209 De Revue de Genève, waarvan het eerste nummer verscheen op 20 oktober 1885, was een vrij kleurloos orgaan, gelanceerd en gefinancierd door de Librairie H. Stapelmohr te Genève. In 1888 was dit tijdschrift reeds ter ziele.

210 Over het tijdschrift La Jeune Belgique (1881-1897) verschaft Gerben Colmjon, *De Beweging van Tachtig*. Een cultuur-historische verkenning in de negentiende eeuw. Utrecht/Antwerpen, 1963, blz. 109-112, rijke informatie.

211 Emile Hennequin (1859-1888) heeft nooit een kritisch werk van die naam uitgegeven. Van Deyssel kon op dit tijdstip alleen maar bedoelen *La Critique scientifique* (1888), de uitgebreide versie van de door Hennequin aan La Revue Contemporaine van april/mei en juni/juli 1886 bijgedragen studie over *La critique scientifique des oeuvres d'art*. Op blz. 450 van de april/mei-aflevering introduceerde Hennequin de term *esthopsychologie* als de meest passende voor 'un genre de recherches qui traitent des oeuvres d'art au point de vue de la psychologie des individus et des peuples', een en ander voorzien van de nadrukkelijke aantekening: 'Par suite d'une malformation primitive, les dérives du mot esthétique ont un sens ambigu, il ne faut pas confondre l'esthopsychologie dont nous parlons, avec *l'aesthopsychologie* telle que l'entend Spencer au début de ses *Principes de psychologie*. La différence entre ses deux mots nous conduit à proposer pour leur radical l'orthographe *estho* quand il s'agit de sensibilité aux émotions artistiques, et *aestho* quand il s'agit de sensibilité générale.' Later nam Van Deyssel ook kennis van de posthuum uitgegeven *Etudes de critique scientifique*, althans van het tweede deel dezer 'études', getiteld *Ecrivains français* (1890).

212 Zie noot 44.

213 Paul Alexis (1847-1901), auteur van o.m. de roman *Le Collage* (1883) en bewerker voor het toneel van De Goncourts *Les Frères Zemganno* en *Charles Demailly*. Van Deyssel was in het bezit van zijn *Emile Zola*. Notes d'un ami (1882).

214 Léon Hennique (1851-1935), auteur van de door Van Deyssel gelezen roman *La Dévouée* (1878). Waarschijnlijk kende Prins ook zijn *Pierrot sceptique* (1881), geschreven in samenwerking met J.K. Huysmans.

215 Van Karl Bleibtreu (1859-1928) had Van Deyssel enkel diens *Revolution der Literatur* (1887) gelezen, waarschijnlijk aangetrokken door de titel van dit programmatisch geschrift.

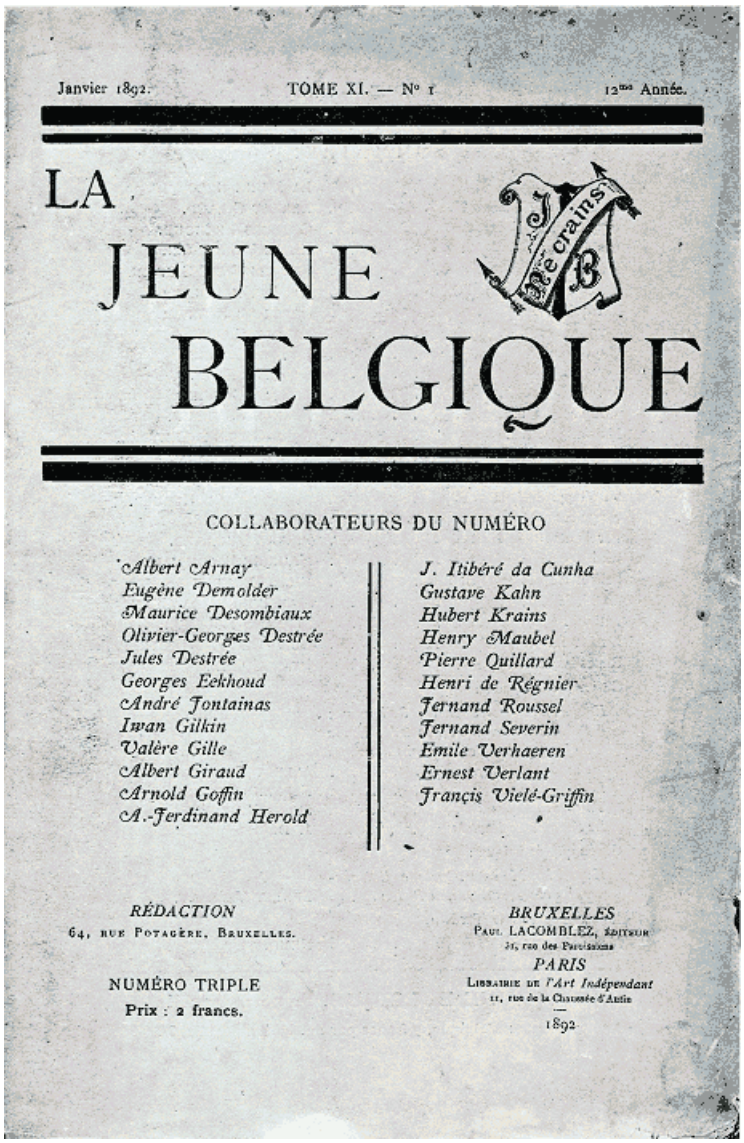

Janvier 1892. TOME XI. — N° 1 12me Année.

LA JEUNE BELGIQUE

Je crains

COLLABORATEURS DU NUMÉRO

Albert Arnay
Eugène Demolder
Maurice Desombiaux
Olivier-Georges Destrée
Jules Destrée
Georges Eekhoud
André Fontainas
Iwan Gilkin
Valère Gille
Albert Giraud
Arnold Goffin
A.-Ferdinand Herold
J. Itibéré da Cunha
Gustave Kahn
Hubert Krains
Henry Maubel
Pierre Quillard
Henri de Régnier
Fernand Roussel
Fernand Severin
Emile Verhaeren
Ernest Verlant
Francis Vielé-Griffin

RÉDACTION
64, RUE POTAGÈRE, BRUXELLES.

NUMÉRO TRIPLE
Prix : 2 francs.

BRUXELLES
PAUL LACOMBLEZ, ÉDITEUR
31, rue des Paroissiens
PARIS
LIBRAIRIE DE *l'Art Indépendant*
11, rue de la Chaussée d'Antin
1892

en zijn *Volksvijand*[216] onleesbaar. Er schijnt echter ook in Italië een literatuur te zijn van ná Verga.[217] Weet U daar iets van?

Heeft U *Juffrouw Lina*[218] van M. Emants gelezen? Het is het beste dat hij heeft gemaakt.

Mij aanbevelend voor Uw korrespondentie,

Uw toegenegen,

K.J.L. Alberdingk Thijm.

38

Luxembourg Belge
Mont-lez-Houffalize
15 November '88.

Voorspoedig bevallen van een welgeschapen zoon:[219]

C. Alberdingk Thijm, geb. Horyaans.[220]

216 Hendrik Ibsen (1828-1906), *Een vijand des volks*. Tooneelspel in 5 bedrijven. Vertaald uit het Noorsch door Ida Donker. 's-Gravenhage, 1883. In juni 1909 heeft Van Deyssel vrijwel de volledige Ibsen gelezen. In *Rosmersholm* (1886) en *Nora* (1879) waardeerde hij toen 'de sobere realistisch-psychologische "symboliek"'. Voor *Een vijand des volks* had hij nog steeds niet veel waardering. 'Het is, realistisch-karakteristiek-satyriek behandeld, de geschiedenis van den man, die zich onmogelijk maakt door steeds "de waarheid" te zeggen. Het is in den geest van Multatuli.' (De Nieuwe Gids, Jrg. 1927 II, blz. 565).

217 Van Giovanni Verga (1840-1922) zou Van Deyssel, in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. II, aflev. 4 (april 1891), blz. 128-130, bespreken *De overwonnenen. Don Gesualdo*. Uit het Italiaansch vertaald door Jhr. Mr. W.F. de Jonge, verschenen bij J.L. Beijers te Utrecht in 1890: 'Maar, wat ik zeggen woû, in Verga vin-je vele, vele Zola-motieven te-rug, in ongeschonden staat: de konceptie van de menschelijke kracht, van het er-komen, van het fortuin-maken door dik en dun, door regen en zonneschijn, de vale graf-stilten van kleinsteedsche pleinen, de jaloerschheid der klein-steedsche familiën, het rumoer van dolle volksvolten bij brand, bij oproer, de erfelijke karakter-geheimzinnigheden, die van geslacht op geslacht in de familiën overgaan, - heel het zien van Verga, dat klare, dat dikke, dat bij-groepen leven van de menschen, die worstelingen van de menschen-soorten door de passiën aan-gedreven als wolken-worstelingen door de winden, - dat is alles zoo puur mogelijk Zolaïstiesch.' De bespreking in haar geheel werd voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 161-163.

218 *Juffrouw Lina*. Een portret, verscheen in 1888 bij W. Cremer te 's-Gravenhage en werd besproken door Van Deyssel in De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, aflev. 2 (dec. 1888), blz. 253-256; voor de eerste maal herdrukt in *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 277-280.

219 Joseph Willem Lambertus Alberdingk Thijm, overleden te Blaricum op 1 nov. 1970.

220 Catharina Bartholomea Horyaans, geb. te A'dam 23 juni 1864, overleden te Laren (N.-H.) op 21 februari 1941. Gehuwd op 26 mei 1887 met Karel Alberdingk Thijm, welk huwelijk in 1918 ontbonden werd.

39

Hamburg 20/11 '88
Colonnaden 33 III

Waarde Heer,

Ik ontving uw brief en briefkaart, en betuig U mijne hartelijke gelukwenschen met de geboorte van uw zoon. Wilt svp uit mijn naam ook uw vrouw feliciteeren.

Uw oordeel over *Le Rêve* verwondert mij ronduit gezegd wel wat, en m.i. moet uwe emotie niet door het boek zijn opgewekt, maar uit Uzelf zijn opgekomen, en heeft *Le Rêve* daarvoor om zoo te zeggen als aflaatbuis gediend.

Zoodra ik uw opstel in de *N.G.* gelezen heb, zal ik U er nader over schrijven.

Ik zie, dat onze meeningen over Hugo niet overeenstemmen. Zijn gedichten en eerste prozawerken o.a. *Notre dame de Paris* laten mij koud, doch *L'homme qui rit, Les Travailleurs* en *les Misérables* vind ik heerlijke boeken.[221] Ik weet wel, dat de personen van Hugo zwak zijn, dat veel bladzijden onmogelijk zijn, maar er komen in deze werken beschrijvingen voor o.a. de Slag bij Waterloo, Kaap Portland, het barrikadegevecht, die voor mij tot het geniaalste behooren, wat ooit gemaakt is. En voor mij blijkt de grootheid van Hugo vooral daardoor, dat hij de geweldigste impressies door de allereenvoudigste woorden en zinnen, letterlijk door de dagelijksche spreektaal, weet te maken.

Ik heb dezer dagen Maurits' roman *Hoe hij Raad van Indie werd*[222] met groot genoegen gelezen. Uw oordeel over dezen auteur deel ik volkomen. Het eerste gedeelte van het boek tot Corrie's dood - die superbe is - bevalt mij echter veel beter dan het tweede. Ik vind het wegloopen van Louise en Kees van haar zieken man gewrongen, en psychologisch onjuist voor Kees. Het zou m.i. juister zijn geweest als L & K te Marseille tezamen naar bed waren gegaan, met den zieken man in een kamer naast hen. - Wat vindt U hiervan? Weet U ook wie die schrijver is?

Over de *Revue de Genève* heb ik n./Parijs geschreven. Als ik mij niet vergis was Montschal daarvan redacteur, en bestaat dit tijdschrift niet meer. -

La Jeune Belgique ken ik niet, doch als U de *Revue Moderniste*[223] wilt hebben, zal ik U dit tijdschrift gaarne zenden. Ik geloof echter niet dat U er veel aan

221 Verschenen respectievelijk in 1831, 1869, 1866 en 1862.

222 Verschenen te Samarang in 1888. In De Nieuwe Gids, Derde jrg. II, aflev. 5 (juni 1888), blz. 257-260, had Van Deyssel van Maurits (pseudoniem van P.A. Daum, 1849-1898) beoordeeld *Van de Suiker in de Tabak* en *Hoe hij Raad van Indië werd*; voor de eerste maal herdrukt in *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 237-240.

223 De Revue Moderniste, Littéraire et artistique, verscheen sedert december 1884. Het geringschattend oordeel van Prins (en nadien ook van Van Deyssel) wekt bevreemding, waar immers auteurs als J.K. Huysmans, Paul Margueritte, Camille Lemonnier, Maurice Barrès en Edouard Dujardin tot de medewerkers behoorden.

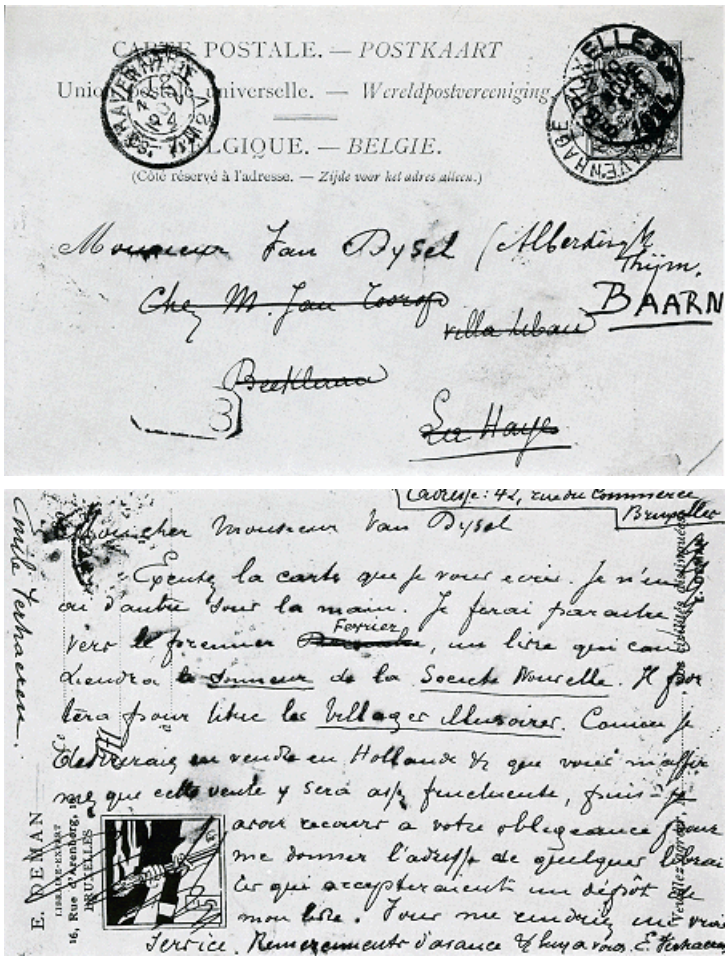
CARTE POSTALE. — *POSTKAART*

Union postale universelle. — *Wereldpostvereeniging.*

BELGIQUE. — *BELGIE.*

(Côté réservé à l'adresse. — *Zijde voor het adres alleen.*)

Monsieur Jan Dysel / Alberdingk Thijm.

Chez M. Jan Toorop Villa Libau BAARN

Bezuidenhout

3

La Haye

Adresse: 42, rue du Commerce Bruxelles

Cher Monsieur Van Dysel

Cyende la carte que je vous avais. Je n'ai pas d'autre sous la main. Je ferai paraître vers le premier Février, un livre qui aura pour titre les Villages illusoires. Comme je désirerais en vendre en Hollande et que vous m'offrez que cette vente y sera aussi fructueuse, puis-je avoir recours à votre obligeance pour me donner l'adresse de quelques libraires qui accepteraient un dépôt de mon livre. Vous me rendriez un vrai service. Remerciements d'avance et bien à vous. E. Verhaeren

Emile Verhaeren.

E. DEMAN
(IMPRIMEUR-EDITEUR)
16, Rue d'Arenberg,
BRUXELLES

Emile Verhaeren aan Lodewijk van Deyssel

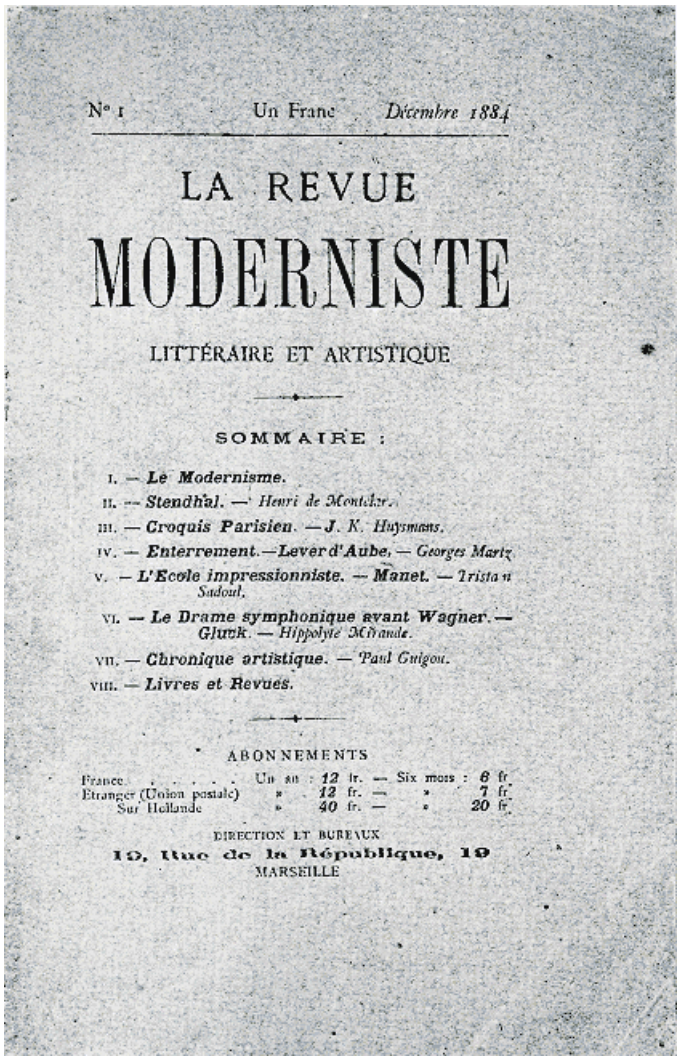

N° 1 Un Franc *Décembre 1884*

LA REVUE MODERNISTE

LITTÉRAIRE ET ARTISTIQUE

SOMMAIRE :

I. — ***Le Modernisme.***
II. — ***Stendhal.*** — *Henri de Montclar.*
III. — ***Croquis Parisien.*** — ***J. K. Huysmans.***
IV. — ***Enterrement.*** — ***Lever d'Aube.*** — *Georges Mariz.*
V. — ***L'Ecole impressionniste.*** — ***Manet.*** — *Tristan Sadoul.*
VI. — ***Le Drame symphonique avant Wagner.*** — ***Gluck.*** — *Hippolyte Mirande.*
VII. — ***Chronique artistique.*** — *Paul Guigou.*
VIII. — ***Livres et Revues.***

ABONNEMENTS

France	Un an :	12 fr.	— Six mois :	6 fr.
Etranger (Union postale)	»	12 fr.	— »	7 fr.
Sur Hollande	»	40 fr.	— »	20 fr.

DIRECTION ET BUREAUX
19, Rue de la République, 19
MARSEILLE

zult hebben, want 't is vrij onbeduidend, en het eenige wat 't heeft veroorzaakt is - de dood van Robert Caze.[224]

Ik tracht ook U het laatste werk van Hennequin te bezorgen.

Ik weet niet hoe U uw artikel zult inrichten, maar ik zou U gaarne, als U het veroorlooft, eenige belangrijke inlichtingen willen geven over de artisten die, na de Naturalisten, aan de spits der beweging in Frankrijk staan. - Verscheidene van hen zijn wel ouder dan de Naturalisten, doch eerst nu bekend geworden. -

De stukken, geteekend Van Merwesteijn heb ik niet geschreven; sedert ca. drie jaar heb ik niets in het *Weekblad* geplaatst. -

Onder de moderne duitsche schrijvers is, voor zoover ik hen ken, niet één van talent. - De een is al minder dan de ander. -

Duitschland heeft echter een schrijfster of liever zieneres gehad, eene geestelijke Zuster Schwester Emmerich,[225] die omstreeks 1820 wonderlijk mooie realistische vizioenen over het lijden van onze Heer J.C. heeft gehad. Dit boek kent echter natuurlijk niemand in Duitschland. -

Juffrouw Lina van Emants heb ik besteld. Ik bedank U wel voor deze inlichting.

Het zal mij veel pleizier doen weder eens van U te hooren.

Na hartelijke groeten,

tt.

Arij Prins.

Ik kan U verscheidene werken v/Moréas, Bonnetain, Dujardin etc. voor uw studie bezorgen. Wilt U ze hebben, dan zal ik ze U zenden.

In de *N.G.* van dec^{r} heb ik een schets. Gaarne hoor ik eens van U hoe U die vindt.

Wanneer komt uw roman uit?

224 Charles Vignier had in de Revue Moderniste van 1 februari 1886 Robert Caze ervan beschuldigd dat deze uit lafheid geweigerd zou hebben met Félicien Champsaur te duelleren. Caze ging toen, 15 februari 1886, duelleren met Vignier. Aan de bij dit duel opgelopen verwondingen overleed Caze op 23 maart 1886.

225 Anna Katharina Emmerick (1774-1824). Als kind van een arme boerenfamilie werd zij in 1802 opgenomen in een klooster te Dülmen. Na de opheffing van dit klooster leefde zij van 1812 tot aan haar dood in een particuliere woning aldaar. In 1813 ontving zij de wondentekenen van Christus. Haar visioenen werden opgetekend door Clemens Brentano (1778-1842) die van 1818 tot 1824 aan het ziekbed van deze gestigmatiseerde verbleef. *Das bittere Leiden unseres Herrn und Heilandes Jesu Christi* (1833) verwierf wel de grootste bekendheid. Van Deyssel zou dit boek eerst lezen in 1919 (in de tweede druk van 1834): zie L. van Deyssel, *Werk der laatste jaren*, A'dam, 1923, blz. 176-178.

40

Hamburg, 15/12 '88
Colonnaden 33 III

Waarde Heer,

Ik schrijf U eens gauw om U wel te bedanken voor de toezending van *De Kleine Republiek*,[226] èn U te zeggen dat het werk mij zoo *uitstekend* bevallen is. - Ik kreeg uw roman Woensdag ochtend, en toen ben ik zonder ophouden aan het lezen gegaan - in mijn vrijen tijd tot het boek uit was. -

Ik vind 't knapper en mooier dan *Een Liefde*. Het is een rijper werk, meer doorleefd en origineeler. Van de drie romans, die ik over de jongenswereld op de scholen ken, nl. de boeken van Jules Vallès,[227] *l'élève Gendrevin*[228] en *de Kleine Republiek* is het uwe voor mij het beste, en meest sympathieke. Onder de mooiste brokken in uw boek reken ik de kerkbeschrijvingen, de eerste dagen op het kostschool, het bezoek van de ouders, en vooral het idylletje van Scholten en Willem. Dit is geweldig intens, vreemd en troebleêrend. U zult misschien na dit te hebben gelezen vragen of ik geen aanmerkingen heb. Ja wel, eenige, maar van geen groot belang. 1° vind ik dat het begin zich wat moeielijk laat lezen. Ook komt het mij voor, dat de beschrijvingen soms te veel in de allerkleinste détails overgaan, waardoor hetgeen ik moet zien mij voor de oogen schemert. - Dat zijn echter allemaal slechts kleine vlekjes op het groote geheel, waarmede U mij een groot artistiek genot hebt verschaft. -

Uw stuk in de *N.G.* over Zola heb ik ook met pleizier gelezen. Zooals U weet ben ik het met uw oordeel niet eens, dit neemt echter niet weg, dat uw proza mij erg heeft aangepakt. - Ik geloof echter, dat de emotie uit U zelf is gekomen, en niet door Zola's Rêve is ontstaan. -

Ik zend U per post een eerste artikel van Leon Bloy in de *Gil Blas*,[229] hetwelk U zal interesseeren. Kent U zijn roman *Le Désespéré*, zoo niet, dan zal ik het boek aan U doen zenden. -

Over de *Revue de Genève* verneem ik dat ze in Parijs onbekend is, zoodat ik er U tot mijn spijt niet aan kan helpen. -

Ik ben op 't oogenblik aan 't werk aan Middeleeuwsche schetsen, maar 't is voor zoo iets heel lastig als men in een moderne omgeving is, in de goede stemming te komen.

226 Verschenen op 10 december 1888, in twee delen, bij P. Beitsma te Deventer. Omslag en titelblad vermelden 1889 als jaar van verschijning.

227 Prins doelt hier op de door Jules Vallés (1833-1885) geschreven trilogie, bestaande uit *L'enfant, Le Bachelier* en *L'Insurgé*. Het eerste deel was in 1879 verschenen onder de schuilnaam Jean La Rue en onder de titel *Jacques Vingtras: L'Enfant*. Nadien werd de trilogie herdrukt onder de titel *Jacques Vingtras*.

228 Zie noot 32.

229 Le Gil Blas was een in 1880 opgericht dagblad, dat tal van artikelen bracht waaraan de goegemeente aanstoot nam. Het blad heeft de eerste wereldoorlog niet overleefd.

Vrijdag a.s. reis ik naar Holland, en hoop dan alle vrinden te Amsterdam te zien. -
Hoe gaat het met de gezondheid van uwe vrouw en uw kindje? Ik hoop dat alles naar wensch gaat.
Na vele groeten en een hartelijken handdruk
Steeds
tt
Arij Prins
Een opmerking heb ik nog over uw boek, namelijk dat de druk wat klein is, waardoor het lezen mij - die er anders nooit last van heb - gauw heeft vermoeid. -

41

Mont-lez-Houffalize,
Luxembourg Belge,
16 december 1888.
Waarde Heer,
U heeft mij in Uw laatsten brief een aanbod gedaan, dat ik wel met graâgte zoû aanvaarden, als ik maar goed durfde, - om mij namelijk inlichtingen over en werken van de nieuwste fransche literatoren, als Moréas, Dujardin, enz. te zenden, die mij bij mijn artikel te pas zouden kunnen komen. Ik kan niet anders zeggen, - en dit had ik al eerder willen doen, - dan: héel graâg. Ik zoû niet weten welken beteren dienst iemant mij op 't oogenblik zoû kunnen doen. Maar ik ben bang, dat Uw boeken zullen lijden van het vervoer, en ... de last, die U er door zult hebben. Enfin, wíl U het doen, dan zal ik U daarvoor zeer dankbaar zijn. U zoû mij echter geen boeken moeten zenden, die U des-noods niet wel een jaar b.v. zoû kunnen missen. Want nauwkeuriger kan ik den duur van den tijd, dat ik de boeken noodig zal hebben, niet schatten. Ook voor Uw inlichtingen houd ik mij dus zeer aanbevolen. Hoe ik mijn artikel zal inrichten, weet ik ook nog niet precies, maar wel, dat ik er geen biografische bizonderheden op zich zelf zal inlasschen en zal trachten het zooveel mogelijk zuiver literair te houden. Ik ben zoo vrij hier een gedeelte bij te voegen van de lijst mijner desiderata. Verscheidene dier werken ken ik al, maar zoû ik nu toch weêr willen hebben.
De boeken, die U mij kunt en wilt zenden, zal ik goed verzorgen en U ze goed verzorgd retourneeren.
Ja, ook de *Revue Moderniste* zoû ik wel eens willen hebben.
Kent u den dichter Verhaeren?[230]

230 De Frans-Belgische lyrische dichter Emile Verhaeren (1855-1916). Waarschijnlijk stelde Van Deyssel een en ander iets te mooi voor toen hij op 15 januari 1907, tijdens een aan Verhaeren aangeboden souper in het American Hotel tot de dichter zelf en tot diens tafelgenoten (waaronder H.P. Berlage, Hein Boeken, Julius de Boer, Frans Coenen, Mr. J.N. van Hall, Jac. van Looij, Frans Mijnssen, Herman Robbers, Jan Toorop en Willem Witsen) sprak: ‘Certes, nous connaissions tous depuis longtemps les oeuvres de Emile Verhaeren. C'était il y a longtemps, c'était dans l'automne de 1885, que les jeunes fervents de la littérature à Amsterdam entraient chez leurs amis en demandant: Avez-vous lu Emile Verhaeren? Avez-vous lu “Les Moines?” La première oeuvre du poète, “Les Flamandes”, âgée de deux ans, n'était presque pas connu alors. C'est par “Les Moines” que commence la renommée de Verhaeren en Hollande. Depuis ce temps nous avons assisté au splendide défilé des oeuvres successives, comme à une série de naissances d'enfants royaux, dont maint Souverain de la littérature envie le nombre et la forte beauté.’ (...) Enfin, après que j'avais eu l'honneur de voir Verhaeren dans sa maison à Bruxelles en 1893, pendant ces heures à jamais mémorables pour moi, lorsqu'il voulut bien me parler lui-même de son art, - après que quelques uns d'entre nous eussent eu le plaisir de le rencontrer à La Haye en 1895, - enfin, il est venu, il est descendu, puis-je le dire, dans les deux sens du mot, aujourd'hui parmi nous,

Wie ‘Maurits’ is weet ik niet. Ik vermoed een redakteur van een der groote Ned.-Indische bladen. Uw schets[231] in den *Nieuwen Gids* van dec. ll. heb ik met veel genoegen gelezen. Ik ben echter intimer geliëerd met indrukken, die men van naturalistiesch en impressionistiesch werk krijgt, en voel dat ik met *dit*

et nous avons entendu la propre voix de celui, qu'à Paris en 1895 Henri de Régnier appela le plus grand poète du siècle après Victor Hugo, - nous dire sa propre poésie.’
Van Verhaeren bezat Van Deyssel meer dan twintig bundels, bijna alle voorzien van een opdracht.

231 Bedoeld wordt de schets *Een executie*, verschenen in De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, aflev. 2 (december 1888), blz. 190-193; voor de eerste maal herdrukt in Arij Prins, *Een koning*, Amsterdam, 1897, blz. 206-212, en daar gedateerd september 1888.

‘genre’ nog niet genoeg vertrouwd ben om geheel de genieting te beleven door den auteur bedoeld op te wekken.

Mijn roman *De Kleine Republiek* is 10 Dec. ll. verschenen en het ex., dat ik mij veroorloofde U aan te bieden, zal U wel al bereikt hebben.

Met vriendschappelijke gevoelens, verblijf ik,

Uw toegenegene

K.J.L. Alberdingk Thijm.

In haast. Zoû U zoo goed willen zijn mij de lijst ook te-rug te zenden?

42

Waarde Heer,

Ik ontving even voordat ik uit Hamburg vertrok uw brief, en zoodra ik weêr daar ben zal ik U een pak boeken zenden, en U verschillende inlichtingen geven.

Ik heb reeds aan eenige mijner Parijsche vrienden geschreven U hunne werken te zenden, o.a. zult U misschien reeds een paar boeken van Leon Bloy ontvangen hebben.[232] -

232 Zie echter Van Deyssels brief d.d. 14 januari 1889.

Excuseert svp, dat ik U zoo kort op uw brief antwoord, doch nu ik op reis ben, ontbreekt mij den tijd tot schrijven. - Als ik echter weêr in Hamburg ben, zal ik U gauw uitvoerig antwoorden.

Ik zend nog aan U en uwe vrouw mijne gelukwenschen met 't Nieuwe Jaar en verblijf

Uw toegenegen

Arij Prins

Over 4 dagen ben ik weêr in Hamburg.

Voorburg 31/12'88.

43

Hamburg 11 Jan^{y} '89

Colonnaden 33 III

Geachte Heer,

Ik heb nog altijd uw brief van 16 dec^{r} ter beantwoording voor mij liggen. Per post zend ik U een pak boeken, en wel:

L'Opium van P. Bonnetain[233]	
Sur le Vif	J. Ajalbert[234]
Quintessences	M. de Faramond[235]
L'irréparable	P. Bourget[236]
Les Hantises	Dujardin[237]

233 Paul Bonnetain (1858-1899) was sedert 1888 redactie-secretaris van het *Supplément littéraire* van de Figaro. In dit blad publiceerde hij op 13 april 1884 het eerste artikel van een groots opgezette reportage over de verslaving aan opium, tevens het documentatie-materiaal voor zijn in 1885 verschenen roman *l'Opium*. Eerder had Van Deyssel van hem gelezen: *Charlot s'amuse* (1883) en *Au Tonkin* (1885). *L'Opium* beviel Van Deyssel zozeer dat hij zich op 3 maart 1889 van Bonnetain aanschafte: *Une femme à bord* (1884), *Autour de la caserne* (1885), *En mer* (1887), *Le nommé Perreux* (1888), *Amours nomades* (1888), *Au large* (1888) en *Marsouins et Mathurins* (1888).

234 Jean Ajalbert (1863-1947) publiceerde in 1885 de bundel *Sur le vif. Vers 'impressionistes'*. Over Ajalbert heeft Prins geschreven in het weekblad De Amsterdammer van 17 januari 1886.

235 Maurice de Faramond (1864-1923) publiceerde in 1886 *Quintessences*. Het nu door Van Deyssel ontvangen exemplaar bevatte de opdracht: A Arij Prins en hommage. M. de Faramond. -

236 Zie noot 109.

237 *Les Hantises* (1886) par Edouard Dujardin (1861-1949) had Van Deyssel reeds mogen lenen van François Erens, die in De Nieuwe Gids, Eerste jrg. II, aflev. 4 (april 1886), blz. 149-151, Dujardins 'gedachten-harmonieën' waarderend had besproken en tevens voorspeld: 'Dujardin kan zeker zijn dat er in de rijen der orthodoxe materialisten een eindelooze schaterlach zal opgaan en als een loopend vuur op de gezichten der bekrompenen zal klimmen, waarbij dikke buiken zullen schudden met zwaar getrappel van voeten.'

Le Thé Chez Miranda	Moréas[238] & Adam
Le Mal d'aimer	R. Godet[239]
Blanches Mains	J. Vidal[240]
Un Coeur fêlé	J. Vidal[240]
Seuls	F. Poictevin[241]
La Course à la Mort	E. Rod[242]
Le Calvaire	O. Mirbeau[243]
Soi	P. Adam[244]
Crime d'Amour	P. Bourget[245]
Les demoiselles Goubert	Moréas & Adam
Lettres de J. de Goncourt[246]	
Confession Posthume	P. Margueritte[247]
Cousine Annette	J. Berleux[248]

238 Jean Moréas, pseudoniem van Yannis Papadiamantopoulos (1856-1910) schreef in samenwerking met Paul Adam (1862-1920) twee bundels verhalen, *Le Thé chez Miranda* (1886) en *Les Demoiselles Goubert* (1886). De nu aan Van Deyssel toegezonden bundel bevatte de opdracht: 'A Monsieur Arij Prins. Hommage bien cordial. Paul Adam. Jean Moréas.' Zie ook noot 195.

239 *Le mal d'aimer, états d'âme*, par R. Godet verscheen in 1888.

240 Jules Vidal (1858-1895) publiceerde in 1885 de aan Edmond de Goncourt opgedragen roman *Un coeur fêlé*. In 1886 verscheen *Blanches mains*.

240 Jules Vidal (1858-1895) publiceerde in 1885 de aan Edmond de Goncourt opgedragen roman *Un coeur fêlé*. In 1886 verscheen *Blanches mains*.

241 De roman *Seuls*, par Francis Poictevin (1854-1904) verscheen in 1886. Van Deyssel kende reeds *Petitau* (1885).

242 *La Course à la Mort*, par Edouard Rod (1857-1910) verscheen in 1885. Van Deyssel kende reeds *La Chute de Miss Topsy* (1882).

243 *Le Calvaire*, par Octave Mirbeau (1848-1917) verscheen in 1887. In 1907 zou Mirbeau nog enig gerucht maken met *La 628E8*, waaromtrent Van Deyssel op 23 maart 1909 aantekende o.m.: 'Het is "radicaal", impressionistisch, sensualistisch, journalistisch, levendig gekakel van een staatkundig, letterkundig, sociaal en mondain râté. - Hier en daar toch geniaal binnen de soort, waartoe het behoort.' (De Nieuwe Gids, Jrg. 1927 II, blz. 564).

244 De zedenstudie *Soi*, par Paul Adam (1862-1920), handelend over een ongelukkig gehuwde vrouw, verscheen in 1886.

245 *Un crime d'amour*, par Paul Bourget (1852-1935) verscheen in 1886.

246 *Lettres de Jules de Goncourt*, publiées par E. de Goncourt. Avec une préface d'Henry Céard, un portrait gravé à l'eau-forte par Abot d'après Claudius Paupelin et un fac-similé (1885). Dit boek werd door Prins, als A. Cooplandt, besproken in het weekblad De Amsterdammer van 18 juni 1885.

247 *Confession posthume*, par Paul Margueritte (1860-1918) verscheen in 1886. Margueritte was in Nederland geïntroduceerd geworden door Frans Netscher in een artikel, *Paul Margueritte: Een proeve van naturalistische kritiek*, in het weekblad De Amsterdammer van 11 en 15 oktober, 20 en 27 november 1885.

248 Onder de schuilnaam Jean Berleux publiceerde Maurice Quentin-Bauchart, geboren te Parijs in 1857 en in het dagelijks leven aldaar 'conseiller municipal', de roman *Cousine Annette* (1887), roman die laatstelijk een herdruk beleefde in 1899 toen hij als deel 373 werd opgenomen in de bekende reeks 'Auteurs célèbres'.

Kermesses	G. Eekhoud[249]
Chez Mme Antonin	L. Mullem[250]
11 Nummers van de	*Revue Moderniste*[251]
La Glèbe	P. Adam.[252]

U kunt deze werken zoolang houden als U ze voor uw studie noodig hebt. Enkele der boeken heb ik nog niet gelezen. Ik zend ze U echter maar, omdat ze U misschien zullen interesseeren. -

Van de Goncourt[253] kan ik U helaas niets zenden. Zijn romans[254] die ik gedeeltelijk gehad heb, ben ik door uitleenen - op Manette Salomon na - of bij het voortdurend verhuizen kwijt geraakt. Ik kan ze ten minste niet terugvinden. - Zijne werken over de 18de eeuw[255] heb ik nooit gekocht, daar die tijd mij minder belang inboezemt.

Van Stendhal[256] moet ik *Rouge et Noir* hebben, doch waar het is weet ik niet.

Ik zal eens gaan zoeken in een kist met boeken, die ik in langen tijd niet heb geopend, misschien komt er dan nog veel voor den dag, dat U van nut kan zijn.

Van Camille de St. Croix heb ik alleen de *Mauvaise Aventure*, welk werk U kent. -

Het boek '*Mon Père*'[257] van Margueritte is geen litterair werk, doch een levensbeschrijving van zijn vader. Ik heb 't niet, en ik geloof ook, dat 't totaal uitverkocht is. -

Het brochuretje van Fénéon *Les impressionistes en 1886* handelt uitsluitend over fransche schilders als Seurat, Signac, Degas etc. Indien U het wilt hebben, zal ik 't U zenden. -

Bezit U de *Revue Indépendante* en de *Revue Contemporaine*, zoo niet dan zal ik U deze tijdschriften zenden, waarin kritieken van Hennequin, *Les Cor-*

249 *Kermesses*, par Georges Eekhoud (1845-1927) verscheen in 1884. In 1896 zou Van Deyssel zich Eekhouds toen verschenen roman *Le cycle patibulaire* aanschaffen.

250 *Chez Mme Antonin*, par Louis Mullem verscheen in 1887.

251 Van de Revue Moderniste (zie noot 223) kreeg Van Deyssel toegezonden alle twaalf nummers (het elfde nummer was een dubbelnummer), verschenen vanaf 1 december 1884 t/m 1 februari 1886.

252 *La Glèbe*, par Paul Adam (1862-1920) verscheen in 1887.

253 Op dit tijdstip bezat Van Deyssel van De Goncourt: *Germinie Lacerteux* (1864), *Idées et sensations* (1866), *Manette Salomon* (1867), *Gavarni, L'homme et l'oeuvre* (1873), *La fille Élisa* (1877), *Les frères Zemganno* (1879), *La maison d'un artiste* (1881), *L'art du XVIIIe siècle* (de derde, vermeerderde druk van 1881), *La Faustin* (1882), *Chérie* (1884), *Lettres de Jules de Goncourt* (1885), *Pages retrouvés* (1886) en wat er reeds verschenen was van de negendelige uitgave van het *Journal* (1887-1896).

254 Van Deyssel had Prins waarschijnlijk gevraagd om toezending van *Soeur Philomène* (1861), *Renée Mauperin* (1864) en *Madame Gervaisais* (1869).

255 O.m. *Portraits intimes du XVIIIe siècle*, 2 dln. (1857) en *La Femme au XVIIIe siècle* (1862).

256 Zie noot 188.

257 *Mon Père* verscheen in 1884 en handelde over de vader van de auteur, generaal Jean-Auguste Margueritte (1823-1870), gesneuveld bij Sedan in de Frans-Duitse oorlog.

neilles[258] van Rosny, en de mooie Akëdysséril[259] van Villiers voorkomen. -

Ik heb Huysmans over *A Rebours*[260] en de *Croquis Parisiens*[261] geschreven; hij heeft ze echter niet, doch vraagt of U *Un dilemme*[262] en *En Rade*[263] wilt hebben, zoo ja, dan kan hij ze U bezorgen. Antwoordt U mij dus svp hierop. -

De Esthopsychologie van Hennequin zal ik U nog wel kunnen bezorgen.[264]

Van Mallarmé heb ik niets, dan de bijdragen in de *Revue Ind.*[265] Ik houd niet erg van het werk van dezen schrijver. -

Hebt U de werken van L. Bloy ontvangen. *Le Désespéré* is knap niet waar?

Verhaeren moet, naar ik heb gehoord, de meest talentvolle der jonge belgen zijn. - Ik heb echter zeer weinig van hem gelezen. -

Kent U bij geval de *Legende dorée*[266] een middeleeuwsch fransch werk, waarvan in 1840 een herdruk verschenen is. Ik zoek dezen herdruk reeds lang, maar helaas te vergeefs.

258 *Les Corneilles* (1888) is echter niet in een van beide tijdschriften verschenen.

259 *Akëdysséril*, par (Mathias-Auguste) Comte de Villiers de l'Isle-Adam (1838-1889) verscheen in La Revue Contemporaine van 25 juli 1885, blz. 346-373. Een aldaar op blz. 346 aan de titel toegevoegde noot luidt: 'Cet ouvrage, illustré par Félicien Rops, doit paraître, en septembre prochain, chez l'éditeur Monnier. C'est le premier récit de *l'Amour à travers les âges*, livre de légendes écrit par MM. Leconte de Lisle, Alphonse Daudet, Ernest Renan, Catulle Mendès, Henri de Bornier, Eugène Burnouf, etc. etc.' Zie ook noot 395.

260 Zie noot 157. *A Rebours* heeft Van Deyssel zich aangeschaft in maart 1889.

261 De eerste, al spoedig zeer zeldzame, druk van de *Croquis Parisiens* dateert van 1880. Van Deyssel is in het bezit geweest van de hem, vermoedelijk door Isaac Israëls in 1889 geschonken, al even onbetaalbare, want bibliofiele, tweede druk: Nouvelle édition imprimée dans le format presque perdu de quelques eucologes, à 13 exemplaires sur papier du Japon des factories hollandaises de Décima, 13 exemplaires sur papier bambou des comptoirs du Brahma-poutre, 13 exemplaires sur papier à chandelle, vendu par un sieur Chique, beurrier, rue du Cygne etc., la I cal. Oct. MDCCCLXXXV, Léon Vannier, éditeur des modernes.

262 Dateert van 1887. De Huysmans-kenner Georges Rouzet schreef ons op 2 mei 1955: 'J'ai une curiosité: *Un Dilemme*, paru dans la *Revue Indépendante*. Les numéros de la revue ont été reliés et portent l'ex-libris de Georges Landry (zie noot 156) qui réunit ainsi en plaquette, sur couverture vert-sombre, cette longue nouvelle de J.K.H. qui est un chef-d'oeuvre d'observation.'

263 Dateert van 1887.

264 Zie echter noot 211.

265 Een bibliografie van Mallarmé's bijdragen aan La Revue Indépendante (van 1885 tot 1888) kan de lezer aantreffen in Stéphane Mallarmé, *Oeuvres complètes*. Texte établi et annoté par Henri Mondor en G. Jean Aubry, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1961, blz. 1355-1356.

266 *La Légende Dorée* van Jacques de Voragine was - zo zou Prins zelf meedelen (in een in de Nieuwe Rotterdamsche Courant, avondblad A, van 10 juni 1922, posthuum verschenen artikel *Over Gustave Flaubert*) verspreid in talloze manuscripten. Van 1470-1500 verschenen er niet minder dan 74 uitgaven en meer dan dertig vertalingen van in verschillende talen, o.a. in het Nederlands in 1472 te Delft en in 1478 te Gouda. Later raakte het werk in vergetelheid totdat in 1843 te Parijs, bij Charles Gosselin, opnieuw een Franse vertaling verscheen. Hoogstwaarschijnlijk heeft Flaubert deze benut voor zijn verhaal *Saint Julien l'Hospitalier*.

Spoedig schrijf ik U nader en zal U dan eenige nadere inlichtingen geven, die U wellicht voor uw studie kunnen dienen.

Na groeten
Uw toegenegen
Arij Prins

Uw lijst zend ik U spoedig terug. Wellicht vind ik nog meer boeken die U verlangt te lezen.

44

Villa des Chéras
Mont-lez-Houffalize
Luxembourg Belge
14 Januarie 1889.

Waarde Heer,

Ik heb heden den brief ontvangen, waarin U mij de boekenzending aankondigt. De boeken zelf nog niet. Maar die zullen morgen wel komen. En bij voorbaat bedank ik U bizonder. Het is een dienst, dien ik op hoogen prijs stel. Zoo als ik U al schreef, zal ik de boeken goed verzorgen. Het is wel waarschijnlijk dat, als U toch de moeite doet om de kist, waarvan U spreekt, te doorzoeken, er nog iets voor den dag zal komen, dat ik zoû kunnen gebruiken.

Van de Revue Indépendante heb ik alleen eenige der laatste afleveringen. Zoo wel dát tijdschrift als de Revue Contemporaine zoû ik juist zéer gaarne hebben, om dat men dáárin hoofdzakelijk de theoretische vertoogen vindt.

In de Revue de Genève, die maar kort schijnt bestaan te hebben, heb ik in der tijd een artikel[267] van Hennequin over Shelley gelezen, dat mij interesseerde; daaruit bleek, dat Shelley lang na 1880 zijn intocht in Frankrijk heeft gehouden.

267 Wij zijn er niet in geslaagd dit artikel te achterhalen. Van Deyssels ‘in der tijd’ slaat op 1886, zoals blijkt uit een brief van Kloos, d.d. 26 februari 1886: ‘Ik zal je de reeds in mijn bezit zijnde (en volgende) Revue's de Genève en Revue Wagnérienne thans en later laten bezorgen, maar denk er dan om, dat je ze mij na lezing terugzendt: er zijn nog menschen, die er mij om gevraagd hebben.’ In die tweede, in januari 1885 door Edouard Dujardin opgerichte, Revue stelde Kloos zelf geen belang. In een brief aan Van Deyssel, d.d. 25 januari 1888, noemde hij deze revue ‘een orgaan van Wagner-specialiteiten, dat ik nooit inzie’. Dit nu was minder verstandig van Kloos, want aan de Revue Wagnérienne werkten ook tal van literatoren mee. Aldus ontging aan Kloos, in het nummer van 8 januari 1886, niet alleen Mallarmé's *Hommage à Wagner*, maar ook het toen onmiddellijk Van Deyssel zeer sterk aansprekende sonnet van Paul Verlaine, *Parsifal*, in veel opzichten verwant aan Van Deyssels heroïsch-individualisme:

Parsifal *Dedit et tristibus sanguinis poculum*. Saint Thomas d'Aquin *Sir Percival Whom Arthur and his knighthood called the Pure*. Tennyson

Parsifal a vaincu les Filles, leur gentil
Babil et la luxure amusante - et sa pente
Vers la Chair de garçon vierge que cela tente
D'aimer les seins légers et ce gentil babil;

Il a vaincu la Femme belle, au coeur subtil,
Étalant ses bras frais et sa gorge excitante;
Il a vaincu l'Enfer et rentre sous la tente
Avec un lourd trophée à son bras puéril,

Avec la lance qui perça le Flanc suprême!

En Hennequin voorspelde daarin, dat Shelleys kunst een even groote omwenteling in de fransche literatuur zoû te weeg brengen als in der tijd de romantiek gedaan heeft. Kent U het werk van Félix ... over Shelley?

Over Villiers' Contes cruels[268] heb ik zes jaar geleden een artikel geschreven. Ik vond hem toen heel interessant, wel intens troebleerend, maar niet groot emotioneel.[269]

Ik ben zéer benieuwd naar zijn ander werk.

De boeken van Huysmans Un dilemme en En Rade wil ik heel graâg hebben

Die Esthopsychologie van Hennequin, als U mij die niet kan bezorgen, wist ik er gaarne den uitgever van.

Van Léon Bloy heb ik niets ontvangen.

De légende dorée ken ik niet.

U weet niet wat een genoegen U mij doet met mij die boeken te zenden. Toen ik hier heen ben gaan wonen, was ik zoo ‘vol’, dat ik niets geen lektuur behoefde, maar nu ik zoo lang al op mijlen afstands van alles wat naar boeken

Il a guéri le roi, le voici roi lui-même,
Et prêtre du très saint Trésor essentiel.

En robe d'or il adore, gloire et symbole,
Le vase pur où resplendit le Sang Réel,
- Et, ô ces voix d'enfants chantant dans la coupole!

268 Deze in 1883 verschenen *Contes cruels* werden door Van Deyssel beoordeeld, onder de titel *Gruwzame verhalen*, in de Dietsche Warande, Nieuwe Reeks, V, 1886, blz. 64-70; voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 85-91.

269 Vgl. wat Van Deyssel op 3 februari 1889 aan Willem Kloos zou schrijven n.a.v. het eerste boek van *Mei*: ‘Die Gorter is heel goed, niet intens troebleerend noch groot-emotioneel (...)’; conform de *Herman Gorter Documentatie*. Over de jaren 1864 tot en met 1897. Samengesteld door Enno Endt. A'dam, 1964, blz. 171.

zweemt zit, doet de behoefte zich weêr sterk gevoelen, en mijn middelen laten niet toe uitgebreide bestellingen te doen.

Wát is nu eigelijk l'art suggestif[270], is dat in den trant van Mallarmé of van Villiers? Kent U, behalve Taine[271] (en Hennequin dan) iemant, die leesbare literaire kritiek heeft geschreven?

Het boek van Paul Bourget, ('Du roman'[272] is de titel, meen ik) is dat wat? Van dien auteur heb ik eens een werk[273] gelezen (wellicht was het 'l'Irréparable') waarin verhaald werd van een jonge man, die een reis naar Engeland deed, en daar, geloof ik, 'echtbreuk' pleegde. Dat werk vond ik zwak.

Heeft U de vrienden in Amsterdam gesproken? Als U Paap heeft ontmoet, heeft die zich dan misschien, als het soms ter sprake is gekomen, niet geërgerd betoond om mijn artikelen[274] over Multatuli?

Wat is Uw meening over Aletrino en Van Looy?

270 Een wel wat bevreemdende vraag, nu immers Maurice Barrès, door toedoen van François Erens, in De Nieuwe Gids, Eerste jrg. I, aflev. 1 (okt. 1885), blz. 140-149, geschreven had over *L'esthétique de demain: l'art suggestif*. La Revue Contemporaine van 25 okt. 1885 wijdde, op blz. 250, hieraan enige aandacht in haar rubriek 'Articles importants'; *Nieuwe Gids*. - Signalens l'apparition de cette revue hollandaise, dans laquelle M. Maurice Barrès, notre collaborateur et ami, publiera une chronique mensuelle en français. M. Barrès a choisi pour débuter un sujet qu'il avait déjà traité fragmentairement, avec la grâce et la subtilité qu'on lui sait, dans divers périodiques. *L'esthétique de demain: l'art suggestif* devient sous la plume de M. Barrès un thème charmant, duquel émergent comme illustrations, des types vus en lignes concises et caractéristiques.' Op 16 juli 1886 schreef overigens Kloos aan Prins 'Van dat stuk van Barrès hebben wij ook niet veel pleizier beleefd.'

271 De invloed van de wijsgeer, criticus en historicus, Hippolyte-Adolphe Taine (1828-1893) op Van Deyssel verdient een nader onderzoek. In het tijdperk 1882-1886 las hij de drie delen van Taine's *Histoire de la Littérature Anglaise* (1863), *Vie et opinions de M. Frédéric-Thomas Graindorge* (1867), *Origines de la France contemporaine* (1875-1893), echter alleen de eerste drie delen. Misschien vroeger, maar zéker in het tijdperk 1893-1901 de *Voyage en Italie* (1866); zie voorts Van Deyssel in De Nieuwe Gids, Jrg. 1940 II, blz. 178-182 (over de *Histoire de la Peinture en Italie*) en idem, Jrg. 1942 I, blz. 1-13 (over de *Philosopie de l'art dans les Pays-Bas*).

272 Een boek van Bourget met deze titel bestaat niet. Incidenteel kocht Van Deyssel in het naburige Luik een nummer van het 'supplément littéraire' van de Figaro. In zijn nalatenschap hebben wij o.m. het nummer van 7 januari 1888 aangetroffen. Daarin publiceerde Guy de Maupassant zijn *l'Étude sur le Roman*, die weldra dienst zou doen als voorwoord bij *Pierre et Jean* (1888). Mogelijk verwisselde Van Deyssel, een jaar later, De Maupassant met Bourget.

273 *Un Crime d'amour* (1886).

274 Bedoeld worden de artikelen over twee *Multatuli-studiën* in het weekblad De Amsterdammer, van 7 en 14 november 1888; voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 141-150. Op 20 november 1888 had Van Eeden al aan Van Deyssel geschreven: 'Wat heb je Multatuli aangepakt, Paap en mevrouw Dekker zullen razen boven Maison Stroucken. Je hebt het te bar gemaakt.' (*De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*, a.w., blz. 28)

Tome Ier. — N° 3 25 Mars 1885

LA

REVUE CONTEMPORAINE

LITTÉRAIRE, POLITIQUE ET PHILOSOPHIQUE

Directeur
Adrien REMACLE

Rédacteur en chef
Édouard ROD

SOMMAIRE

JULES VALLÈS, *Étude critique* . . . . . Joseph Caraguel
LA COURSE A LA MORT, *Roman*. . . . . Édouard Rod
LA DAMOISELLE ÉLUE. *Poésie*, ... D. G. Rosetti
traduction de . . . . . Gabriel Sarrazin
CHARLES BAUDELAIRE, *Étude critique*. . . . . Th. de Banville
JACQUES HARDIER, *Conte*. . . . . Adrien Remacle
MANZONIENS ET CARDUCCIENS . . . . . Eugène Checchi
LES MAITRES-CHANTEURS A BRUXELLES . . . Camille Benoit
CARÊME FANTAISISTE, *Chronique du mois* . . . . Maurice Barrès
LA CRISE ÉCONOMIQUE . . . . . Joseph Chailley
CRITIQUE LITTÉRAIRE ET ARTISTIQUE
BIBLIOGRAPHIE

PARIS
ADMINISTRATION ET BUREAUX
2, RUE DE TOURNON, 2
1885

De gedichten van Kloos[275] vind ik heel mooi, het zijn de hoog-klinkendste en aandoenlijkste verzen, die ooit in 't hollandsch geschreven zijn. Het is minstens absoluut even goed als Heine en Shelley.

Dat werkje van Wyzewa[276] 'Notes sur Mallarmé', kent U dat? Het onbegrijpelijke, dat de school van Mallarmé heeft, irriteert mij zeer. Ik ben van plan die literatuur net zoo lang te bestudeeren, tot ik ten minste weet wat zij bedoelen. Ik maak intusschen zelf ook nog al excessieve dingetjes[277] nu en dan, waar ik héel lang mij in moet werken voor ik ze weer begrijp als ik ze óverlees. Maar dat werk is nog in zeer embryonairen staat en ongeschikt voor publiciteit.

Niets is agacanter dan de onnoozele zedelijkheidsquestie,[278] die de hollandsche

275 Bedoeld worden de gedichten, door Willem Kloos bijgedragen aan De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, aflev. 1 (okt. 1888), blz. 63-88, te weten de reeks *Het Boek van Kind en God*. Een passiespel, en een reeks sonnetten, *Doodsliedjes* en *Pathologieën*. Zie ook Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel en Kloos' Boek van Kind en God*, in De Nieuwe Taalgids, deel 62 (1969), blz. 407-421. In aflev. 2 (dec. 1888), blz. 266-276, publiceerde Kloos andermaal een reeks gedichten, waaronder *Homo sum* I en II, twee 'Aan L. van Deyssel' opgedragen sonnetten.

276 Van Théodor de Wyzewa, pseudoniem van T. Wyzewski (1862-1917) verscheen in 1886, in de reeks Publications de La Vogue, een 29 pagina's tellende plaquette, *Notes sur Mallarmé*.

277 Van Deyssel dacht hier aan *Sneeuw, Ochtend* en *In het koffiehuis*, drie schetsjes voor de de eerste maal door hem openbaar gemaakt in de *Vijfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1900, blz. 105-117.

278 In De Nieuwe Gids, Derde jrg. II, aflev. 4 (april 1888), blz. 163-169, had Van Deyssel hierover reeds een *Zedelijkheidscauserietje* geschreven, voor de eerste maal herdrukt in *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 197-203. In oktober 1888, bezig aan de correctie van de drukproeven van *De Kleine Republiek*, overwoog Van Deyssel dat het geen kwaad kon om alvast het thema bij de hand te hebben voor een journalistieke causerie over de onwelvoeglijkheid in de roman, nu voorzien kon worden dat de besprekers van *De Kleine Republiek* daarover zouden vallen. Hij noteerde toen pro memorie: 'De literatuur sprekend tot het publiek. Gij zegt, dat uw beschaving weigert zulke onwelvoeglijkheden of walgelijkheden te aanvaarden, uw beschaving, uw 19e eeuwsche beschaving. Wat bedoelt gij daarmeê, "uw beschaving"? Wij begrijpen dat niet. Zoudt gij werkelijk meenen, dat uw 19e eeuw zooveel beschaafder is dan vroegere eeuwen, om dat gij spreekt per telefoon, brieft per telegraaf, rijdt met stoom, om dat gij van de herbergen paleisachtige koffiehuizen hebt gemaakt, om dat gij de lijfeigenschap hebt afgeschaft en bezig zijt dat de slavernij te doen, om dat gij niet meer gelooft in goden of god, om dat de koningen van voorheen thans automaten zijn van menschenvleesch en de vroegere lijfeigenen thans krantenlezers?
Wat zal ik u daarvan zeggen! Zóó zijt ge nú, over twee eeuwen zijt ge misschien weêr heel anders. Wij kunnen ons waarlijk met die detail-nuancen niet ophouden.
Wij vinden U even belachelijk of als gij als ridders U in 't ijzer kleedt en samen over bergen en door dalen host om een Heilig Land te veroveren of of gij U in 't kamgaren hult en achter een kantoor-lessenaar blijft zitten, om in Russen te spekuleeren of nieuwsbladen samen te stellen; even belachelijk of gij elkaâr verbrandt en dood-martelt in naam van Christus, Luther, het Goddelijk Konings-gezag of de Volks-souvereiniteit, of of gij voor 't gemak afspreekt Christus en de rest maar zoo'n beetje blauw-blauw te laten en liever samen gemoedelijk een grokje te gaan drinken en een partijtje whist te spelen.'

zjoernalisten ter sprake brengen, als zij naturalistische geschriften behandelen. Want nu wij al zoo lang al het geklets der franschen daarover ter gelegenheid der verschijning van Zolaas geschriften hebben gehad, wordt het afschuwelijk vervelend precies de zelfde polemiek zich in Holland te zien herhalen.

In den a.st. N. Gids heb ik fragmenten.[279] Ik ben zeer verlangend Uw meening daarover te hooren.

Ik heb hier nog een hollandsche vertaling[280] naar Moore ter beöordeeling liggen. Ik zoû zoo graâg zijn Confessions[281] in de Rev. Indép. volledig lezen, ik heb er maar een paar vervolgstukken[282] van.

Ik ben bezig aan een roman[283] over het hollandsche socialisme. Als ik zonder pretensieus te zijn dat doen kan, verzoek ik U dit aan niemant te zeggen. Domela Nieuwenhuis heeft mij daarvoor een aantal brieven van werklieden geleend[284] en ik ben hem zelf in zijn huis daarvoor gaan observeeren.[285] Dit is ook al een paar jaar geleden, het is een oud plan van mij, maar nu ben ik er goed áan gegaan.

Ik wil echter trachten de zaak op een heel andere manier te behandelen dan Germinal of Happe-Chair. Ik zal er echter waarschijnlijk zeer lang over moeten

279 Zie noot 181.

280 George Moore, *Een drama in neteldoek*, 2 dln. Sneek, 1888.

281 Bedoeld wordt de Franse vertaling van Moore's *Confessions of a young man* (1888). Belangstelling voor Moore was bij Van Deyssel gewekt geworden door Netschers opstel over *Het naturalisme in Engeland*, in De Gids van januari 1886, blz. 71-92 en februari 1886, blz. 286-306. Overigens vond hij Netschers stuk toen ‘van zoo een grijze langdradigheid, dat het verschrikkelijk is.’ (L. van Deyssel, *Over literatuur* (De Heer F. Netscher), Amsterdam, 1886, blz. 29.) In De Nieuwe Gids, Zesde jrg. II, aflev. 4 (april 1891), blz. 192, zou Van Deyssel gewag maken van ‘de zwaar-blonde dingen van Moore.’ Zie ook noot 103.

282 Op deze datum had Van Deyssel nog niet het meinummer van de Revue Indépendante, jrg. 1888, door Prins toegezonden gekregen. Dit nummer bevatte het zesde hoofdstuk var. Moore's *Confessions*. Nergens heeft Van Deyssel vastgelegd hoe zijn reactie luidde toen hij daarin, op blz. 321, Moore zag uitpakken tegen Edmond de Goncourt: ‘Goncourt n'est pas un artiste, malgré toute son affection et ses prétentions ... Il me *fait l'effet* d'une vieille femme qui pousse des cris perçants, en quête de l'immortalité, et essaie d'en abattre quelques fragments avec un balai.’

283 Van dit boek, dat aanvankelijk *In Gisting* zou heten, maar dat als definitieve titel *Te vuur* meekreeg, is slechts éen pagina gereedgekomen.

284 Deze nooit teruggegeven brieven bleven bewaard in het Van Deysselarchief.

285 Van Deyssel bezocht Domela Nieuwenhuis op 4 augustus 1886 in zijn woning aan de Haagse Malakkastraat 96. Alle bizonderheden over dit contact met Domela, alsmede wat klaar kwam van *Te Vuur*, stelden wij ter beschikking van Evert Zandstra, die deze gegevens openbaar maakte in zijn boek *Vrijheid. Het leven van F. Domela Nieuwenhuis*, Amsterdam, 1968, blz. 159-162.

werken. Ik wil er het Amsterdamsche Juli-oproer[286] in brengen, zoo als ik mij dat herinner. Ik ben er toen bij geweest om te kijken. Twee jaar zal ik voor dien roman wel noodig hebben. En dan nog, moet het leven mij ongestoord aan den gang laten.

Nu eindig ik. Ik houd mij zeer voor tijding van U aanbevolen. Als ik de boeken ontvangen zal hebben, zal ik U nog een reçu zenden.

De Uwe
K.J.L. Alberdingk Thijm.

45

Hamburg, 22/-1'89.
Colonnaden 33

Waarde Heer,

Excuseert svp, dat ik U niet vroeger op uw brief en briefkrt. heb geantwoord, maar ik heb 't in de laatste dagen zoo druk gehad met allerlei onaangename beslommeringen, dat ik mijn correspondentie en litteratuurwerk heb moeten laten liggen.

Uit uw briefkr. heden ochtend gekregen, zie ik, dat U de 2 pakken boeken hebt ontvangen. De 3de zending zal ik nu ook spoedigst gereed maken en U doen toekomen.

Ik hoop, dat deze werken U veel genot zullen geven gedurende de lange winteravonden, die U daarginds zoo rustig doorbrengt.

Huysmans heb ik over *En Rade* en *Un Dilemme* geschreven, en Leon Bloy zal ik dezer dagen weer eens aanmanen. -

Het werk over Shelley waarvan U spreekt, ken ik niet. -

Villiers is voor mij een der grootste schrijvers van Frankrijk. Hij heeft echter vreeselijk ongelijk werk geleverd, en in de *Contes Cruels* komt veel zwaks voor. - Novellen als *Véra*[287] en *Akëdysséril* zijn echter eenvoudig meesterstukken. -

Wat l'Art suggestif is weet ik [niet], en ik geloof ook niet, dat er iemand is, die daarvan een duidelijke definitie kan geven. -

286 Het zogenaamde Palingoproer in de Jordaan, juli 1886, waaraan Frank van der Goes, onder de schuilnaam Diederik van Amstel, een uitvoerige beschouwing wijdde, in De Nieuwe Gids, Tweede jrg. I, aflev. 1 (okt. 1886), blz. 1-25. Ook Willem Kloos heeft het Palingoproer van nabij gadegeslagen, echter zonder de vooropgezette bedoeling van zijn vriend Van Deyssel om er later literaire munt uit te slaan. Zie de aanhef van Kloos' *Binnengedachten* D C D XXX, in De Nieuwe Gids, Jrg. 1935 I, blz. 488: 'Gerust diep-in en veelal ook naar buiten, bleef ik schrijden/Door dingen heen en Lieden, nooit veel denkend aan gevaar./'k Bewoog me eens vredig-stevig tusschen 't joelen van de schaar/Bij 't Paling-oproer, waar 'k niet diep voor voelde. Zóó te strijden/Daar avrechtsch volksvermaak verboôn werd, dacht ik, brengt zwaar lijden/Zonder dat iets hoog-heerlijks wordt bereikt ...'

287 Het tweede verhaal uit de *Contes cruels* (1883).

Mallarmé is niet alleen onbegrijpelijk voor ons, doch ook voor de franschen. Huysmans, Bloy en verscheidene anderen hebben mij verzekerd, dat zij niets van zijn laatste werk, bijv. de artikeltjes in de *Revue Indépendante* snappen. Hij, Mallarmé, moet vroeger eenige korte poèmes en prose[288] geschreven hebben, die heel mooi zijn, doch in de laatste jaren is zijn *natuurlijke* wijze van schrijven datgeen geworden wat hij nu maakt. -

288 Van de *Poëmes en prose* zou Van Deyssel kennisnemen in 1893, toen hij in 't bezit kwam van de in dat jaar van Stéphane Mallarmé verschenen bundel *Vers et Prose*. Morceaux choisis. Avec un portrait par James M.N. Whistler. Bizonder getroffen werd Van Deyssel toen door het tweede daarin voorkomende prozagedicht *Plainte d'automne*, dat (op een tijdstip waarop Van Deyssel nog geboren moest worden) aanvankelijk de titel *l'Orgue de Barbarie* had meegekregen. Eugène Lefébure had op 13 mei 1864 aan Mallarmé geschreven: 'Je serre cette chère main qui a écrit *l'Orgue de Barbarie*, un adorable chef d'oeuvre que je sais par coeur.' (citaat ontleend aan: Stéphane Mallarmé, *Oeuvres complètes* - zie noot 265 - a.w., blz. 1548).
Die bizondere getroffenheid van Van Deyssel moet veroorzaakt zijn geworden door 'de schok der herkenning'. Zelf koesterde hij, zij 't heimelijk, een zekere affectie voor draaiorgels, zoals geïllustreerd kan worden met bijv. deze dagboekaantekening van 18 oktober 1889: 'Ik vind er een delicieuze genieting in mijn schrift door een straatorgel begeleid te hooren (zoo als nu gebeurt). Ik breng een heerlijke ochtend door, met ontstaande, zwellende en vergaande stemmingen, gewekt en begeleid door de straaatorgels van de kermis. Zoo lang ze aan den gang zijn, gaat'et prachtig, ik zit ten minste den heelen ochtend te huilen, maar als er twee valschelijk tegen elkaâr ingaan ... is'et nóg prachtig, want dan breekt mijn stemming in een scheurend, inwendig schaterlachen (...) Die heerlijke draai-orgels van deze Bergen-op-Zoomsche kermis trekken mij als sirenenstemmen in het heerlijke water van Wil, Werk en Stemming, waar ik voortdurend in wensch te baden.' Vgl. Mallarmé, *Oeuvres complètes*, a.w., blz. 270-271: 'l'orgue de Barbarie, dans le crépuscule du souvenir, m'a fait désespérément rêver. Maintenant qu'il murmurait un air joyeusement vulgaire et qui mit la gaîté au coeur des faubourgs, un air sur-anné, banal: d'où vient que sa ritournelle m'allait à l'âme et me faisait pleurer comme une ballade romantique? Je la savourai lentement et je ne lançai pas un sou par la fenêtre de peur de me déranger et de m'apercevoir que l'instrument ne chantait pas seul.' Veertig jaar later, in 1923 (De Nieuwe Gids, Jrg. 1923 I, blz. 263; herdrukt in *Nieuwe Kritieken*, A'dam 1929, blz. 97) zou Van Deyssel 't nog hebben over 'de bekoring, die van alle, behalve van valsche, dus ook van grove of lage, gewóne muziek uitgaat. Ook van een ordinair draai-orgel', en zou hij vermelden dat een draaiorgel 'een heerlijk gevoel opwekken deed' bij Mallarmé. Zesenvijftig jaar later zou hij in De Nieuwe Gids, Jrg. 1939 I, blz. 865-872, in zijn beoordeling van Julien Duvivier's film *De onsterfelijke wals* opmerken o.m. dat hij niet bedoelde hiermee een 'eenigszins muziek-kundige, muziekbeöordeeling' te geven. 'Toen de Parijsche dichter Stéphane Mallarmé omstreeks 1880 door het hooren van een straatorgel in een extase gebracht werd, die hem zelf zóo kostbaar voorkwam, dat hij de menschlievende handeling der belooning van den orgeldraayer, met verplaatsing van Mallarmé's lichaam, naliet op dat zijn extase ongebroken zoude blijven, - gaf Mallarmé door dit gedrag een, bepaald, soort muziek-beöordeeling. Dit is echter een volkomen ànder soort muziek-beöordeeling als, bij voorbeeld, geeft de heer A.M.G. Arntzenius over een Concertgebouw-praestatie. En nu moge ik aanstippen, dat mijne recensie van *De Onsterfelijke Wals* meer behoort bij het genre waardeeringen als waartoe die van Mallarmé gerangschikt moet worden dan tot de klasse van Arntzenius' verrichtingen.'

Het groot verschil tusschen Mallarmé en zijn school is dan ook, dat hij zoo schrijft omdat ie niet anders kan, en dat zijn volgelingen er voor gaan zitten om eens heel duister te schrijven. -

Het werk van Bourget, 'Du Roman' ken ik niet. Ik ben ook niet erg ingenomen met het proza van dezen schrijver. - 'L'Irréparable' is zeker nog wel het beste wat hij heeft geschreven. -

De vrienden in Amsterdam heb ik allen gesproken uitgezonderd Verwey, die zooals U weet niet meer in het clubje is,[289] en die ik tot mijn spijt niet heb kunnen bezoeken, daar de tijd mij ontbrak. -

Paap was niet erg ingenomen met uw stuk over Multatuli, doch lang hebben wij er niet over gesproken. Daar ik de artikelen niet heb gelezen, was een discussie ook niet mogelijk. -

Over de gedichten van Kloos is maar één roep, dat ze zoo mooi zijn. Hij heeft zich daardoor ineens als een groot artist doen kennen. *Van het leven*[290] door Verwey valt daarbij erg af. -

Wat nu mijn meening over Aletrino[291] en Van Looy betreft, zoo vind ik, dat eerstgenoemde wel dikwijls goede beschrijvingen en mooi gekozen woorden heeft, maar dat ie zich zelf steeds repeteert. - 'T is altijd dezelfde beschouwing over dood-gaan, het gasthuis, zijn stervende Moeder of patient. Curieus vind ik 't echter wel, dat iedere repetitie beter is dan de voorgaande, terwijl het omgekeerde eer te verwachten zou zijn. -

Van Looy is zeker veel forscher en ondernemender, en hij heeft groote, mooirollende 'brokken' geschreven. Ik herinner mij o.a. dat ik in zijn Nachtcactus[292] - voor mij het mooiste wat hij heeft gemaakt - de zinnen over de stad in het begin geweldig goed vond. De droom over het Oranje feest beviel mij minder, want ze is veel te lang, onjuist en niet in de toon van het stuk. Na de beschrijving van de bloem had iets erg fijns, zwevend maagdelijk moeten komen, en niet een sterk wild stuk. -

Hij had 't Oranje feest afzonderlijk moeten geven en dan niet als droom

289 De binnenkant van de omslag van aflev. 4 (april 1889) van De Nieuwe Gids, Vierde jrg. II, zou de mededeling bevatten: 'De heer Albert Verwey is uit de Redactie getreden; hij blijft als Medewerker aan het Tijdschrift verbonden.
De heer P.L. Tak, onze bekende Medewerker, is tot de Redactie toegetreden.'

290 Verschenen in 1888 bij W. Versluys te Amsterdam; zie Mea Nijland-Verwey, *Verwey en Kloos. Van het Leven*, in De Nieuwe Taalgids, dl. 58 (1965), blz. 217-229.

291 Dit oordeel over Aäron Aletrino (1858-1916) was gebaseerd op de zeven bijdragen, tot dusver van zijn hand in De Nieuwe Gids verschenen. Aletrino's debuut, *In 't donker*, vond plaats in de Eerste jrg. II, aflev. 5 (juni 1886). Laatstelijk had hij meegewerkt, met *Een achtermiddag*, aan de Vierde jrg. I, aflev. 2 (december 1888), blz. 199-210.

292 Onder de schuilnaam A. Brouwer had Jac. van Looij *De nachtcactus* bijgedragen aan De Nieuwe Gids, Derde jrg. II, aflev. 4 (april 1888) en aflev. 6 (augustus 1888).

maar als realiteit. Wat vindt U hiervan?[293]

Uw stukjes in de *N.G.* zie ik met belangstelling tegemoet, en ik zal er U na lezing over schrijven.

Ik hoop dat U met plezier aan uw nieuwen roman zult werken. Het is zeker een kolossale arbeid, vooral omdat U de socialisten en hun omgeving thans niet kunt bestudeeren. -

Rosny heeft er ook een boek over geschreven *Le Bilatéral*[294], waarin veel moois voorkomt. Het is echter te lang. - Rosny verkeert onder de parijsche socialisten, en is dus volkomen op de hoogte. -

Ik weet niet waar de Esthopsychologie van Hennequin is uitgekomen, doch ik zal 't informeeren. -

Kent U van Edgar Allan Poe de *Contes Extraordinaires, Les Aventures d'Arthur Gordon Pym* etc.[295] Zoo niet dan moet U ze bepaald lezen, want zijn invloed op de fransche litteratuur is groot. -

Gisteren avond was ik hier in de komedie om de première van de Quitzows,[296] 't nieuwe stuk van Ernst von Wildenbruch bij te wonen. 't Was eenvoudig verschrikkelijk, zoo iets als de kinderboeken van P.J. Andriessen[297] voor 't tooneel bewerkt. Ik geloof niet, dat het mogelijk is minder talent te hebben dan von Wildenbruch. -

Kent U Dostoievky's *Crime et Châtiment*? Ik vind 't het mooiste boek van de russische litteratuur. -

Het is vreemd, maar in den laatsten tijd of liever in 't laatste jaar lees ik veel minder dan vroeger. Ik kom er bijna niet meer toe een nieuw fransch boek open te slaan.

Al mijn vrijen tijd, en dat is niet veel, wordt in beslag genomen door het bestudeeren van de middeleeuwen. - Jammer dat zoo'n studie zoo vreeselijk kostbaar is, - en dat men voor zijn geld nog zulke schaarsche inlichtingen krijgt.

Op mijn reis naar Midden Duitschland met Huysmans heb ik echter veel documenten verzameld.

293 Van Deyssel was 't hier niet mee eens, zoals duidelijk blijkt uit zijn van maart 1890 daterende beoordeling van Jac. van Looij's *Proza* (1889), in De Nieuwe Gids, Vijfde jrg. II, aflev. 5 (juni 1890), blz. 299-302; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 3-6.

294 Zie noot 178.

295 Zie noot 315.

296 Het oordeel van Prins over *Die Quitzows* (1888) van Ernst von Wildenbruch (1845-1909), een toneelstuk dat handelde over de geschillen van de Hohenzollern met de Brandenburgse adel, wordt geheel bevestigd door Herbert A. en Elisabeth Frenzel in hun *Daten deutscher Dichtung*, Band II, München, 1962, blz. 111: ‘Stärkster Gegensatz zu den naturalistischen Kunsttendenzen. Mangel an Umwelt- und Charakter-zeichnung, Typen statt Charaktere. Pathetische Pose, laute Leidenschaftlichkeit. Hof-Theaterstil.’

297 Pieter Jacob Andriessen (1815-1877), auteur van overwegend historische verhalen voor de jeugd.

Na vele groeten, en mij aanbevolen houdend voor uw berichten
de uwe
Arij Prins

Kloos was volstrekt niet ingenomen met de stukjes van Verwey in de N.G. en Amsterdammer, over Netscher's *Menschen om ons*,[298] en hij wil er ook nog iets over in zijn kroniek schrijven.

Natuurlijk spreek ik met niemand over uw roman over Socialisten.

46

Mont-lez-Houffalize
Luxembourg Belge
29 Januari 1889.

Waarde Heer,

Ik ben als een uitgehongerde op Uw boeken aangevallen. En heb nu 'uit': *Mirbeau, Le Calvaire; Rod, Course à la mort; P. Adam, Soi; Bourget, l'Irréparable; Bonnetain, l'Opium; Margueritte, Confession posthume; P. Adam et Jean Moréas, Le Thé chez Miranda*.

Aan de *Revue Moderniste* heb ik weinig, zoo als U al voorzag, de *Revue Indépendante* is veel interessanter. *Crime d'amour* van Bourget en *Les Hantises* van Dujardin[299] kende ik, maar vooral het laatste zal mij goed te pas komen.

Van de genoemde werken vind ik de belangrijkste dat van Bonnetain en dat van Margueritte. Bonnetain is in *l'Opium* veel beter dan in *Le Tour du monde*[300] en in *Charlot s'amuse*,[301] ja, zeer veel beter. Maar vooral de novelle *l'Impasse*

298 Zie noot 173.

299 Zie noot 237. Van Deyssel bezat ook Dujardin's *Les lauriers sont coupés*. Avec un portrait gravé à l'eau-forte par J.E. Blanche. (1888), waarin hij 'het koele en heldere opmerkingsleven' waardeerde; zie: *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*. A'dam, 1912, blz. 211.

300 Bedoeld wordt *Le tour du monde d'un troupier* (1882).

301 *Charlot s'amuse* verscheen in 1883 bij Henry Kistemaeckers te Brussel. Deze roman over de onanie kreeg van Henry Céard een voorwoord mee waarin gewag werd gemaakt van een 'effroyable analyse de la condition de l'homme tout en besoins, courant Paris sans le sou, rêvant au vice sans espoir de satisfaire son rêve ... et emmagasinant à chaque pas des désirs qu'aucun sexe n'apaisera et dont sa main seule lui donnera la désespérante réalité.' Niet ten onrechte legde mevrouw Alberdingk Thijm-Kerst in 1883, naast een stapeltje boeken op de werktafel van haar zoon, een briefje neer dat aldus aanving: 'Cher Enfant! J'ai regardé les livres que tu as achetés et je craignais que celui qui a pour titre "Charlot s'amuse", ne fût du plus bas aloi. Je ne me suis pas trompée. Jettez ce livre sur un fumier, il est plus qu'abominable', - oordeel dat op 21 oktober 1890 bevestigd zou worden door de dan bijna meerderjarige André Gide, die op deze datum noteerde: 'Lu en hâte ou plutôt parcouru l'immonde livre de Bonnetain - qui n'a même pas l'excuse d'une émotion puissante et morale (esthétiquement) dégagée de toute cette fange. C'est un mauvais livre'. (André Gide, *Cahiers* I. *Les débuts littéraires: d'André Walter à l'Immoraliste*. Paris 1969, blz. 25).

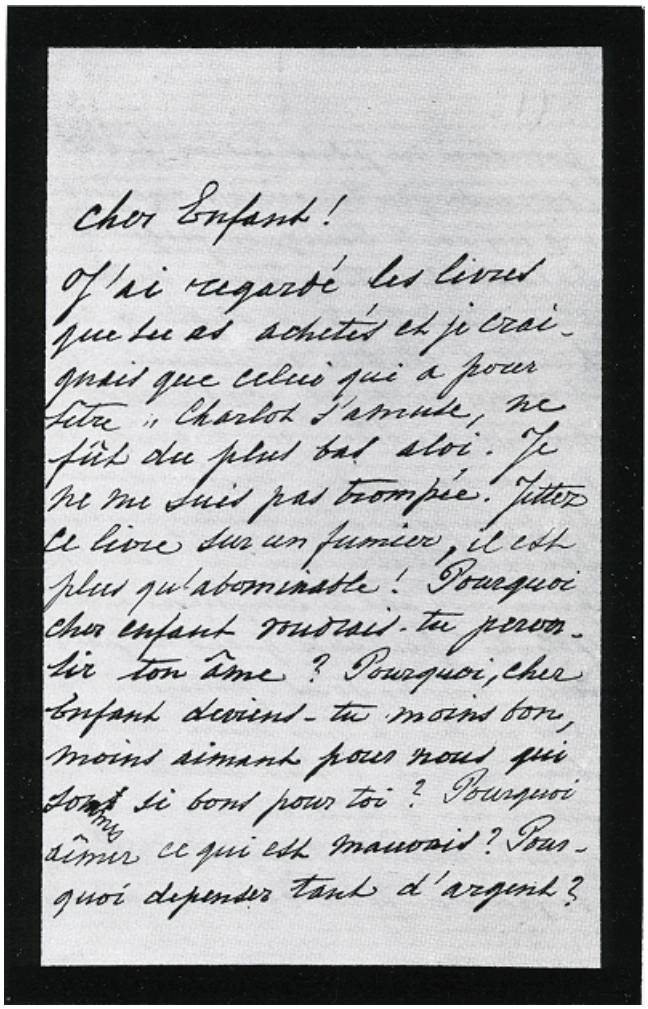

Cher Enfant!

J'ai regardé les livres que tu as achetés et je crains qu'il ne soit que celui qui a pour titre « Charlot s'amuse, ne fût du plus bas aloi. Je ne me suis pas trompée. Jetter ce livre dans un fumier, il est plus qu'abominable! Pourquoi cher enfant rougis-tu pervertir ton âme? Pourquoi, cher Enfant deviens-tu moins bon, moins aimant pour nous qui sommes si bon pour toi? Pourquoi aimer ce qui est mauvais? Pourquoi dépendre tant d'argent?

Mevrouw W.A.S. Alberdingk Thijm-Kerst aan haar zoon Karel

van Margueritte heeft een geweldige impressie op mij gemaakt.[302] Vergis ik mij niet in den aard mijner emotie, dan moet de genealogie dier novelle in Engeland gezocht worden. Het sentiment van *l'Impasse* is verwant aan die der groote engelsche dramatiek en lyriek. *La Confession posthume* van Margueritte stamt, meen ik, even als *La mauvaise aventure* van de Sainte- Croix, van Stendhal af.

Erens, de beste fransche-literatuurkenner van onze vrienden in Nederland, vindt de twee hoofdstukken, die ik in den a.st. N.Gids heb,[303] het beste van wat ik tot nu toe gepubliceerd heb. Als U ze nu gelezen zult hebben, zoû U mij iets zeer aangenaams aandoen met mij ten eerste te zeggen, wat U er van vind en ten tweede met welken franschen auteur U vind dat die stukken de meeste verwantschap vertoonen.

U zoekt zaken over de middeleeuwen. Mijn vader heeft in zijn bibliotheek, op 't oogenblik in bruikleen in 't Rijks-Museum te Amsterdam, zeer veel daarover. Als ik nauwkeuriger wist wát U zoekt, titels enz. zoû ik U misschien tot mijn genoegen aan iets kunnen helpen. Over de légende dorée heb ik hem al geschreven.

Over de jongere franschen en mijn artikel daarover nog dit: Voor-eerst ben ik zoo vrij U te herinneren aan de inlichtingen, die U mij geven zoû; ten tweede, wilde ik U vragen of U denkt dat ik mij met kans van slagen tot hen of hun uitgevers zoû kunnen wenden om van hun werken te krijgen. Ik vermoed van neen, om dat ik hun totaal onbekend ben. Maar als het wél kon, zoû ik Ú niet zoo lastig behoeven te vallen.

Uw waardeering van of liever meening omtrent Mallarmé c.s. deel ik eigenlijk niet. Wanneer, dunkt mij, iets zóo onbegrijpelijk is, dan is 't òf onzin of het is bizonder diep. Nu is 't niet denkbaar, dat vijf of zes dichters, die de andere literatuur toch ook kennen, en die een tijdschrift uitgeven, eenvoudig onzin

302 Deze indruk was zo groot dat Van Deyssel zich voornam *L'Impasse* te eniger tijd te vertalen. Hij heeft zich daartoe inderdaad gezet op vrijdagavond 9 mei 1890, maar liet zijn voornemen voorgoed varen toen hij na vijftig minuten moest vaststellen ‘geen letter te hebben geschreven, maar bevonden te hebben, dat l'Impasse bijna onvertaalbaar is, zoo moeilijk.’ Op 25 mei 1890 las hij *L'Impasse* voor aan Frank van der Goes, die toen bij hem logeerde. Zie *Gedenkschriften*, a.w., blz. 714.

303 Zie noot 181. In Erens' brieven aan Van Deyssel, d.d. 8 oktober en 10 november 1888 kwam *Menschen en Bergen* wel ter sprake, maar zonder de hier door Van Deyssel overgebriefde lofspraak, die Erens Van Deyssel mondeling moet hebben toegezwaaid toen hij eind november 1887 te Mont-lez-Houffalize logeerde.

zouden schrijven. Het irriteert mij ook zeer dat ik er niets van var,[304] maar ik geloof bepaald dat 't aan míj ligt. Maar vat ik er werkelijk *niets* van? Dat geloot ik niet. Ik geloof dat ik de stamelende Ahnung gevoeld heb. Dit leid ik *hieruit* af: als ik b.v. een gedicht van Beets lees, doet mij dat niets, het wekt geen fantazie in mij op, werkt noch op mijn gevoel noch op mijn verbeelding. Maar lees ik b.v. *Nuit sur la lande*[305] van Kahn dan werkt dat niet op mijn gevoel,

304 Zijn pogingen om er iets van te vatten heeft Van Deyssel niet opgegeven. Toen Camille Mauclair (1872-1945) in de door Juliette Adam geredigeerde Nouvelle Revue van 15 oktober en 1 november 1897 zijn *Souvenirs sur le mouvement symboliste en France* publiceerde, vloog Van Deyssel daar op af om toch teleurgesteld te moeten constateren: 'Opmerkelijk in de stukken van Mauclair is (...), dat hij er niet in slaagt, hij, de intieme kennis van Mallarmé en die steeds in het centrum der symbolistenbeweging heeft geleefd, ons de natuur der bedoelde kunst duidelijk te maken'; zie het van 1897 daterende opstel over *Fransche symbolisten* in de *Vierde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1898, blz. 304. Voorlopig bleef Mallarmé in Van Deyssels waardering 'geen dichter, maar een aesthetikus, die intellektueele proeven van stijl-essence heeft gegeven' (a.w., blz. 303). In maart en april 1900 bestudeert Van Deyssel de eind februari 1899 te Brussel, bij Edmond Deman posthuum verschenen bundel *Les Poésies*, par Stéphane Mallarmé. Hij acht dan de bestgeslaagde gedichten, in deze volgorde: *L'Azur, Apparition, Renouveau, Le Sonneur* (Mallarmé, *Oeuvres complètes* - zie noot 265 -, a.w., blz. 37, 30, 34 en 36) en tekent aan: 'Het is sterk enkunstig werk, beter dan Baudelaire; maar van de bestand-deelen, die men in de beste dichtkunst voorhanden denkt (en dus waarschijnlijk bij Dante, Shakespeare, enz. gevonden worden), is er niet een in. Maeterlinck, Novalis, etc. is alles beter (zoo als ik reeds vermoedde). Ik vermoed dat Mallarmé de beste der Parnassiens genoemd kan worden. - Er zijn in l'Azur prachtige, zeer krachtige deelen, maar het "hooger geestelijke" ontbreekt. De meer voorkomende onredelijke samenstelling van incohaerente motieven wordt hier ook gevonden, zoo in de strofe "sors des étangs léthéens, cher Ennui" en in die over de klokken. Het zelfde gebrek komt voor in *Apparition*. De bedoeling is heel aardig, maar het zoû heel anders moeten. Het is iets *doods*, het is *allegorie*. De laatste regel (Neiger de blancs bouquets d'étoiles parfumées) is heel compact, maar leelijk, het is allemaal *ongeleefd*.' Vgl. hiermee de van 31 maart 1900 daterende notitie in de *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1912, blz. 218. Twee jaar later, 2 maart 1902, acht Van Deyssel - daarbij denkend aan *Les Fenêtres* en *L'Azur* - de gedichten van Mallarmé 'zeer nauw samengedrongen en sterk (met andere woorden: niet los en slap), maar zij missen een GANG zoo als de *Bateau ivre* van Rimbaud heeft, en zij 'geven niet poëzie af' zoo als *Parmi les Maronniers* van Moréas, en zoo als de heele latere school van Barbusse, Jammes, enz. - zij zijn zelfs minder goed dan Mauclair (diens eenvoudige gedichten) en Rodenbach' (a.w., blz. 223). Wanneer, tenslotte, Van Deyssel in 1904 een tentoonstelling van Jan Toorop bezoekt, vindt hij *Trio fleuri* een der mooiste stukken, 'een tafereel, dat mij aan Mallarmé's gedicht *l'Azur* deed denken (...). *Trio fleuri* drukt een scherp, zoetvlijmend, gevoelen, maar binnen het etherisch materiaal der lichte tonen betrekkelijk zwaren, weemoed uit (het is geheel als de rijke, zware en zoekende Mallarmé)'; zie *Tiende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1907, blz. 13 en 16.

305 Dit gedicht maakte deel uit van de in 1891 verschenen bundel *Chansons d'amant*; zie Gustave Kahn, *Premiers poèmes*, précédés d'une étude sur Le Vers Libre *(Les palais nomades, Chansons d'amant, Domaine de fée)*, troisième édition, Paris, 1907, blz. 185-202. Van Deyssel las *Nuit sur la lande* voor de eerste maal in La Revue Indépendante van oktober 1888, blz. 94-104.

ik bedoel het emotioneert mij niet, maar ik *zie* toch vaag in mij een nacht, waarnaar in kolk-vorm wanhoop opkrinkelt. Dat is vaag de fantazie, die de lezing van het gedicht in mij doet ontstaan.

Nu, dat *zie* ik, dat is het begin. Als ik er mij krachtig in werk, hoop ik ook te *voelen* en dan ben ik er.

Het boek van Paul Adam, *Soi*, vind ik al bizonder zwak. Het is vol van de meest impertinente kopiën naar Zola in een stijl van het 'mengsel' Mendès[306]-De Goncourt. Het voorbijrijden van den keizer b.v. is uit La Curée,[307] enz., enz.

De korte novellen van Moréas en Adam vind ik 'wel aardig'. De werken van Poe ken ik niet, of alleen maar wat Dujardin, etc. er van te kennen geven.

Met mijn vriendschappelijke groeten,

Uw dw.

K.L.J. Alberdingk Thijm.

Ik heb met een zeker genoegen aan de boeken gezien hoe U leest, namelijk het deel niet open op tafel, maar in de hand. De douane had het pakpapier verscheurd, zoo dat de boeken een klein beetje geleden hebben.

47

Hamburg 2 Febr^{y} '89
Colonnaden 33

Waarde Heer,

Ik ontving uw brief van den 29n Jan^{y}.

Gisteren heb ik U twee pakken gezonden inh:

17 afleveringen v/d *Revue Contemporaine*[308]	
Les Mariés[309]	Strindberg
Nell Horn	Rosny
Lydie[310]	Lavedan
Le Besoin d'Aimer[311]	Alexis
La femme d'Henri Vanneau[312]	Rod

306 Catulle Mendès (1841-1909), een virtuoze maar verder niets betekenende dichter. Daarnaast een veelschrijver van doorgaans pikante romans en verhalen.
307 In 1871 verschenen roman van Emile Zola.
308 Samen vormend jaargang 1885 en 1886 (per 1 augustus '86 hield La Revue Contemporaine op te bestaan).
309 Over deze novellenbundel door August Strindberg (1849-1912), schreef Prins in het Nieuws van den Dag van 30 augustus 1885.
310 *Lydie*, par Henri Lavedan (1859-1940), verscheen in 1887.
311 *Le Besoin d'aimer*, par Paul Alexis (1847-1901), verscheen in 1885.
312 *La Femme d'Henri Vanneau*, par Edouard Rod (1857-1910), verscheen in 1884.

Pascal Géfosse[313]	Margueritte
G. Lacerteux	Goncourt

en 9 nummers v/d *Gil Blas*.

U hebt al een heele bres in de zendingen geschoten, en daarom is het maar goed dat ik een nieuwen voorraad heb geëxpediëerd. -

De *Revue Indépendante* zult U ook spoedig krijgen. Ik zoek de nummers bij elkaâr. -

Van al de boeken, die gisteren zijn weggegaan, is *Nell Horn* voor mij het mooiste van alles door de jongeren geschreven. - Ik geloof wel, dat U dit ook zoo zult vinden.

Meldt mij svp eens hoe *P. Géfosse* U is bevallen; ik vind dat 't veel zwakker dan *Tous quatre* en de *Confession Posthume* is.

Uw oordeel over *Soi* deel ik geheel. Dat is een onbeduidend werk.

L'Opium is voor mij ook 't beste boek van Bonnetain.

De echtbreukgeschiedenissen van de jonge franschen vind ik echter op den duur wel wat vervelend. 'T is altijd hetzelfde hoogontwikkelde Flaubertachtige vrouwtje gehuwd met een onbeduidenden man, en verliefd op een fijnvoelenden artist, die niets meer maakt.

De nummers v/d *Gil Blas* heb ik U gezonden, omdat er een 8tal heel merkwaardige kronieken van Leon Bloy in staan. Ik geloof wel, dat die U belang zullen inboezemen. Hij is m.i. thans de eenige fransche journalist van talent. - Zijn stukken zijn wel pamfletachtig doch knap, sterk. -

Ik zal U, als U het ten minste interessant werk vindt, geregeld al zijn kronieken zenden. Ik krijg ze later dan wel van U terug met de boeken, want ik zou ze niet graag verliezen.

Ik vrees, dat U er niet veel succes mede zult hebben aan de jonge fransche schrijvers het verzoek te richten hunne werken aan U te zenden. - Bovendien laadt U door zoo'n verzoek de verplichting op U een artikel te schrijven over ieder auteur, die U iets zendt. - Wat ik U wel kan aanraden is, als U een artikel over den een of ander hebt geschreven, het door zijn uitgever aan den auteur te doen toekomen, dan krijgt U vrij geregeld alles wat hij verder schrijft, en dikwijls waarschuwt hij dan ook zijn vrienden. -

Boeken, die vroeger zijn uitgekomen, zult U van de meesten moeielijk kunnen krijgen, want ze zullen ze zelf moeten koopen. -

Wat nu de inlichtingen betreft die ik U zou geven, zoo geloof ik dat het wel 't beste zou zijn, dat U, voor aan de studie te beginnen, kennis maakte met de *Poèmes en Prose*[314] van Baudelaire en met de werken v/Poe. Ik raad U aan van laatstgenoemden schrijver niet de engelsche uitgave, maar de fransche vertaling van Baudelaire te nemen, omdat de fransche artisten die bijna geen

313 *Pascal Géfosse*, par Paul Margueritte (1860-1918), verscheen in 1887.

314 Bedoeld worden de *Petits poëmes en prose*, in 1869 verschenen als het vierde deel van Charles Baudelaire, *Oeuvres complètes*.

van allen engelsch kennen, alleen die vertaling hebben gelezen. U ziet daardoor dan ook duidelijker den invloed van Poe op de franschen. -

De werken van Poe,[315] die U noodig hebt zijn de Contes extraordinaires Nouveaux extraordinaires Aventures d'Arthur Gordon Pym.

315 Bedoeld worden de Poe-vertalingen door Charles Baudelaire, te weten: *Histoires extraordinaires* (1856), *Nouvelles histoires extraordinaires* (1857) en *Aventures d'Arthur Gordon Pym* (1858). Prins zelf bezat, blijkens no. 63 van de veilingcatalogus van zijn bibliotheek (R.W.P. de Vries, A'dam 1923), E.A. Poe, *Oeuvres*, trad. de Ch. Baudelaire. Paris 1875-'83. 5 vols. Van Deyssel kocht op 3 maart 1889 de door Prins genoemde werken in edities van respectievelijk 1888, 1887 en 1884. Van Deyssels oudste notitie over Poe dateert van 1 september 1889: 'Zoo als Poë zwalkte op de zee, van de eene pool naar de andere, zoo zwalk ik op de zee van het leven, de menschen zijn de ijsgebergten en de omstandigheden de golven en stormen. Het boek van Poë: Aventures d'Arthur Gordon Pym, is een heel goed voorbeeld of zinnebeeld van hoe ik mij in het leven moet gedragen. Hij overlegt in den uitersten nood, wát hij moet doen om te *leven*, zoo moet ik *schrijven* met *leven* gelijk stellen en dan denken: wat moet ik doen. Alles is goed pourvu que j'écrive'. Op 6 oktober 1889 noteerde hij: 'Poë spreekt van het genie, dat zoo verblindend is, dat het dadelijk en alom wordt erkend. Vrage: noem een naam als voorbeeld van zoo'n genie. Het is eenvoudig fyziek onmogelijk, dat de *oudere* generatie het genie erkenne. Neen, De Goncourt heeft gelijk, die zegt: pour se faire un nom, enz.' Op 19 november 1889 volgde een kanttekening bij Poe's *Le démon de la perversité*, titel van de eerste der *Nouvelles histoires extraordinaires*, kanttekening die werd openbaar gemaakt in: Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, a.w., blz. 79. Vier daaropvolgende notities noemen Poe in verband met het droomleven: 'Van-nacht een droom gehad, eerst als een *akelig blijspel* (dit is een héél aardig soort horreur, verwant aan die van Poë), toen van volle zalen en de cauchemar van soldaten, die met gevelde bajonet een charge doen om een zaal te ontruimen' (25 december 1889); 'Van-ochtend (...) een droom met het liefdegevoel, je weet wel, het bekende gevoel. Dit gevoel, dat als een tot hoogere liefde gewijde wellust bevat, komt in wakkeren toestand niet vóor. In wakkeren toestand is het gevoel van liefde en dat van wellust al tijd absoluut gescheiden. Dit gevoel (van in den droom) is veel idealer, het is ekstatiesch. Ik ben op de gedachte gekomen zoo'n droom eens te beschrijven als of het werkelijkheid was; zoû ik zoo tot de Poësche manier komen? Die van de sinistere komiciteit, die ik laatst gehad heb b.v. Wie weet, als ik daaraan eens begon, hoe mooi het zoû worden'. (6 april 1890); 'Gedroomd: ja, druk en veel, met furieus en hideus komieke dingen in den trant van Hogarth, sommige stukken van Poë, enz.' (20 augustus 1890); 'Gedroomd: een heel bedrijf van eene tragedie: Frank (Alberdingk Thijm-H.P.) was getrouwd met de jongste jufvrouw Marius, hij had dit moeten doen om in eens veel geld te krijgen, ik weet niet verder hoe; het was avond, in ons huis op de Pijpenmarkt, de portalen verlicht. Frank had aan zijn vrouw, met wie hij zoo even getrouwd was, een briefje geschreven, waarin hij haar meldde, dat hij voor-goed vertrokken was, dat moest zij vinden als zij thuis kwam, na dat hij reeds weg was. Dat briefje lag op het brieventafeltje in de vestibule. Daar vond zij het, ik zág haar in rijk bruidsgewaad de trap opkomen van beneden, die eindigt bij het huiskamerportaal. Op de trap las zij het briefje; haar armen hieven zich langzaam omhoog en zij stortte bewusteloos achterover. Dit was het eerste tooneel. Het tweede: Mietje van der Vliet, die de bonte rotonde van mijn vrouw om had, sprak ik op het huiskamer-portaal. Zij wilde de huiskamerdeur ingaan; in de huiskamer zat een gezelschap visite-makende dames en heeren druk te praten (ik zag die niet reëel-in-mijn-droom, maar in-mijn-verbeelding-in-mijn-droom). Ik zei tegen Mietje wat er gebeurd was en: ga maar liever niet in de huiskamer, maar in de voorkamer, daar zal je moeder vinden (ik zag toen ook in mijn verbeelding moeder op de donkere voorkamer een trommeltje uit de kast krijgen). Derde tooneel: Vierde portaal (dat der slaap- en logeerkamer). Frank komt uit de logeerkamer (zwart pak, zwarte hoed). Door de trapkast naar beneden kijkend, ziet hij zijn vrouw-bruid beneden op de trap liggen, begrijpt alles en dat hij nu niet weg kan zonder over haar heen te loopen. Magnifiek clownesque zag ik hem toen, zijn rechter oog dicht-knijpen, zijn rechter been naar de hoogte doen, bruin-rood gezicht, van onderen verlicht door de kaars die hij in zijn hand had. Hiervan een Poësche novelle maken. Deze hevigheid van visie, met de zeer reëele impressies, weêrgeven'. (11 november 1890).
Zeven jaar later, op 5 november 1897: 'Vele bewusten en gevoeligen van onzen tijd zijn door en door slecht. Edgar Poë is slecht. Ontkenning en Haat is de *geest* van zijn werk. Hij zelf is als een groote duivel te midden van zijn werk, dat de hel is'. (Zie voor de context: *Het leven van Frank Rozelaar* (ed. Prick), Zwolle 1956, blz. 78). In 1903 constateerde hij: '*Een Oude Kennis* (door Hildebrand-H.P.) ook, heeft, wat de "atmosfeer" betreft, iets gemeen met de

Ik zou U mijn exemplaren wel zenden, maar 't zijn boeken, die ik nog wel eens ter hand neem, zoodat ik ze, hetgeen U mij niet kwalijk moet nemen, liever zoolang niet mis. - Voor fr. 1, of 1,25 per deel kunt U ze echter bij Calman Lévy te Parijs krijgen. -

Barbey en Villiers moet U ook bepaald lezen. *Zij staan tegenover de jongeren als Zola tegenover Céard en Hennique*.

Huysmans heeft ook *grooten* invloed op hen gehad. Ik zal trachten U de *Diaboliques* en *l'Ensorcelée* van Barbey[316] te bezorgen. Ik vrees echter dat ze zijn uitverkocht. -

Meldt U mij eens een beetje uitvoerig hoe U zoo ongeveer uw studie wilt inrichten, dan zal het mij gemakkelijker vallen U het een en ander mededeelen. -

Het spijt mij dat wij nog niet met elkaar in correspondentie waren toen U over 't protest der jongeren[317] tegen Zola en over Zola gedecoreerd[318] en lid

beste dingen. Ofschoon het absoluut anders is, en van aandoening misschien tegen-overgesteld, is er een intensiteit van geestesleven in, zoo als bij Poë, en z.v.' (zie de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam 1905, blz. 125). Op 16 april 1944, tenslotte, zou Van Deyssel, n.a.v. de lectuur van Poe's *Fantastische vertellingen*, vertaald door S. Vestdijk, Amsterdam, 1941, aantekenen o.m.: 'Ofschoon mij verwant gevoelend aan ... Zola-De Goncourt-Flaubert, stelde ik toch Maeterlinck en ook Edgar Allan Poë zeer hoog; maar hoe men zich, bij voorbeeld, Poë's kunst moest denken in haar waarde-verhouding tot de beste dingen van het Fransche naturalisme is nooit door mij indringend bestudeerd'. Zie in dit verband ook: Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, a.w., blz. 449.

316 *L'Ensorcelée* dateert van 1854. Zie ook noot 159.

317 Zie noot 179.

318 Aan De Nieuwe Gids, Vierde jrg. I, aflev. 1 (okt. 1888), blz. 144-146, had Van Deyssel een 'varium' bijgedragen, getiteld *Zola, gedekoreerd en Akademielid*; voor de eerste maal herdrukt in *Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1894, blz. 249-252.

der Academie hebt geschreven. Daarover had ik U *veel* kunnen mededeelen. -

U doet mij een vreeselijk groot genoegen met uw voorstel mij werken over de middeleeuwen te bezorgen. - 't Is erg lastig hier dergelijke werken te krijgen en indien U mij kunt helpen, al is 't ook maar aan nog zoo weinig, bewijst U mij een fameuse dienst, waarvoor ik U bij voorbaat dank zeg. -

Wat ik zoek zijn legenden, werken over kostuums, architectuur, kronieken, enfin alles wat mij inlichtingen kan geven over het intieme leven, de intieme geschiedenis en de gebruiken in dien tijd. -

Kunt U mij misschien ook mededeelen, waar een goed, niet te duur woordenboek voor het middelnederlandsch te krijgen is. Ik weet, dat er een uitkomt in afleveringen, doch dit kost zoo iets van ƒ 100,- en is vooreerst nog niet kompleet.

Ik ben thans bezig aan twee kleine middeleeuwsche stukjes,[318a] doch ik heb in den laatste tijd zoo veel onaangename beslommeringen, dat ik er weinig, en niet met pleizier aan kan werken. -

Neen, ik lees altijd met het boek in de hand, want het komt mij voor, dat men dan onmiddellijk in aanraking met den schrijver is. -

Uw fragmenten in de *N.G.* zie ik met belangstelling tegemoet. Zoodra ik ze heb gelezen zal ik U schrijven. -

Het is niet onmogelijk, dat ik in dit jaar in de streek kom, waar U woont. Mag ik U dan eens komen opzoeken? - Hoe komt men te Mont-lez-Houffalize van uit Keulen?

U weet misschien nog niet, dat Netscher zoowat ‘verdwenen’ is. - De vrinden zeiden mij dat zij nooit meer iets van hem hoorden. - Hij moet ook vrij beroerd hebben gehandeld.

Na vele groeten
Uw toegenegen
Arij Prins.

48

Mont-lez-Houffalize
Luxembourg Belge
12 februarie 1889.

Waarde Heer,

In andwoord op Uw laatsten brief wil ik 'et in de eerste plaats hebben over

318a Een van deze stukjes was getiteld *Een kruisvaarder*: een 5 bladen tellende prozaschets, gedateerd februari 1889. Deze nooit gepubliceerde schets bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek onder het signatuur 69 F 17-22. Onjuist is derhalve de mededeling van S.P. Uri, *L. en W.*, blz. 122: ‘Na Een Executie, dat voltooid was in September '88, heeft hij dan ook niets meer geschreven, en het zou tot Maart '90 duren voor hij de pen weer te hand nam’.

wat mij daarin het aangenaamst is: het voor-uit-zicht van een bezoek van U hier.

De manier is, dat men van Keulen over Aken en Verviers naar Pépinster gaat, per express Keulen-Brussel, en uit Pépinster om 3 u.3. naar Gouvy. In Gouvy is de aankomst om 5 u.20. Vijf minuten later vertrekt uit Gouvy de malle-poste naar Houffalize, die om half acht mijn huis passeert.

Als U besluit die uitvoerige reis te doen, zoû ik U om verschillende redenen willen aanraden dat te doen in het seizoen Mei-September. Ik bedoel, dat ik maar hoop, dat Uw reis in dat tijdperk plaats heeft. Een der redenen is dat mijn huis verleden jaar b.v. in de maanden Feb.-April geheel onbereikbaar is geweest, daar de een halve meter en hooger nog liggende sneeuw alle verkeer en vervoer had doen ophouden. Maar de voornaamste reden is, dat de zomer, die hier ‘mooi’ is, voor mij zelf mijn berusting in Uw reis moet exkuzeeren. Ik ben iemant, die hier heel alleen en heel karig leeft en wiens konversatie buiten-dien weinig waard is. Ik zeg dit niet uit een soort van nederigheid maar als psychologisch gegeven. Ik leef hier in volkomen rust en ‘weet’ alleen wat als ik zit te schrijven. U zal dus, bij een eventueel bezoek, voor het gesprek moeten zorgen.

Ik zoû het dus *heel* graâg hebben, maar *U* moet wel bedenken dat stilte en rust de eenige geestelijke en materiëele kost is, die ik heb aan te bieden.

Ik dank U nog wel zeer voor de tweede boekenzending, waarbij ik voor mij héel interessante lektuur heb gevonden. *Paul Géfosse* vind ik ook het zwakste van Margueritte, bijna heel en al een industriëel werk.

Ik prefereer echter Bonnetains *Opium* boven Rosnys *Nell Horn*. Het laatste is breeder en voller en van meer *sentiment*, maar in *l'Opium* vind ik iets heel *nieuws*, namelijk die hersenvivisektie door den auteur op zich zelf toe-gepast. Ik vind *l'Opium* een intenser en origineeler hoewel kouder boek.

In de *Revue Contemporaine* heb ik gelezen: *Akëdysséril*, dat U zoo hoog stelt. Ik voel wel iets bizonders, maar de groote emotie er van ontsnapt mij. *L'Evasion*,[319] het dramatje, ook van Villiers, is echter veel minder.

Van de kronieken van Léon Bloy doet 't mij pleizier, dat er iemant is, een volkstribuun, die zoo violent de literatuur voorstaat. Zijn uitvaren tegen Daudet[320] bevredigt een mijner oude verlangens. Indien men zoo op die manier fel schrijft, moet men echter zorgen al-door één overtuiging te houden. Want

319 Met het drama *L'Évasion* opende het Théâtre-Libre op 11 oktober 1887 zijn tweede seizoen. Van Deyssel had het stuk gelezen in La Revue Contemporaine van 25 maart 1886, blz. 336-358.

320 Bedoeld wordt het door Léon Bloy aan Louis Gatumeau opgedragen artikel *Un voleur de gloire/Alphonse Daudet*, verschenen in Le Gil Blas van 31 december 1888 en herdrukt in Bloy's *Belluaires et Porchers* (1905).

fel iets te betoogen waarvan men vroeger even fel het tegen-over-gestelde betoogd heeft, is al tijd verkeerd en resultaatloos. *Les Corneilles* van Rosny heb ik niet in de *Revue Contemp.* gevonden.

Ik bedank U zeer voor de inlichtingen over Poe en Baudelaire.

De questie van de middeleeuwsche werken is eenigszins moeilijk om dat er geen katalogus van die bibliotheek is. Bedoelt U met middeleeuwen van de 4e tot de 14e eeuw? Mijn Vader schijnt ook niet zoo veel meer over zijn bibliotheek te zeggen te hebben als vroeger. Ik hoop maar niet dat ik te voorbarig met mijn aanbod ben geweest, want ik zoû U zoo graâg wat doen zenden.

Intusschen verblijf ik,

Uw toegenegen

K.J.L. Alberdingk Thijm.

49

Hamburg 1 Maart'89
Colonnaden 33.

Waarde Heer,

Ik zou U wel reeds vroeger op uw brief van 12 februari hebben geantwoord, als ik niet uit de stad ware geweest, - waardoor ik mijn correspondentie eenigen tijd heb moeten laten rusten. -

Ik bedank U wel zeer voor alle inlichtingen over de reisroute n. Mont-lez-Houffalize en voor uwe gastvrije mededeelingen. Alles wat U mij schrijft, bevalt mij uitstekend, want wat ik zoek is vooral rust, eene mooie omgeving en gezonde opsterkende lucht, en daar U mij dit alles aanbiedt kom ik *heel graag*.

Wanneer mijn reis zal plaats hebben kan ik echter thans nog niet bepalen - in alle geval echter in de maanden Juni tot en met September - ten ware dat er door mijn zaken een verhindering mocht ontstaan. Mijn plan is in bovengenaamd jaargetijde eerst 8 dagen naar Parijs te gaan, en dan op de terugreis naar Hamburg Mont-lez-Houffalize aan te doen. -

Dezer dagen zend ik U nog de Revue Indépendante. Er mankeeren nog nummers aan mijn collectie en die zal ik eerst opzoeken.

Uw stuk[321] in de *Nieuwe Gids* heb ik met veel pleizier gelezen. Ik vind het heel knap, sterk, samenwringend geschreven. Misschien hebt U echter enkele kleinigheden een beetje te veel van nabij beschouwd, waardoor ze somwijlen tegenover het geheel een te importante rol innemen. 'T schrijven van zoo iets is echter een bewijs van verbazende wilskracht en van een bijzonder scherp observatievermogen. -

Voor mij is echter het laatste gedeelte van uw kostschoolroman mooier, omdat ik 't minder koud, troebleerender en zoo vol emotie vind. -

321 Zie noot 181.

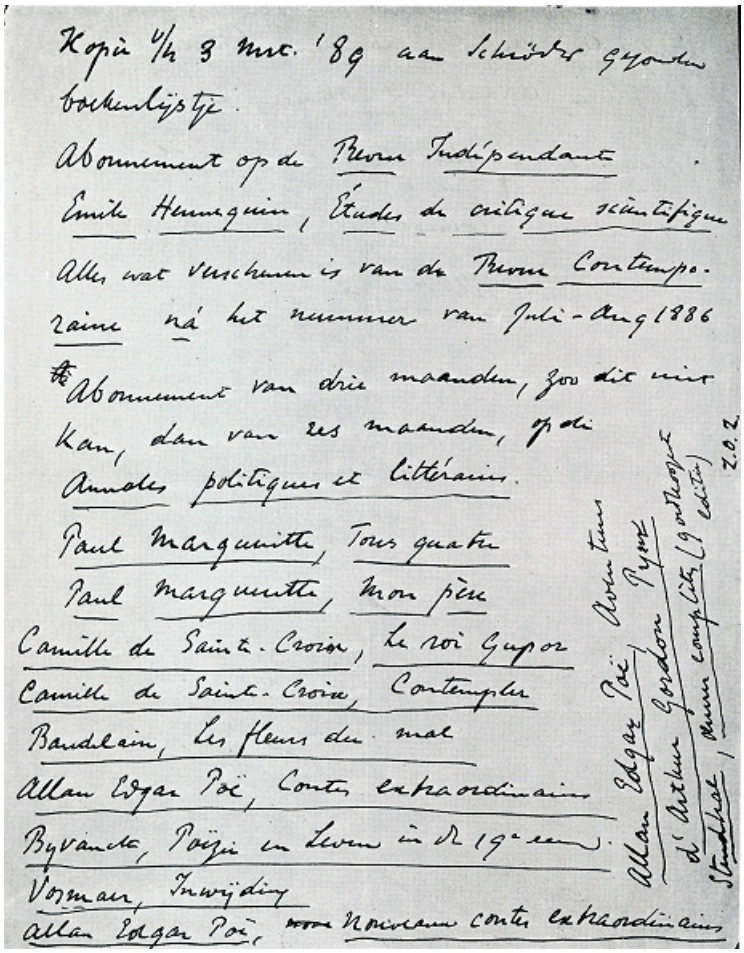

Kopie v/h 3 mrt. '89 aan Schröder gezonden boekenlijstje.

Abonnement op de Revue Indépendante

Emile Hennequin, Études de critique scientifique

Alles wat verschenen is van de Revue Contemporaine ná het nummer van Juli-Aug 1886

Abonnement van drie maanden, zoo dit niet kan, dan van zes maanden, zoo dit niet kan, dan van een maand.

Annales politiques et littéraires.

Paul Marguerite, Tous quatre

Paul Marguerite, Mon père

Camille de Sainte-Croix, Le roi Gupor

Camille de Sainte-Croix, Contemplas

Baudelaire, Les fleurs du mal

Allan Edgar Poë, Contes extraordinaires

Byvanck, Poëzie in Leven in de 19e eeuw.

Vosmaer, Inwijding

Allan Edgar Poë, Nouveaux contes extraordinaires

Allan Edgar Poë, Aventures Pym

d' Arthur Gordon Stuntbrat, (9 onthoofde verhalen) (9e editie)

Z.O.Z.

Bestelling door Lodewijk van Deyssel bij de Amsterdamse boekhandelaar J.C.Schröder

Wat nu de middeleeuwsche boeken betreft, zoo bedoel ik daarmede eigentlijk werken *uit en over de* 13e, 14e en begin der 15e eeuw. Mocht U me aan 't een of ander kunnen helpen, dan zal ik U daarvoor heel dankbaar zijn. - Natuurlijk zal ik zorg dragen dat de boeken niet lijden, en goed geconserveerd aan de bibliotheek terug komen. -

Ik zou U wel eens willen vragen, of U er ook zoo als ik over te klagen hebt, dat de redactie van de *Nieuwe Gids* of liever Kloos zoo lui is in 't beantwoorden van brieven. Als ik een bijdrage inzend, hoor ik eenvoudigweg niets, en alleen als er proefdruk komt, weet ik, dat het stuk is geaccepteerd. Bevalt het niet, dan moet ik weken op bericht wachten. Zoo iets vind ik verschrikkelijk, als men in het buitenland zit, en met niemand kan spreken, vooral ook omdat ik heel ongelijk werk lever, en er zelf geen oordeel over heb. -

Hebt U de boeken van Huysmans en Bloy ontvangen? Van Margueritte is een nieuwe roman uitgekomen '*Jours d'épreuve*' die ik nog niet gelezen heb.

Na vele hartelijke groeten, steeds

Uw toegenegen

Arij Prins

Ik heb de Mémoires van Casanova[322] gelezen. Kent U dat boek, het is heel belangrijk.

50

Hamburg 28/3'89

Colonnaden 33

Geachte Heer,

Ik ontving tot mijn leedwezen bericht van het overlijden van uw vader,[323] met welk zwaar verlies ik U ten zeerste mijn deelneming betuig.

Ofschoon ik vermoed dat U thans niet te Mont-lez-Houffalize zijt, adresseer ik heden toch daarheen de *Revue Indépendante* welke U wenschte te ontvangen. Ik vraag U wel excuus, dat ik mij niet vroeger aan mijn belofte heb gehouden, doch doordien ik op reis ben geweest is de verzending vertraagd geworden.

Na vriendschappelijke groeten

Uw toegenegen

Arij Prins.

322 Over Casanova, zie L. van Deyssel, *Tiende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1907, blz. 117.

323 Josephus Albertus Alberdingk Thijm, geboren 13 augustus 1820 te Amsterdam, overleed aldaar op 17 maart 1889.

51

Bergen-Op-Zoom[324]
Kremerstraat, 300. -
16 december 1889.

Waarde Heer,

Ik heb U per telegram Uw adres gevraagd, om dat ik U een dienst had te vragen, die spoed vereischt. Ik heb weliswaar het genoegen alleen literair met U geliëerd te zijn, maar buitengewone omstandigheden doen mij zoo vrij-postig zijn U een dienst te vragen, die slechts in zoo verre iets met de Letteren heeft te maken, dat er, indien gij mij hem bewijst, een onrust[325] uit mijn tegenwoordig leven verwijderd zal zijn, die het produceeren van literatuur bemoeilijkt. Ik wilde U namelijk verzoeken, inliggenden brief te sluiten en voor mij op de post te Hamburg te laten doen.

De duitsche postzegel, waarmeê hij gefrankeerd zal moeten worden, zal U mij wel willen verschieten.

Ik maak U vele exkuzen voor dit belachlijk voorval, maar de nood dwingt mij U al-dus lastig te vallen.

Mocht U het geval te bohême-achtig vinden om U er op hoe weinig ingrijpende wijze ook in te willen mengen, wil dan den brief vernietigen en mij dat met een enkel woord melden.

De bijna-gelijk-tijdigheid van dezen brief met mijn vorig briefje,[326] dat U reeds bereikt zal hebben, is geheel toevallig en alleen hieraan toe te schrijven, dat ik, on-middelijk na verzending van mijn vorig briefje naar Hamburg, de tijding ontving, die er mij toe bracht U te telegrafeeren en thans deze zending te doen.

Ik verzoek U nog-maals mij te verontschuldigen, waarna ik verblijf Uw toegenegen
K.J.L. Alberdingk Thijm.

52

Hamburg 17/12'89.
Colonnaden 33 III

Waarde Heer,

Ik ontving uw telegram en brief, en seinde U op eerstgen:. ‘Adres goed’.

Hartelijk dank voor uw belangstellende vragen. Ik had U eigentlijk al reeds

324 Sedert 10 augustus 1889 was Van Deyssel in deze stad woonachtig.
325 Veroorzaakt door het nog niet volledig voldaan hebben van zijn huurschuld aan mevrouw E.E. Rossignon-Liénard (1845-1925), eigenares van de Villa des Chéras te Mont-lez-Houffalize. Het concept van de brief, die Prins te Hamburg moest posten, is bewaard gebleven.
326 Niet bewaard gebleven.

lang eens willen schrijven, doch ik wist niet meer waar uw adres was, en daar ik had gehoord, dat U bij Brussel woonde, besloot ik met mijn brief te wachten tot ik te Amst^{m}. zou zijn (met Kerstmis reis ik daarheen) waar ik wel van de vrinden uw adres zou te weten komen.

Wat nu mijn werk aangaat, zoo heb ik eene lange periode van moedeloosheid doorgemaakt. Ik twijfelde aan mijzelf. Gelukkig ben ik nu echter weder aan 't werk, en bezig aan een middeleeuwschen roman. Dit is, zooals U kunt denken, een heele arbeid en waarschijnlijk zal het nog wel een paar jaar duren, voor dat dit werk verschijnt. De studie over zeden, gebruiken, costumes, bouwkunde etc hebben mij verscheidene maanden geoccupeerd, doch nu ben ik sedert 5 à 6 weken aan het schrijven, en het eerste hoofdstuk is reeds vrij goed gevorderd.

Mijn bundel heb ik laten liggen, later voltooi ik die wel eens, en dat ik in lange tijd niets in de *N.G.* geplaatst heb, komt daarvan, dat ik aan mijn roman werk.

Het voortdurend schrijven van kleine stukjes is ook gevaarlijk. Ik bemerk dit aan mijzelf. Niet alleen, dat men hetgeen men heeft verbrokkelt, maar langzamerhand wordt men er door verlamd, ten minste zoo is 't mij gegaan. Hetgeen ik schreef werd voortdurend kleiner en met minder mouvement. Gelukkig heb ik mij daaraan ontworsteld. -

Gaarne hoor ik eens hoe het met uw werk gaat. Is de groote kritiek over de jongere franschen al gereed of wel zit U ook aan een roman?

In Septr ll was ik te Parijs. Huysmans werkt aan een roman *Là-bas*,[327] die vreeselijk interessant wordt ten minste naar 't sujet te oordeelen.

Over 3 dagen reis ik naar Holland. Mocht U mij willen schrijven, adresseert

327 Deze roman zou van 16 februari tot 20 april 1891 als feuilleton verschijnen in L'Écho de Paris. Op 13 april 1891 was hij reeds in de boekhandel verkrijgbaar. Zie no. 53 A in deze uitgave. Enkele dagen na de beëindiging van de lectuur van *Là-Bas* maakte Van Deyssel de volgende merkwaardige aantekening, die hij aanvankelijk wilde laten fungeren als slotparagraaf van zijn bespreking van *Là-Bas*, maar die hij uiteindelijk toch elimineerde: ‘O, die tocht, in het heerlijke oppervlakkige leven, dien ik gemaakt heb, toen ik Huysmans' boek uit had. In een gouden derde-klas-wagen, het delicieuze rood van de stationschef-pet, als een vrucht van vreugde, - rijdend door den wit en blauwe aether, die als transparant zilveren muziek gespannen, één wijdte van tot kleur verzichtbaarde juichmuziek, de groote klankruimte, waarin de geluiden als rood ijzer in een wond zoo fel, maar dan in het verrukt genoegelijke, vlijmden en trilden, de hamers tegen de ijzeren wielen als stemsleutels, en de beste menschen, hoe zij lief, mooi en goed praatten, de brave veekoopers, de vriendelijke, beste beste handelsreizigers, - o, de feestelingen, in het gulden dagpaleis. De hemelingen! Zij waren zoo in vrede en rust, wel wetend dat zij in den lévenshemel waren. De verrukte jubelschreeuw van de lokomotief! Hoe de landen open en goud in de zon te bloeyen lagen. En overal de korte melodieën der geluiden, van timmeren en verzetten, heerlijk, van een man, die sprak, een braven, goeyen man, met zijn pet en zijn ruig en rood gezicht, een man, dien ik liefheb, ja lief, om dat hij daar als een vast en mij als zijn gelijke begrijpend wezen stond, mijn vriend, mijn genoot, mijn makker in dit blijdschap-bedwelmend avontuur van samen dus op de aarde te staan.
O, zon, kom, streel mij weêr, aai mij nog dikwijls met uw groote blijde gouden hand, waartegen het mij zoo goed is kopjes-te-geven. Kom, lente, ombloei mij op-nieuw, hoe ik U ook zal gaan zien, al-tijd zal ik U blijven beminnen, ook in uw dadelijke verschijning. Ik heb U toch niet beleedigd! Ik heb toch niet beleedigd uw zoete kleuren van parelgrijs, bleek violet, van rozig ròse en bruid-wit.
Ik kan mij tegen uw liefde niet verzetten, o leven, leven van luchtkleuren, stille ruisch-boomen, helder gekweel en bronzen gezoem van menschenstem en menschenlach, luid gouden leven van windkrullen en vlagen zonneschijn’.

U dan svp uw brief naar Voorburg bij den Haag. Ik blijf wel tot 6 à 8 Jany in Holland, en kom dan weêr naar hier terug.

Uw brief, met dien voor de Luiksche dame ontvangen; laatstgenoemd schrijven heb ik ingevolge uw wensch op de post gegooid.

Na hartelijke groeten

Uw toegenegen

Arij Prins.

53

Hamburg 31/3'90
Colonnaden 33.

Waarde Heer,

Ik heb U al *heel l*ang eens willen schrijven, maar voortdurend kwam er het een of ander tusschen beiden, o.a. is mijn compagnon weken lang doodziek geweest, waardoor ik allerlei beslommeringen heb gehad.

Tot mijn spijt kon ik U met Kerstmis niet opzoeken. Bergen-op-Zoom lag geheel uit mijn reisroute, en bovendien ben ik korter in Holland gebleven dan ik voornemens was.

Hoe gaat het U overigens, en waaraan zijt U bezig? Vordert uw artikel over de jongere franschen?

Het stukje van Delang[328] in de laatste aflevering v/de *N.G.* is goed, niet waar? Ik vind, dat hij wel talent heeft.

Weet U, dat Zola een roman gaat schrijven waarin l'Argent[329] behandeld wordt? Huysmans werkt druk aan *Là-Bas*.

Kent U *Sous-Offs*[330] van Descaves, zoo niet dan zal ik het U laten zenden.

Ik heb mij een heelen tijd vrij lam gevoeld en niets of zeer weinig uitgevoerd. Eigentlijk is het heele jaar '89 voor mij een verloren jaar geweest. Verschillende onaangename dingen, die met mijn gewone menschen-leven in verband stonden, waren daarvan oorzaak, en om veel, dat mij hinderde, te vergeten, heb ik veel verstrooying gezocht. Dat was noodzakelijk, want anders was ik litterair inge-

328 *Een verbeelding*, in De Nieuwe Gids, Vijfde jrg. I, aflev. 3 (februari 1890), blz. 293-306.

329 Naar aanleiding van *l'Argent* (1891) zou Van Deyssel in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. II, aflev. 4 (april 1891), blz. 114-122, zijn opstel over *De dood van het naturalisme* publiceren; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 141-150.

330 *Sous-Offs* van Lucien Descaves (1861-1949) verscheen in 1889.

slapen. Het heeft ook geholpen, de lust om te schrijven is weêr in mij gekomen, en sedert een maand ben ik druk aan het werk aan een middeleeuwsch verhaal.

Daar ik zeer veel documenten over dien tijd heb opgesnuffeld, en dagen achtereen in de bibliotheek al het noodige heb opgezocht, heb ik alle gegevens.

Ik zal dit stuk, dat zeker vrij lang wordt, aan de *N.G.* geven. Maar vooreerst is het nog wel niet gereed.

Dezer dagen heb ik de laatste 40/50 bladzijden van *De Kleine Republiek* nog eens overgelezen; m.i. is dit het meest merkwaardige wat U hebt geschreven. -

Na vele groeten en in de hoop, spoedig eens van U te hooren

t.à.v.

Arij Prins.

53A

In De Nieuwe Gids, Zevende Jrg. I, aflev. 1 (oktober 1891), blz. 112-117, besprak Lodewijk van Deyssel Huysmans' in 1891 verschenen roman Là-Bas, *bespreking die voor de eerste maal werd herdrukt in* Prozastukken, *A'dam 1895, blz. 193-198. Nimmer herdrukt werd de van november 1891 daterende bespreking van* Là-Bas, *die onder de letters A.J. en onder de titel* Het nieuwe werk van Huysmans *werd bijgedragen aan het Maandblad Nederland, Jrg. 1891 III, blz. 369-394*.

Hieronder volgt nu dat gedeelte van Van Deyssels Nieuwe Gids-recensie, waarin hij ook ter sprake bracht Prins' Sint Margareta, *verschenen in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. I, aflev. 2 (december 1890) blz. 153-170, en Prins*' Een Koning, *verschenen in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. II, aflev. 6 (augustus 1891), blz. 337-352*.

Dat boek van Huysmans is niet een kunstwerk. Het is niet een gedicht in verzen, het is niet een gedicht in proza.

Het is een aller-fraaiste causerie, een in artistieken stijl geschreven verhandeling, een uiterst belangrijk verslag, een mooye, waarneming- en gemoedvolle mededeelingenreeks.

‘Sint Margaretha’ en ‘Een Koning’ van Ary Prins zijn manjifieke korte kunstwerken van visie en stijl. Prins is twee maal van manier veranderd. Hij was eerst een naar-het-naturalisme-heene realist, een naturalist-eerste-periode, daarna, verwonderlijk hooger en anders, een scherpe en fijne, teêr-vreemde, hoog-brooze, angstig-subtile Poe-iaan, zoo ijl helder, zoo goddelijk-koortsig-hel, zoo woedendkalm-diep-schel, duivelachtig mooi, een ziel als een elektriesch verlichte hemelzaal; daarna, nu laatstelijk, in eensklaps volmaakte, nieuwen, eigenen stijl, de aller-intenst serreerende stylist, de zware, vreemde, volle, dikke, innige, met een meer dan dinstinktie zijnde, schoon geweten, soberheid, dichte visioen-kleuren goud-smedende, samen-steller van prachtig áffe, voor-goed-gemáákt-en-uitte, egale, egaal verwonderende, en als nobel-zonderlinge, uniek-vast-geschapene, ijs-en ijzerbloemen, met dauw van bewondering langs de effen-hecht-zuiver-koelewangen biggelend, stellig pralende kunst-stukken.

Het is of er tusschen den stijl van Zola en dien van Prins een eeuw van verandering en groei is.

Leg nu aan den eenen kant naast Huysmans Zola en aan den anderen Prins, dan zal je begrijpen, waarom ik van Huysmans' boek meen, dat het niet een kunstwerk is.

Huymans moge zeggen van naturalisme spiritualiste zooveel hij wil, - zijn boek is geschreven naar de algemeene methode van zien en in de algemeene manier van taal, waarin Zola poëemen heeft gemaakt. Alleen het onderwerp is er een van eene kategorie die de gewone naturalisten niet plegen te behandelen. Maar het boek van Huysmans is naturalistiesch om zijn wijze van zien en zijn manier van zeggen, en dan niet zoo mooi dat het een poëem, een kunstwerk, zou zijn.

54

Hamburg 2/12'91.

Waarde Heer Van Deyssel,

Ik ben reeds lang van plan geweest U eens te schrijven.

Om te beginnen bedank ik U zeer voor hetgeen U over mijn stukjes in de *N.G.* hebt geschreven. Er zijn twee hollandsche letterkundigen wier oordeel voor mij van veel waarde is, en wel U en Kloos.

Ik ben thans bezig aan een stuk '*Harold*' over de Angelsaksers en Noormannen (XIe eeuw) en ik schiet er flink mede op, zoodat ik het waarschijnlijk voor de *N.G.* van 1 Febr. gereed zal krijgen.

Mijn methode van werken is tegenwoordig geheel anders dan vroeger. Indertijd werkte ik steeds, las en schreef alle dagen, thans doe ik echter bijv. gedurende 3 à 4 maanden niets, en bekommer me ook weinig om litteratuur.

Langzamerhand komt dan echter eene groote lust weer aan het werk te gaan. Ik begin te schrijven en werk dan hard en zonder ophouden tot ik gereed ben.

De Hamburgsche Stadsbibliotheek is voor mij een ware schat - ik vind daarin alle boeken, die ik noodig heb.

Gaarne hoor ik eens hoe het U gaat, en waaraan U bezig zijt.

Het fragment van *Menschen en Bergen*[331] beviel mij uitstekend. Bent U nog aan dit werk bezig?

Hoe staat het ook met uw stuk over de nieuwere fransche letterkundigen?

U moet mij al deze vragen ten goede houden, doch uw werk interesseert mij zoo zeer.

Hoe vindt U Delang's stukjes?[332] Ik heb er erg mede op en geloof, dat hij een der meest begaafden is, en nog veel moois zal maken. Misschien is hij echter thans in een overgangschperiode.

331 *Menschen en Bergen* III, in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 2 (december 1891), blz. 285-290; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 245-250.

332 Aan dezelfde aflevering droeg Delang (blz. 240-243) *Uitvaart* en *Eene bloem* bij.

Wat is Gorter kolossaal in de hoogte gekomen,[333] en wat maakt hij puur-mooie dingen!

Van Netscher in jaren niets gehoord. Het schijnt wel, alsof hij litterair dood is. -

Weet U, dat Huysmans er over denkt een *Là-Haut*[334] te schrijven? Ik dacht

333 Prins zal hier vooral gedacht hebben aan De Nieuwe Gids, Zesde jrg. II, aflev. 6 (aug. 1891), waaraan Gorter vijfendertig pagina's poëzie bijdroeg (blz. 422-457). Deze aflevering opende met Prins' *Een koning*, blz. 337-352. Zie ook: Harry G.M. Prick, *Van Deyssels* '*Artistieke Komedie*', in De Nieuwe Taalgids, deel 63 (1970), blz. 209-217.

334 Hiervan is niets gekomen. Tussen *Là-Bas* (1891) en *En Route* (1895) voltrok zich Huysmans' bekering. Hoezeer deze bekering Van Deyssel intrigeerde, blijkt uit een aantekening van 6 maart 1895, gemaakt tijdens de voorbereiding van zijn bespreking van *En Route* (zie noot 452): 'Er zijn vier plaatsen, waar Huysmans raakt aan dat, wat de hoogere inhoud van zijn boek had kunnen zijn: 1e zegt hij, dat hij "geloovig" is geworden, dat hij ontvangen heeft "het Geloof". Hiervan deelt hij verder mede, dat het proces van geloovigworden gebeurd is in zijn onbewustheid. Het is gebeurd, maar hij weet niet hoe. Op een zekeren ochtend werd hij wakker en merkte dat hij "het Geloof" had. Maar, zegt hij, al weet hij niet hoe 't gegaan is, de oorzaken van dit verschijnsel, van zijn "geloovig-worden", kan hij wel eenigszins naspeuren. Hij weet er drie: ten eerste, het atavisme, de geloovigheid van zijn voorgeslacht, sommige religieuse indrukken in zijn jeugd ontvangen en die achter zijn ongeloovig leven om, ongemerkt in hem hebben voortgewerkt; ten tweede, de kunst, zijn bewondering voor de schilderijen der Primitieven, de middeneeuwsche architektuur, de oude muziek, proza en poëzie; ten derde, zijn walging van de hedendaagsche wereld.
Dit nu, is alles goed en merkwaardig. Het hindert ook niet, dat zoo uitvoerig door den jong-geloovige de oorzaken zijner verandering rationalistiesch en fysiologiesch worden gezien en verhaald. Maar, wel voelde ik hier het gemis aan wat het voornaamste is, namelijk aan een omschrijving van wat daarmede bedoeld wordt: "Het Geloof". Ik was voortdurend geneigd te vragen: wat ís dat "geloovig zijn", "het Geloof hebben"?
2e spreekt hij ergens van eene zachte (doorgehaald: inwendige aanraking) aanraking van zijn zieleleven, die hij gewaar werd, van een van buiten hem komende wil, die zich voor de zijne in de plaats stelde.
3e verhaalt hij van het buiten zich zelf gaan in het gebed.
4e zegt hij dat hij, na de Biecht, "de tegenwoordigheid van Christus in de kamer *zeer naauwkeurig* ("très nettement") voelde".
Maar, vooral bij de lezing van het tweede deel der geschiedenis, dat het mooiste is, verlaat mij de spijt over wat het boek had kunnen zijn en niet is, aanvaard ik en ben blij met de innige aandoenlijkheid die het heeft, juist om dat het niet anders is dan het is, zoo gewoon en eenvoudig, zoo zonder zielegeleerdheid, zonder hoogere methode, zonder overweldigend Begrip, zonder prachtige Visie. Want nu is het een weldaad voor het Hart, met zijn lieve en simpele nederigheid, zijn gewone en naauwkeurige hedendaagschheid, de diep-heldere wel van zijn moreele-schoonheid. Daarom is het boek éénig en zijn verschijning iets veel meers dan wat de, fijnere, psychologen, de, meer poëtische, symbolisten, de, rijker verscheiden, artistiek-gevoelige archeologen geven, - om dat het de zedelijkeschoonheid in de moderne-menschenziel gekomen beduidt, om dat het de in berouw gebroken-ziel van een nieuwerwetsch Parijsch schrijver doet zien, een die van de wereld walgde, en nu meer nog walgt van zich zelf.
Ik meen, dat het geloovig-zijn op twee wijzen kan gebeuren: het kan zijn de bevrediging van iemants hoogste wijsgeerige en gevoel-reikingen, èn, ook, kan het de bevrediging van alleen een gevoel, nederig en gewoon, eerder diep dan hoog wezen, de konkreet-wording van een levensgevoel van gelatenheid en onderwerping'.

eerst, dat het over de middeleeuwen zou zijn, doch het wordt een mystiek, religieus modern boek. Ik ben er zeer benieuwd naar.

Israels jr. was gedurende zes weken hier, en is voor acht dagen weêr naar Holland vertrokken. Hij heeft hier veel gestudeerd.

Kent U *Een Passie*? Ik heb van dat boek[335] gehoord, en het besteld.

Ik ben benieuwd hoe de roman van Erens *Oorlog*[336] wordt. Het begin bevalt mij niet. Hij heeft het zeker met hooge artistieke aspiraties geschreven, doch het is zwak geworden.

In de hoop eens wat van U te hooren, na vele hartelijke groeten

Uwdwdr.

Arij Prins.

Adres

Colonnaden 33 III

Hamburg

55

Bergen-op-Zoom, 14 December 1891

Waarde Heer,

Ik had U ook al lang willen schrijven. Ik vind dat U wel veel geduld heeft met de boeken, die ik van U ter leen heb. Ik hoop ze nog wat te mogen houden. Het is met mijn studie over de Franschen en met die boeken zoo gegaan: in '88 kreeg ik ze; in den winter '88-'89 las ik ze en zoû er juist meê gaan werken, toen in Maart '89 mijn vader stierf en dientengevolge mijn leven geheel gerevolutionneerd werd. Nu, sinds Juni, ben ik eigenlijk weêr pas op streek. En nu zal ik ook weêr aan die studie gaan, maar in dien tijd is er weêr veel gebeurd (symbolisten, enz.), zoo dat mijn overzicht nu weêr uitgebreider moet worden. Als U nog meer artikelen van Léon Bloy heeft, houd ik mij aanbevolen, ook voor de *Sous-offs*, van Descaves, meen ik, dat U zoo vriendelijk was mij aan te bieden.

Heeft U de interessante *Enquête sur l'Evolution littéraire* van den reporter Huret[337] in den *Écho de Paris* (later afzonderlijk bij Charpentier verschenen) gelezen?

De enorme rijkheid van de Fransche literatuur is verbazend. Heeft U gezien

335 Bedoeld wordt de onder de schuilnaam Vosmeer de Spie door Maurits Wagenvoort (1859-1945) in 1891 gepubliceerde roman *Een passie*. Analyse van een gemoedstoestand.

336 In De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 1 (okt. 1891), blz. 5-10, had François Erens een aan Maurice Barrès opgedragen fragment van zijn roman *Oorlog* gepubliceerd, voor de eerste maal herdrukt, echter met weglating van de opdracht, in Erens' *Gangen en wegen*, Bussum, 1912, blz. 264-271.

337 Jules Huret (1864-1915) publiceerde in 1891 in het dagblad L'Écho de Paris een toen sterk de aandacht trekkende '*Enquête sur l'Evolution littéraire*', nog datzelfde jaar in boekvorm verschenen onder de titel *L'évolution littéraire*. Enquête sur le déclin du naturalisme et l'avenir du symbolisme naissant.

van de Expositie van de Rose-Croix?[338] Heeft U *Les Chants de Maldoror*[339] gelezen?

Ofschoon ik de gemeenschappelijke eigenschappen niet bespeur, die de symbolisten tot één groep maken, acht ik van de auteurs, die zich zoo noemen, Gustave Kahn de beste. Kahn zal naar mijne meening het beste praesteeren.

Ook in België is veel moois. Ik vertaalde dezer dagen voor een Amsterdamschen schouwburg, bij wijze van industriëel werk, een dramatje van Maeterlinck, *L'Intruse*,[340] maar het heeft mij sterk geimpressioneerd. Kent U dat? Het is met de aller-eenvoudigste middelen het sterkste effekt, door den meest simpelen dialoog, zonder beschrijving. Alleen de aanwijzing van de inrichting van het tooneel is beschrijving. Maar het kurieuze is, dat zelfs die aanwijzing al kunsteffekt heeft.

Met genoegen hoor ik, dat wij gauw weêr iets van U krijgen. U is produktief tegenwoordig. Uw laatste kunst, met Sint Margareta te beginnen, interesseert mij zoo mogelijk nog meer dan de voorlaatste. Ik zal U bekennen, dat ik er veel voor over had om te weten of ik ook iets in dien trant zou kúnnen maken als 't moest. Want U staat geheel op U zelf. Uw kunst ontsnapt aan den verwantschapsband die er is tusschen al het werk van Gorter (het latere, na ‘Mei’), Van Looy, Aletrino, Erens, Delang, Netscher, v. Groeningen[341] en mij. U begrijpt

338 Een raadselachtige mededeling omdat de eerste Salon de la Rose † Croix, in de Parijse Galerie Durand-Ruel, eerst op 10 maart 1892 zou worden geopend. Vermoedelijk echter zinspeelt Van Deyssel op de aan deze tentoonstelling gegeven vóor-publiciteit, die groot en langdurig moet zijn geweest, gezien het feit, dat op de openingsdag, ondanks de hoge entréeprijs, niet minder dan elfduizend bezoekers kwamen opdagen.

339 In de eerste en enige kroniek over *Nieuwste Fransche Letteren*, door Willem Kloos bijgedragen aan De Nieuwe Gids, Zesde jrg. II, aflev. 4 (april 1891), blz. 75-91, had deze ook besproken *Les Chants de Maldoror* (1869) - in de derde druk van 1890 - door Le Comte de Lautréamont (Isidore Ducasse, 1846-1870). Het boek werd aan Van Deyssel op 29 mei 1891 door Kloos in bruikleen toegezonden. Van Deyssel heeft 't echter nooit geretourneerd. Op 5 april 1891 had hij reeds aan Van Eeden geschreven: ‘Ik zal iets moois maken, er is een groot leven van visioenen in mij. Zoo iets als die Chants de Maldoror, naar ik, die het boek niet gelezen heb, uit Kloos' recensie op-maak, ligt al sinds jaren voor een zesde part klaar in mijn kast.’ Van Deyssel dacht hierbij aan zijn van 1887 daterend manuscript *Ik. Het dagboek van een zonderling*, waaruit hij in de *Zesde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1901, blz. 69, drie fragmenten zou publiceren.

340 C.F. van der Horst had ervoor gezorgd dat door de directie van de Amsterdamse Salon des Variétés aan Van Deyssel de vertaling werd opgedragen van Maurice Maeterlinck's *L'Intruse* (1891). De eerste (en waarschijnlijk enige) voorstelling van *L'Intruse*, vertaald onder het pseudoniem K.J. Weel als *De bange Avond*, Neo-impressionistiesch tooneelspel in één bedrijf, vond plaats op 30 maart 1892, in de Grote Schouwburg te Den Haag. Zie ook *Gedenkschriften* (ed. Prick), blz. 474-475.

341 Augustus Pieter Barendrecht, sedert 2 juni 1869: August Pieter van Groeningen (1866-1894), had op dit tijdstip de novelle *Haagsche Leen* (1889) en de roman *Martha de Bruin* (1890) gepubliceerd.

wat ik bedoel. Tusschen de verzen van Gorter en het werk van b.v. Netscher is een enorm verschil. Tóch is er meer verwantschap tusschen al de zoo even genoemden dan tusschen welke dier genoemden ook en U. En Uw procédé, om het zoo te noemen, kan ik maar niet in de macht mijner waarneming krijgen. Ik meen dat, al kon ik er het leven van mijn moeder of vrouw meê redden, ik geloof niet in staat te zijn iets in uw trant te maken.

Gorter werkt zeer mooye zaken. Er zijn er hier maar heel weinige, zelfs onder zijn vrienden, die hem begrijpen.

Maar laat mij U, voor ik het vergeet, nog iets over Uw eigen werk vragen: is er diepere koncentratie in Uw latere werk dan in Uw eerste, essentiëel diepere koncentratie, grooter inspanning, of is alleen het cerebrale toestel in andere richting geplaatst? Ik hoop dat ik mij duidelijk uitdruk.

Ik ben, zoo als U gezien zal hebben, nog steeds met *Menschen en Bergen* bezig. Ik heb ook een groot opstel over het Socialisme[342] onder handen, al sinds een jaar. 40 paginaas zijn er van klaar. In Maart of April zal voorts, naar ik hoop, mijn nieuwe roman[343] verschijnen, opvolger van *De Kleine Republiek*. Die roman behandelt de liefde van mij voor mijn vader, of mijn predomineerende passie van het 14e tot 17e levensjaar, en dit eenigszins in den trant van mijn nu laatstelijk verschenen fragment van *Menschen en Bergen*.

Met Delang ben ik ook zeer ingenomen.[344] Het is kurieus dat hij telegrafist van beroep is en nu en dan schrijft in artistieke telegrafie.

Netscher heeft na zijn eerste novellen twee bundels met letterkundige portretten van Kamerleden[345] uitgegeven. Die kent U toch? En nu heeft hij een ‘roman in twee deelen’ in de dagbladen doen aankondigen, getiteld ‘Egoïsme’.[346]

Een Passie ken ik. Er bestaat verschil van gevoelen[347] over de hoedanigheid

342 Het grootste deel van dit opstel over *Socialisme* zou verschijnen in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 3 (februari 1892), blz. 365-396; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, 277-311.

343 Van deze roman, een lyrisch-verhalend werk, werden slechts twee hoofdstukken voltooid. Tot dusver werd alleen het eerste hoofdstuk gepubliceerd, onder de titel *Jeugd. Een prozagedicht*, in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 3 (februari 1892), blz. 342-360; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 253-273.

344 Delang, schuilnaam waaronder Gerrit Jan Hofker (1864-1948) meewerkte aan De Nieuwe Gids, werd in 1889 nog door Van Deyssel beschouwd als een gevaarlijke rivaal. Zie Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel/Dertien close-ups*, A'dam, 1964, blz. 188.

345 *In en om de Tweede Kamer*. Parlementaire portretten en schetsen. Amsterdam, 1889, en *Uit ons Parlement*. Portretten en schetsen uit de Eerste en Tweede Kamer. Met illustraties van J. Holswilder. Amsterdam, 1890.

346 *Egoïsme*. Een Haagsch verhaal, zou eerst verschijnen in 1893.

347 Over dit verschil van gevoelen kan de lezer zich uitvoerig laten informeren door ons artikel *Naar aanleiding van een notulering door de Nieuwe-Gids-redactie*, in De Nieuwe Taalgids, deel 57 (1964), blz. 92-96.

van dat boek tusschen mij en de N.Gids-redaktie. Daarom heeft men mijne recensie niet willen plaatsen. Ik vind het, te vergelijken met *Zuster Bertha*[348] van Aletrino, wel grof, zeker; maar ik vind er toch meer goeds in dan de N.G.-redaktie er in vindt. In *Z. Bertha* is meer literatuur, in *Een Passie* meer 'temperament'.

Met zijn roman *Oorlog* heeft Erens meer literaire intentie dan men misschien vermoeden zou. Ik weet niet of U het weekblad *De Amsterdammer* leest. Nu, daarin heeft Erens eenigen tijd geleden eene recensie geschreven over *Le Vierge* van Vallette.[349] Al reageerend tegen de gekompliceerde taalvervorming van Gorter, Delang en anderen,[350] betoogde hij in dat artikel, dat men tot een eenvoudiger taal, een eenvoudiger realisme moest terugkeeren. En van dat eenvoudige realisme moet, meen ik, *Oorlog* als een proeve beschouwd worden. Goed vind ik er van de uittocht van dien jongen man uit zijn dorpje, met de beweging der vogelen om hem heen.[351] Erens is overigens zeer veelzijdig, bijna al zijn stukken zijn elk in een andere manier.

Geeft U niet spoedig een tweeden bundel uit? Mij dunkt U heeft al over genoeg te beschikken.

Blijft het Hollandsch U even gemeenzaam als vroeger in weêrwil van Uw langdurig verblijf in het buitenland? Op mij heeft het verblijf in het buitenland geen invloed om dat ik om zoo te zeggen niemand spreek, maar het interesseert mij of iemand, die wel met menschen omgaat, er ook geen hinder van heeft.

Israëls vertelde mij verleden jaar[352] van Uw sportbemoeyingen. Doet U zelf ook praktiesch aan sport?

Ik denk er over om in Kleef te gaan wonen. Kan U mij ook zeggen hoe het

348 *Zuster Bertha*, door A. Aletrino, verscheen in 1891 bij W. Versluys te Amsterdam. Zie ook noot 357.

349 Deze recensie, verschenen in het weekblad De Amsterdammer van 3 mei 1891, werd herdrukt, onder de titel *Een mooi boek*, in Erens' *Litteraire wandelingen*, A'dam, 1906, blz. 81-88.

350 Deze auteurs werden, door Erens niet met name genoemd. Maar hij schreef wel: 'Hij (Vallette) plukt de volzinnen met zekere hand als roodglimmende kersen uit den levensboom en wij knutselen over gecompliceerde volzinnetjes en trachten een mooi orkest te scheppen met de glazen klokken onzer geraffineerde bedenkinkjes.'

351 Dit slaat op blz. 8 van Erens' in noot 336 genoemde romanfragment: 'Driek stapte door. Naast hem zongen de vogels in de weelderige doornenheggen, bij zijn voorbijgang vlogen zij op met geruisch in de bladeren en takken en gingen weer zingen in andere struiken. In het diepe hooge blauw smolten de leeuwerikken weg, strooiden voortdurend hun trillers rond over de aarde uit de goudene onzichtbaarheid, terwijl in de schaduwen de meerels waterklank-zongen hun luidende altos.'

352 Op 15 september 1890.

staat met de militaire verplichtingen van een Hollander, die zich in Duitschland vestigt?

Bergen-Op-Zoom zal ik ten slotte wel uit móeten, om dat mijn vrouw voortdurend de koorts heeft. 't Is hier moerassig en koortsig. Ik woon liever in 't buitenland en België is voor mij voorloopig gesloten. Dus moet ik, om dicht bij te blijven, wel naar Kleef (dat is maar 2½ uur van Amsterdam tegenwoordig).

Kan ik echter in Holland een goed klein huis, 'buiten' maar toch dicht bij een stad vinden, dan blijf ik in Holland.

Niets is ellendiger dan verhuizen. Ook woon ik op 't oogenblik wel naar mijn zin, maar met de permanente koortsen is het onhoudbaar.

Ik beveel mij aan om weêr eens iets van U te hooren, doe U mijn beste groeten en blijf

Uw dw.
K.J.L. Alberdingk Thijm.

56

Hamburg 30/12'91.

Waarde Heer,

Het deed mij heel veel genoegen uw schrijven te ontvangen, en ik zou dit reeds eerder beantwoord hebben, als ik niet allerlei drukten had gehad.

Houdt U de boeken gerust nog zoo lang, als U ze noodig hebt; ik ben er volstrekt niet om verlegen. Dezer dagen zend ik U nog een pakket inh. verscheidene werken die U zeker zullen interesseeren, o.a. *Sous-Offs*, jaargang 1891 van *La Plume*[353] (een tijdschrift der jongeren) enz.

Van de jonge franschen ken ik ronduit gezegd, te weinig om een oordeel te durven vellen, van Kahn heb ik bijna niets gelezen. Het meest bevalt mij nog Laurent Tailhade[354] van de dichters en Remy de Gourmont[355] van de proza-

353 La Plume, Revue de littérature, de critique et d'art indépendant, werd gesticht door Léon Deschamps (1863-1899) en heeft bestaan van 15 april 1889 tot augustus 1905. Het tijdschrift, waaraan Verlaine, Maeterlinck en Mallarmé hebben meegewerkt en dat een zekere reputatie verwierf door bizondere nummers, geheel gewijd aan Moréas, Barrès, het Mysticisme enz., viel zozeer bij Van Deyssel in de smaak dat hij er zich op abonneerde. Twee jaar lang, van 1890-1892, was Léon Bloy het paradepaard van La Plume. Het merendeel van zijn bijdragen werd gebundeld in *Belluaires et Porchers* (1905).

354 Laurent Tailhade (1854-1919) had op dit tijdstip bekendheid verworven met de bundels *Le jardin des rêves* (1880) en vooral met *Vitraux* (1891).

355 Voor Remy de Gourmont (1858-1915) heeft Van Deyssel nooit enige waardering opgebracht. Van *Sixtine. Roman de la vie cérébrale* (1890) heeft hij wel kennis genomen, evenals van de *Histoires Magiques* (1895), maar hij rangschikte De Gourmont, alsook Alfred Jarry, tot de makers van 'het kleine, intellektueele werk, dat geen kunstwerk, geen literatuur is, dat heelemaal niets is' (*Vierde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1898, blz. 303.) Van Alfred Jarry (1873-1907) heeft Van Deyssel gelezen *Les minutes de sable mémorial* (1894) en *Ubu Roi* (1896).

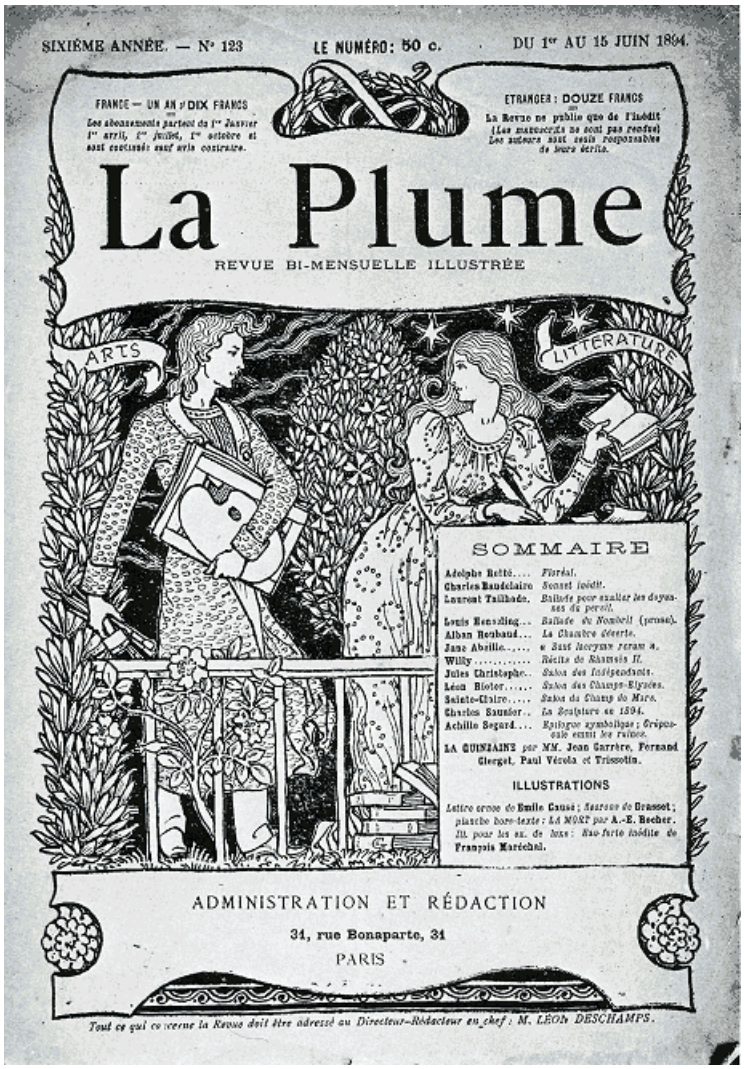

SIXIÈME ANNÉE. — N° 123 LE NUMÉRO: 50 c. DU 1er AU 15 JUIN 1894.

FRANCE — UN AN 10 DIX FRANCS
Les abonnements partent du 1er Janvier 1er avril, 1er juillet, 1er octobre et sont continués sauf avis contraire.

ETRANGER: DOUZE FRANCS
La Revue ne publie que de l'inédit (Les manuscrits ne sont pas rendus) Les auteurs sont seuls responsables de leurs écrits.

La Plume

REVUE BI-MENSUELLE ILLUSTRÉE

ARTS LITTÉRATURE

SOMMAIRE

Adolphe Retté.... *Floréal.*
Charles Baudelaire *Sonnet inédit.*
Laurent Tailhade. *Ballade pour exalter les doyennes du pareil.*
Louis Denzling... *Ballade du Nombril* (prose).
Alban Nenbaud... *La Chambre déserte.*
Jane Abeille..... *« Sunt lacrymæ rerum ».*
Willy ..... *Récits de Khamsès II.*
Jules Christophe.. *Salon des Indépendants.*
Léon Riotor..... *Salon des Champs-Elysées.*
Saint-Ulmire..... *Salon du Champ de Mars.*
Charles Saunier.. *La Sculpture en 1894.*
Achille Segard.... *Epilogue symbolique; Crépuscule ennui les ruines.*
LA QUINZAINE par MM. Jean Carrère, Fernand Gregori, Paul Vérola et Trissotin.

ILLUSTRATIONS

Lettre ornée de Emile Cause; *Fleurons de* Brasset; *planche hors-texte: LA MORT par* A.-E. Becher. *Ill. pour les ex. de luxe: Eau-forte inédite de* François Maréchal.

ADMINISTRATION ET RÉDACTION
31, rue Bonaparte, 31
PARIS

Tout ce qui concerne la Revue doit être adressé au Directeur-Rédacteur en chef: M. LEON DESCHAMPS.

schrijvers. Kent U van R. de G. *Sixtine*? 'T is heel curieus werk, grijs-troebel. -

Ik lees of liever herlees Hugo (brokstukken uit zijn romans) Flaubert, Balzac, Huysmans, Baudelaire, en volg natuurlijk opmerkzaam alles wat in Holland uitkomt

Het werk van Huret ken ik. Dit is wel interessant, ofschoon ik er zeker van ben, dat verscheidene schrijvers niet precies hun meening hebben gezegd.

In *Les Chants de Maldoror* vind ik prachtige brokken. Dit boek is een superbe ruïne.

Van Maeterlinck ken ik nog niets.

Hebt U *Le Vierge* gelezen, en hoe bevalt het U. Ik laat het komen.

Met heel veel genoegen lees ik, dat in het voorjaar uw nieuwe roman verschijnt. Ik ben er zeer benieuwd naar.

Ik vind, dat van uw tot nu toe verschenen werk *De Kleine Republiek* heel afzonderlijk staat. Tusschen *Een Liefde* en *Menschen en Bergen* is m.i. meer verwantschap, dan tusschen De Kleine Rep. en een dier boeken, of uwe latere stukken in de *N.G.*. Vanaf *Een Liefde* is uw werk kolossaal in de hoogte gegaan, maar *De Kleine Republiek* verbindt uw eerste boek en het latere werk niet. Het staat op een hoog vlak, maar afzonderlijk. Vindt U dit ook?

Met Netscher is het m.i. nu een vraag van ‘er op’ of ‘er onder’. Zijn portretten van Kamerleden toonden geen vooruitgang. Die boekjes zijn minder dan zijn novellen. *Egoisme*, waaraan hij naar ik meen reeds lang werkt, zal toonen moeten, wat van hem te verwachten is.

Een Passie heb ik nog niet gekregen. Zoodra ik het boek heb gelezen, zal ik U mijn opinie mededeelen.

Zeer nieuwsgierig ben ik naar 't vervolg[356] van *Oorlog*. Men kan natuurlijk een roman niet naar de 10 eerste bladzijden beoordeelen, maar toch vind ik die niet mooi-eenvoudig genoeg. De zinnen hadden meer raak moeten zijn, ze zijn soms wat zoet.

356 Dit vervolg heeft Prins nooit onder ogen gekregen, want het werd eerst in 1941 openbaar gemaakt door Pierre van Valkenhoff in zijn uitgave van Frans Erens' *Suggesties*. Critieken/invallen en verbeeldingen. Maastricht z.j., blz. 186-195. In dit boek werd ook (blz. 121-122) een bepaald houtsnijdende aantekening over Arij Prins herdrukt, door Erens bijgedragen aan De Nieuwe Gids, Jrg. 1933 II, blz. 519, welke aantekening aan S.P. Uri onbekend is gebleven: ‘In het werk van Ary Prins vind ik een grondfout. In plaats van het gedwongen-zijn der uiting is daar elke uiting, vóór dat zij vorm krijgt, overwogen. Slechts na goedkeuring van de zich opdringende voorstelling teekent hij op. Hij weet dan nauwkeurig, dat hij dat heeft gedaan; hij kent de grenzen van zijn voorstelling. Ik voor mij werd liever gewaar een zekere onbewustheid bij de opteekening, een gedrongen-zijn om neer te schrijven, wat de geest heeft waargenomen. Ik mis die onbewustheid in Prins' later werk; maar dit, naar mijn meening, grondfoutelijk beginsel heb ik niet aangetroffen in zijn eerste werk: *Uit het leven*. Daarin wordt niet gevonden die angstvalligheid in het zeggen van de derde periode. De tweede periode van Ary Prins, de Poe-iaansche, deed volgens mij aan inspiratie uit vreemde bron. In zijn laatste periode was hij geen volgeling, maar een oorspronkelijk schrijver, (een hoog te waardeeren eigenschap) maar mij dunkt zijn eerste manier, neergelegd in zijn boekje *Uit het leven*, de beste. In deze eerste manier was hij niet sterk, zij was niet geserreerd, maar zij gaf de personen die zij beschreef met genoegzamen nadruk, harmonisch zonder te vervallen in banaliteiten.
De werkelijke overgave, de gloed heeft aan Prins ontbroken. “De god in zijn ziel” was niet in zijn werk te vinden, zoodat hij niet met recht kon zeggen: “Est deus in nobis, agitante calescismus illo”. Vandaar iets kouds in zijn werk, de kilte der reflexie. De “spiritus principalis” ontbreekt hem, de lezer moet een concessie doen, voordat hij tot bewondering kan overgaan’.

Ik heb veel sympathie voor Erens. Hij is een geweldig zoeker en staat litterair hoog.

Met groot genoegen las ik uw artikel in de *N.G.* over *Zuster Bertha*.[357] Ik ken dit boek nog niet, maar vind, dat in uw stuk veel heel-juiste opmerkingen over litteratuur zijn.

Een tweede bundel zal nog wel zoo spoedig niet van mij uitkomen, want ik vind het werk geschreven te Hamburg vóór *St. Margareta* niet goed genoeg om het nu nog eens te laten verschijnen. Ik denk er echter over *St. Margareta, Een Koning, Harold* en nog een middeleeuwsch stuk in een boek uittegeven, misschien zoo tegen dec^{r}. a.s.

Harold schiet nog al naar mijn zin op, maar ik denk niet, dat het al 1 Febr^{y} in de *N.G.* zal komen.

U vraagt me naar mijn procédé. Dit gaat zoo: Ik krijg lust te werken doch heb absoluut geen idée, weet niet wat ik wil maken, dan ga ik naar de bibliotheek, en begin aanteekeningen te maken over middeleeuwsche zaken. Dit duurt zoo lang tot ik door het een of ander feit gefrappeerd word. Dit wordt dan het uitgangspunt van het werk, of beter daar-om wordt het gecomposeerd.

Er gaat echter heel wat tijd mede weg, voordat ik het geheel heb opgebouwd, en het helder zie.

Als ik zoover ben, maak ik de noodige aanteekeningen over wapens, costumes, etc. en ga dan tegelijk aan het schrijven. Onder 't werken worden de brokstukken echter nog zeer gecondenseerd. Volgens het ontwerp zou o.a. *Een Koning* ca. 80 bladz. druk zijn geworden.

Ik ben er zeker van, dat het cerebrale toestel zich sedert de 2de methode *zeer* verplaatst heeft.

Of de inspanning grooter is geworden, kan ik moeielijk zeggen. Ik geloof niet, want ik werk thans veel vaster en gemakkelijker, maar dit komt wel daarvan, dat ik krachtiger ben geworden.

Dit is voor mij zeker, dat tusschen de 1ste en 2de methode een minder groot verschil is, dan tusschen de 2de en 3de.

357 Verschenen in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 2 (december 1891), blz. 302-311; voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 175-186. Van Deyssel heeft *Zuster Bertha* ook besproken, als A.J., in het weekblad De Amsterdammer van 22 november 1891.

Vroeger wijfelde ik ook, ik wist niet, of ik goed of slecht maakte, thans - van af Sint Margareta werk ik met zekerheid. De emotie is ook kalm-dieper dan vroeger.

Hoe het komt, dat mijn stijl zoo op eens veranderd, en zooveel precieser geworden is, kan ik moeielijk verklaren. Dit is op eens gekomen met *S.M.*

De compositie ging vroeger met schokken, thans rustig zonder vrees te mislukken. Daarentegen kan ik niet lang of liever altijd werken; ik zou dan vermoeid worden, en suffe dingen gaan maken. Daarom rust ik, als iets af is, dikwijls weken lang uit.

Dat mijn werk niet veel verwantschap heeft, met dat der door U genoemden, voel ik ook heel goed. Ik geloof, dat dit door het volgende komt.

1º ben ik eigentlijk nooit realist of naturalist in mijn aller-binnenste geweest. Ik heb wel *Uit het leven* gemaakt, maar was toen medegesleept door de krachtige beweging, die uit Frankrijk kwam.
Dit, thans vrij dunne boekje, was echter een goede oefening.

2º Ik voel ook niet meer voor het moderne leven om mij, loop er door heen zonder passie het te bestudeeren, weertegeven.
Landschappen, lucht, water, steden bestudeer ik ook niet voor mijn werk. Ik krijg meer onverschillige indrukken die in mijn hersens bezinken. Uit die bezinksels bouw ik wel later mijn beschrijvingen op, doch ‘precies gezien’ zijn ze nooit.

3º Is door mijn langdurig verblijf in het buitenland Holland mij vreemd geworden. Er zit thans in mijn werk een gedecideerd oud-duitschen kant.
Moest ik naar Holland terugkeeren, dan zou ik, naar ik geloof, niet meer in mijn 3e manier kunnen werken.

Het Hollandsch heeft voor mij ook, wijl ik het weinig spreek, niet meer dat heel-erg gemeenzame. Ik schrijf het veel beter dan vroeger, maar het is een *doode* moedertaal voor me geworden.

U zult dit wel begrijpen.

Ik bemerk, dat ik een beetje lang over mijzelf bezig ben, doch daar U mij de inlichtingen hebt gevraagd, kan ik slechts door uitvoerigheid alles duidelijk maken.

Het spijt me te hooren, dat uw vrouw voortdurend souffreert, en ik hoop, dat verhuizen haar goed zal doen. Aangenaam is het echter niet voor U uit uw rustig hoekje weg te gaan. Ik ken dit. Mocht U in Kleef gaan wonen, dan kom ik U bepaald eens opzoeken. Het ligt zoo gemakkelijk in mijn reisroute als ik naar Holland ga. Ik was in Kleef voor 7 jaar, en heb er een heel aangename herinnering van.

Militaire verplichtingen hebt U in Duitschland volstrekt niet, als U ten minste Nederlander blijft. Ik heb me toen ik hier kwam bij den Nederl. Consul aangemeld. Deze gaf mij een bewijs van aankomst, en daarop heb ik vergunning gekregen hier te wonen.

Moeielijkheden heb ik hier nooit gehad. Men heeft mij altijd rustig laten leven.

In het midden Arij Prins, links van de figuur met een witte pet

Ik geloof, dat het ook voldoende is, als U naar Kleef uw geboorte-acte, en verhuis-billet medeneemt, en daarmede naar den Ned. Consul gaat. Is er aldaar geen vertegenwoordiger, dan zult U deze papieren op het Stadhuis moeten voorleggen.

Wat mijn sport-bemoeiingen aangaat, zoo doe ik persoonlijk aan niets mede, maar heb wel de leiding van eenige sport-takken (hardloopen, schaatsenrijden). Ik schrijf ook artikelen in Ned. en duitsche sportbladen. Soms, als er races zijn, heb ik het erg druk, maar dit werk, waarbij het vooral aankomt op precies, snel en beslist handelen, maakt mij frisch en veerkrachtig voor mijn litteratuur.

Ik heb dit ook noodig, omdat mijn leven anders vrij saai zou zijn. U begrijpt, dat ik hier niemand heb, met wien ik over litteratuur kan spreken, en om na de kantooruren nog met kooplieden te verkeeren, daarin heb ik geen lust. Bals, partijen en familie-verkeer verfoei ik ook.

Ik zend U nog mijn hartelijke gelukwenschen met de jaarwisseling, en houd mij voor een brief van U aanbevolen.

Na vele groeten.

Uwdwdr.

Arij Prins.

57

(poststempel Hamburg, 12 Februari 1892)

Waarde Heer Van Deyssel,

U zult wel denken, dat ik de boeken geheel vergeet, doch ik ben sedert 3 weken ongesteld, en kan niet uit mijn kamer (Influenza, die op de maag geslagen was). Gelukkig word ik beter.

De boeken zend ik U zoodra ik hersteld ben.

Met *veel* genoegen het begin van *Jeugd*[358] & uw opstel over het socialisme gelezen.

Spoedig schrijf ik U hierover nog uitvoerig. -

Ik heb door mijn ziekte niet veel gewerkt doch wel veel gelezen.

Vele groeten

Uwdw.

Arij Prins

358 Zie noot 342 en 343.

58

Hamburg, de 29 Februari 1892.
Ebeling & Prins
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.

Waarde Heer Van Deyssel,

Ik had U wel reeds geschreven, toen ik U de boeken[359] zond, doch ik heb het zoo kolossaal druk gehad. Doordien ik ca. 4 weken te huis ben geweest, vond ik zooveel werk, dat ik tot 's avonds laat op het kantoor moest zitten.

Mijn gezondheid wordt veel beter, heelemaal in orde ben ik nog niet, doch dat zal wel weer gauw het geval zijn.

Ik vind ook, dat Verwey's Christus Sonnetten[360] niet de minste overeenkomst hebben met het werk van Derkinderen,[361] dat ik heb gezien. Verwey is volstrekt niet middeleeuwsch.

Het Kneipssche systeem[362] ken ik niet, doch er wordt hier veel over geschreven.

Iets anders. Ik reis Zaterdag naar Holland voor zaken, waar ik ca. 8 dagen blijf. Nu zou ik U gaarne eens willen ontmoeten, en dit zou, naar ik zoo heb overlegd, te Dordrecht of te 's Hertogenbosch kunnen geschieden. Wij behoeven dan geen van beiden zoo ver te reizen. Meldt U mij svp of U dit idée toelacht, want dan zal ik probeeren het zoo interichten, dat ik een dag vrij heb, hetgeen bepaald zal gaan.

's Hertogenbosch is misschien 't interessantst, omdat wij dan het werk van Derkinderen kunnen zien; Dordrecht is echter het gemakkelijkst te bereiken.

359 Deze zending boeken liet zich niet meer volledig reconstrueren. Vaststaat dat daarvan deel uitmaakten twee werken van Léon Bloy: *Christophe Colomb devant les Taureaux* (1890) en *La Chevalière de la mort* (1891), het laatste boek voorzien van de opdracht: 'A mon cher ami Arij Prins. Souvenir affectueux. Léon Bloy.'

360 Bedoeld worden de sonnetten *Engelenzang, Christus aan het kruis* en *Christus van het kruis*, door Albert Verwey bijgedragen aan De Nieuwe Gids, Eerste jrg. I, aflev. 2 (december 1885), blz. 298-300. Prins reageert hier op Andrew de Graaf's vernoemen van Verwey's Christussonnetten in een door De Graaf aan De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 3 (februari 1892) blz. 325-329, bijgedragen artikel, *Gemeenschapskunst. De wandschildering van Derkinderen*.

361 Prins had grote belangstelling voor de door A.J. Derkinderen (1859-1925) voor het Begijnhof te Amsterdam vervaardigde (en tenslotte door de opdrachtgever geweigerde) wandschildering van de Middeleeuwse Amsterdamse 'Processie van het H. Sacrament van Mirakel'. In Den Bosch hoopte hij nu iets te zien van de grote wandschilderingen voor de voorhal van het stadhuis aldaar, waaraan Derkinderen gewerkt heeft van 1889-1896.

362 In een niet bewaard gebleven brief moet Van Deyssel Prins hebben geschreven over zijn lectuur van de geschriften van pastoor Sebastian Anton Kneipp (1821-1897), die zich toelegde op hydrotherapie en die vooral de werking onderzocht van het water op gezonden en zieken.

Daar ik U door dit plan derangeer, zijn alle reis en verblijfkosten natuurlijk voor mijn rekening.

Schrijft U mij svp omgaand naar hier, hoe U hierover denkt.

Vele groeten

t.t.

Arij Prins.

Mijn stuk *Harold* is gereed. Ik zal het Kloos voor het April nummer geven.[363]

59

Bergen Op Zoom, 2 Maart 1892

Waarde Heer,

Het vooruitzicht is mij heel aangenaam en ik neem gaarne aan.

Te 's Hertogenbosch zoû ik kunnen zijn van 10 u. 's ocht. tot half acht 's avonds, te Dordrecht van half-tien 's ocht. tot half acht 's av. Want ik kan niet goed een nacht van huis blijven.

Als er ook misschien een bescheidenheids-motief is, dat U niet aan Bergenop-Zoom zelf heeft doen denken, zoû ik U verzoeken dat niet te doen gelden. U zoû mij in mijn eigen woning heel welkom zijn. Ik kan U ook logeeren, al is het niet brillant (een met kamerschut geïmproviseerd vertrekje op een zolder). Maar ik geloof dat Bergen op Zoom nog al zeer uit uw route ligt. Mij is het overigens even aangenaam te 's Bosch, te Dordt of te Bergen.

Wees dus zoo goed en bepaalt U maar dag en plaats. Daar ik wat koortsig ben, verzoek ik U ook mij, voor geval van nood, uw Hollandsch adres op te geven.

De uwe K. Alberdingk Thijm.

60

Hamburg, den 4 Maart 1892.

Ebeling & Prins

Hamburg

Telegr.-Adr.: Prinsebel.

Waarde Heer Van Deyssel,

Uw schrijven ontvangen, en het doet mij veel genoegen, dat wij elkaâr na zooveele jaren weêr eens zullen ontmoeten.

Wel bedankt voor uw vriendelijkheid mij voortestellen ten uwent te komen en mij uw huis aantebieden. Bergen-op-Zoom ligt echter waarlijk wel wat erg uit mijn route.

Ik reis morgen vroeg van hier, en mijn adres in Holland is: Ary Prins -

363 *Harold* verscheen inderdaad in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. II, aflev. 4 (april 1892), blz. 1-12.

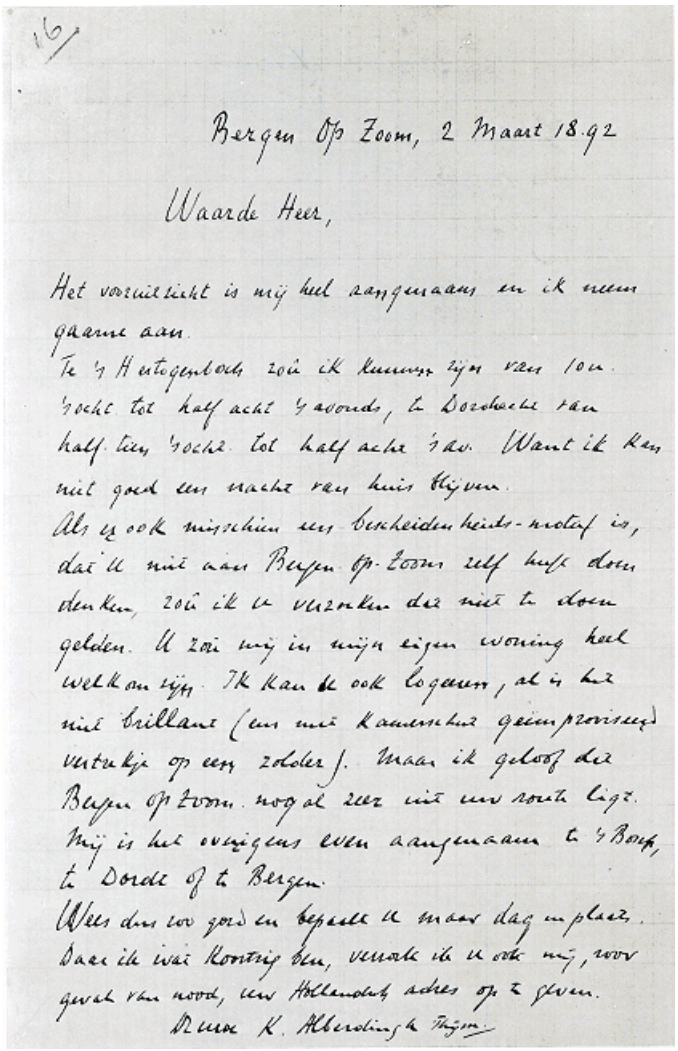

Bergen Op Zoom, 2 Maart 18.92

Waarde Heer,

Het vooruitzicht is mij heel aangenaam en ik neem gaarne aan.
Te 's Hertogenbosch zou ik kunnen zijn van 10 uur 's ochts tot half acht 's avonds, te Dordrecht van half tien 's ochts tot half acht 's av. Want ik kan niet goed een nacht van huis blijven.
Als er ook misschien een bescheidenheids-motief is, dat U niet aan Bergen op Zoom zelf hoeft doen denken, zou ik U verzoeken dat niet te doen gelden. U zou mij in mijn eigen woning heel welkom zijn. Ik kan U ook logeren, al is het niet brillant (een met kamerschut geïmproviseerd veldbedje op een zolder). Maar ik geloof dat Bergen Op Zoom nog al zeer uit uw route ligt.
Mij is het overigens even aangenaam te 's Bosch, te Dordt of te Bergen.
Wees dus zoo goed en bepaal U maar dag en plaats. Daar ik wat kortzichtig ben, verzoek ik U ook mij, voor geval van noode, uw Hollandsch adres op te geven.

Dr. K. Alberdingk Thijm

Lodewijk van Deyssel aan Arij Prins

Welgelegen - Voorburg bij den Haag. Ik schrijf U van daar welken dag ik vrij heb; ik vermoed Donderdag of Vrijdag. Het is waarschijnlijk het beste, dat we ons te Dordt treffen; den Bosch ligt wel wat heel ver, vooral nu U 's avonds weêr naar huis gaat. Den Bosch heeft echter de groote attractie van het schilderwerk van Derkinderen.

Ik neem morgen een nieuw werk van Guiches[364] mede om het op reis te lezen. Het is een vervelend tochtje van 10 's morgens tot 9½ uur 's avonds. De streek, waardoor de trein gaat, is vrij vervelend, meest vlak land, en kan ik wel droomen. Vele groeten en nu tot ziens

t.t.
Arij Prins.

61

(poststempel 's-Gravenhage, 8 Maart 1892)

Waarde Heer,

Conveniëert het U, dat wij elkaâr Donderdag te Dordrecht treffen? Den Bosch is wel wat ver. Ik kan te Dordrecht aankomen om *12 uur 5 min.* per trein van Rotterdam, en wij kunnen elkaâr dan wachtkamer 2de klasse treffen. Ik ben dan den geheelen dag vrij, zoodat wij althans te zamen kunnen koffie drinken en eten.

Ik hoop, dat uw koortsigheid over is, zoodat het U schikt te komen.

Hoor ik niet van U, dan reis ik naar Dordt.

Vele groeten

t.t.
Arij Prins

Voorburg
Dinsdag

Uw trein arriveert als ik het wel heb 12.29 te Dordrecht.

62

(poststempel Voorburg, 9 Maart 1892)

Waarde Heer,

Vindt U het goed, dat wij elkaâr *niet* Donderdag, doch *Vrijdag* als door mij aangegeven te Dordt treffen?

Donderdag conveniëert mij minder goed.

Vele groeten

t.t.
Arij Prins.

364 Gustave Guiches (1860-1935). Zie noot 179.

63

(poststempel Hamburg, 15 Maart 1892)
Waarde Heer,
Het speet me ook zeer uw telegram te ontvangen, en we zullen onze 'ontmoeting' nu maar uitstellen tot ik weêr in Nederland kom, hetgeen wellicht over een paar maanden het geval zal zijn. Ik hoop maar dat u weêr gauw hersteld zult zijn. Ik ben nu weêr beter, en werk al een weinig. -
Zaterdag en Zondag was ik te Amsterdam, waar ik Kloos, Witsen, Boeken, Israëls ontmoette.
Gister ochtend reisde ik naar hier terug. -
Weet U, dat Paap een drama[365] heeft geschreven; meer weet ik er niet van.
Vele groeten
t.t.
Arij Prins.

64

Hamburg 27/4'92.
Colonnaden 33.
Waarde Heer Van Deyssel,
Doel dezes is U eenige inlichtingen over de *Nieuwe Gids* te vragen. Bij voorbaat dank voor de moeite.
Ik heb namelijk het April nummer niet ontvangen, en ook een andere abonnee, die hier woont heeft niets gekregen.
Daar mijn stuk *Harold* er in zou verschijnen, interesseerde het mij ook zeer, waaraan dit te wijten was, en daar ik uit ondervinding weet, dat Kloos niet snel brieven beantwoordt, seinde ik hem Zondag *draadantwoord betaald* 'Geen Aprilnummer ontvangen'. Op deze dépêche ontving ik geen antwoord!
Ook een briefkaartje aan Israels hem Vrijdag gezonden, is nog niet beantwoord geworden.
Ik begrijp er niets van, en begin mij een beetje ongerust over het lot van de *Nieuwe Gids* te maken. Is Kloos bijgeval ziek?
Het niet tijdig verschijnen kan bij de abonnees veel afbreuk veroorzaken; het maakt den indruk of de N.G. ligt te zieltogen.
Van mijn stuk heb ik Kloos begin April (4dr.) gecorrigeerden proefdruk toegezonden, nadat hiermede ook al een zonderlinge gebeurtenis is gepasseerd. De eerste proef met manuscript is op reis n/Hamburg verloren geraakt. Kloos heeft het per post verzonden, en ik heb niets ontvangen. Hoogst onaangenaam, dat 't manuscript weg is.
Ik ben druk aan 't werk, en voor de Juni of Aug.^{s} aflevering zou ik een stuk of fragment daarvan gereed hebben. -
Gaarne eenige inlichtingen tegemoetziende, met hartelijke groeten,
t.t.
Arij Prins

365 Die kan alleen maar slaan op *Koningsrecht*, dat echter eerst in 1901 zou verschijnen.

65

Waarde Heer,

Uw briefkaart ontvangen. Wel bedankt. Ik hoop, dat de Kneippkuur[366] U goed zal doen.

De *Nieuwe Gids* zult U ook wel hebben gekregen.

Hebt U in de *Mercure de France* van 1 Mei de twee vrij ridicule brieven[367] van Ten Brink gelezen?

366 Sedert begin 1892 verbleef Van Deyssel in Hotel Prinsenhof te Cleve om zich daar, met succes, aan de Kneippkuur te onderwerpen. Zie *Gedenkschriften* (ed. Prick), blz. 389-397.

367 Het februarinummer van de Mercure de France, jrg. 1892, had op blz. 179, in de rubriek 'Journaux et Revues' melding gemaakt van de inhoud van het decembernummer van De Nieuwe Gids: 'Ch.-M. Van Deventer, *Alkabiades, of over den Eerbied*; Delang, *Eene Bloem*, poème en prose descriptif de l'étrange et colossale fleur, Victoria regia; Frans Erens, *Gedichten in proza*; A. Diepenbrock, *Melodie en gedachte of de muziek in de intellektueele evolutie*, avec cette épigraphe empruntée à Stéphane Mallarmé: "Je crois que la Poésie est faite pour le faste et les pompes suprêmes d'une société constituée où aurait sa place la gloire dont les gens semblent avoir perdu la notion"; M. Van Eeden étudie les théories de Lombroso sur le spiritisme et le dernier livre du célèbre critique hollandais M. Jan Ten Brink, sur les vieilles et les nouvelles écoles littéraires, *De Oude Garde en de Jongste School* (Amsterdam, Jan Leendertz en Zoon)'. In het aprilnummer opende dezelfde rubriek, op blz. 366, met de mededeling: 'Nous avons reçu d'Amsterdam et de Leyde deux lettres nous signalant une erreur dans la note publiée en février (no. 26, p. 179) sur le *Nieuwe Gids*; c'est M.L. van Deyssel et non M. van Eeden, qui a parlé du livre récent de M. Jan Ten Brink: *De Oude Garde en de jongste School*. Les auteurs de ces lettres, de plus, ne montrent pas beaucoup de sympathie pour le critique hollandais: l'un l'appelle' le professeur Ten Brink, un critique très connu, peu sérieux et pas du tout célèbre', et l'autre déclare qu'il n'est célèbre qu'à ses propres yeux.' -

Alfred Vallette, redacteur van de Mercure de France, zag zich in het meinummer (blz. 80-82) nogmaals genoodzaakt de tijdschrif tenrubriek te laten aanvangen over deze kwestie: 'A la suite de notre dernier écho (tome IV, p. 366), sur le *Nieuwe Gids*, M. Jan Ten Brink nous a déclaré que les deux lettres reçues d'Amsterdam et de Leyde, et dont nous citions de courtes passages, nous venaient de personnes qui lui ont "voué une haine littéraire des plus déloyales", qu'on l'avait déjà "insulté" dans le *Nieuwe Gids*, et qu'on ne nous avait écrit que pour "l'insulter encore." Nous avons certifié à M. Jan Ten Brink que les lettres en question, et même une troisième reçue d'Utrecht depuis la publication de notre dernier numéro, gardaient le ton de la plus parfaite bienséance; que nous y avions vu, certes, une divergence d'opinions littéraires entre lui et le *Nieuwe Gids*, mais nulle "haine" et pas la moindre parole "insultante"; que d'ailleurs - abstraction faite de ses propres sympathies littéraires - le *Mercure de France* insérerait impartialement soit une réponse à l'écho du mois dernier, soit partie de la lettre qu'il venait de recevoir. M. Jan Ten Brink nous prie de citer des passages de ses deux lettres. Les voici presque in-extenso, et nous espérons que leur publication mettra fin à l'incident:

Leide, 3 avril 1892

A Monsieur Alfred Vallette,

Rédacteur en chef du *Mercure de France*.

Monsieur!

Permettez-moi de vous communiquer un petit renseignement, à propos de ce qu'on a écrit sous le titre: *Nieuwe Gids (Journaux et Revues)*, p. 366 de votre livraison d'avril 1892. L'auteur dit qu'il a reçu deux lettres d'Amsterdam en de Leide pour signaler une erreur, quand on m'a nommé "critique célèbre" dans votre livraison de février. Ces deux lettres vous viennent de personnes qui m'ont voué une haine littéraire des plus déloyales. Cette revue: *Nieuwe Gids*, ne produit rien d'original. Tout est de l'imitation de votre M. Stéphane Mallarmé et de l'école symboliste.

S'il s'y trouve quelque chose de foncièrement hollandais, ce sont bien des insultes grossières à l'adresse de ces écrivains qui ne donnent pas dans le mallarmisme du *Nieuwe Gids*. Comme je n'admire pas beaucoup le symbolisme et le galimatias littéraire et comme je l'ai dit souvent, on m'a insulté dans le *Nieuwe Gids* (...)

Quand votre *Mercure* me reconnaît "critique célèbre", ces messieurs vous ont écrit deux lettres pour m'insulter encore (...)

Het is ook perfide van hem te zeggen, dat wij allen van de *N.G.* de fransche symbolisten en Mallarmé (!) imiteeren - en opdat men hem te Parijs zal gelooven beroept hij zich op - - Bijvanck!![368]

Vous-même, vous êtes hors de cette question; je vous prie de ne pas croire tout à fait ce que ces messieurs vous écrivent (...)
Vous n'avez entendu que deux voix très partiales: vous aimerez voir aussi le revers de la médaille.
Croyez, Monsieur, etc.
Jan Ten Brink.
Leide, le 10 avril 92
Monsieur!
Mille fois merci! Votre lettre me prouve qu'en France, du moins, on n'a pas perdu la belle tradition de la courtoisie. Je vous prie de citer tout ce que vous trouverez d'utile dans mes deux lettres.
S'il n'existait qu'une certaine divergence d'idées entre le *Nieuwe Gids* et moi, l'affaire se trouverait dans les termes les plus corrects. Mais ces jeunes gens se distinguent par un esprit-de-corps fort remarquable, et ont la bouche pleine d'offenses pour ceux qui oseraient leur faire la moindre critique. (...) ils prétendent avoir inventé la littérature néerlandaise. J'ai écrit souvent contre cette tendance des esprits; jamais je n'ai oublié les lois de la courtoisie.

Vous n'avez pas trouvé de haine littéraire dans les lettres de Leide et d'Amsterdam. C'est qu'il voulaient me nuire en France auprès de votre publication, et ils avaient besoin de prendre les allures de la correction. Dire que je ne suis “pas sérieux”, “célèbre que dans mes propres yeux”, est certainement pour moi une offense.
Vous connaissez M. Byvanck, qui ne m'aime pas du tout; mais il est parfaitement honnête. Demandez-lui si c'est la vérité ce que disent vos lettres de Hollande. Il connait toute ma carrière scientifique et littéraire! Je ne doute pas une minute qu'il me jugera tout autrement, quoiqu'il ait à se plaindre de moi au sujet de son dernier livre.
En vous remerciant, etc.
Jan Ten Brink.
Van Deyssels bespreking van Ten Brinks *De Oude Garde en de Jongste School*, bespreking die zich overigens uitsluitend had bezig gehouden met de typografie van het titelblad, werd voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 189-192.

368 W.G.C. Byvanck (1848-1925) had in 1892 bij S.C. van Doesburgh te Leiden laten verschijnen *Parijs 1891. Notities*. Van Deyssel hoonde dit boek weg in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. II, aflev. 4 (april 1892), blz. 76-83; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 315-323, onder de titel *De Heer Byvanck over Parijs*. In 1892 verscheen Van Byvancks boek een door hemzelf, met medewerking van Marcel Schwob, gemaakte Franse vertaling: *Un Hollandais à Paris en 1891*. Sensations de Littérature et d'Art. Préface d'Anatole France. Paris, 1892. In de Mercure de France van april 1892, werd op blz. 289-294 een fragment uit dit boek, handelend over Jean Moréas, gepubliceerd. Toen Alfred Vallette in de Mercure de France van juni 1892, blz. 162-166, *Un Hollandais à Paris* besprak, plaatste hij ook enkele critische kanttekeningen bij Van Deyssels bespreking.

Ik ben druk bezig aan een nieuw stuk,[369] misschien heb ik een gedeelte daarvan in de Augustus aflevering van de *N.G.*

De twee stukjes van Delang[370] in het laatste nummer bevielen mij niet zoo goed als zijn vroeger werk. Het antwoord aan U van vdGoes[371] moet ik nog lezen.

Goed vind ik *Brugge*[372] van Van Looy.

2/5'92.

Vele groeten,

t.t.

Arij Prins.

66

Hamburg 22 Oct.r '92

Waarde Heer Van Deyssel,

Ik had U al lang willen schrijven, doch door allerhande drukten ben ik er niet eerder toe gekomen.

Ik was ook in Nederland gedurende 3 weken, en zou U wel hebben geschreven om een afspraak te maken elkaâr ergens te treffen, doch daar ik hoorde, dat U ziek waart, heb ik dit nagelaten.

Hoe gaat het U thans? Naar ik hoop beter. Heeft het verblijf te Cleef U goed gedaan?

In de *N.G.* heb ik sedert lang niets van U gelezen. Dit komt wel door Uw ongesteldheid, niet waar?

369 *Dragamosus*. Het eerste en tweede hoofdstuk verscheen in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. II, aflev. 5 (juni 1892), blz. 227-233; het derde en vierde hoofdstuk in idem, aflev. 6 (augustus 1892), blz. 420-427.

370 In De Nieuwe Gids, Zevende jrg. II, aflev. 4 (april 1892), blz. 220-226, publiceerde Delang *Koediefje* en *Ziele-bewegen*.

371 Aan Van Deyssels in noot 342 genoemde opstel over *Socialisme* was voorafgegaan zijn (in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. I, aflev. 2 (december 1890), blz. 249-262 gepubliceerde) opstel *Gedachte, kunst, socialisme, enz.* / Aan den Heer F. van der Goes. Van der Goes reageerde hierop met *Studies in socialisme* in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. I, aflev. 3 (februari 1891), blz. 369-404. Op het in noot 342 genoemde opstel van Van Deyssel reageerde Van der Goes met het opstel *Socialistische aesthetiek* in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. II, aflev. 4 (april 1892), blz. 113-140.

372 Verschenen in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. II, aflev. 4 (april 1892), blz. 18-22.

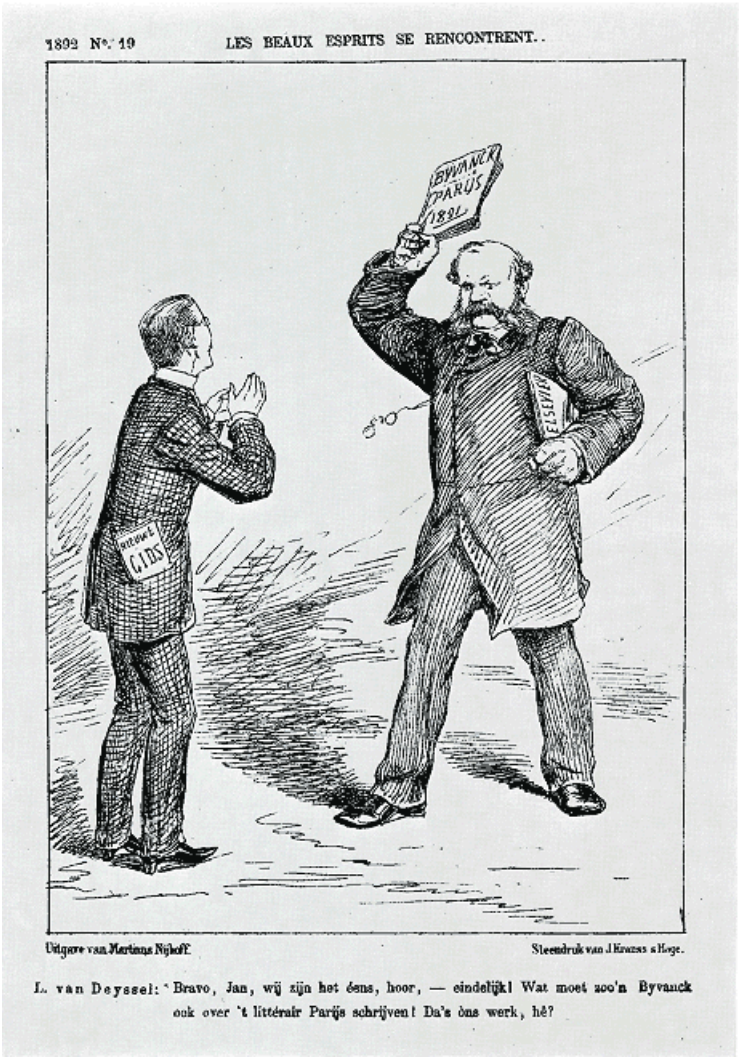
1892 N°. 19
LES BEAUX ESPRITS SE RENCONTRENT..
BYVANCK PARIJS 1891
MANIFEST
GIDS
Uitgave van Martinus Nijhoff.
Steendruk van J. Erfurth & Hoge.
L. van Deyssel: "Bravo, Jan, wij zijn het óens, hoor, — eindelijk! Wat moet zoo'n Byvanck ook over 't littérair Parijs schrijven! Da's ons werk, hè?

Spotprent in De Nederlandsche Spectator

Omtrent de cholera, die hier zoo erg heeft gewoed, hebt U wel alles in de couranten gelezen. Ik was hier tot den 20sten Sept.r dus gedurende de ergste periode. Gelukkig ben ik gezond gebleven; het was echter een beroerde tijd, iedereen, ook ik, voelde zich niet lekker door de veranderde levenswijze.

In dien tijd heb ik ook niets aan litteratuur kunnen doen, zoodat ik ook niets in deze aflevering van de N.G. heb. Ik ben echter thans weer bezig aan *Dragamosus*.

Iets anders. Zoudt U lust hebben eens voor een veertien daag, drie weken bij mij te komen logeeren zoo tegen het voorjaar. Thans zou ik U moeielijk kunnen onderbrengen, daar ik maar twee kleine kamers heb, bovendien is het thans geen prettig weêr, steeds regenachtig, terwijl de cholera hier nog blijft hangen.

De reiskosten zijn natuurlijk voor mijn rekening, ik zend U dan een rondreisbillet, en hier hebt U verder geen uitgaven, daar U bij mij woont.

Natuurlijk kan ik tot mijn spijt niet den ganschen dag met U zijn, aangezien ik tot 5½ uur op mijn kantoor ben, doch 's avonds zijn wij te zamen. Wilt U overdag werken, dan gaat U maar in mijn kamer zitten, wilt U in de stad die heel curieus is, ronddwalen, dan kunt U heel wat zien.

Gaarne hoor ik eens hoe dit voorstel U aanstaat.

Ik schrijf er U nu reeds over, daar ik mijn plannen altijd vroeg van te voren maak. Schikt het voorjaar U niet, dan zal ik trachten het vroeger te arrangeeren bijv. in December.

Ten slotte een vraag. In *Nederland* zijn eenige schrijvers geparodiëerd.[373] Hebt U dit niet gedaan? Ik heb o.a. het hoofdstuk van een Terburg'schen roman gelezen.

Vele groeten, en hopende spoedig van U te hooren

t.t.

Arij Prins
Colonnaden 33
Hamburg

67

Hamburg 17 dec.r 1892.

Waarde Heer,

Uw brief[374] deed me veel genoegen 1o wijl ik steeds gaarne iets van U hoor 2o vooral omdat ik daaruit zie, dat U zooveel beter wordt.

373 Een scribent die zich enkel Willy noemde, parodieerde in Nederland, jrg. 1892 I, onder de titel *Gezeefde romans*, op blz. 75-81, 212-219, 346-352, respectievelijk Catharina Alberdingk Thijm, C.L. ter Reehorst en C. Terburch. Het wekt bevreemding dat Prins, nu hij toch schreef over 't tijdschrift Nederland. Verzameling van oorspronkelijke bijdragen door Nederlandsche Letterkundigen onder redactie van Mr. M.G.L. van Loghem (Fiore della Neve), met geen woord gewag maakte van Van Deyssels veelvuldige medewerking als A.J., schrijvend over zijn vader J.A. Alberdingk Thijm.

374 Niet bewaard gebleven.

Ten zeerste hoop ik, dat U gauw weêr geheel hersteld zult zijn, en aan litteratuur kunt doen.

Het is zeker zeer wenschelijk, dat U uit het lage Bergen-op-Zoom verhuist. Mocht U er over denken uit het land te gaan, en in Duitschland te gaan wonen (U hebt mij hierover immers reeds geschreven) dan ben ik zoo vrij U in overweging te geven in de hooge, gezonde Harzstreek te gaan. Het is daar heel mooi, en in die oude, stille stadjes best en goedkoop leven.

Als U hier komt, waarover ik al zeer in mijn schik ben, zullen wij er eens een paar dagen heengaan. De Harz ligt 5 uren sporens van hier, en 8-9 uur van Amsterdam over Hannover.

Als U beter bent, hoor ik wel, wanneer U naar Hamburg reist. April/Mei is beter dan de wintermaanden, want het is hier dan of regenachtig, mistig, of verschrikkelijk koud.

Zooeven ontvang ik een briefkaart van Boeken, dat Kloos ongesteld is, en dat daardoor de *Nieuwe Gids* zooveel later zal uitkomen. Het is te hopen, dat hij ook maar weêr gauw in orde is.

In het dec^{r} nummer heb ik hoofdstuk V van *Dragamosus*,[375] een slag-beschrijving, die mij veel moeite heeft gekost. Het is niet gemakkelijk je taal van het begin af te doen stijgen en dan ca. 6 Nieuwe-Gids-bladzijden in de hoogte te blijven. Enfin, ik hoop dat het me gelukt is, en dat ik niet nu en dan ben neergeploft. Ik ga nu aan hoofdstuk VI beginnen, een marschbeschrijving door mirakuleuze streken;[376] dan is het eerste gedeelte van Dragamosus uit.

Hebt U in *Propria Cures* de laatste stukken van Tideman[377] gelezen. Hij. heeft wel talent nietwaar? Hij is wel de eenige van de jongsten, die wat te zeggen heeft. Het is anders wel jammer, dat het aantal goeie lui in onze jonge litteratuur voortdurend afneemt.

Je kunt de heele beweging zoo bij een cross country race vergelijken (dit is een rennen dwars door landen, over slooten etc van het eene punt naar het andere). Zoo omstreeks 1884/85 zijn we allemaal tegelijk afgeloopen. Netscher voorop met een stap alsof ie den eersten prijs al in zijn zak had. Daarop Verwey, ook heel kranig, Kloos kalm in het midden, U noch erg terug, Van Looy heelemaal achteraan.

Dit was tot begin 86 (vóór de brochure Over Litteratuur). Kort daarop U en Kloos ver vooraan.

En nu. Netscher niet meer te zien, ligt in een naturalistische sloot te zieltogen,

375 De Nieuwe Gids, Achtste jrg. I, aflev. 2 (december 1892), blz. 194-200.

376 De Nieuwe Gids, Achtste jrg. II, aflev. 5 (juni 1893), blz. 194-200.

377 Prins had hier waarschijnlijk op 't oog Tidemans *Kunst en Magie (Vrij naar Emile Michelet)* en de bespreking van *Gekken* van Jac. van Looij en *Johannes Viator* van Frederik van Eeden, in Propria Cures, jrg. IV, no. 9 (23 november 1892), blz. 103-107.

Verwey is ook al verdwenen, Van Looy begint ook raar te doen,[378] in plaats van over de heggen te springen, loopt hij er langs, hetgeen geen moeite kost, Van Eeden zit midden op een veld hoog op een hek, dat alle menschen hem kunnen zien, en denkt er niet aan mede te loopen. Jammer ook, dat Kloos al zoo'n lange rustperiode neemt.

Nu adieu. Ik ga me een paar uurtjes verdiepen in Zahns' Geschichte des Kriegswesens bis zur Renaissance. Gaarne hoor ik weêr eens van U bij gelegenheid.

Vele groeten nog

t.t.

Arij Prins.

68

Den Heere A. Prins te Hamburg.

Bergen-Op-Zoom, 10 December 1892

Waarde Heer,

Ik ben langzaam beterend, maar nog zwak in mijn hoofd; lezen en schrijven en spreken vermoeit mij gauw.

Ik dank U nog wel zeer voor Uw laatsten brief, dien ik niet zelf[379] heb kunnen beandwoorden.

Ik zal zéer graâg Uw aanbod aannemen, maar alleen als ik weêr heelemaal normaal ben, want met iemand die zoo zwak is als ik nu ben is niets te beginnen, zelfs geen gesprek te voeren. Wij zullen het dus, als U 't goed vindt, maar op het voorjaar stellen.

Ik hoorde onlangs dat U in September en Oktober in Holland is geweest. Ik was toen al heel beroerd,[380] dus kan maar half betreuren U toen niet ontmoet te hebben.

15 December.

Uw *Dragamosus* heeft mij veel genot verschaft. Denk ik mij subjektief in mijn eigen laatste stukken als *Menschen en Bergen* en *Jeugd* in, dan vind ik mijn soort Kunst daarin niet minder dat de Uwe, maar vergelijk ik ze objektief, dan vind ik mijn stukken meestal minder goed dan de Uwe. Ik zoû ook wel van het wazige en atmosferische eens afwillen. - Maar het is ellendig dat ik mij altijd zoo beroerd voel en mij met niets kan bezig houden. Ik heb nu in een vol jaar geen letter op het papier gezet. Ik schijn alleen in hooge-lucht te kunnen leven.

378 Kennelijk had Prins zich gestoten aan het sonnet *Middel-eeuw*, door Jac. van Looij bijgedragen aan De Nieuwe Gids, Achtste jrg. I, aflev. 2 (december 1892) blz. 295.

379 Wel had Van Deyssel een kort antwoordbriefje gedicteerd aan zijn vrouw.

380 Voor tal van gegevens hierover, zie de door Van Deyssel in december 1892 aan Arnold Ising geschreven brieven, afgedrukt in *De briefwisseling tussen Lodewijk van Deyssel en Arnold Ising Jr.* 1883-1904, uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick, 's-Gravenhage, 1968, blz. 173-179. (Achter het boek, Vierde jrg. aflev. 1, 2 en 3; idem Vijfde jrg., aflev. 1 en 2).

Althans ben ik in mijn heele leven maar eens normaal-gewoon-gelukkig-gezond geweest en dat was toen ik te Houffalize woonde, in den winter van '87 op '88. - Ik moet dus weêr naar ergens waar het een 500 meter hoog is. Dan ben ik een ander mensch. -

Uw *Harold* staat in *Een Pic-Nic in Proza*[381] naar ik gezien heb. U zal van die bloemlezing ook wel een exemplaar gekregen hebben. -

Uw vraag omtrent de parodiën van romans in het tijdschrift *Nederland*, onder het pseudoniem Willy, beandwoord ik ontkennend: zij zijn niet van mij. Ik weet ook niet, wie ze geschreven heeft. Dezelfde Willy heeft in het Weekblad De Amsterdammer ook een of meer kritieken geschreven in den trant van een mijner pseudoniemen. -

Ik heb in de krant gezien dat U bestuurslid is geworden van een te Hamburg opgerichte vereeniging van Hollanders. Het verwondert mij dat er tot nu toe niet zulk een Vereeniging bestond, want er moeten, dunkt mij, tamelijk veel Hollanders te Hamburg wonen.

Nu, ik hoop in Maart of April beter te zijn en naar U toe te kunnen komen. Ik zoû het zoo graâg. Maar zoo lang ik geen uur langzaam kan wandelen zonder telkens bijna in een te zinken, durf ik niet in de spoor te gaan zitten.

Spoedig hoop ik U weer eens te schrijven. Intusschen van harte de uwe
K. Alberdingk Thijm.

69

Heden overleed in den ouderdom van 30 jaren, tot onze diepe droefheid, na eene kortstondige doch hevige ziekte onze geliefde zoon en broer
Dr. CAREL CORNELIS PRINS,
Ingenieur.
P.C.A. Prins.
M.J. Prins-Gijsberti Hodenpijl.
Ary Prins.
A.C.M. Prins.
C.F. Prins.
W.J. Prins.
M.J.F. Prins.
Voorburg,
22 Februari 1893.
Bezoeken van rouwbeklag kunnen niet worden afgewacht.

381 Een in 1892 bij S.L. van Looij te Amsterdam verschenen bloemlezing uit De Nieuwe Gids, samengesteld door F. Buitenrust Hettema. Deze bloemlezing beleefde in 1900 een tweede, in 1904 een derde druk.

70

Prins & Stürken
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.
Hamburg, den 25/4 1893.
Ferdinandstrasse 41.

Waarde Heer Van Deyssel,

Uw briefkaart[382] ontvangen, waaruit ik tot mijn genoegen zie, dat uw gezondheid vooruit gaat.

Daar ik in Mei moet verhuizen, stel ik U voor een maand later te komen, dus begin Juni.

Ik heb namelijk buiten de stad een kleine etage gehuurd, en deze moet behangen en nagezien worden. Verder moet ik meubelen koopen, enfin, ik zit dan tot eind Mei in een vreeselijke herrie.

Voor U is 't ook aangenamer in Juni hier te zijn, want ik woon dan in een mooie streek, en U kunt bij mij ongestoord werken als U daartoe lust hebt.

Door 't overlijden van mijn broêr Carel komt mijn jongste broêr hier wonen, en daardoor ben ik er toe besloten een etagetje te huren. Wij wonen dan samen, hetgeen gezelliger is.

In den laatsten tijd - 2 à 3 maanden - heb ik bitter weinig aan litteratuur gedaan. Ik heb onverwacht zooveel droevigs en onaangenaams ondervonden, dat de lust tot werken geheel ontbrak, en nog ontbreekt. Daarom zal ik in de April aflevering *N.G.* niets hebben.

Ik hoop, dat 't U beter gaat.

Schrijft U me svp of Juni U schikt, anders later wanneer U wilt. Ik ga dezen zomer niet op reis. Mijn plan was in April naar Parijs, en in Aug.^{s} naar Zuid of Midden-Duitschland te gaan, doch deze projecten zijn omgestooten.

Vele groeten
Steeds
t.t.
Arij Prins

Het rondreisbillet zend ik U tijdig, als ik weet, wanneer U komt.

71

(poststempel Hamburg, 6 Mei 1893)

Waarde Heer van Deyssel,

Ik schreef U voor ca. 8 dagen.

382 Deze uit Gerolstein bei Euskirchen, Rhein-Preussen verzonden briefkaart is niet bewaard gebleven.

Ik ben bezig te verhuizen en hoor gaarne of het U schikt zoo tegen 3 à 5 Juni bij me te komen logeeren.
Toorop, de schilder U wel bekend, wil namelijk einde Juni komen.
In afwachting uwer berichten, na hartelijke groeten.
t.t.
Arij Prins
Colonnaden 33
Hamburg.

72

Gerolstein, den 11 en Mei 1893.
Hotel Eis.

Waarde Heer,
Ik verzoek U te willen verontschuldigen dat ik U nu pas kom antwoorden.
3 Juni zoû ik gaarne te Bergen-Op-Zoom zijn om den verjaardag van mijn moeder[383] te vieren. Dus kan ik dan uitmuntend den 4en Juni van Bergen-Op-Zoom naar Hamburg reizen. Het zou dus heel vriendelijk van U zijn de spoorwegkaart van Bergen-Op-Zoom te willen doen uitgaan.
Nu nog iets. Ik hoop dat U er geen kwalijk verborgen onbescheidenheid in zal zien. In verband met mijn voorgenomen verhuizing, het verblijven van mijn gezin te Bergen of te Amsterdam terwijl ik in Hamburg ben enz., zoû ik gaarne ongeveer een maand lang te Hamburg vertoeven. En nu denk ik dat U, als ik eenigen tijd Uw gast zal zijn geweest, daar U goed bekend is in Hamburg, misschien wel een bescheiden logement weet waar ik verder zou kunnen verblijven tot het samen een maand is. Ik schrijf U dit nu reeds om dat dit misschien van invloed kan zijn op den aard van het spoorwegbillet dat hierbij te pas komt.
Den 14en Mei is hier mijn tijd om en reis ik naar Holland terug.
Na hartelijke groeten,
Uw
K.J.L. Alberdingk Thijm.

73

Prins & Stürken
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.
Hamburg, den 12 Mei 1893.
Ferdinandstrasse 41.

Waarde Heer,
Met genoegen verneem ik, dat U 4 Juni naar hier wilt komen. Het rondreisbillet zend ik U 2 Juni naar Bergen-op-Zoom. U hebt 't dan den 3^{n}. Het is zes

383 Wilhelmina Anna Sophia Alberdingk Thijm-Kerst, geb. 3 juni 1824 te Doesburg, overleden 13 januari 1894 in het Philomena-Gesticht te Hoogerheide bij Bergen op Zoom.

weken geldig, en U kunt er in dat tijdvak elken dag die U past de reis mede aantreden.

Meldt U me svp, of U naar Bergen-op-Zoom terugreist, dan wel naar Amsterdam; dan kan ik er bij het samenstellen op rekenen.

Het zal me heel aangenaam zijn, als U in die vier weken bij mij wilt blijven. Ik ben wel van 's morgens 9 tot 5½ uur afwezig, maar U kunt bij me lezen, werken alles zoo ongestoord mogelijk. 'T flaneeren door een oude stad zal U wel bevallen. Ik hoop dus, dat U zich niet zult vervelen.

Toorop was van plan einde Juni bij me te komen. Ik schrijf hem om zijn bezoek een paar dagen uittestellen, en 3 à 4 Juli hier te arriveeren.

Vele groeten
t.t.
Arij Prins

Mijn adres is vanaf 20 Mei
Heimweg 3 I
Poseldorf
Hamburg

74

Mittheilung
Fernsprecher no.
an Herr
von Prins & Stürken
Ferdinandstrasse 41.
Hamburg, den 1 Juni 1893.[384]

Waarde Heer Van Deyssel,

Ik zend U bijgaand het rondreisbillet. Tot mijn spijt kon ik 't niet krijgen van Bergen-op-Zoom naar Hamburg en terug naar Amsterdam. Van uit Roozendaal, en niet van uit Bergen-op-Zoom gaan ook slechts rondreisbilletten en U moet naar het station van waar U zijt vertrokken ook weer terug komen.

De sneltrein uit Vlissingen, die U te Roozendaal, als ik mij niet vergis, moet nemen, komt hier Zondag avond om 5 uur 46 min. aan. Ik haal U dan aan 't station af, en U eet dus bij mij te huis. Denkt U er aan, dat even voor Hamburg de stad Harburg ligt; stapt U daar bij vergissing niet uit. Om te Hamburg te komen gaat de trein over de Elbe.

Vele groeten
t.t.
Arij Prins.

Morgen schrijf ik U nog wanneer uw trein uit Roozendaal vertrekt.[385]
Ik woon Heimweg 3 Poseldorf Hamburg.

384 Doorgezonden van Bergen op Zoom: Adres den Heer Dr. Diepenbrock, Groote Markt, 's-Hertogenbosch.

385 Blijkens Prins' hier niet afgedrukte briefkaart van 2 juni 1893 was dit 8 uur 40.

74A

Doordat Van Deyssel met grote regelmaat vanuit Hamburg uitvoerige brieven aan zijn in Bergen op Zoom achtergebleven vrouw verzond, zijn wij enigermate ingelicht over zijn Hamburgse wederwaardigheden. De daarover handelende passages worden hieronder afgedrukt. Op 22 juni 1893 kwam Van Deyssel, bij het verlaten van een kerk, zo ongelukkig te vallen dat hij zijn rechterhand verstuikte. Tussen 22 juni en 10 juli 1893, datum waarop Van Deyssel weer huiswaarts keerde, was hij genoodzaakt te corresponderen met zijn linkerhand, waardoor hij zich uiteraard tot een zeer beknopte berichtgeving moest beperken.

(6 juni 1893)

Gisteren-middag kwart voor zessen (hollandsche tijd kwart voor vijven) ben ik hier aangekomen. Daar ik van Bokstel af aldoor in denzelfden wagen heb gezeten en bijna den heelen dag gelezen (om negen uur uit Bokstel gegaan) heb ik van de reis weinig gemerkt en heeft die me ook niet vermoeid, al was het ook een trein die met buitengewone snelheid reed.

Bij Diepenbrock waren de dagen aller-aangenaamst. Ook Derkinderen sprak ik daar. - Prins was aan het station. In een open rijtuig reden wij naar zijn huis waar wij dineerden. Hij heeft gelukkig de gewoonte om vroeg naar bed te gaan. Ik heb een heele mooye slaapkamer met een kolossalen porceleinen kachel en kostbare schilderijen aan de muren. Hij woont in een aanzienlijke buurt, met allemaal groote villaas met tuinen, in de manier van Wiesbaden, je weet wel. Het leven schijnt hier heel duur te zijn.

Hij woont met zijn broêr, een officier, tijdelijk buiten dienst. Allebei zijn ze den heelen dag in de stad, op hun kantoor en zoo, zoo dat ik het rijk alleen heb. Zij komen pas om zes uur s' avonds thuis. Er zijn hier veel boeken, platen, schilderijen en oudheden, van een soort waar ik het meest van houd.

Het huis (bovenhuis) is behangen en gemeubeld in de manier van Cuypers,[386] min of meer als v. Eeden, enz.

Ik heb nogal goed geslapen. Alleen was er om vijf uur een bromvlieg, die ik eindelijk gelukkig heb kunnen vermoorden.

Ik ga nu mijn eerste Hamburgsche wandeling maken. Het is drie uur geworden, ik heb in oude bladen zitten snuffelen.

(9 juni 1893)

Gisteravond heb ik gegeten bij meneer Van Dissel, iemand van Hollandsche afkomst, een koopman, mèt: Prins en zijn broêr, de schilder Cooremans,[386a] en de Hollandschen Konsul hier (Bosschaert) met de tante en de twee zusters van den Konsul. Het was: soep, zalm met pieterseliesaus en aardappelen, ham met spersie,

386 Bedoeld wordt het interieur van de destijds aan de Amsterdamse Vondelstraat no. 75 gelegen woning van Van Deyssels oom, de architect P.J.H. Cuypers (1827-1921).

386a Dirk Leonardus Kooreman, geb. op 9 maart 1858 te Leiden. Na 1898 is de burgerlijke stand zijn spoor bijster geraakt.

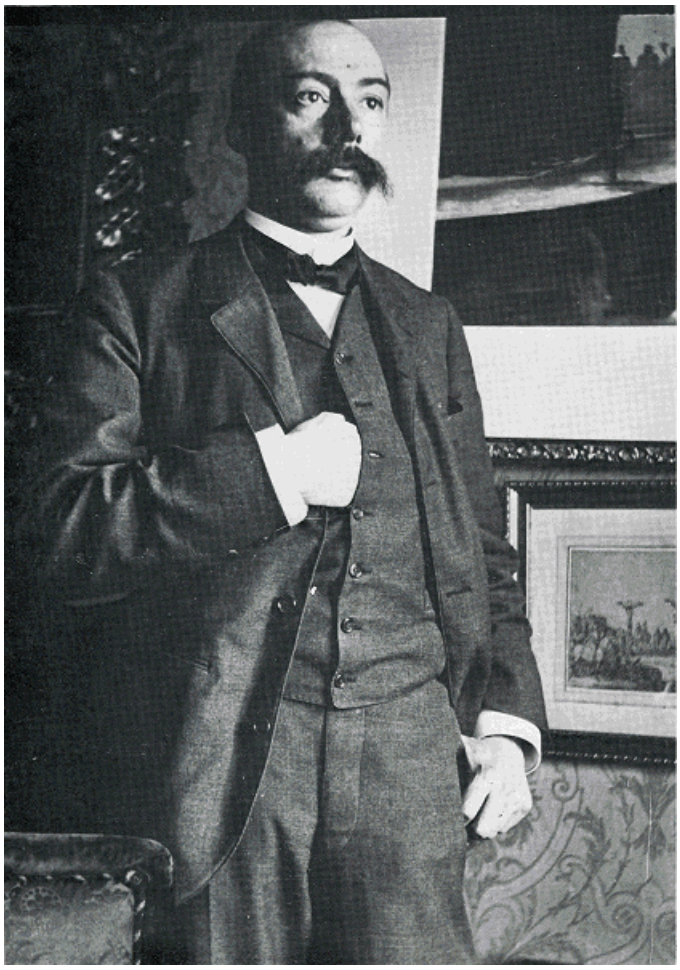

Arij Prins

kalfsborst met sla en aardapp., ijspudding met ijs-wafels, bessengelei, gember, aardbeyen, en wijn: sherry, witte en roode Rhijnwijn, Cantemerle, koffie en cognac; daarna, in den loop van den avond: thee, en daarna bier. Tot half twaalf (hollandsche spoortijd half elf) zijn wij er gebleven.

Hamburg is heel groot, grooter dan Brussel en vooral zoo wijd uit mekaar gebouwd en uitgestrekt, omdat de straten erg breed zijn en overal breede waters (zoo als het IJ) en veel plantsoenen. Meneer Van Dissel woont dan ook een heel eind van Prins af. Wij waren er per rijtuig heengegaan en zijn per havenbootje teruggekomen. Heel mooi was het op het water.

Ik heb nu eenige kennissen gemaakt: 18 juni ga ik met des Konsuls familie naar een landelijk feest, met muziek enz., 25 juni maak ik meê de jaarlijksche buitenpartij van de 'Hollandsche Vereeniging'.

Het eten bij Prins is niet bizonder. Daar er maar drie maaltijden per dag zijn, waarvan de eerste twee uiterst karig, ben ik nu genoodzaakt tegen twaalf uur voor mijn eigen rekening in een restaurant te gaan eten. Ik vind dat nogal naar, maar er is niets aan te doen. Wat Prins mij om twaalf uur als 2e maaltijd doet voorzetten (ik ben dan, zoo als je weet, alléen thuis) is precies geschikt voor mijn vier-uurtje. Ik heb eerst geprobeerd het vol te houden daar ik mij vast voorgenomen had geen cent uit te geven, maar ik voelde mij zoo wanhopig dat ik het onmogelijk kon uithouden. De meeste restauraties zijn hier in kelders onder den grond.

(10 juni 1893)

Gisteren middag ben ik in het schilderijen-museum geweest, gister-avond heb ik met Prins een partij schaak gespeeld, iets dat mij in geen vijf jaar was gebeurd; het laatste deed ik het, geloof ik, met Kloos in Houffalize in September 1888.[386b] En tot mijn genoegen ging het goed en heb ik de partij gewonnen. Het is anders nog al inspannend werk.

Mijn dag is nu ingericht als volgt: om kwart over achten sta ik op en wasch mij aan een waschtafel van metaal maar met veel water en twee onmetelijke handdoeken. Om kwart voor negenen ontbijt ik met Prins en zijn broêr den officier, die nu bij hem op 't kantoor is. Om kwart over negenen gaan zij weg en komen niet terug voor kwart over zessen 's avonds, zoo dat ik dan het rijk alleen heb.

Van kwart over negenen tot kwart voor twaalven ga ik dan aan Prins zijn mooye schrijftafel brieven zitten schrijven en zoo. Het ontbijt is karig, zoo als ik je al geschreven heb: één ei, twee heele kleine broodjes, een sneêtje roggebrood, een theepot zonder lichtje er onder, suiker en melk, anders niets. Zoo zonder koek, kaas, worst enz. is dit wel heel nietig, maar 't zoû genoeg zijn als maar tegen twaalf uur een stevige maaltijd er op volgde. Maar ik krijg om twaalf uur

386b Zie *Van Deyssel en Kloos te Mont-lez-Houffalize*, in Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*. A'dam, 1964, blz. 35-53.

niets dan één kop koffie, ingeschonken klaar gezet, twee weêr van die heele kleine broodjes, een snippertje koud vleesch, gesneden klaar gezet en verder *niets*, een uiterst kale tafel. Is er geen vleesch, dan krijg ik *weêr een ei* en anders niets. En daarmeê zoû ik het moeten doen tot kwart over zessen 's avonds! Je begrijpt dat dit onmogelijk ging en dat ik mij allerellendigst voelde.

Het zoû misschien wel in den toon van Prins' omgangsmanier zijn als ik tegen hem zei: 'hoor'es, je moet mij niet kwalijk nemen en ik hoop niet dat ik onbescheiden ben, maar ik zoû graag om twaalf uur een steviger maaltijd hebben'. Maar dit ligt nu eenmaal niet in mijn aard[386c] en zoo heb ik het, tot mijn nadeel natuurlijk, anders overlegd. Ik zeg tegen de meid-huishoudster: 'Geef mij mijn twaalf-uurtje maar om vier uur' (daar is het juist goed voor) - en dan ga ik dus, om kwart voor twaalven, uit en rijd per tram voor zes cent naar het hartje van de stad. Daar eet ik voor ƒ 0.80 à ƒ 1.00 met een glas bier, heb daarmeê tegen één uur gedaan en ben dan opgeruimd en prettig.

Om één uur ga ik naar tentoonstellingen, kerken, in den haven schepen zien, enz. - tot half vier. Om half vier ga ik naar huis, eet dan om vier uur het broodje met het plakje koud vleesch en blijf dan van half vijf tot zes zitten lezen in Prins boeken, dat bijna allemaal boeken zijn, die ik al lang verlangend was te lezen.

Prins woning is stil en aangenaam. Voor de vensters allemaal hooge groene boomen, een tuintje van de onderburen beneden voor de deur.

Om kwart over zessen komen de heeren thuis en dineeren wij. Dat is ook niet bizonder, maar ten minste *genoeg*: eerst soep, dan altijd een groot stuk vleesch met beenen er in en dat moeilijk te snijden is, met groente en nieuwe-aardappelen, daarna de een of andere 'compôte', dat is: bessen, kersen of pruimen die ingemaakt zijn. Dit laatste is altijd goed.

Na het eten, dus van kwart voor zevenen af, blijven wij zitten praten, wordt er schaak gespeeld, enz. Om half elf gaan wij naar bed.

Vandaag ga ik eens naar de beurs, een van de grootste en drukste, die er zijn en van-middag naar den haven, denk ik.

Morgen gaan wij naar de muziek in den Dierentuin. Ook ga ik vandaag Prins zijn kantoor eens kijken. Dat is groot. Zij zitten er met zijn tienen.

(11 juni 1893)

Gisterav. heb ik weêr schaak gespeeld. Maar het is mij te vermoeyend. Ik heb weêr de partij gewonnen. Het verwondert mij zoo betrekkelijk goed als ik het nog

386c Vgl. Honoré de Balzac, *Le cousin Pons.* Présenté par Antoine Blondin. Le Livre de Poche, Paris, 1963, blz. 88: 'Pons était trop délicat pour se plaindre, et s'il y a quelque chose de plus triste que le génie méconnu, c'est l'estomac incompris. (...) Rien ne peut être comparé à ses souffrances; car, avant tout, la vie! Pons regrettait certaines crèmes, de vrais poèmes! certaines sauces blanches, des chefs-d'oeuvre! certaines volailles truffées, des amours! et pardessus tout les fameuses carpes du Rhin qui ne se trouvent qu'à Paris et avec quels condiments!'

kan. Maar van-nacht een beetje slecht geslapen, en nu wat beroerd. Het ongelukkige is, dat Prins ook zwaar heeft koû gevat en een paar dagen thuis moet blijven. Vandaag ben ik met zijn broêr alleen in een restauratie gaan eten. Op 't oogenblik zitten de twee heeren samen te schaken en verveel ik mij wel een beetje. Ik was al met den broêr aan den ingang van den Dierentuin, maar ik voelde mij moe en dus zouden wij maar naar huis gaan. Maar ik denk dat ik straks toch nog wat naar den Dierentuin toe ga. Want daar is muziek en dat is afleiding.

Nu moet ik nog een spijsverteering-bezoek bij meneer Van Dissel gaan maken en morgen ga ik ook naar Cooremans den schilder. Jammer dat ik geen visitekaartjes heb. Maar aan de verleiding om ze te laten maken heb ik zegevierend weêrstand geboden.

Prins is zwak, geloof ik. Hij ziet er slecht uit. Hij bemoeit zich wel met wedrennen, hardloopen en zoo, maar doet er zelf niet aan. Hij is de beste ‘tijdopnemer’ van Duitschland, dat beteekent dat hij het gauwst op een heel bizonder en daarvoor opzettelijk gemaakt horloge het *gedeelte van een sekonde* kan afdrukken waarop b.v. een hardlooper aankomt.

Gisteren ben ik op Prins zijn kantoor geweest. Hij is een echte handelsman, wat heel aardig is om dat geen van mijn andere kennissen dat is. Geen die kan schrijven of schilderen èn zaken doen. Hij verdient zoo-wat zes-duizend gulden per jaar.

(15 juni 1893)

Gisteren tegen half twee ben ik per stoomtram naar den schilder Kooreman gegaan en heb tot zes uur bij hem gezeten, op zijn atelier en in den tuin. Morgen ga ik bij hem dineeren.

Vandaag is het voor Duitschland de groote verkiezingsdag, waardoor de heele handel stil staat, de beurs en de kantoren zijn gesloten. Prins en zijn compagnon en zijn broêr loopen, zoo als duizenden anderen, de volkswijken af om tegen de socialisten te werken. Ik denk van-middag misschien een tochtje door den haven te gaan maken met een havenstoombootje voor 10 pfennig. 't Is vreeselijk warm gisteren en vandaag.

(16 juni 1893)

De stoomtrammen die hier door de stad rijden hebben twee verdiepingen, of, ik bedoel eigenlijk: een gelijkvloersche wagen en daar bovenop nog een, die ook overdekt is. Zoo zijn er paardentrammen ook. De kondukteurs en koetsiers hebben dof geele pakken aan met roode biezen. De rit kost 10 pfennig. Laten scheren doe ik mij hier vlak bij voor 15 pfennig, maar dat ellendige eten kost mij door elkaâr een gulden per dag. Ik ga elken dag ergens anders, maar goed en goedkoop, dat vin je natuurlijk niet. Ik laat mijn haar niet knippen, omdat ik denk dat ik, als het wat langer is, minder last van de vliegen zal hebben. In mijn donkere-ruitbroek is weêr een gat, maar niet te zien voor andere menschen. Mijn overjas is door de huishoudster hersteld, maar slecht. Het is een nare vrouw, stug en verwaand.

Ik heb van-nacht een allergeksten droom gehad, namelijk dat ik met je schoonvader en Jan ten Brink aan de bril van een plee zat te dineeren, die buitendien erg vermolmd was en waggelde. Van-middag eet ik met Kooreman den schilder.

(17 juni 1893)

Gisteren ben ik als naar gewoonte tusschen 12 en 1 uur in de stad gaan eten, daarna ben ik naar het Muzeum gegaan en om vier uur naar vriend Kooreman.

Om zes uur zijn wij gaan eten in een Engelsche restauratie met ons vieren: de schilder Kooreman, de pianomeester Sikkinge, de koopman Van Groningen, en ik, allemaal Hollanders, voor rekening van Kooreman, een eenvoudig diner, zonder wijn. Tegen half negen ben ik met Kooreman naar Prins gegaan, daar hebben de Heeren toen schaak gespeeld. Ik kijk dan alleen maar toe, want mij spant het te veel in. Om kwart voor elven ben ik naar bed gegaan. Maar ik kon niet slapen vóor 2 uur en toen heb ik de prachtige plaatwerken van Prins genomen uit de kast, die op mijn slaapkamer staat, en ben in bed die platen gaan liggen bekijken.

(19 juni 1893)

Eer-gisteren, Zaterdag, ben ik naar ‘Hagenbeck Tierpark’ geweest, in de voorstad Sint-Pauli. Die man handelt in wilde-beesten en al die beesten zijn daar ten-toon-gesteld. Het lijkt een beetje op een kleinen Dierentuin zoo als Artis, maar de hokken zien er minder stevig uit. Ook was er in 't begin toen ik er was, nergen een oppasser te zien, zoo dat het wel een beetje griezelig was. Er waren vier olifanten. Drie er van stonden als paarden in een stal bij mekaâr, zonder hek of zoo. Toen ik bij hun stond en naar den derde keek, kwam de tweede met zijn snuit zonder dat ik het zag in eens vlak bij mij en nieste in mijn gezicht uit de tuit van die snuit, ik schrok er erg van.

Een aapje wandelde door den tuin. Aardig was toen de tien leeuwen, die er waren, gevoederd werden met groote stukken paardenvleesch.

Gisteren was het Zondag. Toen ben ik den heelen dag niet uit geweest, heb 's ochtends met den jongen Prins geschaakt en verder den heelen dag met den ouden Prins zitten praten. Hij was bizonder royaal: gaf biefstuk om twaalf uur, 's middags port, aan het diner moezelwijn en 's av. als gewoonlijk bier.

's Ochtends schaken is niet zoo erg als 's avonds schaken, maar toch te inspannend en ik doe het voorloopig niet meer. Ik heb het spel gewonnen net als de vorige keeren.

(20 juni 1893)

Nee, ik ben Zondag niet naar dat landelijk feest geweest. Het was te warm. Dat is juist de eenige dag geweest dat ik den heelen dag ben thuis gebleven en aldoor met Prins heb zitten praten. Gisteren-middag ben ik een visite gaan maken bij de Dames van den Hollandschen Konsul om mij te verontschuldigen dat ik eergisteren niet op dat landelijk feest ben geweest. Zij wonen ver, een half uur

Chr. Hornhardt's Concert-Garten
Hamburg-St. Pauli.
Chr. Hornhardts
Concertgarten
HAMBURG-ST. PAULI
REEPERBAHN
Heute im Garten:
Grosses Militair-Concert
ausgeführt vom Musikcorps des
Grenadier-Rgts. „Kronprinz Friedrich Wilhelm"
(2. Schles.) No. 11.
Dirigent:
Stabshoboist A. Reindel, Breslau.
Frühschoppen-Concert jeden Sonntag, Vorm. von 11½—1½ Uhr von obiger Kapelle. Entree frei.

per stoomtram hier van daan. De oude dame is zoo iemand als nicht Diepenbrock[386d] en lijkt ook op haar.

Gister-avond ben ik met den jongen Prins naar een plaats geweest aan het water, waar zeer goede muziek gemaakt werd door het orkest van den grooten schouwburg. Van-nacht heb ik voor de zevende maal van je gedroomd, - ook heb ik veel van kerken gedroomd.

(22 juni 1893)

Gisterav. gedineerd met de twee heeren Prins en den Heer Goudkade, daarna op het groote sport-terrein de wedloopen van hardloopers bijgewoond, waar eenige leden der Hamburgsche haute gomme. Een zeer aangenamen brief[387] van Diepenbrock uit 's Bosch. Gisteren-middag in het groote zeeliedengesticht en aan de Elbe.

(30 juni 1893)

Ik ben den laatsten, pas uitgekomen, roman[388] van Zola aan 't lezen, die mij niet erg bevalt. Gisteren-middag ben ik in den Plantentuin geweest, gister-avond is een jonge De Vries hier komen thee drinken, een soort van deftige kantoorbediende, die ontzettend veel praats had. Morgen ga ik naar den dominé van de voorstad Eppendorf, die zich met hollandsche letterkunde bezig houdt. Vanmiddag ga ik naar het Zeemanshuis. Eer-gisteren ben ik met Prins naar den Dierentuin geweest, waar muziek was.

75

Prins & Stürken
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.
Hamburg, den 26/7 1893.
Ferdinandstrasse 41.

Amice,

Ik kom er eindelijk eens toe je te schrijven.

Om te beginnen hoop ik, dat je een goede reis hebt gehad, en dat je arm beter is. Meld me eens hoe 't daarmede gaat.

Eenige dagen na je vertrek is ons dienstmeisje van een trap gevallen, en heeft zich geblesseerd, inwendig, zoodat ze ca. 12 dagen te bed heeft gelegen. Wij moesten gedurende dien tijd in een restaurant eten.

386d Joanna Josephina Diepenbrock-Kuytenbrouwer (1883-1904).

387 Deze brief, van 20 juni 1893, werd afgedrukt in Alphons Diepenbrock, *Brieven en Documenten*. Bijeengebracht en toegelicht door Eduard Reeser. Deel I, 's-Gravenhage, 1962, blz. 472-473.

388 *Le docteur Pascal* (1893). Vgl. de eerste alinea van blz. 284 in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897.

Zondag was ik bij Cooreman, en heb daar studies van hem gezien, gemaakt toen hij 17 à 18 jaar was, die bepaald heel goed zijn. Ook zijn academie-werk is goed, maar na dien tijd is hij bepaald de kluts kwijt geraakt. De teekening, waarop je vader voorkomt, is eenvoudig dollemanswerk.

In de liefdesaffaire is niets nieuws. Loopt alles goed, dan kom ik einde Aug.^{s} begin Septr in Den Haag, en hoop je daar dan te zien.

Met Klaas zie ik 't niet meer zoo donker in. Hij wordt langzaam beter. Sedert je vertrek heb ik aan *Dragamosus* gewerkt, maar ik geloof toch niet voor de Aug.^{s} aflevering gereed te komen.

Ik heb me geabonneerd op een werk 'Das Mittelalter', dat in afleveringen verschijnt en er zeer interessant uitziet.

Hoe staat 't met je verhuis-plannen, gaat ge bij Bussum of bij Deventer wonen?

Nu adieu, laat eens iets van je hooren als je hand 't permitteert. Ik hoop dat je vrouw en kind weêr gezond zijn.

Vele groeten ook van mijn broêr

t.t.

Arij Prins.

76

Amsterdam Vondelkade 31
Adres: Mr. Bleckmann, 2 maal schellen
Zaterdag 29 Juli 1893.

Amice,

Ik had je al heel lang willen en moeten schrijven maar de groote drukte van het mij omringende Amsterdamsche leven heeft gemaakt dat ik in de 15 dagen, die ik nu hier ben, nog geen pen op het papier heb gezet. 10 Juli ben ik uit Hamburg afgereisd en 's avonds in Bergen-Op-Zoom aangekomen. Daar kon ik het echter onmogelijk uithouden, zoo dat ik 13 Juli naar Amsterdam vertrokken ben. Ik verblijf nu voor goed hier in de buurt en heb in Baarn een woning[389] gevonden, die ik tegen 1 September heb gehuurd.

Hoe gaat het jouw en je broer? Naar je brief te oordeelen, ben je wèl. Ik ook nogal, mijn hand is nog niet heelemáal over, maar sinds een dag of drie toch uit het omwindsel. -

Naar ik heb gemerkt weet, in strijd met mijn vermoeden, niemand hier iets van je huwelijksplannen, zoo dat het blijkbaar nog niet is doorgelekt. -

Ik wilde je ook nog zeggen, dat ik in Hamburg een heel aangenamen tijd heb doorgebracht, waaraan ik nog dikwijls denk en veel van vertel. -

389 Huize Villetta, Jacob van Lenneplaan 55.

Ik ben hier, niet mijn familie, op een allergrappigste manier gelogeerd, namelijk op de kamers van een mijnheer, die tijdelijk in Zandvoort is en dien ik absoluut niet kende noch ooit had hooren noemen. Het is een kennis van V.d. Goes, maar deze had verzuimd zijn vriend van het beschikken over zijn woning kennis te geven, zoo dat op een goeden dag de mijnheer met een vriend thuis kwam en zijn huis geheel door vreemdelingen vond ingenomen. Hij nam het gelukkig goed op en wij inviteerden hem dien dag in zijn eigen huis bij ons ten eten, daar de familie Van der Goes naar de groote meeting voor Algemeen Stemrecht aan het andere uiteinde der stad was. -

Met genoegen hoor ik dat 'Klaas' vooruitgaat. Ik blijf hem, als Gesellschafter, preferabel vinden aan dien anderen jongen man. -

Amsterdam lijkt mij nu een vriendelijke 'nette' stad, waar, vooral, alles heel dicht bij elkaâr is.

In de volgende N.G.-aflevering groote stukken van Kloos, v. Eeden, Gorterverzen.[390]
Het zou heel aardig zijn als *Dragamosus* ook weêr prezent was. Met 10 Oktober belangrijke redaktioneele wijziging.[391]

Mijn hand is moe. Vaarwel. Komplimenten aan je broêr.
t.t.
K. Alb. Thijm.

77

Prins & Stürken
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.

Hamburg, den 12 Aug.^{s} 1893
Ferdinandstrasse 41.

Amice,

Het deed me veel genoegen je brief te ontvangen. 1° omdat ik steeds gaarne van je hoor. 2° wijl ik door 't schrift zag, dat je hand zooveel beter is. Ik zou je ook wel eerder hebben geschreven, maar Stürken is sedert 10 dagen ziek -

390 De Nieuwe Gids, Achtste jrg. II, aflev. 6 (augustus 1893), bevatte zestig pagina's Verzen van Willem Kloos, waaronder een fragment van *Okeanos* en *Rhodopis*. Dramatisch fragment. Een bijdrage van Van Eeden ontbrak. Gorter droeg fragmenten bij van het gedicht *Balder*, laatstelijk herdrukt in Herman Gorter, *Verzamelde lyriek tot 1905* (editie G. Stuiveling en Enno Endt), A'dam, 1966, blz. 281-295.

391 De oktoberaflevering van De Nieuwe Gids vermeldde enkel Willem Kloos als redacteur.

een soort keelontsteking, die gelukkig betert - en daardoor heb ik niet veel tijd gehad.

Hierdoor en ook door andere beslommeringen ben ik voor 't Aug.^{s} nummer *Nieuwe Gids* niet gereed gekomen. Mijn stuk is echter goed opgeschoten, en komt bepaald in 't Octr nummer.[392]

Ik lees in *De Telegraaf* ook over de veranderingen in de Redactie, en wel dat Van Eeden & Tak er uit gaan. Kloos en vd Goes blijven dus over; wie komen er nu in? Gorter naar ik vermoed. Schrijf me svp hierover eens gauw. Is er weêr getwist geweest?

Als ik in Holland kom, moeten we bepaald 't verzoeningsdiner hebben, al die kwesties worden vervelend. Ik geloof echter, dat ik voor einde Septr niet in het land kan komen. Alsdan herhaal ik ook mijn huwelijksaanzoek; de jongedame heeft dan een half jaar tijd gehad om na te denken, en een besluit te nemen.

Het doet me genoegen, dat mijn tot-nu-toe-gemankeerd huwelijksproject nog niet in de Amsterdamsche & Middelburgsche[393] litteraire kringen besproken wordt. Het zou anders wel een interessant onderwerp zijn om in Bodega's etc. zoo tusschen vijf en zes uur besproken te worden.

Mijn verkeer met de kunstwereld bepaalt zich tot het aanhooren van de theorieën des Heeren Kooremans, die mij eenige keeren is komen opzoeken.

Je logeeren op de kamers van een je onbekende meneer is wel grappig.

Het doet me pleizier, dat Kloos weer eens een groot stuk in de *N.G.* zal hebben.

Nu adieu, laat bij gelegenheid eens van je hooren.

Mijn broer maakt 't even als ik goed. Dit tusschen twee haakjes.

Steeds

t.t.

Arij Prins

Er zijn eenige kraagjes en zakdoeken van je uit de wasch gekomen. Ik breng ze meê als ik n/Holland reis.

392 Inderdaad verscheen *Dragamosus* VII in De Nieuwe Gids, Negende jrg. I, aflev. 1 (oktober 1893), blz. 46-51.

393 Prins dacht hier aan de politicus en publicist F.M. Wibaut (1859-1936), en aan de scheikundige J.J. van Laar (1860-1938), een van de - uiterste - randfiguren van Tachtig. Uitvoerige gegevens betreffende Van Laar verschaft Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, Amsterdam, 1968, blz. 107-108. Aldaar ontbreekt echter de mededeling dat Van Laar er éénmaal in is geslaagd aan De Nieuwe Gids mee te werken, en wel in jrg. 1922 I, blz. 50-62, met een opstel over *De Hodler-tentoonstelling te Bern*.

78

Baarn, 23 Augustus 1893.

Amice,

Ik ben al verhuisd, dat wil zeggen mijn inboedel is overgebracht. Maar wij zijn nog lang niet op orde. Als je in 't land komt, zijn wij echter op streek. Omstreeks 15 September nemen wij voor goed te Baarn onzen intrek, tot zoolang logeeren wij te Bussum bij Van Eeden.[394]

Baarn 16 September

Eemnesser Hoog.

Amice, Ik ben nu gevestigd en heb geen gelegenheid gehad dit schrijven te voltooyen. Wil mij nu melden wanneer je in Holland en Den Haag komt. Ik heb ook plan eenige dagen naar den Haag te gaan en het zoû aardig zijn als we er te gelijk waren.

Met 1 Okt. bestaat de Nieuwe-Gids-redaktie uit: Kloos en Van der Goes. Nieuwe komen er, voor zoover ik weet, niet bij. -

Ik hoop dat je ook in Baarn zal kunnen komen, zij het ook, als het moet, maar eventjes.

Ik heb eenige hoop met etsen van Bauer eene vertaling van Akëdysséril[395] van mij te zien verschijnen. Iets wat mij zeer aangenaam voorkomt.

Met vele hartelijke groeten

t.t.

K. Alb. Thijm

Verontschuldig de vlekken in dezen brief s.v.pl.

394 Zie hierover *Gedenkschriften* (ed. Prick), blz. 485-495.

395 Op 18 april 1890 had Van Deyssel zich reeds voorgenomen *Akëdysséril* (zie noot 259) te vertalen. Op 9 mei 1890 overwoog hij een verhaal te schrijven over Jezus Christus 'in den trant van Akëdysséril.' Op 27 mei 1890 leende hij *Akëdysséril* aan Frank van der Goes en op 23 juni 1890 noteerde hij: 'Aan v.d. Goes Akëdysséril te-rugvragen, ik vertaal het voor de volgende aflevering. Hem vragen mij ook te zenden het woordenboek (van Littré - H.P.) en *Vie de Jésus* en *Histoire du peuple d'Israël* van Renan en *Génie du Christianisme* van Chateaubriand'. Een groot fragment van *Akëdysséril*. Proza van Villiers-de l'Isle-Adam. Bewerking in het Nederlandsch door K.J.L. Alberdingk Thijm, opende het maartnummer van De Kunstwereld. Weekblad voor Nederland en België gewijd aan Letteren, Tooneel, Muziek, Schilder-, Bouw- en Beeldhouwkunst, jrg. 1894, No. 11. Een noot vermeldde: 'Het geheele werk verscheen dezer dagen bij de firma Scheltema & Holkema's Boekhandel (K. Groesbeek) te Amsterdam, geïllustreerd met 8 etsen door M. Bauer. Prijs ƒ 50,-.' Van Deyssel vertaalde *Akëdysséril* conform de eerste publicatie in de Revue Contemporaine (zie noot 259) en niet conform de, in een genummerde editie, afzonderlijk verschenen uitgave bij M. de Brunhoff, 16 Rue des Vosges, Paris 1886. In die editie, alsook in alle latere edities van *Akëdysséril*, ontbreekt een alinea, voorafgaande aan de mededeling 'Akëdysséril était la fille d'un pâtre, Gwalior'. Deze door Villiers niet gehandhaafde alinea luidt: 'Telle qu'une rivale de Sémiramis-la-Victorieuse, elle revenait, au centre de ses armées, d'expéditions lointaines, - d'un surtout, chez les Indo-Scythes, - et des monts d'Arachosie dont elle avait soumis les aborigènes. Sur la route, peu sûre, de son retour, la seule vue de son être, aux séductions inconnues, avait suffi pour enchanter de son prestige et ramener sous ses lois des peuplades en révolte contre ses droits d'usurpatrice'; in Van Deyssels vertaling (*Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 215): 'Gelijk eene mededingster van Semiramis-de-Onoverwinnelijke, kwam zij wéér, midden-in hare legers, van verre tochten, - van een vooral, bij de Indo-Scythen, - en van de Arachosische bergen, waar zij de inboorlingen onderworpen, had. Op haren, niet geheel veiligen, te-rugweg, had het gezicht alleen van haar wezen, met zijn ongekende bekoringen, voldaan om de tegen haar veroveraars-rechten oproerige volkeren met hare verschijning te doen dwepen en onder hare wetten te-rug te brengen'.

79

Prins & Stürken
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.
Hamburg, den 19/9 1893.
Ferdinandstrasse 41.

Amice,

Ik ontving je brief, en nam met genoegen kennis van den inhoud.

Morgen reis ik naar Holland. De zaak met de zuster van het Roode Kruis is in orde. Zoo volkomen als ik niet had durven hopen. Je begrijpt hoe gelukkig ik ben.

Ik schreef haar en kreeg na eenige dagen een eenvoudigen brief, waarin ze me schreef, hoe gelukkig ze was, dat ze heel veel verdriet had gehad, dat ze dikwijls had gewanhoopt ooit nog iets van me te hooren, en dat de Supérieure haar dan getroost had met te zeggen, dat ik niet de man was om haar te vergeten. Kort en goed, ze houdt heel veel van me.

'T is een meisje met een nobel karakter, bedenk dat ze mij een wenk had kunnen doen geven, maar dat als ik niet uit mijzelf was gekomen, zij haar leed stil was blijven dragen. Dit is niet iets voor een modern meisje, maar voor een maagd in een klooster.

Een meisje, zooals zij, lief, mooi, en eenvoudig, dat niets van de wereld kent als ellende in sterf- en ziekenhuizen, is in den tijd waarin wij leven wel een groote exceptie.

Ongelukkig is ze thans in verpleging, waakt 's nachts, zoodat ik haar in de eerste week hoogstens een uurtje per dag zal zien - maar daarna krijgt ze rust.

Ik denk, dat we in Jany trouwen. Mijn adres in den Haag is Bezuidenhout 63 ij.

Gaarne zal ik je in den Haag zien. Het doet me genoegen, dat je er ook een paar dagen komt. Schrijf me svp. eens over je komst. Vele groeten,

t.t.
Arij Prins.

Het engagement wordt nog niet publiek; de zuster moet nog 3 maanden in het Roode Kruis blijven. Je kunt 't echter de vrinden mededeelen, maar vertel de

voorgeschiedenis maar niet. Dit is goddank achter de rug. Welke vervelende maanden waren dat.

In N.Gids Octr afl^{g} heb ik eenige bladz. Dragamosus.
Excuseer mijn schrift svp. In haast.

80

(poststempel 's-Gravenhage, 26 Sept. 1893)
Amice,
Ik blijf zeker nog 3 weken in den Haag.
Mijn aanstaande vrouw is nog in verpleging, ik zie haar 1 à 1 ½ uur daags.
Zaterdag krijgt ze echter een paar weken vacantie.
Schrijf me svp. wanneer je komt. Je logeert bij Zilcken[396] nietwaar?
Vele groeten
t.t.
Arij Prins

81

Hamburg 7 Nov.^{r} '93.
Heimweg 3 I
Amice,
Sedert eenige dagen loop ik al met het plan rond je te schrijven. Ik heb *De Nieuwe Gids* ontvangen, en begrijp niets van een gedeelte van den inhoud. Wat is er toch gebeurd, dat Kloos zulk een vulcaanachtige uitbarsting van woede[397] heeft? Tideman's uitvallen tegen Bussum[398] zijn nog een beetje verklaarbaar, daar hij min

396 Zie noot 142.

397 Dit slaat op de reeks van dertig verzen, door Kloos gepubliceerd in De Nieuwe Gids, Negende jrg. I, aflev. 1 (okt. 1893), blz. 138-167. Het eerste kwatrijn van het eerste sonnet in deze reeks luidde:

> ‘Dit gansch geslacht is een verdoemenis geweest
> Van leugenachtige en belachbre menschen,
> Die zich zelf vuillijk te genieten wenschen
> En in den grond niets zijn dan een puur beest.’

398 Bedoeld wordt no. XXI van Tidemans *Stemmings-alleeën*, in deze aflevering afgedrukt op blz. 118: (Op Bussum, dat broei-nest van kunstige kunsteloosheid)

> ‘O! al die subtiele artiesten, die geen dichters zijn,
> in goddelyk Woord, muziek, en schilderkunst, venijn,
> sproeiwagentjes gelijk over de straat uitspreiden,
> waar menschen, dorstig van dorheid, Regen verbeiden!
> O, al die knapen, die geleerde'en dichters schijnen,
> en nìmmer zelf-verlore'in 't Leven zich verdwijnen
> voelden: NIETS, naast dit machtig zijn aller Dingen, groot,
> dat zij nooit iets waren, dan de wandelende Dood
>
> in Zondags-kleeren, met veel strikjes en veel lintjes,
> kerels, die dronken met z'n tienen wel twee pintjes
> wijn, ai, dit laf adderen-geslacht te leven docht:
>
> Maar ik, als onz'God wil, zal een-maal mijzelf gewrocht

of meer aanleg heeft over eenige jaren in een inrichting voor dolle menschen te zitten, maar Kloos! Of is Tidemans woestheid een soort van epidemische ziekte?

hebben, Plastiek, om te doen sneve'in hun onecht'zijn
die uit dit Hollandsch Leven knoeijen Kunst van marsepijn.'

Hoe komt Kloos er ook toe van Gorter te schrijven ‘Gij aartsverknoeier van onze schoone taal’[399] enz., terwijl zijn oordeel voor een jaar[400] toch heel, heel anders luidde, o.a. zijn kroniek over ‘Verzen’.

Veel begrijp ik ook niet. Wie zijn van Peutem, Pet, Sterke Joris?[401] Wat beteekent ook vers IX van Kloos?[402]

Onduidelijk is mij ook, waarom nu eerst die uitbarsting van woede tegen Van Eeden[403] komt. Voor een jaar, toen de Lieven-Nijland-Historie[404] toch al geheel ten einde was, sprak Kloos er mij met kalmte over.

399 Op blz. 152, in sonnet XV, *Tegen Herman Gorter*. De laatste regel van het tweede kwatrijn luidde overigens: ‘Gij, aarts-verknoeier onzer schoone Taal.’ Later zou Kloos deze en andere onwaardige uitvallen aan het adres van Gorter betreuren, zoals ook blijkt uit zijn *Gedachtenis aan Herman Gorter*, in De Nieuwe Gids, Jrg. 1931 II, blz. 58. Op 31 december 1934 schreef Kloos aan Aegidius W. Timmerman: ‘Ik heb hem indertijd in verzen soms uitgescholden, en dat spijt mij nu: ik was toen jong en heftig-hartstochtlijk en Witsen had mij meegedeeld, dat v. Eeden bezig was met Gorter over te halen, om in mijn plaats te willen komen als secretaris van de N.G., daar ik “op” was en niets meer vermocht te praesteeren. Gorter als billijke Geest, weigerde dat toen echter, maar dat wist ik toen nog niet, en in een woeste bui schreef ik toen die uitdrukkingen neer. In een latere editie, de tegenwoordige in de W.B. heb ik die verzen echter weggelaten’. Vgl. Willem Kloos, *Letterkundige Inzichten en Vergezichten* XXII/ *Nieuwere literatuurgeschiedenis* XXVII. Den Haag, 1937, blz. 76.

400 Kloos' kroniek over Gorters *Verzen* was toen juist drie jaar geleden verschenen in De Nieuwe Gids, Zesde jrg. I, aflev. 1 (okt. 1890), blz. 139-149.

401 In deze aflevering genoemd op respectievelijk blz. 154, 151 en 111.

402 Bedoeld wordt sonnet IX op blz. 146, getiteld *The insolence of office*.

403 Op blz. 168-176 publiceerde Kloos *Gedachten en aforismen over Frederik van Eeden*, op blz. 181-186 keerde Tideman (1871-1943) zich tegen Van Eedens *Johannes Viator. Het boek van de liefde*, onder de titel *Jan de Schenner, het boek der verdommenis*.

404 In De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 3 (februari 1892), blz. 330-341, had Frederik van Eeden onder de schuilnaam Lieven Nijland een zelfkritiek gepubliceerd onder de titel *Aan den heer Frederik van Eeden*. Van Eeden hoopte daarmee Kloos uit zijn tent te lokken. Zie G.H. 's-Gravesande, *Het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden. De quaestie ‘Lieven Nijland’*. Den Haag, 1947, alsmede aanvullende gegevens in de *Briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*, a.w., blz. 148-157.

De heele zaak maakt mij kregelig; ik vind dat Kloos zijn reputatie als schrijver en als redacteur van de NG door dat indiaansche woededansen om den folterpaal waaraan hij van Eeden heeft gebonden nu juist niet verhoogt.

Bovendien vind ik de verzen niet altijd mooi, en het stuk over Johannes Viator doet me in 't begin denken aan jou brochure over Netscher. Kloos spreekt ook over zijn broertje[405] enz.

Ofschoon ik in de kwestie Van Eeden/Kloos aan de zijde van laatstgen. stond, vind ik toch, dat Kloos thans laag-menschelijk-woedend is. 'T is nu zoo'n echt schandaal, en 't is waarlijk hoogst onaangenaam, dat Kloos een scheuring onder de Nieuwe Gids-lui heeft veroorzaakt.

De N.G. was vroeger zoo'n mooi geheel van onze litteratuur, en nu is Gorter er uit, Van Eeden er uit, Van der Goes er uit, Aletrino er uit, en misschien nog meer. Ik vrees, dat 't tijdschrift er onder zal lijden.

Opmerkelijk is ook dat Kloos thans de jongste generatie om zich verzamelt.

Ook *Zelf-Bewustzijn*[406] is goed om te weten hoe hij thans denkt.

Zooals gezegd ik ben kregelig over iets, waarvan ik het laatste fijne niet afweet. Meldt mij dus eens gauw wat.

Dit is nu eens een evenement voor Van Laar[407] en de Middelburgsche kringen.

Wat doe je thans. Schiet de vertaling goed op.

Ik werk slecht, en vrees [dat] ik eerst na mijn huwelijk weêr goed aan de gang zal gaan. We trouwen einde van den winter.

Over 5 weken kom ik in den Haag, en hoop je dan te bezoeken.

Mijn aanstaande vrouw maakt 't goed. Ze is weêr in verpleging en loopt in costuum.

Nu adieu, vele groeten, laat gauw eens van je hooren

t.t.

Arij Prins.

405 Kloos schreef, blz. 168: ‘Maar toch had ik hem lief, met een liefde zéér innig - (...) lief als een broertje, een broertje nog klein en teeder en kwetsbaar (een broertje - dus heilig) maar vol beloften, een broertje dat ik dacht dat mijn broer eens zou zijn.’ In *Over literatuur*, A'dam, 1886, blz. 46, had Van Deyssel geschreven: ‘Tusschenbeide gevoel ik een literaire teederheid voor den Heer Netscher. Ik denk dan aan hem als aan een jonger broêrtje van mij-zelf in de literatuur. (...) Maar als ik dan weêr eens goed naar mijn broêrtje kijk, dan zie ik dat hij er mottig en bewrat uitziet van vernuftloosheid en onoorspronkelijkheid, en dan denk ik bij me-zelf, dat ik bedank voor zoo'n broêrtjen.’

406 Kloos' sonnet *Zelf-bewustzijn*, waarmee de oktoberaflevering opende, ving aan:

> Geslacht, dat was en thans verdwijnt, wees stil maar,
> Raap niet dees vloeken voor uw voet gestrooid, -
> Verdorden zijt gij, zonder dat gij ooit
> Hadt kúnnen bloeien, schoon 't uw eigen wil waar.

407 Zie noot 393.

82

Baarn, 13 November 1893

Amice,

Met veel genoegen je brief ontvangen. Ik hoop nu dat je werkelijk over een vijf weken mij zult komen bezoeken. De hoop je nú nog te zien had ik eigenlijk al opgegeven, wel veronderstellende, dat je weder naar Hamburg waart teruggekeerd.

Het is bizonder aangenaam voor mij geweest in Den Haag kennis te maken[408] met je aanstaande vrouw en je ouders. Ik heb zeer de hartelijkheid van den ontvangst ten hunnent op prijs gesteld. - Dat je nu niet bijster werken kunt, kan ik mij goed begrijpen. Dat zal na deze overgangsperiode weêr beter gaan.

Met genoegen las ik je bijdrage in het laatste nummer van den *Nieuwen Gids*.[409] Dit is, niet waar, waar je later het onbewust er binnengeslopen rhythme hebt uitgehaald. Op een enkele plaats is het er nog in gebleven maar mijns inziens in 't geheel niet verstorend de generale stijl-impressie. Op talrijke plaatsen worden rijmen gevonden. Toch is dit, dunkt mij, zeker: dat de plastiek wèl vaart bij de afwezigheid van rhythme en rijmen. Daar waar geen rijmen zijn is de plastiek beter. - Ik begrijp eigenlijk niet goed hoe het in elkaâr zit: want ik meen mij ten stelligste te herinneren dat in de eerste regelen van dít gedeelte van *Dragamosus* eerst ook rijm en rhythme was, en dat je het later veranderd hebt. -

Ofschoon ik niet langer dan enkele uren per dag kan werken, schiet mijn vertaling van *Akëdysséril* goed op en als het een beetje meê loopt zal alles voor 1 December klaar zijn. Ook ben ik aan het omwerken van een soort gedicht in proza,[410] even vóor mijn ziekte gemaakt, en dat ik nu ook weldra denk te doen verschijnen. - De opwinding over den N.G. is hier ten top gestegen. De heele journalistiek bemoeit er zich meê. Het *Handelsblad* gaf er twee hoofdartikelen over[410a] en het *Weekblad* deze week een buiten-text-plaat en een dramatische parodie. -

Daar Kloos een van mijn oudste en beste vrienden is, daar ik hem den grootsten dichter vind (wat helaas, ook naar mijne meening, niet blijkt uit de gedichten

408 Omtrent de datum van deze kennismaking en de omstandigheden waaronder zij zich voltrok, geeft het Van Deysselarchief geen uitsluitsel.

409 Zie noot 392.

410 *Apokalyps.* Proza-gedicht in tien zangen, in mei 1894 verschenen in het tijdschrift Nederland (jrg. 1894 II, blz. 18-41), nadat J.N. van Hall, bij schrijven van 2 maart 1894, plaatsing in De Gids geweigerd had. Een door Jan Toorop te illustreren prachtuitgave, o.a. aangekondigd in het weekblad De Amsterdammer van 1 april 1894, is nooit verschenen. Vgl. Bettina Polak, *Het fin-de-siècle in de Nederlandse schilderkunst*. De symbolistische beweging 1890-1900. 's-Gravenhage, 1955, blz. 113. *Apokalyps* werd voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 253-276.

410a Waarvan 't belangrijkste was 't artikel door Charles Boissevain, in diens rubriek *Van dag tot dag*, verschenen in het Algemeen Handelsblad van 5 november 1893.

der laatste aflev.), daar buiten-dien zulk gekijf afhoudt van de seriëuze beschouwing der internationale literatuur, - zoo houd ik mij er buiten en vind dat het eenige wat ik doen kan is: dat alles vreeselijk jammer vinden èn: zwijgen.

Het allerbedenkelijkste is wel de uitval tegen Gorter om dat m.i. een leider der literatuur niet zoo essentiëel en principiëel het tegenovergestelde kan zeggen van wat hij pas beweerd heeft zonder duidelijk te laten blijken dat hij zelf zeer goed weet dat hij veranderd is en zonder die verandering breed te motiveeren.

Gebeurd is er, voor zoover ik weet, in de laatste maanden niets. Ik vermoed dat Kloos het ongepast vond deze hevige dingen te uiten zoo lang v. Eeden in de redaktie was. *Pet* is Tideman, *Van Peutem* is Van Eeden, *Sterke Joris* is vermoedelijk Gorter. Vers IX van Kloos is, - naar ik, maar niet van hem zelf, hoor, - gemaakt op een kommissaris van politie in een provinciestad, die hem en Boeken eens heeft gearresteerd.[411] -

Ik ben er zeer benieuwd naar hoe het nu gaan zal. Veth, v. Deventer, en, naar ik hoor, ook v. Looy zijn er uit, behalve de door jou opgenoemden. Blijven over: Diepenbrock, Delang, Boeken, Stella Violantilla,[412] Henriette v. d. Schalk, Roosdorp,[413] de laatste drie zijnde de jongste generatie met Tideman.

De studentikoze opschriften als: ‘Jan den Schenner *Het boek der verdommenis*’ en de typografische effekten in het zelfde artikel behagen mij niet zeer. Er is iets onwaardigs aan de laatste aflevering. -

Nu, wij zullen wel zien.

Dus tot in 't laatste van December.

Vele groeten van

t.t.

K. Alberdingk Thijm.

83

Prins & Stürken

Hamburg.

Telegr.-Adr.: Prinsebel.

411 Voor nadere bizonderheden, zie een door Willem Kloos op 15 september 1892 vanuit Zwolle aan Piet Tideman geschreven brief, in zijn geheel openbaar gemaakt door G.H. 's-Gravesande, *De geschiedenis van De Nieuwe Gids*, Arnhem, 1955, blz. 436-439.

412 Onder de schuilnaam Stella Violantilla debuteerde Lucie Broedelet (1876-1969) in De Nieuwe Gids, Achtste jrg. II, aflev. 5 (juni 1893), blz. 251-267 met het in verzen geschreven toneelstuk *De radja's* en, blz. 268-271, met de gedichten *Herfsttinten, I Roodgoud, II Grijs*.

413 Frits Roosdorp, pseudoniem van Frederik Cornelis Marie Schröder (1874-1898), debuteerde in De Nieuwe Gids, Achtste jrg. II, aflev. 5 (juni 1893), blz. 283-284, en idem, aflev. 6 (augustus 1893), blz. 352-356, met *Gedichten in proza*, te weten: *I. Een bloem, II. Mietje, III. Een muziek-extaze*. Hiervan zijn I en II in 1898 herdrukt in de bundel *Kinderen*, respectievelijk onder de titel *In den tuin* (blz. 23-27) en *Miepie* (blz. 7-14).

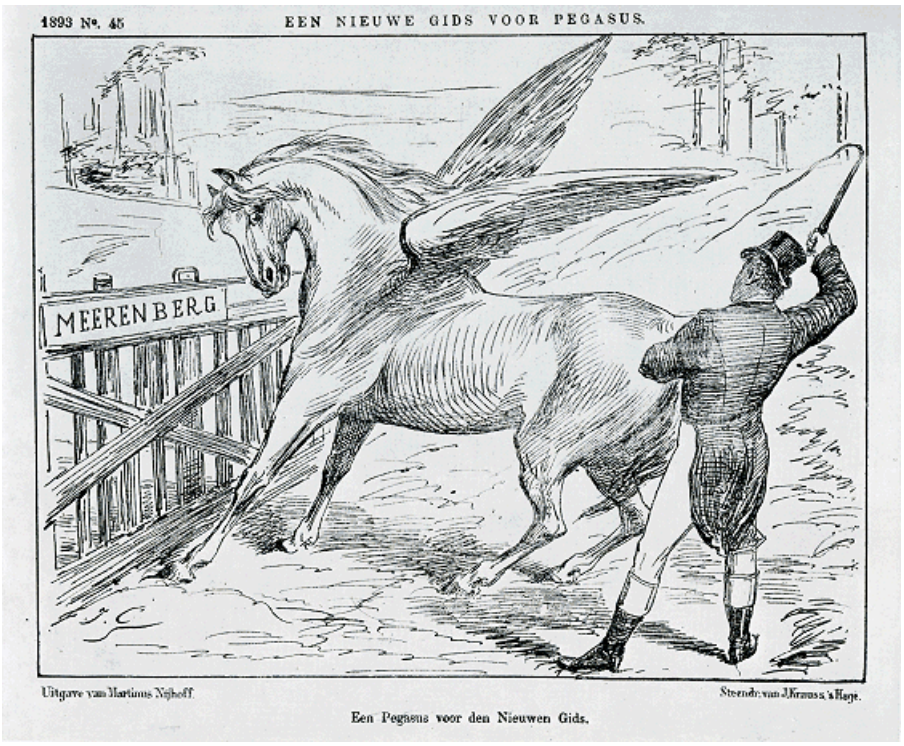
1893 No. 45
EEN NIEUWE GIDS VOOR PEGASUS.
MEERENBERG
Uitgave van Martinus Nijhoff.
Steendr. van J. Kraus, 's Hage.
Een Pegasus voor den Nieuwen Gids.

Spotprent in De Nederlandsche Spectator

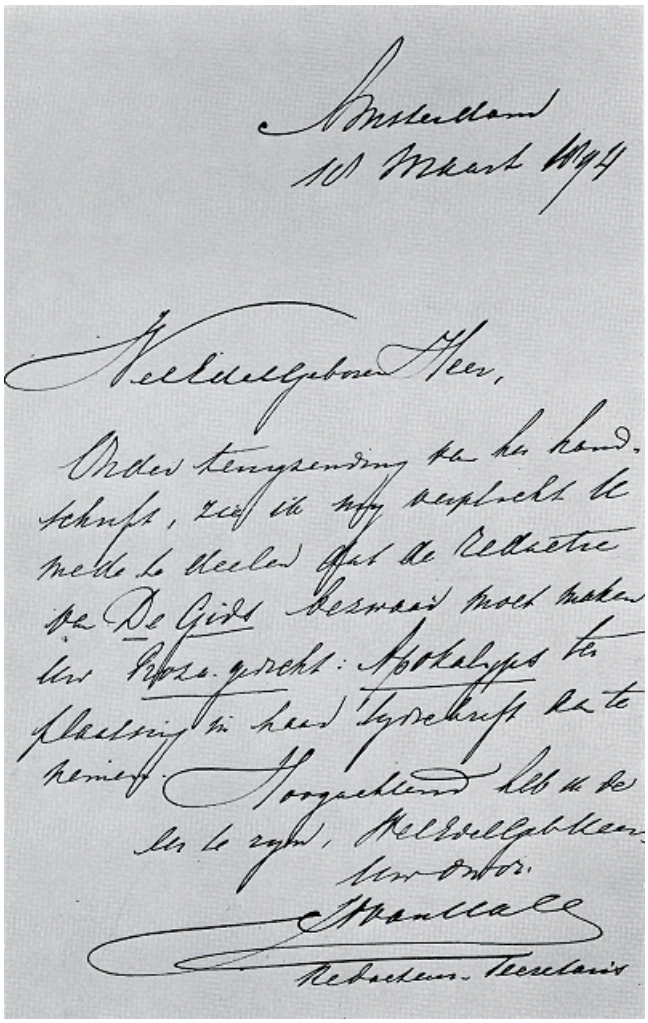

J.N. van Hall aan Lodewijk van Deyssel

Hamburg, den 18/12 1893.
Ferdinandstrasse 41.

Amice,

Ik ontving je beide brieven en briefkaart. Om te beginnen wel gelukgewenscht met de geboorte van je dochter.[414] Ik hoop, dat vrouw en kind welvarend zijn.

Zeker had ik je wel reeds eerder geschreven, doch ik heb in den laatsten tijd zoo veel te doen, daar ik morgen naar den Haag reis, en midden Januari trouw, in plaats van in Maart, zooals eerst 't plan was. 'T is zoo vervelend zoo ver van elkaâr af te zijn, en voor mijn huishouden is 't ook beter als er een huisvrouw is.

De kraagjes en zakdoeken, die je hier hebt laten liggen, laat ik uitzoeken en je zenden.

Ik hoop, dat we elkaâr zullen ontmoeten, maar conveniëert het wel, dat ik nu met de bevalling van je vrouw naar Baarn kom? Ons plan d.i. van mijn aanst. vrouw en van mij was te Baarn te komen om je een bezoek te brengen. Schikt dit, zoo niet schrijf 't dan maar ronduit. Mijn adres is

Bezuidenhout 63 ij. Den Haag.

De N. Gids nog niet ontvangen. Mondeling meer over de laatste aflevering. Ik heb niets kunnen uitvoeren in den laatsten tijd, eerst als ik getrouwd ben zal ik wel weêr aan 't werk komen.

'T doet me genoegen, dat ge met Akëdysséril gereed bent.

Nu adieu, wees met je vrouw nog wel gelukgewenscht.

Steeds
t.t.
Arij Prins.

84

Hamburg 30/1 '94.
Heimweg 3.

Amice,

Ik kom er eindelijk eens toe je te schrijven. Daar ik op mijn brief van midden Decr van hier niets van je heb gehoord, nam ik aan, dat ons bezoek door de geboorte van je dochtertje minder conveniëerde.

Ik hoop intusschen, dat 't zoowel je vrouw als de kleine meid steeds is blijven goed gaan.

Wij zijn nu bijna 3 weken getrouwd, en sedert 14 dagen hier. Onze huwelijksreis heeft er zich toe bepaald 3 dagen te Arnhem te blijven. Ik kon niet langer uit de zaken weg blijven, en 't seizoen lokte ons ook niet uit op reis te gaan.

Mijn vrouw is gelukkig en tevreden, ofschoon én 't huwelijksleven én 't ver-

414 De geboorte, op 16 december 1893, van Joanna Catharina Alphonsina Alberdingk Thijm (1893-1953).

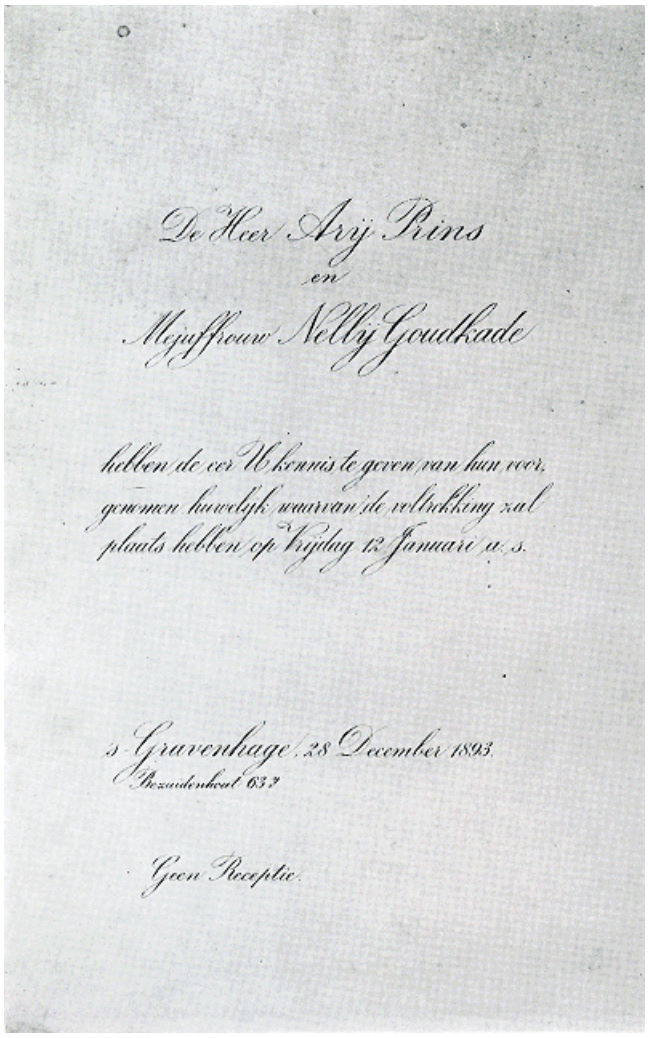

De Heer Arij Prins
en
Mejuffrouw Nelly Goudkade

hebben de eer U kennis te geven van hun voor-
genomen huwelijk waarvan de voltrekking zal
plaats hebben op Vrijdag 12 Januari a. s.

's Gravenhage, 28 December 1893.
Bezuidenhout 637

Geen Receptie.

trek uit Holland voor haar enorme veranderingen heeft medegebracht. Mijzelf gaat 't ook in alle opzichten best, ofschoon 't mij soms zoo onbegrijpelijk voorkomt met mijn vrouw getrouwd te zijn. Enfin je kent de heele geschiedenis, dus 't zal je duidelijk zijn. Daar echter geen volmaakt geluk bestaat, zoo hebben ook wij twee dingen die hinderlijk zijn.

Ten eerste wordt 't echtelijk heil, dat wij smaken (woorden van Smit Kleine)[415] eenigszins vergald door een invasie van vlooien in onze slaapkamer. Hoe die er komen is mij onbegrijpelijk, maar ze zijn er - en ik ga veel op de jacht.

Ten tweede is onze meid Helena waarschijnlijk door hereditaire invloeden physiologisch veranderd (woorden van Netscher). Ze schijnt of liever heeft 'op het altaar van Venus geofferd.' Bewijzen 1° er is een 'vent' in ons huis geweest, volgens beweren van een geloofwaardige dame 2° ze is 2 maal deze week om 3 uur 's nachts te huis gekomen. (ik heb 't niet gehoord, mijn vrouw wel)

3° Heeft mijn vrouw haar gearmd met 2 zegge twee Heeren gezien. Dat de eenigszins oppermachtige positie, welke Helena in mijn woning had, èn door de komst van mijn vrouw en door bovengenoemde feiten ernstig bedreigd wordt behoef ik je niet te zeggen.

Gewerkt heb ik sedert weken niet, maar ik hoop toch weêr gauw te kunnen of beter te zullen beginnen. De rijmen in het laatste stuk van Dragamosus zijn er toch weêr binnengeslopen - maar dit is nu verder uit. Ik weet dit bepaald.

Eigentlijk wenschte ik wel, dat Dragamosus geheel af was. Ik heb nieuwe sujets die me aanlokken.

Meld me eens bij gelegenheid hoe 't je gaat, en waaraan je bezig bent. Dit interesseert me altijd zeer, zoo als je weet.

'T *Nieuwe Gids* nummer van dec[r][416] vond ik al bitter weinig zaaks. Hoe knap en groot dichter Kloos ook is, ik vind dat hij bepaald op een dwaalspoor is

415 Prins zinspeelt hier op Van Deyssels bespreking van de in 1891 bij H.D. Tjeenk Willink te Haarlem verschenen bundel *Schrijvers en Schrifturen*, door F. Smit Kleine, in De Nieuwe Gids, Zevende jrg. I, aflev. 1 (oktober 1891), blz. 99-105; voor de eerste maal herdrukt in *Prozastukken*, A'dam, 1895, blz. 175-182. Schrijvend over de auteur C. van Nievelt had Smit Kleine meegedeeld: 'Dan bezoekt hij de Rhijnstreek of Zwitserland, vaak met, dikwijls ook zonder, zijne echtgenoote, door wie hij een voorbeeldig echtelijk heil smaakt,' mededeling die door Van Deyssel werd geciteerd onder aantekening: 'Wat een taal, kleine Smit! buiten-dien zegt men dat niet. Ben je weêr aan 't insinuëeren?'

416 Daarin zal uiteraard Prins bizonder mishaagd hebben het door Kloos op blz. 319 gepubliceerde sonnet XXX: *Tegen J.K. Huysmans*:

'O, gij uit uw kantoor-bediendes-kop
Ziende uw-zelfs klein in-innerlijkste smerig
  Bestaantje, trots-gaande als een vrijwel heerig
Looper langs 't Volk van 't groot Parijs, uws kops

Afslaan niet waard zijnd, waard zijnd wel des strops
  Bloed-stremming onafwendbaar, op des tops
  Niet-Zijnds gruwbaarst, vuil voortknoeier op Rops.
'n Goed mensch is van elk slecht mensch diepst afkeerig.
Gij zijt geen man: gij zijdt een vies verkrachter
  Van 's Werelds eeuw'ge schoonheid, die voortdurend
  Met staat'gen zwaai vermeestrend 's werelds macht, er

Een hoogre macht van maakt, o gij, die turend
  In 's Levens mikroskoop, zoo idioot, vergeet

met zijn verzen en met zijn heele optreden als redacteur van de *N.G.* Het tijdschrift moet zeker honderden van abonnés verliezen. Wat zal 't einde zijn?

Adieu, vele groeten ook van mijn vrouw en broêr.

Ik hoor wel bij gelegenheid eens van je.

t.t.

Arij Prins

De zakdoeken enz. die je hier hebt laten liggen, zoekt mijn vrouw uit, en zal ze je zenden.

85

Baarn 18 febr. 1894.

Amice,

In dank je schrijven van 30 Jan. ontvangen.

Ik heb je op je brief van midden-December zeer bepaald geändwoord en mij aanbevolen voor uw beider bezoek aan Baarn. Ons huishouden was wel een beetje gederangeerd maar ik hoopte dat die toestand door ul. toegevendheid zoû worden verschoond.

Mijn vrouw en dochter maken het zeer wèl. (Mijn brief, naar Den Haag, moet verloren zijn gegaan).

Er heeft een droevig voorval in mijn familie plaats gehad in dien tijd. Mijn moeder[417] is overleden, 13 Januarie. (Hiervan zijn, op uitdrukkelijk verlangen der overledene, geen bekendmakingen gezonden). -

Deze plotselinge hopeloze gebeurtenis heeft mij een tamelijk zwaren schok gegeven. -

Met genoegen zie ik dat het jouw en je vrouw zoo goed gaat; en ik hoop dat de diverse huiselijke plagen spoedig zullen verdwijnen of reeds verdwenen zijn. Ik verbeeld mij al een triomfantelijken uittocht van de Schoone Helena gehuld in wolken van vlooyen; want er kan, dunkt me, zeer goed verband bestaan tusschen de twee huiselijke omstandigheden, waarover je schrijft.

Je broêr heeft zich nu zeker elders gevestigd, zoo als het plan was.

Mijn *Akëdysséril* is verschenen. Ik ben op 't oogenblik de uitgave aan 't verzorgen van een gedicht-in-proza van mij zelf, getiteld *Apokalyps*, waarbij ik hoop dat Toorop en Bauer platen zullen maken.[418]

Dat gij met uw slim turen nòg niets weet.

417 Zie noot 383.

418 Zie echter noot 410.

Van Looy is hier in de buurt komen wonen, in Soest, 40 minuten loopen van hier.

Het spijt mij toch dat die brief van mij is verloren gegaan, waarin ik ook 't een en ander over den N.G. schreef. - Dat is een treurige toestand, waarvan niemand het gevolg weet. -

Heb je dat nieuwe weekblad gezien, *De Kunstwereld*?[419] Jammer, dat dat slecht geredigeerd wordt en dus hoogstwaarschijnlijk op de flesch zal gaan, want de uitgever heeft de voor zoo iemand zeldzame eigenschap van kapitaal te bezitten en heeft enkele goede medewerkers. -

Vaarwel (Wil ik je eens zoo'n *Kunstwereld* laten sturen of ken je het al? Wil je vrouw en je broêr mijn beste groeten doen.

t.t. K.J.L. Alb. Thijm.

Bij gelegenheid krijg ik dat linnengoed wel eens.

86

Hamburg 27/3 '94.

Amice,

Je brief van 18 Febr. heb ik nog altijd ter beantwoording voor mij liggen.

Je letteren van midden december zijn bepaald zoek geraakt; nu is dit niet te verwonderen want eerst heden kregen wij een felicitatiebrief einde dec.r uit Leiden verzonden. Het adres: Bezuidenhout 63 ij wordt wel eens onduidelijk geschreven, en dan raken brieven zoek.

Tot mijn leedwezen hoor ik, dat je moeder overleden is; ontvang met je vrouw onze hartelijke deelneming.

Gister avond ben ik uit Hof in Beyeren terug gekeerd; ik was daar voor een ijssportvergadering gedurende drie dagen. Hof ligt 500 meter hoog tusschen bergen. De reis was echter eenigszins een teleurstelling. Ik had gehoopt grillige rots-vormingen, donkere bosschen, oude kasteelen, een stad met wallen en puntige daken te zien. Niets van dit alles, ronde hoogten, moderne landhuizen, veel fabrieken, en een stad modern-grauw met een kerk 20 jaar oud.

Verder op naar het Zuid-Westen zijn mooie oude steden als Rothenburg en in het Zuid-Oosten rotsen, marmer-wit-grauw en marmer-zwart, dit heb ik echter van hooren-zeggen, want tot overmaat van ramp was ik gruwelijk verkouden, zoodat ik niet met de andere lui verder ben gereisd.

De schoone Helena is vertrokken, en nu zij weg is, blijkt 't dat ze mij erg bestolen heeft. De uitgaven voor petroleum bijv. waren van dien aard, dat een hôtel er voor verlicht had kunnen worden enz.

De vlooien schijnt ze te hebben meegenomen; wij merken ten minste niets meer van die beesten.

419 Zie noot 395.

De *Nieuwe Gids* bevalt mij voortdurend minder.[419a] 't Wordt vrij saai altijd dat schelden te lezen, en nu Kloos, Boeken en Tideman de eenigen zijn die er in schrijven, met Stella Violantilla is de afwisseling toch al niet groot.

Ik vermoed dat de N.G. abonnés bij 100en verliest, en dat 't einde van de geschiedenis zal zijn, dat Versluys Kloos uit de redactie zet en andere lui er in neemt, of dat 't tijdschrift te gronde gaat.

Versluys is koopman genoeg om heel gauw in te zien, dat zijn winsten verminderen, en zijn beurs zal 'm toch wel nader zijn dan alle haat-gevoelens van Kloos.

Meld me eens hoe de toestand is.

De *Kunstwereld* ken ik; ik vrees dat deze wereld ook gauw te gronde gaat.

Hoe gaat 't met je gedicht-in-proza?

Ik heb nog niets uitgevoerd, doch zal wel gauw beginnen.

Vele groeten ook van mijn vrouw en broer.

tt.

Arij Prins

87

Baarn, 17 Mei 1894.

Amice,

Je zoû mij verplichten indien je mij zonder te veel uitstel op het volgende zoû willen andwoorden.

Door bemiddeling van Toorop is mij van wege een kombinatie[420] van Belgische schrijvers en schilders opgedragen het samenstellen der Redaktie voor Holland van een Internationaal tijdschrift, dat 2 maal per jaar in groot formaat en band verschijnen, bijdragen van Fransche, Belgische, Hollandsche, Engelsche en Duitsche schilders en schrijvers behelzen en ƒ 10,- per 'aflevering' kosten zal.[421]

Wil je tot de Redaktie van dat tijdschrift, die, voor Holland, overigens uit *André Jolles en mij* zoû bestaan, *behooren*?

419a Aan Prins is overigens 't een en ander bespaard gebleven, zoals blijkt uit *Alphons Diepenbrock/Brieven en Documenten*, II. Bijeengebracht en toegelicht door Eduard Reeser. 's-Gravenhage, 1967, blz. 152. Op 23 februari 1894 schreef Diepenbrock aan Piet Tideman: 'Hoe komt het dat je de artificieelste woordjes-kaleidoskopist Arie Prins niet op zijn nummer hebt gezet?' Hierop antwoordde Tideman, 24 februari 1894: 'Prins vond ik niet op mijn weg in dat hoofdstuk, Erens wel, maar die is door Hein geschrapt tegen mijn wil, ook heb ik den aanvang van een apart artikel over Prins voor de prinsen van den eigen stijl'.

420 Waarvan de Belgische architect, schilder en schrijver, Henry van de Velde (1863-1957) de centrale figuur was.

421 Dit tijdschrift zou Artium Hortus gaan heten.

Verplichtingen zijn er aan dit Redakteurschap niet verbonden. Alleen zoû het wenschelijk zijn als je toevallig hier zoû zijn een Redaktievergadering bij te wonen, en, natuurlijk, je werk voor een gedeelte bij voorkeur aan dit tijdschrift geven.

Ik heb nu met Jolles[422] afgesproken (schrijver van een gedicht over Jeanne d'Arc[423] en van een mysteriespel 'Tres Reges'[424] in *Van Nu en Straks* en van een reeks artikelen over de '*Primitieven*'[425] in het weekblad *De Amsterdammer*), dat hij 'sekretaris der Redactie' zijn zal, en zie je andwoord te gemoet om aan Toorop de definitieve samenstelling der Redaktie voor Holland te kunen berichten. - Voor België zijn hierin betrokken: Verhaeren, Vermeylen, Elskamp[426] en Maeterlinck,[427] voor Frankrijk: Vieilé-Griffin[428] en ik meen, Mallarmé, voor Engeland: Gray[429] en Ricketts,[430] voor Duitschland: ??? -

Van de Nieuwe-Gids-schandaaltjes heb je zeker in de kranten 't een en ander gelezen. De polemiek zal nu steeds dalen: tot het publiceeren van dingen uit het vrienden-leven, enz. Er hebben voortdurend vergaderingen, juridische besprekingen en staatsgrepen plaats. De toestand is aller-gespannenst. Op een

422 André Jolles (1874-1946); zie *Lodewijk van Deyssel en André Jolles* in: Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel / Dertien close-ups*. A'dam, 1964, blz. 103-121.

423 Van Deyssel bedoelt het gedicht *Jehane*, een evocatie van Jeanne d'Arc, verschenen in het tijdschrift Van Nu en Straks, Eerste reeks, nr. II, blz. 6-8.

424 Bedoeld wordt *Reges Tres*, verschenen in Van Nu en Straks, Eerste reeks, nr. V, blz. 1-20.

425 De reeks *Primitieven* verscheen in het weekblad De Amsterdammer van 4, 11 en 25 maart, 8 en 22 april en 6 mei 1894.

426 Max Elskamp (1862-1931), Franstalige Belgische dichter die het Symbolisme aanhing. Van Deyssel kende zijn bundels *Dominical* (1892), *Salutations, dont d'angéliques* (1893) en *La louange de la vie* (1898). Hij heeft zich maar enkele malen over Elskamp uitgelaten: in een brief van 28 mei 1893 aan Frederik van Eeden ('Ik bracht eenige dagen te Brussel met Gust Vermeylen en éen dag te Antwerpen door, o.a. met Max Elskamp, schrijver der *Salutations* en van *Dominical*, het eerste naar men zegt door Gorters tweede boek beïnvloed'), *De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*, a.w., blz. 207; een tweede maal in 1920; zie Lodewijk van Deyssel, *Werk der laatste jaren*. A'dam, 1923, blz. 209; een derde maal op 26 november 1920 toen hij o.m. noteerde: 'Tusschen Maeterlinck, Elskamp enz. en *Frank Rozelaar* is verwantschap. Men dacht: zoo-en-zoo is de beste buitenlandsche literatuur van dezen tijd. Wíj moeten het áller-beste hebben, dus werken wij nu zoo en zoo. En z.v.' (Zie *Gedenkschriften*, a.w., blz. 6).

427 Een opgave van alle door Van Deyssel aan Maurice Maeterlinck (1862-1949) gewijde opstellen is te vinden op blz. 700 van onze uitgave van Van Deyssels *Gedenkschriften*.

428 Francis Vielé-Griffin (1863-1937), op dit tijdstip dichter van o.m. *Les Cygnes* (1887), *Joies* (1889) en *Swanhilde* (1893).

429 John Gray. Zie over deze 'minor poet' de *Gedenkschriften*, a.w., blz. 427-428.

430 Charles Ricketts (1866-1931), zeer veelzijdig kunstenaar: dichter, schilder, beeldhouwer, graficus en illustrator. Vertegenwoordiger bij uitstek van de Engelse generatie der 'Eighteen Nineties'. Te onzent was Ricketts bevriend met R.N. Roland Holst. Zie: Henriette Roland Holst-van der Schalk, *Kinderjaren en jeugd van R.N. Roland Holst*. Zeist, 1940. blz. 112-113. Voor een 'In memoriam Charles Ricketts', zie R.N. Roland Holst, *In en buiten het tij*. Nagelaten beschouwingen en herdenkingen. Amsterdam, 1940.

vergadering bij v.d. Goes is met een bom gedreigd.[431] - Je weet, dat ze kopie van Van Looy, v. Deventer en mij[432] zich wederrechtelijk toegeëigend en tegen onzen wil in den N.Gids gezet hebben. Dit heeft natuurlijk Tideman gedaan, wiens naam als van een geweldenaar op aller lippen is. -

431 Tijdens deze vergadering, op 12 mei 1894, bezorgde de post een couvert waarin zich een 'gedicht' bevond van de hand van Piet Tideman:

'Een feit, smeerlappen dat niet te verbloemen is,
Is dat je laatste leugen is verloren,
O honden die Pet Tideman woudt smoren,
Ik wijd je allen ter verdoemenis.
Ik ben Goddichter die te roemen is,
In alle tijden en ik laat me hooren,
Mijn bliksem bloedstem uit den ijz'ren toren
Van mijn Godsboosheid. Weet je hoe men is
Als men gaat sterven? Daadlijk zul je 't weten,
Ik lag een bom op jou vervloekten stoep,
En je gaat stikken honden in je vuilheid,
Hyena's ben je die met dichters muil bijt,
Hier ben ik *Pet* en in je flauw geroep
Om 't leven zal mijn lol zich rood staan zweeten.
P.T.'

- Tekst conform F. van der Goes, *Litteraire herinneringen*. Uit den Nieuwe-Gids-tijd. Santpoort, 1931, blz. 113-114.

432 Het betrof hier Van Deyssels beoordeling van Vosmeer de Spie's *Een passie* (zie noot 335), die Tideman had opgenomen in De Nieuwe Gids, Negende jrg. II, aflev. 4 (mei 1894), blz. 34-46, ondanks het feit dat Van Deyssel hem vooraf had laten weten: 'Ik verneem dat een handschrift van mij, behelzende eene boekbeöordeeling over den roman *Een Passie* door Maurits Wagenvoort, door een misverstand onder uwe berusting is gekomen. Aangezien het niet mijne bedoeling is dit opstel ter plaatsing in den *Nieuwen Gids* aan te bieden, verzoek ik U dit handschrift naar Baarn te doen zenden of ten uwent ter mijner beschikking te houden, waar ik het dan zal doen afhalen.' Om de maat helemaal vol te maken, plaatste Tideman bij Van Deyssels recensie de kanttekening: 'Hoewel zij het geheel en al oneens is met het oordeel door den heer L. van Deyssel uitgesproken in dit artikel, waar zij binnen kort uitvoeriger op wil terugkomen, en de heer Vosmeer de Spie als artiest acht van nul en geener waarde, plaatst de Redactie het met grooter vreugde om de langere tijd van afwezigheid van den heer Van Deyssel te dezer plaatse.' Naar aanleiding van dit alles won Van Deyssel juridisch advies in bij Mr. H.J. Biederlack (1860-1951), die hem op 10 mei 1894 berichtte o.m.: 'Vergun me, dat ik U bekend make met twee artikelen van het Strafwetboek, waardoor Gij behoorlijke genoegdoening kunt erlangen voor het schandelijk bedrijf van de heeren van den "Nieuwen Gids" (volgde een uitvoerige uiteenzetting over de te volgen gerechtelijke weg - H.P., waarna de brief eindigde:) Wilt Ge Kloos en Boeken ook in de zaak betrekken, dan kunt Ge tegen hen dezelfde klacht indienen als tegen Tideman. Maar ik vermoed, dat Ge daartoe geen lust zoudt hebben, en Kloos als door hoogmoed en grootheidswaanzin ontoerekenbaar, Boeken als willoos werktuig en volkomen inoffensief beschouwt. Dan verhindert niets U, om die twee er buiten te laten, en alleen het kwaadaardige Tideventje en den volstrekt inexcusabelen bourgeois Versluys te doen boeten voor het bedreven kwaad.'

Piet Tideman

Ik reken er nu met vreugde op dat je als je in Holland komt ook eens in Baarn zal komen. Hoe gaat het je en je vrouw? Komen jullie dezen zomer niet naar Holland?

Wees zeer gegroet en wil het ook je vrouw en broêr van mij doen.

t.t.

K. Alb. Thijm.

88

Hamburg, 18/5 '94.

Heimweg 3 I

Amice,

Met genoegen zal ik tot de redactie van het internationale tijdschrift toetreden.

Het is mij ook heel aangenaam, dat je mij dit aanbiedt, omdat ik bitter weinig lust heb langer in de *Nieuwe Gids* te schrijven, en dus zoowat zoekende ben naar een tijdschrift waar ik werk kan plaatsen. 't Internationale is nu daarvoor zeer geschikt.

Ik kom met mijn vrouw in Juli in Holland. Met veel genoegen zullen we dan te Baarn komen, en de Redactievergadering kan dan ook eens plaats hebben.

Dat Jolles secretaris van de redactie is, vind ik best. Uit de couranten (Telegraaf) heb ik de Nieuwe-Gids schandaaltjes gelezen.

Onbegrijpelijk is mij de houding van Kloos, en ik vraag mijzelf af, is hij niet totaal krankzinnig.

'T plaatsen van 't werk van jou, van Deventer & van Looy tegen jullie wil is misselijk. Maar veel erger, en bepaald bedenkelijk vind ik 't heelemaal weggooien van Kloos van de generatie 80/90, en daarvoor in de plaats stellen de generatie Juni '93 (de datum is toch juist?). Al die lui Tideman, Mej. Broedelet & vd. Schalk[433] etc. hebben toch nog niets geleverd. Tideman heeft talent, maar tot nu toe alleen als kritikus, ofschoon hij ook als-dat de spijkers niet op de kop tikt. Ik stel me zoo voor, dat Kloos zoo langzaam in een toestand van verdooving, versteening komt - dat hij niet meer kan of wil werken, en nu maar die heele revolutie maakt om 't ‘roer van staat’ (secretaris NG) in handen te geven van een vertrouwd persoon.

Ook is Tideman de trompet waardoor woorden - vol-toorn over het Nederlandsche volk worden uitgeschetterd.

Dat Tideman iemand is wiens persoonlijke anti- en sympathieën machtigen invloed op zijn kunstoordeel hebben, blijkt uit zijn in-de-hoogte-steken van

433 Henriëtte van de Schalk (1869-1952) debuteerde in De Nieuwe Gids, Achtste jr. II. aflev. 5 (juni 1893), blz. 226-231, met *Verzen* (zes sonnetten).

Boeken in de laatste afl., en het verklaren - zoo maar zonder argumenten - dat jij je ondergang tegemoet gaat!![434]

434 Dit alles was nog maar kinderspel, vergeleken bij Tidemans brief aan Van Deyssel, d.d. 14 juli 1894, nadat Tideman weet had gekregen van Van Deyssels aanstaande samengaan met Albert Verwey, als redacteuren van het Tweemaandelijksch Tijdschrift: 'Waarde Heer Van Deyssel, Met de bekende maar thans verouderde *rottende* geestigheid uw lichaam eigen, en steunende op uw eigen naam als bekend schrijver van vroeger meent gij misschien steunend op uw gemis aan intellekt, niet aan verstand en slimheid want die vertoont gij inderdaad grappig, het recht te hebben ambitieuse jongens tot u te trekken gij *die zelf niets kunt*, omdat gij u in uzelf en in de kunst hebt vergist, om deze ook misschien impotent te maken. Geldnood kan u toch niet dwingen, anderen in den afgrond neer te trekken, waar gij zelf nog met het eene been in staat. Gij schijnt de kracht in u te voelen, pardon in menschen wier hersenstelsel een even belangrijke warwinkel is als het uwe, een nieuw tijdschrift te grondvesten, welaan, neem bij dezen de verzekering aan dat de Hollandsche Litteratuur van uw tijdschrift niet gediend is, en dat zij er de verzen van Mejuffrouw van der Schalk zoo die er aanwezig zijn wat ik niet voor uw (sic - H.P.) wensch, zal uitscheuren om er de grappige boekjes mee dicht te plakken. Gij zult waarschijnlijk wel weer te *zwak* zijn om mij te ontvangen, neem dan met deze ƒ 60,- die de N.G. U nog schuldig is de verzekering aan dat ik U tegenkomende U een vuistslag in het aangezicht zal geven. Ik schreef juist aan Kloos, dat hij gelijk had U een smeerlap en een lafaard te noemen. Gij *zijt* een zwak mensch, bedek Uzelf niet langer met krankzinnige extases en geestigheid, sta als een man eens voor de menschen, dan kan een kind U wegleiden.' In een wel voor Albert Verwey bestemde maar uiteindelijk niet verzonden brief van 17 juli 1894 schreef Van Deyssel hierover o.m.: 'Ik heb hem (Tideman-H.P.) geandwoord, dat hij een malle jongen is en dat als hij een vinger naar mij uitsteekt ik hem geducht zal afrossen. Dit zál ik ook. Maar dit neemt niet weg, dat dergelijke praeokkupaties een zekere onrustigheid in mijn leven brengen, waar ik absoluut niet tegen kan'. Eén dag later, op 18 juli 1894, reageerde Tideman met een brief waarvan de aanhef luidde: 'Beste Heer Thijm, Ik dank u wel voor uwen brief. En ben verheugd dat gij u zoo sterk gevoelt', terwijl de slotalinea vaststelde: 'Maar gij hebt gelijk, wij hebben niets met elkaar te maken'. Weer een dag later vertrok uit Sloterdijk 't volgende sonnet naar Baarn:

't Is om te weenen en om dan weer zacht
de tranen van de wangen af te vegen,
't is om diep onder 't hart een zacht gelach
te voelen drale'en stijgen: God, die wegen
kunt alle mijne daden en die naadren
doet zoòveel onuitspreèklijke geneuchten,
dat 'k heb een Huis bijeen vol rijk vergaadren
van sterke liefde en liefdevolle deugden.

Ay zie! nu is de sterkste toegetreden
op mij die heeft met fluistrende gebeden
beleden dat Gij groot zijt en 't geleden

al is een spel, o woedend golven-spelen
bonkend der levenszee, maar dat komt helen
zacht murmelende liefde om heel, heel velen.
In de morgen van 19 Juli 1894
Voor Karel Alberdingk Thijm
van P. Tideman
Meer en Vaart
Sloterdijk.

In zijn aan het dagblad De Tijd van 6 november 1947 bijgedragen artikel, *Op bezoek bij Saar de Swart*, merkte Jan Engelman op: 'De Tachtigers hadden een eigen code, zeer verschillend van de tegenwoordige omgangsmanieren. Maar zij waren goden en zaligen, op hún manier, en mikten hoog'. Hoe verbazingwekkende vormen deze code soms kon aannemen, wordt opmerkelijk geïllustreerd door de feitelijke bizonderheid dat Tidemans krenkende bejegeningen er Van Deyssel niet van hebben weerhouden om enkele maanden later, op dinsdagmiddag 16 oktober 1894, zijn woning open te stellen voor Tideman, teneinde deze de gelegenheid

De *N.G.* gaat m.i. bepaald op de flacon. Dit duurt geen jaar meer, of er moet een millionnair-protector zijn.

Zend me svp eens je laatste werk in *Nederland* ter lezing. Ik verlang er naar.

Ik ben bezig, en zou dit voor 't Intern. Tijdschrift kunnen bestemmen, aan een stuk over 1812, 't fransche leger *na* de Berezina en *voor* Wilna, en bestudeer nu Ségur, Brandt, enz.

De stijl is als van *Dragamosus*, doch zonder rijm. 'T moeilijke bij dit werk is niet Hugo en Ségur te gelijken en ook niet wetenschappelijk-militair te zijn.

Adieu, vele groeten, ook van mijn vrouw en aan je familie

t.t.

Arij Prins

te geven om aan de heer en mevrouw Alberdingk Thijm-Horyaans Mejuffrouw Anna Elisabeth Eman (sedert 18 september 1894 Mevrouw A.E. Tideman-Eman) voor te stellen. Het echtpaar Tideman zat toen ook in Huize Villetta aan bij het souper. En dat ofschoon Tideman zijn bezoek niet had aangekondigd en Van Deyssel diezelfde morgen, klokslag twaalf, nog in zijn dagboek had aangetekend: ‘Gisteren Frans Coenen hier, vandaag hoop ik den heelen dag alleen met mijn gezin te blijven’.

89

WelEdGeb. Heer Ary Prins
Hamburg.
Baarn, 20 Juni 1894.

Amice,

Nu kom ik weêr met iets anders. Het internationale boek, waarover ik je geschreven heb, zal of zoû, zoo als je weet, een zeer speciaal karakter hebben. Het zal hoogstens 2 maal p. jaar verschijnen, in ‘pracht’-band, folio formaat, en geïllustreerd.

In-tusschen komt het mij, onder ons gezegd, voor, dat het der leiding van deze onderneming wel een beetje aan centraalheid ontbreekt en dat de embryo van dit werk laboreert aan vaagheid en gemis aan aktiviteit.

Mij is gevraagd de redaktie voor letterkunde voor Holland saâm te stellen. Dit heb ik gedaan door jouw en Jolles te vragen.

Verder hoor ik nu niets. En zelf kan ik op 't oogenblik er niets meer aan doen, daar het iets is, dat niet van mij uitgaat.

Rond-uit gezegd, betwijfel ik zeer of er vóór den a.st. winter een deel van verschijnen zal.

Maar dit dáargelaten, is er nu een tijdschrift-plan verwezenlijkt, dat vast staat, en waarvan het algemeen karakter zoo zeer verschilt van dat andere, dat zij, eventuëel, zeer goed naast elkaâr zullen kunnen bestaan. Het is een tweemaandelijksch tijdschrift, onder redaktie van Albert Verwey en L. van Deyssel, voor Letteren, Kunst, Politiek en Wetenschap. Het zal ongeveer zijn zoo als de *Nieuwe Gids* vier jaar geleden was,[435] en zich in de medewerking van alle je bekende auteurs verheugen.

De eerste aflev. verschijnt 1 Sept. a.st. En nu zouden wij het aangenaam vinden indien wij voor die eerste aflevering een bijdrage van jouw konden krijgen. -

Zoû je geneigd zijn je werk over 1812, - *al was het ook maar nog zoo'n klein gedeelte daarvan* - hiervoor af te staan?

Denk hier eens over en wil mij berichten.

Wil je vrouw voor mij groeten en mij gelooven

t.t.

K. Alb. Thijm.

Wij rekenen dus op jullie bezoek in Juli.[436] Wanneer denk je in 't land te komen?

90

Logement Oud Berg en Dal bij Nijmegen
(poststempel Nijmegen, 14 Juli 1894)

Amice,

Ik kom er heden eerst toe je en je vrouw nogmaals wel te bedanken voor de vriendschappelijke ontvangst bij mijn zijn ten uwent.

Wij zijn hier sedert gisteren, en van Nijmegen gekomen, waar wij de schilderijen expositie zagen. Er is een sterk mooi schilderij van van Looy.

Gister aan de table d'hôte te Nijmegen een boerengezelschap uit de Betuwe. Een boer - de grappenmaker stelde volgende toast in 'Ik drink op de amusaasje die achter ons ligt, maar in hoofdzaak op de amusaasje die voor ons ligt.'

En toen zijn vader soep wilde hebben, zeide hij tegen de kellner 'Jogchie

435 Op 26 januari 1894 had Van Deyssel reeds genoteerd dat de inrichting van het Tweemaandelijksch Tijdschrift zou worden 'geïnspireerd op de *Revue Indépendante* van 1888.' In het Zondagsblad van De Amsterdammer schreef een wel zeer bevooroordeelde Dr. J. van Leeuwen op 2 juni 1895: 'Het Tweemaandelijksche. Een groene omslag, ontleend aan "The Studio", nagemaakt in kleur en letter, - bedrukt met een reeks namen als gold het een reclame-artikel, - dàt al is niet sympathiek.'

436 Aan dit op 8 en 9 juli vallende bezoek, tijdens welke dagen ook Toorop bij Van Deyssel logeerde, gingen twee briefkaarten van Prins, d.d. 4 en 6 juli vooraf, waaruit enkel blijkt dat mevrouw Prins verhinderd was haar man naar Baarn te vergezellen.

With Auto-lithograph by Mortimer Menpes

THE STUDIO

An Illustrated Magazine of Fine and Applied Art

15th Aug. 1894 Vol. 3, No. 17

Offices: 5 Henrietta Street
Covent Garden London wc

Eight-pence Monthly

1e Jaarg. 1e Afl. September 1894.

TWEEMAANDELIJKSCH TIJDSCHRIFT VOOR LETTEREN, KUNST, WETENSCHAP EN POLITIEK.

HOOFDREDACTEUREN: L. VAN DEYSSEL EN ALBERT VERWEY.

MEDEWERKERS: Dr. A. ALETRINO, J. F. ANKERSMIT, G. J. P. J. BOLLAND, EMMANUEL DE BOM, G. BUSKEN HUËT, CYRIEL BUYSSE, Mr. FRANS COENEN Jr., Dr. Ch. M. VAN DEVENTER, Dr. H. VAN ECK, Mr. F. ERENS, ETHA FLES, C. V. GERRITSEN, JOSEPHINE GIESE, F. VAN DER GOES, Dr. HERMAN GORTER, C. F. VAN DER HORST, Dr. D. G. JELGERSMA, Dr. G. JELGERSMA, ANDRÉ JOLLES, Dr. G. KALFF, JAN KALFF, Mr. H. J. KOENEN, Dr. R. A. KOLLEWIJN, J. DE KOO, PROSPER VAN LANGENDONCK, HÉLÈNE LAPIDOTH-SWARTH, JAC. VAN LOOY, Mr. M. C. L. LOTSIJ, JOH. DE MEESTER, HUGO MULLER, FRANS NETSCHER, Prof. Dr. A. PIERSON, ARY PRINS, R. N. ROLAND HOLST, HENRIËTTE VAN DER SCHALK, J. THORN PRIKKER, JAN TOOROP, Mr. M. W. F. TREUB, GUST. VERMEYLEN, JAN VETH, Dr. G. VAN VLOTEN, F. M. WIBAUT, Ph. ZILCKEN.

UITGEGEVEN TE AMSTERDAM DOOR SCHELTEMA EN HOLKEMA'S BOEKHANDEL MDCCCXCIV.

breng voor den ouden Heer nog eens een borreltje soep. Hij houdt er zooveel van.'

Ik ben bezig twee kritieken voor jullie tijdschrift te overpeinzen. Een over Journal van de Goncourt, laatste deel,[437] en een over Tolstoi. 1812. Psychologie de la Guerre.

Of ik ze echter voor 't Sept[r] nummer af zal hebben is de vraag.

Adieu.

Vele groeten ook aan je vrouw en van de mijne.

Nog wel bedankt tevens

tt.

Arij Prins

91

Hamburg 5/9 '94.

Poseldorf Heimweg 3 I

Amice,

Ik kom er heden toe je te schrijven.

Is het 1ste nummer van het nieuwe tijdschrift redactie jij en Verwey al verschenen?

Ik zou gaarne een abonnement nemen. Ken echter den uitgever niet. Zou je dus svp den uitgever willen schrijven mij geregeld 't tijdschrift te zenden.

Ik ben druk aan 't werk, nadat ik eerst veel tijd heb doorgebracht met 't meeste te lezen wat geschreven is over 1812/15. Nu wil ik voor 't tijdschrift maken een stuk *Napoleon en Tolstoi*, waarin ik Tolstoi aanval over zijn physiologie de la Guerre. 'T is geschied - en krijgskundig.

Verder ben ik aan een serie korte opstellen bezig over den terugtocht in 1812. 't Worden er 6 à 10. Een is zoo goed als af, en zend ik je voor de 2de aflevering. 't Stuk Napoleon en Tolstoi *misschien* ook. 'T schrijven daarvan kost me niet zooveel tijd. 'T is gewoon hollandsch, maar 't onderwerp wel interessant. Zooiets nemen jullie toch op?

Hoeveel abonné's hebben jullie nu al?

Waaraan ben je bezig. Schrijf me dat eens?

Van Toorop's tijdschrift hoor ik niets, zoodat ik vermoed, dat er vooreerst niets van komt, daarom zend ik voor jullie tijdschrift maar 't werk over 1812.

Voor Toorop kan ik dan altijd nog iets maken.

Ik ben goddank weer in een werkperiode.

'T tijdschrift des Heeren Tideman wordt iedere 2 maanden minder. Zijn kritiek over de schilders[438] is niet veel zaaks. Hij verheft de lui die voor hem zijn, breekt af wat tegen hem is.

437 In april 1894 was deel VII verschenen.

438 Bedoeld wordt Tidemans artikel *Van Israëls tot Derkinderen*, verschenen in De Nieuwe Gids, Negende jrg. II, aflev. 6 (september 1894), blz. 286-296.

Adieu laat eens van je hooren.
Vele groeten van mijn vrouw en ook aan de uwe
t.t.
Arij Prins.

92

Hamburg 17/9 '94.
Amice,
Bijgaand zend ik je alvast een stuk voor het 2maandelijksch tijdschrift. Waarschijnlijk verander ik den titel, en maak daarvan In Rusland (Vóór Wilna).[439] -
Ik ben aan een 2de stuk over 1812 bezig, en zend je dit misschien ook nog voor de Novr aflg.
Meld me svp eens hoe je Voor Wilna vind. Ik geloof, dat het nog al sterk geschreven, en goed in elkaâr zit.
Na de stukjes over 1812, ga ik over den oorlog in Spanje 1808-1813 schrijven. Ik voel mij daartoe erg aangetrokken.
Aan *Napoleon en Tolstoi* ben ik nog niet begonnen, omdat 't andere prozawerk mij thans meer interesseert.
Van Dissel neemt misschien een abonnn^{t} op 't 2 mnd. tijdschr. Mijn oudelui zal ik schrijven voor de NG te bedanken, en 't 2 maandelijksche te nemen.
Kooreman heeft geen geld. Hij is blij als hij met uit eten gaan bij andere menschen rondscharrelt.
Dit onder ons, want de eene schilder vertelt zooiets aan den andere, tot op 't laatst. ‘Hij heeft gezeid, dat hij heeft gezeid, dat hij heeft gezeid enz.’
Nu de eerste afl.^{g}
Ik vind de Inleiding minder goed, te lang, en niet recht op den man af.
Best zijn de gedichten van Henr. vdS.[440] Goed ook van Looys *Feesten*,[441] ofschoon te veel mooie beschrijvingen om een kern, die onbeduidend is.
Verweys verzen[442] zijn me te koud.
Dr. Jelgersma's opstel[443] heb ik niet gelezen.
Uitstekend vind ik tooneelkritiek van van der Horst,[444] ofschoon wel wat gelijkend op van der Goes' werk.
In 't kort. Ik vind 't een goede 1ste afl., niet schitterend, maar *goed*.

439 *In Rusland* I, verschenen in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, jrg. I, aflev. 2 (november 1894), blz. 225-228.
440 Aan de eerste aflevering (september 1894) droeg Henriëtte van der Schalk, op blz. 8-32, vierentwintig sonnetten bij onder de verzameltitel *Geleiders*.
441 Jac. van Looy, *Feesten* (II), a.w., blz. 33-51.
442 Albert Verwey, *Vier sonnetten*, a.w., blz. 52-55.
443 D.G. Jelgersma, *De ontkenning der moraal. Stirner, Ibsen, Nietzsche*, a.w., blz. 56-82.
444 C.F. van der Horst, Tooneelkroniek, a.w., blz. 99-110.

Nu adieu. Ik hoop dat jullie met 't tijdschrift veel succes zullen hebben.
Schrijf me gauw.
Vele groeten
t.t.
Arij Prins.
Ook groeten van mijn vrouw aan de uwe.
Proefdruk krijg ik wel.
Spreek er svp maar niet over dat ik over den oorlog in Spanje wil gaan schrijven.
Dit werk wordt geheel anders, en moet een verrassing zijn.

93

Hamburg 7 Octr 1894.
Amice,
Daar ik vermoed, dat je niet meer in Londen[445] zijt, beantwoord ik je laatsten brief maar naar Baarn.
Mijn vrouw is Woensdag voorspoedig bevallen van een meisje.[445a] Moeder en kind zijn wel.
Ik kon je dit niet eerder mededeelen, daar ik de eerste dagen voor *baker* heb gefungeerd.
Het kind is een paar weken vroeger gekomen dan wij verwacht hadden, en daardoor was de pleegzuster er nog niet.
Ik zond Scheltema & Holkema gecorrigeerden proefdruk van mijn stuk. Aan een 2de ook over 1812 ben ik bezig. Misschien is dit nog voor 't Novr nummer gereed. Ik zend 't je dan dadelijk.
Ik heb toch 't recht alle stukken die in 't 2maandelijksch tijdschrift komen, later in een bundel te vereenigen, want dit recht behoud ik mij voor.
Gaat dit tijdschrift *finantiëel* van jullie uit, of van Scheltema & Holkema?
Hoe gaat 't met de *Nieuwe* Gids? Hebben jullie al veel abonné's?
Vele groeten ook aan je vrouw en van de mijne
t.t.
Arij Prins
Hoe hebt ge je in L. geamuseerd?

445 Van 13 september-10 oktober 1894 logeerde Van Deyssel ten huize van Alexander Teixeira de Mattos, 3 Plowden Buildings in The Temple, London. Zie over dit verblijf *Gedenkschriften*, a.w., blz. 408-441 en blz. 718-728.
445a Hendrika Aletta Prins.

94

(poststempel Hamburg 3 December 1894)
Amice,
Ik heb nog altijd je laatste briefkaart ter beantwoording voor mij liggen. Merci voor de gelukwenschen: met vrouw en kind gaat 't best. Ik ben bezig 't 2de gedeelte van In Rusland geheel overtewerken. 't Beviel me niet.

Misschien kom ik nog gereed voor de Jan^{i}-aflevering. Ik zend 't je dan uiterlijk 15 dec^{r}. In den laatsten tijd heb ik 't razend druk op 't kantoor, waardoor ik niet veel heb kunnen werken. Hoe komt 't dat de *Nieuwe Gids* niet meer bestaat? Wat doen Kloos en Tideman nu? Heeft 't 2 maandelijksch Tijdschrift daardoor meer abonné's gekregen? Schrijf me over dit alles eens.

In Elzeviers Maandschrift staat *een middeleeuwsche* sage met teekeningen van Bauer, van M. Snijder van Wissekerke.[446] 't Is puur imitatie van mijn middeleeuwsche werk, maar zwak.

Waaraan ben je bezig?
Vele groeten, ook van huis tot huis.
Steeds
tt.
Arij Prins
Heimweg 3 I

95

Prins & Stürken
Hamburg.
Telegr.-Adr.: Prinsebel.
Hamburg, 19 Januari 1895
Ferdinandstrasse 41
Amice,
Ik had je reeds lang willen schrijven, maar allerlei drukten hebben dat tot nu toe belet.

Mijn stuk voor het Tweemaandelijksch Tijdschrift komt voor de Maartaflevering gereed. Ik zal 't je tijdig zenden, waarschijnlijk in de eerste dagen van Februari.

Kloos wil de Nieuwe Gids weêr oprichten, redactie Kloos & Boeken. Hij schijnt dus 't beheer niet meer aan Tideman toe te vertrouwen. Kloos vroeg mij of ik wilde medewerken. Ik heb toegestemd, niet omdat ik de noodzakelijkheid

446 M. Snijder van Wissekerke, *Middeleeuwsche sage* (met drie illustraties door Marius Bauer) verscheen in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, deel VIII (juli-december 1894), blz. 620-625.

van een nieuw tijdschrift inzie, maar alleen om Kloos heb ik 't gedaan. Ik geloof echter dat hij niet zal reusseeren 't tijdschrift levensvatbaar te maken.

Ik denk er over al mijn werk van af St. Margareta in een bundel uittegeven, natuurlijk voeg ik er dan nog 't een en ander bij dat nog niet verschenen is. Meld mij eens welke uitgevers ge me kunt aanbevelen, en welke condities ik zou kunnen vragen. Ik ben in die zaken geheel vreemd.

Er is hier een 2 den. holl. litterator gearriveerd. Röpcke,[447] pseudoniem Edouard Roland. Hij heeft kaartjes: 'Edouard Roland', novellist, schrijft in Eigen Haard en Erica, is auteur van 'Ontmaskerd' een novelle, en heeft natuurlijk ruzie met zijn ouden Heer, een vermogend koopman in Rotterdam.

Als ik een beetje door alle drukte heen ben, zal ik hem eens op de thee vragen.

Zoo iemand kan wel amusant zijn.

De 'groote' Kooreman, in Holland miskend, is bezig aan een schilderij met groene scheepen.

Je ziet 't artistieke leven ontwikkelt zich hier.

Mijn vrouw en kind maken 't best. 'T kindje is groot, dik en heeft blauwe oogen. 's Nachts slaapt 't gelukkig, hetgeen veel waard is. Ik word nooit wakker door schreeuwen.

Hoe gaat 't met je vrouw en de kleine?

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins.

96

(poststempel Hamburg, 11 Februari 1895)

Amice,

Merci voor je briefkaart.[448] Ik zend je morgen 6 bladzijden van *In Rusland II*. De laatste 1½ zijde volgt in 3 à 4 dagen. Men kan nu echter alvast in de drukkerij beginnen. -

Doordien ik gedurende een week niet lekker was, de erge koude ook niet bevorderlijk is voor snel werken, kom ik iets later gereed, dan ik gedacht had. In alle geval krijg je 't stuk nu echter nog tijdig voor de Maart aflevering.

Merci voor je informatie in zake 't uitgeven van een bundel.

Ik schrijf je daarover nog nader.

Vele groeten van huis tot huis. Hier ook alles wel.

t.t.

Arij Prins

Zondag

middag

447 Edward Röpcke. Auteur van o.a. *Een lente* (1899), *Ongelukskinderen* (1900) en, samen met Willem van Hoytema, *Uit het leven. Militaire en burgerschetsen* (1904).

448 Niet bewaard gebleven.

97

(poststempel 's-Gravenhage 18 febr. 1895)
Amice,
Ik ben sedert eenige dagen voor zaken in 't land, doch zit met eene zware verkoudheid te huis. Zoodra ik weêr beter ben, ga ik naar Hamburg terug. Ik zal je dan tot mijn spijt niet kunnen komen opzoeken.
Zoo gauw mogelijk moet ik voor de zaken weêr te Hamburg zijn.
Bijgaand de laatste zin van 't 1ste gedrukte van mijn stuk voor 't *tweemaandelijksche tijdschrift*. -
't 2de gedeelte komt dan in een later nummer Ik heb 't door mijn reis niet gereed gekregen.
Laat proefdruk maar naar Hamburg zenden. Ik ben daar Donderdag wel weêr.
Vele groeten ook aan je vrouw
t.t.
Arij Prins
Bezuidenhout 63 ij
Den Haag.

98

(poststempel Hamburg, 23 Maart 1895)
Amice,
Ik zend je heden de proefdrukken[449] terug.
Door een abuis naar 't schijnt is *niets* gecorrigeerd, en alleen 't kleine stukje bijgedrukt. Revisie krijg ik wel.
Na mijn terugkomst heb ik zooveel onaangename emoties gehad (door zaken) dat ik niet bij machte was iets te doen. 'T is nu weer beter, en ik ga weêr aan 't werk.
Met 1 Mei verhuizen we (Heimweg 3 I wordt te klein). We zijn nog zoekende naar een geschikte étage.
Vrouw & kindje maken 't best. Ik hoop dat alles bij jou ook goed gaat. Vele groeten ook aan je vrouw.
In Mei/Juni ga ik een week naar Parijs om uit de beslommeringen te zijn.
t.t.
Arij Prins

449 De proeven van *In Rusland* II, verschenen in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. I, dl. II, aflev. 5 (mei 1895), blz. 169-175. Een niets betekenende briefkaart hierover, d.d. 19 februari 1895, van Prins aan Van Deyssel, werd niet afgedrukt.

99

Baarn, 19 Oktober 1895.[450]

Amice,

Je stuk[451] heb ik dezen ochtend in goede orde ontvangen. Het is nu op de drukkerij en je zult spoedig proef ontvangen.

Het stuk van Erens in den *Nieuwen Gids*[452] heb ik tot nu toe niet gelezen. Ik krijg den N.G. maar nu en dan bij toeval in handen, en heb deze laatste aflevering nog niet gezien.

Ik vind het niet aardig, dat menschen, die ons idee om een nieuw tijdschrift op tie richten in der tijd zeer goed keurden *om dat* men toen in den N.G. niet schrijven kon, nu weer publiceeren in den N.G., die *daarna*, na die door hen zelf noodig gemaakte nieuwe tijdschrift-oprichting, geforceerd veranderd is. -

Ja, ik was zeer blij weêr eens iets van je te hooren, na in zóo'n langen tijd zonder eenig bericht geweest te zijn. Ik hoop dat je ongesteldheid al gebeterd is. Ik ken er al de narigheid van. Ik maak uit je schrijven op, dat je huishouden overigens bloeyend is.

Je uitnoodiging om in het aanstaande voorjaar weêr eens te komen logeeren heeft mij heel veel pleizier gedaan. Ik wil héel gráâg. Eerst hoop ik den geheelen winter goed aan 't werk te blijven. Ik ben de laatste maand namelijk beter bezig dan in tijden het geval is geweest. Ik zoû nu wel den heelen winter niet naar Amsterdam of zoo willen gaan, om hier dagelijks rustig te werken. -

Of ik echter ooit nog ander werk dan beschouwingen etc. zal maken, weet ik niet zeker. Ik ben wel eens meer tot filosofiesch en ethiesch werk[453] ge-

450 Hieraan gingen vooraf drie briefkaarten van Prins: 17 april, 6 en 16 oktober 1895, waaruit enkel blijkt dat hij het, door verblijf van zijn compagnon in Afrika, erg volhandig met zaken had.

451 *In Rusland*, verschenen in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. II, aflev. 2 (november 1895), blz. 312-316.

452 Prins had gevraagd of Van Deyssel had kennisgenomen van het door Erens aan de schilderes Thérèse Schwartze (1852-1918) opgedragen opstel, *Gedachten naar aanleiding van 'En Route'*, (gedateerd Schaesberg, 2 Sept. 1895), verschenen in De Nieuwe Gids, Nieuwe Reeks I, aflev. 9 (oktober 1895), blz. 513-520. Het is intussen bevreemdend dat het tot 3 november 1897 zal duren voordat Prins, althans in zijn brieven, reageert op Van Deyssels bijdragen aan het Tweemaandelijksch Tijdschrift. Zonder meer onbegrijpelijk is Prins' niet-reageren op Van Deyssels bespreking van Huysmans' *En Route*, in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. I, aflev. 6 (juli 1895), blz. 492-496; voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 315-319.

453 Zinspeling op *Tot een levensleer* (geschreven 2-4 oktober 1895), verschenen in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, jrg. 2 (1895), dl. I, blz. 340-350; voor de eerste maal herdrukt in de *Tweede bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1897, blz. 323-334.

disponeerd dan tot kunst. Maar toch ben ik ook aan dit laatste[454] weêr begonnen, maar ik reken verscheidene jaren voor een boek. - Adieu. Spoedig weêr eens wat. Doe mijn groeten aan je vrouw, bedank haar ook voor de uitnoodiging. En wees zelf hartelijk van mij gegroet,

Karel Alberdingk Thijm.

100

(poststempel Hamburg 21 April 1896)

Amice,

Ik heb nog altijd je laatsten brief te beantwoorden. Het doet ons genoegen, dat je lust hebt te komen.

Gaarne verneem ik of 't je past van af 10 Mei een tiental dagen bij ons te zijn.

Einde Mei gaan wij zelf naar Holland en in Juni/Juli krijgen wij dames logés.

Ik hoor dus gaarne spoedig van je of we tegen 10 Mei 't genoegen zullen hebben je te zien.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

Adres: Bülanstrasse 1^2

St. Georg, Hamburg.

101

Hamburg 5/V'96.[455]

Amice,

Tot mijn spijt conveniëert September niet, daar mijn vrouw dan moet bevallen.

Wat betreft mijn voorstel 10 Mei te komen, zoo heb ik je hierover nog niet

454 Sinds 12 oktober 1895 hield Van Deyssel zich bezig met de voorbereiding van een drama over Napoleon. Een kwartier vóor het schrijven van zijn brief van 19 oktober aan Prins, had Van Deyssel genoteerd: ‘Prachtige stille herfstdagen. Heden-middag een wandeling van 1 3/4 u. met vrouw en Jo, in de bosschenherfst. Twee rustpozen. - Ik zie voort-durend de luchten en alles mooi. Mijn gelukkige periode duurt steeds voort. Kleine interrupties herstellen zich terstond weêr. Zoo word ik gedragen tot het vriezen en sneeuwen, daardoor tot de lente, en door die tot de zomer. All right. - Vandaag een (doorgehaald: Maeterlincklucht) mooi landschap. Alle boomen (doorgehaald: doodstil) onbewegelijk stil en daarboven een doffe, lage lucht van geschubde wolken, eerst mooye bleek-grijze en bleekblauwe wolken, met dof het blauw er hier en daar boven-tusschen, boven de rosse lanen, daarna grauw en grijs, met doffe lichtplekken er tusschen, droomend. (...) Iets goeds van het werken aan een drama is, dat het de verschillende elementen van lyriek, enz., die chaotiesch in U rondzwerven, dwingt zich in een bepaalden vorm te uiten. - Heden heb ik met genoegen gedacht aan het Drama dat ik maken wil. Dit is een mooi objektief werk, dat U in alle opzichten lijkt.’

455 Antwoord op een niet bewaard gebleven schrijven van Van Deyssel.

nader geschreven, daar mijn zuster, die hier logeert ongesteld is geworden en daardoor langer blijft dan eerst gedacht. Ik had gehoopt alles nog te kunnen arrangeeren, maar 2 logé's tegelijk kunnen wij niet bergen. Zeer tot mijn spijt moeten wij dus verschuiven.

Het plan is nu, dat mijn vrouw en mijn zuster met het kind ca. 20 Mei naar den Haag gaan. Ik heb dringend behoefte aan vacantie, en ga misschien meê. Kan ik het echter met mijn werkzaamheden niet schikken op reis te gaan, dan zou 't mij een genoegen zijn indien ge zoo tegen 20 dr. kunt komen.

Ga ik ± 20 Mei ook op reis, dan zie ik je in Holland en kunnen wij daar nader afspreken, want ik kom je dan bepaald opzoeken.

Ons op-reis-gaan kan door de positie van mijn vrouw niet later plaats vinden ('t reizen met een kind van 1½ jaar is vermoeiend, en 't kind kan hier niet alleen blijven).

'T is wel fataal, dat alles zoo loopt. Ik hoop er echter nog wel een mouw aan te passen, en schrijf je in alle geval tegen 20 Mei. Excuseer svp. dat wij je tegen 10 dr. niet kunnen wachten.

Misschien heb ik voor de Juli aflevering iets. Ik ben nu bezig mijn *Dragamosus*[456] af te maken, die toch ook eindelijk eens gereed moet komen. Zooals je weet heb ik helaas zoo bitter weinig tijd. Voor 't *Tweemaandelijksche* wil ik weer een stuk over de oorlogen v/het 1ste Keizerrijk maken.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

102

Prins & Stürken

Hamburg.

Telegr.-Adr.: Prinsebel.

Hamburg, den 25/V 1896.

Ferdinandstrasse 41

Amice,

Excuseer, dat ik je met potlood schrijf doch ik heb nu en dan schrijfkramp.

Als ik in Holland kom (over een paar weken) hoop ik je te ontmoeten, en we kunnen dan alles betreffende 't logeeren nader bespreken.

Mijn vrouw, kind en zuster zijn voor eenige dagen naar Holland vertrokken. Om nu naar hier te komen, zou 't echter te kort zijn, want over 4 dagen ga ik ook op reis, eerst naar Parijs, daarna naar den Haag. Ik voel me *moe*

456 De publikatie van *Dragamosus* had Prins hervat in De Nieuwe Gids, N.R.I, aflev. 12 (januari 1896), blz. 729-733. Hoofdstuk IX en X zouden verschijnen in de N.R.II, aflev. 4 (dec. 1896), blz. 168-179.

door 't harde werken, en moet verstrooiing hebben. Nu, de laatste dagen vóór mijn reis, zit ik tot over de ooren in allerlei werk. Pinksteren vier ik dan ook op 't kantoor.

Mijn *Dragamosus* is God dank zoo goed als af.[457] Je moet eens eenige boeken van Conan Doyle[458] en Stevenson[459] lezen. 'T is geen hoog werk, maar goed. Doyle is een Edgar-Poe-in-'t-ordinaire nu en dan.

Ik lees in de Telegraaf dat de N G van Versluys(?) weer overleden is.[460] Dit moet wel de *N G* van van Looy zijn, redactie Boeken, Erens en Kloos.

Nu adieu. Als ik in den Haag ben, schrijf ik je.

De groeten aan je vrouw

t.t.

Arij Prins

103

Parijs Maandag
Hôtel des Saints Pères
rue des Saints Pères
(poststempel 8 juni 1896)

Amice,

Zoudt ge me 't genoegen willen doen me omgaand omtrent 't onderstaande alle inlichtingen, die ge kunt geven, te verschaffen.

Er zijn hier verschillende lui o.a. Huysmans, katholieke geestelijken, enz. die zich zeer interesseeren voor het liefdadige werk, dat je zuster[461] te Amsterdam voor ca. 1 jaar is begonnen.

457 Het elfde en laatste hoofdstuk zou overigens eerst verschijnen in De Nieuwe Gids, N.R.II, aflev. 9 (mei 1897), blz. 416-421.

458 Arthur Conan Doyle (1859-1930) had sinds enkele jaren beroemdheid verworven met zijn *Adventures of Sherlock Holmes* (1892) en *The memoirs of Sherlock Holmes* (1894).

459 Robert Stevenson (1850-1894), de auteur van o.m. *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1886) en van het onvoltooid gebleven maar door de kenners als zijn beste werk beschouwde *Weir of Hermiston* (1896).

460 Blijkbaar was aan Prins ontgaan dat De Telegraaf van 20 mei 1896 een ingezonden brief van Kloos bevatte: Geachte Redactie! In uw nummer van Dinsdag, 19 Mei, lees ik, dat de *Nieuwe Gids*, uitgave W. Versluys heeft opgehouden te bestaan. Mag ik u doen opmerken, dat de *Nieuwe Gids*, uitgave W. Versluys, reeds den 30 Sept. 1894 is overleden maar den 1sten Februari 1895 is opgevolgd door de *Nieuwe Gids*, uitgave S.L. van Looy, van welks tweeden jaargang de 1ste aflevering op 1 Maart 1896 het licht heeft gezien?
Door ziekte van den hoofdredacteur is de uitgave van de tweede aflevering vertraagd, die echter, nu ik hersteld ben, zoo spoedig mogelijk het licht zal zien.
Met dank voor de plaatsing, Hoogachtend, Willem Kloos.

461 Catharina Louisa Maria Alberdingk Thijm (1848-1908), de enige en ongehuwd gebleven zuster van Van Deyssel, beheerde van 1895-1900 te Amsterdam een Tehuis voor zwervende vrouwen. Met J.K. Huysmans heeft zij jarenlang gecorrespondeerd. Haar literaire nalatenschap, die omvangrijk moet zijn, omdat zij ook een hele reeks 'hof'- en 'sensatieromans' op haar naam had staan, is tot dusver nergens teruggevonden.

Nu heeft men echter sedert langen tijd niets van haar gehoord, en weet dus niet of ze reusseert, hoe 't haar gaat enz. -

Meld me dus svp wat ge weet. Bij voorbaat dank voor alle moeite. -

Over 5 à 6 dagen kom ik in Holland en schrijf je dan nader over onze bijeenkomst.[462]

Vele groeten ook aan je vrouw

t.t.

Arij Prins.

104

Hamburg 6/VIII '96.

Bulanstrasse 1 II

Amice,

Door drukke bezigheden kon ik mijn voornemen je te schrijven niet eerder ten uitvoer brengen.

Het hier-komen-logeeren zullen wij tot mijn spijt tot later moeten uitstellen.

De aanstaande bevalling van mijn vrouw is hiervan, zooals geschreven, oorzaak.

Meld me svp eens je opinie over 't navolgende. Omstreeks Novr hoop ik met mijn bundel verhalen gereed te zijn.

Dragamosus was reeds gereed, maar de laatste hoofdstukken bevielen mij niet, en na lang overpeinzen weet ik nu hoe ze moeten zijn, en ben nu druk aan 't werk ze opnieuw te schrijven.

Mijn vraag is nu echter: raad je me aan de vroegere stukken uit de Poeperiode ook optenemen, of niet?

Mijn voornemen was alleen uittegeven alles *van af* Een Executie, dus dit stukje, verder St. Margareta, Een Koning, Harold, In Rusland, Dragamosus, en nog een verhaal van ca. 20 à 25 bladz. druk. Dit maakt m.i. een goed *maar wel wat dun boekje*. (naar mijn schatting ca. 200 bladz.). Ik zou dus 't oudere werk periode 86-89 er bij moeten nemen, of wel later verschijnen en er dan nog een nieuw stuk voor schrijven.

Als de *Nieuwe Gids* niet meer bestaat zou ik voor het Tweemaandelijksche 't slot v/Dragamosus kunnen geven, of wil je dit liever niet hebben?

Ik kan je echter nog niet zeggen wanneer 't gereed zal zijn.

Sedert maanden heb ik geen N.G. gekregen, vermoed dus dat ie bezweken is.

Hoe gaat 't met Kloos?

Vele groeten ook van huis tot huis. Schrijf me eens gauw.

t.t.

Arij Prins.

Waaraan ben je bezig?

462 Op 16 juni 1896 heeft deze bijeenkomst plaatsgevonden op Prins' logeeradres, Leidsche kade 49, te Amsterdam.

105

Baarn, 6 September 1896.

Amice,

Wil verontschuldigen, dat ik je brief niet eerder beandwoord heb. Het komt om dat ik den laatsten tijd in moeilijke en absorbeerende omstandigheden ben. Mijn vrouw namelijk ligt sinds bijna zeven weken ziek aan akute vliegende-rheumatiek. En mijn oudste zoontje heeft sinds veertien dagen de mazelen. Daar mijn vrouw het huishouden volledig bestuurde en wij, zoo als je weet, kinderen hebben, die nog heel klein zijn, is deze toestand niet alleen akelig voor mijn vrouw, om de harde pijnen, die zij lijdt; maar heeft ook het huishouden geheel verstoord, zoo dat ook ik nu voortdurend bezigheden van verpleging en zoo voort heb, waaraan ik niet gewend was. -

Van mijn verblijf in Hamburg hoop ik dat dan het volgende voorjaar misschien zal kunnen komen. Ik wensch jou en je vrouw intusschen alle goeds bij de aanstaande gebeurtenis.

Wat je vraag omtrent den *Nieuwen Gids* aangaat, - zoo weet ik niet of die al of niet geacht moet worden nog steeds te bestaan. De redakteuren Boeken en Erens hebben mij beiden gezegd, dat het tijdschrift *niet* bestaat, de redakteur Kloos heeft mij gezegd, dat het tijdschrift wél bestaat.

Met *Dragamosus*-slot is dus misschien het best nog eenigen tijd af te wachten.

Het *Tweemaandel. Tijdschrift* beveelt zich intusschen aan voor *Rusland* of iets anders.

Wat je bundel aangaat, zoû ik je raden daarin alles op te nemen van na de realistische periode. Ik zoû hem in twee gedeelten splitsen: in het eerste gedeelte de aan de Poe-linie verwante geschriften geven, en in het tweede gedeelte alles van de laatste periode.

Indien je nog geen uitgever hebt, kan ik je Scheltema & Holkema bepaald aanbevelen.

Het komt mij niet voor om de een of andere reden wenschelijk te zijn ook een nog niet uitgegeven stuk in den bundel op te nemen. Mijn ervaring leert mij althands niet, dat dit beter is of den verkoop bevordert.

Ik heb wel hoop dat als je besluit het onuitgegeven stuk eerst elders te publiceeren, dit in het *Tweem. Tijdsch.* zal komen, maar ben mij toch bewust het niet dáárom te zeggen.

Met hartelijke groeten, ook aan je vrouw,

t.t.

K. Alb. Thijm.

106

Hamburg 17/IX '96.

Bülanstrasse 1^2 (St. Georg)

Amice,

Wel bedankt voor je letteren van 6 dr.

Het spijt me te vernemen, dat je vrouw en zoontje ziek zijn, en hoop ik dat zij spoedig zullen herstellen. Dat ge hierdoor veel beslommeringen hebt kan ik begrijpen.

Je raad zal ik opvolgen en in mijn bundel ook het werk van de Poe-periode opnemen, en 't in 2 gedeelten splitsen.

Met 't geen ik van de laatste periode heb, heb ik dan in 't geheel ca. 140 bladzij druk van 't Nieuwe Gids formaat.

Hieruit kan een boek van ca. 250 bladz. worden saamgesteld.

Een uitgever heb ik nog niet, en zal dezer dagen aan Scheltema & Holkema over de uitgave schrijven.

Je zoudt me echter een groot genoegen aandoen, als 't ten minste gaat, met me ongeveer medetedeelen welke condities ge bij S & H hebt, opdat ik weet op welk standpunt ik me tegenover S & H kan plaatsen. Bij voorbaat dank.

Indertijd heb ik met Mouton een contract voor mijn eerste boekje gehad, waarin was gestipuleerd, dat na betaling van alle onkosten, de winsten zouden worden verdeeld.

Ik heb echter nooit iets gekregen, omdat naar Mouton mij zeide de onkosten niet gedekt waren.

Ten slotte heeft Mouton toen 't werkje aan Koster of Cahn verkocht, en mij ca. ƒ 15,- doen toekomen, zijnde de verkoopsprijs.

Je begrijpt dat ik zoo'n contract niet gaarne weêr zou maken.

Kloos schreef mij, dat hij van 't Tweemaandelijksche had gehoord, dat ik in de meening verkeerde, dat de NG niet meer in leven was, doch dat hij weldra weer zou verschijnen. Daarom verzocht hij me ook, als ik iets had 't te zenden.

Nu ik echter van je hoor, dat de N.G. volgens Boeken & Erens toch heeft opgehouden, heb ik 't slot Dragamosus nog niet gezonden, en wil afwachten hoe 't eigentlijk loopt.

'T eerste stuk, dat ik gereed krijg zal ik je voor 't Tweemaandelijksch zenden Ik ben zeer goed aan 't werk, en hoop gauw iets voor je te hebben. Nu ben ik nog bezig 't slot v/Dragamosus wat om te werken.

Blijkt 't dat de N.G. positief dood is, dan kan ik je ook de 2 laatste hoofdst. van Dragamosus zenden. Deze zijn ca. 16 bladz. druk groot.

Ik reken er nu bepaald op dat je 't aanstaande voorjaar bij ons komt. Ik verwacht nu om zoo te zeggen elken dag de bevalling[463] van mijn vrouw, en wenschte wel, dat alles al achter den rug was.

463 Deze viel op 25 september 1896: Maria Jacoba Prins.

Nu adieu, vele groeten ook van huis tot huis en onze beste wenschen voor de gezondheid van je vrouw en kind.
t.t.
Arij Prins

107

(poststempel Hamburg 16 April 1897)
Amice,
Meld me svp even of je Scheltema & Holkema bij geval reeds hebt medegedeeld dat ik mijn novellen wil uitgeven, en hun zou schrijven. De zaak is namelijk dat Van Looy het werk graag wil hebben, en mij er over heeft geschreven. Met S & H heb ik nog niet gecorrespondeerd, en nu weet ik nog niet wat te doen. Uit een koopmansoogpunt handel ik liever met iemand die tot mij komt, dan met een uitgever, die door mij moet worden opgezocht. Bij voorbaat dank voor de mededeeling.
'T slot *Dragamosus* komt in 't Meinummer *N.G.* Ik ben nu druk bezig aan een groot middeleeuwsch verhaal voor 't *Tweemaandelijksche*. Ik zal je gauw 1 of 2 hoofdst. kunnen zenden.
Waaraan werk je thans?
Ik hoop, dat je van den zomer bij me zult kunnen komen, en schrijf je daarover nog later, als ik wat meer van alle zomerplannen weet. (wie van de familie komt & wanneer, of en wanneer wij op reis gaan enz.) Je hoort dus over een maand of later nog van me.
Veel nieuws is hier niet. Voor 5 weken was ik voor een bruiloft (mijn zuster is getrouwd) in den Haag, maar de tijd ontbrak me n/Amsterdam te gaan.
Vele groeten ook van huis tot huis
t.t.
Arij Prins

108

Prins & Stürken
Hamburg
Telegr.-Adr.: Prinsebel.
Hamburg, den 29/V 1897.
Ferdinandstrasse 41.
Amice,
Nog wel bedank voor je briefkaart.[464]
Met Scheltema & Holkema ben ik betreffende mijn bundel tot een overeenkomst gekomen. 'T boek verschijnt midden October.

464 Niet bewaard gebleven.

Lodewijk van Deyssel in 1897

Ik heb er echter, na 't vroegere werk nog eens te hebben herlezen, dat van de Poe-periode uitgelaten, *want 't valt werkelijk te zeer bij 't latere van af Sint Margareta af*. Alleen *Een Executie* neem ik er bij, daar 't bij het middeleeuwsche past. 'T andere vormt trouwens ook geen 30 bldz. druk. In den bundel komen dus St. Margareta, Harold, Een Koning, Dragamosus, Een Executie, In Rusland. 'T wordt een boek van 't formaat als De Kleine Johannes.

Nu zit ik echter met den titel. Weet je een goeden? '*Sint Margareta*' als bijv. 't eerste verhaal zou best zijn, maar 't is voor mij niet 't importantste verhaal, en door 't voorop te stellen zou 't den schijn verwekken, dat het latere werk minder is. Dragamosus moet in 't midden komen als 't grootste (van omvang). *In Rusland* moet 't laatst geplaatst worden als niet behoorende bij 't andere. *Harold* verscheen reeds in Pic Nic[465], kan dus ook moeilijk (voor den verkoop) den titel geven.

Een algemeener titel zou veel wenschelijker zijn, maar welke? *Van vroeger* is te gewrongen. '*Uit oude tijden*' te zoet. Weet jij iets goeds, anders maar *St. Margareta*.

Zou je in Augustus kunnen komen logeeren? Mijn broêr is hier geengageerd en daardoor hebben wij thans voortdurend familiebezoek, maar in Aug.^{s} gaat hij met zijn meisje n/Holland.

Meldt me in elk geval wanneer je zoudt kunnen komen.

Voor 't Tweemaandelijksche ben ik druk bezig aan een groot middeleeuwsch verhaal *Gundelwingen* XIIIe eeuw, en spoedigst zend ik je 1 of 2 hoofdstukken. Wanneer dit echter zal zijn kan ik nog niet zeggen.

Excuseer mijn schrijven met potlood. Ik heb schrijfkramp. -

Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.

Arij Prins

109

Hamburg 8 Juni '97

Amice,

Ik schrijf je even in haast. Meldt me svp omgaand of je lust hebt aanstaande week naar hier te komen voor tien à veertien dagen. Ik wacht je dan 15 à 16 Juni hier. Mijn vrouw gaat namelijk met de kinderen naar een naburig badplaatsje, vergezeld van mijn broêr die geelzucht heeft gehad, en van zijn aanstaande vrouw. Het plan is plotseling opgekomen, daar de dokter het voor allen wenschelijk vindt een tijd buiten te zijn.

Daar ik niet uit de zaken weg kan, blijf ik hier en ben dus alleen te huis.

465 Zie noot 381.

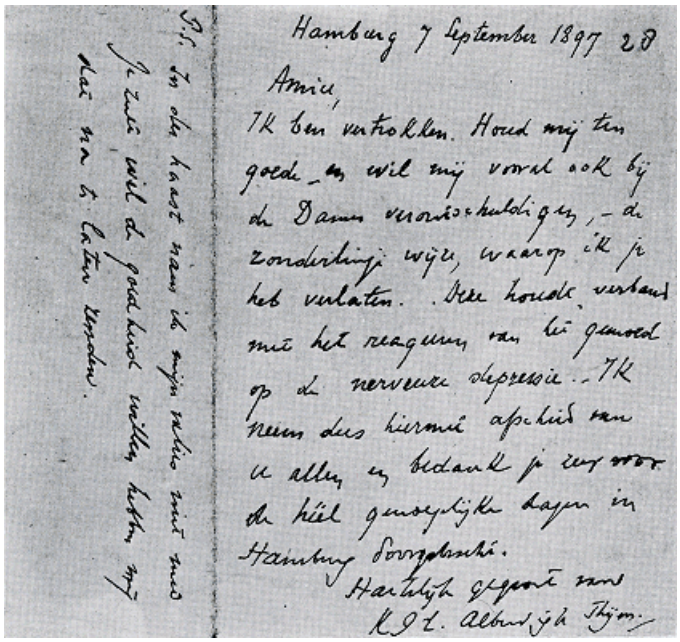

Hamburg 7 September 1897 28

Amice,

Ik ben verhuisd. Houd mij ten goede en wil mij vooral ook bij de Dames verontschuldigen, - de zonderlinge wijze, waarop ik je heb verlaten. Deze houde verband met het reageeren van het gemoed op de nerveuze depressie. Ik neem dus hiermee afscheid van u allen en bedank je voor de heel gezellige dagen in Hamburg doorgebracht.

Hartelijk gegroet van

Uw L. Albert Thijm.

P.S. In elke kaart neem ik mijn adres zoo mee. Je zult wel de goedheid willen hebben mij dat van te laten zenden.

Lodewijk van Deyssel aan Arij Prins

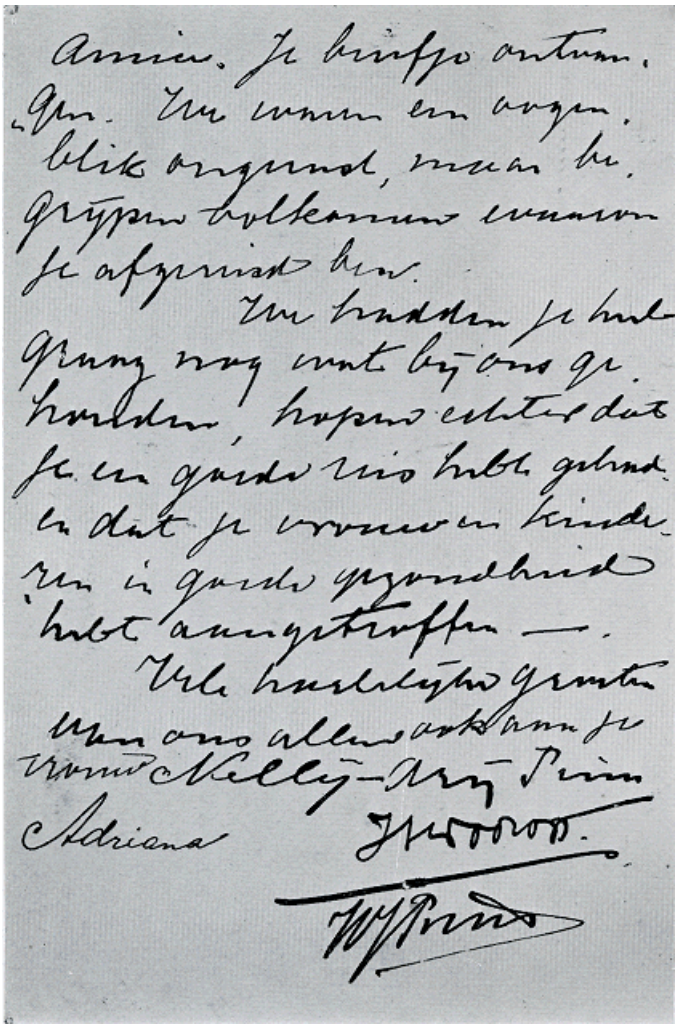

Arij Prins aan Lodewijk van Deyssel

Mocht je kunnen komen, hetgeen me veel genoegen zal doen, dan zend ik je tijdig 't rondreisbillet.[466]

Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.

Arij Prins.

110

Hamburg 7 September 1897

Amice,

Ik ben vertrokken. Houd mij ten goede - en wil mij vooral ook bij de Dames verontschuldigen, - de zonderlinge wijze, waarop ik je heb verlaten.[467] Deze houdt verband met het reageeren van het gemoed op de nerveuze depressie. - Ik neem dus hiermeê afscheid van U allen en bedank je zeer voor de héél genoegelijke dagen in Hamburg doorgebracht.

Hartelijk gegroet van

K.J.L. Alberdingk Thijm.

P.S. In der haast nam ik mijn valies niet meê. Je zult wel de goedheid willen hebben mij dat na te laten zenden.[468]

111

(poststempel Hamburg, 8 Sept. 1897)

Amice,

Je briefje ontvangen. We waren een oogenblik ongerust, maar begrijpen volkomen waarom je afgereisd bent.

We hadden je heel graag nog wat bij ons gehouden, hopen echter dat je een goede reis hebt gehad, en dat je vrouw en kinderen in goede gezondheid hebt aangetroffen. -

Vele hartelijke groeten van ons allen ook aan je vrouw

Nelly - Arij Prins

J. Th. Toorop

W.J. Prins

Adriana

466 Dit werd Van Deyssel toegezonden op 13 augustus 1897, nadat 15 augustus uit de bus was gekomen (op briefkaarten van 22 juli, 11 en 13 augustus) als datum van aankomst in Hamburg, waar Van Deyssel zou logeren ten huize van Prins, Bülanstrasse 1 (in de voorstad Sankt Georg).

467 Door een ondragelijke moeheid en verschillende symptomen van ‘zenuwuitputting’ had Van Deyssel Hamburg verlaten, zonder afscheid te nemen van het echtpaar Prins en van de daar toen ook logerende Jan Toorop. Op 3 augustus 1898 zou Van Deyssel een lijstje aanleggen van alle oorden, waaruit hij ooit plotseling vertrokken was zonder van iemand afscheid te nemen. Dit lijstje werd afgedrukt in onze uitgave van *Het leven van Frank Rozelaar*, Zwolle, 1956, blz. 363. Een te Hamburg op 2 september 1897 geschreven en onvoltooid gebleven tekst, *Eringard tot Hjalmar*, werd in dezelfde uitgave openbaar gemaakt op blz. 309-311.

468 Hieraan voldeed Prins op 12 september 1897.

112

(poststempel Hamburg, 6 Oct. 1897)

Ik schreef je einde vorige week.[469]

Van avond zend ik je mijn stuk[470] voor 't Tweem. Tijdschr. ± 7 bladz. druk.

Huysmans is volgens de couranten te Schiedam geweest, ik vermoed dat hij er met eenige priesters was. - Van hemzelf heb ik niets gehoord. Hij schreef me wel voor ca. 3 weken dat hij n/Solesmes bij de Benedictijnen ging voor een paar weken, doch verder niets.

Heb je in de Mercure 't ridicule artikel over Holl. Litteratuur[471] gelezen? 'T staat in 't nummer v/1 Octr.

469 Dit schrijven, een briefkaart, werd niet door Van Deyssel ontvangen.

470 *De heilige tocht*, verschenen in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, aflev. 3 (januari 1898), blz. 429-435.

471 Het oktobernummer van de Mercure de France, Tome XXIV, no. 94, bevatte op blz. 309-314 een nieuwe kroniek *Lettres néerlandaises*, door Léon Paschal. Vastgesteld werd o.m.: 'En effet une culture latine et grecque très fervente, une connaissance très avisée des lettres parisiennes font de l'âme hollandaise comme une soeur de l'âme française' (blz. 310); 'Cette influence française a agi sur un grand nombre d'écrivains hollandais; elle a donné à leurs livres une allure plus latine que germanique; elle a rendu leur style plus vif en brisant les longues phrases enchevêtrées; elle a aussi mêlé à la langue de quelques-uns de nombreux mots bâtards. Aussi, aux environs de 1880, on lit dans les revues hollandaises des traductions de Maupassant et de Coppée. M. Van Looy a traduit la *Nuit de Mai* de Musset; Louis Coupérus des fragments de la *Tentation de Saint-Antoine*. Presque en même temps, MM. Alberdingk Thijm et Van Deyssel s'avisaient de traduire *Akëdysséril* de Villiers de l'Isle-Adam; choix qui témoigne de quelle sortes d'oeuvres ces écrivains étaient épris.' (blz. 312). Helemaal dol wordt 't op blz. 313-314: 'Avant 1880 MM. Van Hamel, Van Hall, Busken Huet, Jan ten Brink, par leurs travaux, Mad. Bosboom-Toussaint et Virginie Loveling, toutes deux nouvellistes, Potgieter, prosateur méticuleux, Beets, peintre de moeurs, Jan van Beers, poète flamand, et les oeuvres toujours belles de Multatuli avaient préparé le mouvement jeune qui allait se dessiner. Puis vinrent après 1880: Van Eeden, l'auteur de *Johannes Viator*; Willem Kloos, un grand poète qui s'affilie en partie à Baudelaire, il s'est occupé aussi de traduire Sophocle; Boeken, critique et poète, traduisait Apulée et adapta *Floris et Blancheflor*; Louis Coupérus, poète d'abord, puis romancier remarquable dont je compte, à propos de son dernier livre: - *Métamorphose*, longuement parler dans une lettre prochaine; Mad. Hélène Lapidoth-Swarth, écrivit d'abord en français et collabora à la *Jeune Belgique*, devint ensuite un des premiers poètes hollandais; - Van Deyssel et Netscher, critiques ayant des tendances naturalistes; - Eeman (sic), réaliste; - Verwey, critique et poète, - Henri Borel, habite l'Orient, fut l'élève de Van Eeden, s'inspire d'une sorte de néo-boudhisme; - Mlle Marie Boddaert, poète (...), Frans Erens, écrit de petites esquisses réalistes, appartient à la Société de Jésus et défend dans ses articles l'art pour l'Eglise', enz. enz. Na lezing van dit artikel vroeg Van Deyssel terstond aan Vallette het adres van Léon Paschal. Dit luidde, onverwacht genoeg, Van Galenstraat 23, Den Haag. Op 14 oktober 1897 liet Paschal aan Van Deyssel het concept toekomen van een aan Alfred Vallette te richten brief, die deze in de Mercure de France zou mogen publiceren: 'Mon cher Vallette, Je veux corriger le plus tôt possible des erreurs dans lesquelles je suis tombé, dans ma dernière correspondance. La plus grave est d'avoir attribué une traduction d'Akëdysséril à la fois à M. Alb. Thijm et à M. Van Deyssel, alors que l'un est le nom et l'autre le pseudonyme du même écrivain, rédacteur de la "Revue Bimestrielle Néerlandaise". La confusion commise par moi est ridicule mais j'aime mieux en faire l'aveu que de la laisser passer. L'autre erreur fait de M.F. Erens un membre de la Société de Jésus et un défenseur de l'Art pour l'Eglise, renseignements également inexacts. D'autrepart mon article doit être complété par les noms de Jan Hofker, Herman Gorter, Ary Prins, Frans Coenen, Auguste van Groeningen, André Jolles. Outre qu'il était un prosateur de mérite, Potgieter fut aussi un poète qui écrivit, sur Dante et sur Florence, des vers parmi les plus beaux que ces sujets aient inspirés.
J'avais l'intention de vous écrire prochainement à propos de M. Louis Couperus, et de son oeuvre que je suis occupé à lire; mais je sens qu' entre comprendre une langue et comprendre une littérature il y a un abîme qu'un esprit étranger ne peut franchir. Pour juger un mouvement il faut avoir assisté à ses débuts. Il faut même avoir approché des écrivains, avoir été le

Vele groeten
t.t.
Arij Prins.

confident de leurs rêves pour avoir sur leurs livres les lumières désirables. Lisant les sonnets de Willem Kloos, je l'ai affilié à Baudelaire, poète français à moi familier, alors que l'oeuvre de Willem Kloos est trop vaste et trop diverse pour permettre l'appréciation que j'en ai donnée brièvement. C'est pourquoi, mon cher Vallette, laissez-moi renoncer à une tâche imprudemment assumée. Pour que les lettres Néerlandaises soient exposées dans le *Mercure* d'une façon parfaite comme vous m'en exposiez autrefois le souhait et comme je veux moi-même qu'elles le soient, il faut qu'un hollandais le fasse. Comme français, imbu de la littérature française, je tomberais fatalement dans des malentendus. Je me suis adressé à de jeunes écrivains, intimement mêlés au mouvement littéraire, et j'espère obtenir l'assentiment de l'un d'eux. Au jour où je date cette lettre, ma démarche n'a pas encore abouti; mais je compte bien que, pour le numéro de Décembre, la rubrique pourra être mise en de bonnes mains. Agréez mes sentiments les meilleurs'. Van Deyssel echter moet een andere, en voor Paschal plezieriger, oplossing hebben voorgesteld, want op 19 oktober liet Paschal aan Van Deyssel weten: 'Je tiens à vous remercier dès le moment de la générosité que vous avez eue en acceptant mes propositions. Si quelqu'un parlait jamais de la littérature française comme il m'est arrivé de parler de la littérature hollandaise, je n'aurais pour lui que mépris; aussi je me méprise, et je me reproche amèrement ma légèreté. Ce sentiment que j'éprouve à mon propre égard est assurément le plus pénible que je puisse ressentir.' Op 22 oktober 1897 schreef Alfred Vallette nog aan Van Deyssel: 'Je vous remercie de la solution que vous donnez à l'affaire, et qui est en effet, je pense, la meilleure. - Je vous remercie également de vouloir bien m'assurer que vous songerez à nous trouver un correspondant très au courant des lettres néerlandaises.'

113

(poststempel Hamburg, 3 Nov. 1897)

Amice,

Het pakje in dank terug ontvangen.

De niet door je ontvangen briefkaart, die verloren moet zijn gegaan, was van absoluut geen beteekenis en handelde alleen over Huysmans reis n/Holland.

'T Novr van 't *Tweem Tijdschr* vind ik *zeer* goed. Jou stuk[472] bevalt me

472 De grote studie *Het schoone Beeld (Door en Over het Drama Aglavaine et Sélysette van Maurice Maeterlinck*), verschenen in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, aflev. 1 (september 1897), blz. 1-43 en aflev. 2 (november 1897), blz. 163-188; voor de eerste maal herdrukt in de *Vierde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1898, blz. 197-271.

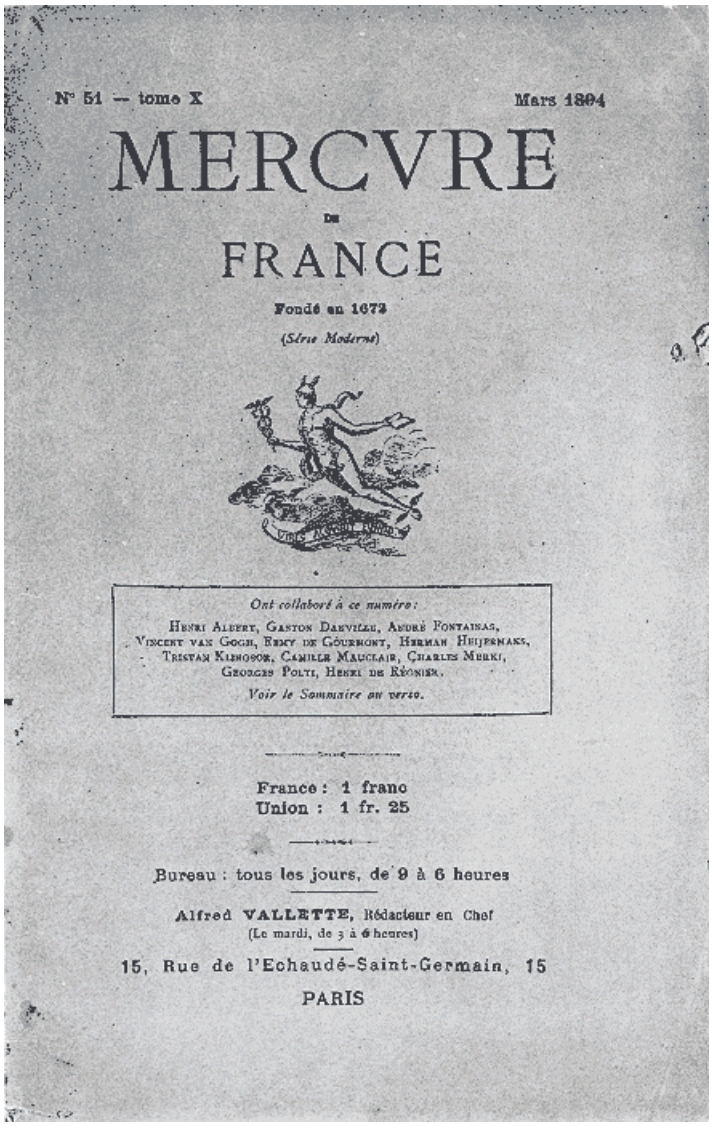

N° 51 — tome X Mars 1894

MERCVRE DE FRANCE

Fondé en 1672

(Série Moderne)

Ont collaboré à ce numéro :

HENRI ALBERT, GASTON DARVILLE, ANDRÉ FONTAINAS, VINCENT VAN GOGH, REMY DE GOURMONT, HERMAN HEIJERMANS, TRISTAN KLINGSOR, CAMILLE MAUCLAIR, CHARLES MERKI, GEORGES POLTI, HENRI DE RÉGNIER.

Voir le Sommaire au verso.

France : 1 franc
Union : 1 fr. 25

Bureau : tous les jours, de 9 à 6 heures

Alfred VALLETTE, Rédacteur en Chef
(Le mardi, de 3 à 6 heures)

15, Rue de l'Echaudé-Saint-Germain, 15

PARIS

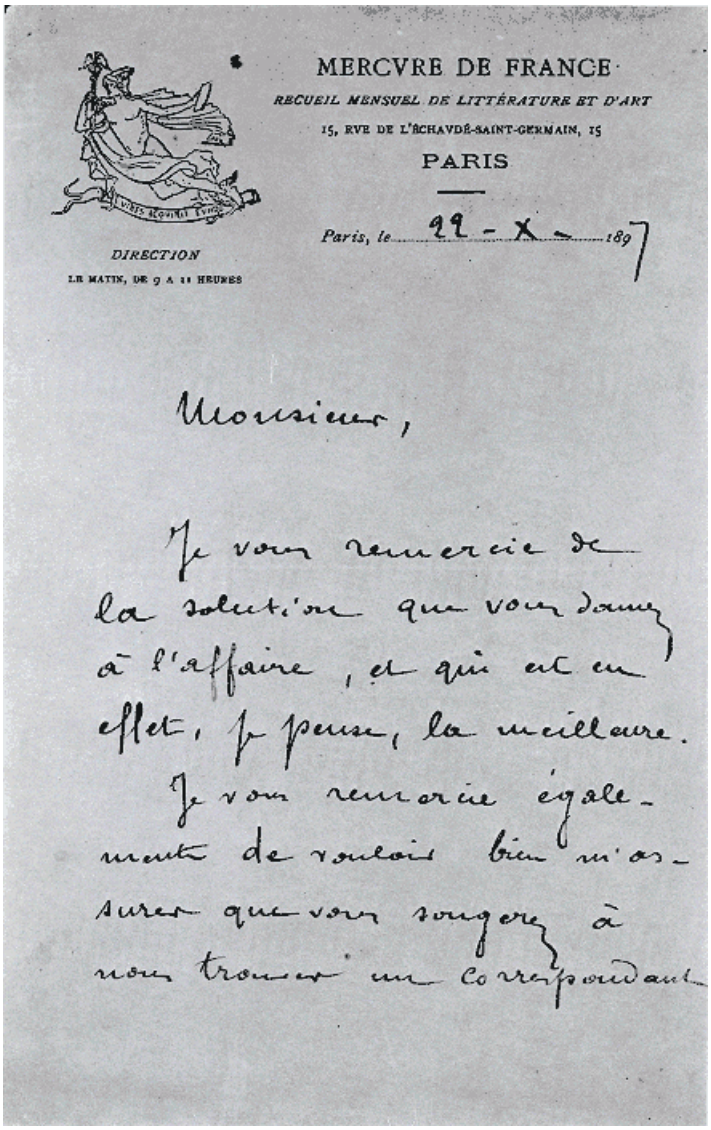

MERCVRE DE FRANCE
RECUEIL MENSUEL DE LITTÉRATURE ET D'ART
15, RVE DE L'ÉCHAVDÉ-SAINT-GERMAIN, 15
PARIS

Paris, le 29 - X - 189 7

DIRECTION
LE MATIN, DE 9 A 11 HEURES

Monsieur,

Je vous remercie de la solution que vous donnez à l'affaire, et qui est en effet, je pense, la meilleure.

Je vous remercie également de vouloir bien m'assurer que vous songerez à nous trouver un correspondant

Eerste blad van een brief van Vallette aan Lodewijk van Deyssel

best. Ook Heyermans' Sabbath[473] is goed. 'T beste wat misschien over de Joden is geschreven; aan enkele uitdrukkingen zullen de abonnés echter wel aanstoot vinden. Ik vermoed dat mijn stuk in de Jany aflg. komt, is dit zoo?

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

114

(poststempel Hamburg, 30 Nov. 1897)

Amice,

De bewuste brief is Zondag naar Amsterdam gezonden. Ik ben druk bezig aan 't vervolg van *De heilige tocht*,[474] maar 't is moeielijk werk, en ik schiet maar langzaam op. Voor 't Jany nummer zal ik je niets meer zenden, maar voor 't Maart nummer zal ik wel weer een vervolg zenden.

Ik ben maar blij, dat ik in *Een Koning* niet de oudere stukken uit de Poe periode heb opgenomen, want ze zouden tegen 't latere werk zijn afgevallen.

In Telegraaf en NRC^{t} stonden zeer gunstige beoordeelingen. Ik ben nieuwsgierig wat *De Gids* zal zeggen.[474a] Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.

Arij Prins

Ten Brink heeft in een fransch tijdschrift[474b] een overzicht gegeven van de Ned. litteratuur. Hij noemde M. Kruseman, Wolters, en vergat jou en Gorter. Hierover onmin met de Spectator, NRC^{t} enz.

114A

In het weekblad De Kroniek van 2 januari 1898 werd Prins' Een Koning *besproken door André Jolles*:

473 Herman Heijermans Jr., *Sabbath*. Eene schets, idem, aflev. 2 (november 1897), blz. 242-284.

474 Zie noot 470.

474a De Gids wijdde echter geen aandacht aan *Een Koning*.

474b Jan ten Brink, *Le mouvement littéraire en Hollande/De 1815 à nos jours*, in de Revue Encyclopédique, 13 nov. 1897, blz. 953-956. Eerst in de slotalinea kwam Ten Brink te spreken over de toen actuele literatuur: ‘La Hollande possède également, comme la France, sa jeunesse néo-idéaliste. Ils sont tous du dernier bateau, le seul, qui selon eux, ait droit de descendre la rivière. Quelques-uns de ces jeunes gens, qui commencent déjà à se faire vieux, ont du talent. Il y a certaines poésies de M.F. van Eeden, de M.A. Verwey et de M. Kloos, qui mériteraient les plus grands éloges, si les auteurs ne se complaisaient pas trop dans leur goût pour l'obscur, pour les rêves mystiques. Parmi les jeunes auteurs se distingue M. Louis Couperus, qui n'est d'aucun bateau, qui ne relève que de lui-même. Comme, poète, il rappelle le talent de Théophile Gautier par le coloris, le chatoiement des satins, des velours, des brocarts, des ors et des pierres précieuses. Ses romans sont très individuels, très forts comme fantaisie, comme peintures d'états d'âme. Jusqu'à présent, il continue à tenir les promesses de sa première jeunesse’.

Het moog als een fundamenteel gebrek in mijn bewonderingsorgaan worden aangemerkt, of men mag er den duivel van het vernuft, dien ik, om hem ledigheid te besparen, de kaars op mijn schrijftafel laat houden, en die wanneer ik hem uit zijn kandelaardiensten ontsloeg, de hemel weet welke zotternijen zou uithalen, de schuld van geven, maar altijd wanneer ik mij tot nu toe liefst zou hebben willen vermeien in de lustige schittering van lyrische ontboezemingen over de samenbundeling dier stukken die Van Deyssel eens Prins' derde manier noemde, heeft het in mijn hoofd gezeend en gezemeld over de ‘wijze waarop’, over schrijfprocédés, over gebruik van beeldende adjectiva en historische infinitieven, en is de te verdoemder uur geïnverteerde formule van *retrospectief realisme* kil als een natte dweil over mijn bewondering heen komen vallen.

Misschien was ook hieraan de miserabele vergissing, dit boek uit te geven als een ander boek, niet onschuldig, want hierdoor kon een allerjammerlijkste verwarring ontstaan in ons helder begrip; dat ongelukkige prentje van dien onnoozelen ruiter te paard kon het wonder visionarisme verstoren, dat over ons kwam wanneer wij een bedevaart deden naar die oude grijs-blauwe afleveringen, om onder de drie geweldigste Hollandsche prozastukken der laatste eeuw *Sint Margareta* te zoeken, kon ons in den verderfelijken waan brengen, dat wij koelhoofdig aan het lezen konden gaan.

Want men moet Prins niet *lezen*.

Schuif hem voor mijn part als opium, droom hem als onverjaagbare ficties uit narcotischen slaap, staar hem aan met gloeiend berande oogen als de meerdan-werkelijkheid-strakte van een verschijning, hoor hem als een van den vuurgod aangeblazene de sissende bliksem-stemmen hoort, voel hem fyziek als de klamme rillingen bij naderend onweer, proef hem als den dorstig prikkelenden nasmaak van een koortsnacht, maar onderwerp u voor alles aan die groote zichtbaarmakende kracht, en *zie* hem.

Geen zien in litterairen zin is hier bedoeld, want wij vinden geen plastiek van taalfiguren in belijnde onveranderlijkheid van vorm, zooals die ons soms machtig proza kan doen vergelijken met het gehouwene van Helleensche marmers. Er is geen breed geklank: der lange zinnen statigheid, noch worsteling met zwaar te drijven taalconstructie; geen metrische gebondenheid stormt, gevoerd van kostlijk rijm, in egale phalanxen op ons aan; maar er wankelt een traag rythme, het zweeft loom als herfstdamp die zich van het vochtig esmerauden weidegras schijnt niet te kunnen verheffen, en dien wij zien als leven in eindeloos wisselend beweeg. Wij zien het gaan in stage verandering, nu vaag trillend als droomdeiningen met groene schimmen in spokende gebaren, dan als zwarte nachtwijlen van donkerte door een avond-kamer waaiend, sluierend gegolfd door onzienlijke handen. Een enkele zin werpt ons in de emotie van eindelooze visioenen, als ware de stemming van eeuwen in deze weinige woorden gecomprimeerd. Met de verbazing van den arabischen visscher, die uit den kleinen koperen pot op eenmaal den door Salomo opgesloten reusachtigen geest oprijzen ziet, zien ook wij aan de dichtgesmeede soberte dier perioden onmeetlijke praal-kolossen en niet af te ziene optochten in staatsie ontgaan. Een enkel woord dwingt ons in

Arij Prins

den ganschen gang van het verleden, zooals een oud tot grauwe vaalte verschoten vaandel ons kan doen zien een leven, nu lang verdoofd, maar eens, toen dit als heilig teeken werd gedragen voor die het met opgezwaaide stemmen triomfantelijk begroetten, vlammend er van uitslaand; of zooals een oud kruis, waarvan de paarse amethysten en als in doorzichtig bloed gestolde robijnen tusschen het draadgoud zijn uitgevallen, zoodat het verbruind en aan het oppervlak in nerven en splinters verrot hout te zien kwam, ons op eenmaal reëel door het bewustzijn kan doen flitsen, hoe dit vroeger symbool van heerlijke krachten gevoerd werd in de spitse devotie van monnikshanden, door gore wijken, waar duistere huisgevaarten hun morsig gedonkerde, door geen zon geziene, in vocht verdofte gevels sloom tot elkaar nijgden, waar aan weerszij van den naar het midden opbollenden weg, in goot-modder en waterig drek, blauwgebuilde zieken lagen te verstinken, uitgeworpenen, die, als het lied uit monden die nauw dorsten ademen murmelend van de processie langs hen ging, moeilijk de lompe ziekte-lichamen op het geluid even hieven en de rottende handen strekten naar de glorieuse straling, die als een nimbe van gelukzaligheid en wondstillende macht van dit hemelsch goud uitging.

Het zienlijke grijpt ons, niet door archaeologische finessen, maar als in plotselinge openbaring.

Over ons gaat een adem der middeneeuwen, de ongemotiveerde vormenschat, het wonderlijk geloof der absurditeit en onbewustheid van oorzaak en gevolg; rijen van wasbleeke maagden in roomkleurige, met gebroken vouwen geplooide kleeden mompelen hun bidgeluiden voor zich uit, onbewust van de zich in geile vlammen verheugende vurige hellemonsters; wij zitten als in zonneschemer over een vreemd gobelijn, de vervalende kleuren gaan in rillingen, nu springen de slagaderen van het oud rood, bloed in stralen stroomt over de lucht, het verstaalde blauw der hoekige figuren gaat in knarsend bewegen, tot nieuwe gestaltingen, er zijgt een barbaarsche kleurenglans over de grijnzende krijgerstronies, zij zwelgen in hette van grimmig vechten.. en zoo ben ik dan Prins weer nader en is weer het brandend genot mijner hevige bewondering voor zijn wonderkostelijke verhalen hoog in mij opgevlamd.

115

(poststempel Hamburg, 11 Januari 1898)

Amice,

Ontvang ook met de jaarswisseling onze hartelijke gelukwenschen. Ook voor je vrouw en kinderen. Ik had je al vroeger willen schrijven, maar voortdurend kwam er iets tusschenbeiden.

Ik ben een tijd lang allerakeligst aan 't werk geweest, ik was niet bij machte met mijn *Heilige Tocht* op een goeden weg te komen; zooiets als jij met je

Napoleon-drama,[475] maar nu gaat 't weêr langzaam beter. -

In 't N.v.d. Dag van 30 dec^{r} staat een amuzant te lezen feuilleton van J. van den Oude (ik vermoed Smit Kleine) over mijn boek. Volgens den schrijver lijd ik aan een soort razernij, waardoor ik misschien 't jaar 1900 niet meer zal halen.[476]

Ik was van plan reeds lang eens in Holland te komen, maar allerlei beslommeringen hielden mij er van terug. Ik hoop je echter in Maart/April te zien.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

't Kaartje hebben wij verzonden n/Amsterdam.

116

(poststempel Hamburg, 15 Febr. 1898)

Amice,

Je zult wel verbaasd zijn niets van me te hooren, en geen bijdrage te krijgen, maar ik heb in de laatste 6 weken zooveel beslommeringen & kantoorarbeid gehad, dat ik *absoluut niets* heb kunnen uitvoeren. Excuseer dus, dat ik niets heb gezonden.

Nu ben ik gelukkig weêr aan den gang. Mijn vrouw, die niet erg wel is, is voor 6 weken naar Wiesbaden, en komt eerst midden Maart terug. Zij is er met mijn schoonzuster, die ook niet wel is. Ik ben nu alleen te huis met de kinderen.

Als mijn vrouw hier weer terug is, kom ik naar Holland.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

475 Zie noot 454. Op 17 mei 1943 schreef Van Deyssel ons: ‘Het drama over Napoleon J, waaraan ik werkte omstreeks 1895, heeft het niet verder gebracht dan tot de toestanden van voorbereiding, ontwerp en schets. Het heeft mij vooral het voordeel opgeleverd eener door vrij veel lectuur over dat tijdperk ontstane kennis.’

476 Carel van Nievelt (1843-1913) had, onder het pseudoniem J. van den Oude, in Het Nieuws van den Dag van 30 dec. 1897 een fragment geciteerd uit *Dragamosus* en daaraan de kanttekening verbonden: ‘Het is ontzettend, zich voor te stellen wat de patiënt in de weeën van het voortbrengen dezer compositie moet hebben overbracht. En weinig minder dan vijf jaren, van April 1892 tot Februari 1897, heeft deze worsteling geduurd, dit zwoegend breinomnevelingsproces, vóór zich eindelijk het lijk van Dragamosus, waaraan door beesten was geknaagd, had laten vinden in eene diepe kloof, verborgen onder struiken! - Nogeens, het is ontzettend. Bezorgde vrienden, om strijd met verbijsterde critici, vragen hoe het verloop dezer vreemde krankheid zich nu verder ontwikkelen zal. Zij vragen vol angst en verbazing, *hoe* de heer Arij Prins, die schreef gelijk hij schreef in 1888, in 1891, in 1897, dan nu wel schrijven zal in het jaar 1900, bijaldien de Hemel hem zóó lang nog onder de schrijvenden laat.’

116A

In het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, aflev. 4 (maart 1898), blz. 181-182, bracht Van Deyssel de hiervolgende, nooit herdrukte, 'groet' aan Een Koning *door Arij Prins*.

Een groet aan het voortreffelijk werk van den Heer Prins, dat dan eindelijk in boek is verschenen.

Mijne meening over dit werk heb ik reeds een enkelen keer kunnen uitspreken. Ik hoop er eens een meer uitvoerige studie aan te wijden, waarvoor 't mij spijt op dit tijdstip der verschijning geen behoorlijken gedachten-voorraad beschikbaar te hebben.

De Heer André Jolles heeft in het weekblad de *Kroniek* het werk van de Heer Prins zeer juist gekenschetst waar hij in dezen auteur vooral de *ziener* doet opmerken, eene kunst dus, die bij den lezer ook in de eerste plaats het vermogen van *zien*, van in-verbeelding-*zien*, in werking stelt.

De waarde van het artikel zelf van den Heer Jolles voor 't oogenblik buiten bespreking latende, zoû ik wenschen op te merken dat hoe schrander mij zijne aanduiding van het talent des Heeren Prins ook lijke, ik toch niet meê zoû kunnen gaan met zijne aanwending der benaming 'retrospektief realisme'.

Ten eerste is, de Heer Prins vooral een 'ziener' zijnde, de áárd van dat zien, m.a.w.: de sóórt zijner plastiek, de hoofdzaak bij eene nadere aanduiding van zijn talent. En 'retrospektief realisme' is het werk van den Heer Prins alleen in zoo verre als hij noch symboliesch noch lyriesch, enz. en niet de tegenwoordige maar vroegere tijden, beschrijft; maar niet bepaalt deze uitdrukking de verhouding waarin het werk van den Heer Prins zich tot ander 'retrospektief realisme' bevindt.

Ten tweede heeft de Heer Jolles zijne beoordeeling gewend op eene wijze als zoû iets dat realisme is, al is het dan ook retrospektief realisme, daardoor minder bewonderenswaard kunnen zijn dan iets anders, dat ongenoemd blijft.

Deze meening kan ik niet deelen en juist hier-uit blijkt, meen ik, het essentiëele verschil tusschen het kunstbegrip van den Heer Jolles en het mijne. Naar mijn gevoelen kan men wel zeggen: dat-en-dat lyriesch of symboliesch werk is beter dan dat-en-dat retrospektief realistische; maar niet: lyriesch of symboliesch werk is beter dan retrospektief realistiesch.

Het komt niet zoo zeer aan op de stijl-soort als wel op de waarde-hoeveelheid, die in welken stijl dan ook gerealizeerd wordt. En enkele zoo iets dan zeker realistiesch te noemen gedichtjes van Verlaine[477] en Rimbaud[478] hebben, bijvoorbeeld, meer waarde dan de gedichten van Maeterlinck[479] (niet dan zijn dramaas.)

477 Van Deyssel had een uitgesproken voorkeur voor no. III van de *Arriettes oubliées*, waarmee Verlaine zijn bundel *Romances sans paroles* (1874) opende: 'Il pleure dans mon coeur/comme il pleut sur la ville.' Voor dit gedicht zou hij graag al zijn werk gegeven hebben: zie *Het leven van Frank Rozelaar* (ed. Prick), Zwolle, 1956, blz. 160.

478 Van Deyssel dacht hier aan het ook zeer hooggewaardeerde gedicht *Les effarés* (Arthur Rimbaud, *Oeuvres complètes*. Texte établi et annoté par Rolland de Renéville et Jules Mouquet. Bibliothèque de la Pléiade. Paris, 1960, blz. 60-61), dat hij op hoge leeftijd nog van buiten kende en dat hij overigens consequent verkeerd als 'Boulanger' betitelde, o.a. in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1905, blz. 129, waar hij, schrijvend over de passage van 'de jongens in den donkeren steeg voor het koekebakkerskeldervenster', in het vijfde hoofdstuk van Hildebrands *De Familie Kegge*, aantekende: 'vergelijk dit echter niet met Rimbaud's *Boulanger*.'

479 Gebundeld in *Serres chaudes* (1889) en *Douze chansons* (1896). De eerste bundel werd door Van Deyssel besproken in de *Zesde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1901, blz. 18 en 19. Deze bespreking dateert overigens van 5 maart 1897.

Met veel genoegen zag ik hoe de Heer Jolles ‘Sint Margareta’ waardeert. In der daad is in dit prachtige stuk, vooral in het eerste der twee deelen, waaruit het bestaat, een zoo helder en door-en-door zien der dingen, dat men het sentiment, waarvan de direkte uit-drukking uit soberheids-zin geweerd is, bijna aan de kracht der ziening zelve ziet ontspringen.

Men gevoelt hier aan sommige woorden telkens met den grooten deskriptieven stijl in aanraking te zijn.

En de uitwerking van eenige wendingen, zoo als het plotseling volgen op de zware kasteel-beschrijving der vier eerste bladzijden, van het sober zinnetje: ‘Dit was Margareta’, en zoo als de plaats waar dat andere zinnetje staat: ‘Margareta zelden tot hen sprak’, - samen met het bewondering wekkend verrassende van sommige beelden, waar de felle juistheid van zien eene zinnebeeldige beteekenis aan het geziene schijnt te geven, - doen denken aan een realisme, dat door zijn aard zinnebeeldig is, al is dat er ook niet bespeurbaar aan.

‘Sint Margareta’ is op een na het oudste stuk van den bundel. Later over de andere meer.

L.v.D.

117

Hamburg 4/V'98.

Amice,

Tweemaal ben ik begonnen je te schrijven, twee maal heb ik den brief half af weggelegd, - en 'm niet meer gevonden.

Doel dezes is je te melden, dat ik over 14 dagen à 3 weken in Holland zal zijn, en voornemens ben je dan te bezoeken. Dinsdag of Woensdag a.s. reis ik van hier weg n/den Haag, blijf daar 2 dagen, ga dan voor 8 dagen n/Parijs, en kom dan naar Holland terug. Mijn plan is dan 2 à 3 dagen n/Baarn/Bussum te gaan. Meld me svp of je er dan bent.

Mijn ‘Heilige Tocht’ ben ik nog altijd door bezig aan 't omwerken (daartusschen ben ik ook begonnen aan een groot verhaal ‘1808’ uit de Spaansche oorlogen). De Heilige Tocht wordt nu echter *goed*, ik kon eerst maar niet maken wat ik wilde - en spoedig hoop ik je een hoofdstuk voor 't T.T. te zenden.

Je stukje over mijn boek in 't voorlaatste T.T. heb ik met veel genoegen gelezen, want 't is 't beste dat er over geschreven is - beter dan 't artikel van Jolles.

In zake Huysmans' Cathédrale,[480] ben ik 't met je eens dat 't beneden 'En Route' en 'Là-Bas' staat.

H. blijft trots zijn werkelijk admirabele kennis van de middeleeuwen, zijn geloovig katholiek-zijn, en zijn buitengewoon scherp zien, buiten 't allerinnigste en binnenste van de middeleeuwen. Visie, juiste fantasie van zooals 't voor 4 à 5 eeuwen was* ontbreken. Hij gelijkt op Vos,[481] maar in diens beoordeelingen over Rembrandt.

Ik ben benieuwd hoe zijn St. Lidwina zal worden. Ik vrees echter dat in plaats van iets heel mooi teer-blanks te geven, 't een verzameling van curieuse feiten uit alle mogelijke boeken en handschriften zal worden.

'T curieuse is dat hij 't zelf niet weet. Voortdurend schreef hij mij, De Cathédrale is vaal, grauw, de stijl van een notarisklerk, maar 't is niet mogelijk 't anders te maken.

Ik zal Huysmans in Parijs wel dagelijks zien. 'T is een genot met hem te spreken, en daarop verheug ik me.

Wel jammer echter dat hij maar niet iets heel moois over de middeleeuwen maakt. Ik geloof dat hij er wel de kwaliteiten voor heeft, maar dat zijn methode hem van de wijs heeft gebracht.

De Jonge Gids[482] wordt er, vind ik, in den laatsten tijd niet beter op. Heyermans begint geducht te schetteren.

Nu over dit alles mondeling meer, vele groeten ook van huis tot huis * of liever geweest zou kunnen zijn.

t.t.
Arij Prins

118

Baarn, 6 April 1898.[483]

Amice,

Heel aangenaam was mij de ontvangst van je schrijven.

Over mij zelf kan ik je goede berichten zenden, en moet je, in verband daarmede, tot mijn spijt een zonderling voorstel doen, maar dat je, naar ik weet, zal opvatten zoo als het bedoeld is.

480 Door Van Deyssel besproken in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, aflev. 5 (mei 1898), blz. 319-330; voor de eerste maal herdrukt in de *Vierde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1898, blz. 321-333.

481 Jan Vos (circa 1620-1667).

482 Over *De Jonge Gids*, sinds 1897 verschijnend bij J.A. Fortuyn te Amsterdam, onder redactie van Herman Heijermans Jr., verschaft C.A. Schilp, *Herman Heijermans*, A'dam, 1967, blz. 50-72, overvloedige informatie.

483 Lees: 5 mei 1898.

Ik ben namelijk sinds eenigen tijd goed aan 't werk[484] en heb alle hoop mijn werkkracht van vroeger herwonnen te hebben, iets, waaraan ik jaren lang gewanhoopt heb.

Nu heb ik altijd de zwakheid gehad van niet goed te kunnen werken ten zij in een tijdperk van volkomen afzondering; en daarom is thands weder zulk een tijdperk bij mij begonnen.

Hoewel ik vertrouwen heb in het voortduren van mijn vermogen tot arbeid, ben ik toch zéér bevreesd te verliezen datgene wat ik nu heb teruggevonden en daarom durf ik mijn afzondering niet breken.

Deze omstandigheid maakt dat, hoewel ik, - dit behoef ik je niet te verzekeren - zeer verlangend ben je te zien, je verzoek je bezoek tot een avond te beperken. En, - verontschuldig al dezen omslag - als je toevallig iemant over je bezoek aan mij mocht spreken, hem te zeggen, dat je mij *voor zaken* gaat spreken, - want degenen, die wel zoo goed zijn rekening met mijn afzondering te houden, zouden gefroisseerd zijn indien zij vernamen dat ik een enkelen vriend toch wèl ontvang.

Straf mij niet door te zeggen: ‘dan blijf ik heelemaal weg’. Je weet niet half hoe blij ik ben weêr te kunnen werken.

Met hartelijke groeten

K.J.L. Alberdingk Thijm.

119

Hamburg Zaterdag
(poststempel 7 mei 1898)

Amice,

Met veel genoegen las ik, dat je weêr goed aan 't werk bent. Dit is een felicitatie waard. Ik ben erg verlangend naar de resultaten. -

Met pleizier las ik je laatste stukken[485] in 't T.T. (aflevering van Mei).

484 Van Deyssel kon terugzien op de periode 17 oktober 1897-12 augustus 1898: een periode van passieve extase. Als kroniek en weerspiegeling van deze geestesstaat schreef hij *Het leven van Frank Rozelaar*. Naar het handschrift uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick, Zwolle, 1956. Nu, op 5 mei 1898, had hij de hele dag geschreven aan het zogenaamde ‘tweede gedeelte’ van *Caesar*, voor de eerste maal door ons openbaar gemaakt in Maatstaf, Jrg. III, november 1955, blz. 659-672; nadien herdrukt in: Harry G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*. A'dam, 1964, blz. 122-133.

485 Behalve over Huysmans' *La Cathédrale* (zie noot 480), schreef Van Deyssel ook, onder de verzameltitel *Letterkundige aanteekeningen*, in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, aflev. 5 (mei 1898), blz. 306-311, over *Fransche Symbolisten*; blz. 311-312, over *Le Soleil des Morts*, par Camille Mauclair (1872-1945); blz. 313-318, over *De Candidatuur van Bommel*. Blijspel in drie bedrijven door Doctor Juris, achter welk pseudoniem J.J. de Koo (1841-1909) bleek schuil te gaan. Deze drie opstellen werden voor de eerste maal herdrukt in de *Vierde bundel Verzamelde Opstellen*. A'dam, 1898, respect, op blz. 301-307, 307-308 en 311-317.

't Viel me dadelijk op, dat ze zoo frisch en veerkrachtig zijn.

'T schijnt trouwens dat een betere werkperiode in de lucht ligt, want sedert '92 ben ik niet zoo goed en aangenaam aan 't werk als in de laatste week. Ik zou eigentlijk zeggen, dat 't sedert Maart/Juni '90 toen ik St. Margareta schreef, niet zoo goed gegaan is.

Mijn heilige tocht (waaraan ik maar niet kon opschieten) marcheert ineens. Wel jammer, dat ik op reis moet, en mijn reisplannen niet kan verschuiven, want ze komen mij nu juist ongelegen. - Ik hoop echter, dat die 14 dagen niet veel zullen uitmaken, vooral ook omdat ik in Parijs uitmuntende gelegenheid heb aanteekeningen te maken, die ik noodig heb, en dus toch aan 't werk kan blijven.

Met genoegen kom ik een avond bij je, en schrijf je nog nader wanneer. Je wensch, te zeggen, dat ik je *over zaken* ga spreken, kom ik na.

Adieu, vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins.

120

(poststempel Hamburg, 9 Juni 1898)

Amice,

Je zult wel verbaasd zijn, dat ik je niet ben komen opzoeken, maar ik ben na mijn reis n/Parijs slechts één dag in Holland kunnen blijven daar ik voor zaken spoedigst n/hier terug moest. Ik had dus tot mijn spijt geen tijd je te bezoeken.

Met mijn litteratuurwerk schiet ik bitter slecht op, daar ik op 't oogenblik zoo weinig tijd heb. Van 8½-6½ uur zit ik op 't kantoor.

Lees eens *Biribi* en *Le Voleur* van Georges Darien.[486] Dit is curieus fransch werk.

Vele groeten

t.t.

Arij Prins

121

(poststempel 's-Gravenhage 15 Juni 1898)

Amice,

Dinsdag*morgen* ben ik in Amsterdam. Tot mijn spijt kan ik echter niet naar Baarn komen, daar ik slechts een dag te A. kan zijn. Doe me nu echter 't genoegen als 't gaat naar Amsterdam te komen. Ik inviteer je dan om met me te gaan eten. We kunnen dan nog eenige kennissen bezoeken. Als je komt, haal me dan

486 Georges Darien, pseudoniem van G.H. Adrien (1862-1921), publiceerde in 1890 de wrangsatyrische roman *Biribi, discipline militaire. Le Voleur* dateert van 1897.

svp af bij mijn tante Callenfels, Leidsche Gracht 48 of 49. Ik ben daar van af 1 uur. Kom je niet, schrijf me dan svp aan dit adres.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

Maandagochtend

122

(poststempel Hamburg, 28 Juni 1898)

Amice,

Ik ontving nog in Holland je 2 briefkaarten. 'T spijt me je niet te hebben kunnen ontmoeten, maar 't was me niet mogelijk nog 's avonds naar Baarn te komen. (Je eerste briefk^{t} kreeg ik nog in Amsterdam 's avonds)

Wij waren slechts een dag in Amsterdam, en daar wij Zaterdag ll weder naar hier terug moesten reizen, kon ik tot mijn leedwezen nog niet eens op een anderen dag naar Baarn komen.

Ik ben weêr aan 't werk, doch schiet nog niet erg op. Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

123

Hamburg 4/VIII '98.

Amice,

Ik zal mijn best doen je voor de Septr afl^{g} van 't *T.T.* eenige bladzijden van den *Heiligen Tocht* te zenden, ofschoon ik 't je niet vast kan beloven. Als ik iets gereed krijg, zend ik 't je 14 dr; je hebt 't stuk dan den 15^{n}. Ik heb in den laatsten tijd veel kantoorwerk en beslommeringen gehad & daardoor weinig aan litteratuur gedaan.

Daarbij ben ik nog aan 2 andere verhalen bezig; een modern, een uit den oorlog in Spanje (1808). Ik wil de drie dan later in een bundel vereenigen.

'T moderne verhaal kost mij *veel minder* moeite dan de Heilige Tocht. Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.

Arij Prins

124

(poststempel Hamburg, 15 Augustus 1898)

Amice,

Ik heb ca. 4 bladz. druk[487] voor je. Veel is 't niet, maar ik zend 't je morgen.

487 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, Supplement 1e Helft (september 1898), blz. 124-127.

Ik moet ze nu nog overschrijven.

Wil je ze plaatsen, dan vind ik 't goed. Vind je 't te weinig, dan kan ik je voor de Novr aflevering later nog eenige bladz. zenden.

In alle geval heb je ze overmorgen op zijn laatst, dus nog tijdig voor de Septr aflevering. -

De *Jonge Gids* bevalt mij volstrekt niet. 'T werk van Heijermans is goed, soms zelfs eersterangs, maar volstrekt niet zoo overweldigend, dat hij hoog boven alles uitsteekt. Dat alleen sociaal-democraten goeie litteratuur kunnen maken, en wie die dit niet zijn valsch & lam werk leveren is eenvoudigweg belachelijk.

Is die Is. Querido niet de Jood die bij je een paar maal is komen zuchten?[488]

488 Tot het vaste repertoire van Van Deyssel behoorde het verhaal over een onverhoeds bezoek, hem op 24 januari 1893 gebracht te Bergen op Zoom door Israël Querido (1872-1932) en diens verloofde, Jeannette Sjouwerman. Pater J. Manders S.C.J., die ook op dit verhaal onthaald was geworden, gaf het in Roeping, Jrg. 28, aflev. 4 (maart 1952), blz. 194, als volgt weer: 'De heer Querido, die ik niet kende, kwam aangereden in een rijtuig bespannen met steigerende paarden, gezeten tussen vier Israëlitische dames als het hart in de bloem.' De gastheer bleek wel ingenomen met deze visite, die op zo'n ongewone, grootse wijze op hem toekwam en had er schik in hoe de dames tijdens het onderhoud met zijn gast, in huis rondliepen alsof ze er lang gewoond hadden. Querido's verloofde zat zo verdiept in Zola's *Au bonheur des Dames*, dat ze niet boven kon komen.' In de periode 1893-1904 kwam Querido van tijd tot tijd bij Van Deyssel zijn hart uitstorten over de miskenning waarvan hij permanent de dupe meende te zijn. Hij placht dan Van Deyssel, tot tureluurs wordens toe, aan te spreken met 'hoogvriendschappelijke heer', aanspreking waarvan hij zich ook wel bediende in zijn brieven aan Van Deyssel. Deze laatste publiceerde in De XXe Eeuw, Jrg. X, aflev. 6 (juni 1904), blz. 381-382, een (nooit herdrukte) bespreking van Querido's *Menschenwee*. Roman van het land. Op blz. 361 van *Couperus bij Van Deyssel*, A'dam 1968, deelt Karel Reijnders mee dat Van Deyssel op 15 juni 1920 voornemens was een bespreking te wijden aan Querido's *De Oude Waereld, het land van Zarathustra*. Romantisch epos uit Oud-Perzië. Van dit onvoltooid gebleven epos verschenen drie delen, te weten: *Koningen* (1919), *Zonsopgang* (1920) en *Morgenland* (1921). Wij voegen hieraan toe dat, na de verschijning van dit laatste deel, Van Deyssel aan Kloos te kennen gaf dat hij graag uitvoerig Querido's epos in De Nieuwe Gids zou willen bespreken. Dit voornemen werd door Kloos getorpedeerd bij schrijven van 27 januari 1922: 'Wat nu je wensch, om over Querido te schrijven, betreft, mag ik daar eens met je over praten? Daar Querido nooit boeken aan de N.G. zendt, las ik heel weinig van hem. Ik ken alleen zijn "Meditaties over Literatuur en Leven" dat ik vele jaren geleden begonnen ben te lezen. Maar dit jeugdwerk van hem moest mij, onder de lektuur, zoo'n woordenovervloed zonder geestelijken inhoud, zoo'n dikgeslagen saus zonder karbonade erin lijken, dat ik mij kort na de lektuur in een Kroniek liet ontvallen, dat hij geen talent had. Inplaats van dat de heer Querido rustig doorging zijn verdere boeken aan mij te zenden, opdat ik misschien mijn oordeel zou kunnen wijzigen, heeft hij sinds dien tijd, zijn uitgevers blijkbaar order gegeven, om de N.G. van de lijst der presentexemplaren te doen schrappen. Ik ken zijn werk dus volstrekt niet, op zijn Saul en David na, dat ik eens heb gekocht toen ik het in een winkel voor de ramen liggen zag. Maar dat bijbelsche treurspel gaf mij toen ik het las, geen hoog idee van zijn dichterlijke gave en hij bleek zelfs niet eens te weten, wat verzen zijn. En ik dacht dus - er valt zooveel te lezen - verder maar niet meer aan hem. Alleen merk ik wel eens in het Handelsblad, dat hij mijn serieus-werkende vrouw beschimpt, en mijn kritische praestaties op zijn bekende journalistieke wijze te declineeren tracht. Ik heb mij daar echter nooit aan gestoord, om dat ik mij met rustige zekerheid boven zijn haastig-dilettantische "sneers" voel staan. Ik heb hem zelfs in de N.G. door François Pauwels, over zijn boek "Koningen" laten prijzen als bewijs ervoor, dat ik, zooals altijd, ook in deze zaak volkomen objektief sta. Ben jij nu voornemens hem over dat nog niet bij ons besproken andere werk te gaan prijzen, dan staat je dat, als redacteur, natuurlijk volkomen vrij. Maar zou je dan zoo vriendelijk willen zijn, het zelf aan te vragen?' - In De Nieuwe Gids, Jrg. 1941 I, blz. 151, zou Van Deyssel schrijven: 'Al bestaat het werk van Israël Querido voor een groot deel uit valsch vernuft en óverdaad, voor een ander groot deel uit om állerlei redenen óndrágelijke, ónleesbare boeken - tóch heeft hij dingen geschreven, die misschien al het door zijn tijdgenooten gebodene overtreffen, áangrijpende heerlijkheden, stukken, hetzij uit een grooter geheel zeer wel uitneembare deelen, hetzij oorspronkelijk als geheelen op zich zelf gegeven, die ook wat aangaat de compositie, in de oppervlakkige beteekenis van het woord compositie, zonder

Hier *ontzettend* warm. Vele groeten ook van huis tot huis
t.t.
Arij Prins

fout zijn.' Voor P.E. Keuchenius, door de Duitsers belast met de 'zuivering' van alle Openbare leeszalen, werd deze uitspraak - alsook Van Deyssels met waardering vernoemen, in de mei-aflevering van De Nieuwe Gids Jrg. 1941 I, blz. 561-563, van o.m. de bankiersfamilie Wertheim & Gompertz, de diamanthandelaar A.S. van Wezel, de bankier Mr. F.S. van Nierop en de medicus Dr. Mendes de Leon - aanleiding om op 12 maart 1942 aan de uitgever van De Nieuwe Gids te berichten dat 'joodsche geschriften (...) voor ons Nederlanders niet de geringste waarde (hebben), alleen reeds om het feit dat zij van joden afkomstig zijn. Aan Lod. van Deyssel moet worden meegedeeld, dat hij in zijn geschriften voortaan de namen van joden te vermijden heeft, omdat wij nu eenmaal in een nieuwen tijd leven, die onverdraagzaam staat tegenover de joden.'

125

Hamburg 14 XII '98

Amice,

Ik zend je morgen, uiterlijk overmorgen, een 3 à 4 bladz. druk van *De Heilige Tocht* voor de Jany aflevering.[489]

Ik geloof dat ik je nog niet geschreven heb, dat wij met Mei naar buiten verhuizen naar Alt-Rahlstedt. 'T is wel 18 à 20 min. sporens van hier, maar 't is er vrij wat gezonder dan in het steeds vuiler wordende Hamburg.

Ik moet wel iederen dag naar de stad reizen, maar ik hoop toch er beter te kunnen werken dan hier. -

Ik hoop, dat je aanstaanden zomer dan weêr eens een paar weken bij ons komt logeeren. De omstreken van A.R. zullen je wel bevallen.

Heb je Huysmans La Bièvre et St. Séverin[490] gelezen? Er komen goeie brokken beschrijving in voor.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

489 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. V, aflev. 1 (januari 1899), blz. 67-71.

490 Zie noot 156.

126

Hamburg, 2 April 1899.
Bulanstrasse 1[2]

Amice,

Doel dezes is je mededeelen dat mijn vrouw gisteren voor acht dagen voorspoedig bevallen is van een jongen. Moeder en kind maken het best.

Ik kom met deze mededeeling wel wat laat, maar de vorige week hebben de twee meisjes, mijn schoonzuster (die hier is om mijn vrouw van steun te zijn), de dienstmeid, de baker en ikzelf meer of minder influenza gehad, zoodat 't huis vrijwel op een hospitaal geleek.

Alle zieken zijn nu vrijwel hersteld, maar je begrijpt dat hierdoor veel niet op tijd is geschied o.a. 't afzenden van 't geboorte-bericht.

Ik heb in de laatste drie maanden bitter weinig gewerkt doordien ik een troep onaangenaamheden en teleurstellingen in zaken heb gehad, die mijn werkkracht totaal verlamden. Vooreerst zal ik nog wel geen rust hebben, en 't jaar '99 zal voor mij dan ook niet zeer productief zijn.

Om goed werk te maken moet ik op mijn gemak zijn d.i. een kalm aangenaam zaken-leven hebben, en dit heb ik in mijn 3de periode slechts korte tijden gehad, namelijk van Maart-Sept[r] '90 toen ik St. Margareta schreef 't allerbest, daarop van April '92-Dec[r] '92 't eerste gedeelte van Dragamosus), en ten slotte nog eenige kortere tijdperken: einde '94, einde '96 en Dec[r] '98, maar deze laatsten minder zuiver gelukkig dan '90 & '92.

Zoodra ik niet in een betrekkelijke rust zit, kan ik mij niet zoo in mijzelf afzonderen en concentreeren als noodig is, en werk ik moeielijk en minder goed. - Trouwens ik geloof, dat wij allen ‘die aan litteratuur in Nederland doen’ in dezelfde omstandigheden verkeeren, en dat 't niet rustig onafhankelijk van 't buiten-leven kunnen werken oorzaak is, dat er zoo weinig geproduceerd wordt.

De schilders zijn vrij wat gelukkiger!

Je laatste boek[491] met genoegen gelezen. De brokstukken uit ‘De Kleine Republiek’ bevielen mij zoo nog beter misschien, dan in 't werk zelf.

De Aankomst te Parijs[492] vind ik ook *heel* goed.

Heijermans' Diamantstad[493] wordt er m.i. niet beter op. De eerste hoofdstukken, die je hier nog gelezen hebt, stonden hoog, nu gaat 't naar de laagte.

491 L. van Deyssel, *Vierde bundel Verzamelde Opstellen*. A'dam, 1898. Op blz. 5-109 van deze bundel werd een gedeelte van *De Kleine Republiek* herdrukt.

492 *De aankomst te Parijs*, a.w., blz. 115-148.

493 *Diamantstad* verscheen, vóor de publicatie in boekvorm, in Heijermans' tijdschrift De Jonge Gids. In een (nooit herdrukte) aantekening in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. IV, aflev. 4 (maart 1898), blz. 170, had Van Deyssel geconstateerd: ‘De heer Herman Heijermans Jr. is een schrijver, die tot in 1896 niet iets van waarde heeft gepubliceerd. In verschillende genres heeft hij gewerkt. In die vele heele korte realistische stukjes, die hij gemaakt heeft, was een opmerkelijke vaardigheid te erkennen, en nu en dan een enkel glimpje van talent. Zoodra hij het algemeene realisme verliet om de uitwerking in een afwijkend motief te zoeken, zooals in de “Poppenwinkel” en vele andere stukjes, miste hij zijn doel. Ik dacht niet, dat de heer Heijermans ooit iets goeds zoû maken. Dit werd nog waarschijnlijker door dat hij zoo véél schreef.
In 1897 echter is de heer Heijermans begonnen een roman te geven, getiteld: *Diamantstad*.

Tot mijn verbazing betoont de heer Heijermans zich hierin een uitmuntend kunstenaar en het thans bekende deel van dien roman bezit reeds een gehalte dat hem tot het voortreffelijkste doet behooren, wat wij van dien aard hebben.

Ik begrijp ook werkelijk niet hoe de socialistische artisten Heijermans, Gorter

Mij voorbehoudend later den roman te karakterizeeren, heb ik den schrijver gevraagd een reeds uitgegeven gedeelte hier over te mogen nemen.
Het feit, dat dit uitmuntende literatuur is, zoû het zeer onaangenaam doen vinden als het gevaar voor ondergang van een inderdaad groot talent bleef voortduren door veelschrijverij of minder goede letterkundige situatie.' (Hierna volgde (blz. 171-180) hoofdstuk II uit *Diamantstad*.)
Deze aankondiging pakte intussen heel anders uit dan Van Deyssel had kunnen voorzien. In De Jonge Gids, Jrg. II, 1898/'99, blz. 50-52, publiceerde Heijermans *Eene Antikritiek*. Aan den Heer L. van Deyssel. De kern van deze antikritiek lag hierin besloten: 'Veroorloof mij op te merken dat het qualificeeren van de beschrijving der toestanden, der *werkelijke toestanden* in een stadsdeel van Amsterdam - van toestanden zoo gruwelijk en schandalig dat zij alle daden van wanhoop zouden rechtvaardigen - tot "uitmuntende literatuur" een lof is die mij pijnlijk heeft aangedaan. Het zoo formuleerend, doet U wel zeer scherp uitkomen het verschil dat er in onze aandoeningen bestaat. Ik vermeende te schrijven een deel van het ellende-epos - gij kijkt over die ellende heen, vermeidt U in de "uitmuntende literatuur" op die gruwel-toestanden geïnspireerd.' Van Deyssels *Antwoord aan den Heer H. Heijermans Jr.* werd op blz. 52 afgedrukt. Nog in zijn laatste levensjaren dacht Van Deyssel er met genoegen aan terug dat hij in dit antwoord Heijermans had aangesproken met 'Waarde Collega!' (H. had hem aangesproken met WelEdgeb.Heer) en dat hij, met vermijding van Heijermans' slotformule 'Met de meest hoogachting', als een pur-sang socialist van Heijermans afscheid nam 'Met kameraadschappelijken groet.' Dat Heijermans deze kniebuiging niet heeft gewaardeerd, wordt duidelijk uit *Eene Antikritiek II*. Antwoord aan den Heer L. van Deyssel, a.w., blz. 200-208.

enz. er toe komen met hun litteratuur voor 't Socialisme te willen werken door elkander te hoonen etc. Zij zouden om iets te bereiken plat grof werk moeten geven, dat door iedereen te lezen was, en ‘opgang onder alle standen maakte’, zoo in 't genre van ‘De Negerhut’ en ‘Europeesch Slavenleven’. 'T willen samengaan van kunst en verbetering van sociale toestanden is m.i. even monstrueus als 't willen paren van een vlinder, pauw, nachtegaal of leeuw, met een koe, trekhond, schaap, haring of ander nuttig gedierte.

Ik geloof, dat je er even zoo over denkt als ik.

Over 3 weken verhuizen wij naar Alt Rahlstedt. Over 't naar hier komen schrijf ik je nog nader. 'T doet me veel genoegen, dat je lust hebt te komen.

Nu adieu, vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

Misschien zend ik je nog voor 't Mei nummer van 't *TT* eenige bladz. van ‘De Heilige Tocht’ ofschoon 't niet waarschijnlijk is.[494]

494 Inderdaad zou *De Heilige Tocht* in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. V, aflev. 6 (november 1899), blz. 355-359, worden vervolgd.

127

Baarn, 10 April 1899.

Amice,

Geluk gewenscht met de geboorte van je zoon.[494a] Wees zoo goed je vrouw ook voor mij geluk te wenschen. Ik hoop dat jullie allen van de Influenza nu weer geheel hersteld zijn. Het is zeer vervelend. Ik heb er ook den heelen winter met tusschenpozen en in lichten graad aan gesukkeld. Het is niet erg maar maakt het werken aan moeilijker dingen[495] onmogelijk.

Om goed te kunnen werken, moet men rust hebben, dat is ook mijn ondervinding. Ik heb je trouwens altijd benijd van zoo 's avonds nog te kunnen schrijven na drukke zaken-dagen. Ik ben er nog steeds niet aan toe dit verschijnsel te begrijpen. Ik begrijp wel, dat je bizonder goed kunt produceeren als je over je moeiheid heen een zekere helderheid krijgt; maar hoe je daarná kunt slapen, dát begrijp ik niet.

Ik heb dezer dagen nog eens overgelezen 'Een Nacht'.[496] Hoewel veel minder massief en geserreerd dan het latere, was dit toch ook al zéer goed werk. Het heeft een soort glans of schijn van wonderlijkheid die het latere op sommige plaatsen niet in die mate heeft, al is het ook doorloopend zwaardere en diepere kunst. Echter het nachtelijk lotgeval van Sint Margaretha met den amberkleurigen lichtkoker naar den vreemdeling op de brug[497] overtreft óók híerin de tweede periode.

De passage met de spin[498] in Dragamosus is mij nog niet duidelijk geworden.

494a Ary Carel Prins.

495 In het eerste kwartaal van 1899 had Van Deyssel zeer geconcentreerd gewerkt aan *Liefde voor mijn Vader*; zie *Verbeeldingen*, A'dam z.j. (1908), blz. 107-127. Vgl. voorts brief no. 288 (geschreven 4 maart en 12 april 1899) aan Arnold Ising: *De briefwisseling tussen Lodewijk van Deyssel en Arnold Ising*, a.w., blz. 289-294.

496 Zie noot 190.

497 Dit slaat op Arij Prins, *Een Koning*, A'dam 1897, blz. 178-179: 'Haar (Margaretha's) gloeiend hoofd, drukkend met heel het gewicht tegen het glas, noch tril-bevend onder de windstooten, en haar oogen, wijd geopend door een de gedachten stokkende verbazing, strak ziende omlaag, over den muur. Daar, met aan beide zijden het waterdonker, een smalle weggaande streep wit, de brug met sneeuw bedekt, en daaruit oprijzend een donkere mannenfiguur met bovenaardsche lichtkrans om het hoofd, zooveel helderheid afstralend, dat het een bres als een koker schoot in de saamgepakte duisternis, een bres, die ging van de brug naar het raam. En geen verblindende, alles verterende bliksemschittering, maar een kwijnend zilver-gele uitstraling, helder doorzichtig, gevuld met groote dwarrelende sneeuwvlokken, zacht-geel getint als teêre amberpluizen.'

498 *Een Koning*, a.w., blz. 66-68: 'Dragamosus zien door licht-van-binnen zijn poppe-vrouw in lumineusheid; de fiere maagdenborsten in noch-niet-vol-ontluiking oppen het vlinderteere weefsel, dat in soepel-golvevormen over puure beene-lijnen, en strak ronden in ongereptheid het waas-sneeuw-vleeze-volle met zuiver bloed-blauw-aare-loopen.
Het twee-oogen-licht naar hem, en de koning, koel voor de deure-scheiding, daarheen, muggemensch, maar de oog-vleesch-kapjes neêr; haar kleine-tanden-mond open door moeielijk ademen, wit-blinken de twee bijt-strepen onder bloede-zwelling - en Dragamosus roerloos: zien een vonke-licht-spin met donker rugge-stempel in snelheid draad-dalen naar het tusschen der wimper-bogen. Het pooten-beest op vleesch - weg het bleeke vrouwelichaam en bruid-nacht-hulsel, weg het zeven-lampen-licht, dat neer, en blusschen door den val, weg, schuiven in diepte de bonte-zerken-grond met de lappen tegen voeten-kou, en Dragamosus droom-snel dalen in onbekendheid zonder grenzen-duister. Licht door water heen, droef visch-schub-glanzen een platte zon, met letterkrassen op-om het rond, in vochtigheid, en Dragamosus hooren het omme-niets over het kale zonder einde-troost. Een platte onder-aarde, die geen aarde was, vastheid zonder kleur of lijn, en dalen de groote rouw-oog-zon, zonder kimme-glans en avond-nevel-toppen, in eeuwen-langzaamheid.
Zien de eenige mensch met angst-sperre-oogen, dat duister komen, en laag het hoekige lichaam in vrees-bukken, op alleen door de armpilaren.

Ik geloof dat de moeilijkheid voor mij in de eenvoudige bizonderheid gelegen is, dat ik niet weet of Dragamosus de spin in werkelijkheid of in den droom ziet.

Ik heb een studie over al dit werk op mijn programma, en denk daar met genoegen aan, maar een alleen aankondigende 'boekbeöordeeling', een studie, die niet ook zelve iets is en die men zelf later niet met eenig pleizier herlezen kan, - van dat genre van opstelletjes raak ik vervreemd en een betere is niet gemakkelijk en vooral niet snel te maken.

Mijn hoofdzakelijke bedoeling zoû zijn het verschil tusschen de 2e en 3e manier of periode naauwkeurig te beschrijven, maar daarvoor moet ik het eerst zelf duidelijk begrijpen.

Ik heb een vermoeden dat de zoo even genoemde 'schijn van wonderlijkheid' die in de 2e periode gevonden wordt zich in de 3e periode opgelost heeft in de diepere visie zelve, zoo dat zij daar aanhoudend aanwezig maar als zoodanig minder merkbaar is. Dan zoû dus tóch de 3e periode in álle opzichten de 2e overtreffen. Dit is de kern van het vraagstuk dat mij bezig houdt, maar ik erken dat ik mij niet duidelijk genoeg uitdruk.

Heijermans' Diamantstad heb ik verder nog niet gelezen. Hij is omgeven van een wansmakelijk groepje *outranciers*. Hij zelf is een groot talent, die 1° te veel schrijft en daardoor dikwijls verslapt en 2° een eenigszins ploertige natuur heeft. Ik geloof dat de vereeniging van groot talent en ploertige natuur ook bij de 17e eeuwsche goede schilders wel werd gevonden. -

Vele groeten, ook aan je vrouw van

t.t.

K.A.Th.

> Het licht, dat laatste hoop, niet meer, en voor de wegge zon vuur-geiseren in vlammehorens zonder rook. De koning sluiten de oogen-in-schroeying, en toen weer open uit de warmte-kern een draak in ei-om-blankheid geboren. In roerlooze ontzetting, want de vlammen slinken, en het ondier grooter, met koppen-veelheid, in glans uit het stervend vuur.
> Snel voorwaarts komen de groote padde-pooten, die maakten wegge-slijm-sporen. De knobbel-schild-rug roofdier-krommen met enkel glans van vorsch-groene teekenen, die tot op den kamme-staart-in-toorn-stijfheid, en op de darm-halzen gulzig open de platte koppen, waarin één-ooge-vurigheid in bloede-kring. De zwavel-asem uit alle gaten in rechte blazing naar Dragamosus, die door de gift-lucht neer, en niet leven, lang ...'

[deel 2]

128

Hamburg 24/IV '99

Amice,

Ik zit hier thans druk in 't verhuizen - eerst van kantoor en nu van woning, hetgeen de oorzaak is, dat ik je brief van 10 dr. nog niet eerder heb beantwoord.

Wel bedankt ook namens mijn vrouw voor de gelukwenschen. Moeder en kind maken 't best, en wij zijn nu gelukkig allen van de Influenza hersteld.

Mijn werken na drukke bezigheden is natuurlijk gewoonte, maar toch min of meer geforceerd, want de zoo noodige rust om goed werk te produceeren ontbreekt. Zoodra men over andere dingen moet denken dan over 't werk kan dit niet vlotten.

Dat de hollandsche schrijvers zoo weinig afleveren, en meestal slechts fragmenten geven, komt m.i. alleen daarvan dat ze niet vrij zijn. De fransche en engelsche auteurs zijn in dit opzicht gelukkiger, want voor hen is 't geen onmogelijkheid eenmaal de noodige rust te krijgen. Misschien of liever zeer waarschijnlijk staat echter de hollandsche litteratuur thans hooger dan die der beide andere landen, wijl 't niet vrij-kunnen-worden een schrijver voor zichzelf streng maakt, en alle *onwillekeurige* bijbedoelingen niet laat opkomen.

Als Zola bijv. niet van zijn werk kon leven, zou hij zeker minder hebben geproduceerd, maar ook betere boeken hebben geschreven. Ik heb in den laatsten tijd wat van de goede engelschen gelezen, en 't is bedroevend hoe lui die werkelijk talent hebben, er toe komen handig, licht werk te leveren.

Couperus is daarvan bij ons dikwijls ook een voorbeeld.[499]

Enfin dit is nog een groote troost voor ons.

De ‘Jonge Gids’ gaat er niet op vooruit. De laatste aflevering is vol grof metselwerk van Heijermans en anderen (ik vermoed, dat hij eigentlijk bijna 't heele tijdschrift vult, onder tal van pseudoniemen). - 'T socialisme brengt 'm heelemaal van streek. 'T is wel opmerkelijk, dat alle socialistische schrijvers uitdroogen, en zich met studiewerk gaan occupeeren, dat beter behandeld kan worden door rechtsgeleerden, dominees etc. Het niet-vrij-kunnen-worden brengt hen op 't pad van de Soc. dem. Arbeiderspartij. Ik vrees dat Gorter, H. v. d. Schalk e.a. nooit meer iets goeds zullen maken, of ze moeten van dien dwaalweg terugkeeren.

VdGoes is ook zeldzaam taai en droog geworden; ik geloof dat ik in een gevangenis zou moeten zitten met niets anders om mij dan zijn geschriften om ze te kunnen lezen, maar neen ik geloof dat ik dan toch nog zou prefereeren ze niet te lezen en mijn tijd met droomen door te brengen.

Toen Heijermans hier was, maakte hij op mij een goeden indruk: hij was eenvoudig en bescheiden. Dit is nu echter al 4 jaar geleden, en ik vind nu ook,

499 Dit was koren op Van Deyssels molen. Zie Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, a.w., blz. 491-513.

dat uit zijn werk en optreden blijkt dat hij eenigszins ploertig is. Vele zijner opstellen hebben een bedenkelijk Asmodeeluchtje.[500] 'T is wel jammer want hij behoort door zijn talent tot de *allereersten*.

Ik ben 't volkomen met je eens, dat mijn 3e periode eigentlijk een voortzetting van de 2e is.

In de gruwelen van 't verhuizen gekomen, vervolg ik dezen brief met potlood. Ik heb geen inkt meer bij de hand.

De schijn van wonderlijkheid is ook in de 3e periode, in St. Margareta, Dragamosus en ook in De Heilige Tocht (minder in 't andere werk uit de 3e periode) maar wordt door 't massieve en geserreerde verborgen. Door de zekere ijlheid van de 2e periode, komt 't daar meer voor den dag.

Jolles heeft, als ik mij niet vergis van retrospectief realisme gesproken. Dit is onjuist; 't eenige waarop dit misschien van toepassing zou kunnen wezen is 'In Rusland'.[501] Mij bevalt wat *puur taal* aangaat gedeelten van dit stuk 't minst van allen. De uitdrukking retrospectief realisme zou men eerder op Van Oordts 'Ermelo'[502]

500 Asmodee, een in 1854 opgericht satyriek weekblad, dat allerlei toestanden en personen zodanig op de korrel nam dat het de reputatie kreeg van een schendblad. Overigens had dit blad in 1894 reeds Heijermans zelf 'toegezongen':

> Wie vliegt heel 't recensentenheir
> Zoo waanwijs naar de strot
> Wie plaatst zelf zich op 't hoofd
> Zoo'n helle stralenkrans?
> Wie is toch wel die aartspedant
> 't Is Herman Heijermans.

501 *Een Koning*, a.w., blz. 213-244.

502 Bedoeld wordt *Irmenlo* (1896) door Adriaan van Oordt (1865-1910). Op 8 augustus 1897 schreef Van Eeden aan Henri Borel: 'Ik begrijp dat Irmenlo je koud liet. Zoo deed het Van Deyssel ook, hoewel hij moest erkennen dat het goed was van begin tot eind'. (*Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*, Den Haag/Brussel z.j., 1933, blz. 80). Van Eeden wist waarschijnlijk dat Van Deyssel zich op 20 april 1897 gezet had tot een bespreking van *Irmenlo*, die onvoltooid is gebleven: 'Ik kan niet zeggen hoe zeer ik mij nu en dan belemmerd gevoel door de gedachte dat tegenwoordig waarschijnlijk meer lezers vertrouwen stellen in mijn beweringen dan tien jaar geleden. Heerlijk jong en opgewonden te zijn en tegen alles en iedereen te keer te gaan, in de verhitting van den delicieuzen waarheid-wijn, die uitbruischt in onze woorden, te zijn het kind en de dronkene, die, naar het oude spreekwoord, de waarheid zeggen, te zeggen de waarheid rein en ongebroken fel, door letterlijk geen énkele overweging ingehouden, ook niet door die, dat toch niemand u gelooft, - te schrijven zijn waarachtige meening zóó, dat men, zittend met zijn kleine pen boven het papier, reëel gevoelt te willen stérven voor wat men daar schrijft, ja, te voelen dat men met gráâgte zoû sterven in dat geheimzinnige gevecht, - het zijn verheffingen, wier onweêrstaanbaarheid alleen gebroken kan worden door de vioolsolo van teederheid, die met groote klaarheid boven het orkest van ons leven komt uitjoedelen, door de weekheid van rijping, die ons leven verkrijgt en wier stille aanwezigheid op háre beurt ons ónweêrstaanbaarder lijkt dan vroeger het ontembaar kordate.

> Met welk een weemoed moet ik er nu aan denken, hoe erg verschrikkelijk ik toen tegen een boek als dit zoû zijn opgekomen. Als het zonder aanmatiging gezegd kan worden, mag de schrijver zich geluk-wenschen, dat hij niet een gezien-letterkundige was, die *Irmenlo* publiceerde, toen ík pas begon. Duivekaters, wat zoû het er van langs zijn gegaan! Maar nu kán ik dat niet doen. Ziet daar, vrienden, een gulle bekentenis. Als mijn zoon mij een zeer knappe en neutrale teekening laat zien, waaraan hij met zooveel trouw en moeite zijn best heeft gedaan, waaraan hij zooveel genoegen heeft nu hij ziet dat er niets aan hapert, - al vind ik in mijn hart die teekening ook exekrabel, - het is wel erg, dat geef ik toe, maar dan kán ik hem dat niet zoo rond-uit zeggen. Zijn aard zit in de teekening, het komt niet door bijkomstigheden. En zijn aard kan hij niet veranderen.
> Ik moet hem dan zachtzinnig het verder teekenen ontraden, zult gij zeggen.

kunnen toepassen als 't beter ware, meer *in* de middeleeuwen, minder XIX eeuwsch.
In Van Oordt zijn Van Lennep en Netscher vereenigd.

Heel juist, maar daartegen is niet alleen het bezwaar dat hij met zijn teekening misschien genoegen zal doen aan menschen, wien anders noch dit noch een beter en voor het gemis schadeloos-stellend plezier te beurt viel, maar vooral ook dít:... hij doet het zóo zeer gaarne. Hij is van nature een knap, een verbázend knap, ernstig, eerlijk, studieus en exekrabel teekenaar. Hij is om zoo te zeggen gebóren als een volmaakt werkman in een superieur vak. En zijn werk, dat is zijn lust en zijn leven. Als dát maar fraai wordt, als dát maar degelijk en rijk wordt, dan geeft hij niet om rooken of biljarten en luistert niet als zijn moeder hem van den Grieksch-Turkschen oorlog iets voorleest uit de krant.
Ach, juist om dat die zwakheid mij nu tot een kracht is geworden, kan ik zoo gemakkelijk erkennen, dat ik dáar niet tegen op kan. Laat hij zijn gang maar gaan, ik zal mijn leed verkroppen, ik zal die lust niet storen...
Dit voorbeeld houdt geenerlei dadelijk verband met de werkelijkheid, want de eenige verwantschap, die ik in *Irmenlo* met ander werk waarneem, - ofschoon de afstand groot en, naar mijne meening, essentieel is - betreft den arbeid van den Heer Arij Prins.
Ik wil er alleen meê zeggen, dat de schrijver van *Irmenlo* aan de serieuze Hollandsche Literatuur doet en dit zijn eerste werk is. Alles wat aangeleerd kan worden, alles wat in de orde der hoogere literaire vermogens, door oefening verkregen kan worden, schijnt deze schrijver wel van Onze-lieve-Heer te hebben meêgekregen. Een krachtige en zuivere verbeelding, die hem ten eerste, met enkele woorden, juist en klaar landschappen, binnenhuizen en menschen doet afbeelden, ten tweede, hem vergelijkingen doet vinden, waarbij er onvergetelijke zijn.'

Wat de spin-scène aangaat, zoo ziet Dragamosus dit eerst als ziener-in-een-droom. De scène is *niet* duidelijk, omdat 't tweede gedeelte van Dragamosus, de lotgevallen van zijn vrouw, nog niet geschreven is. De spin was in de middeleeuwen 't symbool van geluk; en Dragamosus ziet (door zijn huwelijk) 't geluk op haar nederdalen.

Markowefe wordt nu zijn dood, een koningin van 't Merovingische tijdperk die oppermachtig is. -

'T doet me veel pleizier dat je die studie over mijn werk wilt schrijven. Mocht je nog meer willen weten, dan hoor ik wel van je.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

Ik verneem zooeven met eenige verbazing uit een courantenberichtje dat Kloos

geengageerd is met Jonkvr. Jeanne Reyneke van Stuwe. In de laatste Nieuwe Gids[503] heb ik verzen van haar gelezen, die niet slecht waren.

Zij is natuurlijk op Kloos' ziel verliefd in hoogere beteekenis van 't woord. De avonturen van Kloos grenzen aan 't wonderbare. -

Adieu
tt
AP.

129

(poststempel Altrahlstedt, 27 Juli 1899)[504]

Amice,

In de eerste dagen van Aug^{s} kom ik in Holland, en ben van plan je dan zoo den 13den te bezoeken.

Meld me svp even of je dit conveniëert.

Mijn voornemen is een dag of vijf in Baarn en omstreken te blijven en ook Van Eeden en andere kennissen te bezoeken.[505]

Voor de Septr afl. van 't *T.T.* heb ik een stuk (vervolg heilige tocht) en breng dit mede.

Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.
Arij Prins.

Mijn adres is
vanaf morgen tot 2 Aug^{s}
Hôtel Gremsmühlen
Gremsmühlen
Ost-Holstein

130

(poststempel Hamburg, 19 Augustus 1899)

Amice,

Doel dezes is je zoowel als je vrouw nog wel hartelijk te danken voor alle gastvrijheid. Het waren een paar genoegelijke dagen.

De reis was vrij aangenaam en vlug; om 6 uur was ik te huis. Het boek

503 Jeanne Reyneke van Stuwe, *Verzen (Mist, Sainte Gudule* I en II, *Smeeking, Van toen Klacht, Aan zee)*, in De Nieuwe Gids, Nieuwe Reeks, Jrg. IV, aflev. 8 (april 1899), blz. 433-439.

504 Een hieraan voorafgaande briefkaart, Hamburg d.d. 12 juni 1899, werd niet afgedrukt, evenmin als drie briefkaarten van resp. 1, 11 en 13 augustus 1899, die resulteerden in de afspraak dat Prins op 14 augustus in Baarn zou arriveren.

505 Inderdaad bezocht Prins, samen met Van Deyssel, op 15 augustus Frederik van Eeden.

v/Fortuyn (Kamertjeszonde)[506] nog niet ontvangen, zoodat ik aanneem dat 't nog niet door hem is afgezonden.

Wij rekenen er nu op, dat je tusschen 20 Sept[r] en 15 Oct[r] bij ons komt. Deze tijd schikt ons 't beste, en laat ik 't aan je over den dag, waarop je komt te bepalen: 20 Sept[r] of later. Ik schrijf je spoedig nader en hoor dan wel van je wanneer je precies komt.

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins

Ik ben weer goed aan 't werk aan de heilige tocht.

131

Baarn, 31 Augustus 1899.

Amice,

Je beide briefkaarten ontvangen. Ik andwoordde nog niet op den eersten wijl ik - tusschen wensch en sterkte balanceerend - aarzelde je te berichten dat ik weder zoo vermoeid ben dat ik den tocht naar Hamburg eenvoudig niet aandurf.

Ik zoû het zóó graag doen, je weet het wel, maar het is mij fyziek niet mogelijk. Ik ben nu midden in zoo'n tijdperk van zenuwvermoeidheid[507] dat maanden duren kan.

Ik kan niet anders dan hopen, dat je mij het volgend jaar nog eens zult willen uitnoodigen en ik dan krachtig genoeg zal zijn om te komen.

Ik zie tot mijn bevreemding dat de Heilige Tocht niet in de September afl. *Tweem. Tijdschr.* voorkomt. Ik heb geïnformeerd. Vermoedelijk voorzag mijn mederedakteur ontbreken van artistiek proza in de November-aflevering[508] en heeft, om dat in die aflevering te vertegenwoordigen, de Heilige Tocht in reserve gehouden.

Met hartelijke groeten, en met het verzoek mijn bizondere spijt ook aan je vrouw te willen uitdrukken,

t.t.

Karel Alb. Thijm.

506 Bedoeld wordt de bij de Amsterdamse uitgever J.A. Fortuyn verschenen roman *Kamertjeszonde* (1897) door Koos Habbema, een schuilnaam van Herman Heijermans. Op een briefkaart van 19 augustus 1899 bedankte Prins Van Deyssel voor de toezending van dit boek.

507 Evenals zijn moeder was Van Deyssel in acht of negen van de tien gevallen een ‘malade imaginaire’. Beschouwt men alle bewaard gebleven gegevens op de keper, dan resteren - om ons te beperken tot augustus en september 1899 - alleen 17, 18 en 22 augustus, 2 t/m 7 en 11 september - als dagen waarop deze ‘zenuwvermoeidheid’ zich manifesteerde. Zorgwekkend werd de situatie eerst in de periode 15 december 1899 - 9 januari 1900; zie de *Levenstabel*, no. III. Seizoen 15 Oktober 1899 - 31 Juli 1900, afgedrukt in *Het leven van Frank Rozelaar*, (ed. Prick), blz. 366.

508 Dit was inderdaad de reden.

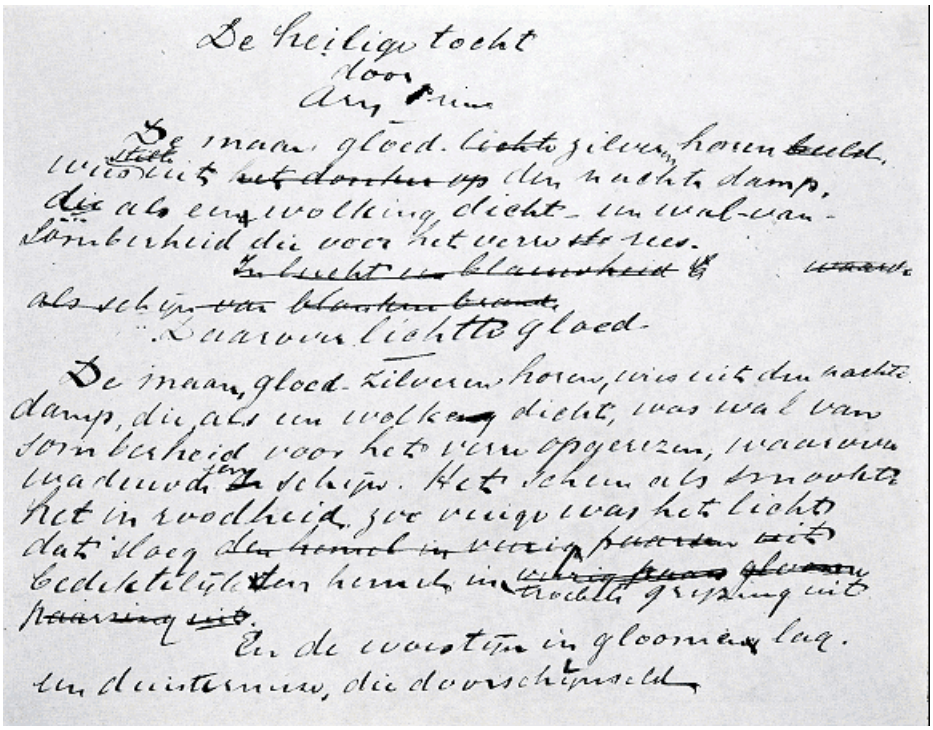

De heilige tocht
door
Arij Prins

De maan, gloed. Lichte zilveren, horen stille,
wijdt uit het donker op der nachte damp,
die als een wolking dicht- en wal-van-
donkerheid die voor het verre rees.
In bleekt en blauwheid als
als schijn van bleeken brand.
Daarom lichte gloed.

De maan, gloed- zilveren horen, wijdt uit den nachte
damp, die als een wolken dicht, was wal van
donkerheid voor het verre opgerezen, waarom
ingedoken de schijn. Het scheen als innerlijk
het in roodheid, zoo vreugd was het licht
dat stoeg den hemel in vreugd puurden uit
bedekte lichten hemels in vreugd vreugd
trotsch grijzing uit
klaring uit.
En de woestijn in gloomen lag.
en duisternis, die doorschijnseld

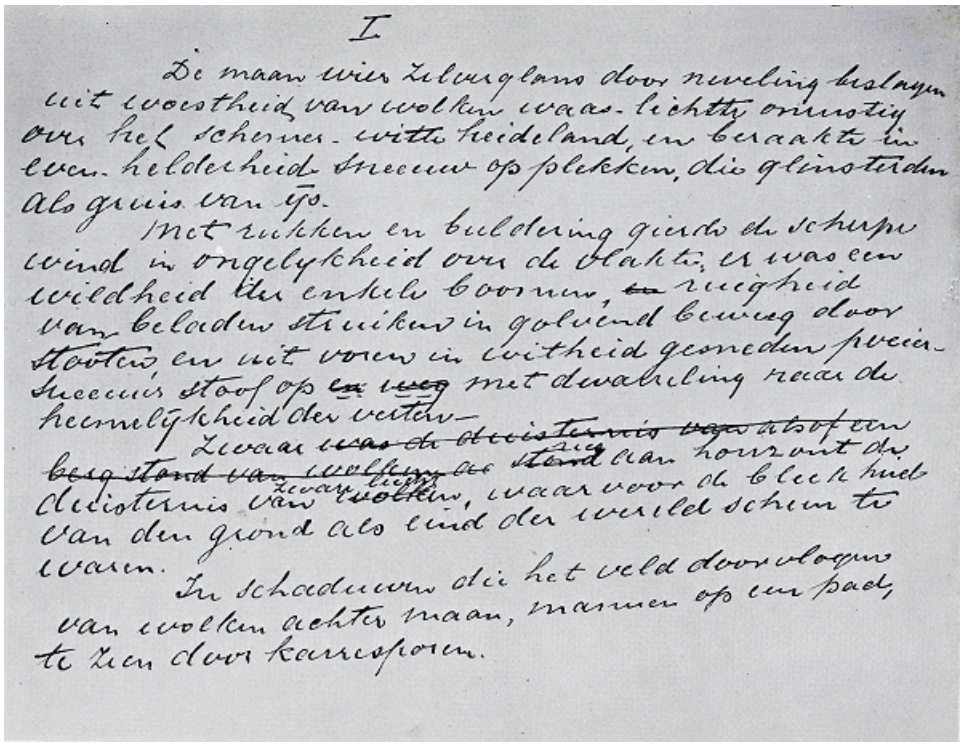

I

De maan wier zilverglans door neveling beslagen
uit vochtheid van wolken waas- lichtte onnoozel
over het schemer- witte heideland, en bracht in
even- helderheid streeuw op plekken, die glinsterden
als greis van ijs.
Met rukken en buldering giert de schuppe
wind in ongelykheid over de blakte; er was een
wildheid later enkele boomen, en ruigheid
van beladen struiken in golvend beweg door
stooten, en uit voren in witheid gemeden spoor-
streeuw, stoof op en weg met dwarreling naar de
heemelykheid der verte-
Zwaar was de duisternis tegen atsof een
berg stond van wolken, waar voor de bleek huid
duisternis van zwarte wolken, waar voor de bleek huid
van den grond als kind der wereld schuw te
waren.
In schaduwen die het veld doorvlogen
van wolken achter maan, mannen op een pad,
te zien door kaarsvlam.

Petronella Alida Goudkade (1870-1956) en Arij Prins

132

Oldenfelde
2 Sept.r 1899.
Alt Rahlstedt
Holstein.

Amice,

Het spijt ons natuurlijk ook erg, dat je niet komt, maar we begrijpen best, dat je, nu je zoo onlekker bent, de reis niet aandurft.

Mocht je in dit najaar nog lust hebben te komen, misschien ben je over 3 à 4 weken wel beter, schrijf me dan gerust, want we wachten geen logé's meer, zoodat er altijd een kamer voor je vrij is; anders hopen we bepaald, dat je het volgende jaar bij ons komt.

Het *Tweem. Tijdschr.* heb ik buitengewoon vroeg ontvangen; het was reeds den 31 Augs hier, zoodat ik vermoed, dat mijn revisie van 't stuk te laat voor dit nummer is gekomen. Misschien dat Verwey nu hij 't stuk van Coenen al had, *de Heilige Tocht* voor 't Novr nummer wilde bewaren.

Het stuk van Coenen[509] heb ik met genoegen gelezen. 'T is wel geen hoog, ontroering veroorzakend proza, maar zuiver krachtig werk. De titel is echter leelijk, en doet aan een liefde denken, die met een verstopping of maagbezwaren te kampen heeft!

Dat Verwey in deze aflevering twee dichtwerken van buitenlanders[510] heeft opgenomen vind ik wel wat veel; 't maakt een armelijken indruk.

Pennings gedicht[511] bevalt mij ook niet bijzonder. 'T is voor bloedverwanten van den schrijver zeker heel interessant zoo'n familiekroniek te lezen, maar al die onbeduidende bijzonderheden uit 't leven van heel gewone mensen, en dan niet eens in heel-mooie regelen aftedrukken is toch erg middelmatig.

'T is eigentlijk geleuter van een ouwen Heer, die veel familiezwak heeft, daarbij ook vrij duister soms, omdat hij op ingewikkelde wijze familiegebeurtenissen vertelt, waarvan buiten de familieleden niemand iets afweet. Schrijft men zoo over Napoleon of Lodewijk XIV dan is 't iets anders. Mijns inzien heeft P. zijn onderwerp niet breed genoeg behandeld. Hij heeft een aardigen kijk op 't leven in klein-hollandsche steden in 't begin en midden van deze eeuw, maar in plaats van hierover in 't algemeen te schrijven, daalt hij af tot allerlei nietigheden van een doodordinaire familie.

509 F.C. Jr., *Bezwaarlijke liefde*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. V, aflev. 5 (september 1899), blz. 173-208.

510 Te weten: Henri de Régnier, *De man en de Sirene* (Vertaling van Albert Verwey) en Stefan George, *Aus 'Der Teppich des Lebens'*, a.w., blz. 209-237 en blz. 273-283. Prins kon niet weten dat Albert Verwey, om Van Deyssel tot medewerking te animeren, op 18 juli 1899 geschreven had: 'De Régnier ben ik bereid terug te trekken voor een hoofdartikel of ander aanzienlijke bijdrage van jou. Ik bedoel een van 16 blz. of iets meer.'

511 W.L. Penning Jr., *Uit 'Tom's Dagboek'*, a.w., blz. 284-296.

Misschien druk ik mij niet goed uit, maar je zult wel begrijpen hoe ik 't bedoel.

Meld mij eens of je het met me eens bent.

'T stuk van den Heer Muller[512] heb ik met belangstelling gelezen. Ik ben thans zeer goed aan 't werk, en voor de Jany afl. zal ik bepaald weêr een hoofdstuk van de *heilige Tocht* hebben.

Ook ben ik aan een stuk in een eenigszins ander genre begonnen, minder zwaar dan *de heilige tocht*, waaraan ik werk als ik te vermoeid ben om 't gecondenseerde proza van mijn middeleeuwsch werk aan te pakken. Dit is dus een soort van ontspanning voor me.

Vroeger zat ik me in die uren van vermoeid-zijn te vervelen, of deed machtelooze pogingen toch te werken, en dit zette mij dan maar meer achteruit, en veroorzaakte later een moeite om weêr goed op gang te komen.

Mijn methode sedert veertien dagen, dus al naar men gedisponeerd is zwaar of minder zwaar werk, bevalt me goed. Men blijft er lenig bij.

Altijd 't allerzwaarste te willen doen veroorzaakt onvruchtbaarheid; men kan dat niet volhouden.

Ik raad je, daar we over dit alles reeds spraken, ook mijn methode eens te probeeren. Van 87-91 heb je ook zoo gewerkt, en tusschen je zware proza-werk door, de boekbeoordeelingen geschreven. Een proefneming in dit opzicht met je drama over Napoleon,[513] zal naar ik geloof goed resultaat hebben. -

'T stuk, waaraan ik bezig ben, is een fragment uit een roman, die ik al lang in mijn hoofd heb opgebouwd.

Als het af is, zal ik het je eens zenden.

Gaarne hoor ik eens wat je van mijn methode denkt, en of je die ook eens wil toepassen.

Geef me eens op, hoeveel vracht je voor de boeken hebt betaald, dan zend ik je dit in hollandsche postzegels.

Vele groeten ook van huis tot huis en spoedig herstel.

t.t.

Arij Prins.

133

Baarn, 16 Februarie 1900.

Amice,

In orde en dank de bijdrage[514] ontvangen en doorgezonden.

Ik zie met genoegen dat het jullie goed gaat.

512 Mr. S. Muller Fz., *Een huishouden zonder geld*, a.w., blz. 238-272.

513 Zie noot 475.

514 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VI, aflev. 2 (maart 1900), blz. 292-296.

A.st. zomer hoop ik in de gelegenheid te zijn je te vertellen van ons gloriëus feest van 26 November l.l.[515] -

Wij allen zijn wel.

Met de hartelijkste groeten

t.t.

Karel Alb. Thijm.

134

Baarn, 12 Mei 1900

Amice,

In andwoord op je briefkaart van 7 Mei l.l. moet ik je tot mijn spijt melden, dat ik 16 Mei naar een plaatsje bij Aken[516] vertrek met vrouw en kroost tot herstel van vrij geschokte krachten. Ik heb daar kamers tot 16 Juni gehuurd en hoop je van daar uit nader te schrijven. De huur kon niet verschoven worden.

Met vele groeten

t.t.

K.J.L. Alb. Thijm.

135

(poststempel Hamburg, 14 Aug. 1900)

Amice,

Ik heb voor 't *Tweem. Tijdschr.* van 1 Septr ca. 4 bladz. druk van de *Heilige Tocht*, die ik je morgen avond zend, zoo dat je de bijdrage 17 dr. ontvangt, dus nog tijdig.[517]

Ik hoop, dat 't verblijf in Aken jou en je vrouw goed heeft gedaan.

Ik ben druk aan 't werken, & zal voor de Novr aflevering ook een bijdrage hebben.

Misschien kom ik in 't najaar in Holland. Over een week ga ik naar Oost-Holstein, om een paar weken rustig te werken.

Hoe gaat 't je. Schrijf eens. De groeten

Arij Prins

515 De viering van Van Deyssels koperen bruiloft, die was uitgegroeid tot een groots huldebetoon aan zijn adres; zie *Gedenkschriften* (ed. Prick), a.w., blz. 780-783.

516 Op een hier niet afgedrukte briefkaart van 7 mei 1900 had Prins aangekondigd eind mei Baarn te zullen aandoen. In de periode januari-maart 1900 had Van Deyssel zeer te lijden gehad van zijn eigen slechte humeur en van een hem vroeg overvallen voorjaarsmoeheid. Van 12 maart-11 mei ontvluchtte hij de zijns inziens te zware lucht van Baarn en ging hij logeren achtereenvolgens bij Verwey, Philippe Zilcken, Aegidius W. Timmerman, P.C. Boutens, Alphons Diepenbrock, Anna en Etha Fles. Van 17 mei-1 augustus verbleef hij met zijn gezin te Montjoie en Imgenbroich in de Eifel. Tijdens deze séjour, die hem physiek deed opleven, bestudeerde hij intensief het *Systeem des transcendentalen Idealismus* (1800), door Friedrich Wilhelm Schelling (1775-1854).

517 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VI, aflev. 6 (november 1900), blz. 323-327.

136

Baarn, 18 Augustus 1900.

Amice,

In dank je bijdrage ‘Heilige Tocht’ ontvangen en doorgezonden.

Ik verlang er zeer na je eens te zien. Als je in 't najaar komt, hoop ik dat je bij ons zult afstappen.

Het Album-Thijs Maris,[518] waarbij ik het Bijschrift schreef, is nu eindelijk, meen ik, verschenen. Althands ontving ik er een exemplaar van. - Mocht je mij dit of een volgend jaar nog eens voor een paar weken kunnen herbergen, dan zoû ik het liefst met je meêgaan als je uit Holland terugkeerdet of zoo, want ik ben steeds vrij zwak.

Hartelijke groeten, ook aan je vrouw, s.v.pl.

t.t.

K.A.Th.

137

Hamburg, 12 Septr 1900.

Amice,

Merci voor je briefkaart. Het spijt me zeer te hooren, dat je nog zwak bent, en wensch ik je spoedige beterschap toe.

Vooreerst kom ik niet in Holland, maar zoodra ik dit doe, vind ik 't best dat we dan zoo mogelijk arrangeeren, dat je met me naar hier reist. Ik verlang er ook zeer naar je weêr eens te ontmoeten, en te spreken.

Van Verwey ontving ik bericht, dat mijn stuk wijl 't Septr nummer reeds was samengesteld tot Novr moet blijven liggen.

Ik ben *zeer* goed aan 't werk, en zal je vóór den 15 Octr nog 4-6 bladz. van ‘de heilige tocht’ voor 't Novr nummer zenden.[519] Waarschijnlijk zal 't mij ook gelukken voor iedere afl. van 't *TT* in het vervolg 4-6 bladz. gereed te krijgen, zoodat ‘de heilige tocht’ dan geregeld vervolgd wordt.

Heb je gezien, dat de Nieuwe Gids thans bij Veenstra in den Haag wordt uitgegeven. Van Looy had er waarschijnlijk genoeg van steeds geld toetezetten.

Deze verandering is een veeg teeken naar mij schijnt, en de kans van samensmelting met 't *TT* wordt daardoor grooter. Kloos gaat in zijn litteraire kronieken voort met allerhoogste lof niet karig te zijn. In de Septr afl. behandelt hij Coenens

518 In oktober 1900 verscheen bij H. Kleinmann & Co te Haarlem een zeer kostbaar uitgegeven *Album-Thijs Maris*, over de wonderlijke samenstelling van welk album Jan Veth uitvoerig de staf heeft gebroken in het weekblad De Kroniek van 27 oktober 1900. Van Deyssels aandeel in dit album bestond in het afstaan van zijn opstel *Over Thijs Maris*, dat eerst in oktober 1903 voor een breder publiek werd openbaar gemaakt. Zie noot 526.

519 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VII, aflev. 1 (januari 1901), blz. 69-72.

‘Bleeke Levens’ en zegt, dat hij in *zijn* manier even duurzaam en klassiek als Homerus en Flaubert is'[520]

Ik vind Coenen een eerlijk, zeer koud-knap, scherp realist, die echter nog niet tot de allerbeste schrijvers van Nederland behoort, en ik vind dat zulk een uiting van Kloos, evenals andere vroegeren de reeds heerschende groote verwarring in Nederland over de onderlinge waarde-verhoudingen der verschillende holl. schrijvers nog grooter zal maken.

Kloos heeft in dit opzicht reeds veel gezondigd. Bij hem spelen alle mogelijke bijomstandigheden een hoofdrol: of de bewuste artist met hem bevriend is, of hij in de Nieuwe Gids schrijft, of hij een vriend of een vijand van een vriend of vijand van hem is enz.

Je laatste stuk[521] in 't *TT* beviel mij best, ofschoon ik enkele gedeelten niet goed begrepen heb. Hierover wel eens mondeling meer.

Jolles is naar ik hoor voor een week hier getrouwd met de dochter[522] van den hamburgschen burgemeester Mönckeberg. Ik heb hem hier niet ontmoet, en ken hem ook persoonlijk niet. Naar ik hoor gaat hij in of bij Florence wonen.

Heijermans heeft voor de variatie in de laatste Jonge Gids een schimpgedicht op de holl. schrijvers[523] geplaatst. Daar hij dit reeds meer heeft gedaan, gaat de

520 Willem Kloos, *Literaire Kroniek*, in De Nieuwe Gids, Nieuwe Reeks, Jrg. VI, aflev. 1 (september 1900), blz. 46-48. De kunst van Homerus en van Flaubert wordt daarin geroemd als ‘epische kunst, die altijd omhoog-staat, (...) schittering, die nooit door den tijd verdoft.’ Even verder: ‘Een schrijver nu der tegenwoordige generatie, die op *zijn* manier even klassiek is en deugdelijk als de twee zoo-even-genoemden, is de heer F. Coenen Jr.’

521 L. van Deyssel, *Stille wegen*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VI, aflev. 5 (september 1900), blz. 198-229; voor de eerste maal herdrukt in de *Vijfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1900, blz. 51-86. Het betrof hier een door Van Deyssel, tussen 13 oktober en 9 november 1899 geschreven bespreking van de roman *Stille wegen*, de in 1898 te Haarlem verschenen eersteling van een schrijfster met de initialen E.S.. Eerst na de publicatie van deze bespreking onthulde Jan Veth aan Van Deyssel dat zich achter E.S. de schrijfster Klazina Christina Winkler verborg. Zij zou op 1 november 1924 in haar geboorteplaats Utrecht overlijden als weduwe van D.E.H. Boxman, eerder weduwe van D.W. Hacke, 67 jaar oud. Zie ook de *Gedenkschriften*, a.w., blz. 511-512.

522 André Jolles had Tilli Mönckeberg in september 1899 te Florence leren kennen; zie Jolles' van september 1899 daterende gedicht (tien vijfregelige strofen), *Aan Tilli Mönckeberg*, in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VII, aflev. 3 (mei 1901), blz. 462-464.

523 In De Jonge Gids, Jrg. III, 1899/1900, blz. 980, publiceerde Herman Heijermans Jr., onder het pseudoniem Colijn, het volgende schimpdicht:

> Onnoozle schrijversbent, die met geduld en sier,
> Elk maand of eens per week uw hopeloos gemier
> En jenkerig bedrijf bepleegt - die boeken vult
> En over schoonheid, ziel, tendenz-je lult,
> Die fijntjes critiseert en nauwelijks met talent
> Uw keutels, visies, smartjes pent,
> Die likt mekander op, of knotst mekander neer,
> Die in dit tijdje snottergodjes lijken, bij mijn eer,
> Die, teere schoeljens, pettig observeeren,
> Zich uitverkoren wanend - zachtjes digereeren,
> Die waarneemt gansch neutraal en druk uw gulp bepeutert,
> Bij teefjes aangedaan wie ge uw smart voorleutert,
> Die de tragiek uws tijds met pap-emotie schouwt,
> Bij buitjes evenwel, óók van *Misère* kauwt,
> Die van de heilige drift en van het wáarlijk leven,
> Dat een auteur zoo mateloos doet beven,
> Als hij ontwaakt, gevolg en oorzaak, ziet,
> Geen snars begrijpt...

aardigheid er zoo'n beetje af. Hij is de merkwaardige combinatie van een man met veel talent en een zeer laagstaande journalist van een schunnig boulevardblaadje. In dit opzicht moet hij overeenkomst met Vallès[524] hebben, die altijd op de Goncourt schold, maar toen hij hoorde, dat hij lid van de Gonc. Academie zou worden, in eens omdraaide.

Heijermans' werk (Diamantstad) heeft ook overeenkomst met ‘Le Bilatéral’, socialistische roman van Rosny.[525]

Nu adieu. Laat eens spoedig van je hooren. Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.

Arij Prins.

137A

Op 17 januari 1901 zette Van Deyssel zich tot de bespreking van Een Koning. *Hij begon met het boek te herlezen, maar zag zich onder die lectuur genoodzaakt om aan te tekenen*: ‘Ik lees in Prins, maar heb moeite er door heen te komen.’ *Niettemin kwam op 18, 19 en 20 januari 1901 de bespreking vrijwel moeiteloos tot stand. Tussen het schrijven door maakte hij op 18 januari de hieronder afgedrukte aantekening. De daarop volgende aantekening van 20 januari 1901 werd geboekstaafd ná de voltooiing van zijn opstel. Een nog tijdens het schrijven, op 20 januari 1901, gemaakte aantekening luidt*:

Hij kan alleen *zien*. De inlassching van niet-plastische werkwoorden enz., is hier overbodig wijl die (omdat hij alleen *zien* kan) toch niet tot rhythme maar alleen tot oponthoud of aanlenging van den volzin zoû dienen.

Pro memorie werd nog op 21 januari aangetekend:

Weet dat het rijzend lied
Der nieuwe eenheid daagt en uw gebroddel smoort:
Niet één van u die de alarmklok hoort,
Niet één die levend wraakt en gilt of roept -
O, patserbent, die kalm-weg boekjes poept.

524 Zie noot 227.
525 Zie noot 177 en 178.

Dragamosus wordt slechter: Hoofdst. VI, blz. 105. Daar rijm het ook hier en daar. Bizonder slecht is dit rijmen blz. 116 bovenaan, 125, 129, anders slecht blz. 144, 146.

De bespreking werd gepubliceerd in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VII, aflev. 2 (maart 1901), blz. 341-350; voor de eerste maal herdruk in de Zevende bundel Verzamelde Opstellen, *A'dam 1904, blz. 41-51. Op 14 maart 1901 volgde nog Van Deyssels eigen kritiek op zijn artikel over Prins, hier onder die datum voor de eerste maal openbaar gemaakt*.

18/I/1901.

De kunst van Prins, het boek 'Een Koning', interesseert mij niet.

Wat men ziet, hem lezende, zijn *leelijke*, zeer duidelijke en vaste, afbeeldingen.

Ik moet telkens denken aan Panopticum-beelden. Deze afbeeldingen zijn leelijk, - 'zielloos' - wijl - om er een mooye te maken, - gemoedskrachten of andere geestelijke krachten moeten werkzaam zijn.

Ik vind - Maeterlinck daargelaten - Een Liefde en De Kleine Republiek beter dan dit werk van Prins.

Juist wijl ik in Een Liefde en De Kleine Republiek iets anders meer waardeer dan de *graad van felheid-en-massiefheid der voorstellingsplastiek*.

Het overschatten van de beteekenis der plastiek - zal ik maar bij benadering zeggen - heeft ook 'Menschen en Bergen' veroorzaakt, dat ik ook minder goed vind dan Een Liefde en De Kleine Republiek.

Dit boek van Prins heeft overeenkomst met 'Menschen en Bergen'. Men *ziet* bij Prins meer voorwerpen, 'Menschen en Bergen' is bijna alleen *manier*. Maar Prins is, met zijn duidelijkheid, *hard* en het meer doezelige van 'Menschen en Bergen' is iets beters dan het harde van Prins.

'Mensch en Bergen' interesseert mij nu trouwens ook niet meer.

De onderscheiding tusschen naturalisme, impressionisme enz. moet vervallen, daar die zich grondt op waardeering der plastiek alleen.

En iets móét gewaardeerd worden naar den aard van *fijnheid* en *warmte* van het '*geestelijk spel*' daarin.

In de buurt dezer overweging bevindt zich misschien ook de oplossing van het probleem, dat terwijl ik duidelijk zie, dat de eene manier beter is dan de andere manier, toch de minder goede manier zóo uitmuntend kan aangewend worden, dat haar voortbrengselen beter zijn dan die der betere manier.

20/I/1901.

Het boek 'Een Koning', van Prins, is in zeker opzicht beter dan 'Menschen en Bergen'.

Van het standpunt van welk 'Menschen en Bergen' beter was dan de 'Kleine Republiek' en 'Een Liefde' is dus Prins in zeker opzicht beter dan Van Deyssel. Maar ik sta niet meer op dat standpunt, en omdat ik 'Een Liefde' en de 'Kleine

Republiek' beter vind dan 'Menschen en Bergen' vind ik Van Deyssel beter dan Prins.

De psychologische bewegingen in 'Een Liefde' b.v. interesseeren mij meer dan de met groote krachtsinspanning te weeg gebrachte compacte gezichtsvoorstellingen van Prins.

Maar vooral interesseert mij meer de gratie in het algemeene stijlwezen van 'Een Liefde' hier en daar, maar vooral van de 'Kleine Republiek'.

In het stuk 'Over Thijs Maris'[526] is op te merken: een twijfel aan de realistische werkelijkheid; het staat er zóo, dat een innige gewaarwording van den lezer is de vraag: of dat tafeltje van den schilder wel een schilderstafeltje en niet veeleer het graf van een Heilige was.

Niet dat het tafeltje realistiesch gezien niet een tafeltje zijn zoû, maar de zienswijze volgends welke het een graf is, is misschien een betere zienswijze.

(Dit moet nog anders gezegd worden.)

526 L. van Deyssel, *Bezoek bij Thijs Maris*, in De XXe Eeuw, Jrg. IX, aflev. 10 (oktober 1903), blz. 89-96; herdrukt in de bundel *Verbeeldingen*. A'dam, z.j. (1908), blz. 43-52. Het opstel werd overigens reeds geschreven op 25 en 27 februari 1898; zie *Het leven van Frank Rozelaar* (ed. Prick), blz. 340 en blz. 367. Van Deyssels bezoek, in gezelschap van Jan Toorop, aan Thijs Maris, 47, St. John Wood Terrace, London N.W., had plaatsgevonden op donderdag, 20 september 1894. De door Van Deyssel bedoelde passages over Maris' tafeltje luiden: 'De bekrompenheid, de armoede, de vuilheid waren er zóó zéér, de banken, het tafeltje, de voorwerpen, die er stonden, waren zóó verkleurd en donker en oud en vuil, dat het geen voorwerpen meer waren, zij waren als vastgegroeid samen en getransfigureerd, zij hadden de kleuren van vreemde, donkere voetpaden, waarover een leven schrijdt dat niet van deze wereld is, en het was er als een oude, eenzame spelonk, zoo oud, zoo ver, zoo arm, zoo zelf-vergeten, dat er een licht schijnen kan, dat maar zelden door de meest uitverkorenen der menschen wordt aanschouwd.
Het was er vreemd-soortig -, het was er wónder-prachtig. Hier was niets liefs, hier was geen plaats voor een glimlach of een traan van medelijden. Het leven, het schoone, vrouwelijke, leven, was hier verdord en versteend, het was er als tot asch geworden, en het licht, het eile witte licht, dat er zoo overvloedig scheen, geleek het innerlijk licht van Hem, die de doodarmen zalig heeft geprezen om dat zij God zouden zien. De vuilheid bestond in al het bruine, in de lagen grijze stof overal op, de spinnewebben, het grauwe papier, de zitplaatsen, die als verweerde steenen en houten boschbanken er uitzagen, de scheuren, het roet, de zeer oude vlekkenmassaas. Maar opmerkelijk zuiver was de vuilheid. Geen liquide vuil was aanwezig. En de totale afwezigheid van het onwelriekende, de zuiverheid der atmosfeer deed mij denken aan de geur, die, volgends het zeggen, opstijgt uit de lichamen der Heiligen, die in de diepste armoede gestorven zijn.
De muren waren bruin, de zoldering was bruin, geheel en al donker door het fijne, sterke licht en niet duidelijk te onderscheiden. Groote schilderijen stonden, alle met hun ruggen naar ons toe, op hoopen tegen de muren, alle donkerbruin en duister.
Naauwelijks was er, behalve voor den engen doorgang, plaats voor het éene tafeltje, dat als oud ijzer geworden was, en waarop wat schilderswerktuig lag'.

In de novelle ‘Een Koning’ van Prins daarentegen, is er geen twijfel of de stil opkomende zee van duisternis, de lansen, het schild, de flarden van een zilver-rag-weefsel zijn er niet, zijn slechts vergelijkingen.

Indien met de letterkunde in hoofd-soorten verdeelt, behoort het boek ‘Een Koning’ bij Zola, enz. Het behoort niet tot een betere hoofd-soort.

De hoofd-soort letterkunde, waartoe Zola behoort, bestaat uit bestand-deelen.

In een dier bestand-deelen overtreft Prins de soort, waartoe hij behoort (de ‘plastiek’).

Dit bestand-deel is er echter niet een zoo voornaam, dat door het uitmunten dáárin, de soort in haar geheel zoû worden overtroffen. *In-tegendeel*: het is zeer te betwijfelen of de kracht der plastiek *het ontbreken der andere bestand-deelen* goed maakt.

Zoo dat niet alleen Prins niet tot een betere hoofd-soort behoort, maar zelfs, - in weêrwil van het *uitmunten* in éen bestand-deel - zijn eigen soort niet overtreft.

Dit een en ander geldt - mutatis mutandis - ook voor *Menschen en Bergen*.

Het werk van Prins veroorzaakt niet die zekere koorts,[527] die het werk van Heyermans geeft. Het beïnvloedt U niet en laat U *koud*.

527 Maandag, 1 mei 1899 had Van Deyssel de hele dag zitten lezen in *Kamertjeszonde* van Heijermans. Nadat hij dit boek uithad, noteerde hij: ‘Mijn hoofd voelt leelijk aan van binnen na die lektuur. Een soort van leelijke wielende helle koortsigheid komt door de lezing in mij. Het gelijkt op den toestand na het drinken van te veel koffie s'ochtends.’ Een fragment uit de op 2 mei 1899 gevolgde (maar onvoltooid gebleven) bespreking, werd openbaar gemaakt door Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, A'dam 1968, blz. 255-256. Op 27 juni 1899 zou Van Deyssel nog aantekenen: ‘La dernière partie d'*Armance* de Stendhal est absolument insignificante. Cela finit comme un feuilleton banal et c'est trop long. Ce livre ne ressemble en rien à une oeuvre d'art, c'est-à-dire à un poëme, mais a de la valeur pour les grands traits psychologiques et les fines observations.
Kamertjeszonde diffère en cela des *Confessions* de Rousseau, qu'il tend à être une oeuvre d'art ou poëme, ce que les *Confessions* ne font pas. On remarque, en lisant *Kamertjeszonde*, une certaine exaltation ou fièvre de l'esprit, qui porte les phrases. C'est là même justement à quoi on reconnait que c'est “de l'art”, et c'est là que les *Confessions* n'ont pas.
Pourtant on ne peut pas dire que la valeur de *Kamertjeszonde* l'emporte sur la valeur des *Confessions* ou des *Mémoires* de Casanova. Comme anecdote ou “document humain” ou joliesse de mouvements des sentiments etc., cela resta plutôt au dessous de Rousseau et de Casanova, et considéré du point de vue du poëme, cela fait penser à une force poétique ou d'exaltation, qui, étant vide ou sans contenu, s'emploie à porter des anecdotes de la vie journalière. Voilà *en général* et regardé d'assez haut, la faute essentielle du “naturalisme”. Cela n'intéresse pas *comme art* et comme anecdote, psychologie etc, je trouve mieux ailleurs. Ceci se rapporte au genre en général, dans le quel *Kamertjeszonde* reste une oeuvre excellente.’

137B

Ary Prins Een koning. Amsterdam, 1897. -

‘Drie ruiters geharnast op een smal pad, hoogliggend over bergen. Achter hen de zon ondergaand, een veel-te-groote schijf, vurig, plat-wegzinkend achter vulkaan-roode wolk-toppen.’

Zoo is het begin der eerste novelle, - wier naam ook aan den geheelen bundel gegeven werd - getiteld *Een Koning*, in het boek van den heer Prins.

Het samengestelde bijvoeglijk-naamwoord ‘vulkaan-roode’ beteekent dat iets het zelfde rood heeft, dat vulkanen hebben.

De bedoeling van den schrijver is echter mij te doen zien dat die wolk-toppen, wat hun geheele voorkomen betreft, vulkanen gelijken.

Dáárom toch is het woord ‘vulkaan’ hier treffend: als versterkend de voorstelling vooral ook wat den vórm van het voorgestelde aangaat.

Neem eens aan, dat ook frambozen het zelfde rood hebben, - en lees: ‘de zon... vurig, plat-wegzinkend achter frambozen-roode wolk-toppen’, - dan zíet gij veel minder goed.

De schrijver slaagt dan ook in deze bedoeling, - de nabuurschap der woorden ‘vulkaan’, ‘roode’ en ‘wolktoppen’, in verband met de voorafgaande, werkt zoo krachtig voorstellend, dat ik, in weêrwil der nietige hapering, onmiddellijk ook dit deel van den bedoelden zons-ondergang zie.

De ondergaande zon wordt een ‘veel-te-groote’ schijf genoemd.

Dit samengestelde bijvoeglijk-naamwoord is een soort impressie-wedergeving waarop gelet moet worden bij de kenschetsing van dezen stijl.

Het eerste der hier af te schrijven deelen uit het stuk *Een Koning* is van nog edeler hoedanigheid dan het tweede:

‘Om hen de nacht, grijs-blauw, als een tusschen-de-bergen-stilopkomendezee-van duisternis, en daaruit op grillige grauwe toppen, die schenen ruïnen onder het verzwakkende lucht-glimmen.

De mannen-te-paard vage gestalten zonder kleur; alleen nog heel zwak leven van koningsrood. Hun rijden voorzichtig, zonder te weten waarop, en langzaam omlaag. Soms de paarden met de voorpooten naast elkaar op een helling, en het achterlijf stijf terug in een bang-zijn voort-te-glijden.

En na lang, voorzichtig dalen een bosch, een hoog-staand bosch. Lange aaneenrijingen van rechte stammen, paars-rood, knoestig-schilferig, slank als palmen, zonder takken, met hoog een kelk-kroon van breede, uitstaande, bleek-zilver-groene lip-blaaren.

En de kromme, dunne maan, even opgekomen, schuins daarboven, ver voor enkele diskreet-lichtende sterstipjes.

Lange, lans-rechte stam-schaduwen, paars-donker, week neergelegd op het teêr-dikke, dons-mollige, kwijnend-parelbleeke mos. Ter zijde een plas, maanlichtschild.

Niet hooren de stappen der paarden, geruischloos neer en weg hun hoeven in het geurige zachte. Alles stil, alleen het wiegend suizen der toppen.

De koning nog vooraan, onbewegelijk. Wazige herfst-draden aan de gouden uitsteeksels van zijn helm, als flarden van een zilverrag-weefsel.'

Nu het tweede:

'Veel bezoeken van aanzienlijke edelen. Zij kwamen met diepe buigingen in rijke, lange gewaden, slepend over den grond als vrouwendracht, met kostbare steenen in de hoog-gedragen gordels, en gouden kettingen over de opstaande met pels omzoomde halskragen, en alle wilden een gunst, een geschenk. Maar de koning soms in koorts, zeide, dat hij geen koning was, en niets kon geven, doch hun hardnekkigheid groot, en nimmer tevergeefs als hij zwak was door het zichzelf-kwellen.'

Dat het eerste aangehaalde deel voortreffelijker is dan het tweede, is aldus te verklaren.

De volzin: 'De mannen-te-paard vage gestalten zonder kleur', verschilt in kunstwaarde van een volzin, die luiden zoû: 'De mannen, die daar te paard zaten, waren vage gestalten zonder kleur.'

De volzin der tweede aanhaling: 'Veel bezoeken van aanzienlijke edelen', daarentegen, verschilt bijna in 't geheel niet in kunstwaarde van een volzin die luiden zoû: 'Veel aanzienlijke edelen kwamen bezoeken brengen.'

Gaan wij dit eens na.

De uitdrukking 'De mannen-te-paard' heeft niet tot bedoeling een praktische verkorting van den syntaxis-volzin.

Zij heeft den aard van en een dracht als kúnst-deel, zij behoort tot den volzin in diens hoedanigheid van kunst-volzin. Zij drukt eene bewustzijns-werking uit, die tot de bestanddeelen dezer kunst behoort.

Zegt gij: 'ik zie een man te paard' - dan drukt gij eenvoudig de zintuigwerking uit, die plaats heeft, maar zegt gij: 'ik zie een man-te-paard', dan zegt gij: 'ik zie dat, wat den indruk maakt een man te paard te zijn'.

Gij ziet dan voor-eerst met het objekt, den indruk, dien het geeft, en maakt, vervolgens, dien indruk weder tot objekt.

De 'man te paard' is het eenvoudige objekt.

De 'man-te-paard' is het gesubjektiveerde objekt geobjektiveerd.

In verband hiermeê geeft het verzwijgen van het werkwoord, 'waren', aan dien volzin uit de eerste aanhaling de vaste kortheid die haar werking voor de verbeelding vermeerdert.

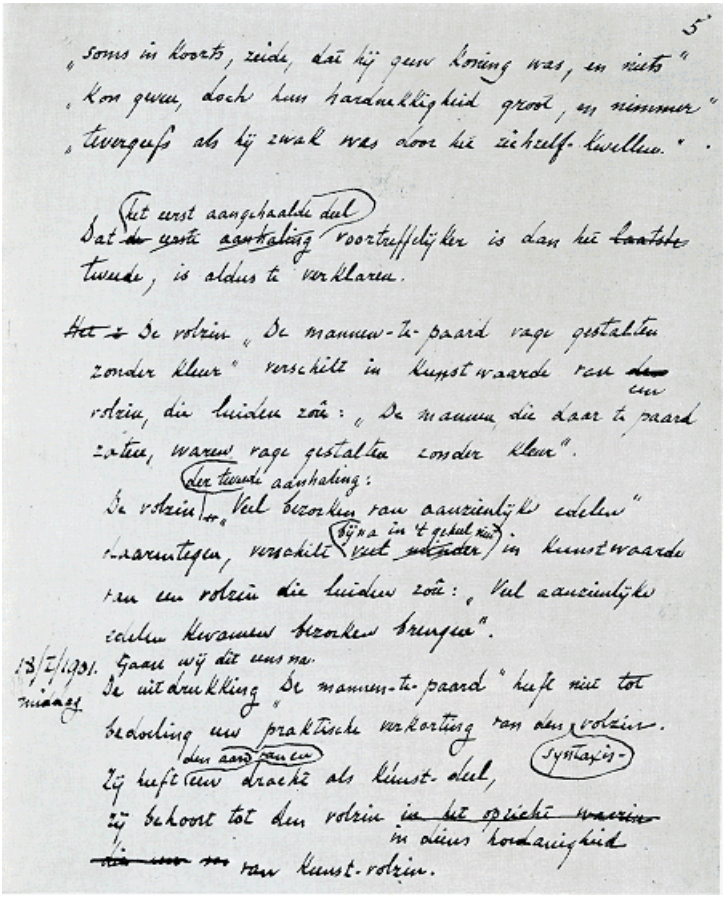

5

„ soms in koorts, zeide, dat hij geen koning was, en niets "
„ kon geven, doch hun hardnekkigheid groot, en nimmer "
„ tevergeefs als hij zwak was door het zichzelf- kwellen. " .

Dat (het eerst aangehaalde deel) ~~de~~ eerste aanhaling voortreffelijker is dan het ~~laatste~~ tweede, is aldus te verklaren.

~~Het~~ De volzin „ De mannen-te-paard vage gestalten zonder kleur " verschilt in kunstwaarde van ~~den~~ een volzin, die luidden zou: „ De mannen die daar te paard zaten, waren vage gestalten zonder kleur ".

(der tweede aanhaling:
De volzin ~~van~~ „ Veel bezorgden van aanzienlijke edelen "
daarentegen, verschilt (bijna in 't geheel niet) veel ~~minder~~ in kunstwaarde van een volzin die luidden zou: „ Veel aanzienlijke edelen kwamen bezorgen brengen ".

13/2/1931. Gaan wij dit eens na.
middag. De uitdrukking „ De mannen-te-paard " heeft niet tot bedoeling een praktische verkorting van den volzin.
Zij heeft een (den aanpassen) (syntaxis-) draagt als kunst-deel,
zij behoort tot den volzin ~~in het epische waarin~~ in diens hoedanigheid
~~een een~~ van kunst-volzin.

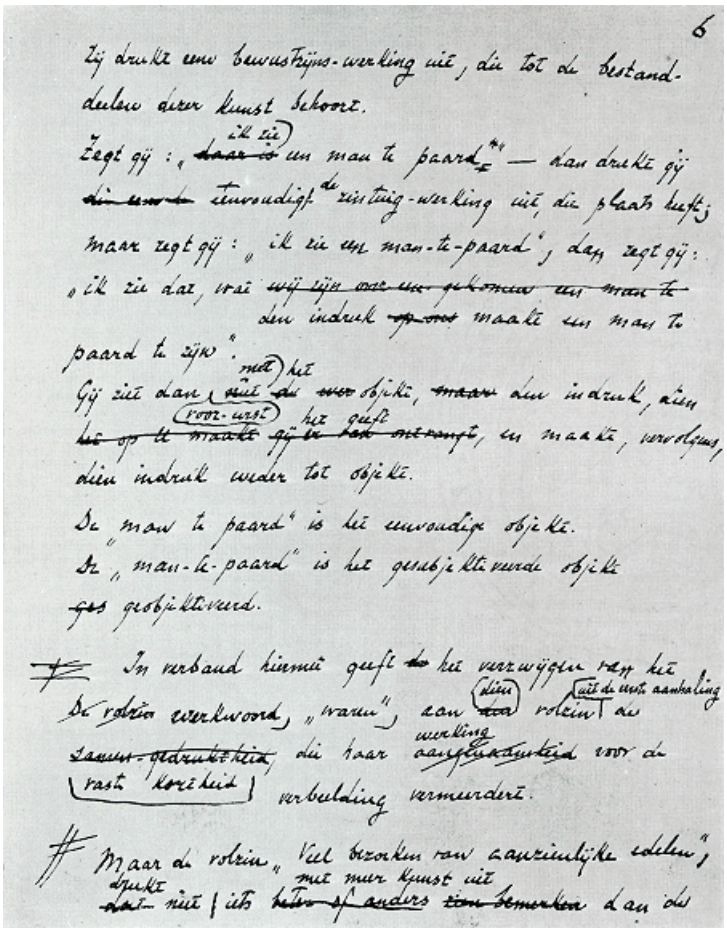

6

Zij drukt een bewustzijns-werking uit, die tot de bestanddelen dezer kunst behoort.

Zegt gij: „~~daar is~~ (ik zie) een man te paard" — dan drukt gij ~~in een~~ eenvoudigst de zintuig-werking uit, die plaats heeft; maar zegt gij: „ik zie een man-te-paard", dan zegt gij: „ik zie dat, wat wij zien als een gekromden man te paard te zijn". den indruk ~~op een~~ maakt een man te (met) het

Gij ziet dan (niet ~~de~~ ~~een~~ object), ~~maar~~ den indruk, dien (voor-werp) het ~~op u maakt~~ ~~gij te hebt ontvangt~~ geeft, en maakt, vervolgens, dien indruk weder tot object.

De „man te paard" is het eenvoudige object.
De „man-te-paard" is het geobjektiveerde object
~~een~~ geobjektiveerd.

~~I~~ In verband hiermê geeft ~~de~~ het verzwijgen van het de relatie werkwoord „waren", aan (dien) ~~een~~ relatie (uit de enige aanhaling) de ~~samen-ordenende kracht~~, die haar (werking) ~~aanpassingskracht~~ voor de (vast korzheid) verbeelding vermindert.

~~I~~ Maar de relatie „Uit bezorgen van aanzienlijke edelen", ~~dat~~ drukt niet (met meer kunst uit) ~~het~~ ~~of anders~~ ~~iets bemerken~~ dan de

Maar de volzin: ‘Veel bezoeken van aanzienlijke edelen’, drukt niet iets met meer kunst uit dan de volzin: ‘Veel aanzienlijke edelen kwamen bezoeken brengen’ zoû doen.

De verhaalgang, zich in dezen trant bewegende, bracht den volzin ‘Veel bezoeken van aanzienlijke edelen’ mede. De langere samenstelling zoû de in gang zijnde volzinsoort verbroken hebben. Dit is het eenige, dat dezen volzin verklaart.

Het is alleen wijl wij de korte constructies als werkingen der kunst waardeeren, dat de niet door kunst te weeg gebrachte korte constructies als verschillend opgemerkt worden.

Met den vorm ‘mannen-te-paard’ heeft de vorm ‘veel-te-groote’ het samengestelde bijvoeglijk-naamwoord in onze aller-eerste aanhaling, over-een-komst, maar verschilt er toch van.

De wording van den vorm ‘veel-te-groote’ is deze:

Zoo als ik de zon mij voorstel, zoo *is* hij (voor mij), want ik ken niet anders dan mijn voorstelling, - ik kan niet anders kennen dan mijn voorstelling.

Overtreft de grootte van de zon dus op een oogenblik mijn voorstelling, dan is de zon te groot, dat is: hij is grooter dan hij zoû moeten zijn om over-een te komen met mijn voorstelling, mijn voorstelling is de eenige werkelijkheid, de zon, die ik daar zie, is dus te groot.

De *eerste indruk*, dien de ondergaande zon maakt als de schijf zoo groot is, is dat het de zon niet is omdat die schijf grooter is dan de zonne-schijf. (Men hoort het wandelaars altijd zeggen: ‘*is dat de zon*? wat is hij groot van avond!’; zij vragen dus éérst: ‘*is dat de zon*?’) On-middellijk daarna weet ik dat de zon soms zoo groot is, en dat het dus de zon is.

Het gezegde: ‘ik zie een man te paard’ (zonder verbindings-streepjes) verschilt van het, de ondergaande zon betreffende, gezegde: ‘ik zie een veel te groote schijf’ (zonder verbindings-streepjes) doordat ik bij het laatste gezegde mij zelf ook gade-sla.

De schijf, die ik zie, toch, kan niet op zich zelf, maar alleen met betrekking tot iets, *te* groot zijn, en hij is dat dan ook met betrekking tot mijn verwachting omtrent zijn afmeting.

Spreek ik van ‘te groot’, dan zie ik dus de schijf èn mij, den zich op iets verwachtende.

Wat ik bij den ‘man te paard’ eerst door de verbindings-streepjes doe: het stellen van mijn indruk in de plaats der oorspronkelijke objektiviteit, - doe ik bij de ‘veel te groote schijf’ reeds door de woorden zelf; want de schijf is alleen te groot in mij.

Plaats ik nu verbindings-streepjes tusschen de woorden: veel te groote’, dan doe ik het dubbele van hetgeen met den ‘man-te-paard’ werd gedaan.

Het reeds, door objektiveering van den indruk of het subjektieve, in de plaats van het oorspronkelijke objektieve gestelde, behandel ik ander maal op de zelfde wijze, als of het het oorspronkelijk objektieve ware.

Het eerste der twee zoo even aangehaalde stukken is overal meer kunst dan het tweede.

De beeldende vergelijking behoort tot de bestanddeelen, die dat te weeg brengen.

In het tweede stuk betreft de eenige vergelijking het slepen der lange edelengewaden ‘als vrouwendracht’.

In den eersten volzin van het eerste stuk vinden wij twee vergelijkingen, die beiden veel meer beeldwaarde hebben.

De nacht wordt vergeleken bij: een tusschen de bergen stil opkomende zee van duisternis; - de grillige grauwe bergtoppen bij: ruïnen.

Ten eerste hebben deze vergelijkingen meer beeldwaarde, omdat men er dadelijk een uitgebreidde overeenkomst bij ziet, en bij de ‘vrouwendracht’ een luttele.

Ten tweede, - en hier hebben wij met een kunstbestanddeel van een hoogere klasse te doen - staan deze vergelijkingen, door den aard der voorstellingen die zij verwekken, in, - hoewel in deze kunst niet ook anders-visuëel of emotioneel verder geconsolideerd - verband: met de gemoedsgesteldheid van den zwaarmoedigen toornigen koning, dien het landschap omgeeft.

Ofschoon de prachtige en sterke kunst van Ary Prins zich kenmerkt door beeld-vorming, door de vaste en scherpe duidelijkheid der voorstellingen, die hij bij middel van, al naar het noodig is hier minder daar meer, uitgewerkte, en zich in allerlei vormen, samentrekkingen en verbindingen voordoende, vergelijkingen verkrijgt, ofschoon die kunst zich kenmerkt door beeldvorming, door datgene, wat den lezer iets doet *zien*, - en niet door gemoeds-stemming - zoo beïnvloedt toch de gemoeds-gesteldheid der opgevoerde personen, bij dezen kunstenaar, het voorkomen, dat het landschap aanneemt voor zijn blik.

Zonder dus dat geleidelijke geluids-beweging der volzinnen-op-een-volging de door den schrijver vermeldde gedachten van den Koning gemoed-ontroerend verbindt aan de zee van duisternis en de ruïnen, waarbij de verschijnselen in de omgeving worden vergeleken, zoude dat beeld zich niet juist hier aan den kunstenaar hebben voorgedaan, indien het niet paste bij de onmiddellijk voorafgaande gedachten van den koning aan verwoesting en wraak tegen het volk.

Verder-op in deze passage vinden wij de volgende treffende vergelijkingen, ontstaan door den aard van het onderwerp, waarmede de verbeelding van den kunstenaar bezig was. De schaduwen der boomstammen waren zoo recht als lansen, ‘lans-recht’. Een plas zag er uit als een schild van maanlicht, ‘maanlichtschild’.

Het opmerkelijke voor de kunst-wetenschap is, dat zoo de kunstenaar niet een middeneeuwschen oorlog maar een buitenpartij der twintigste-eeuw beschreef,

de lansen en het schild zich niet in zijn verbeelding hadden vertoond als overeen-komende met boomstamschaduwen en een plas in maanlicht.

Dit is natuurlijk alleen opmerkelijk wijl dit niet door koele kritische schikking buiten kunstwerking om wordt verkregen.

De derde vergelijking van deze soort is in den laatsten volzin dezer aanhaling: de herfstdraden aan de gouden uitsteeksels van 's Konings helm, die waren ‘als flarden van een zilverrag-weefsel’.

Ook in deze verbeeldt zich het denken des konings: de aureool om zijn hoofd verwoest door den opstand van het volk.

Behalve door deze beteekenis-volle uitgewerkte vergelijkingen, overtreffen de alineaas der eerste aanhaling in kunstrijkheid de tweede aanhaling door ándere bestand-deelen.

De mededeelingen in de tweede aanhaling: dat de edelen met ‘diepe’ buigingen, in ‘rijke’, ‘lange’ gewaden kwamen, met ‘kostbare’ steenen in de gordels, die zij ‘hoog’ droegen, - ontstaan niet door tot de kunst behoorende werkingen.

De uitdrukking in de éerste aanhaling daarentegen, ‘heel zwak *leven* van koningsrood’, ‘*diskreet*-lichtende sterstipjes’, het ‘dons-mollige’, ‘kwijnend-parelbleeke’ mos, - en weêr andere, zonder vergelijking of ander element, alleen schakeerende, verbindingen, ‘paars-rood’, ‘bleek-zilver-groen’, of ook een eenvoudige vergelijking zonder zinnebeeldigen inhoud, niet saâm getrokken tot ‘palmslank’ doch vol-uit-geschreven: ‘slank als palmen’ - ja, al de uitdrukkingen woord voor woord in deze passage behooren tot de kunst.

Van de gezegden ‘leven van koningsrood’ en ‘diskreet-lichtende sterstipjes’, behoort het eerste misschien iets te veel tot een 19e-eeuwsche schilders-taal, en het tweede tot een zekere 19e-eeuwsche dichterlijke-opmerkingen-soort, om geheel te passen bij de overige algemeen geldige, en bijna ieder een gelukkige beeldvondst inhoudende, gezegden. -

Dit boek van Ary Prins behelst zes werken: *Een Koning, Harold, Dragamosus, Sint Margareta, Een Executie, In Rusland*.

De vijf eerste der twaalf hoofdstukken van *Dragamosus* en het eerste der twee hoofdstukken van *Sint Margareta*, zijn met *Een Koning, Harold* en *Een Executie*, wel het aller-beste van het sterke, vaste en gave boek.

In de latere hoofdstukken van *Dragamosus* is een rhythme of kadans, dikwijls met rijm, die sterke voorstelling-vorming, zoo als in de vroegere hoofdstukken, schijnt te beletten, althands daar niet mede samengaat.

Het eerste hoofdstuk van *Sint Margareta* blijft door iets uitmunten, hoewel toch de voorstellingskracht er minder is dan in *Een Koning, Harold* en *Dragamosus*.

De niet zóó sterke voorstelling ontstaat hier uit iets anders dan waaruit elders de sterkere voorstelling ontstaat.

Het begin van *Sint Margareta*:

‘In Hongarije. Een oud kasteel, gebouwd op een plotseling naar boven gaande grondverheffing. Daar-om, als een somber vierhoek, een gracht: een paar voet stilstaand, donker water op een modderlaag, dieper dan de speer van een ruiter. In het water een mysterie van leven: zwevende stengels, kleurige insecten, klauterend langs draden, opborrelingen met bolle geluiden, uiteenspattende luchtblazen en 's avonds, over de oppervlakte, witte dampen, lang en ijl als geesten.

Binnen om die gracht een afbrokkelende steenen muur, schuins afglijdend in het water: van boven hard-rood, met droge grassprieten als gele haren uit de witte voegen, omlaag steeds vochtig, de steenen verspronsd door het nat, vol gaten, en bedekt met een grauwe laag van schimmel en vette planten-aanhangsels, als een invretende kanker.

Aan de hoeken kleine torens, ook van rooden steen, rond en buikig, vol bruinroestige ijzeren bouten, als klauwen in de voegen grijpend, en met spiegaten, verwijd door afgerolde steenen, waaruit vogeltjes opvlogen.

Om de gracht, op zwart gewordene, glibberige palen, aan den waterrand afgekloven, een brug van planken, vol gaten, als uitgevreten door ratten, en die zwiepte en kraakte onder een man in rusting. Aan het eind een smalle boogvormige poort, diep in den muur en van dik eikenhout, hard als graniet, van binnen met stevig ijzer beslag, en met een slot groot als een paneel, waarin een sleutel, lang als een mansarm paste. Boven de poort, in geel-witten steen uitgehouwen, een wapen met gesloten helm er op, waaruit een gebalde vuist omhoog stak...

en alles erg onduidelijk, plat geschuurd door het weder.’

Het begin van *Dragamosus*:

‘Het nacht-somber-rood der vreugde-vuur-vlammen op het paleis-plein door de hoog-gebouwde, ronde poort-vensters woest helder maken de vliegende engelen-in-kleuren op het doffe zoldering-brons, dat over het feest-in-laatste-zijn.

De hooge vrouwen weg, de fakkelhouders in eng groen, purper omboord, statig-stil als menschen-in-beeld om de egaal-mat-witte tafellaag, waarvan de wijn uit omme bekers gulpen op het mozaïk.

De toortsen-rook zwart-wolken over de volle schitter-lichamen-in-vage-etenswasem, die aanzaten met den koning, hoog op zijn zetel vol gesneden vogels, in doolwerk van krullen.

Onder-aan, op heel-lage banken, wild leven-maken, kaal-geschorenen, dunomgeeld-met-bleeke-strepen, door tuba's en tympanen. De glad-romeinsche wang-koppen in een rij even uit boven de tafel vol om-roosde pracht-teljooren, waaraan Barbaren-in-aanzien van over den Rijn met grove oorlogshanden. Hun geel haar in smeer woest opgepluimd, en het spijzen-vet druipen van hun lange staart-snorren, die tot op de borst. Uit hun korte rokken van harige stof een sterke lucht van beesten en aarde, en uit gewoonte of wantrouwen niet gekomen zonder wapenen - achter hen de toortsen-vlammen weer-blinken in bijlen-glad-

heid. Zich eerst vreemd voelen in de zaale-pracht; eten in stilte, gulzig-gebukt het hoofd, en zonder lepel, maar door de wijnen gedronken met kannen, zij in woelerij. Luid over de tafel, vol kostbaars-in-krijg-geroofd, hun harde klanken; bewegen wild de bloote spier-armen, waar-om blink-gouden banden in het blonde struikhaar, en roemen hun daden aan de hoofd-mannen van Dragamosus, die in nauwe tunieken met oppe kleur-strepen, waar-over breed de zwaard-band in gulden siersels'.

Is de bedoeling in *Dragamosus* zoo scherp en vást mogelijk te doen *zien* WAT ER IS, - de stijl in *Sint Margareta* is een meer gedempte verhaalstem, bedoelend: luister naar het bizondere, geheimzinnige, waartoe ik u hier inleid.

De stijl van *Sint Margareta* is van het begin af aan doortrokken met aandacht voor het doel waar het op toe gaat.

Hij is vol vergelijkingen die gevormd worden door den aard der gebeurtenis, die de schrijver gaat mededeelen.

Het aangehaalde begin van Dragamosus is zonder vergelijkingen. Het wil alleen doen zíen en is zoo sterk in zich zelf door onophoudelijke samentrekking van voorstellingen, dat vergelijkingen het wellicht zouden verzwakken.

138

Alt Rahlstedt 12.3.01
Holstein

Amice,

Wel bedankt voor je stuk over 'Een Koning' in het laatste *T.T.* Ik vind zoo'n kritiek diep ingaande in 't werk vrij wat beter dan de laatste Kloos-uitingen over boeken, die eerst in 't algemeen iets zeggen over kunst, en dan met een paar regels vol hoogsten lof over het boek zelf eindigen.

Jou boekbeoordeeling is voor mij waardevol, omdat je door de ontleding van zin en woord, voor later werk nuttige wenken geeft. Bijv: de mannen-te-paard is scherp-juist door je gezien en behandeld, eveneens dat de eerste aanhaling uit 'Een Koning' beter is dan de tweede, dat 't woord 'discreet' te modern is, daarvoor moet 'stil-lichtende' staan.

Met je analyse van veel-te-groote schijf ben ik 't echter niet eens. Als ik wel begrijp vind je dat de verbindings-streepjes daar onnoodig (dubbel) zijn.

'Veel te groote schijf' geeft mij echter niet die sensatie die ik met 'veel-tegroote' bedoeld heb.

Veel-te-groote heeft in zich een zekere begrensheid, die veel te groote mist - een begrensdheid die ook scherp is, en zegt je ziet de zon juist duidelijk maar veel te groot *binnen zekere grens*.

'Veel te groote' laat omtrent de grootte speelruimte, en toch kan dat niet. Veel te groote kan beteekenen de zon was vijf, zes maal zoo groot als de voor-

stelling die men van de zon heeft, en zoo'n hemellichaam zou de zon niet *kunnen* zijn.

Ik ben het met je eens, dat na het vijfde hoofdstuk v/Dragamosus de voorstelling-vorming minder sterk is geworden, maar toch zijn in 't laatste gedeelte v/Dragamosus betere, sterkere gedeelten dan in ‘Een Koning’, waarin soms magere bladzijden voorkomen.

Enfin we spreken hierover wel als we elkaâr zien.

Mijn plan is in Mei naar Holland te komen. Meld me eens of je dan te Baarn bent, dan kom ik je opzoeken.

Ik ben druk aan 't werk aan een hoofdstuk v/‘De Heilige Tocht’ (bordeelbeschrijving), en hoop 't je voor 't Mei nummer te kunnen zenden.

Hier niets nieuws. Vele groeten ook van huis tot huis.

t.t.

Arij Prins.

Heb je ‘Le Voleur’ van Darien gelezen? 't is een *curieus* boek. Staande buiten al 't gene ik ken.

138A

Het artikel over Arij Prins.
(in het *Tweem. Tijdschrift*, Maart 1901)

14/III/1901.

Een der onvolkomenheden van dit stukje is, dat al de er in voorkomende opmerkingen ook iets dat niet door ‘kunstwerking’, maar alleen door ‘kritische schikking’ was verkregen, konden gelden.

Juist wáaróm dit kunst is - in tegen-stelling tot Jolles' Kruisdrama[528] b.v. dat kritische schikking is - en *hoe* al die bestand-deelen in kunst zoo ontstaan, moet aangegeven worden.

Ook moet men de diepte der verbeeldingskracht, noodig om zoo iets te produceeren, laten uitkomen, zonder dat die alleen lofprijzend als zoodanig genoemd wordt.

139

Baarn, 14 Maart 1901.

Amice,

Het doet mij veel genoegen dat je met goedkeuring mijn bladzijden over ‘Een Koning’ hebt gelezen. Ik wil er nog meer over schrijven, maar daar mijn werkzaamheid steeds zeer ongedurig en wisselvallig is door gestelsoorzaken, heb ik dit maar vast gepubliceerd.

528 André Jolles. *Uit het tweede deel van het Kruisdrama*, in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. III, aflev. 1 (september 1896), blz. 84-94, en idem, Jrg. IV, aflev. 3 (januari 1898), blz. 461-472.

Ik zie uit wat je zegt over de uitdrukking ‘veel-te-groote’, dat ik door koelheid onduidelijk ben geworden, want mijn bedoeling was volstrekt niet op die uit-drukking iets aan te merken. Ik weet nog niet of ik haar bepaald béter vind dan ‘man-te-paard’, maar in elk geval door grootere gecompliceerdheid nòg interessanter. De dubbele werking waarvan zij de uitkomst is, schijnt mij niet verkeerd, maar aangenaam ingewikkeld.

In Mei ben ik thuis, maar houd je bezoek geheim, als je zoo goed wilt zijn, daar ik dan nog evenals nu in een niemand-ontvangend werk-tijdperk hoop te zijn.

Met hartelijke groeten, ook aan je vrouw,

t.t.

Karel Alb. Thijm.

‘Le Voleur’, waarvan je schrijft, ken ik niet.

140

Alt-Rahlstedt, d. 7.4.01.
Holstein.

Amice,

Met genoegen lees ik dat je in Mei in Baarn bent. Ik denk zoo tegen den 20sten bij je te komen. Mijn bezoek houd ik volgens wensch geheim. Ik schrijf je nog nader wanneer ik precies kom.

Met genoegen ook gelezen dat wij 't in zake ‘veel-te-groote’ eens zijn, en dat je over ‘Een Koning’ nog meer wilt schrijven.

Ik ben bezig proefdrukken te corrigeeren van Huysmans ‘St. Lydwine de Schiedam’[529] waarvan de prachtuitgave (oud-gothische letters) hier gedrukt

529 Over dit in 1902 verschenen boek zou Van Deyssel schrijven op 30 juni 1909, tekst die hij overigens eerst in november 1927 publiceerde in De Nieuwe Gids, Jrg. 1927 II, blz. 567-568: ‘Wanneer men de eerste bladzijden van *Sainte Lidwyne de Schiedam* door J.K. Huysmans leest, ontmoet men aanstonds een leelijken en geringen geest, - opvallend vooral indien men toevallig onlangs geschiedenis-werken door Voltaire las.
De eerste bladzijden van het verhaal treffen, als, in tegenstelling tot de toonloze, alleen practische, voorrede, in een zekeren, van toon en beeldspraak voorzienen, stijl geschreven zijnde.
Deze geest en deze stijl nu, deze wijze van de dingen te zien, is een lage en duffe, algemeene wereld-warschheid.
Geen profeten-verontwaardiging, geen hervormers-welsprekendheid, doorgloeid van edele moreele overtuigingen, geen predikers-hooge pleitkunst ook, in strenge, zij het minder met ziel aangedane, weidschheid; geen dweepende overgave ook of lieflijke mystiek; maar het redeloos naargeestig, grijnzend warsche gefoeter van een kwaadsappigen kerk-koster.
De voorstelling in het Ie Hoofdstuk, - beslaande de bladzijden 21 tot en met 65 - van den toestand van wereld en Godsdienst in de 14e en 15e eeuw, - is soort-gelijk aan de voorstelling bij Zola van de geschiedenis van het Boeren-leven, in “la Terre” - zelfde begrip, zelfde gezicht op de dingen, zelfde gang van verhaal, terwijl de doorgevoerde vergelijking van de goede en de slechte menschen op de wereld met twee elkaâr bevechtende legerscharen ontleend is aan het boek van De Ponlevoy, “Exercises spirituels”, die het gegeven der legerscharen echter in andere betrekking gebruikt.’

wordt. De eerste 50 bladzijden - verder ben ik nog niet, laten mij koud. 'T is eerst een geschiedenis-beschrijving van Europa omtrent 1400, en dan een opsomming van alle mogelijke heiligen en godvruchtige personen, die omtrent dien tijd leefden. Huysmans beschouwt deze lieden, symbolisch natuurlijk, als een groote armée, die met bidden etc. tegen den Booze strijdt, verdeelt hen in korpsen, bataljons, etc. hetgeen ouderwetsch-naturalistisch is.

'Le Voleur' van Darien zal ik je spoedig zenden. Huysmans heeft mij dit boek geleend. 'T is curieus.

Dezer dagen las ik met bijzonder groot genoegen 'Les Malheurs d'Henriette Gérard' van Duranty.[530] Wat is dat knap en mooi. Ken je dit boek?

530 Deze mededeling deed Van Deyssel besluiten om kennis te nemen van het werk van Louis (Emile Edmond) Duranty (1823-1880), een auteur van aan Stendhal herinnerende psychologische romanstudies. Op 5 September 1901 kon Van Deyssel reeds noteren dat hij gelezen had:
'1. *Les Malheurs d'Henriette Gérard*, Paris, G. Charpentier, 1879. 2. *La Cause du beau Guillaume*, Collection Hetzel, 1862. 3. *Les six barons de Septfontaines*. Van *La Cause du beau Guillaume* zijn de "Préliminaires" goed, het Iste Hoofdstuk exquis en het 2e even-eens zeer fijn. *Les Malheurs d'Henriette Gérard i*s goed, sterk werk, zéér voortreffelijk. Het overige van den "beau Guillaume" is weinig waard.' Blijkens zijn *Verzamelde Werken. Brieven 1905-1930*, Leiden, 1961, blz. 171, schreef Dirk Coster op 25 februari 1921 aan Prins: 'Kent U Duranty? Men heeft van hem een boek uitgegeven: 'La Cause de (sic) Beau Guillaume', dat mij enorm lijkt. Men noemt hem de voorloper van 't Franse naturalisme, absoluut onbekend gebleven: ik ben benieuwd of U rond 1880 in Parijs van hem hebt horen verluiden.' Reeds op 27 februari 1921 antwoordde Prins (brief aanwezig in het L.M.): 'Het werk van Duranty ken ik al heel lang. Hij heeft drie remans, en drie bundels verhalen geschreven. De titels van de beide andere romans zijn: Les Malheurs d'Henriette Gérard (zijn eerste werk) en Les Combats de Françoise Du Quesnoy. Van de drie bundels ken ik alleen 'Les Séductions du Chevalier Navoni' en 'Les Six Barons de Sept Fontaines'. Al die werken zijn *zeer* zeldzaam, en bijna niet meer te krijgen.
'La Cause du Beau Guillaume' is, zooals ik van u hoor, herdrukt. Ik vond indertijd een ex. van den 1sten druk te Hamburg, te Parijs was het boek onvindbaar. Het werk van Duranty vind ik zeer bijzonder, vooral het boek dat u hebt gelezen en 'Les Malheurs d'Henriette Gérard.' (...) Duranty is hier te lande absoluut onbekend, en in Frankrijk vergeten. Faguet zegt in zijn werk over Balzac van Duranty, dat hij niets heeft geschreven! Zola heeft ± 1880 toen de 2e uitgave van 'Les Malheurs' door zijn toedoen bij Charpentier verscheen, een zeer waardeerend voorwoord geschreven voor die uitgave. Daardoor heb ik ook de titels van zijn andere werken vernomen. Ik houd zeer veel van D., en acht hem een der beste schrijvers der fransche realisten.
Persoonlijk heb ik hem niet gekend. Hij is in 1880, 47 jaar oud, te Parijs gestorven. Duranty was een onecht kind (de père inconnu). Beweerd wordt, dat zijn vader Prosper Mérimée was, en zijn moeder een dame uit de omgeving van Keizerin Eugenie. Hij was steeds zeer arm en had in de 60er jaren een marionettentheater, dat failliet ging. Hiervoor heeft hij ook stukjes geschreven die in druk zijn verschenen. Later werd hij medewerker van de Gazette des Beaux Arts.
Toen ik te Parijs in '86 en '87 was, heb ik getracht het een en ander over hem te vernemen, maar niemand had D. goed gekend. Hij was erg gesloten over zijn leven, afkomst, enz. (...) In Les Romanciers Naturalistes van Zola staat ook een stukje over Duranty.'

Is 't jou ook wel opgevallen welk een invloed Aletrino op de tegenwoordige Nederlandsche schrijvers heeft? Van Aletrino's personen kan men zeggen ‘Zij droomstaarden voor zich uit, en het leven drukte loodzwaar op hen’. Dit droefgeestige, willelooze vindt men ook bij tal van andere schrijvers o.a. Coenen, en ook in Van Hulzens' ‘Getrouwd’[531] volgens een aanhaling van Kloos in de N.G.[532] Ik heb 't boek nog niet gelezen.

Die ‘Aletrino-figuren’ bewegen zich in bij hun gemoedsstemming passende omgevingen, alles heel knap beschreven, maar op den duur wel eenvormig en eenzijdig.

Neem daartegen Flaubert, Balzac, Zola, Duranty, dan heeft men een afwisseling en frischheid, die aan de realistisch-naturalistische hollanders ontbreekt. Wat de laatsten geven is oorspronkelijk, maar beweegt zich binnen bepaalde grenzen.

Ik geloof, dat de oorzaak van dit verschijnsel te zoeken is in 't volgende:

De meeste Nederl. prozaschrijvers zijn fijn-voelende artisten, maar geen psychologen in breed-diepe-beteekenis. Zij laten daarom hun personen denken en voelen wat zijzelf denken en voelen, waarvan weêr een gevolg is, dat hun personen geen gewone menschen zijn, maar menschen, die als schrijvers (artisten) denken en voelen. De wil van een kunstenaar uit zich verder in zijn werk, maar niet in zijn gewoon menschen-leven, daarin is hij zwak (er zijn natuurlijk uitzonderingen), en het gevolg daarvan is dat hun figuren-in-de-boeken ook willeloos zijn.

Zoodra de meeste nederl. schrijvers gewone menschen buiten henzelf staande, behandelen worden zij zwak, en naderen zij de ouderwetsche novellisten (Cremer,[533] Keller,[534] Beets enz).

Ik geloof, dat jij en Heijermans de eenigen zijn, die buiten deze kwade invloeden zijn gebleven, en jij nog meer dan Heijermans, in wiens werk wel degelijk nu en dan oud-hollandsche novellistiek voorkomt.

531 *Getrouwd* (Amersfoort, 1900) door Gerard van Hulzen (1860-1940), werd door Van Deyssel zeer gunstig besproken in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VII, aflev. 2 (maart 1901), blz. 320-321; voor de eerste maal herdrukt in de *Zevende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam 1904, blz. 8-10.

532 Willem Kloos besprak Van Hulzen in De Nieuwe Gids, Nieuwe Reeks, Jrg. VI, aflev. 8 (april 1901), blz. 394-400. De aanhaling, ontleend aan *Getrouwd*, blz. 137, komt voor op blz. 396: ‘Zoo verging de avond. Ze zaten uiterlijk-star, innerlijk-geschokt door 't geen zij zichzelf niet wilden bekennen - en later nog, toen ze al te bed met toeë oogen lagen te kijken in het donkere vertrek, waar de eigen gedachten opschimden, rezen voor ieder de bezwaren op, huizen-hoog. Ze voelden, ze zagen beiden, dat dit wroetend tot een eind kwam, - en ze durfden geen van beiden den beslissenden stoot te geven, de stoot, die onherstelbaar zou zijn, voor altijd.’

533 Jacobus Jan Cremer (1827-1880), auteur van o.a. *Betuwsche Novellen* (1856) en *Overbetuwsche Novellen* (1871-1872).

534 Gerard Keller (1829-1899), auteur van o.a. de roman *Gederailleerd* (1873) en van een reeks blijspelen en reisbeschrijvingen.

Ik hoop dat je me begrijpt. 'T is nog al een moeielijk onderwerp om in een brief te behandelen, maar als ik bij je ben, spreken wij er wel nader over.

Morgan zend ik je een hoofdstuk v/Dragamosus (4 bladz. druk). Ik hoop, dat 't in de Mei aflevering kan komen.[535]

Vele groeten ook van huis tot huis

t.t.

Arij Prins.

Van Querido verschijnt in Oct^{r}/Novr een roman over diamantwerkers.[536] Zijn kritische opstellen bevallen mij niet. 'T is nog al erg joodsch lawaai, waaraan Heijermans ook nog al doet.

141

Den Haag 29/V'01
Bezuidenhout 139.

Amice,

Wel bedankt voor de mededeeling,[537] ofschoon deze niet zeer aangenaam is.

Ik heb er geen bezwaar tegen je te ontmoeten, maar eenige voorzorgen zullen wij toch maar nemen.

Aangezien ik ook Verwey en Toorop wil bezoeken, zal ik nu maar eerst naar hen gaan en dan tegen den 7 Juni bij jou komen.

Ik logeer dan te Baarn in 't hôtel, dat dicht bij je woning is, en wij kunnen elkaâr dan daar zien.

Als je er niets op tegen hebt, kunnen wij vandaar ook eens naar Bussum gaan en bijv. Veth bezoeken.

Je zult het mij echter wel niet kwalijk nemen, dat ik niet bij je aan huis kom. Mijn jongste zuster heeft nog geen mazelen gehad, en ik zou niet gaarne besmetting willen overdragen.

Ik hoor nu gaarne van je dat mijn voorstel je past. Wij kunnen elkaar dan toch ontmoeten en wandelingen maken.

Vele groeten ook van huis tot huis en de beste wenschen voor spoedig herstel van de kleine zieke.

tt

Arij Prins.

535 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VII, aflev. 3 (mei 1901), blz. 471-475.
536 *Levensgang* (1901).
537 Een niet bewaard gebleven brief in antwoord op twee hier niet afgedrukte briefkaarten van Prins, respect, van 15 en 25 mei 1901, die Prins' (op 3 juni gepland) bezoek aankondigen.

142

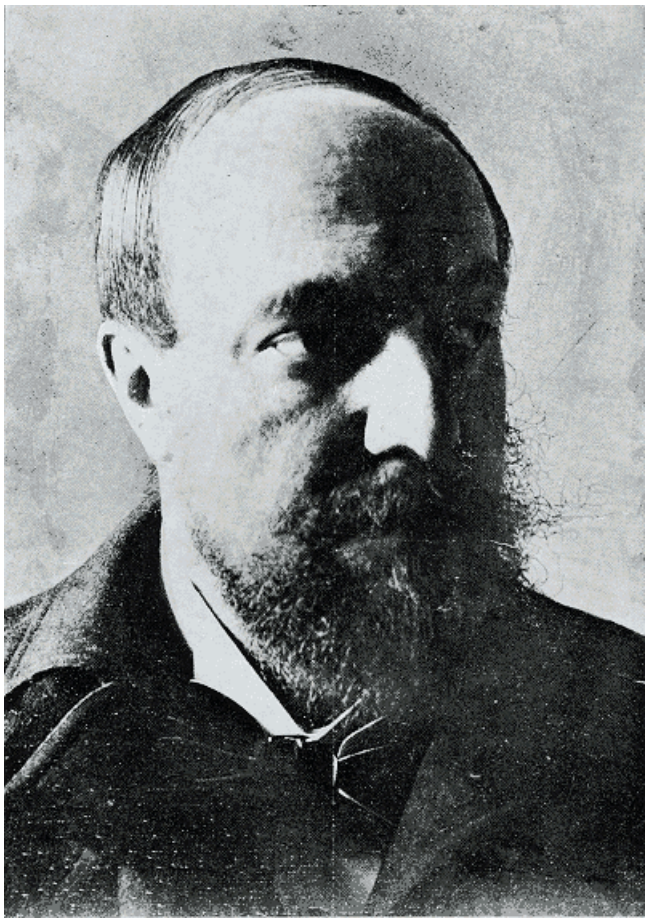

K.J.L. Alberdingk Thijm (Lodewijk van Deyssel)

Baarn, 30 Mei 1901. -

Amice,

Ik behoor niet tot die bevoorrechten, zoo als jij, die den heelen dag in zakendrukte kunnen zijn en dan 's avonds kunstwerk kunnen maken. Ik ben en zal altijd blijven een zenuwzwak mensch en wel van díen aard, dat ik, wat de vereeniging van letterkundig werk en maatschappelijk verkeer aangaat, geheel het tegenovergestelde uiterste van jouw zeldzaam vermogen daarin bereikt heb. Ik kan nauwelijks op den zelfden dag een buurman spreken en een brief schrijven. Ik wilde wel dat het anders was maar het is niet anders. Ik heb meer dan eens langen tijd geprobeerd om tot het andere te komen, maar het is mij nooit mogen gelukken en ik moet aannemen, dat dit tot de ingeboren bestanddeelen van mijn aard behoort.

Het gevolg is dat ik om te kunnen werken mij noodzakelijk geheel moet afzonderen en dat ik, - daar ik ook zeer moeilijk en langzaam weêr tot het eenvoudigste werk kom als ik eenmaal een werk-strooming gebroken heb door mijn afzondering op te geven - eenmaal een werkstrooming gaande hebbende, moet trachten die zoo lang mogelijk te doen duren.

In den winter 1899-1900 ben ik zeer zenuwziek geworden zoo dat ik maanden lang heb noodig gehad om weêr bij te komen en dien ten gevolge het geheele jaar 1900 nagenoeg niets heb uitgevoerd.

Nu dat zoo is, zul je begrijpen, dat ik liever groote genoegens opoffer dan de kans te loopen de tegenwoordige werk-strooming ontijdig verbroken te zien, en je daarom

voorstel, nu je liever niet in mijn huis komt, onze ontmoeting te verschuiven tot ik je misschien in Augustus of September te Hamburg kan zien - daar niet alleen een gang naar Bussum, maar zelfs alleen een bezoek aan je hotel mijn geheel kluizenaarachtige gewoonten en daarmede mijn arbeidsvermogen geheel zoude breken.

Het spijt mij meer dan ik je zeggen kan, want het is reeds weder lang geleden dat wij elkaâr hebben gezien en door je veraf wonen is er minder kans op een samenzijn met je als ik buiten werk ben dan met een binnenslands wonenden vriend.

Maar ik geloof toch zoo te moeten doen en denk dat je me zult billijken.

Ik hoop nu maar op een samenkomst binnen niet te langen tijd onder hiervoor gunstiger omstandigheden.

Wees zoo goed je vrouw eens zeer van mij te groeten en wees zelf hartelijk gegroet door

t.t.
K. Alb. Thijm.

143

Baarn, 19 Aug^{s} 1901. -

Amice, Ik heb je manuscript[538] in goede orde ontvangen. - Heel gaarne wil ik dezen herfst van je vriendelijke uitnoodiging gebruik maken en een 10-tal dagen naar Alt Rahlstedt komen. Het liefst kwam ik zoo, dat ik 6 Oktober weêr te huis ben. - Indien jij, zoo als de vorige malen, zoo goed bent mijn spoorkaart te bekostigen, - zoû ik gaarne mijn oudste zoontje meênemen, en dien te Alt Rahlstedt zoo lang ergens in de kost doen voor ± ƒ 1,- per dag. - Vooreerst moet hij nog een genoegen hebben om dat hij zijn Hoogere Burger-school examen goed heeft afgelegd; ten tweede reis ik, als dit kan, liever 3e kl. met hem dan 2e kl. alleen. Wordt mij dus een 2e kl. vergoed, dan zal het mij niet zoo veel kosten en het zal zóó geschikt worden dat je er niet de minste last van hebt. Een onderwijzer of zoo te Alt Rahlstedt zal hem, stel ik mij voor, gaarne tegen ƒ 1,- in de kost nemen. Hartelijke groeten van

t.t.
K.A.T.

144

22/VIII '01

Amice,

Je briefkaart deed me veel genoegen. Als je zoontje medekomt kan hij ook bij ons logeeren; wij hebben daarvoor de noodige ruimte.

Ik weet echter nog niet of de door je opgegeven tijd einde Sept^{r}/begin Octr mij past, want in den loop van Septr ga ik ook op reis, en moet ook in Kiel wezen, waar wij een kantoor hebben. Denkelijk blijf ik daar een week, of wat langer.

Spoedig schrijf ik je over dit alles nog nader.

Ik ben *zeer goed* aan 't werk. Vele groeten ook van huis tot huis

tt
Arij Prins

145

(poststempel Gremsmühlen, 10 sept. 1901)[539]

Amice,

Je zult wel verbaasd zijn nog niets naders van me te hebben gehoord, maar ik kan je tot mijn spijt nog niet positief zeggen, of de door je aangegeven tijd voor

538 *De Heilige Tocht*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. VII, aflev. 5 (september 1901), blz. 311-314. Prins' begeleidend briefje van 14 augustus werd niet afgedrukt.

539 Een briefkaart van 22 augustus, die slechts de ontvangst bevestigde van Van Deyssels schrijven van 19 augustus, werd niet afgedrukt, evenmin als Prins' briefkaarten van 21 en 24 september 1901.

't komen logeeren conveniëert. Ik ben einde Sept^{r}/begin Oct^{r} *niet* op reis, zoodat die hinderpaal uit den weg is geruimd, maar er is een ander ontstaan. Over eenige weken zijn namelijk groote militaire manoeuvres om en bij Rahlstedt en dan krijgen wij inkwartiering.* Of dit nu voor een of voor verscheidene nachten is, weet ik nog niet, ook is 't mij nog onbekend of 't mogelijk zal zijn die soldaten bij een boer uit te besteden of niet. Als er niet te veel soldaten bij ons komen zal dit wel gaan.

Zoodra ik weet hoe 't hiermede staat, schrijf ik je dadelijk.

Vele groeten, ook van huis tot huis

tt

Arij Prins

*naar ik hoor 4-6 soldaten per woning

146

Alt Rahlstedt, d.l6.IX'01

Holstein.

Amice,

Mijn briefkaart uit Gremsmühlen zal je hebben ontvangen.

Met de inkwartiering schijnt het nog al los te loopen. Als wij soldaten in huis krijgen, geschiedt dit vóór 25 Sept^{r}.

Wij zullen je dus gaarne met je zoontje tegen 25 dr verwachten. Gaarne hoor ik dus of wij er op kunnen rekenen dat je komt, en wanneer.

Als ik mij niet vergis komt 't voordeeliger uit te Baarn retourbilletten 45 dagen geldig te nemen, dan rondreisbilletten te zenden.

Informeer dus svp eens wat een retourbillet Baarn/Hamburg 3e klasse kost, en meld me dit dan. Ik zend je dan als 't gunstiger uitkomt 't geld.

Jolles moet nog te Hamburg zijn en bij zijn schoonouders wonen. Je zult hem dus misschien zien.

Hij zal een lezing over kunst houden einde Sept^{r}, als ik 't wel heb, waarheen wij misschien zullen kunnen gaan.

Vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins

147

Baarn, 17 Septr. 1901. -

Amice,

Je briefkaart en brief heb ik ontvangen. Gaarne zoû ik aankomen 26 September en weêr vertrekken 5 Oktober, als je vrouw en je zelven dit mocht schikken. De Hr. stationschef te Baarn deelt mede, dat 1 retour 3e kl. Baarn-Hamb. ƒ 16,50 kost en 45 dagen geldig is. Echter heeft de sneltrein van Baarn naar

Hamburg, die 4.56 te Hamb. aankomt, *slechts 3e klasse tot Osnabrück*, zoo dat het de vraag is of men den zelfden dag Hamb. en Altrahlstedt kan bereiken Ik kan dat moeilijk hier te weten komen. Misschien wil je wel zoo vriendelijk zijn dit te Hamburg te informeeren.

Met hartelijke groeten, en tot spoedig!

t.t.

Karel Alb. Thijm.

Ik vind in een oud Kurs-buch een sneltrein met 3e kl., die ± 6 uur uit Osnabrück gaat en 10 u. te Hamb. aankomt. Die zal nog wel bestaan.

148

Baarn, 24 September 1901. -

Amice,

In dank ontving ik heden je zending.[1)] Binnen enkele dagen zullen wij elkaâr dus zien. -

Veroorloof mij op een kleine bizonderheid je aandacht te vestigen. Ik hoop niet dat je mij dit kwalijk zult nemen, maar sommigen gedragen zich misschien anders op dit punt en je kunt niet weten hoe ik in dat opzicht handel.

De zaak is dat de kameraad, dien ik medebreng, niet bekend is met mijne finantiëele omstandigheden en ook omtrent ons feest van 1899 en het nieuwe huis[540] niets bizonders weet. Ik heb dus liever niet dat in zijne tegenwoordigheid daarover gesproken wordt als over een ‘geschenk’, enz.

Dit veroorloof ik mij je te kennen te geven. Je zult dit wel begrijpen ... Tot ziens dus, met besten groet, ook aan je Vrouw.

t.t.

K. Alb. Thijm.

P.S.

Daar ik de laatste weken weder ‘ziek’ was, - namelijk in den zelfden toestand van uitputting als toen ik in 1897 je gastvrij huis op zonderlinge wijze heb verlaten, heb ik dezer dagen een specialen geneesheer te Utrecht[541] geraadpleegd, die mij den tocht naar Hamburg, waarin ik zoo veel pleizier had, heeft toegestaan op voorwaarde dat ik het verblijf daar als een week van volkomen rust zoû kunnen beschouwen.

[1)] Dit moet zijn: ‘denk ik heden je zending te ontvangen’. Ik had van uit mijn kamer verkeerd gehoord wat de postbode aan de voordeur zeide.

540 Huize De Bremstruik, Waldeck Pyrmontlaan 8, Baarn. Dit onder architectuur van K.P.C. de Bazel gebouwde huis werd aan Van Deyssel door vrienden en bewonderaars geschonken op 26 november 1899. Van Deyssel kon het betrekken in mei 1901 en zou het bewonen tot februari 1918.

541 Dr. Van Erp Taalman Kip.

Ik heb hem geantwoord dat mijn vrienden te Hamburg er niet tegen zouden hebben als ik de meest volslagen rust ten hunnent in acht nam. - Ik schrijf je dit om vooraf je toegewendheid in te roepen voor het feit dat ik mij niet zal kunnen verplaatsen, niet zal kunnen loopen, enz. - Door een finantiëele transactie ben ik in staat Donderdag toch te 4.56 te Hamburg aan te komen. - Met je Vrouw, hartelijk gegroet van

t.t.
Karel A. Th.

149

Baarn, 8 October 1901. -

Amice,

Wij driën, het conterfeitsel,[542] Joop en ik, zijn hier gisteravond heelhuids aangekomen. Wij komen je nog even zeer bedanken voor al het genoegen dat wij van 26 Septr tot 7 Octob^{r}. hebben gehad en ik verzoek je mijn bizondere erkentelijkheid aan je vrouw over te brengen, die voor Joop en mij zoo vol gastvrijheid en hulp is geweest als maar denkbaar is, zoo ook aan Mejufvr. Goudkade, terwijl ik aan U allen, - je beide broeders niet te vergeten, - de beste groeten doe. - Na informatie is mij gebleken dat mej. G., per trein van 2.47 Hamb. verlatende, alleen over Amsterdam Leiden kan bereiken. -

Met handdruk

t.t
K.A.Th.

150

(poststempel Hamburg, 3 december 1901)[543]

Amice,

Voor de Jany afl. van 't *TT* zend ik je vóór 15 dr. een gedeelte van *De Heilige Tocht*.[544]

Onze kleine jongen is doodziek geweest. Hij kreeg voor 18 dagen plotseling hevig dyphteritis, is daarop dadelijk naar 't ziekenhuis te Hamburg getransporteerd, waar hij geopereerd is (Luftrohrenschnitt).

542 Een tot dusver onvindbaar en waarschijnlijk verloren gegaan portret van Van Deyssel, in wasreliëf, vervaardigd door Arij Prins.

543 Een hieraan voorafgegane briefkaart van Prins, d.d. 15 oktober 1901, werd niet afgedrukt, evenmin als een hierna volgende briefkaart, d.d. 16 december 1901.

544 Verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. VIII, aflev. 2 (februari 1902), blz. 203-206.

Mijn vrouw was 8 dagen bij hem om hem optepassen. Wij dachten niet hem te behouden, maar zijn krachtig gestel heeft 'm er bovenop gehaald. Hij is nu beterende, en geheel buiten gevaar. Over 8 à 10 dagen kan hij weêr naar huis komen.

Ken je van Tristan Bernard[545] Mémoires d'un jeune homme rangé en 't vervolg daarop ‘Un mari pacifique’. 'T is goed werk. Vele groeten ook van huis tot huis.

tt
Arij Prins

151

Baarn, 11 en 15 Maart 1902.

Amice,

Ik ben verlangend eens te hooren hoe gij allen het maakt, en of je zoontje nu weêr al lang heelemaal goed is, en of je-zelf, je vrouw en andere kinderen welvarend zijt. - Ik had je al eerder eens geschreven, maar ik heb eigenlijk daarmeê ook aldoor gewacht tot er iets naders zoû zijn met het portret in was door jou van mij. Ik heb echter zeer weinig menschen gesproken en kan je dus niet melden hoe in 't algemeen de waardeering er van is en aan een beeldhouwer heb ik het nog niet kunnen toonen.

Met veel bewondering volg ik je ‘Heiligen Tocht’. Ik moet altijd mijn studie over je werk nog vervolledigen, maar zoo lang ik geen kans zie dit op de zelfde betrekkelijke hoogte te doen als het voor eenigen tijd over ‘Een Koning’ gepubliceerde stukje, moet ik er maar meê wachten.

Ik denk nog dikwijls aan de aangename dagen door Joop en mij in September te Altrahlstedt doorgebracht, en ook aan de kennismaking daar met den puiken Duranty.

Daar ik dit jaar je bezoek bij je eventuëel verblijf in Holland niet graâg zoû missen, woû ik je vragen of je, zij 't eenigszins om mijnentwil, dat bezoek niet tot na 15 Juni zoudt kunnen stellen, daar ik in afzondering werk en na met ontzettend veel moeite van wege mijn abnormaal gestel, eindelijk eenigszins aan 't werk gekomen te zijn, dat werk niet door iets zoo pleizierigs en juist daarom brekends, als een vriendschapsbezoek mag laten storen. - Van Oktober af heb ik gepoogd aan 't werk te komen. Eerst omstreeks Februari is het mij eenigszins gelukt en nu moet ik tegen alle andere neigingen in trachten dit zoo lang mogelijk te bewaren, want ontglipt het mij weêr, dan weet ik nooit of en wanneer het wederkeert.

Wees dus zoo goed als je dat schikken kan, je vaderland wat laat, in den zomer, te bezoeken. -

Met hartelijke groeten aan U allen ben ik je toegenegen vriend

Karel Alberdingk Thijm.

545 Tristan Bernard (1866-1947) publiceerde in 1899 *Les Mémoires d'un jeune homme rangé* en in 1901 *Un Mari pacifique*.

152

Alt Rahlstedt 14/IV'02

Amice,

Door verschillende omstandigheden - ik was ook op reis n/Midden Duitschland - kom ik er eerst heden toe je te schrijven.

De kinderen zijn gelukkig weêr heelemaal in orde, terwijl de ziekten geen nadeelige gevolgen hebben achtergelaten.

Met mijn reis zal ik het wel zoo kunnen schikken dat ik tot na half Juni in het land ben. Ik verlang er ook naar je weêr te zien, en zal dan als alles zich laat arrangeeren den 16 Juni bij je komen.

Op zijn laatst moet ik namelijk 19 of 20 Juni in Hamburg zijn, aangezien mijn compagnon dan op reis gaat.

Door vacanties der scholen, en andere omstandigheden kan hij niet veel later reizen. Ik hoop dus, dat 't geen bezwaar zal opleveren als ik je 16 Juni kom bezoeken.

Als vorsten en andere hooggeplaatste lieden zijn wij eigentlijk al maanden vooruit bezig over onzen tijd te beschikken, zooals je ziet. Enfin, de hoofdzaak is, dat we elkaâr ontmoeten en dit zal zich wel in orde laten brengen.

De fransche vertaling[546] van ‘Een Koning’ is gereed, naar G. Khnopff mij schrijft. Ik heb er niets van gelezen, weet dus absoluut niet hoe ze is. In den loop van 't jaar, zoo tegen Sept^{r}/Octr zal 't boek te Parijs wel verschijnen. Ik ben nieuwsgierig hoe de vertaling zal wezen.

Morgen zend ik je het fragment ‘De Bode’,[547] dat in 't tijdschrift van Pol de Mont heeft gestaan. -

Met genoegen lees ik, dat je goed aan 't werk bent. Naar ik hoop zal die werktijd nog lang aanhouden. Waaraan ben je bezig?[548]

546 Zie ook Prins' brief van 8 mei 1904. Deze vertaling is echter niet verschenen, althans niet in boekvorm. Het zou duren tot mei 1916 voordat Khnopff, in de Revue de Hollande, Littéraire, artistique, documentaire. *Grande Armée, Un roi* en *Harold* kon publiceren. In augustus en september 1916 volgde *Dragamosus* en in februari 1918 *Sainte Marguerite*.

547 Het verhaal *De Bode*, gedateerd: Alt-Rahlstedt, Juli 1901, verscheen in het door Pol de Mont geredigeerde tijdschrift Kunst en Leven. S.P. Uri, *L. en W.*, blz. 196, spreekt ten onrecht over het onvoltooide verhaal *De Bode*. Het is hem ontgaan dat Prins wel degelijk *De Bode* voltooide en vervolgens dit verhaal, met een opdracht ‘Aan Willem Kloos’, openbaar maakte in De Nieuwe Gids, Jrg. 1919 I, blz. 661-676. In de tweede vermeerderde druk van *Een Koning*, A'dam, 1924, blz. 156-161, werd *De Bode* opgenomen conform de fragmentarische publicatie in Kunst en Leven.

548 Van Deyssel werkte toen aan de *Badplaats-schetsen*. In de XXe Eeuw luidt de titel van deze schetsen achtereenvolgens *In de badplaats, (Fragment uit een ‘Humoreske’)*: de twee eerste gedeelten, Jrg. X, aflev. 7 (juli 1904), blz. 59-83; idem aflev. 8 (augustus 1904), blz. 161-172, en *Badplaats-schetsen, (Fragmenten uit een ‘Humoreske’)*: het derde gedeelte, Jrg. X, aflev. 10 (oktober 1904), blz. 32-51. In de *Tiende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1907, blz. 179-209, zijn alleen de twee eerste gedeelten overgenomen, echter onder de titel van het derde: *Badplaats-schetsen*.

Sedert 't najaar ben ik niet goed op dreef geweest tot voor eenige weken.

Eerst kwam de ziekte mijner kinderen, die mij van 't werken af hield en daarop allerhande drukten en vervelende dingen. Litteratuur is toch iets moeielijks, want bij schilders komen zulke perioden van sufzijn en werkeloosheid veel zeldzamer voor.

Voor de Juni aflevering zal ik je echter een vervolg van ‘De Heilige Tocht’ kunnen zenden.

Van Toorop kreeg ik gisteren een briefkaart. Hij maakt het best.

Jolles heb ik sedert October niet meer gezien. Hij moet in dec^{r} weêr naar Florence zijn vertrokken en heeft hier eenige lezingen gehouden over italiaansche schilderkunst etc naar ik verneem.

Voor eenige weken heb ik hier op een auctie drie oud-hollandsche schilderijen[549] gekocht. Een maan-landschap van v. d. Neer, een damesportret van Ravesteyn en een riviergezicht van van Goyen. Het was een toeval. De hamburgsche kunstkenners en handelaars beweerden dat ze niet echt zijn. Ik ben echter van opinie dat de vd Neer en Ravesteyn echt zijn, vooral het eerste stuk. Heb ik recht, dan is dit een prachtige koop.

Op den vdNeer heb ik zijn monogram gevonden. De Ravesteyn is geteekend.

Hier verder geen nieuws. Vele groeten ook van huis tot huis

steeds

tt

Arij Prins

Joop heeft nog een deel van den Schaapherder.[550] Ik zal dit wel mede nemen, als ik bij je kom.

154

Uccle, 2 Juni 1902.
Chez Madame Veuve Louis Coekelbergh
rue du Conseil. -

Amice,

Ik moet je zeer om vergeving vragen, maar volgens den raad van mijn Utrechtschen dokter heb ik mij ijlings moeten verplaatsen. Ik heb trouwens zeer goed kunnen werken in den afgeloopen winter. Maar het was weêr iets te straf, en het spijt mij nu alleen vreeselijk dat ik je bezoek niet heb kunnen afwachten.

Ofschoon het niet bepaald waarschijnlijk is dat je te Brussel komt, wil ik je toch even melden dat als je misschien naar Parijs gaat over Brussel, en je kondt het schikken, je bezoek hier mij hoogst aangenaam zoû zijn. Uccle is een soort

549 Zie hierover H.F.W. Jeltes, *De collectie-Arij Prins*, in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, LXV, (1923), aflev. 1, blz. 1-13.

550 *De Schaapherder*, door Jan Frederik Oltmans (1806-1854), verscheen in 1838 in vier delen.

voorstad ten Zuiden van Brussel, het 3e station op de lijn Brussel-Charleroi. Ik vraag je nogmaals exkuus voor het handelen tegen onze afspraak, die nog wel op mijn verzoek gemaakt werd, en voor de slordigheid van dezen brief, dien ik je op de tafel van een melkhuis schrijf.

Hartelijke groeten aan U allen van

t.t.

K. Alb. Thijm.

155

Alt Rahlstedt 15/VI'02

Amice,

Wel bedankt voor je letteren.

Vooreerst heb ik mijn reis naar Holland uitgesteld. Het past met alles beter, dat ik eerst in Augustus ga. Mijn broêr trouwt dan ook. Ik hoop dus, dat we elkaâr dan zullen zien.

Het spijt me te hooren, dat ge je op raad van je docter hebt moeten verplaatsen. Naar ik hoop zal 't verblijf te Uccle je goed doen. Dat je goed aan 't werk bent geweest, doet me pleizier.

Met mijn werken gaat het sedert maanden ellendig. Ik kan maar niet goed op streek komen. Eerst door de ziekten van de kinderen, en daarop door allerhande onaangename beslommeringen, in de zaken. Het ongeluk is, dat hoe langer men uit 't werk is, des te moeielijker 't is er weêr in te komen. Ik zit nu tegenover ‘De Heilige Tocht’ alsof 't werk van een ander is, eenvoudig afschuwelijk.

In de volgende week ga ik voor 8 dagen naar Oost Holstein zonder vrouw en kinderen, en hoop daar dan weêr aan 't werk te komen. Door rust en alleen-zijn zal dit wel gelukken.

Nu adieu, vele groeten ook van mijn vrouw en verdere familie

tt

Arij Prins.

156

(poststempel Amsterdam, 21 augustus 1902)[551]

Amice,

Daar ik eerst eergisteren je briefkaart kreeg, had ik niet wetend of je nog te Uccle was, mijn bijdrage aan Verwey gezonden. Verwey schrijft nu, dat hij 't stuk aan de drukkerij heeft gezonden, zoodat 't nog in de Septr aflevering komt.[552]

551 Twee hieraan voorafgaande briefkaarten van Prins, d.d. 17 juni en 17 juli 1902, werden niet afgedrukt.

552 *De Heilige Tocht*, in De XXe Eeuw, Jrg. VIII, aflev. 10 (oktober 1902), blz. 414-418.

Ik blijf nog tot half Septr in 't land, zoodat wij elkaâr zeker nog zullen ontmoeten.[553]
Ik schrijf je nog nader en verblijf intusschen na vele groeten
tt
Arij Prins

157

Alt Rahlstedt 9 Novr 1902
Amice,
Ten zeerste bedank ik je voor de toezending van 'Bezoek aan den Dom te Keulen'.[554] Dit is voor mij een waardevolle herinnering aan je feest, waarmede ik zeer in mijn schik ben.
Met groot genoegen heb ik dit mooie stuk proza gelezen.
Je zult wel eenigszins verbaasd zijn, dat ik na mijn vertrek uit Baarn nog niets van me heb laten hooren, doch ik was eenige malen voor zaken op reis, en had 't bovendien zoo verschrikkelijk druk op kantoor, dat ik tot particuliere correspondentie of ander werk absoluut niet kon komen.
Voor 7 à 8 uur kwam ik 's avonds meestal niet te huis, en moest dan nog middag eten! Daarna voelde ik me te vermoeid om nog iets uittevoeren.
'T was een verrassing voor me in De XXe Eeuw je stuk over den Gulden Winckel[555] te lezen; 't is me bij nadere kennismaking best blijven bevallen. Mijns inziens is het 't meest belangrijke, dat je in de laatste jaren heb geschreven.
Hier is niets nieuws; mijn vrouw en kinderen maken het best.
Wie is de volgens de couranten 'moderne' gehuwde letterkundige in den Haag, die met een jonge dame van 16 à 17 jaar uit de deftige familie eenige dagen is weg geweest?
Er gebeuren zonderlinge dingen in de wereld der schilders en schrijvers.
Ik moet eindigen. Ontvang met je vrouw nog mijn hartelijken dank voor het aangenaam daagje bij je doorgebracht, verder nogmaals dank voor het mooie geschrift over den Dom en vele groeten ook van huis tot huis
tt
Arij Prins

553 O.m. uit een hier niet afgedrukte briefkaart van Prins, d.d. Katwijk aan Zee, 11 september 1902, blijkt dat Prins op 12 en 13 september Van Deyssel te Baarn bezocht.

554 Aan een aantal vrienden en relaties had Van Deyssel een bibliofiel uitgegeven druk doen toekomen van zijn opstel *Bezoek aan den Dom te Keulen*: 'Aan de deelnemers aan zijn feest van 26 November 1899 wordt dit opstel vriendschappelijk toegezonden door K.J.L. Alberdingk Thijm (L. van Deyssel), Baarn 1 juni 1902'; voor de eerste maal herdrukt in De XXe Eeuw, Jrg. XIV, aflev. 9 (september 1908), blz. 332-337; vervolgens opgenomen in de bundel *Verbeeldingen*, A'dam z.j. (1908), blz. 33-40.

555 L. van Deyssel, *Aeolie of de wind door den Gulden Winckel*. Ontboezeming na inzage der eerste aflevering van het tijdschrift 'Den Gulden Winckel', verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. VIII, aflev. 10 (oktober 1902), blz. 443-462; voor de eerste maal herdrukt in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1904, blz. 67-88.

158

Alt Rahlstedt, d. 18.III'03
Holstein.

Amice,

Ik loop al lang met het plan rond je eens te schrijven, maar stelde dit door verschillende omstandigheden voortdurend uit.

Met veel genoegen heb ik je laatste stukken[556] in De XXe Eeuw gelezen, daaronder ook de zoo noodige bestraffing van v. Eeden. 'T is aangenaam voor je weêr zoo flink en geregeld aan 't werk te zijn.

Met mij is dit in het laatste halve jaar niet het geval. Ik heb zeer veel beslommeringen en drukten in zaken gehad, waardoor ik maar niet aan het werk kon komen. Ik zal je echter over eenige weken wel een vervolg van ‘De heilige tocht’ voor de Mei aflevering kunnen zenden.

In den laatsten tijd heb ik ook nog al last van rheumatiek, dit is op eens gekomen, vroeger heb ik zooiets nooit gehad, en verhindert natuurlijk ook 't geregeld aan 't werk blijven.

Ik denk of zeer vroeg (Mei) of eerst in Aug^{s}/Septr in 't land te komen. Naar ik hoop zal ik je dan ontmoeten. Schrijf me dus bij gelegenheid eens of je in Mei in Baarn bent.

Van Huysmans is L'Oblat verschenen. 'T is in de trant van ‘La Cathédrale’ vol mededeelingen en documenten over heiligen, kerkelijke instellingen en plech-

556 Te weten: *Een goed tooneelstuk (Op hoop van Zegen*, door Herman Heijermans) in de XXe Eeuw, Jrg. VIII, aflev. 11 (november 1902), blz. 557-562, en in dezelfde aflevering, blz. 586-594: *Aanteekeningen* (Het Tijdschrift ‘Onze Eeuw’/Nadere aanteekeningen bij *Tobias Bolderman*, door Doctor Juris/*Amsterdam in Kroningsdagen*, door G. van Hulzen/*De Bruidstijd van Annie de Boogh*, door Herman Robbers), voor de eerste maal herdrukt in de *Zevende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1904, blz. 91-97 en blz. 101-111. Jrg. VIII, aflev. 12 (december 1902), blz. 692-707, bevatte de ‘afstraffing’ van Van Eeden, onder de titel *Over Wankunst*, voor de eerste maal herdrukt in *De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*, Zwolle, 1964, blz. 357-371. Jrg. IX, aflev. 1 (januari 1903), blz. 35-51, bracht de bespreking van *Feesten van Jac. van Looy*, voor de eerste maal herdrukt in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1905, blz. 3-20. De januari-aflevering bevatte ook, blz. 88-91, *Aanteekeningen* (M. Antink, *Van Scheiding en Dood*/J. Everts Jr., *Eerste Werk*/Louis Couperus, *De kleine zielen)*, voor de eerste maal herdrukt in de *Zevende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1904, blz. 112-116. Jrg. IX, aflev. 2 (februari 1903), blz. 131-155, bevatte fragmenten *Uit ‘Het leven van Frank Rozelaar’*, voor de eerste maal herdrukt in *Uit het leven van Frank Rozelaar*, A'dam z.j. (1911), voorts op blz. 193 het nooit gebundelde gedicht *Tamboer-majoor*, en op blz. 264-265: *Aanteekeningen (Allerlei Menschen*, door J. de Meester), voor de eerste maal herdrukt in de *Zevende bundel Verzamelde Opstellen*, a.w., blz. 117-118. Jrg. IX, aflev. 3 (maart 1903), blz. 334-343: *Wakker worden* en *Door de witte portalen*, voor de eerste maal herdrukt in idem, a.w., blz. 131-147; voorts op blz. 367 het nooit gebundelde gedicht *Valsche Clown*, en op blz. 386-387, een *Aanteekening (Scheiding*, door Frans Hulleman), voor de eerste maal herdrukt in idem, a.w., blz. 119-120.

tigheden, geestelijke orden, verordeningen enz., een boek bijna uitsluitend voor monniken en katholieke theologen geschreven. Ik geloof dus wel, dat 't je niet zeer zal bevallen. Er staat echter veel interessants in, maar alles wetenschap en geen kunst.

Iets anders: bij 't opruimen van allerlei papieren heb ik een manuscript* van Villiers de l'Isle Adam[557] gevonden, hoofdstuk XI van L'Eve future, dat in het boek echter geheel gewijzigd is. Zou dit iets voor de XXe Eeuw zijn, zoo ja dan zal ik je er een copie van zenden.

Van hier is niets nieuws te melden. Mijn vrouw en de kinderen maken 't best.

Mijn broer en schoonzuster zijn te Teheran sedert Sept[r]. Van de Caspische zee naar Teheran hadden ze een afschuwelijke reis: 5 dagen onafgebroken in een soort tentwagen rug tegen rug zittende zonder leuning, daarbij rijdende langs afgronden, diepe stroomen, poelen enz. met paarden die voortdurend vielen!

Mij vrouw is aan 't photografeeren; bijgaand een portret van me + een van haar.

Nu adieu, vele groeten, ook van huis tot huis

* ca. 8 bladzijden druk.

tt

Arij Prins.

159

Baarn, 21 Maart 1903.

Amice,

Vriendelijk dank voor je brief en bedank je vrouw ook wel voor de fotografieën, die ik zéer goed geslaagd vind.

Met belangstelling hoor ik over je werk en zie de bladzijden *Heilige Tocht*[558] in April te gemoet.

Met genoegen hoor ik van je plan om in Mei hier te komen. Ik ben dan in Baarn en het kamertje zal gereed zijn. Meld mij s.v.pl. weer vooraf den aankomst-dag.

Je vrouw en kinderen zijn wel, schrijf je. Bij mij is dat niet zoo geheel in orde.

557 Dit hoofdstuk uit *L'ève future* (1886) had Prins reeds in 1886 pogen onder te brengen in De Nieuwe Gids. Op 17 september 1886 had Willem Kloos hem toen geschreven: ‘'t Is inderdaad een schitterend stuk proza, en wij zouden zeer blij zijn met een niet te omvangrijke bijdrage van diens heeren hand. Doch voor mijn personeelen smaak is het *te* schitterend en te hard: het maakt op mij den indruk van een parure van fonkelende edelsteenen, meesterlijk geslepen, maar koud als steen. En daar houd ik nu niet erg van: ik bewonder het, maar heb het niet lief.’

558 Verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. IX, aflev. 5 (mei 1903), blz. 210-213. Het schrijven dat Prins' zending van deze bladzijden op 15 april 1903 begeleidde, werd niet afgedrukt.

Mijn dochtertje ging al lang slecht met haar eene been, en moet nu heilgymnastie doen en gemasseerd worden, hetgeen voor een huisvader-pennelikker eigenaardige bezwaren heeft. - Ik ben overigens vrij bedrijvig in den laatsten tijd en probeer min of meer aan het werk te blijven zonder mij geheel af te zonderen zoo als ik vroeger veel deed. Jij bent altijd gewoon geweest aan de vereeniging van een bedrijvig maatschappelijk leven mèt de kunst-productie; maar voor iemand van 'middelbaren leeftijd', die dat nooit gekend heeft, is het moeilijk het zoo ver te brengen. -

Je broêr is nu in Teheran. Het lijkt mij heel interessant daar een tijd te wonen. Knobel, banketbakkers-zoon uit de Kalverstraat, die het legatie-beleg in China meêmaakte, is nu daar onze gezant, meen ik. De eenige van onze Hollandsche kennissen, die misschien in Perzië komen zal, zoû Bauer de schilder zijn.

Het laatste boek van Huysmans heb ik nog niet gelezen, en, na je berichten, zal ik er misschien ook niet toe komen. Ik heb nog al in Balzac gezeten den laatsten tijd.[559] Een van de mooisten vind ik *Un ménage de garçon* uit *Les Célibataires*. Andere boeken van Balzac heb ik in de spoor gelezen en bij dergelijke gelegenheden; maar daar zijn ze te goed voor, behalve voor een reiziger die zich sterk concentreeren kan. Ik ben in Februari-Maart 4 weken ongesteld

559 Met de lectuur van De Balzac was Van Deyssel begonnen op 24 mei 1902 toen hij in een Utrechtse boekhandel de Edition du Centenaire van Balzacs werken ontdekte, die niet meer dan vijfendertig cent per deel kostte. Een gedeeltelijke neerslag van zijn bevindingen bij deze lectuur werd neergelegd in zijn *Kritiek over Honoré de Balzac*, in De XXe Eeuw, Jrg. IX, aflev. 9 (september 1903), blz. 307-317; voor de eerste maal herdrukt in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1905, blz. 57-69. Zijn lectuur van Balzac zette hij inmiddels voort, zoals blijkt o.m. uit een notitie van 15 oktober 1903: '*Argon le Pirate* est un des meilleurs ouvrages de Balzac, surtout les 5 premières sixième parties. *Jean-Louis* est un chef-d'oeuvre. Au commencement il y a de petites places plus ou moins faibles, mais ce sont peut-être 20 lignes et pas plus. Je n'ai pas lu en entier *Agadis*, mais il me semble que cela est mauvais. Ce n'est pas "*Agadis*", mais un nom qui ressemble à cela *(Don Gigadas)*. Puis il y a *le Cousin Pons*, qui a une grande réputation, mais qui ne m'a pas autant plu qu'aux personnes qui s'y reconnaissent plus ou moins. Quand on reconnait sa personne dans un personnage plus ou moins sympathique, on est enclin de surtaxer la valeur artistique d'une oeuvre. Il y a *la Cousine Bette* qui est moins bon aussi qu'*Argon* et *Jean-Louis. Pierrette* et *le Curé de Tours* sont jolis. *Eugénie Grandet* est estimable, mais me plait moins. Je ne connais pas encore *le Père Goriot* et *la Peau de Chagrin* que j'ai oubliée comme aussi *le Lys dans la Vallée*.
La vieille fille, le Contrat de Mariage et *Un début dans la Vie* sont bons aussi, mais pas de premier rang. Je n'ai pas encore tout lu, mais je crains que je ne trouvera du vraiment bon que dans les *Oeuvres de Jeunesse*, comme cela doit être le cas avec un grand nombre d'écrivains.
Les Contes drôlatiques sont écrit en vieux français; je crois que *Jean-Louis* donne une idée de Rabelais, à ce que je suppose. Ce doit être Rabelais comme Balzac l'a compris. Je suppose que Duranty a étudié les premières oeuvres de Balzac.' Zie ook de *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*. A'dam, 1912, blz. 200 (alwaar aantekeningen bij de lectuur van Balzac van respect. 22 maart 1899, 3 en 17 september 1902 en 3 augustus 1902); voorts De Nieuwe Gids, Jrg. 1927 II, blz. 562-563 (geschreven op 16 maart 1914).

geweest en las toen dien Balzac op mijn kamer en had er toen veel meer aan.

Wij zijn hier zeer druk geweest met de min of meer revolutionaire volksbewegingen,[560] waaraan verschillende vrienden en kennissen een werkzaam aandeel hebben genomen. Van Eeden is degene, die zich het meest met glijdende snelheid van het eene uiterste van het maatschappelijk leven naar het andere beweegt, Vrijdag sprekende voor arbeiders tegen het privaat-bezit en Saturdags in gezelschap van het Hof een vertooning van een tooneelspel van hem bijwonend. - Van zoo een twistgeschrijf als tusschen hem en mij vind ik eigenlijk het onaangenaamst dat men daardoor voor lang in onmin raakt, hetgeen nergens voor dient en toch moeilijk is te voorkomen. Ik stel het mij zoo voor dat hij mij een prik en ik hem daarop een slag heb gegeven en dat de zaak daarmeê afgeloopen moest zijn. Enfin, we zullen wel zien. -

Tot Mei dus, hoop ik. In afwachting daarvan, met hartelijke groeten aan je huisgenoten, - ook aan je broêr te Hamburg s.v.pl. - en aan je zelf,

tt.

K. Alb. Thijm.

In Utrecht is een portret-tentoonstelling, waar antieke en moderne portretten door elkaâr hangen, een eerste proefneming op die wijze. Er is een mooie Toorop bij.

160

Amice,

Merci voor je brief.

560 Zinspeling op de spoorwegstaking van 31 januari 1903 en op de nasleep daarvan. Als bestuurslid van de vereniging Gemeenschappelijk Grondbezit speelde Van Eeden toen een leidende rol in de algemene staking. Ook Herman Gorter en Frank van der Goes waren emotioneel zowel als daadwerkelijk zeer bij de staking betrokken. Op deze datum was Van Deyssel nog sterk onder de indruk van een op 7 maart 1903 van Gorters vrouw, Wies Gorter-Cnoop Koopmans, ontvangen brief, waaruit wij citeren: ‘Je zult wel verbaasd zijn dat ik heelemaal niet eens aankom. De reden hiervan is dat ik niet lang van huis kan doordat er aldoor telegrammen en boodschappen komen die ik in ontvangst moet nemen. Herman komt af en toe eens thuis en omdat hij dit ook nooit lang van te voren weet moet ik ook thuis blijven om als hij komt voor hem te kunnen zorgen. Ook ga ik wel eens meê naar Utrecht, Hilversum etc. Herman is nu werkelijk een reiziger in woorden want hij spreekt avond aan avond en is overdag steeds heen en weer gaand om te beraadslagen. Het zijn ernstige tijden. De vergaderingen zijn heel mooi. Herman heeft Woensdag in het Paleis voor Volksvlijt in de groote concertzaal voor 5 à 6000 menschen gesproken en tot achterin de zaal hebben ze hem kunnen verstaan. Hij hoefde niet lang te spreken omdat er meer sprekers waren. Als hij zoo gewoon spreekt zou men niet zeggen dat zijn stem zoo ver draagt. Hij is verleden week erg moe geweest maar nu gaat het beter. Hij slaapt veel in den trein, dan gaat hij zoo maar languit op zijn rug op die houten bank liggen en slaapt in. Je hebt zeker wel gelezen dat Frank van der Goes aangeklaagd is wegens opruiing. Waarschijnlijk zal hij in de gevangenis moeten. (...) Als de wet aangenomen wordt is geen leider zijn leven of liever zijn vrijheid meer zeker. Rik en ik zien ons al onder aan het gevang staan naar de getraliede raampjes kijken waarachter Henrietje en Herman zitten!’

Spoedig schrijf ik je nader. Mijn stuk (vervolg Heilige Tocht) is gereed.
De Heer Groesbeek, die hier is, heeft mij gezegd 't direct aan Scheltema & Holkema te zenden, opdat 't nog in 't Mei nummer komt. Ik zend 't nu daarheen.
Je krijgt dan proefdruk.
Vele groeten
tt
Arij Prins
15/IV('03)

161

Alt Rahlstedt 11 Juni '03
Amice,
Je zult wel eenigszins verbaasd zijn over mijn lang stilzwijgen, maar de oorzaak hiervan is belangrijke veranderingen in mijn zaken. Met 1 Juli wordt de associatie met mijn compagnon op vrienschappelijke wijze ontbonden. Hij richt met zijn schoonvader een nieuwe firma op, terwijl ik mij met mijn broeder associëer onder de firma Prins & Co. Dit veroorzaakt natuurlijk enorm veel drukte, werkzaamheden en beslommeringen, waaronder mijn particuliere correspondentie te lijden heeft.
Door dit alles is mijn plan met Mei overtekomen vervallen. Ik zal nu wel niet voor einde Juli op zijn vroegst op reis gaan. Gaarne zal ik je dan komen opzoeken als 't je past, en mijn tijd 't toelaat. Ik vrees namelijk dat ik niet lang van hier zal kunnen wegblijven.
Al die drukte is er ook oorzaak van, dat ik niet aan De Heilige Tocht kan werken; na 1 Juli krijg ik 't echter kalmer, en zal wel weêr gauw aan 't werk kunnen komen.
Je tegenwoordige goede geregelde letterkundige productie[561] doet mij veel

561 De XXe Eeuw, Jrg. IX, aflev. 4 (april 1903), bracht, blz. 1-2, het nooit herdrukte *In Memoriam Nicolaas Beets*, en blz. 55 het nooit gebundelde gedicht *Papegaai*, voorts, blz. 56-70, *Op Hooge Levens-golven (I In de Elyseesche velden, II In het Bois de Boulogne III Aan het meer)*, voor de eerste maal herdrukt in de *Zevende bundel Verzamelde Opstellen*, a.w., blz. 249-266; voorts op blz. 124-129, *Het laatste boek van Frans Coenen Jr. (Zondagsrust)*, opstel, dat in de mei-aflevering, blz. 252-256, werd vervolgd, daarna afzonderlijk verscheen in twee zeer van elkaar afwijkende uitgaven bij L.J. Veen te Amsterdam, en dat vervolgens - voor de derde maal herdrukt - werd opgenomen in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, a.w., blz. 23-26. Jrg. IX, aflev. 5 (mei 1903), blz. 183-197: *In de Huiskamer en Op de Straat*, voor de eerste maal herdrukt in de *Zevende bundel Verzamelde Opstellen*, a.w., blz. 151-165. Jrg. IX, aflev. 6 (juni 1903) bevatte, blz. 319-339, *Nicolaas Beets' Camera Obscura*, voor de eerste maal herdrukt in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, a.w., blz. 115-138, voorts op blz. 347 het nooit gebundelde gedicht *Oorlogs-herinneringen*, en op blz. 365-372, *De onschuld van den socialist Van der Goes* (ook in brochure-vorm verschenen) en nadien opgenomen in de *Achtste bundel Verzamelde Opstellen*, a.w,, blz. 81-89.

genoegen. Het stuk over de ‘Camera’ vind ik best. Opmerkelijk bij Beets, en dit komt vooral in de Familie Kegge te voorschijn, is zijn domineesachtige eerbied voor deftige, adellijke lui (de Baron van Nagel en dochter). In dit verhaal vind ik hem al teruggaande. Voor mij is ‘de familie Stastok’ 't best.

Je strijd met Van Eeden is vervelend. Ik geloof niet, dat deze voor hem al uit is. Volgens de couranten is hij nu socialist geworden.[562] Ik geloof er echter niet veel van. Van Eeden is m.i. een onrustig man, steeds dwalende en zoekende, daarbij oppervlakkig.

Het spijt me te vernemen, dat je dochtertje met haar been sukkelt. Naar ik hoop is zij beterende.

Kloos is nog steeds bezig zijn vrouw te ‘bezingen.’ In 't Juni nr. van de Nieuwe Gids komt de 198ste Zang voor.[562a] De inhoud daarvan is als volgt: Hij ziet haar zittend in een leuningstoel met geborduurden rug, dus tegen groene en witte bloemen van wol en katoen (een damesborduurpatroon) en dicht dan ‘O, Lief! Als ik zie uw hoofdje, half wegglijdend, Rustend op 't blad-borduursel van 't gestoelte’,

Dit kan er nog bij door, maar dan komt iets heel verkeerds ‘als zocht het daar in 't zachte lommer koelte’. Lommer, rondom u bonte loovers breidend’

Die platte, leelijke wollen bloemen ziet Kloos dus als groeiend uit 't gestoelte, en lommer gevend!!

Dit barre beeld bezorgt Kloos echter een soort van visioen. Hij ziet daardoor in 't verleden, en wel op een oud italiaansch schilderij (ergens door hem in een galerij gezien) een vaag blonde vorstin, die het gewoel van 't volk door haar wondere verschijnen te beheerschen wist.

562 Er was alleen sprake van een tijdelijke samenwerking met de S.D.A.P.

562a Willem Kloos, *Liefde*/CXCVIII, in De Nieuwe Gids, 18e jrg. (Nieuwe Reeks, 8e jrg.), aflev. 10 (juni 1903), blz. 612:

O, Lief! als 'k zie uw hoofdje, half wegglijdend,
Rusten op 't blad-borduursel van 't gestoelte,
Als zocht het daar in 't zachte lommer koelte,
Lommer, rondom u bonte loovers breidend,

Is 't bijna of 't Verleên me, uit verre zwoelte
Van 't land Italië, een stralend schilderij zendt,
Zooals ik soms, door galerijen schrijdend,
Daar zag, vorstin vaagblond, die 's volks gewoel te

Beheerschen wist door 't wondere verschijnen
Van 't lichtend konings-kind in 't zwarte Zuiden,
Waar ál hair donker golft om de ambren wang.

O, voorproef van uw komst, in kleur en lijnen!
Laat nu de klokken van de Kunst hoog luiden
In samenstemming met mijn klaar gezang!

Dit kunstwerk is echter een voorlooper van de komst in de jaren 1897/1903 van Kloos' vrouw in de Nederlandsche letterkunde, want de zang eindigt ‘O, voorproef van uw komst, in kleur en lijnen! Laat nu de klokken van de Kunst hoog luiden. In samenstemming met mijn klaar gezang!

Gezang kan men zoo iets niet noemen, en klaar is 't zeker ook niet. 'T is werkelijk bedroevend, dat Kloos zoo iets publiceert. Ik denk mijn abonnement op zijn tijdschrift optezeggen.

Balzac heb ik nu zoowat heelemaal gelezen. Zeer mooi vind ik van hem “Le Deputé d'Arcis”. Ook “Le Curé de Tours” kan ik je aanbevelen.

Nu adieu, vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

Spoedig hoop ik je weêr te schrijven.

162

Amice,

Je zult wel eenigszins verbaasd zijn in zoo'n langen tijd niets van me gehoord te hebben. De oorzaak hiervan is, dat ik 't zeer druk heb gehad. In Juli/Aug^{s} was ik slechts 2 dagen in Holland, dus te kort om je optezoeken. Ik ging daarop naar Parijs, waar ik 14 dagen bij Huysmans logeerde.

Ik ben bezig aan een stuk voor de XXe Eeuw (vervolg Heilige Tocht) en als ik gereed kom, zend ik 't je overmorgen voor 't Novr nummer, anders krijg je 't bepaald voor 't Decr nummer.

Vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

13 Oct^{r} '03

163

Baarn, 17 Nov. 1903.

Amice,

Zoo even ontving ik je bijdrage.[563] Ik heb die doorgezonden en den uitgever geschreven je onmiddellijk proef te laten sturen.

Ik heb het stuk gelezen en acht het zeer geslaagd, voortreffelijk.[564]

Met hartelijke groeten,

Karel Alb. Thijm.

563 *De Heilige Tocht*, in De XXe Eeuw, Jrg. IX, aflev. 12 (december 1903), blz. 367-371.

564 Op een hier niet afgedrukte briefkaart van 15 november 1903 had Prins gevraagd: ‘Graag hoor ik eens hoe je 't vindt. Het heeft me namelijk veel moeite gekost, want 't is Dumas-achtig van actie, en daardoor was 't lastig er iets goeds van te maken.’

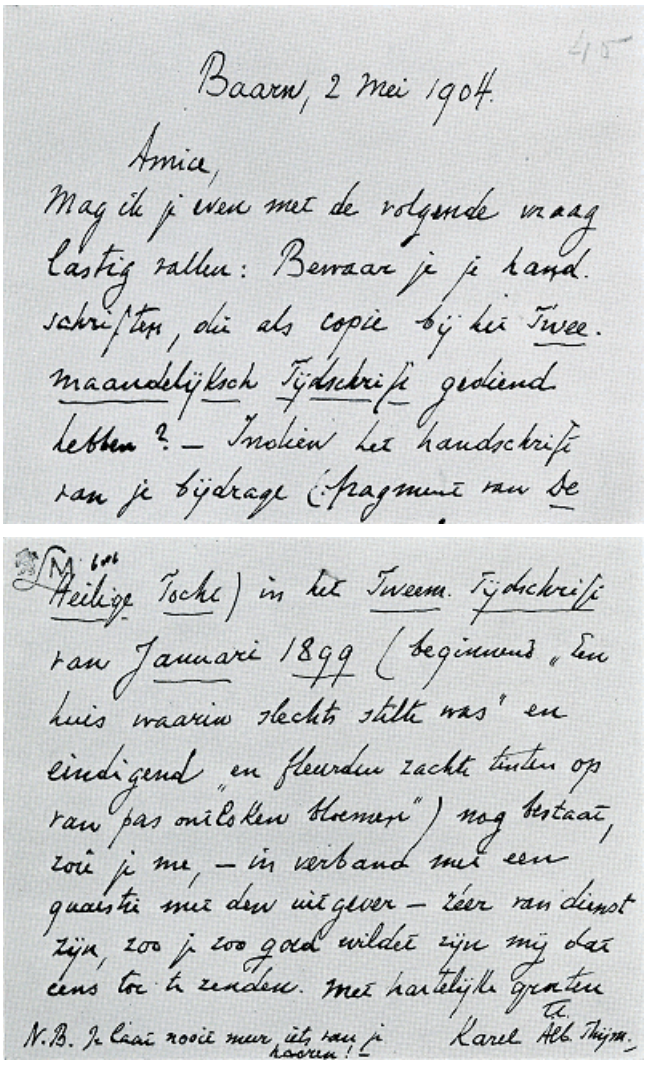

Baarn, 2 Mei 1904.

Amia,

Mag ik je weer met de volgende vraag lastig vallen: Bewaar je je handschriften, die als copie bij het Twee-maandelijksch Tijdschrift gediend hebben? — Inzonderheid het handschrift van je bijdrage (fragment van de Heilige Tocht) in het Tweem. Tijdschrift van Januari 1899 (beginnend „Een huis waarin slechts stilte was" en eindigend „en fleurden zachte tinten op van pas ontloken bloemen") nog bestaat, zoû je me, — in verband met een quaestie met den uitgever — zéér van dienst zijn, zoo je zoo goed wildet zijn mij dat eens toe te zenden. Met hartelijke groeten

Karel Alb. Thijm.

N.B. Je laat nooit meer iets van je hooren!

164

Baarn, 2 Mei 1904.

Amice,

Mag ik je even met de volgende vraag lastig vallen: Bewaar je je handschriften, die als copie bij het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* gediend hebben? - Indien het handschrift van je bijdrage (fragment van *De Heilige Tocht*) in het *Tweem. Tijdschrift* van *Januari 1899* (beginnend 'Een huis waarin slechts stilte was' en eindigend 'en fleurden zachte tinten op van pas ontloken bloemen') nog bestaat, zoû je me, - in verband met een quaestie met den uitgever - zéer van dienst zijn, zoo je zoo goed wildet zijn mij dat eens toe te zenden. Met hartelijke groeten

tt.

Karel Alb. Thijm.

N.B. Je laat nooit meer iets van je hooren! -

165

Alt Rahlstedt
8 Mei 1904

Amice,

Je briefje van 2dr heb ik in orde ontvangen.

Ik had je wel reeds eens vroeger geschreven, maar ik heb 't in het laatste halve jaar zeer druk gehad, ook doordien mijn broêr geruimen tijd ongesteld was. Hij heeft o.a. blindedarmontsteking gehad, maar is nu gelukkig weêr geheel in orde. Hierdoor had ik dubbel werk te doen.

Het manuscript van het bewuste vervolg van *De Heilige Tocht* heb ik tot mijn spijt niet gevonden.

Als ik het nog vind, zend ik het je. Ik bewaar mijn manuscripten niet altijd als ze met potlood zijn geschreven, hetgeen eigentlijk verkeerd is.

In Juli kom ik in het vaderland, en hoop je dan te bezoeken.

Van Verwey[565] hoor ik, dat er een kwestie tusschen jullie beiden bestaat over de leiding van 'De XXe Eeuw'.

Duidelijk is mij de zaak niet, zoodat als ik overkom en er van jou zijde geen bezwaar tegen bestaat, ik de zaak gaarne eens nader met je zal bespreken.

Ik zou het erg betreuren als door deze kwestie het tijdschrift te gronde ging of er door terug mocht gaan.

565 Dit slaat op een brief van Albert Verwey aan Prins, d.d. 17 februari 1904, welke brief werd openbaar gemaakt door G.H. 's-Gravesande in zijn *De geschiedenis van De Nieuwe Gids*, a.w., blz. 150. Voor nadere gegevens over het geschil tussen Van Deyssel en Albert Verwey, zie: Maurits Uyldert, *Dichterlijke strijdbaarheid/Uit het leven van Albert Verwey, II*, A'dam, 1955, en Harry G.M. Prick, *Mythevorming rond Albert Verwey*?, in Roeping, Jrg. XXXI, april 1956, blz. 749-756.

De kwestie Kloos/Van Eeden heeft indertijd '*De Nieuwe Gids*' den nekslag gegeven, en dit is voor de Nederl. litteratuur in menig opzicht niet van voordeel geweest.

In de nu bestaande kwestie ben ik natuurlijk geheel onbevooroordeeld, maar als er een mouw aan te passen is om de zaak in orde te brengen, wil ik daartoe gaarne medehelpen, als jij en Verwey dit ten minste willen.

Mocht je me alvast per brief eenige inlichtingen willen geven, dan zal de kwestie mij wel duidelijker worden.

Ik dring mij natuurlijk niet op, maar als het van nut kan zijn wil ik gaarne helpen.

Wil je dat ik me er liever niet mede bemoei, dan is mij dit ook recht.

Georges Khnopff, die *Een Koning* vertaald heeft, was bij me. Ik heb de geheele vertaling met hem nagezien; deze is *buitengewoon goed en helder*. Je zult er over verbaasd staan.

Het boek komt, naar ik hoop, in het najaar uit. Ollendorff te Parijs wilde het uitgeven, maar de zaak sprong af, doordien Nederland niet tot de Berner Conventie is bijgetreden.

Voor de Juni aflevering van *De XXe Eeuw* zend ik je een vervolg van *De Heilige Tocht*. Ik zal er voor zorgen dat het uiterlijk 16 dr in je bezit is.

Nu adieu vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

166

Baarn, 17 Mei 1904.

Waarde Vriend,

Hartelijk dank voor je schrijven en belangstelling. Het geval met mijn mederedacteur (noch Kloos, noch Derkinderen, de eenigen, die in een soortgelijke situatie als ik met hem zijn geweest, hebben het met hem kunnen klaar spelen) is te omvangrijk dan dat ik het je schriftelijk zoû kunnen vertellen. Maar mag ik je dezen zomer zien, dan heel gaarne mondeling.

Het geval is nu aan een scheidsgerecht onderworpen, waarvan de uitspraak moet worden afgewacht.

In goede orde en in dank je fragment van den prachtigen '*Heilige Tocht*'[566] ontvangen, waarvan je spoedig de proef bereikt. Met hartelijke groeten, ook van mijn vrouw en Joop, en aan je vrouw, broêr en kinderen,

tt.

Karel Alberdingk Thijm.

566 Verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. X, aflev. 7 (juli 1904), blz. 114-119.

167

Amice,
Merci voor je brief.
In Juli hoop ik je dus te zien. Ik schrijf je nog wel nader wanneer ik in Holland kom.
Proefdruk van 't vervolg van *De Heilige Tocht* heb ik nog niet ontvangen.
Ik ben druk aan 't werk en zal je spoedig weder een vervolg zenden.
Adieu, vele groeten ook van huis tot huis
tt
Arij Prins.
Alt Rahlstedt
26/V'04

168

Baarn, 14 September 1904.
Amice,
Na de aankondiging van je bezoek, heb ik niets meer van je mogen vernemen en ik begin er aan te twijfelen of Baarn je dezen zomer nog binnen haar veste zal zien.
Een van de zaken, waarover ik je bij je bezoek had hopen te spreken, zoû, zoo als ik je schreef, de treurige quaestie-Verwey geweest zijn. Het verhaal van die zaak is te lang voor een brief. Sta mij echter toe je op drie dingen oplettend te maken die je er van mogen terughouden een deel van de schuld der scheuring aan mij te geven, die er inderdaad volkomen onschuldig aan ben. Drie feiten, zonder beschouwing.
De oorzaak der scheiding tusschen Verwey en mij is vooral geweest V's houding in zake het geval-van Eeden[567] in het najaar van 1902. Toen ik de documenten in die zaak aan Tak,[568] die arbiter was, voorlei, zeî hij, dat dit voor hem genoeg zoû zijn om onmogelijk langer zoo iemand tot mederedacteur te kunnen hebben.
Dit is éen feit.
Een ander arbiter, Van Looy, die moest beslissen of een door Verwey voor het tijdschrift aangenomen artikel[569] al of niet tegen mij gericht was (Verwey

567 Zie over 'het geval-van Eeden' de Bijlage op blz. 392-395 van *De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*, (ed. H.W. van Tricht en Harry G.M. Prick), Zwolle, 1964.
568 Pieter Lodewijk Tak (1848-1907), journalist en soc. democratisch politicus. Is redacteur geweest van De Nieuwe Gids en van het in 1895 door hem opgerichte weekblad De Kroniek (1895-1907).
569 Het betrof hier een artikel, ingezonden door Is. P. de Vooys, *De Dichter Herman Gorter*, tegen de plaatsing waarvan Van Deyssel zich had uitgesproken op 22 februari 1904.

beweerde dat daar niets van aan was) heeft mij in 't gelijk gesteld. Hier na hebben de uitgevers een juisten blik in den toestand gekregen en zijn aan mijn kant gekomen.[570]

Dit is dus het tweede feit.

Het derde is het Propectus van Verwey's nieuwe tijdschrift[571] zelf. Dit heeft op bijna allen dézen indruk gemaakt, om dat er dít in wordt *te verstaan gegeven*: Van Deyssel heeft gezegd: ik wil met *de XXe Eeuw* niet meer te maken hebben, ik ga in andere tijdschriften schrijven. Dus gaat *de XXe Eeuw* uit elkaâr, maar daar ik, Verwey, de schrijversgroep, die in *de XXe Eeuw* vereenigd was, gaarne bijéen zag blijven, richt ik daarvoor een nieuw tijdschrift op.

Indien je nu in overweging wilt nemen dat niet alleen mijn bijdragen aan andere tijdschriften de eenvoudige handeling was van iemand, die in zeker tijdperk te veel heeft voor één tijdschrift, maar dat ik *alléén in andere tijdschriften heb geplaatst, dingen waarover mijn mederedacteur mij had geschreven dat hij de plaatsing daarvan in ons eigen tijdschrift in het nadeel van dat Tijdschrift achtte*, - dan zul je de waarde dezer insinuatie, waarop, wat de feiten aangaat, het geheele Prospectus is gegrondvest, kunnen schatten.

Zoû ik dan nog langer hebben moeten aarzelen om mij van zulk een *vriend* te scheiden? Je zoudt zelf in mijn plaats, geloof ik, niet anders hebben gedaan.

Laat mij in deze dagen eens iets hooren en geloof mij
t.t.
Karel Alberdingk Thijm.

570 Dit gebeurde bij schrijven van 18 maart 1904, door de heren K. Groesbeek en Paul Nijhoff, firmanten van Scheltema & Holkema te Amsterdam.

571 De Beweging. Algemeen maandschrift voor letteren/kunst/wetenschap en staatkunde. Onder redactie van Albert Verwey. Het eerste nummer van de eerste jaargang verscheen in mei 1905. Op 21 november 1904 liet W. Versluys, de uitgever van De Beweging, aan de pers een bericht toekomen van deze inhoud: ‘Door een bericht van den heer K.J.L. Alberdingk Thijm, inhoudende de mededeeling, dat het Tijdschrift “De XXe Eeuw” onder zijne redactie zou worden voortgezet, is indertijd de indruk gevestigd, dat de Heer Albert Verwey in zijne Inleiding tot het Tijdschrift “De Beweging” ten onrechte gesproken had van het ontbinden eener overeenkomst, ten gevolge waarvan de gezamenlijke uitgave gestaakt zou worden.
Wij kunnen nu mededeelen, dat inderdaad eene liquidatie van het Tijdschrift heeft plaats gehad. De titel, die het gemeenschappelijk eigendom was van de firma Scheltema & Holkema's Boekhandel en de beide Redacteuren is daarbij door aankoop in het bezit geraakt van genoemde firma, die dus dientengevolge het recht heeft een nieuw Tijdschrift onder den naam “De XXe Eeuw” op te richten.’

169

Alt Rahlstedt, 22/9'04

Amice,

Merci voor je laatsten brief. Ik had dezen wel dadelijk beantwoord, indien ik niet met zware verkoudheid te bed had gelegen.

Over 4 à 6 weken kom ik bepaald in 't land, en wel voor langeren tijd. Ik kom je dan zeker opzoeken, en kunnen wij dan alles bespreken.

In Juli was ik ook in 't land, doch heb toen niemand van de vrienden en kennissen gezien, uitgezonderd een paar schilders.

Verwey's circulaire maakte op mij den indruk, dat de '20st eeuw' met 1 Jany zou ophouden te bestaan, en dat jij in verschillende tijdschriften zoudt gaan schrijven.

Nu dit echter niet het geval is, waarover ik mij verheug, zet ik natuurlijk 'De Heilige Tocht' in de XXe Eeuw voort.

Voor de Novr of Decr aflevering zal ik je weêr een vervolg[572] zenden.

De oorzaak, dat ik je tot mijn leedwezen in Juli niet heb bezocht, was, dat ik het door zaken vrij druk had.

Nu adieu, vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

170

Amice,

Je zult wel verbaasd zijn zoo lang niets van me te hebben gehoord,[573] maar de oorzaak is, dat ik een tijd van groote drukte doormaak, doordien ik benoemd ben tot directeur van de Stearine Kaarsenfabr. 'Apollo' te Schiedam. In Mei verhuizen wij van Alt-Rahlstedt naar Schiedam, hetgeen ook vrij wat beslommeringen veroorzaakt.

Sedert 1 dr. ben ik in 't land om tegen Paschen voor een week naar Alt R. te gaan.

Vele groeten ook aan je vrouw

tt.

Arij Prins.

4/4/05 (poststempel 's-Gravenhage)

572 Dit was het einde van het eerste gedeelte van *De Heilige Tocht*, verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. XI, aflev. 1 (januari 1905), blz. 77-82. *De Heilige Tocht* werd vervolgd in Jrg. XII, aflev. 6 (juni 1906), blz. 287-292.

573 Prins' briefkaarten van 16 en 27 november 1904 en van 30 december 1904 werden niet afgedrukt.

171

Schiedam, 10 Septr 1905
Lange Haven 107

Amice,

Je zult wel verbaasd zijn zoo lang niets van me gehoord te hebben, maar de oorzaak daarvan is, dat ik 't zoo druk in zaken heb. Daarbij komen allerhand beslommeringen door de verandering van woonplaats, bezoeken maken en ontvangen in Schiedam, enz.

Ik zal zien eens gauw bij je aan te komen.

Kom je misschien in 't najaar naar hier? Wij hebben een logeerkamer, en in mijn kamer kan je rustig werken. Ik hoop dus dat je 't kunt inrichten al is 't maar voor eenige dagen, *doch liefst langer* - bij ons te logeeren.

Ik ben weêr aan 't werk, maar schiet nog langzaam op. Ik mis hier ook zeer de groote hamburgsche bibliotheken.

Je hebt nog boeken en tijdschriften van me. Als 't je schikt zou ik daarvan gaarne eenige terughebben o.a. Revue Contemporaine, Nell Horn en de boeken van Bonnetain en Margueritte. Ik begin hier gebrek aan lectuur te krijgen. Ik zal je daartegen dan andere boeken doen toekomen.

Vele groeten ook van huis tot huis
tt
Arij Prins.

Je behoeft me de boeken niet te zenden. Breng ze mede als je naar hier komt of anders kan ik ze medenemen als ik eerder bij je kom. Zou je in Novr kunnen komen; in Octr past me minder goed. Ik heb 't dan zoo druk.

172

Baarn, 19 September 1905

Amice,

Bijgaanden brief had ik je juist geschreven, toen ik je brief van 11 Septr ontving. Toen kon ik er dagen lang niet toe besluiten je dien brief te sturen, hetgeen ik bij dezen dan toch maar doe.

Zeer gaarne kom ik in November eenige dagen te Schiedam logeeren. Het is in lang niet gebeurd, dat ik je gast mocht zijn.

De boeken, die je opnoemt, heb ik inder daad en ik zal ze meêbrengen. -

Ik ben wel aan 't werk, maar meest kritiek. Nu over Rembrandt,[574] waar ik mij vrij wel in gewerkt heb.

574 Zie L. van Deyssel, *Negende bundel Verzamelde Opstellen. Rembrandt-bundel*. A'dam, 1906. Hoogst merkwaardig is wel dat Van Deyssel in deze brief met geen woord rept van zijn verblijf (in de periode 9 augustus-11 September) te Berlijn, Sint Petersburg, Wenen en München ter bestudering van de daar aanwezige werken van Rembrandt.

Het zal mij veel pleizier doen als je eens hierheen komt. Gaat mijn vrouw naar Aken, dan is in elk geval in de tweede helft van october het huishouden weêr op orde.

Een logeerkamer hebben wij, tot mijn spijt, wel niet, maar daar is gemakkelijk iets op te vinden.

Met hartelijke groeten, ook aan je vrouw s.v.pl.

t.t.

K.J.L. Alberdingk Thijm.

172A

Baarn, 11 Sept.r 1905.

Amice,

Ik kom je om geld vragen.

Sta mij toe er je aandacht op te vestigen dat dit voor het eerst is sedert het begin onzer meer dan twintigjarige betrekking. Zeker níet voor het eerst, dat je mij helpt, maar voor het eerst, dat ik je er om kom vragen.

Mijn vrouw is niet best. Zij heeft zich sedert lang overwerkt. En nu hebben wij den heelen zomer zeer gesukkeld met de kinderen: Joop twee maal ziek en ons dochtertje roodvonk. Nu woû ik zoo graâg, dat mijn vrouw er eens uit kon gaan, naar Aken namelijk, waar het haar voor de rheumatiek altijd zoo'n goed heeft gedaan. -

Vroeger werd ik meer geholpen door vrienden, die mij later schandelijk bedrogen hebben, zoo dat ik mij in geen geval tot hen wenden kan. Kan en wil je mij een honderd gulden voor dit doel geven? -

In de hoop, dat dit mogelijk zal zijn, ben ik, met hartelijke groeten, je vriend

K. Alb. Thijm.

173

Schiedam 22 Sept.r 1905.
Lange Haven 107

Amice,

Ik ontving je beide brieven, en kon ze tot mijn leedwezen niet dadelijk beantwoorden, daar ik twee dagen met een zware verkoudheid te bed heb gelegen.

Het spijt me erg, maar ik kan thans niets voor je doen. Ik behoef je wel niet uitteleggen, dat dit geen onwil van me is.

Hoe lang deze toestand zal duren kan ik moeilijk zeggen; misschien nog ruim een half jaar.

Mondeling over dit alles wel meer.

Het doet ons genoegen, dat je in Nov.er naar hier komt. Intusschen na vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

Nog eens nadenkende over de geldaffaire, zal ik trachten je 't benoodigde op een andere wijze te verschaffen.[575] Mocht mij dit gelukken, dan schrijf ik je wel nader. Op zijn vroegst kan ik echter eerst over 8 dagen bericht hebben.

174

Baarn, 17 Dec.r 1906.

Amice,

In antwoord op Uw laatste schrijven, moet ik U nog even berichten dat het, na lezing, wel wenschelijk schijnt de oude woorden in Uw werk in noten onder aan de bladzijden òf in enkele regels naschrift te verduidelijken door er de min of meer over-een-stemmende nieuwere bij te voegen.[576]

Met hartelijke groeten, ook aan Uwe vrouw,

de Uwe

K.J.L. Alberdingk Thijm.

175

Schiedam, 23/12'06

Amice,

Merci voor je bf. Ik heb nu onder aan de bladzijden verklaringen der middeneeuwsche woorden gegeven.

In de N R C van heden staat bijge^e inhoudsopgave van de Jany afl^g., waaruit ik zie, dat 't vervolg 'Heilige Tocht' niet in dit nummer komt.

Ik schrijf je dit, omdat ik vermoed, dat er een vergissing bestaat. Op 't manuscript staat 'Jany N^r spoed', en gecorrigeerde revisie heb ik al voor eenige dagen aan Scheltema & Holkema gezonden.

De voordracht van Mevr. v. Looy[577] te Rott^m overtrof wat het eerste gedeelte aangaat die te Amst^m.

Het tweede gedeelte was minder goed, matter. Het geraas voor-onder op straat van wagens en trams was hier van de oorzaak. Het vermoeide Mevr v Looy te zeer.

Er was vrij veel publiek - 70 à 80 menschen - dat gunstig gestemd was.

575 Hierin is Prins niet geslaagd, zoals blijkt uit zijn niet afgedrukte brieven van 4 en 7 oktober 1905. Niettemin kon Van Deyssel in de periode 27 september-19 oktober, samen met zijn vrouw, achtereenvolgens verblijven te Antwerpen, Brussel en Aken.

576 Dit slaat op *De Heilige Tocht*, in De XXe Eeuw, Jrg. XIII, aflev. 1 (januari 1907), blz. 16-22.

577 Titia van Looij-Van Gelder droeg in 1906 te Amsterdam en te Rotterdam (en laatstelijk, op 7 april 1907, te Antwerpen) voor, ten bate van het Ondersteuningsfonds van de Vereeniging van Letterkundigen. Haar programma was tweeledig. Vóor de pauze bracht zij een fragment uit het zesde hoofdstuk van Van Looijs *Feesten*, daarna droeg zij *Sint Margareta* voor, van Arij Prins.

Samenzijn te Antwerpen op 7 april 1907. Staande, van links naar rechts: mevrouw Prins, mevrouw Robbers, Frans Mijnssen; zittend, van links naar rechts: Herman Robbers, Titia van Looij-van Gelder, Jac. van Looij, Top Naeff, Arij Prins

Overigens hadden wij tal van lugubere voorteekenen, zoodat 't succes wel te verwonderen is (!)

Eerst datum *13* dec[r]

Toen fout in de annonce. Voordracht *over* St. M. nog intijds hersteld. Daarop zeer onduidelijke aankondiging, waarvan al 't mogelijke te maken was.

Ten slotte werden de bloemen voor Mevr. vLooy verkeerd afgegeven aan een benedenzaal, en door den portier zoo sekuur opgeborgen, dat ze eerst na afloop van alles te voorschijn kwamen!

Ik ben een beetje aan 't werk, en voor de Maart afl. heb ik misschien weêr een gedeelte van ‘de heilige tocht’.

Ik hoop dat gij en uw gezin het goed maken. Hier alles wel.

Vele hartelijke groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins

Als het slechte seizoen achter den rug is komen wij bepaald eens naar Baarn om je te bezoeken.

176

Baarn, 24 Decr. 1906. -

Amice,

Het is door een misverstand van mij zelf, dat ik nog zal trachten te herstellen, dat Uwe bijdrage niet voor het Jan.[i] nummer der *XXe E.* staat opgegeven.

Met veel genoegen las ik Uw brief, ook het bericht over het waarschijnlijk vervolg voor Maart. -

Met hartelijke groeten

t.t.

K.J.L. Alb. Thijm.

177

Baarn, 20 feb[i]. '07.

Amice,

Ik ontving de mededeeling[578] dat het vervolg van ‘De Heilige Tocht’ niet voor de Maart-aflevering is gereed gekomen en zie het met veel belangstelling voor het April-nummer te gemoet.

Met hartelijke groeten ook aan de uwen,

t.t.

K.J.L. Alb. Thijm.

578 Niet bewaard gebleven.

J.K. Huysmans

178

Amice,

Ik zond je zooeven hoofdstuk VII van De Heilige Tocht.[579]

Gaarne hoor ik eens of 't je bevalt.

De aanteekeningen over de vreemde woorden, die er in voorkomen, zal ik onder aan de bladzijden van den proefdruk zetten. Ik had geen tijd meer dit in het manuscript te doen.

Vele groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

16/3'07

179

Schiedam, 25/4'07
Lange Haven 107

Amice,

Gisteren ontving ik bericht, dat Huysmans zeer zwaar ziek is. Hij heeft kanker in de mond, en het einde wordt spoedig verwacht. Verschrikkelijk!

Nu heb ik gedacht, of het niet wenschelijk zou wezen, dat de Ver^{g} van Letterkundigen een krans[580] gaf voor de begrafenis. Op 't lint zou dan mij dunkt moeten staan

Société de Gens de Lettres

Pays-Bas.

Huysmans' vader was Hollander, hijzelf had veel sympathie voor ons land, is er dikwijls geweest.

Met hem gaat ook een der *allerbeste* naturalistische schrijvers weg!

Men zal in Parijs zoo'n uiting van onze Ver^{g} waardeeren.

Het zal een frs 20 à 30 kosten.

Ik kan alles bezorgen, daar ik persoonlijk ook een krans geef. Als voorzitter van de Ver^{g} kunt ge hierover zeker beslissen? Gaarne ontvang ik *spoedig* bericht. Ik ben er beroerd van. Een vriend te verliezen als H. Sedert ruim 20 jaar kende ik hem.

579 Verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. XIII, aflev. 4 (april 1907), blz. 18-26.

580 Nadat Arij Prins op 3 mei 1922 te Schiedam was overleden, zou Van Deyssel op 7 mei 1922 schrijven aan Frans Mijnssen: 'Intusschen hebben wij het zeer groote verlies geleden van den dood van Prins. Uit vele levens, niet in de laatste plaats uit het mijne, is daardoor een groot bestand-deel weg gevallen, al dagteekent het tijdperk van onzen intiemen omgang van 1890-1900.
Bij de afwezigheid van voorzitter en vice-voorzitter der Verg. v. Letterk., en aangaande de andere bestuursfuncties mij alleen herinnerende, dat C. Veth secretaris was, telegrapheerde ik dezen voor de Vereeniging aan Prins een krans te zenden gelijk aan dien, welke in der tijd op voorstel van Prins op het graf van J.K. Huysmans te Parijs werd gelegd.'

Hartelijke groeten ook van huis tot huis.
tt.
Arij Prins

Ik ben vrij goed aan 't werk. Voor de Juni of Juli afl^{g} zal ik je weer een vervolg van de Heilige Tocht zenden.

180

Baarn, 26 April 1907.
Amice,

Gaarne betuig ik mijn instemming met Uw voorstel en noodig ik U uit Uw bereidwillige gedachte op te volgen en tot de bedoelde manifestatie over te gaan.

Mocht onverhoopt het Bestuur der *Ver. v. Letterkundigen* mijn desbetreffend achterna te doen voorstel verwerpen, dan zal wel iets gevonden worden om in de kosten te voorzien.

Met bizondere belangstelling zie ik Uwe bijdrage voor de Juni- of Juli-aflev. der *XXe Eeuw* te gemoet.

Als steeds vriendschappelijk
de Uwe
K.J.L. Alberdingk Thijm.

181

Schiedam, 28/4'07
Lange Haven 107
Amice,

Wel bedankt voor je letteren van eergisteren.

Het doet me genoegen, dat gij mijn voorstel goedvindt.

Ik zal voor alles tijdig zorgen.

Intusschen kreeg ik nog een brief van den docter. Het gaat met den zieke steeds achteruit; nu zijn er bloedingen bij gekomen. Het lijden moet vreeselijk zijn, maar de geest is nog buitengewoon helder.

Welk een verlies voor de fransche letterkunde! Daarbij is Huysmans nog betrekkelijk jong, eerst 59.

Het laatst zag ik hem in Aug^{s} 1903. Ik logeerde toen 14 dagen bij hem.

Hij was toen nog gezond, maar klaagde wel voortdurend, dat hij zoo dikwijls last van tand en kiespijn had.

Einde 1905 begon hij te sukkelen, kreeg netelroos, een oogontsteking en heeft maanden te bed moeten liggen in een donkere kamer. Daarop werd het iets beter, tot hij voor een paar maanden weêr instortte, en zich nu pas kanker openbaarde.

Als ik nader bericht[581] krijg zal ik je schrijven.

581 Joris-Karl Huysmans overleed te Parijs op 12 mei 1907. Over Prins' vriendschap met Huysmans geeft rijke informatie: Herman Robbers, *Charles Marie Georges (dit: Joris Karl) Huysmans. Een gesprek met Arij Prins*, in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, Januari 1908, blz. 36-50. De uitgave van Huysmans' brieven aan Arij Prins wordt momenteel voorbereid door Dr. Louis Gillet.

Met mijn stuk[582] schiet ik nog al op, misschien komt het voor de Juni afl[g] gereed.
Hartelijke groeten ook van huis tot huis
tt
Arij Prins.

182

Baarn, 21 Augustus 1907.
Amice,
Hartelijk dank voor je vriendelijk en interessant schrijven.[583]
De grondslag der daarin betreffende *de Gids* ontwikkelde gedachte komt mij voor de mededeeling van onzen hooggeschatten vriend Aletrino van een gezegde aan hem door wijlen Prof. van Hamel[584] te zijn.
Nu zoû het mij, oppervlakkig beschouwd, voorkomen, ten eerste, dat v. Hamel daarmede eerder zijn persoonlijke gezindheid heeft te kennen gegeven dan de overbrenger van een ook door v. Hall gedeeld gevoelen daarmede is geweest.
Ten tweede zoû ik haast denken, dat v. Hamel eerder meer toenadering tusschen de beste krachten van '80 en *de Gids* heeft bedoeld dan abdicatie door de Gids-heeren ten bate der Tachtigers.
Juist in den laatsten tijd ben ik toevallig herhaaldelijk met den Heer van Hall[585] in aanraking geweest en ik heb niet den indruk gekregen dat hij met

582 *De Heilige Tocht*, in De XXe Eeuw, Jrg. XIII, aflev. 8 (augustus 1907), blz. 209-211. Rechtstreeks aan de uitgever zond Prins vervolgen van *De Heilige Tocht*, verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. XIII, aflev. 10 (oktober 1907), blz. 78-82; Jrg. XIV, aflev. 3 (maart 1908), blz. 262-267; idem, aflev. 4 (april 1908), blz. 67-79.

583 Helaas niet bewaard gebleven.

584 Antoon Gerard van Hamel (1842-1907), Waals predikant te Leeuwarden (1868) en te Rotterdam (1872). Verliet in 1879 zijn bediening. In 1884 hoogleraar in de Franse taalen letterkunde te Groningen. Van 1887-1907 redacteur van De Gids. In 1897 had Van Deyssel met Van Hamel gepolemiseerd over de vertaling van *Akëdysséril*. In de Gids, Jrg. 1897 II (april), blz. 139-155, had Van Hamel geschreven over *Akëdysséril vertaald*, opstel waarin ook besproken werd de toen recent verschenen tweede Nederlandse vertaling van *Akëdysséril*, door S. Heijmans Jr. (Amsterdam, 1896). Hierop reageerde Van Deyssel met *De vertaling van Akëdysséril*, in het Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jrg. III, aflev. 5 (mei 1897), blz. 361-372, voor de eerste maal herdrukt in de *Vierde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1898, blz. 181-193. Hierop repliceerde Van Hamel met *Aanteekeningen en opmerkingen*, in De Gids, Jrg. 1897 II, blz. 567-573.

585 Jacob Nicolaas van Hall (1840-1918). Van 1895-1902 wethouder van onderwijs te Amsterdam. Van 1880-1915 redacteur van De Gids. In de tachtiger jaren had Van Deyssel hem laten weten: ‘Ik verafschuw u, Van Hall, om dat gij niets zijt, niets, een aangekleede gemeenplaats’ (*Verzamelde Opstellen*, A'dam 1894, blz. 25). Zie ook Karel Reijnders, *Couperus hij Van Deyssel*, A'dam, 1968, blz. 278-282. In de jaren 1903-1916 had Van Deyssel weer incidenteel persoonlijk contact met Van Hall. In een kostelijke, niet verzonden en ongedateerd gebleven, hoogstwaarschijnlijk uit 1916 daterende, brief aan Frans Mijnssen, kwam Van Hall ook ter sprake: ‘Waarde Vrienden, Zaterdag a.s. is het bestuursvergadering van de Vereeniging van Letterkundigen en liever dan in een openbaar eethuis met den een of anderen vriend maaltijd te houden of wel naar het een of ander familie-milieu van, zoo niet mindere, dan toch andere qualiteit dan het uwe te laveeren, zoude ik weder van uw doorloopend verlof tot aanmelding erkentelijk het gevolg uitvoeren.
Ik stel mij dan voor mij in een lichte, naar ik hoop ook aan U aangename, pantsering aan te melden. Eerst ga ik mijn ouden kennis J.N. van Hall (“le beau” van Hall!) opzoeken, om mij te overtuigen, dat een niet-kleine neus, mids min of meer in proportie met de overige aangezichtsdeelen, zijn vertoonbaarheid kan hebben. Vervolgens ga ik een tijd beschouwen de portretten van Allard Pierson, Molière en andere edellieden-“naar”-“den”-“geest” om mij er van te doordringen dat een paar loensche oogjes (gelet ook op de uitdrukking der zoogenaamde Primitieven in hun schilderstukken!) nog wel eens eene niet alleen zoo malle uitdrukking kunnen te weeg brengen.

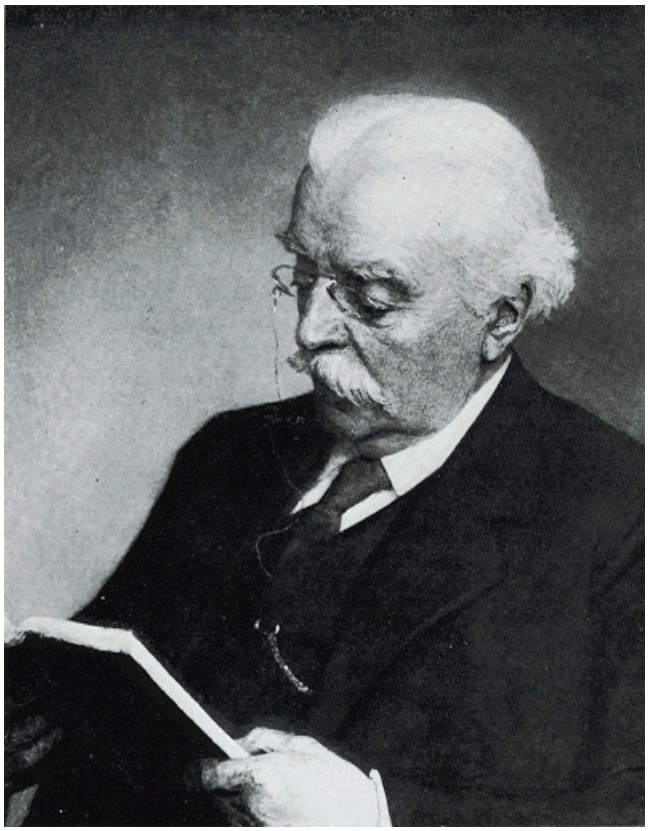

J.N. van Hall

Ten slotte ga ik in 't algemeen de bizonderheid mediteeren, dat het Don Quichotte en Baron von Münchhausen-type nog zoo een verwerpelijk type niet is en alleen begrippen, die zich tot dat van Cervantes verhouden zoo als de Lilliputters tot den reus van Swift, daarin een poging tot ridiculiseering van een afdeeling der toenmalige Spaansche ridderschap kunnen zien.
Gesterkt door deze meditatie, ga ik mij baden en parfumeeren, om dan frisch, rustig en te gelijk eenigszins geëxalteerd aan te schellen in de Johannes Verhulststraat No. 48.'

minder ingenomenheid dan vroeger zijn *Gids*-ambt vervulde. Integendeel, ik meende, - dat nu hij zijn Wethouderschap van Amsterdam heeft nedergelegd hij met te meer ijver nog het letterkundige gedeelte van zijn levenstaak zoû behartigen. Wel geloof ik dat hij liever, dan de tegenwoordige, seriëuzere, oudere en beter gerenommeerde medewerkers voor de letterkunde zoû hebben; maar dat hij het beheer van het tijdschrift aan dezen zoû willen afstaan, zoû ik voor als nog moeilijk kunnen gelooven.

Zelfs is het nog niet zeker, dat hij de permanente medewerking der beste 80ers zoû begeeren; want niet alleen bestaat er geen evenredigheid tusschen de qualiteit, die een tijdschrift in de schatting der kenners heeft èn: het aantal abonnés; maar ook werkt de Hr. v. H. op den duur misschien liever samen met zijn tegenwoordige genooten dan met menschen, die van hun jeugd af aan andere gevoelens dan die der vereering jegens hem hebben gehad. (Even als het voor het *Nederl. Tooneel* b.v. aangenamer is zonder de beste tooneeltalenten te werken) -

Het zoude er dus, dunkt mij, vóór alles op aankomen de gezindheid van den Hr. van Hall te kennen. Je voorstel om Aletrino te verzoeken hem te laten polsen, lijkt mij dus een uitnemend idee.

Mocht de neiging van den Heer v. H., zoo als ik die meen te kennen, zich werkelijk gewijzigd blijken te hebben, dan zoû het zeker de moeite waard zijn een plan van vereeniging te ontwerpen en na te gaan hoe dit, ook practisch als uitgave, mogelijk zoû blijken.

Ik wacht dus, als je het goed vindt, een door de welwillende tusschenkomst van Aletrino te verkrijgen nadere mededeeling omtrent het gevoelen van Mr. van Hall af.

Bij een eventueele combinatie zouden de HH. Scheltema & Holkema in de eerste plaats gekend moeten worden. Ik laat het geheel aan je over den Heer Groesbeek daar al of niet reeds nu eens over te spreken.

Ik hoop dat het verblijf te Noordwijk aan je zoon veel goed zal doen.

Gisteren ben ik voor het eerst van mijn leven eens op het eiland Marken geweest. Zelfs de wind alleen, en dan nog wel slechts van de *Zuider* zee, doet iemand goed!

Met hartelijke groeten, ook aan je vrouw en andere huisgenoten,

t.t.

K.J.L. Alberdingk Thijm.

183

(poststempel Noordwijk aan Zee 2 september 1907)[586]

Amice,

Zaterdag 7 Septr zal, des avonds 7.30 aanvangend, een vergadering in American Hôtel Amsterdam zijn van de voorloopige commissie die 't streven van den Heer Royaards wil steunen.[587]

Wij zullen dan bespreken of 't mogelijk is iets tot stand te brengen. Meld me

586 Twee briefkaarten van Van Deyssel, d.d. 16 mei en 19 juli 1907 werden niet afgedrukt.

587 Op deze vergadering werd opgericht de Vereeniging Elckerlyc, die o.m. beoogde de bij de opvoering van *Elckerlyc* zo gelukkig gebleken samenwerking tussen Willem Royaards (1867-1929) en Eduard Verkade (1878-1961) te bestendigen. Informatie hierover geeft Top Naeff, *Willem Royaards. De tooneelkunstenaar in zijn tijd*. 's-Gravenhage, 1947. Ofschoon Van Deyssel de constituerende vergadering niet heeft bijgewoond, heeft hij zich toch (evenals Arij Prins) ten volle voor 'Elckerlyc' ingezet. Hij genoot daarbij het vertrouwen zowel van Verkade als van Royaards. In het Algemeen Handelsblad van 21 oktober 1904 had hij de voorstelling besproken van Shakespeares *Macbeth*, in de vertaling van Jac. van Looy, door Eduard Verkade; voor de eerste maal herdrukt in de *Tiende bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1907, blz. 41-45. Dezelfde bundel bevat op blz. 279-286 de hooggestemde bespreking van de *Zomerspelen*, te weten de vertoning van *Elckerlyc* en van *Lanseloet van Denemarken*, 'met het persoonlijk mede-spel en onder leiding der heeren Willem Royaards en Eduard Verkade, in dezen zomer van het jaar 1907.' De Vereeniging 'Elckerlyc' gaf ook haar morele steun aan Royaards' beroemd geworden enscènering van Hoofts *Ware-Nar*. In De XXe Eeuw, Jrg. XIV, aflev. 6 (juni 1908), blz. 353-358, besprak Van Deyssel de opvoering van *Ware-Nar* (de voorstelling van 11 mei 1908, in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam); voor de eerste maal herdrukt in de *Elfde bundel Verzamelde Opstellen*, A'dam, 1912, 257-262.

svp of wij er op kunnen rekenen, dat ge die vergadering bijwoont, wat ons zeer aangenaam zal zijn.
Vele groeten
tt
Arij Prins.
adres van af 1 Sept[r]
Schiedam
Lange Haven 107

184

Baarn, 15 Septr. 1907.
Amice,
Ik sprak gisteren den Heer Robbers en vernam van hem het een en ander van het op de vergadering betreffende het Tooneel op 7 Septr verhandelde. Het speet mij dat ik daar niet aanwezig kon zijn om dat mijn oudste zoon, die op 't oogenblik te Düsseldorf woont, voor het eerst eens over en alleen dien avond voor mij bereikbaar was.
Met besten groet
t.t.
K.J.L. Alberdingk Thijm.

185

Baarn, 12 Decr 1907. -
Amice,
Daar ik bezwaarlijk tijd zoû kunnen vinden om a.s. Zondagmorgen 3 uur naar Dordrecht te reizen om des avonds weêr 3 uur terug te reizen, des middags aldaar vergaderende, verzoek ik U - nu ik v/d Hr. Robbers hoor, dat gij als commissaris v/h *Onderst.-f.* der *Ver. v. Letterk.* de bedoelde vergadering zult bijwonen, - wel tevens als mijn gemachtigde te willen fungeeren.
Doe mij dat genoegen en wil mij gelooven, met vele groeten,
de Uwe
K.J.L. Alberdingk Thijm.

186

Baarn, 4 Mei 1908. -
Amice,
De eenige boeken, die ik mij kan herinneren van U ontvangen te hebben, zijn die, welke mij in 1888 uit Hamburg naar België gezonden werden.
Deze boeken nu hebt gij mij - ja! het is de waarheid! - ten geschenke gegeven.

Tot mijn spijt heb ik op het oogenblik den brief, waaruit dit blijkt, niet onder mijn bereik. Toevallig herinner ik het mij echter door zekere bizonderheden. Ook wijst de bizonderheid, dat gij ze eerst na twintig jaar terug vraagt, daar wel op.

Ik zoude er echter niets tegen hebben ze U toch terug te zenden, indien ik, ten eerste, nog maar juist wist welke boeken het waren, en, ten tweede, gij beloofdet niet over het uiterlijk te klagen dezer oningebonden deelen, die verzending en verhuizingen gedurende zulk een tijdsverloop hebben meegemaakt in hun hoedanigheid van mijn eigendom, als hoedanig ik ze immers beschouwde.

Hebt gij dus bij geval een lijstje, dan retourneer ik wat ik vinden kan.

Met belangstelling las ik, dat Uw dochtertje te Baarn op de kostschool komt. Het zal aangenaam zijn elkaâr dan eens meer dan tot dusver te kunnen ontmoeten.

Met hartelijke groeten van de boorden der Eem naar die der Schie.

t.t.

K.J.L. Alberdingk Thijm.

187

Schiedam, 30 Mei 1908

Amice,

Zeer bedankt voor de toezending der boeken, waarmede dit in orde is. Maandag hoop ik je te Scheveningen[588] te zien. Ik vrees echter, dat ik eerst 's namiddags kan komen, want 't is zoo moeielijk voor me een dag vrij te nemen. Aan het diner neem ik echter bepaald deel.

Ik hoop spoedig eens gelegenheid te hebben je te komen opzoeken. De oorzaak, dat je me nog niet te Baarn hebt gezien, is dat mijn tijd zoo door allerhande bezigheden in beslag is genomen, dat ik uitstapjes van eenigen afstand eigentlijk nooit maak.

Daardoor heb ik verscheidene familieleden en vrienden ook nog niet kunnen bezoeken sedert ik hier woon.

Elckerlyk en het opterichten gezelschap van Royaards,[589] waarvoor ik herhaaldelijk conferenties heb ook te Amsterdam, kosten mij ook van mijn vrijen tijd, 's avonds en Zondags, heel wat uren.

Dit moet snel in orde komen en de zaak is gelukkig al zoover gevorderd, dat het gezelschap zonder twijfel tot stand komt.

Voor de Juli afl[g] zend ik je vóór 16 Juni een vervolg ‘Heilige tocht’.[590]

588 Op een vergadering van de Vereeniging van Letterkundigen.

589 De N.V. ‘Het Tooneel’, waarvan de oprichting tot stand kwam op 17 juli 1908.

590 Verschenen in De XXe Eeuw, Jrg. XIV, aflev. 7 (juli 1908), blz. 118-120. Hierna werd *De Heilige Tocht* nog vervolgd in De XXe Eeuw, Jrg. XIV, aflev. 10 (oktober 1908), blz. 96-99, en in De Nieuwe Gids, Jrg. XXIV, aflev. 1 (januari 1909), blz. 57-59; aflev. 6 (juni 1909), blz. 791-795; Jrg. XXV, aflev. 3 (maart 1910), blz. 309-314; aflev. 11 (november 1910), blz. 580-589.

Nu adieu, tot Maandag.
Hartelijke groeten, ook van huis tot huis
tt
Arij Prins.

188

Schiedam, 10/6'08
Lange Haven 107
Amice,
Bijgaand een vervolg 'Heilige Tocht'. Ik hoop dat je dit in 't Juli nr. kunt plaatsen.
Het speet Boutens[591] en mij, dat, je Donderdag verhinderd waart met ons te eten. Het was heel gezellig.
Daar ik niet weet of je nog te Scheveningen bent, zend ik dit schrijven maar naar je huis.
Vele groeten ook van huis tot huis
tt
Arij Prins.
In de Zaterdag ll gehouden verg. v/Elckerlyk ben je tot bestuurslid gekozen. Mevr. v. Rhijn zal je dit misschien reeds hebben gemeld.
Ik hoop, dat je het aanneemt.[592]
Er is geen verplichting aan verbonden de vergaderingen bij te wonen, maar ik hoop je er toch veel te zien.

189

Schiedam 19/7'08
Lange Haven 107
Amice,
Doel dezes is je over 't volgende te schrijven.
Ge zult je wellicht herinneren dat ik in 1893, toen je bij me logeerde, sprak van 't plan een ver.^{g} van letterkundigen op te richten om 't goede in onze litteratuur te steunen.
Wel is intusschen de Ver^{g} van Letterk. ontstaan, maar dit is een *vak*-ver^{g}, waarbij de *schoone letteren* weinig gebaat zijn.

591 P.C. Boutens behoorde tot de fervente bewonderaars van Arij Prins, speciaal van diens *De Heilige Tocht*, waarvan hijzelf - met medewerking uiteraard van Prins - in mei 1912 de eerste volledige (pracht) uitgave zou bezorgen. Over de betrekkingen tussen Boutens en Prins verschaft Karel de Clerck, *Uit het leven van P.C. Boutens*, A'dam, 1964, blz. 116-119, informatie. Voor een aantal daar niet voorkomende gegevens, zie Karel de Clerck, *Arij Prins en 'De Heilige Tocht'*, in De Vlaamse Gids, juni 1960, blz. 341-347.

592 Dat heeft Van Deyssel gedaan.

Arij Prins omstreeks 1908

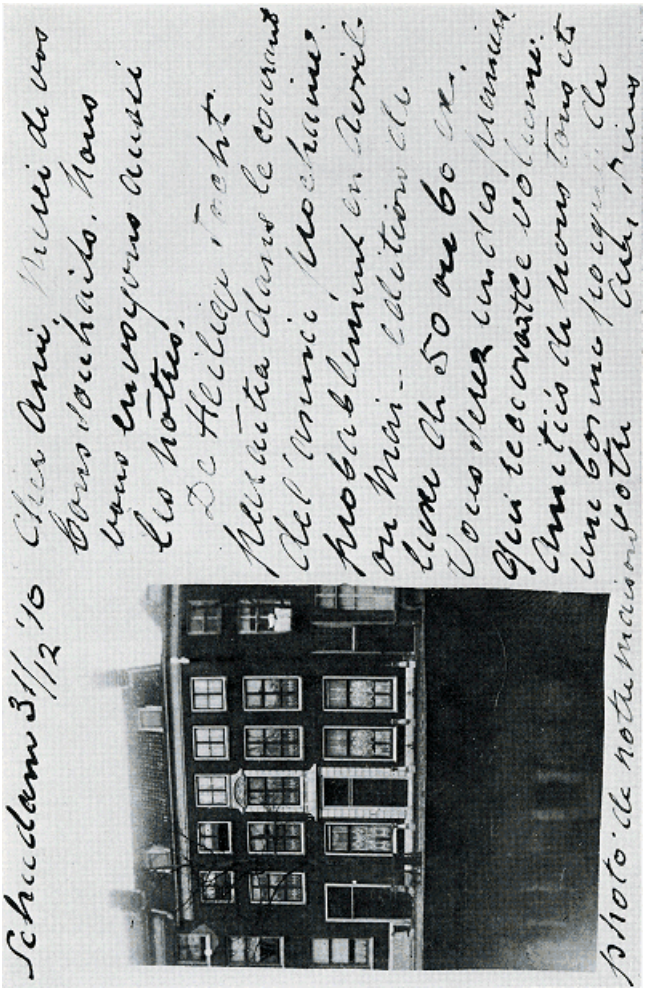

Arij Prins aan Georges Khnopff

Nu heb ik 't volgende denkbeeld, waarover ik Zondag ll met v Looy sprak. die het uitstekend vond.

Een samengaan van de daarvoor geschikte oprichters en *oudste* medewerkers van de oude *N Gids*, dus uit de jaren 1885/90.

Op 't oogenblik heerscht een groote confusie, waarvan geprofiteerd wordt door allerlei schrijvers van minderen rang.

Hieraan is een einde te maken door het stichten van een Nederlandsche Academie van letterkundigen. Dit geschiedt door de bovengenoemden, die zich als zoodanig constitueeren.

Het doel dezer Academie is jaarlijks een in 't voorgaand jaar verschenen boek (proza of poezie) te bekronen met een geldprijs, indien er in dat jaar een boek verschenen is, hetwelk die bekroning verdient.

Het geld daarvoor moeten we door een circulaire bijeenkrijgen & zullen we ook wel bijeenkrijgen.

In die Academie behooren m.i., en v. Looy was 't met me eens: Jij, Kloos, v Looy, Boeken, Gorter, Aletrino etc. Van Eeden niet, Verwey niet, Netscher niet. Delang zou er bij moeten zijn, maar is als letterkundige dood.

V Deventer en vd Goes hebben alleen kritieken geschreven, en zijn dus geen kunstenaars, die eigen werk hebben gemaakt.

Blijven over Erens en de Meester. Van Looy en ik zijn er niet voor hem, Erens, er bij te nemen, omdat Erens hoewel hij mooie kleine stukken geschreven heeft, toch te weinig figuur is in onze letterkunde. De Meester heeft eigentlijk nooit tot de Oude N Gidsperiode gehoord en is van lateren tijd.

Mijn idee is dus 't bij deze zeven te houden. De vraag is echter zal Gorter aannemen: zoo niet dan ben ik voor Erens.

De jongere goeie schrijvers, die na 85/90 zijn gekomen, zullen zoo'n daad apprecieeren, want nu krijgen ze een openbare waardeering van een groep, die zeker gerechtigd is de eerste plaats in Nederland intenemen.

De leden der Academie zouden natuurlijk niet voor een bekroning in aanmerking komen. Ook zou ik er de Vlamingen geheel buiten willen houden, want dit veroorzaakt maar moeilijkheden. 'T is uitsluitend iets voor Noord-Nederland.

Natuurlijk is 't bovenstaande nog maar een ruwe schets.

Wij moeten als we 't eens zijn alles later uitwerken.

Nog iets. Alhoewel 't constitueeren van zoo'n lichaam een daad van groote zelfstandigheid is, zie ik geen anderen weg om tot ons doel te geraken, d.i. te toonen dat wij van de oude NG 't au fond eens zijn en de goede litteratuur in ons land willen steunen.

Een Commissie te vormen, en de schrijvers en schrijfsters te laten stemmen wie in de Academie zullen komen, zou alles doen schipbreuk lijden door de resultaten der stemming. Dan zou juist dat gebeuren wat we niet willen, want lui als Querido & vEeden zouden gekozen worden.

Onze bekroningen moeten een aanwijzing zijn wie we *niet* van beteekenis vinden.

Ik schrijf heden aan Kloos en Aletrino. Morgen aan Boeken, blijft dus over

Gorter, tot wien we ons later kunnen wenden als we 't allen eens zijn.
Schrijf me spoedig je opinie.
Vele groeten van ons ook aan je vrouw
tt
Arij Prins.
Natuurlijk is 't van groot belang, dat alles geheim blijft, vooral zoolang als wij ons nog niet geconstitueerd hebben.

190

Brussel, 22 Juli 1908.
Adres: *poste restante Nord*.
Waarde Prins,
In dank ontving ik je schrijven betreffende de nieuw te stichten instelling, de 'Academie', en stem er meê in. -
Vergun mij je in vertrouwen mede te deelen, dat ik met 1 Januari 1909 mijn ambt als alleen-bestuurder v/h Tijdschrift de *XXe Eeuw* zal nederleggen, en dat de uitgevers op den zelfden datum de uitgave zullen staken, ten zij er een schikking wordt gevonden waardoor het tijdschrift ± 50 abonnees boven het thans aanwezige aantal wint, òf wel door vermindering der honoraria het evenwicht tusschen uitgaven en inkomsten wordt hersteld. Nu had ik Kloos aangezocht om mijn functie over te nemen daar door samensmelting van *N.G.* en *XX.E.* wel *eenige* abonnés zouden gewonnen worden en het overige dan door bovenbedoelde vermindering kon worden gevonden. De uitgevers schijnen hierin echter ook geen heil te zien. - Nu is het denkbeeld bij mij opgekomen, dat juist de zelfde personen, die de 'Academie' zullen of zouden vormen, als Redactie v/h vereenigde tijdschr. zouden kunnen fungeeren, met Kloos als secretaris der Redactie. - Daar ik verhinderd ben mij voldoende met deze hervorming bezig te houden, wilt gij wellicht hierover eens met Scheltema & Holkema van gedachten wisselen. Ik voor mij wensch in de eventueele nieuwe tijdschrift-vorming geen ambt of prerogatief, alleen, indien wenschelijk, een titulair redacteurschap. -
Met hart. gr.
t.t.
K.J.L. Alb. Thijm.

191

Schiedam 23/7 '08
Lange Haven 107
Beste Thijm,
Dank voor je letteren van gister.
Het doet me genoegen, dat je met 't denkbeeld instemt. Kloos en Aletrino vinden het ook goed. Alleen van Boeken heb ik nog geen antwoord.
Kloos en Aletrino zijn er echter voor een grooter aantal leden te hebben. Kloos spreekt o.a. van Netscher.

Maar dan vraag ik me af zou het nog niet logischer zijn alle oprichters en eerste medewerkers van de N.G. er in te halen, dus Netscher, Erens, Verwey en de Meester. Van Eeden is er wel *te* cameleonachtig voor.

In alle geval nemen we Netscher dan kunnen wij Erens en de Meester moeielijk passeeren.

Over de leden moeten we nog eens ernstig nadenken. Aletrino wil er eens over vergaderen, maar vooreerst moeten we het maar schriftelijk afdoen, want de meeste vrienden zijn op reis.

Het spijt me het bericht over de XXe Eeuw te vernemen. Ik wil gaarne eens met Scheltema & Holkema correspondeeren, maar kan niets uitrichten zonder er de andere lui (Kloos, Aletrino, v Looy) in te kennen.

Daarbij is er een groot bezwaar. Nu zijn de leden van de aanst. Academie onafhankelijk van elkaâr. Behooren ze echter allen tot dezelfde redactie, dan zal al gauw van coterie gesproken worden, die daardoor niet onpartijdig is.

Het zou heel jammer wezen als het tijdschrift verdween, en ik moet nog eens over een oplossing nadenken.

Meld me nu eens even of ik Aletrino en van Looy ook kan melden wat je over de XXe Eeuw schrijft. Dan eerst kan ik vrij met S & H in correspondentie treden.

Te vergeten is ook niet, dat 't van het grootste belang is, dat over de Academie niets ruchtbaar wordt, want gaan de couranten enz. er zich mede bemoeien voordat alles op pooten staat dan valt alles in elkaar.

Hartelijke groeten ook aan je vrouw en van de mijne

tt

Arij Prins.

Ik ben persoonlijk voor de zeven leden door mij aangegeven, maar voeg me naar de meerderheid als deze voor een grooter aantal is. Hoofdzaak is nu eensgezindheid.

192

(poststempel 28 juli 1908)

Beste Thijm,

Boeken is ook met 't plan ingenomen. Gorter schrijf ik nu.

Aangezien echter voorgesteld wordt meer dan 7 leden te hebben, Boeken vindt dat Helene Swarth er bij hoort, moeten we daar over stemmen.

Meld me dus of je voor zeven leden dan wel voor een grooter aantal bent.[593]

593 Prins had deze vraag ook aan Willem Kloos gesteld, die op 30 juli 1908 lakoniek reageerde: ‘Och, ik heb er eigenlijk geen vast oordeel over: voor het eene is zoo goed iets te zeggen als voor het andere. Daarom zeg ik maar: vind jij dat er méer dan zeven kunnen zijn, dan vind ik dat goed; wil je 't echter op zeven houden, dan is mij dat óók goed. Ja, ik denk ook wel, dat Gorter niet zal willen: een socialist vindt nooit iets goed wat van de andere zijde komt, noch sluit hij er zich bij aan. En Gorter, die evenzeer als Adama van Scheltema vindt dat er op het oogenblik geen Hollandsche literatuur is, zal daarom óók een reden vinden, om niet meê te doen.’

Is de meerderheid voor 't laatste dan moet(en) we het juiste aantal vaststellen en ieder zijn candidaten opgeven waarover dan gestemd moet worden.
Vele groeten ook aan je vrouw van ons beiden
tt
Arij Prins
Schiedam
L Haven 107

193

(poststempel Noordwijk aan Zee, 4 augustus 1908)
Amice,
Gorter heb ik geschreven, maar nog geen antwoord van hem. In zake 't aantal leden is iedereen voor *zeven*, niet meer. Weigert Gorter dan moeten wij zes dus over den 7den stemmen.[594]
'Academie' klink wel wat hoogdravend.[595] Wat vin je van Het Letterkundig Genootschap de Nieuwe Gids'. Dit kan nergens aanstoot geven, en de naam drukt ook uit wie 't Genootschap omvat.

594 Op 6 augustus 1908 schreef Kloos aan Prins: 'Ja, die 7^{en}, ingeval Gorter bedankt. Erens is stellig een ongemeen mensch; maar of wij veel aan hem zouden hebben, weet ik niet: hij is geloovig-Katholiek, houdt zich, als alle Katholieken, een beetje op een afstand van protestanten en ongeloovigen, en al neemt hij de benoeming dus aan, dan zou men hem waarschijnlijk toch weinig zien. Zelfs toen hij redacteur van De Nieuwe Gids was, heb ik hem nooit gesproken: hij zat toen in Zeeland, en nu woont hij weer in Limburg, zijn geboorteland.
Jan Hofker is óók een oude vriend van me: maar we spreken elkander nooit; een jaar of 8 geleden zijn hij en zijn vrouw bij ons geweest; maar na dien tijd niet meer. Hij is ambtenaar aan de posterijen, en wacht geloof ik op een openkomende directeursplaats. Ik vermoed, dat hij eigenlijk van de literatuur heeft afgezien. Maar we zouden hem eens kunnen polsen. Want ik geloof, dat er buiten Erens en Hofker, geen andere 7e te vinden zal zijn, als ten minste Netscher buiten aanmerking moet blijven. Want Van Eeden en Verwey vallen natuurlijk buiten beschouwing, evenals Willem Paap, en andere letterkundigen uit die dagen zijn er, meen ik, niet. Ja, Hélène Swarth - maar of die zal willen, betwijfel ik óók: De oude Gids heeft zich van haar meester gemaakt, en veel sympathie voor haar tijdgenooten voelt die overigens talentvolle dame, geloof ik, *niet*. Want zij heeft jarenlang onder den invloed gestaan van den zeer bizonderen Dr. W. Doorenbos, die maar altijd aan ieder, die het hooren wou, vertelde, "dat die heele beweging van '80 op niets was uitgeloopen".'

595 Ook Kloos zou op 11 augustus 1908 aan Prins schrijven dat hij 'Academie' niet eenvoudig genoeg vond. 'De gedachte kwam in me op, of men in de kranten niet zou kunnen gaan spreken van "onsterfelijken", en daarover flauw schertsen. Maar ik wou er in mijn brieven niet op zinspelen, want ik dacht: och, zóo erg is 't ook niet; en misschien bederf ik op die manier, zonder strenge noodzaak, een pleiziertje van de anderen. Maar nu je uit je zelf op het zelfde bent gekomen, verheug ik me daar zeer over, en verklaar bij deze, dat ik den naam: Het Letterkundig Genootschap verre boven dien van Academie verkies.'

Van Looy vindt ook, dat 't groote bezwaren heeft 't heele genootschap in de redactie te nemen. Samensmelting van de XXste en *NG* acht hij onder de gegeven omstandigheden zeer wenschelijk. Door deze concentratie *moet* 't tijdschrift aan abonnés winnen. Zou 't niet gaan, dat jij, Kloos en een 3de, bijv Aletrino redacteuren werden. Van Aletrino verwacht ik nog bericht. Ik heb er helaas geen tijd voor in een redactie te zitten. Vele groeten van ons ook aan je vrouw

tt
Arij Prins
adres Pension Noordzee
Noordwijk aan Zee

194

(poststempel Noordwijk aan Zee, 10 augustus 1908)

Amice,

Aletrino is ook van meening dat het beter is, dat de heele academie ook *niet de* redactie van 't tijdschrift vormt. Hij is ook van idee, dat vermindering van 't honorarium afbreuk zal doen aan de medewerking, wijl de meeste lui hun stukken van wege het honorarium in een tijdschrift plaatsen, en naar een ander verhuizen als dit verminderd wordt. Hij schrijft verder ‘mij kan dit niet schelen persoonlijk, maar ik geef 't als een opmerking die mij juist schijnt.’

Een samensmelting met de *N.G.* lijkt me 't allerbeste, want verscheidene abonnés zullen zich dan eenvoudig laten overschrijven. Er komt dan zeker een krachtig tijdschrift.

Van Gorter nog niets gehoord. Ik vind zijn stilzwijgen niet heel beleefd. Aangenomen, hij is op reis, dan moet hem mijn brief allang zijn toegezonden.

Als hij weigert handelt 't zich om Erens of Delang.[596] H. Swarth te vragen heeft *veel* tegen. Vermoedelijk zal zij weigeren, en 't gevaar bestaat dan dat Lapidoth dit ‘nieuwtje’ dadelijk in 't Vaderland gaat verkondigen. Natuurlijk met bijvoeging van zijn opinie, die natuurlijk ongunstig is.

Vele groeten ook aan je vrouw van ons

tt
Arij Prins

596 In zijn brief van 11 augustus zou Kloos ook schrijven: ‘Wat Erens en Hofker betreft (dit natuurlijk absoluut tusschen ons gebleven). Erens is, geloof ik, de veelzijdigste, maar Hofker de menschelijkste. Erens heeft veel gelezen over dingen, waar men zoo gewoonlijk in Holland niet aan doet. Hij heeft in Parijs gewoond en daar gesproken of ook wel omgegaan met allerlei menschen, occultisten, magiërs, en weet ik wat al meer: hij is universeeler dan Hofker, maar je kunt gelijk hebben dat Hofker nóg beter schrijver is, ofschoon deze laatste in de laatste jaren, geloof ik, niets meer doet, evenmin als trouwens Erens.’ Vgl. Kloos in een brief aan Gerard van Hulzen, d.d. 7 januari 1907: ‘Ja, Erens, dat is een zeer bijzonder mensch. U moet denken, hij komt door zijn Katholicisme, met de kloosterschool en alles, als uit een andere wereld: hij is, geestelijk, heel anders opgevoed als wij allen; hij heeft heel andere lectuur, gedachten, etc. Hij staat eigenlijk buiten, en eenigszins tegenover den modernen tijd, en de literatuur, die deze geeft en gaf.’

195

Schiedam, 28/3 '10
Lange Haven 107

Amice,

Zooals je weet, bestaat het plan, dat wij met Boutens eens in den Haag zullen eten, en dat je dan bij mij komt logeeren.

Het beste zal wel zijn daarvoor een Zaterdag uit te kiezen, wijl ik den volgenden dag dan tehuis kan blijven.

Indien je dit goedkeurt, vind je het dan goed, dat wij Zaterdag 16 April in den Haag bijeen komen?

Ik hoop, dat dit je schikt en zal dan Boutens schrijven.

Zondag a.s. ben ik uit de stad, en 9 April zullen wij een bestuursvergadering van 'Elckerlyc' te Amsterdam hebben, zoodat het ons dan ook niet schikt.

Coenen schrijft me, dat hij geen antwoord van je heeft in zake 't geschrift over het Kollewijnsche streven.[597] -

We hopen zeer, dat je dit zult geven, want je opinie in deze kwestie is van veel waarde.

Ik hoop ook zeer, dat je meening met de onze overeenstemt. Het zou m.i. van enorme schade voor onze litteratuur zijn als de Kollewijnsche taal de heerschende werd.

Verwey is tegen ons. Hij vindt ons optreden niet behoorlijk en niet verstandig, en wil een minnelijke schikking met de vereenvoudigers.

Een samengaan als hij zich denkt, vind ik onmogelijk. - Van die kant verwacht ik dus tegenwerking.

Hartelijke groeten ook van huis tot huis

tt

Arij Prins.

196

Schiedam, 7/9 10
Lange Haven 107

Amice,

Tot mijn groot leedwezen verneem ik zooeven van Mevrouw Kloos, dat gij haar hebt geschreven niet in de beoordeelingscommissie voor bekroning der letterkundige prijzen van de Nieuwe Gids te kunnen blijven.

Ik vermoed, dat er het een of ander misverstand bestaat. Een ver^{g}, die met de Ver^{g} van Letterkundigen in conflict zou kunnen komen, wordt *niet* opgericht en zal alleen een commissie voor de NG prijzen zijn, bestaande uit de redactie v/de NG en mij.

597 Zie in die verband C.G.N. de Vooys, *Wanbegrippen omtrent taal en spelling bij letterkundigen*, in De Nieuwe Taalgids, deel 4 (1910), blz. 225 vv.

Alles is in orde. Er kunnen 2 prijzen een voor poëzie en een voor proza worden uitgeloofd.* Een finantiëele Commissie is in wording om geregeld 2 jaarlijks of jaarlijks een of twee prijzen uitteloven. Aan tal van menschen is bekend wat er komt.

Ik hoop derhalve *zeer* in het belang onzer letterkunde dat je op je besluit zult willen terugkomen.

Voor de tijdschriften die tegen de 80ers zijn en ook voor ‘de Beweging’ is deze prijsuitschrijving iets hoogst onaangenaams, dat ze met lede oogen zien.

Het zal koren op hun molen zijn als de zaak in het water valt, en ik vrees zeer dat dit zal gebeuren, indien je er niet bijblijft en je terugtrekt.

Hopende gunstigs van je te hooren met vele groeten ook vh t.h.

t.t.

Arij Prins.

* Nu met het jubileum

197

Baarn, 11 Septr. 1910. -

Amice,

De veronderstelling, in Uw schrijven van den 9den dezer, dat mijn onthouding van het lidmaatschap der Comm. voor de N.G.-prijzen nadeelig gevolg voor die Commissie zoude kunnen hebben, is zeer hoffelijk maar volstrekt fantastisch. Naar mijn overtuiging zal die afwezigheid zelfs niet het geringste verschil maken in de uitkomsten door de Commissie te bereiken. Te meer niet daar ik mij voorneem op de verschillende wijzen, die tot mijn beschikking zullen zijn, te ijveren voor het welslagen, - voor zoo ver dat namelijk binnen mijn tegenwoordigen werkkring valt. Want de mijn bezigheden noodzakelijk eenigszins vermeerderende kleine bemoeyingen, die het lidmaatschap zoude meêbrengen, kan ik niet op mij nemen, even min als in der tijd het bedrijvig redigeeren van een tijdschrift door mij kon worden voortgezet.

Gij zult mij dus wel ten goede willen houden, dat ik de vleyende uitnoodiging niet kan aannemen. -

Met hartelijke groeten van huis tot huis, de Uwe K.J.L. Alberdingk Thijm.

198

Schiedam 29/3 '11
Lange Haven 107

Amice,

Doel dezes is je over het volgende te schrijven.

De Heer van Wijngaarden, president Commissaris van de NV ‘Het Tooneel’ stelt voor, dat de Nederlandsche letterkundigen bij de 100 ste Lucifer voorstelling aan Royaards en zijn medewerkers een feestavond zullen aanbieden.

Meld me svp eens wat ge hiervan vindt, en of je geneigd zijt dan de leiding op je te nemen, waarvoor je door je positie onder onze letterkundigen zeker in de allereerste plaats de aangewezen persoon bent.

De feestavond zou kunnen bestaan in

1) aanbieden van een bloemstuk of krans
2) een aanspraak tot Royaards en zijn medewerkers, na afloop der voorstelling, op het tooneel
3) een souper.

Dit laatste heeft eenige bezwaren. De letterkundigen zouden dan het Gezelschap moeten inviteeren, maar hoe ver strekken zich die invitaties uit. Er zijn zooveel medewerkers!

Het beste zal dus misschien zijn 1 en 2 te laten doorgaan en van 3 een gezellig samenzijn der hoofdpersonen met enkele leden van het Comité te maken, dus iets dat niet officieel is.

Indien het plan je toelacht, zou je dan bereid zijn president van het Comité te wezen, en de toespraak te houden?

Schrijf me hierop indien mogelijk svp even omgaand.

Met vele groeten ook van huis tot huis.

tt
Arij Prins.

Als je het program wilt wijzigen vind ik dit ook best. Misschien vind je beter wel een officiëel souper, waaraan de toespraak wordt gehouden.

199

Schiedam 2 April 1911

Amice,

Ik kan er eerst heden toe komen je brief van 30 Maart[598] nader te beantwoorden.

Het doet me veel genoegen dat je mijn voorstel aanvaardt.

Je idee hoe de feestavond gevierd zal worden vind ik best, en ook dat een comité van ± 7 leden de zaak regelt. Het is wel wenschelijk, dat daarin een letterkundige, die te Amsterdam woont, zitting neemt, en die zich dan speciaal belast met het arrangement.

Wij beiden kunnen dit niet doen.

Heijermans is niet in het land, Mijnssen staat met Royaards niet op goede voet en Robbers gaat begin Mei op reis. Ik zal hem echter schrijven en je brief inzenden; misschien heeft hij toch gelegenheid alles in orde te maken.

Ik vind het ook aangenaam, dat je als president wilt fungeeren, en aan tafel een toespraak houdt.

Met hartelijke groeten ook van huis tot huis.

tt
Arij Prins

598 Niet bewaard gebleven.

200

Amice,
Tot mijn spijt moet ik je melden, dat het souper bij gelegenheid van de 100ste Lucifer voorstelling op uitdrukkelijk verzoek van R. vervalt. Hij voelt zich door verschillende beslommeringen daar voor niet in de gewenschte stemming.
Er is dus alleen een hulde in den vorm van bloemen door 'Elckerlyc' aantebieden, waarvoor wij zullen zorgen.
Met vriendelijke groeten ook van huis tot huis
tt
Arij Prins
20/4'11

200A
Prins, Ary[599]

13-III-1912
Van de novellen in 'Uit het leven door A. Cooplandt' is de beste *De dood van Jaap Oliehoek*.
In waarde volgt daarop *Eene eenvoudige geschiedenis*. Een enkel aardig trekje is verder nog in *Een warme dag* (de hond in den herberg, die er ten slotte in slaagt het vleesch uit den mand van den slagersjongen te stelen, binnen deze kunstsoort een 'subliem' trekje) en in *Een huwelijk* (in het begin, over het bewegen van de ooren van het paard).
Een Buitenkansje en *de Geschiedenis van Jan Zomer* verder, zijn goed, maar niet bizonder; terwijl, ten slotte, *Kinderen* slecht is.
De dood van Jaap Oliehoek is, - ofschoon in zekere opzichten natuurlijk daar-aan inferieur, - wat aangaat de zwaarte of kracht der *verbeelding-voorstelling* of 'plastiek' op zich zelve namelijk (ofschoon het eigenlijk misschien weêr niet de 'zwaarte' of 'kracht' der verbeeldingsvoorstelling is en dit nog anders zoude moeten worden uitgedrukt) - de *Dood van Jaap Oliehoek* is in verscheidene opzichten, ja misschien wel in hoofdzaak, ten slotte beter dan het blijkbaar met zoo veel meer inspanning gemaakte *Sint Margareta*, dat voorkomt in den bundel, getiteld *Een Koning*.
Vergelijkenderwijs gesproken, namelijk, wordt in den *Dood van Jaap Oliehoek* het onderwerp begrepen eenigszins zoo als een Millet een dergelijk onderwerp zoû begrijpen; terwijl het onderwerp in *Sint Margareta* begrepen wordt zoo als b.v. een étaleur der firma Liberty of de negentiende-eeuwsche restaurateur van de Legende der H. Anna van Quintin Massys te Brussel een schilderij der zoogenaamde 'primitieve' schilders begrijpt.

599 Deze aantekening door Van Deyssel wordt hier voor de eerste maal gepubliceerd.

Het eerste en beste gedeelte van *Sint Margareta* maakt wel in zeker opzicht een ‘sterkere impressie’ dan *Jaap Oliehoek*. Dit is echter een te gelijk zware èn oppervlakkige impressie; terwijl door *Oliehoek* onze geest te gelijk luchtiger èn dieper of wezenlijker wordt aangedaan.

Oliehoek is natuurlijk, bloeit argeloos uit de natuur van den schrijver op, *Margareta* is kunstmatig.

Een ontleding doet ook zien, dat de verschijning en de opneming der verschijning in *Sint Margareta* niet een werkelijk ziele- of geestesgeval inhoudt of afbeeldt, even als eene voortgezette ont-leding de oppervlakkigheid van het geheel aantoont op verschillende wijzen en de betrekkelijke waardeloosheid dezer zoo-genaamde sterke of compacte visie, enz.

Het beste gedeelte van Sint Margareta eindigt bij de verschijning van den grijsaard met de ham-kleurige ooren.

De eerste verschijning maakt trouwens geen oogenblik den indruk dat de schrijver aan de werkelijkheid van het visioen gelooft, zoo als hij gelooft aan de werkelijkheid van het voorgestelde in *Jan Oliehoek*.

201

Amice,
Je brief ontvangen.
Morgen, Zaterdag, schikt me best.
Ik ben dan tusschen ½ 6 en 6 uur bij Boutens.[600]
Vele gr ook vh t.h.
tt
Arij Prins
Schiedam
26/7'12

600 Toen woonachtig Westeinde 19, Den Haag. Of er op zaterdag 17 juli 1912 moeilijkheden zijn gerezen tussen Prins en Van Deyssel, is ons onbekend. Feit is echter dat er tussen deze datum en die van Prins' overlijden op 3 mei 1922 geen correspondentie meer tussen beiden plaatsvond. Toch hebben de heren elkaar nog enkele malen ontmoet, o.m. in juni 1915, zoals blijkt uit een brief van Boutens aan Arij Prins, d.d. 10 juni 1915, waarop Dr. Karel De Clerck ons opmerkzaam maakte: ‘Ja, ik vond het Zaterdag ook erg onderhoudend. Wij zijn na half een met Thijm naar de Witte gegaan, daar deze beweerde flauw te zijn. Hij heeft er een zwaar souper verorberd, en toen wij eindelijk vandaar scheidden, omtrent vier uur, was het weder zoo heerlijk dat we niet meer naar bed konden. Wij zijn dan deels per fiets deels per auto naar de duinen gegaan en zijn daar tot acht uur gebleven. Dirk Coster heeft er nog een zeebad genomen. 's-Zondagmiddags heb ik met Thijm op de Witte gegeten. Hij lijkt mij hoe langer hoe zieker. Hij is niet bij machte een oogenblik alleen te zijn, laat staan te werken.’

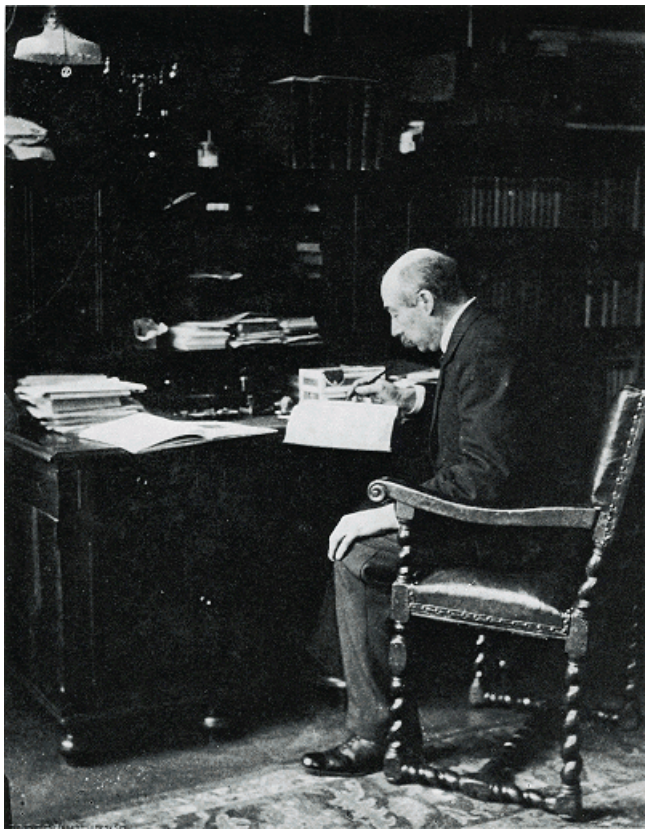

Arij Prins

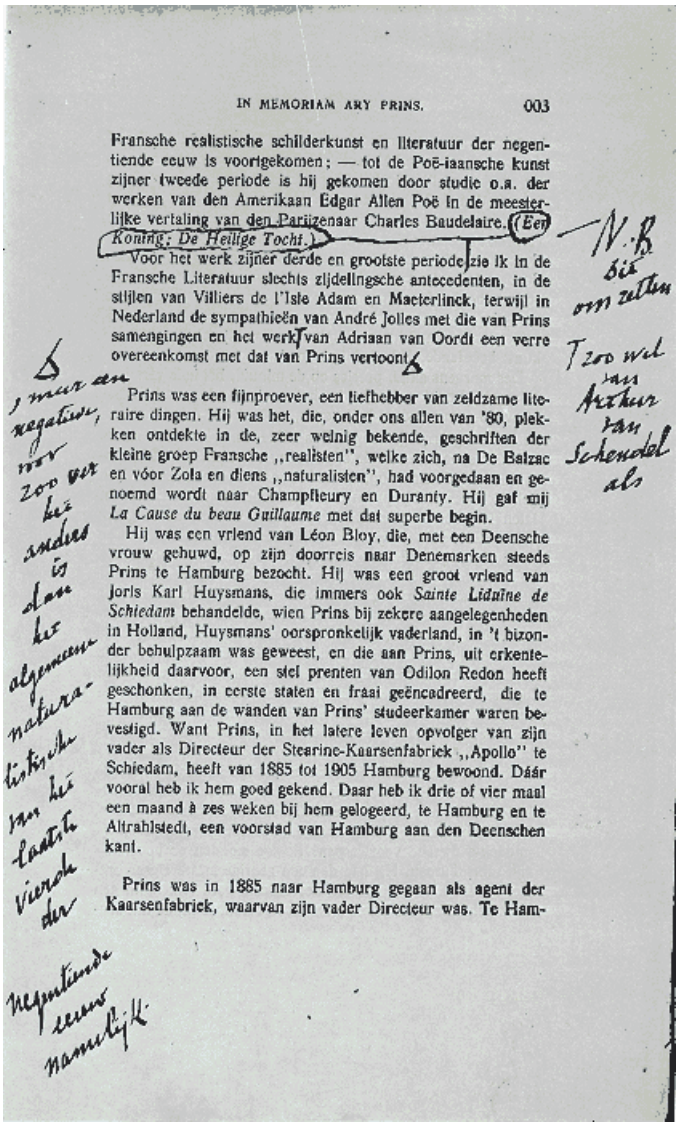

IN MEMORIAM ARY PRINS. 003

Fransche realistische schilderkunst en literatuur der negentiende eeuw is voortgekomen; — tot de Poë-iaansche kunst zijner tweede periode is hij gekomen door studie o.a. der werken van den Amerikaan Edgar Allen Poë in de meesterlijke vertaling van den Parijzenaar Charles Baudelaire. (Een Koning: *De Heilige Tocht.*)

Voor het werk zijner derde en grootste periode zie ik in de Fransche Literatuur slechts zijdelingsche antecedenten, in de stijlen van Villiers de l'Isle Adam en Maeterlinck, terwijl in Nederland de sympathieën van André Jolles met die van Prins samengingen en het werk van Adriaan van Oordt een verre overeenkomst met dat van Prins vertoont.

Prins was een fijnproever, een liefhebber van zeldzame literaire dingen. Hij was het, die, onder ons allen van '80, plekken ontdekte in de, zeer weinig bekende, geschriften der kleine groep Fransche „realisten", welke zich, na De Balzac en vóor Zola en diens „naturalisten", had voorgedaan en genoemd wordt naar Champfleury en Duranty. Hij gaf mij *La Cause du beau Guillaume* met dat superbe begin.

Hij was een vriend van Léon Bloy, die, met een Deensche vrouw gehuwd, op zijn doorreis naar Denemarken steeds Prins te Hamburg bezocht. Hij was een groot vriend van Joris Karl Huysmans, die immers ook *Sainte Lidwine de Schiedam* behandelde, wien Prins bij zekere aangelegenheden in Holland, Huysmans' oorspronkelijk vaderland, in 't bizonder behulpzaam was geweest, en die aan Prins, uit erkentelijkheid daarvoor, een stel prenten van Odilon Redon heeft geschonken, in eerste staten en fraai geëncadreerd, die te Hamburg aan de wanden van Prins' studeerkamer waren bevestigd. Want Prins, in het latere leven opvolger van zijn vader als Directeur der Stearine-Kaarsenfabriek „Apollo" te Schiedam, heeft van 1885 tot 1905 Hamburg bewoond. Dáár vooral heb ik hem goed gekend. Daar heb ik drie of vier maal een maand à zes weken bij hem gelogeerd, te Hamburg en te Altrahlstedt, een voorstad van Hamburg aan den Deenschen kant.

Prins was in 1885 naar Hamburg gegaan als agent der Kaarsenfabriek, waarvan zijn vader Directeur was. Te Ham-

201A
In memoriam Ary Prins[601]

Ary Prins woonde in een groot stads-heerenhuis te Schiedam, het kleine stadje, een huis van de orde der oude 17e- en 18e-eeuwsche Amsterdamsche grachtenhuizen. Toen ik hem daar, omstreeks 1905, bezocht, woonde schuin tegenover hem, rechts, aan de tegenovergestelde grachtzijde, in een dergelijk huis een zijner bloedverwanten, en links, tegenover hem, in een dergelijk huis, een andere bloedverwant. Prins behoorde tot een oude Schiedamsche familie.

Als men denkt aan zijn dood, wordt men vóor-ál vervuld door den grootschen weemoed van stilte, rust, afwezigheid en onbewegelijkheid, die daar nu is, waar vroeger een en al bewegelijkheid, vurigheid, scherp gerichte belangstelling en een leven in één, als nacht en dag doorgaande, vaart was, een vaart gericht op een steeds weder wijkend en altijd opnieuw toegestreefd doel ... Stil moet het nu op het kerkhof zijn en in de straten der stad zéer stil.

Want Prins, zoon van den heer en mevrouw Prins-Gijsberti Hodenpijl, was een man van ras, en van een door de heerlijke menschen-eigenschap der energie bezield ras. In hem leefde voort een stelligheid en snelheid van levensbewegen, die reeds, juist zóo, verre voorvaderen van hem moeten hebben bezeten.

Bij het graf heeft De Meester van zijn oud-Hollandschheid gesproken en Boeken van het innig Hollandsche aan hem.

Bij hem domineerde de wil, de doorzetting, en iets meer aandoenlijks nog dan bij lijdelijke, door gevoelsaandoeningen beheerschte en geleidde naturen wordt gevonden, was in zijn karakter -: zoowel de opmerkelijkheid, dat bij dezen koelen, korten, snellen levende, sommige groote levenswendingen door zegevierende gevoels-doorbraken alleen werden bepaald, als die, dat de aandacht van zóo vele duizenden kleine uren alleen aan dingen van gevoel en verbeelding werd besteed.

Bij hem domineerde de wil. De inhoud van het leven zoû in een bepaald uur tot iets minder of meer moois worden verwerkelijkt ... minder of meer, dát zoû wel blijken en men hóópte op iets zoo mooi mogelijks - maar in dat uur, op dat tijdstip, móést de voorgenomen handeling worden volvoerd. Be Thou good and let Heaven answer for the rest. Indien gij u akelig, ziek, lusteloos gevoelt, - indien gij ‘toch niets goeds zult kunnen doen’ - het kómt er niet op aan, gíj gáát naar uw kantoor, gíj gáát naar uw werkkamer, - en wat er geschiedt, dat geschiede, - de opgewektheid door het besef uwer wilsvolbrenging zál u tot iets in staat maken ...

Van 1882 af heb ik Prins gekend. Tusschen 1890 en ongeveer 1905 mocht ik mij een intiem vriend van hem noemen. Na 1905 ontmoette ik hem hoofdzakelijk in de bijeenkomsten, waar zijn ijveren voor de Nederlandsche letterkundigen hem bracht.

601 Zie noot 1 bij de Inleiding.

Als schrijver over Nederlandsche en Fransche letterkunde in het weekblad De Amsterdammer onder redactie van J. de Koo, ontving ik in 1882 een brief uit Voorburg, met een opmerkelijke realistische schets: sober, droog, echt en raak. Het was de tijd, dat Frans Netscher schreef onder den 'schuil'-naam H. van den Berg. Weldra verscheen de eerste bundel van een nieuw auteur: A. Cooplandt, een boekje, verrijkt met etsen van mej. Van Houten. Deze Cooplandt was degene, die mij uit Voorburg had geschreven en heette met zijn familienaam: Ary Prins.

Het werk van Prins is in drie perioden en drie stijlen te verdeelen: 1. De realistische; 2. De Poë-iaansche; 3. De middeneeuwsch-monumentale.

Prins was een beminnaar der negentiende-eeuwsche Fransche letterkunde. Heeft hij in den bundel *Uit het Leven* het Fransche realisme-naturalisme door-en-door Hollandsch toegepast, het omgezet tot Hollandsche Kunst, zoo dat het onmiddellijk paste in de groote Hollandsche realistische traditie, uit welke realistische Hollandsche Kunst trouwens de geheele Fransche realistische schilderkunst en literatuur der negentiende eeuw is voortgekomen; - tot de Poë-iaansche kunst zijner tweede periode is hij gekomen door studie o.a. der werken van den Amerikaan Edgar Allan Poë in de meesterlijke vertaling van den Parijzenaar Charles Baudelaire.

Voor het werk zijner derde en grootste periode *(Een Koning; De Heilige Tocht)* zie ik in de Fransche Literatuur slechts zijdelingsche antecedenten, in de stijlen van Villiers de l'Isle Adam en Maeterlinck, terwijl in Nederland de sympathieën van André Jolles met die van Prins samengingen en het werk zoo wel van Arthur van Schendel als van Adriaan van Oordt een verre overeenkomst met dat van Prins vertoont, meer een negatieve, voor zoo ver het anders is dan het algemeene naturalistische van het laatste vierde der negentiende eeuw namelijk.

Prins was een fijnproever, een liefhebber van zeldzame literaire dingen. Hij was het, die, onder ons allen van '80, plekken ontdekte in de, zeer weinig bekende, geschriften der kleine groep Fransche 'realisten', welke zich, na De Balzac en vóor Zola en diens 'naturalisten', had voorgedaan en genoemd wordt naar Champfleury[602] en Duranty.[603] Hij gaf mij *La Cause du beau Guillaume* met dat superbe begin.

Hij was een vriend van Léon Bloy, die, met een Deensche vrouw gehuwd,

602 Champfleury was de schuilnaam van Jules Husson (1821-1889), auteur o.m. van *Le Réalisme* (1857), *Chien-Caillou* (1847), *Les Aventures de Mademoiselle Mariette* (1853) en *Les Souffrances du Professeur Delteil* (1853), welke beide laatste werken Van Deyssel leerde kennnen door tussenkomst van Prins.

603 Zie noot 530.

op zijn doorreis naar Denemarken steeds Prins te Hamburg bezocht.[604] Hij was een groot vriend van Joris Karl Huysmans, die immers ook *Sainte Liduïne de Schiedam* behandelde, wien Prins bij zekere aangelegenheden in Holland, Huysmans' oorspronkelijk vaderland, in 't bizonder behulpzaam was geweest, en die aan Prins, uit erkenlijkheid daarvoor, een stel prenten van Odilon Redon heeft geschonken, in eerste staten en fraai geëncadreerd, die te Hamburg aan de wanden van Prins' studeerkamer waren bevestigd. Want Prins, in het latere leven opvolger van zijn vader als Directeur der Stearine-Kaarsenfabriek 'Apollo' te Schiedam, heeft van 1885 tot 1905 Hamburg bewoond. Dáár vooral heb ik hem goed gekend. Daar heb ik drie of vier maal een maand à zes weken bij hem gelogeerd, te Hamburg en te Altrahlstedt, een voorstad van Hamburg aan den Deenschen kant.

Prins was in 1885 naar Hamburg gegaan als agent der Kaarsenfabriek, waarvan zijn vader Directeur was. Te Hamburg heeft hij - in onderscheiding van Potgieter, die wel een goed, maar niet een buitengewoon koop- en Beursman was - een ware genialiteit in het koopmanschappelijke aan den dag gelegd. Van de kleine bizondere agentuur heeft hij een groot algemeen commissie- en exporthuis gemaakt. Hij ging aan en verbrak associaties met Duitschers. Toen hij uit Hamburg vertrok, kon zijn magnifieke positie te Hamburg ingenomen worden door zijn broêr Willem, den oud-officier, terwijl een oudere broêr de vertegenwoordiging der zaak te Teheran vestigde.

Dat leven van Prins te Hamburg, waar hij ook dagelijks de kunst beöefende, heb ik bijgewoond.

Des morgens altijd, precies op de minuut, het huis verlaten. Vóor de Beurs geluncht in het centrum der stad. Eerst 's avonds ten zes uur, half zeven, weêr thuis. Aan de Beurs gezien en gaarne gemoogd. Des ochtends, wat bleek, steeds met den spoed en met de stiptheid van het plichtsbesef, nimmer te laat, de

604 De frequentie van deze bezoeken is in werkelijkheid zeer gering geweest, zoals wij menen te mogen afleiden uit o.m. Bloy's *Mon Journal* I, 1896-1899, II, 1899-1900, door ons gelezen in de vijfde druk van 1942. Hierin wordt geen enkele maal van Prins melding gemaakt. Zekerheid bestaat alleen over een bezoek van Bloy aan Prins in de tweede helft van februari 1891, bezoek dat door Bloy werd aangekondigd bij schrijven van 11 februari 1891: 'Mon cher Prins, Je vous écris en toute hâte et sans aucune littérature n'ayant que très peu de minutes. Je pars samedi matin pour le Danemark où je vais passer quelques semaines auprès des parents de ma femme. Vous savez sans doute par mon dernier livre - "Christophe Colomb devant les Taureaux" - que j'avais chargé mon éditeur de vous envoyer, que j'ai, depuis quelques mois, épousé la fille aînée du poète Danois, Christian Molbech. Ce volume lui est dédié. - Nous arriverons donc ensemble à Hambourg lundi matin, venant de Cologne -, je ne sais pas à quelle heurre - Etes-vous curieux de nous voir? Nous aurons, je crois, deux jours à dépenser, mais assez peu d'argent. Etes-vous en état ou en humeur de nous donner l'hospitalité? Sinon, nous irions simplement à l'hôtel *Höfer près de Hoheluft*, qu'on m'a signalé. -'

straat op, de stad in, naar het zakenleven. De geheelen ochtend plannen maken, delibereeren, confereeren, laten telephoneeren en telegrapheeren, vele zaken te gelijk behandelen, persoonlijk démarches doen. Aan de lunch en op de Beurs opgewekt, spraakzaam, geestig: met vele anecdoten en pittoresque opmerkingen, terwijl daar achter steeds de aandacht strak op de zakelijkheden bleef gericht. De middag weder zooals de ochtend. Elken middag uren lang op het kantoor. Dan naar huis, per rijtuig, tram of trein. Prettig thuis dineeren, bij mijn eerste verblijf met mij alleen, bij het tweede met Willem Prins en mij, bij de latere in het gezin en met de logés. Des avonds, niet altijd maar bijna altijd naar de studeerkamer, - avondzittingen, in later tijd onderbroken door het thee-uur in de familie, besteed aan kunst- en letterkunde.

Dan las hij mij wel voor uit zijn geliefde auteurs, en leerde mij zoo o.a. Dostoïevsky[605] kennen. Maar elke avond onderhielden wij ons gedurende een uur of langer niet met elkaâr. Dan zat hij aan zijn schrijftafel en werkte. Hij had prachtige midden-eeuwsche voorwerpen. Eenige stonden er boven op zijn schrijfbureau. Hij had dan een geurige zware sigaar ontstoken. De kamerruimte om het bureau werd telkens in een wolk gehuld en door die wolken heen betuurde hij de midden-eeuwsche voorwerpen en hielp zoo zijn geest komen tot de diepe verbeeldingswerkingen, waardoor hij de voorstellingen zag, die hij omzette in de woordentaal.

Men weet hoe hij werkte, hoe hij vijf, zes, acht maal de zelfde bladzijde, hetzelfde volzin-vak, óver maakte. Dan werd er niet gesproken! Dan las ik of werkte ook.

Naast het koopmanswerk en het kunstwerk, hield hij zich ook bezig met sport. Niet een mede-doend aandeel daarin nemend, maar als belangstellend toeschouwer, en ... tijd-opnemer. Hij was destijds in Duitschland bekend als een der beste tijd-opnemers bij wielerwedstrijden. Zijn portret prijkte in de sportbladen. Meer dan eens heb ik hem bij dergelijke races vergezeld. Eens had ik iets aan den pols, moest mijn arm in een zwarten doek dragen. De beste renners van den internationalen wedstrijd kwamen op Prins toe, in de pauze, en naderden ook mij, vervuld van een belangstelling, die duurde tot zij vernamen niet met een door een ongeval interessanten Amerikaanschen wielrijder maar met een Hollandsch letterkundige te doen te hebben.

Prins verkeerde ook met de andere Hollanders te Hamburg. Aardige diners

605 Over Dostoïevsky (1821-1881) heeft Van Deyssel zich geuit in De Nieuwe Gids, Jrg. 1922 II, blz. 109-111, herdrukt in de bundel *Nieuwe Kritieken*, A'dam, 1929, blz. 57-60. In het Algemeen cultureel maandblad De Tafelronde, Eerste jrg., mei-juni 1953, blz. 259-265, publiceerden wij Van Deyssels aantekeningen bij zijn hernieuwde kennismaking met Dostoïevsky, in het laatste kwartaal van 1942. Aldaar werd ook openbaar gemaakt het in diezelfde periode geschreven opstel over *De Idioot*, toen door Van Deyssel gelezen in de tweedelige Franse vertaling van Victor Dezély.

en soupers herinner ik mij bij den Heer Van Dissel. Men ontmoette daar den Nederlandschen consul te Hamburg, Bosschart, later gezant, met zijne zusters, een jongen Boissevain, een verbazend voortvarenden jongen De Vries, dien Prins gaarne mocht, naar ik gis wijl er eenige overeenkomst tusschen hunne karakters was.

Behalve voor al het genoemde - de Familie, de Vriendschap, den Handel, de Letterkunde, de Sport - interesseerde Prins zich ook zeer voor schilderkunst. Hij was een vriend van Toorop, dien men te Hamburg wel eens bij hem ontmoette. Jongere schilders hielp hij voort. De oud-Hollandsche schilderijen, die hij te Hamburg kocht, pasten voortreflijk in zijn groot oud-Hollandsch huis te Schiedam. In het museum van Hamburg ging zijn voorkeur naar den gekruisten Christus van Matthias Grünewald, - in verband met zijne vereering voor het Middeneeuwsch Christendom.

In welke milieus men hem - tengevolge zijner zoo van elkaâr verschillende levens-manifestaties en belang-stellingen - ook zag, steeds trof Prins als de bizóndere mensch te midden der betrekkelijk gewónen. Hij had iets bizonders aan zich. Een búiten-gewoon mensch, een aparte aard, een scherp uitgedrukt, zeer zeldzaam voorkomend, karakter. Bij zijne familie in Den Haag (waar zijn ouders woonden aan het Bezuidenhout), te midden van zijn eigen gezin te Hamburg, tusschen Beursmensen, sportslieden, kunstkoopers, bij vroolijke feestvierders, bij kunstenaars of letterkundigen, - steeds zag men dat eenige, - den ras-mensch, met het bleeke gelaat zijner jeugd, en met iets roods daarin, gevestigd in het fellere rood der bolletjes in de ooghoeken, en dat een lichten gloed uitscheen door de bleeke en zwart-bruine uitschijningen van het gelaat, het hoofdhaar en de oogen heen, over de gehele voorzijde van het hoofd, - dat gelaat, met de uitdrukking der onverschrokkenheid en fierheid, lichtelijk achterover gestrekt, zooals sommige zijner portretten het toonen, of met de vormen van den spits voorwaardsen bouw, gehouwen als om in zijn snelheid met gereeder levensbewegen de lucht te doorklieven en tusschen tegenstand zich te drijven, - dien kop als van een bij het nachtelijk licht met onweêrstaanbaar voortijlen een brandende stad bestormenden poorter.

Stéeds zag men ook het andere deel van dat eenige: den mensch van wil en bewustheid, die in het gezelschap was maar tegelijk daarbuiten en daar boven, wakend, wákend, dat boven de genoegens zijner deelnemingen aan het leven zijn opmerkersleven werkend bleef, ook ten opzichte der dan tegenwoordige omgeving, en onafgebroken de hoogere inhoud zijner gedachten, in de vaste lijnen van zijn levensgedrag en tijdsverdeeling, ongeschonden.

Zóo is Prins geweest, de zeldzame, kern-rijke, gloed-rijke, Hollander, de vertegenwoordiger bij uitnemendheid der practijk van een der hoofdzakelijke inzichten van 1880: dat letterkunde kunst is, dat kunst hoedanigheid, graad, heeft, en dat een der uitsluitende methoden naar welke een hooge graad wordt bereikt, is het willend, zwoegend, met onverzettelijke volharding veranderend

en verbeterend, streven naar den hoogsten graad, naar die hoedanigheid, die de bèste is.

L. van Deyssel.

201B
Biographieën[606]

In de biographieën van letterkundigen wordt veel te weinig de eigenlijke toedracht van hun arbeiden beschreven.

Wat weet de belangstellende, bij voorbeeld, van het werken van den Franschen romanschrijver uit de negentiende eeuw Honoré de Balzac?

Hij weet, ten eerste, dat Balzac steeds maar onmiddellijk ging schrijven, meestal zonder daartoe in 't minst juist gedisponeerd te zijn. Hij schreef dan maar door tot hij eindelijk ‘er in’ kwam, dat beteekent: tot zijn hand-schrift een zekere kunstwaarde kreeg. Hij weet, ten tweede, dat Balzac in de drukproeven zijner boeken ontzettend veel verbeterde, zoo dat soms de helft van den oorspronkelijken tekst verviel, en dat hij achtereenvolgens vele, telkens weêr verbeterde, druk-proeven wilde ontvangen. Hij heeft een vage notie van een groote hoeveelheid koffiedrank, dien Balzac ten bate van zijn arbeidsvermogen tot zich nam.

Dat nu is alles weinig en zeer oppervlakkig.

Van Disraëli weet men, althands door het voortreffelijk boek van Maurois,[607] dat hij, sedert lang staatsman zijnde, steeds weder een roman schreef, en zich daartoe, ergens op een buiten ver van zijn gewone verblijfplaats, enkele maanden afzonderde.

Van Ary Prins weet men, door den atlas van Poelhekke,[608] reeds iets beters. Men ziet de bladzijde, die hij zes à acht maal veranderde, in die verschillende toestanden gereproduceerd.

Dit laatste gaat den goeden kant uit.

Maar over 't algemeen weet men van schrijvers weinig van dien aard.

606 Deze van 16 april 1931 daterende aantekening, gepubliceerd in De Nieuwe Gids, Jrg. 1931 II, blz. 6-7, wordt hier voor de eerste maal herdrukt.

607 *La vie de Disraeli* (1927), par André Maurois (1885-1967). Van Deyssel heeft dit boek meer dan eenmaal gelezen, geïntrigeerd als hij vanouds was, d.w.z. sedert 1881, door leven en werken van Benjamin Disraeli (1804-1881). In het jaar van Disraeli's overlijden had Van Deyssel zich gezet tot de vertaling van *Vivian Grey* (1826), vertaling waarin hij al na anderhalve bladzijde bleef steken. *Vivian Grey* trok hem toen vooral zo aan omdat Disraeli deze zijn eerste roman al in zijn tweeëntwintigste levensjaar publiceerde.

608 In de *Platenatlas bij de Nederlandsche Literatuurgeschiedenis*, samengesteld door M.A.P.C. Poelhekke en C.G.N. de Vooys, Groningen, 1916, blz. 128-129, werden een aantal handschriften van Arij Prins afgedrukt, waaruit zich de ontwikkeling liet aflezen van een zin uit Prins' *De Ondergang*, een fragment dat het licht had gezien in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, Jrg. 1913, blz. 448-452; voor de eerste maal herdrukt in de tweede vermeerderde druk van *Een koning*. Amsterdam, 1924, blz. 162-191.

De belangstellende zal, bij voorbeeld, verlangen te weten welke historische boeken Prins had gelezen, doorlezen, of geraadpleegd, voor zijn middeneeuwsche schetsen; of hij daartoe openbare en particuliere bibliotheken bezocht, ook boeken uit die verzamelingen langeren of korteren tijd in zijn werkkamer had, ook boeken in zijn bezit had, en, nauwkeurig, hoe het toeging met het lezen, doorlezen, of raadplegen dier werken; of hij langzaam of snel las (hóé langzaam of hóé snel) en bij herhaling of één maal; of hij voor-goed onthield wat hij gelezen had of hoe het daarmede precies gesteld was; wat het verschil was tusschen de voorstellingen, die hij door lectuur of studie ontving, en die, welke in zijn eigen werk tot stand kwamen, en hoe de overgang van de eene voorstelling tot de andere precies, of waarschijnlijk, zich toedroeg.

Men weet ook, dat Prins des avonds, rookende, arbeidde, na den geheelen dag in zijn koopmanszaken geweest te zijn; wellicht eveneens, dat hij niet gaarne een ander een juist door hem volschreven bladzijde zag inzien ...[609]

Maar al zulke bizonderheden, behalve die over het verschil en den overgang der voorstellingen, zijn oppervlakkig kenschetsend en bevinden zich in waarde op grooten afstand van de reconstructie der interne gebeurtenissen, bij de wording zijner kunststukken, waar het op aan komt.

201C

ARY PRINS

Korte karakteristiek[610]

Het meeste van wat ik wist over Ary Prins heb ik neêrgelegd in enkele boekbeöordeelingen en in een na zijn dood geschreven biographische schets, voorkomend in mijn Gedenkschriften.

Iets sterks, iets stelligs, iets fels en iets scherps kwam voor zoowel in zijne gelaatsvormen en -kleuren als in zijne werken, namelijk in de wijze van componeeren.

Hij was een en al goedheid en hulpvaardigheid, maar die hoedanigheden bevonden zich ónder zijne wilskracht, voortvarendheid en alles be-treffende opmerkzaamheid.

Hij had in zijn kop iets van dat precies omgrensde en diep gekleurde, dat met den middeneeuwschen stijl overeenkwam, van familiewapens en brevierboekeninitialen. Bijna altijd zeer bleek, maar soms ook met een wonderlijke blos.

Ik heb geen tweeden letterkundige gekend, die dermate uitmuntte in het gewone, - namelijk niet met ethische of andere humanitaire bedoelingen door-

609 Vermoedelijk had Van Deyssel dit zelf, tijdens zijn logeren bij Prins, ervaren.

610 Herdrukt uit *Geschenk 1933*. Herinneringen aan Nederlandsche schrijfsters en schrijvers bijeengebracht ter gelegenheid van de Nederlandsche Boekenweek 26 April-6 Mei 1933, blz. 52-55.

vlochten - beurszakelijke èn in het op de spits gedreven exclusieve en selectieve in de kunst.

Na een dag van onafgebroken kantoor-conferenties, juridisch-commercieele en organisatorische, beurs-lunchgrappen en beurs-handels-kwiekheid, kwam hij den huiselijken familiedisch praesideeren, om vervolgens, - op de avonden na, die aan het uitgaan, in Hamburg, besteed werden, - op zijn studeerkamer met al die middeneeuwsche èn modern-Parijsche kunstwerken - rookend een, sterke wakkerheid gaande houdende, zware havannah, zijn met de grootste inspanning als geestelijke calligraphieën met de pen in woorden geteekende kunst-stukken te maken, van wie hij niet scheidde eer waarlijk bereikt was het perfecte, dat hem voor den geest stond.

Hij was niet een koopman, wiens liefhebberij hem daarbij zelf nog wat aan kunst deed doen; maar hij was van nature een kunstenaar, die er dat koopmanschappelijke bij deed, en omdat hij de vermogens, die hem als kunstenaar eigen waren, kon aanwenden in het koopmanschappelijke zooals het dáár behoorde, had hij niet een betrekking, maar was de stichter van een groot kantoor, begonnen met een of twee en opgevoerd tot een personeel van een twintig- of dertigtal medewerkers.

L. van Deyssel.

201D
Letterkundige Kritiek[611]

De ont-ledende letterkundige kritiek gaat van de opvatting uit, dat men door ont-leding de kennis verkrijgt van het kunst-werk (en men deze dan o.a. behoeft om de beste kunst te maken).

Men beschikt echter met de meest nauwkeurige en uitgebreide kennis van kunst-werk slechts over de helft van hetgeen noodig is.

Want behalve het kunst-werk is er de máker.

Indien men die-en-die woorden al-dus samen-voegt, verkrijgt men dat-en-dat kunst-effect. In-der-daad, maar om dergelijke woorden aldus te kúnnen (vinden en) samenvoegen is een in een bepaalden trant geörganiseerde en op een bepaalde wijze werkende (dat is zijne werkingen doende) maker noodig.

Niet híer-door dus, dat men weet, dat deze soort samen-voeging van die-en-die woorden met die-en-die andere de be-doelde kunst te weeg brengt, maar híerdoor, dat soort-gelijke werkingen (geestdrift, extaze, het visionnaire, gedachte-, beschouwings-diepte) in ons plaats vinden, ont-staat het kunst-werk.

611 Deze van 18 augustus 1933 daterende aantekening, gepubliceerd in De Nieuwe Gids, Jrg. 1939 II, blz. 1-3, wordt hier voor de eerste maal herdrukt. Volledigheidshalve wordt ook nog verwezen naar Van Deyssels beschouwing over *Letterkunde-wetenschap*, daterend van 6 november 1936 en openbaar gemaakt in De Nieuwe Gids, Jrg. 1940 II, blz. 315-316; voor de eerste maal herdrukt in: Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deyssel*, Amsterdam, 1968, blz. 369-370.

De kennis der kunst-wording, voor zoo ver die kunst-wording is uitgedrukt in het kunst-werk, is dus een zeer belang-rijk, maar secundair, accessoire, en zoude aangevuld moeten worden door kennis aangaande de geestesbewegingen in den kunstenaar.

In alle kunstenaars samen hebben zich dus een groot, maar beperkt, aantal geestesbewegingen voltrokken.

De een was zóo geörganiseerd, dat geestes-verheffing no. 10 gedurende zes maanden zich dagelijks vier uur lang in hem kon voordoen; de ander zóo, dat extaze no. 4 zich gedurende twee dagen een kwartier lang voordeed.

Een der afdeelingen van de letterkundige kritiek, waarin ik gaarne geärbeid zoû zien, is door het volgende voorbeeld te kennen te geven.

In den letterkundigen Atlas van Poelhekke vindt men de wording eener bladzijde uit het werk van Ary Prins afgebeeld, door dat deze bladzijde, in het handschrift van den auteur, in zes verschillende, bij deze wording elkaâr opvolgende, texten is weêrgegeven.

Nu zoû mij gewenscht voorkomen, dat men de veranderingen, door den auteur telkens aangebracht, overdácht en trachtte uit te maken, wáaróm hij déze bepaalde woorden van text no. 1 veranderd heeft in díe bepaalde woorden van text no. 2. Op deze wijze is namelijk o.a. een natuurkundig inzicht in Prins' kunst-opvatting en kunst-idealen te verkrijgen.

De moeilijkheid bij dergelijke ont-ledende text-kritiek is echter, dat het mogelijk is, die kritiek geheel valsch te doen zijn, zonder dat het mogelijk is, die valschheid aan te toonen op andere wijze dan door uitspraak tegenover uitspraak en gezag tegenover gezag te plaatsen.

Prins zal, bij voorbeeld, in text no. 1 geschreven hebben: ‘nietige boomen’. In text no. 2 heeft hij deze woorden veranderd in: ‘armelijke boomen’. Nu is de vraag: waarom? Waarom vond hij ‘armelijke boomen’ beter dan ‘nietige boomen’?.

De beöordeelaar zal deze verandering uitleggen zóo, dat een tweede beöordeelaar het daarmede geenszins eens is en een geheel andere uitlegging heeft.

Bij een als aanwezig veronderstelde, groote mate van kunstkennis nu, is, door aan-houdende studie, uit te maken, het volstrekt wetenschappelijke zeer naderend uit te maken, welke der twee beöordeelaars het juiste inzicht heeft.

Men zal, om te beginnen, bij Prins hebben opgemerkt, dat, in 't algemeen, het hem meer om de plastiek dan om het rhythme te doen is. Hij heeft dus, *zeer waarschijnlijk*, ‘nietige’ niet veranderd in ‘armelijke’ om dat dit, *op de een of andere wijze*, het acoustisch gehalte van de taalbeweging in waarde deed stijgen; maar om dat het ‘armelijke’, - ofschoon, in dit geval, noch ‘nietig’ noch ‘armelijk’ vol-plastische woorden zijn zoo als ‘dik’ of ‘rood’ - in de verbeelding duidelijker de plastiek-bedoeling bracht dan het ‘nietige’.

Een nietig hondje kan een fijn, kostbaar, goed onderhouden, hondje zijn,

terwijl een armelijk hondje veeleer een vuil hondje, met kale plekken, van onedel ras is.

Het woord ‘armelijk’ bij de boomen deed de boomen meer de waarde van iets menschelijk-, althands zoölogisch-levends aannemen, en versterkte de dracht van treurigheid bevorderend te zijn, die zij in het landschap moesten hebben.

Zulke gedachten te hebben en aan te teekenen, reken ik tot de studie van texten, zoo als die hier bedoeld wordt.

Toelichting bij de afbeeldingen

De originelen van de door Hein de Bouter vervaardigde reprodukties en facsimilé's in deze uitgave berusten, tenzij anders vermeld, in het Letterkundig Museum te Den Haag.

Arij Prins omstreeks 1884	15
K.J.L. Alberdingk Thijm	16
Foto: Photographie Française, Amsterdam, 1884.	
Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.	
Blad 2A van de door K.J.L. Alberdingk Thijm gecorrigeerde drukproef van zijn bespreking van Alphonse Daudet's *L'Evangéliste*, in het weekblad De Amsterdammer van 28 januari 1883	22
Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.	
Frans Netscher	27
Brief van 15 oktober 1884 door Frans Netscher aan K.J.L. Alberdingk Thijm	28
Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.	
Robert Caze	33
Foto: Emile Cohl, Paris.	
Brief van 28 november 1885 door Arij Prins aan K.J.L. Alberdingk Thijm	54
Bladzijde 1 en 2 van een dubbelblad.	
Brief van 1 oktober 1885 door Philippe Zilcken aan Arij Prins	59
Illustratie door Philippe Zilcken bij Prins' *Een buitenkansje*	61
Blad 42 van de door K.J.L. Alberdingk Thijm gecorrigeerde drukproef van de op 2 april 1886 verschenen brochure *Over literatuur*	67
Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.	
Brief van 5 november 1886 door Edouard Dujardin aan Arij Prins	68

Brief van 21 mei 1886 door J.K. Huysmans aan Arij Prins 74

Omslag van het tijdschrift La Jeune Belgique 90

Collectie: Harry G.M. Prick, Delft.

Briefkaart van 10 november 1894 door Emile Verhaeren aan K.J.L. Alberdingk Thijm 93

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

Omslag van het eerste nummer van La Revue Moderniste 94

Collectie: Harry G.M. Prick, Delft.

Omslag van het derde nummer van La Revue Contemporaine 106

Collectie: Harry G.M. Prick, Delft.

Brief uit 1883 door Mevrouw W.A.S. Alberdingk Thijm-Kerst aan haar zoon Karel

114

Blad 1 van een dubbelblad. Het vervolg op blad 2 en 3 luidt:
‘Pourquoi ne plus aimer la vie laborieuse que tu aimais encore il y a un an? Pourquoi frequenter les cafés et autres lieux de fainéants quand tu peus employer ces heures à étudier et devenir un homme instruit, laborieux, un homme de bien, un honnête homme en un mot. Voilà des questions que je me pose et auxquelles je ne saurais trouver une réponse. Pourquoi quand tu peus sortir tous les soirs, pourquoi ne pas rentrer à une heure convenable, te lever à huit heures et travailler quatre ou cinq heures tous les jours? Pourquoi? Il est si facile de faire ce que nous te demandons, car tout ce que nous souhaitons est très raisonnable. Pourquoi ne pas choisir le bien au lieu du mal et te ranger du côté des hommes vertueux. La seule réponse à toutes ces questions c'est, mon pauvre enfant, que tu ne pries plus aussi bien que jadis. Mais reviens au bon Dieu, sers-le bien tous les jours de ta vie et tu t'en trouveras bien, crois à l'amour de ta mère et de ton père, respectez nos vieux jours et le bonheur sera ton partage. Le vice n'offre que le semblant du bonheur, c'est - on l'a dit bien souvent - une coupe remplie de poison dont le bord est mieilleux. Hélas, hélas, crains ton coeur faible et excessif et écoute la voix de ta mère.’

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

Bestelling van 3 maart 1889 door K.J.L. Alberdingk Thijm bij de Amsterdamse boekhandelaar J.C. Schröder

Op de keerzijde van dit blad:
De werken van P. Bonnetain, *behalve*:
L'Opium, Charlot s'amuse, en *Au Tonkin*.

Flaubert, *L'Education sentimentale*.
Flaubert, *S***â***lammb***ô**.
Huysmans, *A Rebours*.

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

Omslag van het tijdschrift La Plume 137

Collectie: Harry G.M. Prick, Delft.

Arij Prins, temidden van sportslieden, voor de Gastwirtschaft zum Sportsmans House van H. Hollerbach te Hamburg 141

Brief van 2 maart 1892 door K.J.L. Alberdingk Thijm aan Arij Prins 145

Spotprent uit De Nederlandsche Spectator, jrg. 1892, no. 19 151

Arij Prins 160

Blad 1 van het door K.J.L. Alberdingk Thijm bewaarde dubbelbladige programma van een door hem op zondag 2 juli 1893 te Hamburg-Sankt Pauli bijgewoond concert, bestaande uit achtentwintig nummers, aanvangend met de Commandeur-marsch van Reindel en besloten met de ‘Einzug der Gäste auf der Wartburg’ uit Richard Wagner's Tannhäuser 165

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

Omslag van het tijdschrift Mercure de France 215

Dit nummer bevatte brieven van Vincent van Gogh aan zijn broer Theo, terwijl Herman Heijermans meewerkte met een artikel over L'art dramatique en Hollande.

Collectie: Harry G.M. Prick, Delft.

Brief van 22 oktober 1897 door Alfred Vallette aan K.J.L. Alberdingk Thijm 216

Eerste blad van een dubbelblad. Het vervolg op blad 4 luidt: ‘très au courant des lettres néerlandaises.

Je vous prie d'agréer, monsieur, l'expression de mes sentiments très distingués, Alfred Vallette.

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

Arij Prins 219

Een der voorstaten van een passage uit *De Heilige Tocht* 246

Uiteindelijk zou deze passage luiden (*De Heilige Tocht*, Amsterdam, 1923^{2}, blz. 101-102): ‘De maan, mat-vurige hoorn, steeg uit den nachtedamp, die, als een wolk dicht, was uit het verre opgerezen. Een wal-van-somberheid op aarde scheen te staan, waarover het in roodheid smookte, zoo vuige was het licht, dat sloeg bedektelijk op, en troebelde met gloed de donkerheid van hemel-vormen. En de woestijn in glomen lag - een duisternisse die doordwaald van nachteschijnseling, waarover waarde weg in onbestendigheid zachtdonker uit de lucht; en wel een zwarter schim in grilheid verre gleed als schaduw van een dreiging hoog, die loomelijk verwiekte.’

Voorstaat van een andere passage uit *De Heilige Tocht* 247

Petronella Alida Prins-Goudkade en Arij Prins in september 1899 248

Foto: Willy Wilcke, Hamburg, 1899.

Blad 5 en blad 6 van het handschrift van Van Deyssels bespreking van *Een Koning* 260

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

K.J.L. Alberdingk Thijm omstreeks 1903 272

Correspondentiekaart van 2 mei 1904 door K.J.L. Alberdingk Thijm aan Arij Prins 290

Voor- en achterzijde.

Samenzijn te Antwerpen op 7 april 1907 299

J.K. Huysmans omstreeks 1905 301

J.N. van Hall 305

Arij Prins omstreeks 1908 311

Geïllustreerde correspondentiekaart van 31 december 1910 door Arij Prins aan Georges Khnopff 312

Het hier afgebeelde huis aan de Lange Haven 107 te Schiedam werd in november 1912 door Prins verlaten voor een woning aan de Nieuwe Haven 153.

Arij Prins 323

Blad 3 van de door K.J.L. Alberdingk Thijm gecorrigeerde en aangevulde proef van zijn aan De Gids bijgedragen *In memoriam Arij Prins* 324

Collectie: Lodewijk van Deyssel-archief, Delft.

Register.

In dit register zijn de namen opgenomen van alle in deze uitgave genoemde personen, alsmede de (hier cursief gedrukte) namen van de door Prins en Van Deyssel genoemde Franse periodieken.

Abot 100
Adam, Juliette 116
Adam, Paul 85, 100, 101, 113, 117
Adama van Scheltema, C.S. 315
Adrien, Georges, zie: Darien, Georges
A.J., zie: Alberdingk Thijm, K.J.L.
Ajalbert, Jean 9, 99
Alberdingk Thijm, Catharina L.M. 152, 203
Alberdingk Thijm, Frank L. Th. 119, 120
Alberdingk Thijm, J.A. 115, 123, 125, 132, 152, 164
Alberdingk Thijm, Joanna C.A. 179
Alberdingk Thijm, J.W.L. 91, 201, 274, 277, 278, 280, 297
Alberdingk Thijm, K.J.L. passim
Alberdingk Thijm-Horyaans, C.B. 91, 159, 190
Alberdingk Thijm-Kerst, W.A.S. 113, 157, 270
Aletrino, Aäron 29, 105, 111, 133, 135, 139, 174, 304, 306, 307, 313-315, 317
Alexis, Paul 89, 117
Amstel, Diederik van, zie: Goes, Frank van der
Andersen, Hans Chr. 25
Andriessen, P.J. 112
Antink, Margot 283
Apol, Louis 45
Apuleius 213
Aquino, Thomas van 103
Arntzenius, A.M.G. 110
Artz, D.A.C. 39
Aubry, G. Jean 102

Bakhuizen van den Brink, R.C. 10
Balen, J. Hendrik van 21
Balzac, Honoré de 18, 43, 65, 77, 89, 138, 162, 269, 270, 285, 286, 289, 326, 330
Barbey d'Aurevilly, J. 69, 72, 120
Barbusse, Henri 116
Barendrecht, August Pieter, zie: Groeningen, A.P. van
Barrès, Maurice 39, 47, 82, 85, 86, 92, 105, 132, 136
Bastet, F.C. 45
Bauchart, Maurice, zie: Berleux, Jean
Baudelaire, Charles 43, 69, 72, 73, 88, 116, 118, 119, 123, 138, 213, 214, 326
Bauer, Marius 170, 182, 197
Bazel, K.P.C. de 276
Beaufort, W.H. de 31
Beer, T.H. de 51
Beers, Jan van 213
Beets, Nicolaas 31, 38, 46, 116, 120, 213, 223, 270, 287, 288

Beitsma, P. 96
Beijers, J.L. 25, 44, 91
Belot, Adolphe 17
Berg, H. van den, zie: Netscher, Frans
Berlage, H.P. 98
Berleux, Jean 100
Bernard, Tristan 278
Biederlack, H.J. 186
Blanche, J.E. 113
Bleckmann, Mr. C.B. 167
Bleibtreu, Karl 89
Blommers, B.J. 39
Blondin, Antoine 162
Bloy, Léon 71, 77, 96, 98, 102, 104, 109, 110, 118, 122, 125, 132, 136, 143, 326, 327
Boborykine, Pjotr 50
Bock, Théophile de 38
Boddaert, Marie 44, 213
Boeken, Hein 7, 8, 13, 98, 147, 153, 176, 184, 186, 189, 197, 203, 205, 206, 213, 313-315, 325
Boer, Julius de 98
Boex, J.H., zie Rosny, J.H.
Boex, S.J., zie: Rosny, J.H.
Boissevain, Charles 31, 46, 175

Bomans, Godfried 12
Bonnetain, Paul 9, 32, 80, 95, 99, 113, 118, 122, 296
Borel, Henri 213, 242
Bornier, Henri de 102
Bosboom-Toussaint, A.L.G. 46, 213
Bosschaert 159, 329
Bourget, Paul 32, 42, 47, 99, 100, 105, 110, 113
Boutens, P.C. 6, 251, 310, 318, 322
Boxman, D.E.H. 253
Braat, W.C. 9
Brandt 189
Brandt van Doorne, C.P., zie: Kollewijn, R.A.
Bredero, G.A. 42
Brentano, Clemens 95
Brink, Jan ten 17, 21, 24, 37, 38, 48, 148, 149, 164, 213, 217
Brinkman en Van der Meulen 69
Broedelet, Lucie 176, 184, 188
Broms, C.E. 37
Brouwer, A., zie: Looij, Jac. van
Brunetière, Ferdinand 32
Brunhoff, M. de 170
Bührmann, F.C. 25
Buijs, J.T. 31
Buitenrust Hettema, F. 155
Bunyan, John 42
Burnouf, Eugène 102
Busken Huet, Cd. 51, 78, 213
Byron, Georges Gordon 42
Byvanck, W.G.C. 149

Cahn 206
Callenfels, Mevr. 227
Calman-Lévy 120
Camp, Maxime du 57
Casanova de Seingalt, Giacomo 125, 257
Caze, Robert 30-32, 39, 49, 53, 56, 85, 95
Céard, Henry 9, 34, 53, 89, 100, 113, 120
Cervantes 306
Champfleury, zie: Husson, Jules
Champsaur, Félicien 95
Charpentier, Georges 17, 34, 50, 132, 269
Chateaubriand, François-René 170
Christus, Jezus 78, 95, 107, 170
Cladel, Léon 17, 32
Claretie, Jules 50
Clerck, Karel de 310, 322
Coekelbergh, Louis 280
Coenen, Frans 14, 98, 190, 214, 249, 252, 253, 270, 287, 318
Colenbrander, H.T. 5, 6
Colijn, zie: Heijermans, Herman
Colmjon, Gerben 29, 53, 89

Conrad, Michael Georg 23
Cooplandt, A., zie: Prins, Arij
Coppée, François 213
Cornelder 64
Corot, J.B.C. 45
Coster, Dirk 7, 269, 322
Couperus, Louis 5, 44, 46, 73, 213, 214, 217, 241, 283
Courbet, Gustave 45
Courrière, C. 50
Cremer, J.J. 270
Cremer, W. 91
Cuypers, P.J.H. 159

Dante 116, 214
Darien, Georges 226, 267, 269
Daubigny, Ch. F. 45
Daudet, Alphonse 17, 23, 34, 102, 122
Daum, P.A. 92, 97
Deffoux, Léon 32
Degas, Edgar 72, 101
Delang, zie: Hofker, Gerrit Jan
Delsemme, Paul 65
Deman, Edmond 116
Dentu, Edouard 34
Derkinderen, A.J. 143, 146, 159, 194, 292
Descaves, Lucien 32, 80, 128, 132
Deschamps, Léon 136
Desprez, Louis 30, 32, 34-36, 47, 50-53
Deventer, Charles M. van 81, 148, 176, 186, 188, 313
Dezély, Victor 328
Dickens, Charles 30
Diepenbrock, Alphons 7, 148, 158, 159, 166, 176, 184, 251
Diepenbrock-Kuytenbrouwer, J.J. 166

Dijsselhof, G.W. 13
Disraëli, Benjamin 330
Dissel, van 159, 161, 163, 195, 329
Doesburgh, S.C. van 149
Doffigny, Mej. 64
Dolent, Jean 53
Domela Nieuwenhuis, F. 108
Donker, Ida 91
Doorenbos, Willem 18, 316
Dorian, Charles 42
Dorian, Tola 42
Dostoievsky 47, 48, 50, 112, 328
Douwes Dekker, Eduard, zie: Multatuli
Douwes Dekker-Hamminck Schepel, M. F.C. 105
Doyle, Arthur Conan 203
Dubois, Pierre H. 11
Ducasse, Isidore 133
Duinkerken, Anton van 13
Dujardin, Edouard 66, 73, 92, 95, 97, 99, 103, 113, 117
Dumas (père), Alexandre 43, 50, 289
Duranty, Louis 9, 35, 69, 269, 270, 278, 285, 326
Duvivier, Julien 110

Ebeling, Friedrich 57
Echo de Paris 127, 132
Eckeren, Gerard van 7
Eeden, Frederik van 5, 12, 13, 40, 42, 43, 47, 81, 105, 133, 148, 153, 154, 159, 168-170, 173, 174, 176, 185, 213, 217, 242, 244, 283, 286, 288, 292, 313, 315, 316
Eekhoud, Georges 32, 101
Ego, zie: Loffelt, A.C.
Einstein, Albert 5, 6
Ellerman, Harms en Cie. 17
Elskamp, Max 185
Emants, Marcellus 64, 91, 95, 213
Emmerick, Anna Katharina 95
Endt, Enno 104, 168
Engelman, Jan 190
Erens, Emile 85
Erens, François 13, 14, 23, 29, 39, 41-43, 81, 82, 85, 87, 99, 105, 115, 132, 133, 135, 138, 139, 148, 184, 200, 203, 205, 206, 213, 214, 313, 315-317
Erp Taalman Kip, Dr. van 276
Esser Jr., Is. 46, 152
Eugenie, Keizerin 269
Everts Jr., J. 283

Faguet, Emile 269
Faramond, Maurice de 99
Faust, Séverin, zie: Mauclair, Camille
Fénéon, Félix 66, 101
Feuillet, Octave 65

Fèvre, Henry 30, 34, 35, 47, 52
Figaro, Le 80, 99, 105
Fiore della Neve, zie: Loghem, M.G.L. van
Flaubert, Gustave 17, 18, 20, 34, 57, 65, 69, 72, 73, 89, 102, 118, 120, 138, 253, 270
Fles, Anna 251
Fles, Etha 251
Fleury, Maurice de 86
Fortuyn, J.A. 224, 245
France, Anatole 150
Frenzel, Elisabeth 112
Frenzel, Herbert A. 112

Garennes, Ernest 17
Gatumeau, Louis 122
Gautier, Théophile 217
George, Stefan 249
Ghil, René, zie: Ghilbert, René
Ghilbert, René 85
Gide, André 113
Gil Blas, Le 50, 96
Gillet, Louis 303
Godet, R. 100
Goes, Frank van der 13, 42, 46, 47, 81, 109, 115, 150, 168-170, 174, 186, 195, 241, 286, 287, 313
Gogol 47, 48, 50
Goncourt, Edmond de 18, 23, 29, 34, 38, 56, 78, 89, 100, 101, 108, 117-120, 194, 254
Goncourt, Jules de 10, 18, 23, 29, 34, 38, 78, 89, 100, 101, 117-120, 194, 254
Gorter, Herman 104, 131, 133-135, 168, 169, 173, 174, 176, 185, 214, 217, 230, 241, 286, 293, 313, 315-317
Gorter-Cnoop Koopmans, Louise 286
Gosler, W. 46

Gosselin, Charles 102
Goudkade 166
Gourmont, Rémy de 136, 138
Goya 73
Goyen, Jan van 280
Graaf, Andrew de 143
Gravesande, G.H. 's- 50, 73, 173, 176, 291
Gray, John 185
Gréville, Henry 17
Groeningen, August van 133, 214
Groesbeek, K. 170, 287, 294, 307
Groningen, van 164
Grünewald, Matthias 329
Guiches, Gustave 80, 146

Habbema, Koos, zie: Heijermans, Herman
Hacke, D.W. 253
Hall, J.N. van 5, 31, 32, 35, 98, 175, 213, 304, 306, 307
Hamel, A.G. van 213, 304
Hasebroek, J.P. 46
Haverkamp, J. 44
Hayem 71
Heijermans, Herman 217, 224, 228, 230, 231, 233, 241, 242, 245, 253, 254, 257, 270, 271, 283, 320
Heijmans Jr., S. 304
Heine, Heinrich 107
Helena 181-183
Henkes, Gerke 39
Hennequin, Emile 9, 32, 39, 65, 70, 89, 95, 101-105, 112
Hennique, Léon 50, 89, 120
Hildebrand, zie: Beets, Nicolaas
Hofker, Gerrit Jan 128, 130, 133-135, 148, 150, 176, 214, 313, 316, 317
Hofstede, J.J. 34
Hogarth, William 119
Holswilder, J. 134
Homerus 253
Honigh, C. 31, 46
Hooft, P.C. 307
Hooijer, J.H. 31, 46
Horst, C.F. van der 133, 195
Houten, Barbara van 57, 326
Hovius, zie: Alberdingk Thijm, K.J.L.
Hoytema, Willem van 198
Hugo, Victor 84, 87, 92, 98, 138
Huizinga, J. 73
Hulleman, Frans 283
Hulzen, Gerard van 270, 283, 317
Huret, Jules 132, 138
Husson, Jules 326

Huysmans, Joris Karl 9, 22, 30, 32, 34, 39, 42, 50, 56, 70-72, 79, 89, 92, 102, 104, 109, 110, 112, 120, 125, 127-131, 138, 181, 200, 203, 213, 224, 225, 229, 268, 269, 283, 285, 289, 302, 303, 327

Ibsen, Hendrik 89
Indépendance Belge, 23
Ising Jr., Arnold 13, 29, 81, 154, 232
Israëls, Isaac 39, 102, 132, 135, 147
Israëls, Jozef 39, 194

Jammes, Francis 116
Jansonius, F. 12, 87
Jarry, Alfred 136
Jelgersma, D.G. 195
Jeltes, H.F.W. 280
Jeune Belgique, La 32, 89, 92, 213
Jeune France, La 42, 89
Jolles, André 14, 184, 185, 188, 190, 214, 217, 222-224, 242, 253, 267, 275, 280, 326
Jong, A.M. de 7
Jong, Martien J.G. de 12
Jonghe, Jhr. W.F. de 91
Josselin de Jong, P. de 57
Judson Niess, Robert 78
Juris Doctor, zie: Koo, J.J. de

Kahn, Gustave 82, 85, 88, 116, 133, 136
Kamerbeek Jr., J. 7, 9, 12
Kampen, P.N. van 7
Keller, Gerard 270
Keuchenius, P.E. 229
Khnopff, Georges 279, 292
Kistemaeckers, Henry 23, 30, 32, 34-36, 52, 113
Kleinmann, H. 252
Kloos, Willem 5, 7, 9, 13, 14, 29, 43, 47, 58, 64, 69, 71, 73, 77-79, 81, 82, 103-107, 109, 111, 113, 125, 130, 133, 144, 147, 153, 154, 161, 168-170, 172-176,

181, 184, 186, 188, 197, 198, 203-206, 213, 214, 217, 228, 243, 244, 252, 253, 266, 270, 279, 284, 288, 289, 292, 313-317
Kloos-Reyneke van Stuwe, Jeanne 244, 318
Kneipp, S.A. 143
Knobel, F.M. 285
Knuvelder, Gerard 12
Kollewijn, R.A. 31, 32, 35, 40, 49, 52, 318
Koo, J.J. de 77, 225, 326
Kooreman, Dirk L. 159, 163, 164, 167, 169, 195, 198
Koster, Anton 48, 49, 51, 52
Koster 206
Kruseman, Mina 217
Kuenen, J.P. 6

Laan, H. van der 44
Laar, J.J. van 69, 169, 174
Laffan, May 25, 30
Laforgue, Jules 42
Landry, Georges 71, 102
Langenhuysen, C.L. van 41
Lapidoth, Frits 317
La Rue, Jean, zie: Vallès, Jules
Lautréamont, Comte de, zie: Ducasse, Isidore
Lavedan, Henri 117
Leconte de Lisle, Ch. M.R. 43, 102
Leendertz, Jan 148
Leeuwen, J. van 191
Lefébure, Eugène 110
Lemonnier, Camille 17, 32, 50, 65, 81, 92
Lennep, Jacob van 242
Lier, Abraham van 41, 48
Littré, Emile 170
Lodewijk XIV 249
Loffelt, A.C. 21, 39
Loghem, M.G.L. van 46, 152
Lombroso 148
Looij, Jac. van 6, 11, 13, 37, 98, 111, 133, 150, 153, 154, 176, 183, 186, 188, 191, 195, 213, 283, 293, 298, 307, 313, 317
Looij, S.L. van 155, 203, 207, 252
Looij-van Gelder, Titia van 6, 298, 300
Lorentz, H.A. 6
Lorrain, Jean 17
Loveling, Virginie 77, 213
Luctor, zie: Boddaert, Marie
Luther 107

Maeterlinck, Maurice 116, 120, 133, 136, 138, 185, 201, 214, 222, 223, 255, 326
Mallarmé, Stéphane 85, 88, 102, 103, 105, 107, 110, 111, 115, 116, 136, 148, 149, 185
Manders, J. 228

Manet, Edouard 40, 45, 72, 88
Margueritte, Jean-Auguste 101
Margueritte, Paul 80, 86, 92, 100, 101, 113, 115, 118, 122, 125, 296
Maris, Jacob 39, 40
Maris, Thijs 252, 256
Maris, Willem 40
Marius, Anna 119
Massijs, Quintin 321
Mast 13
Mauclair, Camille 116, 225
Maupassant, Guy de 9, 17, 20, 23, 25, 26, 29, 32, 89, 105, 213
Mauriac, François 7
Maurik, Justus van 49
Maurits, zie: Daum, P.A.
Maurois, André 330
Meester, Johan de 283, 313, 315, 325
Melati van Java, zie: Sloot, N.M. Chr.
Mendès, Catulle 102, 117
Mendes de Leon 229
Mercure de France 148-150, 213, 214
Mérimée, Prosper 269
Merwesteyn, van 89, 95
Metschersky, Prinses 42
Michelet, Emile 43, 153
Mijnssen, Frans 6, 7, 98, 302, 306, 320
Millet, J.F. 45, 88, 321
Mirbeau, Octave 9, 100, 113
Molbech, Christian 327
Molière 306
Mönckeberg, Tilli 253
Mondor, Henri 102
Monnier 102

Mont, Pol de 279
Montschal 92
Moore, George 46, 57, 108
Moréas, Jean 85, 95, 97, 100, 113, 116, 117, 136, 150
Moreau, Gustave 17
Morel, W.A. 79
Morin 39
Mouquet, Jules 223
Mouton en Co. 23, 64, 79, 206
Mullem, Louis 101
Muller Fz., S. 250
Multatuli 65, 91, 105, 111, 213
Musset, Alfred de 213

Naeff, Top 6, 7, 10, 11, 307, 310
Napoleon I 194, 195, 201, 221, 249, 250
Neer, Aert van der 280
Netscher, Frans 25, 26, 29, 31, 35, 37, 38, 44, 46, 47, 49-51, 56-58, 64, 66, 69-71, 73, 76, 77, 79, 100, 108, 113, 121, 131, 133, 134, 138, 153, 174, 181, 213, 242, 313-315, 326
Nierop, F.S. van 229
Nievelt, C. van 46, 181, 221
Nijhoff, Martinus 45
Nijhoff, Paul 294
Nijland, Lieven, zie: Eeden, Frederik van
Nijland-Verwey, Mea 111
Nizet, Henri 52
Nouvelle Revue 116
Novalis 116

Ollendorff 292
Oltmans, J.F. 280
Oordt, Adriaan van 242, 326
Opzoomer, Adèle, zie: Wallis, A.S.C.
Oude, J. van den, zie: Nievelt, C. van

Paap, W.A. 12, 47, 64, 70, 72, 81, 105, 111, 147, 316
Papadiamantopoulos, Yannis, zie: Moréas, Jean
Paschal, Léon 213, 214
Paupelin, Claudius 100
Pauwels, François 229
Penning, W.L. 249
Perk, Jacques 32
Pia, Pascal 42
Pierson, Allard 306
Plume, La 136
Poe, Edgar Allan 69, 72, 73, 88, 112, 117-120, 123, 129, 138, 203, 205, 206, 209, 217, 326
Poelhekke, M.A.P.C. 7, 330, 333
Poictevin, Francis 100
Polak, Bettina 175

Ponlevoy S.J., Pater de 268
Potgieter, E.J. 10, 213, 214
Prick, Harry G.M. 6, 13, 18, 40-42, 46, 65, 66, 70, 78, 85, 107, 120, 131, 133, 134, 148, 154, 161, 170, 185, 225, 251, 256, 291, 293
Prins, Aleida Cornelia Maria 155
Prins, Apie 5
Prins, Arij passim
Prins, Arij Carel 232
Prins, Carel Cornelis 155, 156
Prins, Cornelis Franciscus 155
Prins, Hendrika Aletta 196
Prins, Maria Jacoba 206
Prins, Maria Jacoba Françoise 155
Prins, Pieter Cornelis Anne 155, 325
Prins, Willem Johannes 155, 327, 328
Prins-Gijsberti Hodenpijl, Maria Jacoba 155, 325
Prins-Goudkade, Petronella Alida 191, 212

Quack, H.P.G. 31
Querido, Israël 228, 229, 271, 313

Rabelais 285
Ravesteyn, Hubert van 280
Reddingius, Joannes 7
Redon, Odilon 72, 73, 327
Reehorst, C.L. ter 152
Reeser, Eduard 166, 184
Régnier, Henri de 98, 249
Reijnders, Karel 12, 44, 46, 119, 120, 169, 228, 241, 257, 304, 332
Rembrandt 12, 88, 224, 296
Renan, Ernest 102, 170
Renéville, Roland de 223
Revue Contemporaine 43, 53, 65, 89, 101-103, 105, 117, 122, 123, 170, 296
Revue de Genève 89, 92, 96, 103

Revue de Hollande 279
Revue des Deux Mondes 9, 31, 32, 47
Revue Encyclopédique 217
Revue Indépendante 9, 42, 66, 70, 72, 73, 76, 77, 79, 81, 85, 86, 88, 89, 101-103, 108, 110, 113, 116, 118, 123, 125, 191
Revue Moderniste 9, 92, 95, 97, 100, 113
Revue Wagnérienne 103
Rhijn, W. van 6
Ricketts, Charles 185
Rimbaud, Arthur 116, 222, 223
Rip, W.C. 40, 44
Ritter Jr., P.H. 7, 10, 11
Robbers, Herman 6, 7, 11, 98, 283, 303, 308, 320
Rochussen, Charles 25
Rod, Edouard 9, 30, 65, 100, 113, 117
Rodenbach, Georges 116
Roermeester, G.J. 40, 45
Roland, Edouard, zie: Röpcke, Edward
Roland Holst, A. 12
Roland Holst, R.N. 185, 286
Roland Holst-van der Schalk, Henriette 176, 185, 188, 189, 195, 241, 286
Rollinat, Maurice 43
Roode, J.C. de 23
Roosdorp, Frits, zie: Schröder, F.C.M.
Röpcke, Edward 198
Rops, Félicien 102, 181
Rosny, J.H. 79-81, 86, 102, 112, 117, 122, 123, 254
Rossignon-Lièнard, E.D. 126
Rössing, A. 43
Rousseau, Jean-Jacques 257
Rouzet, Georges 71, 102
Royaards, Willem 307, 309, 319-321
Rzewuski, Stanislas 77

Sainte-Beuve, Ch. A. 17
Sainte-Croix, Camille de 82, 86, 101, 115
Saint-Simon 82
Salomons, Annie 7, 8
Sand, Georges 65
Santen Kolff, J. van 64, 78
Schalk, Henriette van der, zie: Roland Holst-van der Schalk, Henriette
Scharten, Carel 5
Schelling, F.W. 251
Scheltema & Holkema 170, 196, 205-207, 287, 294, 298, 307, 314, 315
Schendel, Arthur van 13, 326
Schepers, J.B. 5
Schilp, C.A. 224
Schimmel, H.J. 20, 21, 24, 37
Schröder, F.C.M. 176
Schwartze, Thérèse 200
Schwob, Marcel 150

Ségur, Philippe-Paul 189
Seurat, Georges-Pierre 101
Shakespeare 116, 307
Shelley, P.B. 42, 103, 104, 107, 109
Signac, Paul 101
Sijthoff, A.W. 31
Sikkinge 164
Sillem, J.A. 31
Sjouwerman, Jeannette 228
Sloot, N.M. Chr. 44
Smit Kleine, F. 29, 37, 181, 221
Snijder van Wissekerke, M. 197
Soera Rana, Zie: Esser Jr., Is.
Sophocles 213
Sötemann, A. 66
Spencer, Herbert 89
Stapelmohr, H. 89
Staphorst, J., zie: Veth, Jan
Stendhal 18, 47, 82, 101, 115, 257, 269
Stevenson, Robert 203
Stokvis, Benno J. 8
Strindberg, August 117
Stuiveling, Garmt 32, 168
Stürken, Alfred 168
Swart, Sara de 190
Swarth, Hélène 46, 213, 315-317
Swift, Jonathan 306
Swinburne, A. Ch. 41, 42

Taches d'Encre, Les 39, 41, 82
Tailhade, Laurent 136
Taine, Hippolyte 32, 105
Tak, P.L. 111, 169, 293
Teixeira de Mattos, Alexander 196
Tennyson, Alfred 42, 104
Terburch, C., zie: Esser Jr., Is.
Thieme, H.C.A. 21

Tideman, Piet 153, 172, 176, 184, 186, 188-190, 194, 197
Tideman-Eman, A.E. 190
Timmerman, Aegidius W. 173, 251
Titiaan 43
Tjeenk Willink, H.D. 25, 181
Tolstoj 47, 48, 50, 65, 194
Toorop, Jan 98, 116, 157, 175, 182, 184, 185, 191, 194, 195, 212, 256, 271, 280, 286, 329
Tresse 34
Tricht, H.W. van 40, 42, 293
Twiss, Baronesse van 25

Uri, S.P. 9-12, 25, 34, 38, 39, 57, 66, 86, 121, 138, 279
Uyldert, Maurits 291

Valk, Maurits van der 37
Valkenhoff, Pierre van 138
Valkhoff, P. 57
Vallès, Jules 96, 254
Vallette, Alfred 135, 148, 150, 213, 214
Vannier, Léon 102
Veen, L.J. 287
Veenstra 252
Veer, Hendrik de 25
Velde, Henry van de 184
Ven, E. van der 25
Verga, Giovanni 25, 26, 30, 46, 91
Verhaeren, Emile 97, 185
Verkade, Eduard 307
Verlaine, Paul 88, 103, 136, 222
Vermeylen, August 185
Versluys, W. 78, 111, 135, 184, 186, 203, 294
Verwey, Albert 5, 12, 14, 29, 31, 43, 47, 79, 81, 111, 113, 143, 153, 154, 189, 191, 195, 213, 217, 249, 251, 252, 271, 281, 291-295, 313, 315, 316, 318
Verwey, Kees 12
Vestdijk, S. 120
Veth, Cornelis 302
Veth, Jan 12, 37, 73, 176, 252, 253, 271
Vidal, Jules 100
Vielé-Griffin, Francis 185
Vignier, Charles 95
Villiers de l'Isle-Adam, Comte de 9, 73, 102, 104, 105, 109, 120, 122, 170, 213, 284, 326
Violentilla, Stella, zie: Broedelet, Lucie
Vliet, Mietje van der 119, 120
Vogüé, E.M. de 9, 47
Vogue, La 107
Voltaire 268
Vooys, C.G.N. de 318, 330
Vooys, Is. P. de 293
Voragine, Jacques de 102

Vos, Jan 224
Vosmaer, Carel 18, 45
Vries, de 166, 329
Vries, R.W.P. de 119

Wagenvoort, Maurits 132, 186
Wagner, Richard 64, 103
Wallis, A.S.C. 46
Weel, K.J., zie: Alberdingk Thijm, K.J.L.
Weissenbruch, J.H. 38
Wertheim en Gompertz 229
Werumeus Buning, Arnold 38
Wezel, A.S. van 229
Whistler, James M.N. 110
Wibaut, F.M. 169
Wildenbruch, Ernst von 112
Wildermuth, Harry R. 6
Willy 155
Winkler, K.C. 253
Witsen, Willem 37, 98, 147
Wolters van Leiden, W.P. 46, 217
Wijngaarden, P.J. van 319
Wijzewa, Théodor de, zie: Wyzewski, T.
Wyzewski, T. 107

Zahn 154
Zaire, Emile 32
Zandstra, Evert 108
Zilcken, Philippe 57, 64, 65, 78, 172, 251
Zoetmulder, A.J. 7
Zola, Emile 17, 18, 20, 21, 23, 25, 34, 39, 44, 46, 50, 57, 64, 65, 70, 72, 73, 78, 80, 84, 85, 87-89, 91, 96, 108, 117, 120, 128, 130, 166, 228, 241, 257, 268-270, 326